

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE GİRESUN
MİLLETVEKİLLERİ VE FAALİYETLERİ (1923-1950)**

DOKTORA TEZİ

GAMZE IŞIK AKBUDAK

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. SERKAN TUNA

İSTANBUL 2025

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE GİRESUN
MİLLETVEKİLLERİ VE FAALİYETLERİ (1923-1950)**

DOKTORA TEZİ

GAMZE IŞIK AKBUDAK
ÖĞRENCİ NO : 2902170003

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. SERKAN TUNA

İSTANBUL 2025

“Doktora tezi olarak sunduğum Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Giresun Milletvekilleri ve Faaliyetleri (1923-1950) adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.”

24.02.2025

Gamze IşIK AKBUDAK

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE GİRESUN MİLLETVEKİLLERİ VE FAALİYETLERİ (1923-1950)

Gamze Işık Akbudak

ÖZ

Doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışma, 1923-1950 yıllarında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde görev yapan Giresun milletvekillerinin faaliyetlerini konu edinmiştir. Tez çalışmasının konusu, yirmi yedi yıllık bir süreci ve TBMM'nin sekiz dönemini kapsamaktadır. Kronolojik sıralamaya uygun olarak her yasama dönemi kendi içinde tematik şekilde değerlendirilmiş ve milletvekillerinin faaliyetleri dönemler halinde verilmiştir. Çalışmada, TBMM Zabıt Cerideleri'nin yanı sıra Cumhuriyet Arşivi belgeleri, süreli yayınlar ve ikinci el kaynaklar kullanılmıştır.

Tezin birinci bölümünde Giresun milletvekillerinin biyografileri ve 1923-1950 seçimleri yer almaktadır. Milletvekillerinin eğitim hayatları, önceki parlamento deneyimleri ve kişisel başarıları bu bölümde ele alınmıştır. Yine bu bölümde 1923-1950 yıllarında gerçekleşen seçimler Türkiye ve Giresun bağlamında değerlendirilmiştir. İkinci bölümde, Giresun milletvekillerinin 1923-1938 yıllarında faaliyetleri anlatılmıştır. İkinci, Üçüncü, Dördüncü ve Beşinci Yasama Dönemlerini kapsayan bu süreç, Giresun milletvekillerinin en aktif olduğu dönemdir. Giresun Milletvekilleri bu yasama dönemlerinde hemen hemen her konuda çalışmalar yapmıştır.

Üçüncü bölümde Giresun milletvekillerinin 1939-1950 yıllarını kapsayan çalışmaları değerlendirilmiştir. Altıncı, Yedinci ve Sekizinci Yasama Dönemlerini kapsayan bu süreçte milletvekillerinin özellikle idari alanda yaptığı çalışmalar ön plana çıkmıştır. Bununla birlikte eğitim, ekonomi, ticaret ve toplumsal alana yönelik faaliyetlerde de oldukça aktif bir politika takip edilmiştir.

“Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Giresun Milletvekilleri ve Faaliyetleri (1923-1950)” isimli tez çalışmamızda milletvekillerinin faaliyetleri, TBMM arşivi ve Meclis tutanak kayıtlarından tespit edilmiştir. Bu bağlamda Giresun milletvekillerinin ülke kalkınmasındaki rolü değerlendirilmiştir.

GIRESUN DEPUTIES AND ACTIVITIES IN THE GRAND NATIONAL ASSEMBLY OF TURKEY (1923-1950)

Gamze Işık Akbudak

ABSTRACT

This study, prepared as a doctoral thesis, focuses on the activities of Giresun deputies who served in the Grand National Assembly of Turkey between 1923 and 1950. The subject of the thesis covers a period of twenty-seven years and eight terms of the Grand National Assembly. Each legislative period has been thematically evaluated in chronological order and the activities of the deputies have been presented in terms. The study utilizes the Minutes of the Grand National Assembly, documents from the Republic Archive, periodicals and secondary sources.

The first chapter of the thesis includes the biographies of Giresun deputies and the elections held between 1923 and 1950. In this section, the educational backgrounds, previous parliamentary experiences, and personal achievements of the deputies are discussed. Additionally, the elections held between 1923 and 1950 are analyzed within the context of both Turkey and Giresun.

The second chapter describes the activities of Giresun deputies between 1923 and 1938. This period, covering the Second, Third, Fourth, and Fifth Legislative Terms, marks the most active phase for Giresun deputies. During these legislative periods, Giresun deputies engaged in efforts on almost every issue.

The third chapter evaluates the activities of Giresun deputies from 1939 to 1950. In this period, which includes the Sixth, Seventh, and Eighth Legislative Terms, the deputies' work in the administrative field came to the forefront. However, they also pursued an active policy in education, economy, trade, and social areas.

The activities of the deputies have been determined from the archives of the Grand National Assembly and the Parliamentary minutes in our thesis entitled "The Deputies of Giresun and Their Activities in the Grand National Assembly of Turkey (1923-1950)". In this context, the role of Giresun deputies in the development of the country has been evaluated.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
ÖNSÖZ.....	VIII
TABLO LİSTESİ.....	IX
KISALTMALAR.....	XII
METOT VE KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	XIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1923-1950 YILLARINDA GİRESUN MİLLETVEKİLLERİ.....	4
A. Osmanlı Devleti'nde Seçimler.....	4
B. Cumhuriyet Dönemin'nde Seçimler.....	5
C. Giresun'da Seçimler.....	7
D. Giresun Milletvekillerinin Biyografileri.....	23
1. Ahmet Münir Akkaya.....	23
2. Ahmet Talat Onay.....	25
3. Ahmet Ulus.....	27
4. Ali Galip Kenan Zaimoğlu.....	28
5. Ali Şevket Çolak.....	29
6. Ayet Zeki Sayar.....	30
7. Celal Esad Arseven.....	30
8. Eşref Dizdar.....	32
9. Fikret Yüzatlı.....	33
10. Hacim Muhittin Çarıklı.....	34
11. Hakkı Tarık Us.....	36
12. Hasan Vasfi Somyürek.....	38
13. İhsan Gürak.....	39
14. İhsan Sökmen.....	40
15. İsmail Sabuncu.....	42
16. Musa Kâzım Okay.....	43
17. Muzaffer Kılıç.....	45
18. Nafi Atuf Kansu.....	47
19. Necmi Osten.....	48
20. Sadri Maksudi Arsal.....	49
21. Tahir Karadeniz.....	50
22. Tevfik Ekmen.....	51

E. Giresun Milletvekillerinin Sosyal Ve Kültürel Özellikleri.....	53
1. Milletvekillerinin Doğum Yerleri ve Bölge Köklülük Özellikleri.....	53
2. Giresun Milletvekillerinin Yaş ve Cinsiyet Grupları.....	56
3. Giresun Milletvekillerinin Eğitim Düzeyleri.....	58
4. Giresun Milletvekillerinin Meslekleri.....	62
5. Giresun Milletvekillerinin Meclis Deneyimleri ve Temsil Yetkinlikleri.....	63
F. Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine Yönelik İstatistikler.....	67
1. II. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Sayısal Veriler.....	67
2. III. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Sayısal Veriler.....	69
3. IV. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Sayısal Veriler.....	70
4. V. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Sayısal Veriler.....	71
5. VI. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Sayısal Veriler.....	72
6. VII. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Sayısal Veriler.....	74
7. VIII. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Sayısal Veriler.....	76
8. Giresun Milletvekillerinin 1923-1950 Yıllarındaki Yasama Faaliyetlerinin Konu Dağılımı.....	78
9. Giresun Milletvekillerinin 1923-1950 Yıllarındaki Yasama Faaliyetlerinin Geneline İlişkin Değerlendirmeler.....	82

İKİNCİ BÖLÜM

1923-1938 YILLARINDA GİRESUN MİLLETVEKİLLERİNİN

FAALİYETLERİ.....85

A. Giresun Milletvekillerinin Rejim Ve Anayasaya İlişkin Çalışmaları.....	88
1. Hilafetin Kaldırılmasına Yönelik Faaliyetler.....	88
2. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na Dair Gelişmeler.....	93
3. Yüzellilikler Hakkındaki Kanun.....	97
4. Dâhiliye Vekâleti Merkez Teşkilatı'na Yönelik Düzenlemeler.....	100
5. Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Kutlamalarına Yönelik Faaliyetler.....	103
6. Türk Bayrağı Kanunu.....	105
B. Giresun Milletvekillerinin Devlet Teşkilatına Yönelik Çalışmaları.....	108
1. Posta, Telefon ve Telgraf Kanunları.....	108
2. Hafta Tatili Kanunu.....	116

3. Mesai Kanunu.....	119
4. Şurayı Devlet Teşkilatı Hakkındaki Kanun.....	122
5. Binaların Numaralandırılması ve Sokaklara İsim Verilmesi Hakkında Kanun.....	124
6. Pullu İlanların Korunmasına Yönelik Düzenlemeler.....	126
7. Memur Maaşlarına Yönelik Düzenlemeler.....	127
8. Mübadele, İmar ve İskâna Yönelik Gelişmeler.....	130
9. Belediyeler Kanunu.....	132
10. Bina Gelirleri Kanunu.....	136
11. Matbuat Kanunu.....	139
12. Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanun.....	144
13. Hariciye Vekâleti Teşkilatı Hakkındaki Kanun.....	146
14. Dâhili Nizamname'ye Yönelik Gelişmeler.....	147
15. Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu.....	148
16. İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanunu.....	152
17. Devlet Meteoroloji İşleri ve Vazifelerine Dair Kanun.....	154
18. Devlet Dairelerinin Vekâletlere Ayrılması Hakkındaki Kanun.....	158
19. Cemiyetler Kanunu.....	160
20. Basın Birliği Kanunu.....	161
C. Giresun Milletvekillerinin Yargı Alanına Yönelik Çalışmaları.....	165
1. Muhamat Kanunu.....	165
2. Türk Ceza Kanunu'na Yönelik Düzenlemeler.....	170
3. Hâkimler Kanunu.....	172
4. Medeni Kanun Hükümlerine Dair Teklifler.....	173
5. İcra ve İflas Kanunu'na Yönelik Düzenlemeler.....	174
6. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu.....	178
D. Giresun Milletvekillerinin Sosyal ve Ekonomik Alana Yönelik Çalışmaları.....	180
1. Giresun Milletvekillerinin Tarım ve Hayvancılık Politikalarına Yönelik Talepleri.....	180
a. Çiftçilere Tohumluk, Çift Hayvanları ve Ziraat Aletleri Verilmesi Hakkındaki Kanun.....	180
b. Ziraat Bankası Bütçesine Yönelik Düzenlemeler.....	182
c. Ormanların İşletilmesine Yönelik Düzenlemeler.....	183
d. Rize Vilayeti ve Borçka Kazasında Fındık, Portakal, Limon, Mandalına ve Çay Yetiştirilmesi Hakkındaki Kanun.....	185
e. Trabzon, Rize ve Giresun Vilayetlerine İthal Olunacak Mısırın Gümrük Resmi Hakkındaki Kanun.....	187
f. Aşar Vergisi'nin Kaldırılmasına Yönelik Düzenlemeler.....	188
g. Ziraat ve Baytar Enstitülerine Yönelik Düzenlemeler.....	190
h. Zeytinciliğin İslah Edilmesine Yönelik Çalışmalar.....	191
2. Giresun Milletvekillerinin Ekonomi Politikalarına Yönelik Çalışmaları.....	195
a. Tütün Rejisine Yönelik Gelişmeler.....	195
b. Yerli Malından Kumaş Giyilmesi Hakkındaki Kanun.....	197
c. Petrol Rejisine Yönelik Gelişmeler.....	199
d. Kazanç Vergisi Hakkındaki Kanun.....	201
e. Veraset ve İntikal Vergisi.....	203

f.	Hususi İstihlak ve Eğlence Vergisi'ne Yönelik Gelişmeler.....	204
g.	Deniz Ticaretine Yönelik Düzenlemeler.....	205
h.	Türkçe Gazetelere Prim Verilmesine Dair Kanun	206
i.	İktisadi Buhran Vergisi Kanunu.....	207
j.	Muamele Vergisine Yönelik Düzenlemeler.....	209
k.	Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu'na Dair Düzenlemeler	211
l.	Denizbank'ın Kurulmasına Yönelik Faaliyetler.....	212
m.	Damga Resmi Kanunu.....	214
3.	Giresun Milletvekillerinin Sosyal Alana Yönelik Faaliyetleri.....	215
a.	Toplum Sağlığına Yönelik Faaliyetler.	215
b.	Gençleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu.....	223
c.	Soyadı Kanunu.....	225
E.	Giresun Milletvekillerinin Askerî Alandaki Çalışmaları.....	232
1.	Askerî Okullara Yönelik Talepler.....	232
2.	Mükellefiyeti Askerîye Kanunu.....	234
3.	İstiklal Madalyası Kanununa Yönelik Düzenlemeler.....	236
4.	Askerî Elkâp Kanunu.....	237
5.	Seferberlik Kanunu.....	239
6.	Erzak ve Yem Kanunu.....	241
7.	Şurayı Askerî Kanunu.....	243
8.	Askerî Ceza Kanunu.....	245
9.	Askerî ve Mülki Tekâüt Kanunu.....	246
10.	Maden Hurdalarına Yönelik Faaliyetler.....	249
F.	Giresun Milletvekillerinin Eğitime Yönelik Çalışmaları.....	251
1.	Ortaöğretim Öğretmenleri Hakkındaki Kanun.....	251
2.	Maarif Vergisi Kanunu.....	255
3.	Maarif Teşkilatı Hakkındaki Kanun.....	257
4.	Mektep Pansiyonları Hakkındaki Kanun.....	258
5.	Ders Kitaplarının Basılması ve Dağıtılması Hakkındaki Kanun.....	259
6.	Siyasal Bilgiler Okulu Hakkındaki Kanun.....	261
7.	Nalbant Mektepleri Hakkındaki Kanun.....	263

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1939-1950 YILLARINDA GİRESUN MİLLETVEKİLLERİNİN

FAALİYETLERİ.....267

A.	Giresun Milletvekillerinin Devlet Teşkilatına Yönelik Çalışmaları.....	269
1.	Belediye Kanunu'na Yönelik Düzenlemeler.....	269
2.	Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu.....	272
3.	Açıktaki Bırakılan Memurlara Yönelik Düzenlemeler.....	275
4.	İş ve İşçi Bulma Kurumu Kanunu.....	276
5.	Sivas Temsil Heyeti Üyeleri'yle Birinci Büyük Millet Meclisi Üyelerine Vatani Hizmet Tertibinden Aylık Verilmesi Hakkındaki Kanun.....	280
6.	Denizlerin Güvenliğine Yönelik Faaliyetler.....	282

7. Bina Yapımı Teşvik Kanunu.....	284
8. Belediye Gelirleri Kanunu.....	285
B. Giresun Milletvekillerinin Ekonomik Ve Sosyal Alana Yönelik Çalışmaları.....	287
1. Giresun Milletvekillerinin Tarım ve Hayvancılık Politikalarına Yönelik Talepleri.....	287
a. Çiftçi Mallarının Korunmasına Yönelik Faaliyetler.....	287
b. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu.....	291
c. Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Görev ve Kuruluş Kanunu....	296
2. Giresun Milletvekillerinin Ekonomi Politikalarına Yönelik Çalışmaları.....	297
a. Türkiye Cumhuriyeti İle Bulgaristan Arasındaki Ticari Düzenlemeler.....	297
b. Yerli Kumaşların Kullanımına Yönelik Düzenlemeler.....	298
c. Millî Korunma Kanunu.....	300
d. Vergi Usul Kanunu.....	303
e. Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu'na Dair Düzenlemeler.....	305
f. Kazanç Vergisi'ne Yönelik Düzenlemeler.....	306
g. Gelir Vergisi Kanunu.....	307
h. İşletme ve Gezgin İşler Vergisi.....	310
i. Atatürk'ün Kız Kardeşi Makbule Atadan'a Aylık Bağlanması.....	311
j. İhtiyarlık Sigortası Kanunu.....	313
k. Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı Bütçesine Dair Tespitler.....	316
C. Giresun Milletvekillerinin Askerî Alana Yönelik Çalışmaları.....	318
1. Askerî ve Mülki Tekaüt Kanunu.....	318
2. Malul Askerlere Yönelik Düzenlemeler.....	319
D. Giresun Milletvekillerinin Eğitime Yönelik Çalışmaları.....	321
1. Köy Enstitüleri Kanunu.....	321
2. Üniversiteler Kanunu.....	324
SONUÇ.....	327
KAYNAKÇA.....	330
EKLER.....	345

ÖN SÖZ

Bu çalışmada, 1923-1950 yıllarında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde görev yapmış Giresun milletvekillerinin faaliyetleri incelenmiştir. Bu bağlamda milletvekillerinin özgeçmişleri verildikten sonra siyasi, askerî, eğitim, hukuk, ekonomi, toplumsal ve kültürel alanlardaki faaliyetleri bir bütün olarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Giresun milletvekillerinin faaliyetlerini kapsayan bütüncül bir akademik çalışma yapılmadığından, söz konusu çalışmanın Türk parlamento tarihi açısından önemli olduğu ve Cumhuriyet Tarihi alanındaki çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Çalışmamızda başta Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi ve Kütüphanesi olmak üzere, T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 1923-1950 yıllarında yayımlanmış Giresun Gazeteleri ile ulusal süreli yayınlar incelenmiştir. Tez çalışması TBMM'nin 1923-1950 yıllarını kapsayan Meclis Tutanakları, Milletvekili Sicil Dosyaları ve Meclis Albümleri ile desteklenmiştir. Çalışmanın daha kapsamlı olması için bu kaynakların dışında parlamento tarihi ile ilgili kitap, dergi, yüksek lisans ve doktora tezlerinden yararlanılmıştır. Çalışmada yer alan tablolar, ilgili verilerden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Tezin konusu ve kapsamı tez danışmanı İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Serkan Tuna'nın kıymetli katkılarıyla belirlenmiştir. Bu çalışmaya beni yönlendirerek, çalışmamın başından sonuna kadar büyük bir sabır ve titizlikle bana yol gösteren, bilgi ve tecrübelerinden istifade ettiğim değerli danışman hocam Prof. Dr. Serkan Tuna'ya şükranlarımı sunarım. Kendisi kaynakların sınıflandırılması, bu kaynakların nereden temin edileceği ve nasıl kullanılacağı, tezdeki dilbilgisi hatalarının nasıl giderileceği konusunda büyük bir emek vermiştir.

Tez İzleme Kurulu'nda yer alan, benden bilgi ve desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Işıl Çakan Hacııbrahimoğlu ve Prof. Dr. Bülent Bakar hocalarıma değerli katkıları için ayrıca teşekkürlerimi sunuyorum. Son olarak, çalışmamda bana her zaman koşulsuz destek veren sevgili eşim Emre Akbudak başta olmak üzere tüm aile bireylerime de sonsuz teşekkür ederim.

Gamze IŞIK AKBUDAK

Şubat 2025

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 : Giresun Milletvekillerinin 1923 Seçimleri'nde Bütün Kazalardan Almış Oldukları Oylar.....	9
Tablo 2 : Giresun Milletvekillerinin 1927 Seçimleri'nde Bütün Kazalardan Almış Oldukları Oylar.....	10
Tablo 3 : Giresun Milletvekillerinin 1931 Seçimleri'nde Bütün Kazalardan Almış Oldukları Oylar.....	10
Tablo 4 : Giresun Milletvekillerinin 1935 Seçimleri'nde Bütün Kazalardan Almış Oldukları Oylar.....	11
Tablo 5 : Giresun Milletvekillerinin 1939 Seçimleri'nde Bütün Kazalardan Almış Oldukları Oylar.....	12
Tablo 6 : Giresun Milletvekillerinin 1943 Seçimleri'nde Bütün Kazalardan Almış Oldukları Oylar.....	13
Tablo 7 : DP ve MKP'nin 1946 Yılı Giresun Milletvekili Adayları.....	14
Tablo 8 : Giresun Milletvekillerinin 1946 Seçimleri'nde Bütün Kazalardan Almış Oldukları Oylar.....	18
Tablo 9 : CHP'nin 1950 Yılı Giresun Milletvekili Adayları.....	19
Tablo 10 : 1923-1950 Yasama Yıllarında Giresun Milletvekilleri.....	21
Tablo 11 : Giresun Milletvekillerinin Doğum Yerleri.....	53
Tablo 12 : Giresun Milletvekillerinin Bölge Köklülük Oranları.....	54
Tablo 13 : Giresun Milletvekillerinin 1923-1950 Seçim Dönemlerindeki Yaş Aralıkları ve Ortalamaları.....	56
Tablo 14 : Giresun Milletvekillerinin Mezun Olduğu Okullar ve Bölümler.....	58
Tablo 15 : Giresun Milletvekillerinin Eğitim Oranları.....	59
Tablo 16 : Giresun Milletvekillerinin Bildikleri Yabancı Diller.....	60
Tablo 17 : Giresun Milletvekillerinin Yabancı Dil Bilme Oranları.....	61
Tablo 18 : Giresun Milletvekillerinin Meslekleri.....	62
Tablo 19 : Giresun Milletvekillerinin Parlamento Deneyimleri.....	64
Tablo 20 : Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerindeki Süreklilikleri.....	65
Tablo 21 : II. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Sayısal Veriler.....	67
Tablo 22 : : II. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Yüzdelik Veriler.....	67

Tablo 23 : III. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Sayısal Veriler.....	69
Tablo 24 : III. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Yüzdelik Veriler.....	69
Tablo 25 : IV. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Sayısal Veriler.....	70
Tablo 26 : IV. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Yüzdelik Veriler.....	70
Tablo 27 : V. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Sayısal Veriler.....	71
Tablo 28 : V. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Yüzdelik Veriler.....	71
Tablo 29 : VI. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Sayısal Veriler.....	72
Tablo 30 : VI. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Yüzdelik Veriler.....	73
Tablo 31 : VII. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Sayısal Veriler.....	74
Tablo 32 : VII. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Yüzdelik Veriler.....	74
Tablo 33 : VIII. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Sayısal Veriler.....	76
Tablo 34 : VIII. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Yüzdelik Veriler.....	76
Tablo 35 : II. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerinin Konu Dağılımı.....	78
Tablo 36 : III. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerinin Konu Dağılımı.....	78
Tablo 37 : IV. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerinin Konu Dağılımı.....	79
Tablo 38 : V. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerinin Konu Dağılımı.....	79
Tablo 39 : VI. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerinin Konu Dağılımı.....	80
Tablo 40 : VII. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerinin Konu Dağılımı.....	80

Tablo 41 : VIII. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerinin Konu Dağılımı.....	81
Tablo 42 : Giresun Milletvekillerinin 1923-1950 Yılları Yasama Faaliyetlerinin Genel Toplamını İçeren Sayısal Veriler.....	82
Tablo 43 : II. Dönem TBMM Yasama Dönemleri.....	85
Tablo 44 : III. Dönem TBMM Yasama Dönemleri.....	86
Tablo 45 : IV. Dönem TBMM Yasama Dönemleri.....	86
Tablo 46 : V. Dönem TBMM Yasama Dönemleri.....	87
Tablo 47 : Türkiye’deki Hekim Durumu (1923-1950).....	220
Tablo 48 : Türkiye’deki Sağlık Personeli (1923-1950).....	220
Tablo 49 : VI. Dönem TBMM Yasama Dönemleri.....	267
Tablo 50 : VII. Dönem TBMM Yasama Dönemleri.....	268
Tablo 51 : VIII. Dönem TBMM Yasama Dönemleri.....	269

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser.

a.g.m. : Adı geçen makale.

a.g.t. : Adı geçen tez.

ATAM. : Atatürk Araştırma Merkezi

B.: Birleşim

BCA : Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi.

Bkz. : Bakınız.

bs.: Baskı

C : Cilt.

CHP : Cumhuriyet Halk Partisi

D.: Devre

DP.: Demokrat Parti

ed.: Editör

İ.: İçtima

i. : İnikat

LDP : Liberal Demokrat Parti

MKP : Millî Kalkınma Partisi

S. : Sayı.

s. : Sayfa.

s.s. : Sayfa Sayısı

ŞDN.: Şahsi Dosya No

T.: Toplantı

TBMM ZC.: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi.

TBMM.: Türkiye Büyük Millet Meclisi.

TİÇP : Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi

TTK. : Türk Tarih Kurumu

Yay. Haz. : Yayına Hazırlayan

Yay.:Yayınları.

YVİP : Yalnız Vatan İçin Partisi

METOT VE KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu çalışmada, tarih metodolojisi kapsamında doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda araştırmanın kaynağını meydana getiren dokümanlara ulaşılarak bunlar karşılaştırmalı bir şekilde tasnif ve analiz edilmiştir. Tezin yazımında ise kronolojik-tematik bir sistem benimsenmiştir.

Bu eserde, Giresun Milletvekillerinin 1923-1950 yıllarındaki TBMM faaliyetleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Daha önce doğrudan bu konuya yönelik herhangi bir yüksek lisans ya da doktora tezi hazırlanmamıştır. Bu açıdan tez çalışmasında, daha önce ele alınmamış olan bir konu bilimsel açıdan incelenip literatüre katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Tez çalışmasının doğrudan konusu olmamakla birlikte Giresun'a yönelik çeşitli akademik eserler bulunmaktadır. Bunlar arasında Oktay Karaman'ın (1999) "*Giresun Kazası (1850-1900)*" isimli doktora tezi, bölgenin 1850-1900 yılları arasındaki gelişimini ele alan önemli bir kaynak olarak öne çıkmaktadır. Murat Tetik (2016) tarafından hazırlanan "*Millî Mücadelede Giresun ve Havalisi (1918-1922)*" isimli yüksek lisans çalışması ise bölgenin Millî Mücadele'deki önemini konu edinmiştir.

Aydın Gülşen'in (2014) kaleme aldığı "*Giresun'da Sosyal, Ekonomik, Siyasi ve Kültürel Yaşam (1945-1960)*" isimli doktora çalışması ile Müjgân Mine Tombul'un (2024) kaleme aldığı "*Giresun'da Siyasi, Sosyal ve Kültürel Hayat (1923-1945)*" isimli yüksek lisans çalışması Giresun Bölgesi'ni konu alan diğer çalışmalardır. Her iki çalışma da Giresun Bölgesi'ne ve söz konusu döneme ait genel bir çerçeve çizilmiş ve Giresun'daki siyasi faaliyetlere çok az yer verilmiştir.

Giresun'u konu alan diğer bir çalışma Ebru Bayram'ın (2014) kaleme aldığı "*Atatürk ve İnönü Dönemi Giresun'da İktisadi Hayat (1923-1950)*" isimli yüksek lisans tezidir. Adından da anlaşılacağı üzere bu çalışma sadece iktisadi ilişkilere odaklanmıştır. Benzer bir çalışma Emel Özder Kesim'e (2014) ait olan "*Menderes Dönemi Giresun'da İktisadi Hayat (1950-1960)*" isimli yüksek lisans tezidir. Yine bu çalışma da, Giresun Bölgesi'nin ekonomik kalkınmasını genel bir perspektiften ele almıştır.

Ebru Firdevs Öztürk Karakuşlu'nun (2020) hazırlamış olduğu "*Giresun'da Demokrat Parti Dönemi Milletvekilleri ve Meclis Faaliyetleri (1950-1960)*" isimli yüksek lisans tezi ise Demokrat Parti milletvekillerinin parlamento çalışmalarına yer vermiştir.

Sözü edilen yüksek lisans ve doktora tezlerinden, çalışmamızı ilgilendiren kısımları ölçüsünde yararlanılmıştır.

Bu kaynakların yanı sıra doğrudan Giresun’u ele almamakla birlikte çeşitli bölgelerdeki milletvekillerinin parlamento faaliyetlerine odaklanan bazı akademik çalışmalar mevcuttur. Bunlara örnek olarak Hasan Kaş’ın (2011) “*TBMM’de Kastamonu Milletvekilleri ve Çalışmaları (1923-1946)*” isimli doktora çalışması ile Nurcan Anapa’nın (2023) “*Şebinkarahisar Milletvekilleri ve TBMM’deki Faaliyetleri (1923-1933)*” isimli yüksek lisans çalışmasını vermek mümkündür. İlgili bölge milletvekillerinin TBMM’deki faaliyetlerini değerlendiren bu eserlerden, tez çalışmamızın özellikle kurgusunu belirlemek açısından yararlanılmıştır.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti, 23 Aralık 1876'da Kanuni Esasi'nin kabul edilmesiyle ilk defa anayasa üstünlüğünü kabul etmiş ve Meşrutiyet rejimine geçmiştir.¹ I. Meşrutiyet'in ilanı ile başlayan bu demokratik süreçte İmparatorluk, "Meclis-i Umumi" adı altında toplanıyordu. Meclis-i Umumi ise "Meclisi Ayan" ve "Meclisi Mebusan" olmak üzere iki meclisten oluşuyordu. Meclisi Ayan temsilcilerinin 1/3'ü Padişah tarafından seçilirken, Meclisi Mebusan temsilcileri halkın oylarıyla seçiliyordu.

Siyasi koşulların yetersiz olması, I. Meşrutiyet'in ilanı ile başlayan bu parlamenter sürecin kısa sürmesine neden olmuştur. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın kaybedilmesi gerekçesiyle Meclis-i Mebusan kapatılmış, dolayısıyla parlamenter sisteme geçiş denemesi 14 Şubat 1878'te sonlanmıştır.²

I. Meşrutiyet'in başarısızlıkla sonuçlanması ve Meclis'in kapatılması, ülkede 30 yıl boyunca sürececek bir baskı rejimini başlatmıştır. İstibdat Dönemi olarak tanımlanan bu süreçte Osmanlı Devleti, çeşitli sansür ve yasaklarla mutlak monarşiyi güçlendirmek istemiştir. Ancak II. Abdülhamit Dönemi'ndeki bu baskılar, ülkede güçlü ve yaygın bir muhalefetin doğmasına yol açmıştır. Zira bu hoşnutsuzluklar, meşrutiyet tartışmalarını yeniden gündeme getirecektir.³

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin başını çektiği grup, parlamenter sisteme geçmenin zorunlu olduğunu düşünüyordu. Onların öncülüğünde 23 Temmuz 1908 tarihinde II. Meşrutiyet ilan edildi. II. Meşrutiyet ile birlikte Kanuni Esasi'nin yapısı 1909 ve 1911 yıllarında değiştirildi. Bu değişikliklerle meşruti yönetimin temeli olan parlamenter sistemin geliştirilmesi hedeflenmişti. Padişahın hukuki statüsünde yapılan değişiklikler Mebusan Meclisi'nin yetki alanını genişletmiştir.⁴

¹ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, 14. bs., Kaynak Yayınları, İstanbul, 2015, s. 41; Ali İhsan Gencer, Sabahattin Özel, *Türk İnkılâp Tarihi*, Der Yay. , İstanbul, 2006, s. 24.

² Bülent Tanör, *Osmanlı – Türk Anayasal Gelişmeleri (1789– 1980)*, Yapı Kredi Yay. , İstanbul, 2006, s.152 - 156; İhsan Güneş, *Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Düşünsel Yapısı (1920 – 1923)*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1985, s. 14 -15.

³ İhsan Ezherli, *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1922) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920)*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No: 54, Ankara, 1992, s. 168.

⁴ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, Yedigün Matbaası, İstanbul, 1960, s. 47; Levent Köker, *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990, s. 126.

21 Aralık 1918'e kadar devam eden bu süreç parlamenter demokrasi, seçim ve siyasi parti kavramlarının olgunlaştığı bir dönem olmuştur. Kuşkusuz II. Meşrutiyet'in ilanı, Türk modernleşme tarihinde bir dönüm noktasıdır. Cumhuriyet'in kurucu kadrosunda var olan demokrasi bilincinin ilk izleri burada aranabilir.⁵

Osmanlı İmparatorluğu, 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması ile Birinci Dünya Savaşı'ndan çekilmişti. Toplamda 25 maddeden oluşan bu antlaşma ağır şartlar içermekle birlikte yurdun işgaline de zemin hazırlamıştı.⁶ Bu antlaşmadan sonra İtilaf Devletleri, ateşkes antlaşması hükümlerine dayanarak Osmanlı Devleti topraklarını işgale başlamıştı.⁷

İtilaf Devletleri tarafından gerçekleştirilen işgaller, Müdafaa-i Hukuk hareketlerinin doğmasına zemin hazırlamıştı ve halk, bu işgallere karşı tepki göstererek Anadolu'da bölgesel direnişi başlatmıştı. Nihayetinde bu mücadeleler TBMM'nin kuruluşunda da etkili olmuştu. Amasya Genelgesi'yle başlayan Millî Mücadele süreci Erzurum ve Sivas Kongreleri ile ulusal bir nitelik kazanmıştır. 11 Eylül 1919 tarihinde kurulan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve onun yürütme organı olan Heyet-i Temsiliye, TBMM açılana kadar Millî Mücadele'nin yürütücüsü olmuştur.⁸

Millî Mücadele Dönemi'nde Giresun, bölgesel direnişin en aktif olduğu yerlerden birisi olmuştur. Giresun halkı 42 ve 47. Gönüllü Alaylar aracılığıyla Millî Mücadele'de alınan kararları büyük bir hassasiyetle uygulamıştır.⁹ Özellikle Karadeniz Bölgesi'nin güvenliği sağlamak için kurulan Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Millîye Cemiyeti, Giresun'da da bir şube açarak bölgeyi korumayı hedeflemiştir.¹⁰ Giresun hem Birinci Dünya Savaşı'nda hem de Millî Mücadele Dönemi'nde açlık başta olmak üzere birçok problemle baş etmek zorunda kalmıştı. Ancak tüm olumsuz şartlara rağmen şehir, Millî Mücadele'ye sonuna kadar destek vermiştir.¹¹

⁵ Rıdvan Akın, "İkinci Meşrutiyette Parlamento ve Hükümet", *100. Yılında II. Meşrutiyet Gelenek ve Değişim Ekseninde Türk Modernleşmesi Uluslararası Sempozyumu (22-24 Ekim 2008)*, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 47-48.

⁶ Ramadan Salahi Sonyel, *Gizli Belgelerde Mustafa Kemal, Vahdettin ve Kurtuluş Savaşı*, Koza Basım, Ankara, 2010, s. 4.

⁷ Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C.I, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1991, s. 40-41; Ezherli, *Türkiye Büyük Millet Meclisi...*, s. 2-3.

⁸ Rıdvan Akın, *TBMM Devleti (1920-1923)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 41-42.

⁹ Süleyman Beyoğlu, *Giresunlu Topal Osman Ağa*, Bengi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 207.

¹⁰ Mesut Çapa, *Pontus Meselesi Trabzon ve Giresun'da Millî Mücadele*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1993, s. 66.

¹¹ Ayhan Yüksel, "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Giresun", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Yıl 9, S. 17, 2014, s. 70.

Giresun, 1461 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından alınmıştı.¹² Osmanlı Devleti'nde Trabzon'a bağlı olan Giresun, Cumhuriyet ile birlikte bağımsız bir il statüsüne kavuşmuştur.¹³ Tirebolu, Görele ve Karahisar-ı Şarki [Şebinkarahisar] kazalarının da Giresun'a dâhil edilmesiyle bölgenin sınırları genişlemiştir. Nihayetinde Giresun'un il olma süreci 4 Nisan 1921 tarihinde tamamlanmıştır.¹⁴

23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla halk iradesine dayalı Cumhuriyet rejimine geçişin ilk adımları atıldı. Açıldığı gün çalışmalarına başlayan Meclis, ertesi gün bir kanun çıkardı.¹⁵ 24 Nisan 1920'de çıkarılan bu kanunla Meclis'in yasamayla ilgili yetki ve sorumlulukları da başlamış oldu. 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilan Türk siyasi tarihi açısından yeni bir döneme geçiş yapıldı.

TBMM Birinci Dönemi'nde Ali Süruri Efendi, Mehmet Vasfi Bey, Memduh Necdet Bey, Mesut Bey ve Mustafa Beyler Giresun'u temsilen parlamentoya seçilmişlerdi. Bu seçimlerde Giresun henüz il olmadığı için milletvekilleri, Karahisar-ı Şarki bölgesinden Meclis'e katılmışlardı. Birinci Dönem Karahisar-ı Şarki Milletvekilleri'nin siyasi konular başta olmak üzere ekonomik ve sosyal konular hakkında faaliyette bulunmuşlardı.¹⁶

Çalışmamız, 1923-1950 yıllarında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yer alan Giresun milletvekillerinin çalışmalarını konu edinmekle birlikte o günkü şartlarda Türkiye'nin siyasi durumunu, siyasi hayata yön veren Cumhuriyet Halk Partisi özelinde Türkiye'de tek parti yönetimi uygulamalarını ortaya koymayı hedeflemiştir. Tez çalışmamızda Giresun milletvekillerinin siyasi faaliyetlerinin yanında yapılan Meclis seçimleri, milletvekillerinin biyografileri, sosyal ve kültürel özellikleri de detaylı bir şekilde değerlendirilmiştir.

¹² *Cumhuriyetin 50. Yılında Giresun 1973 İl Yıllığı*, Giresun Valiliği, Giresun, 1973, s. 45.

¹³ İlhan Şahin, "Giresun Bölgesinde Konar Göçerlerin İzleri", *Giresun Tarihi Sempozyumu Bildirileri (24-25 Mayıs 1996)*, Giresun Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 1997, s. 112; Süleyman Demirci, "XVII. Yüzyılda Trabzon Eyâletinin İdarî Taksimatı ve Vergilendirilebilir Nüfus: Giresun, Keşap, Kürtün ve Yavabolu Nam-ı Diğer (Görele) Kazaları Örneği", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2012/1, Sayı: 15, s. 15-29.

¹⁴ "Giresun Müstakil Livası Teşkiline Dair Kanun", *T.C. Resmî Gazete*, S. 9, 4 Nisan 1337, s. 3.

¹⁵ Yavuz Aslan, "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti (23 Nisan 1920-30 Ekim 1923)", *Türkler*, C. 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 49.

¹⁶ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (1920-1950)*, C. I, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, Ankara, 2010, s. 39.

BİRİNCİ BÖLÜM

1923-1950 YILLARINDA GİRESUN MİLLETVEKİLLERİ

A. Osmanlı Devleti'nde Seçimler

Osmanlı Devleti, Batılılaşmanın etkisiyle 19. yüzyılda radikal reformlar gerçekleştirmiştir. Anayasa çalışmaları başta olmak üzere egemenliğin paylaşılması da ilk defa bu dönemde gündeme gelmiştir. Osmanlı aydınları tarafından parlamento ve ulus egemenliği kavramları sık sık dile getirilmeye başlanmış ve meşrutiyet düşüncesinin ideolojik alt yapısı bu şekilde oluşturulmuştur.¹⁷

23 Aralık 1876'da I. Meşrutiyet'in ilanıyla Osmanlı Devleti'nin ilk yazılı anayasası olma özelliğini taşıyan Kanun-ı Esasi de yürürlüğe girmiştir. Milletvekili seçimleri bu anayasanın esaslarına göre yapılmış ve 19 Mart 1877 tarihinde ilk Osmanlı Parlamentosu açılmıştır.¹⁸

Kanun-ı Esasi “*Meclisi Ayan*” ve “*Meclisi Mebusan*” olmak üzere çift Meclis sistemini benimsemiştir. Bu anayasaya göre milletvekili olabilmek için Osmanlı vatandaşı olmak, 30 yaşını bitirmiş olmak, Türkçe bilmek ve vekillik hariç memur olmamak gerekiyordu. En önemli noktalardan biri de adayların, seçildikleri bölgelerde oturma zorunluluğunun olmasıydı.¹⁹ Ancak bu parlamento deneyimi çok uzun sürmeyecekti. Dönemin padişahı II. Abdülhamit 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nı gerekçe göstererek 14 Şubat 1878'de parlamentoyu dağıtacaktı. Böylelikle yaklaşık 30 yıl boyunca meşrutiyet yönetimine ara verilecekti.²⁰

Meşrutiyet yönetimine yeniden geçiş 23 Temmuz 1908 tarihinde gerçekleşmiştir. İntihab-ı Mebusan Kanun-ı Muvakkatı'na göre 1908, 1912, 1914 ve 1919 yıllarında yapılan seçimlere İttihat ve Terakki Fırkası, Ahrar Fırkası, Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Osmanlı Demokrat Fırkası, Ahali Fırkası ve Millî Meşrutiyet Fırkası gibi birçok parti katılmıştır.²¹

¹⁷ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yay. Haz: Ahmet Kuyaş, 15. bs., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 309-311.

¹⁸ Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s. 99; Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, TTK Yayınları, Ankara, 1997, s. 594.

¹⁹ Fevzi Demir, *Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Seçimleri (1908-1914)*, İmge Kitabevi, Ankara, 2007, s. 29-30; Sina Akşin, “Birinci Meşrutiyet Meclis-i Mebusan”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 25, S.1, s. 21.

²⁰ Ergün Aybars, “Türkiye’de Demokrasi ve Fikri Kaynağı”, *Türkiye’de Demokrasi ve Demokrasi Kültürünün Gelişmesi*, Yay. Haz: Hüsnü Erkan, Türk Demokrasi Vakfı, İzmir, 1990, s. 16

²¹ Bernard Lewis, *Demokrasinin Türkiye Serüveni*, Çev: Hamdi Aydoğan, Esra Ermert, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 289-290.

Nitekim bu parlamento deneyimi de I. Dünya Savaşı'nın ardından sona ermişti. İtilaf Devletleri'nin 16 Mart 1920'de İstanbul'u resmen işgal etmelerinin ardından Padişah, 11 Nisan 1920'de Meclis-i Mebusan'ı feshetmiştir. Sonuç olarak meşrutiyet rejimi bir kere daha kesintiye uğramıştır.²²

Mebusan Meclisi dağıtıldıktan sonra Ankara, Kurtuluş Savaşı'nın merkezi olarak seçilmiş; Mustafa Kemal Paşa'nın imzasıyla, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti Namına İntihab Hakkında Tebliğ ile seçimlere gidilmiştir.²³ 23 Nisan 1920'de Ankara'da açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi 437 üyeyle temsil edilmiştir. Olağanüstü şartlara sahip bu Meclis, 20 Ocak 1921'de "*Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nu*" kabul etmiştir. "*Millî egemenlik*" ilkesini belirleyen bu yeni anayasa, gelecekte Türkiye Cumhuriyeti'nde hazırlanacak yasaların da temel unsurlarından biri olmuştur.²⁴

B. Cumhuriyet Dönemi'nde Seçimler

TBMM 1 Nisan 1923 tarihinde seçimlerin yenilenmesine karar vermiştir. Bu dönemdeki seçimlerin 1908'de kabul edilen İntihabı Mebusan Kanunu Muvakkatı'na göre yapılması planlanıyordu. Ancak, eski kanun hükümlerinin geçersiz olduğunu düşünen Erzurum Milletvekili Süleyman Necati Bey, Mersin Milletvekili Selahattin Bey ve Canik [Samsun] Milletvekili Emin Bey yeni koşulları kapsayan bir seçim kanunu teklifini Meclis'e vermişlerdir.²⁵ Bu gelişme sonrasında 3 Nisan 1923'te İntihabı Mebusan Kanunu Muvakkatı'nı değiştiren 320 numaralı kanun kabul edilmiştir. Buna bağlı olarak İntihabı Mebusan Kanunu Muvakkatı hakkında bazı değişiklikler gündeme gelmiştir.²⁶

Gerçekleştirilen ilk değişiklik temsil edilen nüfusla ilgilidir. 1876 Anayasası'nın 65. maddesine göre her 50.000 erkeği bir milletvekili temsil ediyordu. 1923 yılında yapılan bu düzenlemeyle her 20.000 erkek için bir milletvekili seçilmesine karar verilmiştir. Nüfusu 20.000'den az olan bölgeler için de aynı durum geçerli olacaktı. Nüfusu 30.000'e kadar olan bölgeler 1,50.000'e kadar olanlar 2,70.000'e kadar olanlar 3,90.000'e kadar olanlar 4 milletvekili seçebilecekleri. Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni bir devlet olarak kurulması, mevcut sınırların ve nüfusun değişmesi bu düzenlemeyi zorunlu kılmıştır. Seçim kanunda yapılan ikinci

²² Karpat, *Türk Siyasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s. 23.

²³ Erol Tuncer, *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002)*, 2. bs, Tesav Yayınları, Ankara, 2003, s. 24.

²⁴ Ergun Özbudun, *1921 Anayasası*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2008, s. 19-21.

²⁵ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC)*, Cilt (C), XXVIII, Devre (D) 1, İçtima (İ) 15 (1 Nisan 1339), s. 283-293.

²⁶ Melike Ayşe Kapdan, *Türkiye'de Parlamento Seçimleri ve Yasal Çerçevesi*, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019, s. 59.

değişiklik; 25 olan seçmen yaşının 18'e indirilmesidir. Üçüncü değişiklik ise hem seçmen hem de milletvekili olabilmek için vergi verme şartının kaldırılması olmuştur.²⁷

Yeni seçim kanununda yapılan düzenlemeler, Meclis'te tek dereceli seçim sisteminin demokratik değerlere daha uygun olduğunu belirtiyordu. Ancak buna rağmen Meclis'te iki dereceli seçim sistemi korunarak devam edecekti. İkinci seçmenlerin belirlenmesinde 200 kişi esas alınıyordu. Buna göre; her 300 kişi için bir ikinci seçmen, 301-500 kişi için iki ikinci seçmen, 501-700 arası üç ikinci seçmen olması kabul edilmişti. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak, 30 yaşını bitirmiş olmak ve Türkçe bilmek de milletvekili olma şartları arasında yer alıyordu.²⁸

3 Nisan 1923 tarih ve 320 sayılı kanunun kabul edilmesinden sonra Mustafa Kemal Paşa 8 Nisan 1923'te Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun Halk Fırkası'na dönüşeceğini belirten "9 Umde" bildirisini yayımlamıştır.²⁹ 1923 yılında gerçekleşen seçimlerde her il bir seçim bölgesi kabul edilmiştir ve 72 ilde yapılan seçimlerin sonucunda 287 milletvekili parlamentoya katılmıştır.³⁰

Gerçekleşen seçimler sonrasında TBMM 1924 Anayasası'nı kabul ederek yürürlüğe koymuştur. Kişi hak ve özgürlüklerinin yanında bu yeni yasa, siyasi partilerin kurulması için uygun bir ortam oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda 1924 yılında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, 1930 yılında ise Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmuştur.³¹ Bu partiler parlamentoda temsil edilseler de kalıcı bir siyasi etki yaratamamışlardır.

Çok partili hayata geçiş süreci 1945 yılında yeniden gündeme gelmiştir. 22 Eylül 1945 tarihinde Millî Kalkınma Partisi'nin (MKP) kurulmasıyla başlayan bu süreç 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'nin kurulmasıyla devam etmiştir.³² Sonrasındaysa 20 Temmuz 1948 tarihinde Millet Partisi kurulmuş³³ ve 1950 genel seçimlerine katılma kararı almıştır.

²⁷ Servet Armağan, "Türkiye'de Parlamento Seçimleri", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. 33, S. 3-4, 1967, s. 69 -71; Güneş, "1923 Seçimlerinde Oylar Nasıl Kullanıldı?", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 46, S. 1, 1991, s. 258 -259.

²⁸ *Türk Parlamento Tarihi (1919-1923)*, Haz. Fahri Çoker, C. I, TBMM Basımevi, Ankara, 1994, s. 754.

²⁹ Erol Tuncer, *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler...*, s. 145-146.

³⁰ Kenan Olgun, "Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.27, S.79, s. 13.

³¹ Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri...*, s. 329.

³² Necdet Ekinci, *Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1997, s. 299-300.

³³ "Millet Partisi Dün Resmen Teşekkül Etti", *Akşam*, 20 Temmuz 1948, s. 2; "Millet Partisi Adını Alan Teşekkül Faaliyete Geçti", *Son Posta*, 20 Temmuz 1948, s. 1.

TBMM, 24 Mart 1950’de seçimlerin yenilenmesi konusunu gündeme getirmiştir.³⁴ Milletvekilleri Seçim Kanunu kapsamında 14 Mayıs 1950 tarihinde gerçekleşen seçimler, tek dereceli seçim sistemine göre gerçekleşmiştir. Gizli oy açık sayım esasına uygun yapılan seçimler, 8.905.743 seçmenden 7.953.055’inin katılımıyla tamamlanmıştır. Yani seçime katılım oranı %89,3’lük paya sahiptir. 1950 seçimleri sonrasında DP oyların %53,34’ünü, CHP %39,9’unu, MP %3,1’ini almıştır. Bağımsız adaylar ise %4,8’lik bir oranla temsil edilmişlerdir.³⁵ 14 Mayıs 1950 seçimleri sonrasında CHP’nin 27 yıllık yönetimi sona ermiş ve iktidar, DP’ye devredilmiştir.

C. Giresun’da Seçimler

Giresun şehri, 1461 yılından itibaren Osmanlı Devleti’nde bir kaza merkezi olarak yönetilmekteydi. Bölge, 15. ve 16. yüzyıllarda Trabzon bağlı bir sancak durumuna getirilmişti.³⁶ Giresun’un sosyal ve ekonomik geçmişi incelendiğinde, bölgenin geçim kaynağının büyük oranda tarıma bağlı olduğu görülmüştür.³⁷ Fındık başta olmak üzere sebze ve meyve üretimi şehrin ekonomik kalkınmasına önemli bir katkı sağlamıştır.

Tanzimat Dönemi’nde yapılan düzenlemelerle Giresun’un idari yapısında birtakım değişiklikler gündeme gelmiştir. 1848 yılında Giresun, Trabzon Vilayeti’nin merkez livasına bağlanmıştır. İdari bağıllık yönünden sürekli değişiklikler yaşayan Giresun; 1855 yılında Ordu Livası’na bağlanmış, bir yıl sonra yeniden Trabzon Livası’na bağlı bir konuma gelmiştir. 1875’te Karahisar-ı Şarki Sancağı’na bağlanan Giresun kazası, 1879 yılında bir kere daha Trabzon Sancağı’na bağlanmıştır.³⁸

Şehrin idari yapısındaki değişiklikler demografik yapıyı da etkilemiştir. 15. yüzyılın başlarında şehrin Müslüman nüfusu 1.500 olarak kaydedilirken, 16. yüzyılda bu sayı 2.800’e yükselmiştir. İmparatorluktaki ilk nüfus sayımı 1831 yılında yapılmıştır. Bu sayımda şehirdeki Müslüman nüfus 8.735 olarak belirlenmiş,³⁹ ancak 19. yüzyılın sonlarına doğru bu sayı 8.440’a düşmüştür.⁴⁰ Nüfusun azalmasında, bu dönemde yaşanan savaşlar ve toprak kayıpları etkili

³⁴ “Türkiye Büyük Millet Meclisi Seçiminin Yenilenmesi Hakkında”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 7469, 29 Mart 1950, s. 18207.

³⁵ *Türk Parlamento Tarihi (1950-1954)*, Haz. Kazım Öztürk, C. I, TBMM Vakfı Yayınları, No: 19, Ankara, 1998, s. 8.

³⁶ “Giresun”, *Servet-i Fünun*, C. 7, S. 170, 15 Haziran 1894, s. 216-217; Ünsal Bekdemir, Mustafa Ertürk, İbrahim Güner, “Giresun’un Tarihi Coğrafyası”, *Atatürk Üniversitesi Doğu Coğrafya Dergisi*, C. 6, S. 4, s. 6.

³⁷ Feridun Emecen, “XV-XVI. Asırlarda Giresun ve Yöresine Dair Bazı Bilgiler”, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 1, s. 161.

³⁸ *Cumhuriyetimizin 75. Yılında Giresun*, Giresun Valiliği İl Özel İdare Müdürlüğü, Giresun, 1998, s. 11.

³⁹ Oktay Karaman, *Giresun Kazası (1850-1900)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1999, s. 121.

⁴⁰ Emecen, “Giresun”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 14, s. 82.

olmuştur. Cumhuriyet Dönemi'nde bölgenin nüfusunu hızla artış göstermiştir. 1927 yılında bölgenin nüfusu 165.033,⁴¹ iken 1935 yılında 260.154'e,⁴² 1940 yılında 279.236'ya, 1945 yılında 283.626'ya, 1950 yılında ise 299.555'e ulaşmıştır. Özellikle 1935 ile 1960 yılları arasında Giresun'un nüfusu %46.62 oranında artmıştır.⁴³

Birinci ve İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde hala Karahisar-ı Şarki Sancağı'na bağlı olan Giresun kenti, bu dönem gerçekleşen seçimlerde toplamda 12 aday çıkarmıştır. I. Meşrutiyet Dönemi'nde Hacı Ahmet Bey, Agop Şahinyan Efendi, ⁴⁴ İhsanullah Efendi, Edhem Efendi ve Kevork Efendi Karahisar-ı Şarki bölgesini temsilen Mebusan Meclisi'ne seçilmişlerdi. II. Meşrutiyet Dönemi'nde ise bölgeyi temsilen Ömer Feyzi Efendi, Mustafa Efendi, Mehmet Vasfi Efendi, Zihni Efendi, Ali Muammer Bey, Yanko Efendi ve Fazıl Efendi⁴⁵ parlamentoya katılmışlardı.

TBMM Seçimleri 1920 yılında, İntihabı Mebusan Kanun Layihası'na göre gerçekleştirilmiştir. 1920 Seçimleri'nde parlamentoya katılan milletvekillerinin toplam sayısı 403'tü.⁴⁶ 1920'de Karahisar- Şarki Sancağı'na bağlı olan Giresun, 1921 yılında müstakil mutasarrıflık halini almış; Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte il statüsüne kavuşmuştur. ⁴⁷

İdari yönetim bakımından Trabzon ve Şebinkarahisar arasında yer değiştiren bölge, I. TBMM Dönemi'nde “Karahisar-ı Şarki” milletvekilleri tarafından temsil edilmiştir. Ali Süruri Efendi, Mehmet Vasfi Bey, Memduh Necdet Bey, Mesut Bey ve Mustafa Bey bölgeyi temsilen parlamentoya seçilmişlerdi. II. Dönem TBMM Seçimleri Giresun Bölgesi için ayrı bir öneme sahiptir. Zira bu seçimlerde Giresun Bölgesi, doğrudan temsil edilmiştir. Bu dönemde Giresun; Merkez, Tirebolu ve Görele kazalarından oluşmaktaydı. Buna göre Giresun milletvekillerinin bütün kazalardan almış oldukları oylar aşağıdaki gibidir:

⁴¹ *Umumi Nüfus Tahriri (28 Teşrinievvel 1927)*, I. Fasikül, Ankara, 1929, s. 8.

⁴² *T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü (22 Ekim 1950)*, İstanbul, 1961, s. 9.

⁴³ *Giresun İl Yıllığı (1967)*, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara, 1968, s. 101.

⁴⁴ *Türk Parlamento Tarihi: I. Ve II. Meşrutiyet*, Haz. İhsan Güneş, C. 2, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1997, s. 13, 18.

⁴⁵ Feroz Ahmad, Dankwart Rustow, “İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde Meclisler: 1908-1918”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Yıl 1976, S. 4-5, s. 277; *Türk Parlamento Tarihi: I. Ve II. Meşrutiyet*, Haz. İhsan Güneş, s. 36, 50, 61, 69.

⁴⁶ *Türk Parlamento Tarihi : (1919-1923)*, Haz. Fahri Çoker, s. 39.

⁴⁷ “Giresun Müstakil Livası Teşkiline Dair Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 9, 4 Nisan 1337, s. 3.

Tablo 1: Giresun Milletvekillerinin 1923 Seçimleri’nde Bütün Kazalardan Almış Oldukları Oylar⁴⁸

Milletvekillerinin Aldıkları Oyların Sayısı				
Milletvekillerinin İsimleri	Merkez Kaza	Tirebolu	Görele	Toplam
Ali Şevket Çolak	271	85	106	462
Hacim Muhittin Çarıklı	269	84	106	459
Hakkı Tarık Us	269	83	106	458
Musa Kazım Okay	272	83	106	461
Tahir Karadeniz	270	82	106	458

II. TBMM Yasama Yılı 26 Haziran 1927 tarihinde tamamlanmıştı ve III. Yasama Yılı için yeniden seçimlere gidilmişti.⁴⁹ 1923-1927 yıllarında “*İntihabı Mebusan Kanunu Muvakkatı*” iki kere daha değiştirilmişti. İlk değişiklik; 19 Aralık 1923 tarihinde, ikinci değişiklik ise 16 Haziran 1927 tarihinde gerçekleşmişti. 1927 seçimlerine de bu düzenlemelerle gidilmişti.⁵⁰

Seçim kanununda yapılan bu düzenlemeler özellikle seçilebilme şartlarını kapsıyordu. Buna göre sahtekârlık, hırsızlık ve ağır ceza suçlarından mahkûm olanların; Türk vatandaşı olmayanların ve Türkçe okuma yazma bilmeyenlerin milletvekili olarak seçilmesi yasaklanıyordu. Bir diğer düzenleme de ordu mensupları için yapılmıştı. Kanuna göre ordu mensupları milletvekili olarak Meclis’e girmek istediklerinde, adaylıklarından önce ordudan istifa etmek zorundalardı.⁵¹ 1927 yılındaki seçimler böyle bir atmosferde gerçekleşmiştir. Cumhuriyet Dönemi’nin ilk nüfus sayımı da yine bu yılda gerçekleşecektir. Bu nüfus sayımlarında ülkenin genel nüfusu 13.464.564, Giresun’un nüfusu 11.888 kişi olarak kaydedilmiştir.⁵²

⁴⁸https://cdn.tbmm.gov.tr/TbmmWeb/eYayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d02/SM_513_1_2.pdf, Erişim Tarihi: 01.08.2024.

⁴⁹ TBMMZC, C. XXXIII, D. 2, İ. 83, (26 Haziran 1927), s. 845 -846.

⁵⁰ Armağan, “Türkiye’de Parlamento Seçimleri...” s. 71-73.

⁵¹ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, C. 3, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1995, s. 278.

⁵² Bekdemir, Ertürk, Güner, “Giresun’un Tarihi...”, s. 11.

30 Temmuz-5 Ağustos 1927’de ikinci seçmenlerin, 2-6 Eylül tarihlerinde ise milletvekillerinin belirlendiği⁵³ 1927 Seçimleri’nde Giresun milletvekillerinin bütün kazalardan aldıkları oylar aşağıdaki gibidir:

Tablo 2: Giresun Milletvekillerinin 1927 Seçimleri’nde Bütün Kazalardan Almış Oldukları Oylar⁵⁴

Milletvekillerinin Aldıkları Oyların Sayısı				
Milletvekillerinin İsimleri	Giresun Kazası	Tirebolu	Görele	Toplam
Ali Şevket Çolak	259	118	113	490
Ahmet Münir Akkaya	259	118	113	490
Hakkı Tarık Us	259	118	113	490
İhsan Sökmen	259	118	113	490
Musa Kazım Okay	259	118	113	490

III. TBMM 26 Mart 1931 tarihinde faaliyetlerine son vermişti ve IV. Dönem TBMM için yeniden seçimlere gidilmişti.⁵⁵ 1931-1935 yasama yıllarını kapsayan bu dönemde Giresun milletvekillerinin bütün kazalardan aldıkları oylar şöyledir:

Tablo 3: Giresun Milletvekillerinin 1931 Seçimleri’nde Bütün Kazalardan Almış Oldukları Oylar⁵⁶

Milletvekillerinin Aldıkları Oyların Sayısı				
Milletvekillerinin İsimleri	Merkez Kaza	Tirebolu	Görele	Toplam
Ali Şevket Çolak	291	116	109	516
Hacim Muhittin Çarıklı	291	116	-	407
Hakkı Tarık Us	291	116	109	516
Musa Kazım Okay	291	116	109	516
Tahir Karadeniz	291	116	109	516

⁵³ İhsan Güneş, *Atatürk Dönemi Türkiye’sinde Milletvekili Genel Seçimleri*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s. 254, 307.

⁵⁴ <https://www.tbmm.gov.tr/Kutuphane/MazbataArama>, Erişim Tarihi: 01.08.2024.

⁵⁵ Ezherli, *Türkiye Büyük Millet Meclisi...*, s. 122-125.

⁵⁶ <https://www.tbmm.gov.tr/Kutuphane/MazbataArama>, Erişim Tarihi: 01.08.2024.

IV. Dönem TBMM yasama faaliyetleri 23 Aralık 1934 tarihinde son bulmuştu ve V. Dönem TBMM için 1935 seçim süreci başlamıştı. Bu dönemde Türk seçim tarihinde önemli bir gelişme yaşanmış ve Türkiye’de ilk defa kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır.⁵⁷

5 Aralık 1934 tarihinde İntihabı Mebusan Kanunu Muvakkatı’nda yapılan değişiklikle her 40.000 kişi için bir milletvekili seçilmesi kararı alınmıştı. Kadın ve erkek ayrımının olmadığı bu seçimlere 22 yaşını bitiren her Türk seçmen olarak katılabilecekti. 30 yaşını tamamlamış olan kadın ve erkek her Türk vatandaşı da milletvekili olarak seçilme hakkına sahip olacaktı.⁵⁸

Kadınların da ilk defa siyasi seçimlere katıldığı bu dönemde Giresun herhangi bir kadın milletvekili adayı çıkaramamıştır. V. Dönem TBMM seçimlerinde Giresun’un kaza sayısı 3’ten 6’ya çıkmıştır. Zira 1933 yılında Şebinkarahisar ve Alucra, Giresun’un bir ilçesi haline gelmiştir.⁵⁹ Kaza sayısının artması milletvekili sayısını etkilemiştir. Nitekim 8 Şubat 1935 tarihinde gerçekleşen seçimlerde Giresun Milletvekillerinin sayısı 5’ten 7’ye yükselmiştir.⁶⁰

Buna göre Giresun milletvekillerinin 1935 Seçimleri’nde bütün kazalardan almış oldukları oylar şu şekildedir:

Tablo 4: Giresun Milletvekillerinin 1935 Seçimleri’nde Bütün Kazalardan Almış Oldukları Oylar⁶¹

Milletvekillerinin Aldıkları Oyların Sayısı							
Milletvekillerinin İsimleri	Giresun	Tirebolu	Görece	Bulancak	Şebinkarahisar	Alucra	Toplam
Ahmet Münir Akkaya	161	114	112	76	56	95	614
Ahmet Talat Onay	161	114	112	76	56	95	614
Hakkı Tarık Us	161	114	112	76	56	95	614
İhsan Sökmen	161	114	112	76	56	95	614
İsmail Sabuncu	161	114	112	76	56	95	614
Muzaffer Kılıç	161	114	112	76	56	95	614
Sadri Maksudi Arsal	161	114	112	76	56	95	614

⁵⁷ Ezherli, *Türkiye Büyük Millet Meclisi...*, s. 122-125.

⁵⁸ Armağan, “Türkiye’de Parlamento Seçimleri...”, s. 74 -75.

⁵⁹ “Bazı Vilayetlerin İlga ve Bazılarının Birleştirilmesi Hakkında Kanun”, *Resmî Ceride*, S. 2411, 27 Mayıs 1933, s. 2510-2511.

⁶⁰ *TBMM Albümü (1920-1950)*, C. I, s. 260-261.

⁶¹ <https://www.tbmm.gov.tr/Kutuphane/MazbataArama>, Erişim Tarihi: 01.08.2024.

V. Dönem TBMM seçimlerin yenilenmesi kararı alarak,⁶² yasama faaliyetlerine 27 Ocak 1939 tarihinde son vermiştir. 1939 yılında yapılan seçimlerle VI. TBMM Dönemi başlamıştır.⁶³ 26 Mart 1939 tarihinde gerçekleşen seçimleri kazanan CHP, 423 milletvekiliyle Meclis'e girmiştir.⁶⁴

1939-1943 yıllarını kapsayan bu dönem Giresun milletvekillerinin bütün kazalardan almış oldukları oylar şöyledir:

Tablo 5: Giresun Milletvekillerinin 1939 Seçimleri'nde Bütün Kazalardan Almış Oldukları Oylar⁶⁵

Milletvekillerinin Aldıkları Oyların Sayısı							
Milletvekillerinin İsimleri	Giresun	Tirebolu	Görece	Bulancak	Şebinkarahisar	Alucra	Toplam
Ahmet Münir Akkaya	198	132	122	92	59	110	713
Ahmet Talat Onay	198	132	122	92	59	110	713
Fikret Yüzatlı	198	132	122	92	59	110	713
Hasan Vasıf Somyürek	198	132	122	92	59	110	713
İhsan Sökmen	198	132	122	92	59	110	713
İsmail Sabuncu	198	132	122	92	59	110	713
Nafi Atuf Kansu	198	132	122	92	59	110	713

TBMM 14 Ocak 1943 tarihinde seçimlerin yenilenmesi kararını almıştır. 1943-1946 yıllarını kapsayan VII. Yasama Dönemi'nde Türkiye çok partili hayatı deneyimleyecektir. Bu gelişmelere bağlı olarak Nuri Demirağ 1945 yılında “*Millî Kalkınma Partisi*”ni (MKP) kurmuştur. Parti, Türkiye'nin çok partili rejimdeki ilk muhalefet partisi olması açısından önemlidir.⁶⁶ Bu parti Giresun'da büyük bir ilgiyle takip edilmiştir. Buna bağlı olarak 13 Şubat 1946'da Giresun'da MKP İl Teşkilatı kurulmuş ve parti merkezi büyük bir törenle açılmıştır.⁶⁷

Bir diğer muhalefet partisi CHP ileri gelenlerinden Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Mehmet Fuat Köprülü tarafından 7 Ocak 1946'da kurulan “*Demokrat Parti*”

⁶² “Seçim Yenilenecektir”, *Yeni Asır*, 26 Ocak 1939, s. 3.

⁶³ “Giresun”, *Ulus*, 25 Mart 1939, s. 8.

⁶⁴ Armağan, “Türkiye’de Parlamento Seçimleri”..., s. 75.

⁶⁵ Altıncı Dönem Giresun Milletvekillerinin mazbatalarından derlenmiştir. TBMM arşivinde bu oyların toplam sayısı 712 olarak ifade edilmiştir. Bkz. <https://www.tbmm.gov.tr/Kutuphane/MazbataArama>, Erişim Tarihi: 01.08.2024.

⁶⁶ “Millî Kalkınma Partisi”, *Cumhuriyet*, 22 Eylül 1945, s. 2; “Millî Kalkınma Partisine Müsaade Verildi”, *Son Posta*, 22 Eylül 1945, s. 2

⁶⁷ “Millî Kalkınma Partisinin Giresun Şubesi”, *Akşam*, 15 Şubat 1946, s. 2.

olmuştur.⁶⁸ DP Giresun'daki ilk şubesi Bulancak'ta açmak için çalışmalarda bulunsa da⁶⁹ ilk şubesini Tirebolu İlçesi'nde açmıştır.⁷⁰ 1946 yılında kurulan DP, 1950 seçimlerini kazanarak tek parti dönemini sona erdirecektir.⁷¹

28 Şubat 1943 tarihinde gerçekleşen seçimlerde,⁷² Giresun milletvekillerinin bütün kazalardan almış oldukları oylar şu şekildedir:

Tablo 6: Giresun Milletvekillerinin 1943 Seçimleri'nde Bütün Kazalardan Almış Oldukları Oylar⁷³

Milletvekillerinin Aldıkları Oyların Sayısı							
Milletvekillerinin İsimleri	Giresun	Tirebolu	Görece	Bulancak	Şebinkarahisar	Alucra	Toplam
Ahmet Münir Akkaya	206	129	109	103	58	102	707
Ahmet Ulus	206	129	109	103	58	102	707
Ayetullah Sayar	206	129	109	103	58	102	707
Fikret Yüzatlı	206	129	109	103	58	102	707
Hasan Vasıf Somyürek	206	129	109	103	58	102	707
İhsan Gürak	190	107	101	100	49	91	368
İhsan Sökmen	206	129	109	103	58	102	707
İsmail Sabuncu	206	129	109	103	58	102	707
Necmi Osten	206	129	109	103	58	102	707

1946 seçimlerinden önce Giresun Bölgesi'nde halk şikâyetlerinin arttığı görülmüştür. Köy sınırlarında iş gücünün yetersiz kalması ve var olan nüfusun da istihdam edilmemesi şikâyetlerin esas noktasını oluşturmaktaydı. Fındık tarlalarının ilaçlanamaması ve buna bağlı olarak fındığın veriminin düşmesi dile getirilen bir diğer konuydu. Çiftçiler için krediler verilmesi, el sanatlarını teşvik eden çalışmaların yapılması ve fabrikaların kurulması halkın, hükûmetten beklediği çalışmaların başında geliyordu. ⁷⁴ TBMM, yeni yasama dönemi için gerçekleşecek seçimlere böyle bir atmosferde hazırlanmıştır.

⁶⁸ Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2003, s. 29.

⁶⁹ "Milletvekillerimiz Bugün Geliyorlar", *Yeşil Giresun*, 16 Mart 1946, s. 1.

⁷⁰ "Giresun ve Trabzon'da", *Cumhuriyet*, 14 Temmuz 1946, s. 3.

⁷¹ "D.P. İktidarı Aldı", *Zafer*, 16 Mayıs 1950, s. 1.

⁷² BCA, 30-10-0-0, 76-504-11, 18.03.1943.

⁷³ <https://www.tbmm.gov.tr/Kutuphane/MazbataArama>, Erişim Tarihi: 01.08.2024.

⁷⁴ Fehmi Özgen, "Giresun Köy İktisadının Dilekleri", *Aksu*, C. 4, S. 38, Şubat 1946, s. 2-4.

VII. TBMM 14 Haziran 1946'da kendini feshedecek ve çok partili hayata geçişin ilk genel seçimleri aynı yıl gerçekleşecektir.⁷⁵ Ancak TBMM, VIII. Yasama Dönemi'ne geçilmeden seçim kanununda bir değişiklik yapmıştır. 5 Haziran 1946 yılında yapılan bu değişiklikle iki dereceli seçim sisteminden tek dereceli seçim sistemine geçilmiştir. Bununla birlikte açık oy, gizli tasnif uygulaması getirilmiştir.⁷⁶ Son olarak da 1947 tarihinde yapılması gereken milletvekili seçimlerinin öne alınarak 21 Temmuz 1946'da yapılması kararlaştırılmıştır.⁷⁷

Seçimlerin tarihi İçişleri Bakanlığı tarafından yayımlanan bir genelgeyle duyurulmuştur.⁷⁸ Seçime gidilen süreçte CHP, listelerinde yer alan adayların kendi bölgelerinden olmasını önemserken; DP, kendi adaylarının halkın içinden kişiler olmasına özen göstermiştir.⁷⁹ Seçim propagandaları açısından bir karşılaştırma yapılacak olursa; CHP tarafından bu süreçte en çok dile getirilen konu Türkiye'nin, İsmet İnönü sayesinde II. Dünya Savaşı'na girmemesi olmuştur.⁸⁰ DP ise seçim sürecinde sıklıkla demokratik değerlerin önemini konu edinmiştir.⁸¹

DP ve MKP Giresun'daki sekiz milletvekilliği için yedi aday göstermiştir. Osman Fikret Topallı ve Dr. Yaşar Karaduman bağımsız olarak adaylıklarını koymuşlardır.⁸² DP ve MKP adaylarının listesi aşağıdaki gibidir:

Tablo 7: DP ve MKP'nin 1946 Yılı Giresun Milletvekilli Adayları⁸³

DP Adayları	MKP Adayları
Fahri Ekmekçi	Avni Bayraktar
Hamza Aydoğan	Ziya Kademoğlu
Bahri Eroğlu	Tahsin Habiboğlu
Mazhar İnanc	

⁷⁵ "Meclis Dün Son İçtimamı Yaparak Dağıldı", *Cumhuriyet*, 15 Haziran 1946, s. 1.

⁷⁶ "Milletvekilleri Seçimi Kanunu", T.C. Resmî Gazete, Sayı 6326, 6 Haziran 1946, s. 10701-1074. Ayrıca bkz. Cemil Koçak, İktidar ve Demokratlar Türkiye'de İki Partili Siyâsi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950), C. 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 408-420; Nuri Ahmed Çimşid, "Milletvekilleri Seçim Hazırlıkları Başladı", *Yeşil Giresun*, 15 Haziran 1946, s. 1.

⁷⁷ Ahmet Demirel, *Türkiye'de Seçimler ve Siyaset (1923-1946)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 18; "Kanun Mecliste Dün Kabul Edildi", *Ulus*, 6 Haziran 1946, s. 1, 2.

⁷⁸ "İçişleri Bakanlığı Seçim Tarihini Dün Resmen İlan Etti", *Ulus*, 3 Temmuz 1946, s. 2.

⁷⁹ "C.H.P. Adayları Bu Akşam İlan Edilecek", *Vakit*, 18 Temmuz 1946, s. 1,7.

⁸⁰ Şemsettin Günaltay, "Yalnız Vicdanımızın Sesini Dinleyelim", *Ulus*, 4 Temmuz 1946, s. 2.

⁸¹ "Demokrat Partinin Dün Neşrettiği Beyanname", *Cumhuriyet*, 11 Temmuz 1946, s. 1.

⁸² "Giresun ve Trabzon'da", *Cumhuriyet*, 14 Temmuz 1946, s. 3.

⁸³ "Halk Partisinde Aday Listesi Yüzünden Hadise", *Cumhuriyet*, 17 Temmuz 1946, s. 1,4.

Parti temsilcileri her ili ziyaret ettiği gibi Giresun’u da birçok kez ziyaret etmiştir. Seçimlerin hemen öncesinde CHP Genel Merkezi ile Giresun İl İdare Kurulu’na ait aday listelerinin farklı olduğu ortaya çıkmıştır. Giresun Valisi’nin devreye girmesiyle bu karışıklık çözülmüş ve seçim öncesi yaşanan gerginlik son bulmuştur.⁸⁴ Adaylar ile ilgili karışıklıklar ortadan kaldırıldıktan sonra CHP aday listesini açıklamıştır.⁸⁵ Münir Akkaya, İsmail Sabuncu, Ahmet Ulus, Fikret Yüzatlı, Eşref Dizdar, Kazım Okay, Celal Esad Arseven ve Dr. Galip Kenan Zaimoğlu’nun adaylıkları parti teşkilatı tarafından ilan edilmiştir.⁸⁶

21 Temmuz 1946 tarihinde çok partili dönemin ilk genel seçimleri, 14 partiden 6’sının katılımıyla gerçekleşmiştir. Seçimlere; Cumhuriyet Halk Partisi, Millî Kalkınma Partisi, Demokrat Parti, Liberal Demokrat Parti, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi ve Yalnız Vatan İçin Partisi katılmıştır.⁸⁷ CHP 390 milletvekilini parlamentoya katarak iktidarını korumayı başarmıştır. Bununla birlikte DP 65 milletvekiliyle, Bağımsızlar da 7 milletvekili ile parlamentoya girmeye hak kazanmıştır.⁸⁸

Bu seçimler sırasında Giresun’da bazı usulsüzlüklerin yaşandığı ulusal basına yansımıştı. Keşap İlçesi’ne bağlı Yolağzı köyündeki sandık başına MKP temsilcilerinin alınmaması, Bulancak İlçesi’ne bağlı Küçüklüköy’de oy vermeyen kişilerin yerine oy kullanılması, Keşap İlçesi’ne bağlı Kayabaşı köyündeki vatandaşlara içi dolu zarflar dağıtılması bu usulsüzlüklere örneklerdir.⁸⁹

1946 Seçimleri sonrasında, seçim tutanaklarının incelenmesi amacıyla 30 kişiden oluşan bir komisyon kurulmuştur. Giresun milletvekili Ahmet Bey de bu komisyon içerisinde yer almıştır. İncelemeler sonucunda Afyon, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bolu, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, Hatay, İçel, Isparta, İzmir, Kayseri, Kırşehir, Kocaeli, Konya, Kütahya, Manisa, Maraş, Mardin, Muğla, Rize, Samsun, Seyhan, Sinop, Sivas, Tekirdağ, Trabzon, Urfa, Yozgat, Zonguldak dışındaki illere ait seçim tutanakları kabul edilmiştir.⁹⁰ Dolayısıyla Giresun’daki seçim tutanakları da kabul edilerek buradaki seçim sonuçları resmîleştirilmiştir.

⁸⁴ “Giresun’da Halk Partisindeki İhtilaf El’an Devam Ediyor”, *Cumhuriyet*, 18 Temmuz 1946, s. 3.

⁸⁵ *Aydın Tarihi*, S. 152, 18 Temmuz 1946, s. 4.

⁸⁶ “Yarın Milletvekillerini Seçeceğiz”, *Yeşil Giresun*, 20 Temmuz 1946, s. 1.

⁸⁷ Erol Tuncer, *Osmanlı’dan Günümüze Seçimler...*, s. 362.

⁸⁸ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, 4. bs., Hil Yayınları, İstanbul, 2010, s. 38.

⁸⁹ “Giresun’da İki Şayanı Dikkat Hadise Oldu”, *Cumhuriyet*, 22 Temmuz 1946, s. 4.

⁹⁰ “27 Vilayete Ait Seçim Tutanakları Dün Kabul Edildi”, *Vakit*, 13 Ağustos 1946, s. 1.

Seçim süreci tamamlandıktan sonra, 21 Temmuz 1946 tarihinde gerçekleştirilen genel milletvekili seçiminde Giresun milletvekilliklerine CHP adaylarından Eşref Dizdar, Dr. Galip Kenan Zaimoğlu, İsmail Sabuncu, Kazım Okay, Ahmet Ulus, Celal Esat Arseven, Münir Akkaya ve Fikret Yüzatlı seçilmiştir.⁹¹

Giresun Bölgesi’ni temsil eden milletvekilleri tarafından 1948 yılında CHP İl Kongresi gerçekleştirilmiştir. İsmail Sabuncu, Dr. Galip Zaimoğlu, Musa Kazım Okay ve Gümüşhane Milletvekili şevket Erdoğan’ın katılımıyla düzenlenen kongre, İsmail Sabuncu’nun başkanlığında toplanmıştır.⁹² Bu kongrede özellikle bölge sorunları dile getirilmiştir. Halkevi alışmaları ele alınmış, okuma yazma bilmeyenler için kurslar açılması gündeme gelmiştir. Ayrıca bölgenin iktisadi kalkınmasına katkı sağlamak için yapılacak çalışmalar da müzakere edilmiştir.⁹³ Bu dönemde özellikle Trabzon, Rize ve Giresun’da hububat ve ekmek sıkıntısı yaşanmıştı. Bölgedeki sıkıntıyı önlemek için Toprak Mahsulleri Ofisi ve Ziraat Bankası tarafından tedbirlerin alınmasına karar verilmişti.⁹⁴

1946 seçimleri sonrasında DP’li liderler de Giresun Bölgesi’ni ziyaret etmeyi ihmal etmemişlerdir. DP Genel Başkanı Celal Bayar bu ziyaretleri sırasında özellikle bölgede yaşanan buğday sıkıntısının sebeplerini halk ile paylaşmış ve ulusal ekonomideki istikrarsızlıklardan bahsetmiştir. Buğday ihracının bu sıkıntıya yol açtığı belirten Celal Bey, aynı durumun mısır için de geçerli olduğunu vurgulamıştır. Seçim kanununda düzenleme yapılması gerektiği de sık sık halkla paylaşılmıştır. Bölgeye yapılan ziyaretler seçim öncesinde olduğu gibi seçim sonrasında da devam etmiştir.⁹⁵

TBMM’nin 8. Yasama Dönemi’nde 13 milletvekili koltuğu boşa çıkmıştır. Bunun zerine 17 Ekim 1948 tarihinde ara seçimlerin yapılması planlanmıştır.⁹⁶ 1946 yılında Giresun Milletvekili olarak Meclis’e giren Ahmet Münir Bey’in vefatı zerine Giresun da ara seçim yapılacak iller arasına dâhil edilmiştir.⁹⁷ Bu süreçte Başbakan Hasan Saka tarafından bölge ziyaret edilmiş, halkın istek ve şikâyetleri dinlenmiştir. Bu görüşmelerde Giresun’un hastane ve lise ihtiyaı şikâyetlerin ortak noktası olmuştur.⁹⁸

⁹¹ BCA, 30-10-0-0, 77-507-4, 13-08-1946; “Yeni Milletvekilllerimiz”, *Yeşil Giresun*, s. 1.

⁹² “Giresun İl Kongresi”, *Ulus*, 26 Nisan 1948, s. 3.

⁹³ BCA, 490-1-0-0, 159-633-2, 02-05-1948.

⁹⁴ “Karadeniz Vilayetlerinde Hububat Darlığı”, *Akşam*, 14 Nisan 1948, s. 1.

⁹⁵ “Celal Bayarın Giresundaki Nutku”, *Akşam*, 28 Nisan 1948, s. 1; “Adnan Menderes Giresun’da Bir Konuşma Yaptı”, *Akşam*, 29 Nisan 1948, s. 2.

⁹⁶ *Türk Parlamento Tarihi (1946-1950)*, Haz. Mustafa Çufalı, C.1, TBMM Yayınları, Ankara 2012, s. 53.

⁹⁷ “Milletvekilliği Ara Seçimleri Hazırlıkları”, *Yeşil Giresun*, 14 Ağustos 1948, s. 1.

⁹⁸ “Seçim Propagandası Devam Ediyor”, *Son Posta*, 30 Eylül 1948, s. 1, 5.

Ara seçimlerde Yahya Sezai Uzun, Hamdi Çolakoğlu, Ali Rıza Akat, Azmi Özer Giresun Bölgesi'nden aday olmak istemiştir. İsmail Sabuncu için de adaylık söz konusu olmuştur. Ancak kendisinin adaylığı, bölge ihtiyaçlarını bildirme noktasında yetersiz kaldığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. CHP Genel Sekreteri Nafî Atuf Kansu da eski adaylar arasında yer alan Dr. Ali Naci Duyduk ve Dr. Sükûti Keçeci'nin listeden çıkarılmasını konu alan bir dilekçe yazarak seçim komisyonunu eleştirmiştir.⁹⁹

Propaganda süresince Eşref Bey'in de içinde yer aldığı milletvekili adayları, bölgeye giderek seçim öncesi çalışmalarda bulunmuştur.¹⁰⁰ 1948 ara seçimleri; Ankara, Aydın, Bolu, Erzincan, Erzurum, Giresun, İstanbul, Kastamonu, Malatya, Mardin, Ordu, Tokat ve Yozgat illeri olmak üzere toplam 13 ilde gerçekleştirilmiştir.¹⁰¹

Tamamlanan seçimler sonrasında Giresun ve Yozgat'tan milletvekili olmak isteyen bağımsız adaylar, seçimlere usulsüzlük karıştırıldığına dair şikâyetlerini dile getirmişlerdir. Şikâyetler incelendikten sonra süreç sonlanmış ve 1948 ara seçimlerinde Giresun Bölgesi'ndeki 128.700 seçmenin 55.700'ü oy kullanmıştır.¹⁰² Seçimlere katılım oranı %45 olarak belirlenmiştir.¹⁰³

17 Ekim 1948 tarihinde gerçekleşen ara seçimlerde, Tirebolu'dan bağımsız aday olan Arif Ünal, Tevfik Ekmen'in seçim tutanağına fazla oy yazıldığı gerekçesiyle itiraz etmiştir.¹⁰⁴ Kendisi 7 Kasım 1948 tarihinde bu konu hakkında bir dilekçe de vermiştir.¹⁰⁵ Ancak tamamlanan seçimler sonucunda Tevfik Ekmen, Giresun Milletvekili olarak 1 Kasım 1948'de Meclis'e girmiştir.¹⁰⁶

VIII. Yasama Dönemi'nde Giresun'u temsilen Meclis'e giren milletvekillerinin aldıkları oylar şöyledir:

⁹⁹ BCA, 490-1-0-0, 367-1545-1, 10-05-1950.

¹⁰⁰ BCA, 490-1-0-0, 367-1545-2, 15-05-1950.

¹⁰¹ "Ara Seçimler Dün Pek Sönük Geçti", *Cumhuriyet*, 18 Ekim 1948, s. 1; "13 İlimizde Dün Yapılan Seçimler", *Ulus*, 18 Ekim 1948, s. 5.

¹⁰² "Seçimlere Dair Yeni Tafsilat", *Ulus*, 20 Ekim 1948, s. 1, 3.

¹⁰³ "İlimizde Yapılan Kısmi Seçim", *Yeşil Giresun*, 23 Ekim 1948, s. 1.

¹⁰⁴ Osman Fikret Topallı, *Giresun Günlükleri*, Yay. Haz. Cemil Koçak, Alfa Yayınları, İstanbul, 2017, s. 869.

¹⁰⁵ BCA, 30-10-0-0, 77-508-11, 11-11-1948.

¹⁰⁶ Tevfik Ekmen, *Seçim Mazbatası*, 8. Dönem, TBMM Arşivi, (7 Nisan 1949); *TBMMZC*, C. XIII, D. 8, B. 3, 8 Teşrinisani 1948, s. 28.

Tablo 8: Giresun Milletvekillerinin 1946 Seçimleri’nde Bütün Kazalardan Almış Oldukları Oylar¹⁰⁷

Milletvekillerinin Aldıkları Oyların Sayısı								
Milletvekillerinin İsimleri	Merkez	Tirebolu	Görele	Bulancak	Ş.Karahisar	Alucra	Keşap	Toplam
Ahmet Münir Akkaya	6057	5541	11865	12536	7508	16572	5524	65.603
Ahmet Ulus	7103	5445	11848	12645	7498	16572	6145	67.256
Celal Esad Arseven	6113	5566	11860	12778	7487	16571	5300	65.675
Eşref Dizdar	9208	6054	11396	12976	7490	16572	6923	70.619
Fikret Yüzatlı	5748	5614	11851	11157	7491	16572	5452	63.885
Galip Kenan Zaimoğlu	9013	5164	11854	12812	7294	16572	6813	69.522
İsmail Sabuncu	8529	6008	11859	12806	7314	16572	6547	69635
Musa Kazım Okay	8607	5712	11830	12812	7422	16572	6299	69254
Tevfik Ekmen	5794	1789	7055	3308	6554	12859	1708	39.067

Çok partili hayata geçiş sonrasında gerçekleşen 1950 Genel Seçimleri, Türk siyasi tarihinin en demokratik seçimlerinden biri olarak anılmaktadır. Nitekim bu seçimler tek dereceli seçim sistemi, gizli oy ve açık tasnif uygulamalarının geçerli olduğu 21 Şubat 1950 tarihli Milletvekili Seçimi Kanunu’na göre yapılmıştır.¹⁰⁸ Bu seçim kanununa göre Ankara’da kurulacak olan Yüksek İtiraz Komisyonu mazbatalar onaylanıncaya kadar oy pusulalarını koruyacaktı.¹⁰⁹ Ayrıca seçmen listeleri hâkimlerin onayından sonra kesinleşecekti ve seçim sürecince yapılacak tüm itirazlarda hâkimler yetkili kabul edilecekti.¹¹⁰ Kanunun kabulünden sonra il ve ilçe seçim kurulu başkanları belirlenmiştir. Bu doğrultuda Giresun şehri seçim kurulu başkanı Esireddin Akşit olurken, merkez ilçe seçim kurulu başkanlığına Süleyman Çetin seçilmiştir.¹¹¹

¹⁰⁷ VIII. Dönem Giresun Milletvekillerinin mazbatalarından derlenmiştir. TBMM arşivinde Ahmet Münir Akkaya’nın aldığı oy 65.599; Galip Kenan Zaimoğlu’nun aldığı oy oranı da 70.512 şeklinde verilmiştir. Bkz. *TBMM Arşivi*, <https://www.tbmm.gov.tr/Kutuphane/MazbataArama>, Erişim Tarihi: 01.08.2024.

¹⁰⁸ Lewis, *Demokrasinin Türkiye Serüveni...*, s. 9; *Türk Parlamento Tarihi (1946-1950)*, Haz. Mustafa Çufalı, C.1, s. 8.

¹⁰⁹ “Seçim Kanunu Değiştiriliyor”, *Kale*, 1 Temmuz 1949, s. 1.

¹¹⁰ “1950 Seçimine Hazırlık”, *Yeşil Giresun*, 10 Temmuz 1949, s. 1.

¹¹¹ “Seçim Faaliyetleri Başladı”, *Kale*, 25 Şubat 1950, s. 1.

CHP, 9 Nisan 1950 tarihinde milletvekili adaylık yoklamasını gerçekleştirmiştir.¹¹² Milletvekilliği yoklamasında aday olan isimler ve aldıkları oylar şöyledir:¹¹³

Tablo 9 : CHP'nin 1950 Yılı Giresun Milletvekili Adayları¹¹⁴

CHP Milletvekili Adayı	Aldığı Oy Sayısı
Dr. Galip Zaimoğlu	123
Ahmet Tirali	110
Musa Kazım Okay	104
Tevfik Ekmen	99
Hasan Ali Yücel	98
Eşref Dizdar	81
İsmail Sabuncu	80
Ahmet Soygür	53
Dr. Nuri Ali Ökay	53
Ahmet Ulus	36
İbrahim Ünal	34
Yunus Özsan	19
İhsan Gürak	15
Rıza Kuğu	10
Yahya Sezai Uzay	6
Şükrü Okan	1
Azmi Özer	1

Yapılan toplantılar sonrasında en fazla oy alan adayların Dr. Galip Zaimoğlu, Ahmet Tirali, Musa Kazım Okay, Tevfik Ekmen, Hasan Ali Yücel ve Eşref Dizdar olduğu saptanmıştır.¹¹⁵ İsmail Sabuncu'nun da dikkate değer bir oy almasına istinaden Alucra İlçe Başkanlığı, kendisinin gerekirse başka bir bölgeden aday gösterilmesini önermiştir.¹¹⁶

CHP milletvekilliği için 298 aday başvuru yapmıştır. Bu adaylardan 73'ü hukukçu, 8'i yüksek mühendis, 35'i hâkim, 8'i eczacı, 1'i veteriner, 1'i kimyager, 1'i diş doktoru, 3'ü dış

¹¹² “CHP Giresun İl İdare Kurulu Başkanlığından”, *Işık*, 8 Nisan 1950, s. 1.

¹¹³ BCA, 490-1-0-0, 367-1545-1, 10-05-1950.

¹¹⁴ BCA, 490-1-0-0, 367-1545-1, 10-05-1950.

¹¹⁵ “Parti Yoklama Kurulları Toplandı”, *Işık*, 10 Nisan 1950, s. 1.

¹¹⁶ BCA, 490-1-0-0, 367-1545-1, 10-05-1950.

ilişkiler görevlisi, 5'i fabrikatör, 45'i kamu görevlisi, 17'si eğitimci, 9'u yazar, 29'u iktisatçı, 10'u ziraat mühendisi, 6'sı asker, 5'i çeşitli rütbelerden subay ve 37'si tüccardı.¹¹⁷

Nihayetinde 1950 yılı seçimlerinde CHP, Giresun Bölgesi'ni temsil etmek amacıyla Dr. Galip Zaimoğlu, Ahmet Tirali, Kazım Okay, Hasan Ali Yücel, Tefik Ekmen ve Eşref Dizdar'ı aday göstermiştir.¹¹⁸ DP'nin adayları ise Ali Naci Duyduk, Hamdi Bozbağ, Tahsin İnanc, Hayrettin Erkulu, Mazhar Ener, Doğan Köymen, Arif Hikmet Pamukçu olmuştur.¹¹⁹ Osman Fikret Topallı, Galip Özakut, Rıza Kuğu, Mustafa Tombul,¹²⁰ Azmi Özer, Ali Rıza Torun,¹²¹ Galip Yıldızalp bağımsız milletvekili olarak adaylıklarını koymuştur. Ahmet Ulus ve Fikret Yüzatlı, önceki dönem CHP milletvekilleri arasında yer almalarına rağmen aday olarak gösterilmemişlerdir.¹²²

1950 seçimleri öncesinde Giresun Milletvekilleri bölgeyi daha sık ziyaret etmeye başlamışlardı. Milletvekilleri, bu ziyaretlerinde gerçekleştirdikleri hizmetler hakkında halka bilgi vermişlerdir.¹²³ Bu geziler esnasında muhalefet partileri de milletvekilleri tarafından eleştirilmiştir. Özellikle Eşref Bey, DP'yi sert bir propaganda süreci yürüttüğü gerekçesiyle eleştirmiştir. Kendisi, CHP'nin Millî Mücadele geleneğinden geldiğini belirterek Giresun halkından destek istemiştir. Hasan Ali Bey de muhalefetin ekonomi ile ilgili iddialarının yersiz olduğunu vurgulayarak bölge halkının desteğini talep etmiştir.¹²⁴

14 Mayıs 1950 tarihinde gerçekleşen seçimler, siyasal iktidarın değiştiği ilk seçimlerdir.¹²⁵ Zira 1950 seçimlerinde DP tek başına iktidar olarak ülkeyi yönetme hakkına sahip olmuştur.¹²⁶ Giresun'da 1950 Genel Seçimleri'ne katılan seçmen sayısı 104.585 iken ülke genelinde bu sayı 7.953.055 şeklindedir. Seçime katılım oranı ülkenin seçime katılım oranıyla tutarlıdır. Buna göre ülke genelinde seçilme katılma oranı %89,3, Giresun'da ise %86,4'tür.¹²⁷ Bu seçimlerde DP 434, CHP 51, MP 1 milletvekilliği kazanmıştır. Giresun'da ise 8

¹¹⁷ "CHP Milletvekilliği Adayları Seçiminde", *Işık*, 13 Nisan 1950, s. 1.

¹¹⁸ "CHP Giresun Milletvekili Adayları", *Yeşil Giresun*, 15 Nisan 1950, s. 1.

¹¹⁹ "Parti Yoklama Kurulları Toplandı", *Işık*, 10 Nisan 1950, s. 1.

¹²⁰ "CHP'liler Bulancakta", *Işık*, 17 Nisan 1950, s. 1.

¹²¹ "İl Seçim Kurulu Başkanlığından", *Işık*, 22 Nisan 1950, s. 2.

¹²² "İktidar Partisi 169 Milletvekilini Tasfiye Etti", *Son Posta*, 23 Nisan 1950, s. 3.

¹²³ "CHP'liler Vatandaşlar Tarafından Sevgi İle Karşılıyor", *Işık*, 29 Nisan 1950, s. 1.

¹²⁴ "CHP'nin Açık Hava Toplantısı Muazzam Oldu", *Yeşil Giresun*, 10 Mayıs 1950, s. 1.

¹²⁵ "Millî İrade Tecelli Etti", *Işık*, 15 Mayıs 1950, s. 1.

¹²⁶ "Seçimin Neticesi Belli Olmuş Gibidir", *Kale*, 15 Mayıs 1950, s. 1.

¹²⁷ "Seçimleri D. Parti Kazanıyor", *Akşam*, 15 Mayıs 1950, s. 1-2; "D.P. Kahir Ekseriyetle Kazandı", *Son Posta*, 16 Mayıs 1950, s. 1,7; *Türk Parlamento Tarihi (1946-1950)*, Haz. Mustafa Çufalı, C.1, s. 8.

milletvekilinin tamamı DP adayı olarak Meclis’e girmiştir.¹²⁸ Sonuç olarak halkın desteğini alarak iktidara gelen DP parlamentodaki yerini almıştır.

Tablo 10: 1923-1950 Yasama Yıllarında Giresun Milletvekilleri¹²⁹

TBMM II. DÖNEM	Hacim Muhittin Çarıklı	CUMHURİYET HALK PARTİSİ
	Hakkı Tarık Us	
	Musa Kazım Okay	
	Ali Şevket Çolak	
	Tahir Karadeniz	
TBMM III. DÖNEM	Musa Kazım Okay	CUMHURİYET HALK PARTİSİ
	Ali Şevket Çolak	
	Tahir Karadeniz	
	Hakkı Tarık Us	
	Hacim Muhittin Çarıklı	
TBMM IV. DÖNEM	Hakkı Tarık Us	CUMHURİYET HALK PARTİSİ
	İhsan Sökmen	
	Musa Kazım Okay	
	Ahmet Münir Akkaya	
	Ali Şevket Çolak	
TBMM V. DÖNEM	Ahmet Münir Akkaya	CUMHURİYET HALK PARTİSİ
	Ahmet Talat Onay	
	Hakkı Tarık Us	
	Muzaffer Kılıç	
	Sadri Maksudi Arsal	
	İsmail Sabuncu	
	İhsan Sökmen	

¹²⁸ “CHP İlimizde Seçimi Kazanamadı”, *Yeşil Giresun*, 20 Mayıs 1950, s. 1.

¹²⁹ *TBMM Albümü (1920-1950)*, C. I, s. 96-97, 149-150, 201-202, 260-261, 326-327, 394-395, 468-469.

TBMM VI. DÖNEM	Ahmet Münir Akkaya	CUMHURİYET HALK PARTİSİ
	Fikret Yüzatlı	
	Ahmet Talat Onay	
	Nafi Atuf Kansu	
	İsmail Sabuncu	
	Hasan Vasıf Somyürek	
	İhsan Sökmen	
TBMM VII. DÖNEM	Ahmet Münir Akkaya	CUMHURİYET HALK PARTİSİ
	Ahmet Ulus	
	Ayetullah Sayar	
	Fikret Yüzatlı	
	Hasan Vasıf Somyürek	
	İhsan Gürak	
	İhsan Sökmen	
	İsmail Sabuncu	
	Necmi Osten	
TBMM VIII. DÖNEM	Ali Galip Kenan Zaimoğlu	CUMHURİYET HALK PARTİSİ
	Ahmet Münir Akkaya	
	Celal Esad Arseven	
	Eşref Dizdar	
	Tevfik Ekmen	
	Musa Kazım Okay	
	İsmail Sabuncu	
	Ahmet Ulus	
	Fikret Yüzatlı	

D. Giresun Milletvekillerinin Biyografileri

Bu bölümde, 1923-1950 yıllarında görev yapan Giresun milletvekillerinin biyografileri alfabetik sıraya göre aktarılmıştır.

1. Ahmet Münir Akkaya

Ahmet Münir Akkaya, 1871 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Annesi Hasibe Eda Hanım, babası Sefaizade Mehmet Sait Efendi'dir. 9 Haziran 1885'te İzmir Rüştîye [ortaokul] Mektebi'ni bitiren Ahmet Münir Bey, İzmir İdadi [lise] Mektebi'ne devam etmiştir.¹³⁰ Annesinin rahatsızlığı sebebi ile bu okula ara vermek durumunda kalan Ahmet Münir Bey, İzmir Mülkiye Mektebi'ne girerek, 1893 yılında bu okulun idadi bölümünden mezun olmuştur. Bildiği diller arasında Rumca ve Fransızca vardır.¹³¹

Ahmet Münir Bey, 1896 yılında Maiyet Memurluğu'na [yardımcı memur] atanmıştır. Ardından Palamut ve Karaburun Nahiye Müdürlüğü, Karaburun, Alaşehir, Ödemiş, Bergama Kaymakamlığı, Gölce, Menteşe Mutasarrıflığı [sancak yöneticiliği], Kudüs ve Kayseri Mutasarrıflığı görevlerinde de bulunmuştur.¹³²

Ahmet Münir Bey, 1918 yılında Erzurum Valiliği'ne atanmıştır.¹³³ Birinci Dünya Savaşı'nın ardından başlayan Millî Mücadele Dönemi'nde Erzurum; hem azınlık isyanları ile hem de lojistik sıkıntılar ile mücadele ediyordu. Dâhiliye Nezareti [İçişleri Bakanlığı] olağanüstü gelişmelerin yaşandığı bu bölgeye Ahmet Münir Bey'i atayarak, önleyici tedbirler alınmasını talep etmiştir.¹³⁴

Ahmet Münir Bey, valilik görevine başladığında ilk iş olarak şehir işlerini düzene koymuştur. Dâhiliye Nezareti aracılığıyla Sivas şehrine nakledilen Erzurum Osmanlı Bankası Şubesi'nin Erzurum'a geri verilmesini sağlamıştır. Erzurum halkının çekmiş olduğu erzak sıkıntısını çözmüş ve Kars başta olmak üzere yakın şehirlerden erzak getirtmiştir. Hayvan bakımı ve satımı konusunda da gerekli tedbirleri alan Münir Bey, şehirde bulunan hayvanların yüksek fiyattan satılmasını önlemiştir. Halkın, ülke ve şehirdeki durumlar hakkında bilgi sahibi olmasını sağlayarak, haberleri her gün Erzurum'a göndermiştir.¹³⁵

¹³⁰ Ahmet Münir Akkaya, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, 4. Dönem, Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, (TBMM Arşivi), Şahsi Dosya No (ŞDN): 538.

¹³¹ Ömer Erden, "Millî Mücadele Döneminde Erzurum Valisi Münir Bey" *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 54, Yıl 2015, s. 654.

¹³² Ahmet Münir Akkaya, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, 4. Dönem, TBMM Arşivi, ŞDN: 538.

¹³³ Ahmet Münir Akkaya, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, 4. Dönem, TBMM Arşivi, ŞDN: 538.

¹³⁴ Haluk Selvi, *Millî Mücadele'de Erzurum (1918-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000, s. 9.

¹³⁵ Selvi, *Millî Mücadele'de Erzurum...*, s. 10.

Erzurum Valiliği süresince, bir yönetici olarak bölge halkının her türlü ihtiyacını karşılamak isteyen Ahmet Münir Bey ile 9.Ordu arasında lojistik ihtiyaçlardan kaynaklı bazı sorunlar yaşanmıştır. 1919 yılı başlarında ortaya çıkan bu sorunlar, halkın ihtiyaçlarının karşılanmasında yeteri kadar iş birliği yapılmadığı gerekçesine dayanıyordu. Ahmet Münir Bey'in yaşanan olumsuzlukları rapor etmesi ile birlikte Harbiye Nezareti ile Dâhiliye Nezareti arasında gerilimler yaşanmıştır.¹³⁶ Nihayetinde Millî Mücadele'nin bu zor günlerinde ordu ile valilik karşı karşıya gelmiştir.

Ahmet Münir Bey'in, Erzurum ve çevresinde yaptığı çalışmalar İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe'un dikkatini çektiği için, İstanbul Hükûmeti birkaç kere uyarılmıştır.¹³⁷ Bu uyarılar sonucunda Ahmet Münir Bey, bölgedeki teşkilatlanmaya vesile olduğu gerekçesi ile 9 Haziran 1919 tarihinde görevinden alınmıştır.¹³⁸

Ahmet Münir Bey II. ve III. dönem İzmir Milletvekilliği,¹³⁹ IV¹⁴⁰, V¹⁴¹, VI¹⁴², VII¹⁴³, VIII. dönem Giresun Milletvekilliği yapmıştır.¹⁴⁴ Ahmet Münir Bey, İzmir milletvekilliği döneminde mübadiller,¹⁴⁵ Memurin Muhakematı Heyeti ve Tetkik Encümenlerine ait seçimler hakkında çalışmalar yaparak, teklif ve takrirler sunmuştur.¹⁴⁶ Şurayı Devlet [Danıştay] Teşkilatı hakkındaki kanun çalışmasında da Dâhiliye Encümeni Mazbata Muharriri olarak yer almıştır.¹⁴⁷

Vilayet Kanunu maddeleri,¹⁴⁸ Mahsulatı Araziye Vergisi Kanunu [Toprak Mahsulleri Vergisi]¹⁴⁹, Teşkilat-ı Mülkiye Kanunu¹⁵⁰ hakkında Meclis'te tekliflerde bulunan Ahmet Münir Bey, Giresun Milletvekilliği yaptığı dönemde Bina Gelirleri Kanunu¹⁵¹ başta olmak üzere Meclis'e tekliflerde bulunmuştur.

Ahmet Münir Bey, Giresun Milletvekilliği yaptığı dönemlerde civar bölgelerdeki CHP il ve ilçe teşkilatlarının çalışmalarını takip etmeyi de ihmal etmemiştir. Özellikle Samsun

¹³⁶ Selvi, *Millî Mücadele'de Erzurum...*, s. 12.

¹³⁷ Selvi, *Millî Mücadele'de Erzurum...*, s. 167.

¹³⁸ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2009, s. 30.

¹³⁹ *TBMM Albümü (1920-1950)*, C. I, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No:1, s. 154.

¹⁴⁰ Ahmet Münir Akkaya, *Seçim Mazbatası*, 4. Dönem, TBMM Arşivi, (25 Nisan 1931).

¹⁴¹ Ahmet Münir Akkaya, *Seçim Mazbatası*, 5. Dönem, TBMM Arşivi, (17 Şubat 1935).

¹⁴² Ahmet Münir Akkaya, *Seçim Mazbatası*, 6. Dönem, TBMM Arşivi, (27 Mart 1939).

¹⁴³ Ahmet Münir Akkaya, *Seçim Mazbatası*, 7. Dönem, TBMM Arşivi, (28 Şubat 1943).

¹⁴⁴ Ahmet Münir Akkaya, *Seçim Mazbatası*, 8. Dönem, TBMM Arşivi, (23 Temmuz 1946).

¹⁴⁵ *TBMMZC*, C. XII, D. 2, İ. 42, (29 Kânunusani 1341), s. 356.

¹⁴⁶ *TBMMZC*, C. XIX, D. 2, İ. 5, (9 Teşrinisani 1341), s. 71.

¹⁴⁷ *TBMMZC*, C. XIX, D. 2, İ. 6, (11 Teşrinisani 1341), s. 81;

¹⁴⁸ *TBMMZC*, C. XX, D. 2, İ. 19, (5 Kânunuevvel 1341), s. 29.

¹⁴⁹ *TBMMZC*, C. XX, D. 2, İ. 20, (7 Kânunuevvel 1341), s. 46.

¹⁵⁰ *TBMMZC*, C. VII, D. 2, İ. 20, (18 Teşrinisani 1926), s. 64.

¹⁵¹ *TBMMZC*, C. II, D. 4, B. 16, (22 Haziran 1931), s. 120.

Vezirköprü Belediye Başkanı Muin Köprülü, sık sık Ahmet Münir Bey'e mektuplar yazarak Vezirköprü Parti Teşkilatı'na muhalif olanlardan bahsetmiş, onu bu konuda bilgilendirmiştir.¹⁵²

Kendisi milletvekilliği görevleri yanında Himaye-i Etfal Kadın Yardım Cemiyeti Başkanlığı¹⁵³, Samsun Halk Fırkası Vilayet İdare Müteşebbis Heyeti Başkanlığı ve Dâhiliye Encümen Başkanlığı görevlerini de yürütmüştür.¹⁵⁴ Evli ve üç çocuk babası olan Ahmet Münir Bey, 1947 yılında vefat etmiştir.¹⁵⁵

2. Ahmet Talat Onay

Ahmet Talat Onay, 1888 yılında Çankırı'da dünyaya gelmiştir. Hal tercümesinde Saraç Hacızade ailesine mensup olduğunu belirten Ahmet Talat Bey'in annesi Afife Hanım, babası Numan Efendi'dir.¹⁵⁶ Kültürlü ve eğitimli bir aileye sahip olduğu bilinen Ahmet Talat Bey'in kendisinden başka Fikret, Şaziye, Advıye, Hasibe, Münir, Saib ve Zühdü isimlerinde yedi kardeşi daha vardır.¹⁵⁷

Eğitime dair ilk adımı babası ile atan Ahmet Talat Bey, 1905 yılına kadar eğitim hayatını Çankırı'da sürdürmüştür. Bu tarihten sonra eğitim hayatına Kastamonu Lisesi ve Ankara Lisesi'nde devam etmiştir. 1907 yılında İstanbul Darülfünun Edebiyat Bölümü'ne girmiş ve 1910'da buradan mezun olarak, Kastamonu Lisesi'nde edebiyat öğretmenliğine başlamıştır.¹⁵⁸ Edebiyat öğretmenliği yanında, tarih öğretmenliği görevinde de bulunmuştur.¹⁵⁹ Eğitimciliğinin dışında basın yayın hayatında da aktif olan Onay; Tiraje, Duygu, Açıksöz, Halk Yolu, Yeni Fikir ve Anadolu gibi birçok yerel gazetede makaleler yazıp, bu gazetelerin başyazarlığını yapmıştır.¹⁶⁰

Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve genel seferberlik ilanı dolayısıyla askere alınan Ahmet Talat, yedek subay olarak Harbiye Mektebi'nde [askerî okul] eğitim görmüştür. Burada eğitimi devam ettiği sırada, İzmir Sultanisi'ne tayini çıkmış ve bedelini ödeyerek askerlikten ayrılmıştır. İzmir'de bulunduğu yıllarda Yüce Hilal Kız Lisesi'nde edebiyat öğretmeni olarak yer almıştır. Ayrıca çeşitli liselerde tarih öğretmeni olarak görevini devam ettirmiştir. Ahmet Talat Bey, 9 Temmuz 1920 tarihinde Zonguldak Millî Eğitim Müdürlüğü'ne atanmıştır. Burada

¹⁵² BCA, 490-1-0-0, 60-231-3, 26-06-1936.

¹⁵³ "Himayeietfal Kadın Yardım Cemiyeti Kongresi", *Hâkimiyeti Milliye*, 15 Mart 1934, s. 3.

¹⁵⁴ "Dün Kamutay İhtisas Encümenleri Seçildi", *Kurun*, 8 Mart 1935, s. 2; "Samsun'da Tütün Satışı İyi Gidiyor", *Kurun*, 22 Mart 1935, s. 1; "Mecliste İhtisas Encümenlerine Seçim Yapıldı", *Haber*, 11 Nisan 1939, s. 11.

¹⁵⁵ BCA, 30-10-0-0, 77-508-1, 17-12-1947.

¹⁵⁶ Ahmet Talat Onay, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, TBMM Arşivi, ŞDN: 17/233.

¹⁵⁷ Cemal Kurnaz, *Ahmet Talat Onay*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 4.

¹⁵⁸ Kurnaz, "Onay, Ahmet Talat" *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXXIII, s. 352-353.

¹⁵⁹ Kurnaz, *Ahmet Talat Onay*, s. 10.

¹⁶⁰ Ahmet Talat Onay, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, TBMM Arşivi, ŞDN: 17/233.

bir yıl hizmet verdikten sonra 1 Temmuz 1921'de Zonguldak Millî Eğitim Müdürlüğü'nün Bolu'ya bağlanması nedeniyle Bolu Millî Eğitim Müdürü olarak görev almaya başlamıştır. 13 Ekim 1922 tarihinde ise Ankara Millî Eğitim Müdürü olarak atanmış ve siyasi hayatına kadar eğitim konusundaki çalışmalarını devam ettirmiştir.¹⁶¹

Millî Eğitim Müdürlüğü, başyazarlık mesleklerinin yanında siyasi hayatta da aktif olmak isteyen Ahmet Talat, Bolu Milletvekili Eğitim Müdürü iken 12 Ağustos 1923 tarihinde II. Dönem Çankırı milletvekili olarak seçilmiştir. ¹⁶²Ahmet Talat Bey, Çankırı milletvekilliği için Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf yollayarak kendisini aday göstermesini istemiştir. Mustafa Kemal Paşa da bu telgrafa cevap yazarak, Ahmet Talat Bey'in aday gösterildiğini ilan etmiştir.¹⁶³

II, III, IV ve VII. dönemlerde Çankırı Milletvekilliği yapan Ahmet Talat Bey¹⁶⁴, Meclis'te Maarif Vekâleti [Eğitim Bakanlığı] hakkında tespitlerde bulunmuştur. III. IV. ve VII. dönemlerde Çankırı Milletvekilliği yapan Ahmet Talat, V.¹⁶⁵ ve VI.¹⁶⁶ dönemlerde Giresun Milletvekilliği yapmıştır. 17 Şubat 1935 tarihinde 614 oyla Giresun'dan, 26 Mart 1939 tarihinde 712 oyla Giresun'dan¹⁶⁷ ve 1 Mart 1943 tarihinde ise 434 oyla tekrar Çankırı'dan milletvekili olarak seçilmiştir. Giresun Milletvekilliği süresince Meclis'e herhangi bir takrir sunmamıştır. Ahmet Talat Bey, milletvekilliği sırasında Meclis içerisinde bazı görevlerde bulunmuştur. 16 Mayıs 1926 tarihinde memurlarla ilgili komisyona, 2 Kasım 1926 tarihinde Başkanlık Divanı Kâtipliği'ne seçilmiştir.¹⁶⁸

Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i, Âşık Dertli, Çankırı Şairleri isimli eserleri kaleme alan¹⁶⁹ Ahmet Talat Bey, eserlerinde aşk, ayrılık, ölüm konuları başta olmak üzere siyasi ve sosyal temaları işlemeye özen göstermiştir.¹⁷⁰ Türk Dil Kurumu Derleme Dergisi Hazırlama Komisyonu'nda yer almıştır.¹⁷¹ Dört çocuk sahibi olan Ahmet Talat Bey, tüm çocuklarını çeşitli hastalıklar yüzünden kaybetmiştir.¹⁷² Kendisi de 1956 yılında vefat etmiştir.¹⁷³

¹⁶¹ Kurnaz, *Ahmet Talat Onay*, s. 11, 13.

¹⁶² *TBMM Albümü (1920-1950)*, C. I, s. 385.

¹⁶³ Kurnaz, *Ahmet Talat Onay*, s. 16-17.

¹⁶⁴ *TBMM Albümü (1920-1950)*, C. I, s. 385.

¹⁶⁵ Ahmet Talat Onay, *Seçim Mazbatası*, 5. Dönem, TBMM Arşivi, (17 Şubat 1935).

¹⁶⁶ Ahmet Talat Onay, *Seçim Mazbatası*, 6. Dönem, TBMM Arşivi, (27 Mart 1939).

¹⁶⁷ "Yeni Saygılarımız İttifakla Seçildiler", *Yeşil Giresun*, 1 Nisan 1939, s. 1.

¹⁶⁸ Kurnaz, *Ahmet Talat Onay*, s. 22.

¹⁶⁹ Ahmet Talat Onay, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, TBMM Arşivi, ŞDN: 17/233.

¹⁷⁰ Kurnaz, *Ahmet Talat Onay*, s. 43.

¹⁷¹ BCA, 490-1-0-0, 234-925-2, 03-12-1938.

¹⁷² Kurnaz, *Ahmet Talat Onay*, s. 22.

¹⁷³ *TBMM Albümü (1920-1950)*, C. I, s. 143.

3. Ahmet Ulus

Ahmet Ulus, 1893 yılında Giresun’da dünyaya gelmiştir. Annesi Fatma Hanım, babası Ahmet Hamdi Bey’dir. Ahmet Bey, ortaokuldan mezun olduktan sonra matbaacılık işleri ile ilgilenmiştir. Hal tercümesinde sanayicilik ve matbaacılık üzerine uzmanlığı olduğunu belirten Ahmet Bey, siyasi hayata atılmadan önce Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde ustabaşı olarak görev almıştır.¹⁷⁴

Ahmet Bey, 1935 yılında 1273 oy alarak V. Dönem Ankara Milletvekili olarak seçilmiştir.¹⁷⁵ Ankara Milletvekilliği yaptığı sırada İş Kanunu hakkında tespitlerde bulunmuştur.¹⁷⁶ Ahmet Bey yine 1936 yılında gerçekleşen seçimlerde 1364 oy alarak VI. Dönem Ankara Milletvekili olarak TBMM’ye girmiştir.¹⁷⁷

Ankara Milletvekilliği sonrasında Ahmet Bey, 1943 ve 1946 Seçimleri’nde Giresun Milletvekili seçilmiştir. Ahmet Bey, toplamda 707 oy alarak VII. Dönem Giresun Milletvekili olarak¹⁷⁸, 67256 oy alarak da VIII. Dönem Milletvekili olarak TBMM’ye girmiştir.¹⁷⁹ Kendisi VII. Dönem Giresun Milletvekilliği boyunca TBMM’de herhangi bir takrir ve teklifte bulunmamıştır. 1946-1950 yıllarını kapsayan VIII. Dönem Milletvekilliği görevini icra ettiği dönemde Ahmet Bey, toplamda 15 kere söz almıştır. Özellikle üniversitede siyasi söylemlerde bulunan profesörleri sık sık Meclis gündemine taşıyarak bunun önlenmesine yönelik çalışmaların yapılmasını talep etmiştir.¹⁸⁰

Bu dönemde özellikle Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu,¹⁸¹ Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü Bütçesi,¹⁸² Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun’a,¹⁸³ dair tespitlerde bulunmuştur. Ayrıca, Şeker ve Glikoz İstihlak Vergisi Hakkındaki Kanun,¹⁸⁴ Atatürk’ün Kız Kardeşi Makbule Atadan’a Aylık Bağlanmasına Dair Kanun,¹⁸⁵ 1949 Yılı Ocak Ayına Ait Geçici Bütçe Kanunu¹⁸⁶ hakkında söz alarak katkı sağlamıştır. Türkiye’de yaşayan ancak Filistin’e gitmek için müracaatta bulunan Musevi vatandaşlar için faaliyette

¹⁷⁴ Ahmet Ulus, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, 5. Dönem, TBMM Arşivi, ŞDN: 869.

¹⁷⁵ “Yeni Sayımlar”, *Haber*, 5 Şubat 1935, s. 8; Ahmet Ulus, *Seçim Mazbatası*, 5. Dönem, TBMM Arşivi, (8 Şubat 1935).

¹⁷⁶ TBMMZC, C. XII, D. 5, İ. 73, (3 Mart 1936), s. 25.

¹⁷⁷ Ahmet Ulus, *Seçim Mazbatası*, 6. Dönem, TBMM Arşivi, (26 Mart 1939).

¹⁷⁸ Ahmet Ulus, *Seçim Mazbatası*, 7. Dönem, TBMM Arşivi, (28 Şubat 1943).

¹⁷⁹ Ahmet Ulus, *Seçim Mazbatası*, 8. Dönem, TBMM Arşivi, (23 Temmuz 1946).

¹⁸⁰ *Ayin Tarihi*, S. 186, 1-31 Mayıs 1949, s. 13.

¹⁸¹ TBMMZC, C. VI, D. 8, B. 80, (3 Eylül 1947), s. 594.

¹⁸² TBMMZC, C. VIII, D. 8, B. 24, (27 Aralık 1947), s. 407.

¹⁸³ TBMMZC, C. XIV, D. 8, B. 24, (27 Aralık 1948), s. 322.

¹⁸⁴ TBMMZC, C. XIV, D. 8, B. 22, (22 Aralık 1948), s. 237.

¹⁸⁵ TBMMZC, C. X, D. 8, B. 43, (16 Şubat 1948), s. 160.

¹⁸⁶ TBMMZC, C. XIV, D. 8, B. 25, (29 Aralık 1948), s. 366.

bulunmuştur. Bu konu hakkında İçişleri Bakanlığı'na bir önerge dahi vermiştir.¹⁸⁷ Evli ve üç çocuk sahibi olan Ahmet Bey, 1979 yılında vefat etmiştir.¹⁸⁸

4. Ali Galip Kenan Zaimoğlu

Ali Galip Kenan Zaimoğlu, 1902 yılında Giresun'un Tirebolu ilçesinde dünyaya gelmiştir. Annesi Nuriye Hanım, babası Yusuf Kenan Bey'dir. İlk ve orta öğrenimini Giresun'da tamamlayan Ali Galip Bey, askerî öğrenci olarak İstanbul Askerî Tıp Fakültesi'ne girmiştir. 1920 yılında mülazım rütbesi ile bu okuldan mezun olup, 1921-1922 yıllarında Gülhane ve Balıkesir Askerî Hastaneleri'nde stajını tamamlamıştır. 1 Eylül 1926 tarihinde yüzbaşılığa terfi etmiştir. Ali Galip Bey, yüzbaşılığa terfi ettikten sonra Rize 7. Alay Tabipliği'ne tayin edilmiştir, iki sene burada görev aldıktan sonra Erzincan 3. Topçu Alay Tabipliği'ne tayin edilerek üç yıl burada görev yapmıştır.¹⁸⁹

Galip Bey, Erzincan'daki görevinin ardından 1931 yılında Iğdır 17. Piyade Alay Tabipliği'ne atanarak burada göreve başlamış ve bir yıl boyunca hizmette bulunmuştur. Iğdır'da bir yıl kaldıktan sonra 1933 yılında eğitime katkı sağlamak amacıyla Almanya'ya gönderilmiştir. Yaklaşık dört yıl boyunca Hamburg Eppendorf Tıp Fakültesi Cerrahi Bölümü'nde eğitim almış ve operatörlükte uzmanlaşmıştır. 1937 yılında Türkiye'ye dönerek Ağrı'nın Karaköse ilçesinde 11. Alay Tabipliği'ne atanarak burada hizmette bulunmuş ve aynı yıl binbaşılığa terfi ettirilmiştir. 1938 yılında İstanbul Haydarpaşa Hastanesi'nde operatörlüğe atanan Ali Galip Bey, 1944 yılına kadar İstanbul Deniz, Gümüşsuyu ve Sarayburnu Askerî Hastaneleri'nde görev yapmıştır. Buradaki hastanelerde hizmette bulunduğu sırada yarbaylığa terfi ettirilmiştir. Ali Galip Bey, 1944 yılında Balıkesir Mevki Hastanesi'ne operatör olarak atanmıştır.¹⁹⁰

1945 yılında Hadımköy civarında bulunan 4. Kolordu ve 8. Tümen Baştabipliği'ne atanmıştır. Zaman zaman serbest doktorluk yapan Ali Galip Bey, CHP tarafından Giresun milletvekilliğine aday gösterilerek siyasi hayata atılmıştır.¹⁹¹ Galip Bey, 1946 Seçimleri'nde toplamda 70512 oy alarak VIII. Dönem Giresun Milletvekili olarak TBMM'ye girmiştir.¹⁹² Milletvekilliği görevinin yanı sıra CHP Grup İdare Kurul üyeliği de yapmıştır.¹⁹³

¹⁸⁷ BCA, 030-01-0-0, 42-252-14, 11-11-1948.

¹⁸⁸ TBMM Albümü (1920-1950), C. I, s. 242.

¹⁸⁹ Ali Galip Zaimoğlu, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, 8. Dönem, TBMM Arşivi, ŞDN: 1391.

¹⁹⁰ Ali Galip Zaimoğlu, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, 8. Dönem, TBMM Arşivi, ŞDN: 1391.

¹⁹¹ TBMM Albümü (1920-1950), C. I, s. 469.

¹⁹² Ali Galip Zaimoğlu, *Seçim Mazbatası*, 8. Dönem, TBMM Arşivi, (16 Ağustos 1946).

¹⁹³ "C.H.P. Meclis Grupunda" *Ulus*, 24 Aralık 1947, s. 1.

Meclis'te Giresun Milletvekilliği yaptığı sırada Sağlık ve Sosyal Bakanlığı'nın faaliyetleri¹⁹⁴ ve bütçeleri ile Çiftçiye Topraklandırma Kanunu hakkında fikirler beyan etmiştir.¹⁹⁵ 1940'lı yıllarda Komünizme yönelik faaliyetlerin artmasını gerekçe göstererek İşleri Bakanlığı'ndan sözlü bir açıklama talep etmiştir.¹⁹⁶ Ülkenin fındık üretimi ve ticareti konusunda yanlış uygulamalar yürüttüğünü düşünen Dr. Galip Bey, bu konuda hükûmeti sık eleştirmiştir.¹⁹⁷

CHP Parti Müfettişliği görevinde de bulunan Galip Bey, yurdun çeşitli bölgelerinde kongreler düzenleyerek partinin faaliyetleri hakkında halka bilgi vermiştir.¹⁹⁸ Galip Bey, 6 Ocak 1961-25 Ekim 1961 yıllarında Kurucu Meclis Giresun İl Temsilciği görevinde bulunmuştur. Evli ve bir çocuk babası olan Galip Bey 1985 yılında vefat etmiştir.¹⁹⁹

5. Ali Şevket Çolak

Ali Şevket Çolak, 1884 yılında Giresun'un Görele kazasında dünyaya gelmiştir. Çolakzade ailesine mensup olan Ali Şevket Bey'in annesi Fatma Hanım, babası Bilal Bey'dir.²⁰⁰ Medresetü'l-Kuzat [Kadılar Medresesi] mezunu olan Ali Şevket Bey, siyasi hayata başlamadan önce Görele Şer'îye Mahkemesi Başkanlığı, Muhtaç Aileleri Araştırma Komisyon Üyeliği, Şer'îye Başkâtipliği ve Görele Müftülüğü görevlerinde bulunmuştur.²⁰¹

Ali Şevket Bey, toplamda 462 oy ile II. Dönem Giresun Milletvekili olarak Meclis'e girmiştir.²⁰² Bu dönemde Posta Kanunu²⁰³ hakkında tespitlerde bulunmuştur. 1927'de 516 oy alarak III. Dönem Giresun Milletvekili olmuştur.²⁰⁴ IV. Dönem Giresun Milletvekili olarak göreve başladığında İcra ve İflas Kanunu²⁰⁵, Sayım Vergisinin Azaltılması Hakkındaki Kanun'a²⁰⁶ dair tespitlerde bulunmuştur. Hazineye devredilen sahipsiz ürünlerin ve açık artırma yoluyla satılan gayrimenkul bedellerinin taksit sayısının 8'den 20'ye çıkarılmasına

¹⁹⁴ TBMMZC, C. VIII, D. 8, B. 27, (30 Aralık 1947), s. 729.

¹⁹⁵ TBMMZC, C. XV D. 8, , B. 32, (14 Ocak 1949), s. 121.

¹⁹⁶ BCA, 30-10-0-0, 8-50-20, 28-01-1947.

¹⁹⁷ "Yeni Kabineye Şiddetli Hücumlar", *Yeni Sabah*, 16 Haziran 1948, s. 5.

¹⁹⁸ "C.H.P. İlçe Kongreleri", *Ulus*, 10 Aralık 1949, s. 6.

¹⁹⁹ TBMM Albümü (1920-1950), C. I, s. 469.

²⁰⁰ Ali Şevket Çolak, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, TBMM Arşivi, ŞDN: 515.

²⁰¹ TBMM Albümü (1920-1950), C. I, s. 97.

²⁰² Ali Şevket Çolak, *Seçim Mazbatası*, 2. Dönem, TBMM Arşivi, (13 Ağustos 1339).

²⁰³ TBMMZC, C. II, D. 2, İ. 20, (17 Eylül 1339), s. 152.

²⁰⁴ Ali Şevket Çolak, *Seçim Mazbatası*, 3. Dönem, TBMM Arşivi, (15 Teşrinievvel 1927).

²⁰⁵ TBMMZC, C. IX, D. 4, İ. 57, (1 Haziran 1932), s. 7.

²⁰⁶ TBMMZC, C. X, D. 4, İ. 8, (24 Teşrinisani 1932), s. 42.

yönelik bir kanun teklifi de vermiştir.²⁰⁷ Evli ve sekiz çocuk sekiz çocuk sahibi olan Ali Şevket Bey, 1960 yılında vefat etmiştir.²⁰⁸

6. Ayet Zeki Sayar

Ayet Zeki Sayar, 1903 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Annesi Halide Edip Hanım, babası Salih Zeki Bey'dir. Orta öğrenimini Galatasaray Lisesi ve Robert Koleji'nde tamamlayan Ayet Bey daha sonra Londra Üniversitesi İktisat Fakültesi'ne devam etmiştir. 1930 yılında bu okuldan birincilikle mezun olarak iktisat ve ekonomi alanına yönelmiştir.²⁰⁹

İktisat ve maliye konularında uzman olan Ayet Bey, ²¹⁰ 7 Nisan 1934 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nda İkinci Kısım Şefliği, 6 Eylül 1938 tarihinde İktisat Vekâleti Müşavirliği, 1 Haziran 1939 tarihinde Ticaret Vekâleti Konjonktür ve Neşriyat Müdür Muavinliği, 9 Ocak 1943 tarihinde de Ticaret Vekâleti Harp Ekonomisi Müşavirliği görevlerine atanmıştır.²¹¹

Ayet Bey, 1943 yılında siyasi alanda da rol almak isteyerek VII. Dönem Giresun Milletvekili olarak seçimlere katılmıştır. Toplamda 707 oy alarak VII. Dönem Giresun Milletvekili olarak TBMM'ye giren Ayet Bey,²¹² milletvekilliği boyunca Meclis'e herhangi bir karar ve teklif sunmamıştır. Evli ve bir çocuk sahibi olan Ayet Bey, 1984 yılında vefat etmiştir.²¹³

7. Celal Esad Arseven

Celal Esad Arseven, 1875 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Annesi Fatma Suzidil Hanım, babası Sultan Abdülaziz döneminde iki defa sadrazamlık yapan Sakızlı Ahmet Esad Paşa'dır.²¹⁴ Celal Esad Bey, ilköğrenimini Beşiktaş Taşmektep ve Hamidiye Okulu'nda tamamlamıştır. 1885 yılında Beşiktaş Askerî Rüştîyesi'nde eğitimini tamamlayan Celal Esad Bey, 1888 yılında ise Galatasaray Mekteb-i Sultanisi 'ne başlamıştır. Bir süre burada eğitim ve öğretim faaliyetlerine devam ettikten sonra 1889 yılında Mülkiye Mektebi'ne devam etme

²⁰⁷ BCA, 30-10-0-0, 3-18-6, 28-01-1931.

²⁰⁸ TBMM Albümü (1920-1950), C. 1, s. 97.

²⁰⁹ Ayet Zeki Sayar, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, 7. Dönem, TBMM Arşivi, ŞDN: 1219.

²¹⁰ TBMM Albümü (1920-1950), C. I, s. 394.

²¹¹ Ayet Zeki Sayar, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, 7. Dönem, TBMM Arşivi, ŞDN: 1219.

²¹² Ayet Zeki Sayar, *Seçim Mazbatası*, 7. Dönem, TBMM Arşivi, (28 Şubat 1943).

²¹³ TBMM Albümü (1920-1950), C. I, s. 394.

²¹⁴ TBMM Albümü (1920-1950), C. I, s. 398; Celal Esad Arseven, *Sanat ve Siyaset Hatıralarım*, haz. Ekrem Işın. İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, s. 28-29.

kararı almıştır. Resme olan yeteneği keşfedilen Celal Esad Bey, Mülkiye Mektebi'ne devam ettiği sırada Sanayi-i Nefise Mektebi'ne yazılmıştır.²¹⁵

Kendini Batılı anlamda yetiştirmeyi başaraabilmiş Celal Esad Bey, Harbiye Mektebi'ne girdikten sonra sanata yönelmeye başlamış ve bu alanda kendini geliştirmek istemiştir. Bu amaçla, Cihangir'de yaşayan Ressam Zonaro ile tanışan ve kendisinden resim dersleri almaya başlayan Celal Esad Bey, Avrupa'nın çeşitli yerlerinde ve çeşitli tekniklerle resim dersi almaya devam etmiştir. Resim tekniği ve metotları üzerine yazılar da kaleme alan Celal Esad Bey, 1903 yılında St.Louis Fuarı için de resim çalışmaları yapmıştır. Bu çalışmalar, 1910 yılında Paris'te basılan “*Bizans ve Osmanlı Dönemi'nde İstanbul*” isimli kitabın da temelini oluşturmaktadır.²¹⁶

Celal Esad Bey, 1891 yılında Harbiye Mektebi'ne yazılmış ve teğmen rütbesi ile bu okuldan mezun olmuştur. 1908'de askerlik mesleğinden ayrılan Celal Esad Bey, 1912 yılında Tahrir-i Musakkafat Reisliği'ne atanmıştır. Galata civarında bulunan binaları tespit ederek kayıtlarını tutmaktan sorumlu olan Celal Esad Bey, bir yıl boyunca bu görevini devam ettirmiştir. 1920-1941 yıllarında Sanayi-i Nefise Mektebi'nde öğretmen olarak görev yapan Celal Esad Bey, bu kurumda şehircilik ve mimarlık dersleri vermiştir.²¹⁷

Celal Esad Bey, öğretmenlik görevine devam ettiği sırada belirli aralıklarla Şehir Tiyatrosu Müdürlüğü görevi ve İstanbul Ticaret Odası Neşriyat Müdürlüğü görevlerini aynı anda yürütmüştür. Belediyecilik ve mimarlık alanlarında da tecrübe sahibi olan Celal Esad Bey, 1925 yılında Ankara'nın imar planını hazırlamak için Türkiye'ye gelen Prof. Hermann Jansen'in yanında çalışmıştır. Ankara şehri imar müşaviri olarak, iki yıl boyunca imar çalışmalarında bulunmuştur.²¹⁸

1933-1937 yıllarında Kadıköy Halkevi Başkanlığı yapan Celal Esad Bey, 1942 yılında 1495 oy alarak VII. Dönem İstanbul Milletvekili olmuştur.²¹⁹ 1946 yılında 65675 oy ile 8. Dönem Giresun Milletvekili olarak seçilmiştir.²²⁰ 1950 yılına kadar siyasi görevlerde bulunan Celal Esad Bey, 5 Kasım 1951 tarihinde Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'na üye olarak seçilmiştir. 15 Kasım 1953 tarihine kadar bu görevini sürdürmüştür.²²¹

Celal Esad Bey, sanatın her dalına ilgi duyan ve bu sanat dalları ile ilgilenen bir kişiliğe sahip olmuştur. Piyano, akordeon, gitar ve ud enstrümanlarını çalan Celal Esad Bey, resim ve

²¹⁵ Semavi Eyice, “Celal Esad Arseven”, *Belleten*, C. XXXVI, S. 142, Nisan 1972, s. 175.

²¹⁶ Sevil Derin, “1904 St.Louis Dünya Fuarı ve Osmanlı Temsiliyeti: Celal Esad Arseven Sergisi”, *Art-Sanat*, S. 13, 31 Ocak 2020, s. 97.

²¹⁷ İshak Keskin, Sinan Sümbül, “Celal Esad'a Göre Osmanlı Dönemi Belediyelerinde Arşiv Çalışmaları: İstanbul Şehremaneti Örneği, *Bilgi ve Belge Araştırmaları Dergisi*, S. 14, 14 Ocak 2020, s. 7.

²¹⁸ Eyice, “Celal Esad Arseven...”, s. 177.

²¹⁹ Celal Esad Arseven, *Seçim Mazbatası*, 7. Dönem, TBMM Arşivi, (15 Mart 1943).

²²⁰ Celal Esad Arseven, *Seçim Mazbatası*, 8. Dönem, TBMM Arşivi, (23 Temmuz 1946).

²²¹ Eyice, “Celal Esad Arseven...”, s. 177.

süsleme sanatlarına da büyük ilgi duymuştur. Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanat Tarihi Enstitüsü kurucularından biri olan Celal Esad Bey, Türk sanatı ile İslam sanatını aynı çatı altında birleştirmeyi başarabilen nadir kişilerdendir.²²² Öyle ki onun, Türk Süsleme Sanatları isimli eseri Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü'nce satın alınmıştır.²²³ Celal Esad Bey, milletvekilliği yaptığı dönem boyunca herhangi bir takrir sunmamıştır. Evli ve iki çocuk babası olan Celal Esad Bey, 1971 yılında vefat etmiştir.²²⁴

8. Eşref Dizdar

Eşref Dizdar, 1889 yılında Giresun'da dünyaya gelmiştir. Annesi Süreyya Hanım, babası Abdullah Bey'dir.²²⁵ İlköğrenimini Giresun'da tamamlayan Eşref Bey, Trabzon İdadisi'nde ve Beyrut'ta Fransız Lisesi'nde yatılı olarak eğitimine devam etmiştir. Ardından İstanbul Hukuk Mektebi'ne başlamıştır ancak üçüncü sınıfta okulu bırakma kararı almıştır.²²⁶

1931 yılında belediyeçilik alanında aktif rol alan Eşref Bey, Ordu Vilayeti Umumi Meclis Azalığı, Daimi Encümen Üyeliği, Belediye Meclis Azalığı²²⁷ ve Giresun Belediye Başkanlığı görevlerinde de bulunmuştur.²²⁸ Eşref Bey'in belediye başkanlığı yaptığı dönemde Giresun şehri her yönden kalkındırılmak istenmiştir²²⁹ ve Bayındırlık Vekâleti tüm faaliyetler konusunda sık sık bilgilendirilmiştir.²³⁰ Şehirdeki yatılı okulların ve hastanelerin sayısı artırılmıştır. Yollar, geniş caddeler ve parklar yapılarak şehrin modern bir görünüme kavuşması hedeflenmiştir.²³¹ Ana caddelere parkeler döşenmiş ve şehrin çamur görüntüsü ortadan kaldırılmıştır.²³²

Osmanlı Mebusan Meclisi'nde IV. Dönem Trabzon Milletvekilliği yapan Eşref Bey, VII. Dönem Sivas Milletvekilliği görevinde de bulunmuştur.²³³ Eşref Bey, 1946 Seçimleri'nde Giresun Bölgesi'nden milletvekili adayı olmuş²³⁴ ve 70619 oy ile VIII. Dönem Giresun Milletvekili seçilip TBMM'de faaliyette bulunmuştur.²³⁵ Giresun Milletvekilliği boyunca çeşitli konularda konuşmalar yapmıştır.

²²² Nazlı Miraç Ümit, "Celal Esad Arseven, Türk Sanatında Tezyinat", *Art-Sanat*, S. 2, 20 Temmuz 2014, s. 185.

²²³ BCA, 30-10-0-0, 85-563-13, 14-08-1946.

²²⁴ TBMM Albümü (1920-1950), C. I, s. 398.

²²⁵ TBMM Albümü (1920-1950), C. I, s. 469.

²²⁶ Mahmut Eşref Dizdar, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, 7. Dönem, TBMM Arşivi, ŞDN: 1316.

²²⁷ BCA, 30.11.1.10/159.1.3/05.01.1943.

²²⁸ BCA, 30-11-1-0, 128-1-6, 12-01-1939.

²²⁹ "Giresunda", *Vakit*, 22 Temmuz 1933, s. 10.

²³⁰ "Küçük Telgraf Haberleri", *Tan*, 25 Temmuz 1935, s. 6.

²³¹ "Giresun'da Yeni ve Modern Bir Hastane Yapılıyor", *Son Posta*, 30 Mart 1938, s. 5.

²³² "Giresun Belediyesi Yeni Yollar ve Park Yaptırıyor", *Son Posta*, 9 Nisan 1938, s. 5.

²³³ TBMM Albümü (1920-1950), C. I, s. 469.

²³⁴ BCA, 490-1-0-0, 367-1545-2, 15-05-1950.

²³⁵ Mahmut Eşref Dizdar, *Seçim Mazbatası*, 8. Dönem, TBMM Arşivi, (23 Temmuz 1946).

Eşref Bey, Bayındırlık Bakanlığı'nın bütçesi ve görevleri hakkında,²³⁶ Millî Korunma Kanunu hakkında,²³⁷ Arttırma, Eksiltme ve İhale Kanunu²³⁸ hakkında söz almış ve tespitlerde bulunmuştur. Ayrıca İlkokul öğretmenlerinin aldıkları aylıklar,²³⁹ Gelir Vergisi Kanunu hakkında²⁴⁰ söz alarak Meclis'e katkı sağlamıştır. Evli ve üç çocuk sahibi olan Eşref Bey, 1958 yılında vefat etmiştir.²⁴¹

9. Fikret Yüzatlı

Fikret Yüzatlı, 1896 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Annesi Memnune Hanım, babası Mehmet Rıfat Bey'dir.²⁴² Kuleli Asker Lisesi mezunu olan Fikret Bey, Birinci Dünya Savaşı'nda Filistin Cephesi'nde, Enver Paşa umumi karargâhında süvari teğmen olarak görev almıştır. Kendisi, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından gerçekleşen Kurtuluş Savaşı'nda Fahrettin Altay komutasında savaşmıştır. Savaşlarda gösterdiği başarılar sonucunda süvari yüzbaşılığına terfi ettirilmiştir. Birinci İnönü, İkinci İnönü ve Sakarya Meydan Savaşı'na katılan Fikret Bey, bu savaşlar sırasında iki defa yaralanmıştır. Savaşlardan sonra yüzbaşı olarak Harp Akademisi'ndeki eğitimini tamamlamıştır.²⁴³

1926 yılında Başvekâlet yaverliğine atanan Fikret Bey, 1931 yılına kadar bu görevini devam ettirmiştir. Evli ve iki çocuk babası olan Fikret Bey, 1931 yılından sonra İstanbul'un Bakırköy semtinde çiftçilik ile ilgilenmeye başlamıştır.²⁴⁴ Çiftçiliğin yanında serbest ticaret ile de ilgilenen Fikret Bey, 1933 yılında Ömür Şirketler Grubunu kurarak bu şirketin Türkiye'deki ilk piliç üretimine başlamasını sağlamıştır.²⁴⁵

Spor ile de yakından ilgilenen Fikret Bey, Türkiye Jokey Kurucu Üyeliği ve Başkanlığı yapmıştır.²⁴⁶ Ayrıca Ankara Su Sporları Kulübü'nün kurucuları arasında yer alarak, bu kulübün İdare Heyeti Başkanlığını yapmıştır.²⁴⁷ Hayvanların korunmasına yönelik çalışmalarda da yer alan Fikret Bey, hayvan yetiştiriciliğinde ana ürün olan yemin ıslah edilmesi için kurulan Türkiye Hayvan Yemi Yetiştirme Cemiyeti'nin İdare Heyeti'nde görev almıştır.²⁴⁸

²³⁶ TBMMZC, C. III, D. 8, B. 23, (25 Aralık 1946), s. 493-494.

²³⁷ TBMMZC, C. IV, D. 8, B. 47, (20 Şubat 1947), s. 445.

²³⁸ TBMMZC, C. VI, D. 8, B. 80, (3 Eylül 1947), s. 589.

²³⁹ TBMMZC, C. XII, D. 8, B. 83, (6 Temmuz 1948), s. 822.

²⁴⁰ TBMMZC, C. XVIII, D. 8, B. 67, (8 Nisan 1949), s. 225-230.

²⁴¹ TBMM Albümü (1920-1950), C. I, s. 469

²⁴² TBMM Albümü (1920-1950), C. I, s. 326.

²⁴³ Mustafa Fikret Yüzatlı, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, 6. Dönem, TBMM Arşivi, ŞDN: 1060.

²⁴⁴ "Düzenli Bir Teşkilatın Faydalı Çalışmaları", *Cumhuriyet*, 17 Mart 1946, s. 1, 3.

²⁴⁵ Mustafa Fikret Yüzatlı, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, 6. Dönem, TBMM Arşivi, ŞDN: 1060.

²⁴⁶ TBMM Albümü (1920-1950), C. I, s. 326.

²⁴⁷ "Ankara Su Sporları Kulübü Dünyaya Açıldı", *Ulus*, 14 Haziran 1943, s. 3.

²⁴⁸ "Türkiye Hayvan Yemi Yetiştirme Cemiyetinin Umumi Toplantısı", *Ulus*, 20 Haziran 1943, s. 2.

İsmet İnönü'nün isteği üzerine Cumhuriyet Halk Partisi'ne katılan Fikret Bey, 1939-1950 yıllarında Giresun Milletvekilliği yapmıştır. Fikret Bey, 1939 Seçimleri'nde toplamda 712 oy ile VI. Dönem,²⁴⁹ 1943 Seçimleri'nde toplamda 707 oy ile VII. Dönem,²⁵⁰ 1946 Seçimleri'nde toplamda 63885 oy ile VIII. Dönem Giresun Milletvekilliğine seçilerek TBMM'de faaliyetlerde bulunmuştur.²⁵¹

Kendisi milletvekillik yaptığı dönemlerde Giresun Bölgesi'ne ait bazı sorunları Meclis gündemine taşımıştır. Giresun'da sadece fındık ticareti yapıldığını, mısır gibi diğer ürünlerin yetiştirilmesi için uygun girişimlerin yapılmadığını belirtmiştir. Türk köylüsünün ancak toprakla kalkınabileceğini vurgulayan Fikret Bey; Meclis bütçe görüşmelerinde, Ziraat Vekâleti'ni mevcut eksiklikleri tamamlamadığı gerekçesiyle eleştirmiştir.²⁵²

Görevde bulunduğu dönemlerde Fikret Bey; Köy Enstitüleri Kanunu,²⁵³ Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu,²⁵⁴ Çiftçi Mallarının Korunması Hakkındaki Kanuna dair çeşitli önerilerde bulunup açıklamalar yapmıştır.²⁵⁵ Kendisi, milletvekilliği yaptığı dönemde CHP Bakırköy İlçe Başkanlığı'na da seçilmiştir.²⁵⁶ Evli ve iki çocuk babası olan Fikret Yüzatlı, 1968 yılında vefat etmiştir.²⁵⁷

10.Hacim Muhittin Çarıklı

Hacim Muhittin Çarıklı, 10 Ekim 1881 tarihinde Uşak'ta dünyaya gelmiştir. Annesi Nafia Hanım, Babası Muhittin Efendi'dir. İlköğrenimini Urla'da tamamlayan Hacim Muhittin Bey, ortaokulu Bergama'da bitirmiş, 15 yaşına geldiğinde yatılı olarak İzmir İdadisi 'ne başlamıştır. 1896-1899 yılları arasında da idadi eğitimini tamamlayan Hacim Muhittin Bey, babasının isteği üzerine Mekteb-i Mülkiye'ye girmiştir.²⁵⁸

Hacim Muhittin Bey, sırasıyla İzmir'de, Manisa'da ve Denizli'de Maiyet Memurluğu görevinde bulunmuştur. Manisa Kula'da kaymakam vekilliği yapmış, bu görevi sırasında Kula'nın ilk kız mektebini de açmıştır. Ardından Burhaniye, Gönen, Tavas, Bergama,

²⁴⁹ Mustafa Fikret Yüzatlı, *Seçim Mazbatası*, 6. Dönem, TBMM Arşivi, (27 Mart 1939); “Yeni Sayımlarımız İttifakla Seçildiler”, *Yeşil Giresun*, 1 Nisan 1939, s. 1.

²⁵⁰ Mustafa Fikret Yüzatlı, *Seçim Mazbatası*, 7. Dönem, TBMM Arşivi, (15 Mart 1943).

²⁵¹ Mustafa Fikret Yüzatlı, *Seçim Mazbatası*, 8. Dönem, TBMM Arşivi, (16 Ağustos 1946).

²⁵² “Dün Millî Müdafaa ve Ziraat Bütçeleri Kabul Edildi”, *Vakit*, 30 Mayıs 1939, s. 8.

²⁵³ *TBMMZC*, C. X, D. 6, B. 41, (17 Nisan 1940), s. 90.

²⁵⁴ *TBMMZC*, C. XVII, D. 7, B. 56, (17 Mayıs 1945), s. 128.

²⁵⁵ *TBMMZC*, C. XIX, D. 6, B. 69, (25 Haziran 1941), s. 188.

²⁵⁶ “Devrek C.H.P. İlçe Kongresi”, *Ulus*, 23 Kasım 1949, s. 4.

²⁵⁷ *TBMM Albümü (1920-1950)*, C. I, s. 326.

²⁵⁸ Turgut Çarıklı, *Babam Hacim Muhittin Çarıklı: Bir Kuvay-ı Milliyecinin Yaşam Öyküsü*, Boğaziçi Üniversitesi Yayinevi, İstanbul 2005, s. 3.

Çeşme’de de kaymakamlık görevlerine devam eden Hacim Muhittin Bey, bu görevinden sonra İzmir Polis Müdürlüğü [Emniyet Müdürlüğü] ile Ayvalık’ta vekil kaymakamlığı yapmıştır.²⁵⁹

Ayvalık’ta vekil kaymakamlığı görevinden sonra Akhisar Kaymakamlığı görevine başlayan Hacim Muhittin Bey, bir süre bu görevini devam ettirmiştir. 26 Ekim 1918 tarihinde Karesi Mutasarrıflığı görevine başlamış ve 1 Mart 1919 tarihine kadar bu görevini sürdürmüştür. Bu görevinden sonra tekrar İstanbul’a dönen Hacim Muhittin Bey, Milli Mücadele Dönemi’ne katkıda bulunmak üzere arkadaşları ile birlikte Aydın Vilayeti Muavenet-i Hayriye Cemiyeti’ni kurmuştur. Ancak cemiyet istenilen etkiyi yaratmadığı için Bandırma’ya geçen Hacim Muhittin Bey, 26 Temmuz 1919 tarihinde Balıkesir’de, 16-25 Ağustos 1919 tarihleri arasında ise Alaşehir’de kongreler düzenleyerek önemli kararların alınmasında etkili olmuştur.²⁶⁰

Millî Mücadele’nin başında görevlerini başarılı bir şekilde yerine getiren Hacim Muhittin Bey; 1 Şubat 1921-31 Aralık 1921 tarihleri arasında TBMM ve Konya İstiklal Mahkemesi üyeliği yapmıştır. 1 Ocak 1922-30 Kasım 1922 tarihlerinde bu görevi ikinci kere devralmıştır. 1 Aralık 1922-14 Haziran 1923 tarihleri arasında TBMM üyeliği görevlerini sürdüren Hacim Muhittin Bey, El-Cezire İstiklal Mahkemesi Başkanlığı, 16 Haziran 1923-19 Ağustos 1923 tarihinde El-Cezire İstiklal Mahkemesi Başkanlığı, 1 Mart 1924-31 Ekim 1924 tarih aralığında TBMM üyeliği yapmıştır.²⁶¹

Hacim Muhittin Bey, El-Cezire İstiklal Mahkemesi Başkanlığı görevini tamamladıktan sonra Giresun Milletvekilliğine aday gösterilmiştir. 459 oy alarak 1923-1927 yıllarında Giresun Milletvekili olmuştur.²⁶² 1927-1931 dönemlerinde de 516 oyla Giresun Milletvekili olarak Meclis’e girmiştir.²⁶³ Giresun Milletvekilliği süresince halk ile yakın temasta olmayı tercih eden Hacim Muhittin Bey, yörenin sorunlarını ve dertlerini dinleyerek bu sorunları yetkililere iletme için de özel notlar tutmuştur.²⁶⁴ Tuttuğu seyahat notlarında yöre halkının milletvekilllerinden çözmesini istedikleri sorunları da şöyle sıralamıştır; yol yapımı, okul yapımı, Ziraat Bankası kredilerinin arttırılması.

Hacim Muhittin Bey, Temmuz 1931 tarihinde İzmir İl Başkanlığı görevine tayin edilmiş ve 1934 yılına kadar da bu görevini devam ettirmiştir.²⁶⁵ Göreve başlar başlamaz İzmir halkı

²⁵⁹ Çarıklı, *Babam Hacim Muhittin Çarıklı...*, s. 15, 18.

²⁶⁰ Tuncay Ercan Sepetcioğlu, “Millî Mücadele Döneminde Hacim Muhittin (Çarıklı) Beyin Batı Anadolu’daki Faaliyetleri”, *Studies Of The Ottoman Domain*, C. V, S. 8, Şubat 2015, s. 51.

²⁶¹ Çarıklı, *Babam Hacim Muhittin Çarıklı...*, s. 98-99.

²⁶² Hüseyin Hacim Çarıklı, *Seçim Mazbatası*, 2. Dönem, TBMM Arşivi, (13 Ağustos 1339).

²⁶³ Hüseyin Hacim Çarıklı, *Seçim Mazbatası*, 3. Dönem, TBMM Arşivi, (15 Teşrinievvel 1927).

²⁶⁴ Çarıklı, *Babam Hacim Muhittin Çarıklı...*, s. 194.

²⁶⁵ BCA, 490-1-0-0, 382-1613-4, 04-02-1933.

ile temaslarını sürdürmüş, semtte yer alan heyetler ile görüşmüştür. İzmir İl Başkanlığı görevinde bulunduğu süre zarfında, halk ile Cumhuriyet Halk Fırkası arasındaki bağları güçlendirmiştir.²⁶⁶

Hacim Muhittin Bey, 4 Mayıs 1931 tarihinden 14 Mayıs 1950 tarihine kadar Balıkesir Milletvekili olarak görev almıştır. 1950 genel seçimlerinden sonra İzmir'e yerleşmiştir.²⁶⁷ Kendisi “*Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhitin Çarıklı'nın Kuva-yi Millîye Hatıraları (1919-1920)*” adlı kitabında Millî Mücadele Dönemi'ni anlatmıştır. Evli ve beş çocuk sahibi olan Hacim Muhittin Bey, 1965 yılında vefat etmiştir.²⁶⁸

11.Hakkı Tarık Us

Hakkı Tarık Us, 1889 yılında Aydın'ın Gördes ilçesinde dünyaya gelmiştir. Annesi Sıdika Hanım, babası Hacı Hasan Efendi'dir.²⁶⁹ Ailenin üçüncü çocuğu olarak dünyaya gelen Hakkı Tarık Bey'in kendisinden başka 4 kardeşi daha bulunmaktadır.²⁷⁰

Hakkı Tarık Us, mevcut ismi ile biliniyor olsa da kendisinin gerçek adı İsmail Hakkı'dır. Ağabeyi Mehmet Asım Bey, Abdülhak Hamit'in, “*Tarık yahut Endülüs Fethi*” oyunundan etkilenererek yazılarında “*Tarık*” takma ismini kullanmıştır. Bir süre sonra kardeşinin bu takma ismini beğendiğini düşünerek, “*Tarık*” mahlasını ona vermiştir. İsmail Hakkı Bey, bundan sonra İsmail Hakkı Tarık olarak tanınacaktır.²⁷¹

Hakkı Tarık Bey, ilk ve ortaöğrenimini Gördes'te tamamlamıştır. Ardından devlet hizmetine girerek, telgraf ve postane görevlisi olarak hizmet vermiştir. Yine, Gördes Maarif ve Evkaf Komisyonları Belediye Kâtipliği görevlerinde bulunan Hakkı Tarık, ticaret ve ziraat konularında da zaman zaman hizmet vermiştir.²⁷²

Hakkı Tarık Bey, 1909 yılında II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinin ardından ağabeyi Mehmet Asım Bey'in daveti üzerine İstanbul'a gitmiştir. Burada Hukuk Mektebi sınavlarını kazanıp Darülfünun Hukuk Mektebi'ne yazılmıştır.²⁷³ 1911 yılında bu okuldan mezun olduktan sonra öğretmenlik görevine başlamış; 1913 tarihinde Darülmualimin-i Aliye,

²⁶⁶ Demet Özteklinli Vural, “İzmir’de Cumhuriyet Halk Fırkası’nın Kuruluşu ve Teşkilatlanması (1923-1938)”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İzmir, 2017, s. 52.

²⁶⁷ Sepetcioğlu, “Millî Mücadele Döneminde...”, s. 52.

²⁶⁸ TBMM Albümü (1920-1950), C. I, s. 96.

²⁶⁹ Hakkı Tarık Us, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, 2. Dönem, TBMM Arşivi, ŞDN: 513; Zeynep Uysal, *Us Kardeşler ve Vakit Gazetesi*, İstanbul, 1991, s. 9.

²⁷⁰ Nuri Akbayan, Orhan Koloğlu, *Gazeteci Bir Aile Us’lar*, Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları, 1996, s. 3.

²⁷¹ Selahattin Öztürk, Abdurrahman Hacıismailoğlu, “Us, Hakkı Tarık”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, C. XLII, s. 188.

²⁷² Hakkı Tarık Us, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, 2. Dönem, TBMM Arşivi, ŞDN: 513.

²⁷³ Anıl Dincel, *Asım Us’un Yazıları İle Türk İnkılabı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2023, s. 6.

Malumat-ı Medeniye ve Ahlakiye’de hizmette bulunmuştur. 1913 senesinden itibaren İstanbul Sultanisi, Mercan Sultanisi, Galatasaray Sultanisi gibi muhtelif okullarda öğretmenlik görevinde bulunmuştur.²⁷⁴

Darülfünun Hukuk Mektebi’ne başladığı ve öğretmenlik mesleğini icra ettiği dönemlerde basın-yayın faaliyetlerine de ilgi duymaya başlamıştır. Ağabeyi Mehmet Asım Bey’in desteği ile Tanin Gazetesi’nde yazmaya başlayan Hakkı Tarık Bey, Tercüman-ı Hakikat, Hakikat, Tasvir-i Efkâr gibi gazetelerde yazarlık,²⁷⁵ Vakıf Gazetesi’nde ise müdürlük yapmıştır.²⁷⁶

Millî Mücadele döneminde Vakıf gazetesinde yazıları ile halkı bilgilendiren²⁷⁷ Hakkı Tarık Bey, siyasi yaşamına kadar öğretmenlik görevini on yıl boyunca sürdürmüştür. Öğretmenlik hizmetinin yanında 1918 yılında Müdafaa-i Millîye Merkez-i Umumiyesi Üyeliği, Muallimler Cemiyeti İdare Heyeti Üyeliği yapmıştır. 1919 yılında Osmanlı Matbuat Cemiyeti Üyeliği, 1921 yılında aynı cemiyetin genel sekreterliğini yapmıştır. Bununla birlikte Muallimler Cemiyeti, Matbuat Cemiyeti²⁷⁸ ve Türk Basın Birliği başkanlıklarında bulunmuştur. Bulancak kasaba gençleri tarafından kurulan Gençlerbirliği Kulübü’nün fahri başkanlığını yürütmüştür.²⁷⁹ Yeşilay, Türk Eğitim Derneği, Türk Ocağı ve Çocuk Esirgeme Kurumu gibi birçok hayır kurumu ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinde de yer almıştır.²⁸⁰

Hakkı Tarık Bey, öğretmenlik ve gazetecilik kimliğinin yanında siyasî kimliğe de sahip olmuştur. Kendisi, siyasi yaşamına Giresun Milletvekili olarak başlamıştır. 458 oy ile ikinci dönem²⁸¹, 516 oy ile üçüncü dönem²⁸², 490 oy ile dördüncü dönem²⁸³ ve 614 oy ile beşinci dönem²⁸⁴ Giresun Milletvekili olarak TBMM’ye girmiştir. Muhtelif zamanlarda seçim bölgesine giden Hakkı Tarık Bey, halkın şikâyetlerini dinlemiştir. Özellikle hayat pahalılığından yakınan halkın sesini, Meclis’te duyurmaya çalışmıştır.²⁸⁵

²⁷⁴ Hakkı Tarık Us, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, 4. Dönem, TBMM Arşivi, ŞDN: 27.

²⁷⁵ Öztürk, Hacıismailoğlu, “Us, Hakkı Tarık...”, s. 188.

²⁷⁶ Hakkı Tarık Us, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, 4. Dönem, TBMM Arşivi, ŞDN: 27.

²⁷⁷ Hasan Rasim Us, Hakkı Süha Gezgin, *Hakkı Tarık Us (1889-1956)*, Vakıf Matbaası, İstanbul 1957, s. 27.

²⁷⁸ “İstanbul Matbuat Cemiyetinin Yeni Reis ve Umumi Kâtibi”, *Hâkimiyeti Milliye*, 24 Haziran 1929, s. 1.

²⁷⁹ “Bir Gençlik Teşkili”, *Vakit*, 19 Eylül 1934, s. 4.

²⁸⁰ BCA, 490-1-0-0, 234-925-2, 03-12-1938; Öztürk, Hacıismailoğlu, “Us, Hakkı Tarık...”, s. 188-189.

²⁸¹ Hakkı Tarık Us, *Seçim Mazbatası*, 2. Dönem, TBMM Arşivi, (13 Ağustos 1339).

²⁸² Hakkı Tarık Us, *Seçim Mazbatası*, 3. Dönem, TBMM Arşivi, (15 Teşrinievvel 1927).

²⁸³ Hakkı Tarık Us, *Seçim Mazbatası*, 4. Dönem, TBMM Arşivi, (25 Nisan 1931).

²⁸⁴ Hakkı Tarık Us, *Seçim Mazbatası*, 5. Dönem, TBMM Arşivi, (17 Şubat 1935).

²⁸⁵ “Sayılav Hakkı Tarık Us Geldi”, *Yeşil Gireson*, 15 Ağustos 1936, s. 1.

Milletvekilliği süresince çok aktif bir siyasi hayat deneyimlemiştir. Birçok konuda Meclis'e katkı sağlayan Hakkı Tarık Bey özellikle öğrenci ve öğretmenlerin haklarına²⁸⁶ ve Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun düzenlenmesine dair kanun teklifleri vermiş,²⁸⁷ Yeni Türk Harfleri²⁸⁸, Basın Kanunu²⁸⁹ gibi konularda önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Hakkı Tarık Bey, 4 Ağustos 1934 tarihine kadar Umumi Heyeti Azalığı görevini de yürütmüştür.²⁹⁰

Siyasetçi kimliğiyle uzun yıllar boyunca çalışmalar yapan Hakkı Tarık Bey, çeşitli konularda kitaplar yazmıştır. Kaleme eserler arasında “*Meclis-i Meb’usan 1293-1877 Zabıt Ceridesi, 50 Yıl, CHP Kurultay Üyelerine Bu Toplantıda Düşen Büyük Vazifeler, Ahmed Mithat Efendi İle Şair Fıtnat Hanım, Bir Jübilenin İntibaları Ahmed Midhat’ı Anıyoruz, İstanbul Fethi’nin 500. Yıldönümünde Fatih İstanbul’u Yalnız Fethetmekle Kalmadı: Fetih Olmasaydı İstanbul’u Belki Devlet Merkezi De Yapamıyacaktık*” gibi önemli eserler bulunmaktadır.²⁹¹ 1923 yılından 1935 yılına kadar milletvekilliği görev ve sorumluluklarını yerine getiren Hakkı Tarık Bey, 1956 yılında vefat etmiştir.²⁹²

12. Hasan Vasıf Somyürek

Hasan Vasıf Somyürek, 1889 yılında İstanbul’da dünyaya gelmiştir. Annesi Nuriye Hanım, babası Halil Bey’dir. Beşiktaş Askerî Rüştiyesi’nde eğitim gören Hasan Vasıf Bey, sırasıyla Vefa İdadisi, İstanbul Darülfünunu Tıp Fakültesi’nde öğrenimini tamamlamıştır. Berlin’de fahri asistanlık, İstanbul Tıp Fakültesi’nde laboratuvar asistanı ve dâhiliye uzmanı olarak görev almıştır. Hasan Vasıf Bey, Başasistan Müderris Muavin Vekilliği ile Haseki Kadınlar Hastanesi Klinik ve Laboratuvar Şefliği görevlerinde bulunmuştur. Haseki Kadınlar Hastanesi Dâhiliye Hastalıkları Mütchassısı ve İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Diş Tababeti Profesörü olarak da hizmette bulunan Hasan Vasıf Bey, Birinci Dünya Savaşı’nda Hilal-i Ahmer emrinde tabip yüzbaşı rütbesi ile görev almıştır.²⁹³

Hasan Vasıf Bey, siyasi yaşamına Balıkesir Milletvekili olarak başlamıştır. 1935 Seçimleri’nde toplamda 1173 oy ile V. Dönem Balıkesir Milletvekili olarak seçilmiştir.²⁹⁴ 1939 Seçimleri’nde toplamda 712 oy ile VI. Dönem Giresun Milletvekili olarak Meclis’e girmiştir.

²⁸⁶ TBMMZC, C. II, D. 2, İ. 21, (19 Eylül 1339), s.182.

²⁸⁷ TBMMZC, C. VIII, D. 2, İ. 24, (30 Mart 1340), s.104.

²⁸⁸ TBMMZC, C. XII, D. 3, B. 74, (1 Haziran 1929), s.204.

²⁸⁹ TBMMZC, C. VIII, D. 4, B. 48, (16 Mayıs 1932), s.148.

²⁹⁰ BCA, 490-1-0-0, 383-1618-3, 19-12-1936.

²⁹¹ Öztürk, Hacıismailoğlu, “Us, Hakkı Tarık...”, s. 189.

²⁹² TBMM Albümü (1920-1950), C. I, s. 261.

²⁹³ Hasan Vasıf, Somyürek, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, 5. Dönem, TBMM Arşivi, ŞDN: 881.

²⁹⁴ Hasan Vasıf, Somyürek, *Seçim Mazbatası*, 5. Dönem, TBMM Arşivi, (8 Şubat 1935).

²⁹⁵ Aynı dönemde Meclis'te yapılan encümen seçimlerinde Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti Encümeni'ne seçilmiştir.²⁹⁶ 1943 Seçimleri'nde toplamda 707 oy alarak VII. Dönem Giresun Milletvekili olarak göreve başlamıştır.²⁹⁷

TBMM'de Giresun Milletvekili olarak görev aldığı dönem boyunca Hasan Vasıf Bey, çeşitli konularda söz almıştır. Özellikle devlet memurlarının şartlarının ve yan haklarının iyileştirilmesine yönelik taleplerde bulunmuştur.²⁹⁸ Seçim bölgesine sık sık ziyaretler gerçekleştirerek, halk ile yakından temas kurmuş ve onların şikâyetlerini dinlemiştir.²⁹⁹ Seçim bölgesi dışında CHP Teftiş Kadrosunda yer alarak Kütahya ve Manisa bölgelerindeki faaliyetleri teftiş etmiştir.³⁰⁰

Hükûmet; II. Dünya Savaşı yıllarında dünyanın içinde bulunduğu şartları, Türkiye'nin konumu ve önemini anlatmak için bir heyet kurmuştu. Hasan Vasıf Bey de bu heyet içerisinde yer almış; Antakya, İskenderun gibi bölgelerde çeşitli konferanslar vermiş ve bu şekilde halkın bilinçlendirilmesinde rol oynamıştır.³⁰¹

Giresun Milletvekilliği yaptığı dönemde devlet memurlarının aylıkları,³⁰² malulen emekli olan askerlerin kazanımları,³⁰³ gibi konularda fikir ve düşüncelerini ifade etme imkânı bulmuştur. Evli ve üç çocuk babası olan Hasan Vasıf Bey, 1944 yılında vefat etmiştir.³⁰⁴

13.İhsan Gürak

İhsan Gürak, 1901 yılında Erzurum'da dünyaya gelmiştir. Annesi Saliha Hanım, babası Mehmet Ali Bey'dir. Kuleli Asker Lisesi'ni bitirdikten sonra İstanbul İstihkâm Talimgâhı'na giderek bir süre burada hizmette bulunmuştur. 1917 yılında önce zabıt vekili ardından da teğmen olmuş ve zaman zaman askerî vazifelerde de yer almıştır.³⁰⁵

15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in işgal edilmesi üzerine İhsan Bey, Bandırma'ya geçerek İzmir'e gelmiş ve burada görev almıştır. Aynı zamanda Millî Müdafaa Vekâlet'inde, Güney Cephesi'nde askerî hizmetlerde bulunmuştur. Buradaki görevlerinin ardından

²⁹⁵ Hasan Vasıf, Somyürek, *Seçim Mazbatası*, 6. Dönem, TBMM Arşivi, (27 Mart 1939); "Yeni Sayımlarımız İttifakla Seçildiler", *Yeşil Giresun*, 1 Nisan 1939, s. 1.

²⁹⁶ "Mecliste İhtisas Encümenlerine Seçim Yapıldı", *Haber*, 11 Nisan 1939, s. 11.

²⁹⁷ Hasan Vasıf, Somyürek, *Seçim Mazbatası*, 7. Dönem, TBMM Arşivi, (15 Mart 1943).

²⁹⁸ "Barem Kanununun Müzakeresine Başlandı", *Akşam*, 13 Haziran 1939, s. 13.

²⁹⁹ "Sayımlarımızın Ziyareti", *Yeşil Giresun*, 5 Ağustos 1939, s. 2.

³⁰⁰ "CHP Teftiş Kadrosunda Yapılan Değişiklik", *Ulus*, 28 Ağustos 1940, s. 1.

³⁰¹ "Diğer Konferanslar", *Akşam*, 1 Nisan 1941, s. 2; "Mebuslarımızın Konferansları Devam Ediyor", *Akşam*, 4 Nisan 1941, s. 5.

³⁰² *TBMMZC*, C. III, D. 6, B. 25, (12 Haziran 1939), s. 107.

³⁰³ *TBMMZC*, C. VIII, D. 6, B. 26, (17 Kânunusani 1940), s. 87-89.

³⁰⁴ "Acı Bir Ölüm", *Ulus*, 8 Nisan 1944, s. 1.

³⁰⁵ İhsan Gürak, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, 8. Dönem, TBMM Arşivi, ŞDN: 1315.

üsteğmenliğe terfi ettirilmiş, bir süre İstanbul Komutanlık yaverliği yapmıştır. Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra askerî hâkim olarak göreve başlamıştır.³⁰⁶ Erzurum Müstahkem Mevkii Hâkimliği ve 9. Kolordu Hâkimliği hizmetlerinde de bulunan İhsan Bey, 1930 yılında yüzbaşı olmuş, 1933 yılında askerî hâkimlik görevinden istifa etmiştir.³⁰⁷ İhsan Bey, askerlikten istifa ettikten sonra Giresun'a giderek milletvekili olmaya karar vermiştir.

Giresun'da bulunduğu 1933-1940 yıllarında serbest avukatlık yaparak geçimini sağlamaya çalışmıştır. Avukatlık yaptığı bu dönemlerde Giresun'da İsmet Paşa İlkokulu'nda maddi durumu iyi olmayan çocuklar için kurulan Koruma Heyeti'ne gönüllü olarak destek vermiştir.³⁰⁸ 1940 yılında yedek olarak tekrar askerî hizmete alınan İhsan Bey, 1942 yılına kadar askerî hâkim olarak çalışmıştır. Giresun Spor Kulübü Başkanlığı da yapan³⁰⁹ ve 1942 yılından sonra tekrar Giresun'a dönen İhsan Bey; Giresun Halkevi Başkanı, Giresun Belediye Meclis Üyesi³¹⁰ ve Vilayet İdare Heyeti Başkan Vekili olarak hizmette bulunmuştur.³¹¹

Hasan Vasıf Bey'in vefatı üzerine 1944 yılında Giresun Milletvekilliğine aday olan İhsan Bey,³¹² toplamda 638 oy alarak, VII. Dönem Giresun Milletvekili olarak TBMM'ye girmiştir.³¹³ Milletvekili olarak Meclis'te bulunduğu sırada Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı,³¹⁴ Sümerbank Kanunu'nun bazı maddelerin değiştirilmesi³¹⁵ gibi konularda görüşlerini dile getirmiştir. Evli ve üç çocuk babası olan İhsan Bey, 1975 yılında vefat etmiştir.³¹⁶

14.İhsan Sökmen

İhsan Latif Sökmen, 1873 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Annesi Fitnat Hanım, babası Latif Bey'dir. Haziran 1890'da Harbiye Mektebi'ne giren İhsan Bey, buradaki öğrenimini 1893 yılında yüzbaşı olarak tamamlamıştır. 1897 yılında kurmay yüzbaşı olan İhsan Bey, 30 Nisan 1897 tarihinde gerçekleşen Türk-Yunan Savaşı'nda, 3. Tümen Kurmaylığında Dömeke Muharebesi'ne katılmıştır. İhsan Bey, savaş sonrasında çeşitli diplomatik görevlerde bulunarak hizmetlerine devam etmiştir.³¹⁷

³⁰⁶ İhsan Gürak, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, 8. Dönem, TBMM Arşivi, ŞDN: 1315.

³⁰⁷ *TBMM Albümü (1920-1950)*, C. I, s. 394.

³⁰⁸ "Giresunda Fakir Çocukları Himaye İçin Bir Heyet Kuruldu", *Akşam*, 12 Şubat 1939, s. 7.

³⁰⁹ Şükrü Turgut, "Giresun Sporun Geçmiş Zamanlarına Bir Bakış", *Aksu*, C. 2, S. 22-6, Temmuz 1940, s. 31.

³¹⁰ İhsan Gürak, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, 8. Dönem, TBMM Arşivi, ŞDN: 1315.

³¹¹ *BCA*, 490-1-0-0, 159-633-2, 02-05-1948.

³¹² *BCA*, 30-10-0-0, 76-505-8, 29-09-1944; "Büyük Millet Meclisinde", *Vakit*, 16 Eylül 1944, s. 4.

³¹³ İhsan Gürak, *Seçim Mazbatası*, 7. Dönem, TBMM Arşivi, (10 Teşrinievvel 1944).

³¹⁴ *TBMMZC*, C. XX, D. 7, B. 19, (26 Aralık 1945), s. 469-471.

³¹⁵ *TBMMZC*, C. XXI, D. 7, B. 29, (28 Ocak 1946), s. 138.

³¹⁶ *TBMM Albümü (1920-1950)*, C. I, s. 394.

³¹⁷ İhsan Sökmen, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, TBMM Arşivi, ŞDN: 376.

İhsan Bey, 4 Kasım 1900 tarihinde Atina Askerî Ataşeliği ve kurmay binbaşılığa atanmıştır. Ardından Edremit Fırkası Komutanlığı ve 9. Kolordu Komutanlığı'nda da hizmetlerine devam etmiştir.³¹⁸ Tüm bu görevlerinin yanı sıra Yemen Kolordu Kurmay Başkanı, Muş Fırkası Komutanlığı, İstanbul Yeniköy Belediye Başkanlığı, Pursaklar Müfettişliği, Divan-ı Harp ve Harbiye Dairesi Başkanlığı, İstanbul Müdafaa-i Millîye Başkanlığı, İzmir İskân Mıntıka Müdürlüğü görevlerinde bulunmuştur.³¹⁹

II. ve III. Dönem İstanbul Milletvekilliği görevinde bulunan İhsan Bey, 1931 yılında toplamda 490 oy alarak IV. Dönem Giresun Milletvekilliği yapmıştır.³²⁰ 1935 yılında toplamda 614 oy alarak V. Dönem Giresun Milletvekilliği yapmıştır.³²¹ Bu dönemde CHP, yurdun her tarafında inkılapları ve yeni rejimi anlatmak için konferanslar düzenlemiştir. İhsan Bey de İzmit Necatibey Halkevi'nde sık sık bu konular hakkında konferanslar vererek, inkılap hareketlerine destek olmuştur.³²² Kendisi, Türk Maarif Cemiyeti Kongre Merkez Heyeti'nde de görevler almıştır.³²³

Beşinci dönem Giresun milletvekilliği döneminde Paris'te toplanan Beynelmilel Parlamentolar Birliği Ticaret Konferansı'na katılan İhsan Bey, ülkeler arasındaki iş birliğine katkı sağlamayı hedeflemiştir.³²⁴ İskân Kanunu'nun ve Dâhili Nizamname'nin değiştirilmesine yönelik takrirleriyle, parlamento çalışmalarını desteklemiştir.³²⁵ İhsan Bey, 1939 yılında toplamda 712 oy alarak VI. Dönem Giresun Milletvekili³²⁶ ve 1943 yılında toplamda 707 oy alarak VII. Dönem Giresun Milletvekili olarak TBMM'ye girmiştir.³²⁷

Milletvekilliği süresince sık sık Giresun'u ziyaret eden İhsan Bey, halkın şikâyet ve beklentilerini dinlemeye çalışmıştır. Özellikle iktisadi konular hakkında bölgenin ileri gelenleri ile toplantılar yaparak, mevcut koşulları iyileştirmeye yönelik talepleri Meclis gündemine taşımıştır.³²⁸ Deniz facialarını önleme çalışmalarının yapılması, Tirebolu'da ihracat iskelesi yapılmak istenmesi ve Giresun'a bir lise inşa edilmesi halkın beklentilerinin başında

³¹⁸ İhsan Sökmen, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, TBMM Arşivi, ŞDN: 376.

³¹⁹ *TBMM Albümü (1920-1950)*, C. I, s. 100.

³²⁰ İhsan Sökmen, *Seçim Mazbatası*, 4. Dönem, TBMM Arşivi, (25 Nisan 1931).

³²¹ *BCA*, 30-10-0-0, 75-492-15, 27-02-1935; İhsan Sökmen, *Seçim Mazbatası*, 5. Dönem, TBMM Arşivi, (19 Şubat 1935).

³²² “İnkılap ve İstiklal, *Ulus*, 17 Şubat 1936, s. 2.

³²³ “Türk Maarif Cemiyetinin Üçüncü Umumi Kongresi Dün Toplandı”, *Ulus*, 11 Mayıs 1937, s. 5.

³²⁴ “Heyetimiz Dün Akşam Gitti”, *Kurun*, 12 Mayıs 1937, s. 5.

³²⁵ *TBMMZC*, C. XIII, D. 5, İ. 6, (20 Teşrinisani 1936), s. 50.

³²⁶ İhsan Sökmen, *Seçim Mazbatası*, 6. Dönem, TBMM Arşivi, (27 Mart 1939); “Yeni Sayımlarımız İttifakla Seçildiler”, *Yeşil Giresun*, 1 Nisan 1939, s. 1.

³²⁷ İhsan Sökmen, *Seçim Mazbatası*, 7. Dönem, TBMM Arşivi, (15 Mart 1943).

³²⁸ “İhsan Paşa Hz.”, *Yeşil Giresun*, 23 Ağustos 1934, s. 1.

gelmekteydi. İhsan Bey, bu konular hakkında yapılan çalışmaları, yerel basın ile sürekli paylaşmıştır.³²⁹

Giresun Milletvekili olarak Meclis'te bulunduğu dönem boyunca birçok konu hakkında tespitte bulunan İhsan Bey, Evkaf Umum Müdürlüğü,³³⁰ Şurayı Asker Kanunu,³³¹ Devlet Meteoroloji Genel Müdürlüğü³³² gibi konularda fikir beyan etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndaki anılarını ve esaret günlerini anlatmak için Bir Serencamı Harp isimli bir kitap da kaleme almıştır.³³³ Evli ve iki çocuk babası olan İhsan Bey, 1955 yılında vefat etmiştir.³³⁴

15.İsmail Sabuncu

İsmail Hakkı Sabuncu, 1891 yılında Giresun'un Şebinkarahisar ilçesinde dünyaya gelmiştir. Annesinin adı Zerbap Hanım, babasının adı Hacı Abdurrahman'dır. İstanbul Ticaret ve Hukuk Mektebi'nden mezun olan İsmail Bey, milletvekili olana kadar ticaret ve ekonomi alanlarında faaliyet göstermiştir.³³⁵

İsmail Bey, siyasi hayata II. Dönem Şebinkarahisar Milletvekili olarak atılmıştır. III. ve IV. Dönem Şebinkarahisar Milletvekilliği yapmaya devam eden İsmail Sabuncu, V. Dönem itibarıyla Giresun Milletvekili olarak siyasi hayatta yer almıştır. İsmail Bey, 1935 yılında toplamda 614 oy alarak V. Dönem Giresun Milletvekili olarak seçilmiştir.³³⁶ Kendisi bu dönemde, bölgenin yerel sorunlarını dile getirmek, fındık ticaretine dikkat çekmek için Giresun'a çeşitli ziyaretler gerçekleştirmiştir.³³⁷

İsmail Bey, 1939 yılında toplamda 712 oy alarak VI. Dönem Giresun Milletvekili³³⁸ olarak Meclis'e girmiştir. Görevi sırasında, İzmir Milletvekili Hüsnü Çakır'ın İktisat Vekaleti'ne geçmesi sebebiyle 9 Kasım 1939'da Genel Yönetim Kurulu Üyeliği'ne seçilmiştir.³³⁹ Bu görevinin ardından Meclis'te gerçekleşen encümen seçimleri sonrasında hem 1939 hem de 1940 yıllarında İktisat Encümeni Başkanı olarak hizmet vermiştir.³⁴⁰

³²⁹ “Sayımlarla Konuştum”, *Yeşil Giresun*, 3 Temmuz 1937, s. 1-2.

³³⁰ TBMMZC, C. II, D. 4, B. 11, (8 Haziran 1931), s. 47.

³³¹ TBMMZC, C. XIII, D. 4, B. 30, (16 Mart 1933), s. 28.

³³² TBMMZC, C. XVI, D. 5, B.35, (10 Şubat 1937), s. 133.

³³³ Bekir Sıtkı Kunt, “İhsan (Paşa)nın Hayrete Şayan Maceraları”, *Vakit*, 23 Teşrinisani 1943, s. 2.

³³⁴ TBMM Albümü (1920-1950), C. I, s. 100.

³³⁵ İsmail Sabuncu, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, TBMM Arşivi, ŞDN: 627.

³³⁶ İsmail Sabuncu, *Seçim Mazbatası*, 5. Dönem, TBMM Arşivi, (19 Şubat 1935).

³³⁷ “Sayımlarımız”, *Yeşil Giresun*, 20 Ağustos 1938, s. 1.

³³⁸ İsmail Sabuncu, *Seçim Mazbatası*, 6. Dönem, TBMM Arşivi, (27 Mart 1939); “Yeni Sayımlarımız İttifakla Seçildiler”, *Yeşil Giresun*, 1 Nisan 1939, s. 1.

³³⁹ BCA, 490-1-0-0, 383-1621-1, 09-01-1939.

³⁴⁰ “Meclis Encümenlerine Seçilen Reis ve Azalar”, *Yeni Asır*, 7 Kasım 1939, s. 3; “Mecliste Seçim”, *Cumhuriyet*, 9 İkinciteşrin 1940, s. 1.

İsmail Bey, bu görevinin ardından 1943 yılında toplamda 707 oy alarak VII. Dönem Giresun Milletvekili olarak yeniden Meclis'e girmiştir.³⁴¹ Bütçe görüşmelerinin gerçekleştiği dönemde önemli tespitlerde bulunan İsmail Bey; deri ve kundura sektörünün çektiği sıkıntıları detaylı bir şekilde dile getirmiştir. Aynı problemlerin usta ve işçiler içinde geçerli olduğunu belirten Sabuncu konuşmalarında, bir ülkenin eşya fiyatının o ülkenin ekonomi politikasını tayin edeceğini de vurgulamıştır.³⁴²

Kendisi son olarak 1946 yılında toplamda 69635 oy alıp VIII. Dönem Giresun Milletvekili olarak TBMM'deki faaliyetlerini devam ettirmiştir.³⁴³ TBMM'de Giresun Milletvekili olduğu dönemde Kazanç Vergisi,³⁴⁴ Yerli Malından Elbise Giyilmesine Dair Kanun,³⁴⁵ Askerî ve Mülki Tekaüt Kanunu,³⁴⁶ Millî Korunma Kanunu,³⁴⁷ Eczaneler ve Eczacılar Hakkındaki Kanun³⁴⁸, İhtiyarlık Sigortası Kanunu görüşmelerinde söz almıştır.³⁴⁹ Bina Yapımını Teşvik Kanunu ve Belediye Gelirleri Kanunu'nun düzenlenmesine dair tekliflerde bulunmuştur.³⁵⁰ Evli ve dört çocuk babası olan İsmail Bey, 1961 yılında vefat etmiştir.³⁵¹

16. Musa Kâzım Okay

Musa Kâzım Okay, 1892 yılında Giresun'da dünyaya gelmiştir. Hacı Ali Ağaoğlu ailesinden olan Musa Bey'in annesi Zehra Hanım, babası Mehmet Ali Efendi'dir. Mülkiye Mektebi'nden mezun olduktan sonra Birinci Kolordu Müşavirliği'ne ve Mahkemeler Müdüriyeti'ne tayin edilmiştir. İki yıl boyunca ilgili birimlerde hizmette bulunduktan sonra terfi ederek İaşe Nezareti İstanbul İaşe Müdür Yardımcılığı'na getirilmiş; ancak bir ay sonra bu görevinden istifa etmiştir. İstifa ettikten sonra Mülga Dâhiliye Nezareti Encümen İaşe Müfettişliği görevine başlamış ve bir buçuk ay boyunca bu görevde yer almıştır.³⁵²

³⁴¹ İsmail Sabuncu, *Seçim Mazbatası*, 7. Dönem, TBMM Arşivi, (15 Mart 1943).

³⁴² "Mecliste Ekonomi Bütçesi Görüşüldü", *Ulus*, 26 Mayıs 1945, s. 1,5.

³⁴³ İsmail Sabuncu, *Seçim Mazbatası*, 8. Dönem, TBMM Arşivi, (16 Ağustos 1946).

³⁴⁴ TBMMZC, C. III, D. 5, B. 28, (23 Mayıs 1935), s. 199-200.

³⁴⁵ TBMMZC, C. XV, D. 6, B. 20, (23 Kânunuevvel 1940), s. 138.

³⁴⁶ TBMMZC, C. XXII, D. 7, B. 32, (4 Şubat 1946), s. 15.

³⁴⁷ TBMMZC, C. IV, D. 8, B. 47, (20 Şubat 1947), s. 345-347.

³⁴⁸ TBMMZC, C. XVIII, D. 8, B. 70, (14 Nisan 1949), s. 350.

³⁴⁹ TBMMZC, C. XX, D. 8, B. 99, (2 Haziran 1949), s. 79.

³⁵⁰ TBMMZC, C. XXI, D. 8, B. 2, (7 Teşrinisani 1949), s. 15.

³⁵¹ TBMM Albümü (1920-1950), C. I, s. 103.

³⁵² Musa Kazım Okay, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, TBMM Arşivi, ŞDN: 514.

Musa Kâzım Bey, okuma yazma faaliyetleri için öğretmenlerden oluşan bir heyet kurmuştur. Kendisine destek olacak bu heyetten, o güne kadar yapılan çalışmalar hakkında bilgi almıştır. Ardından kurslar planlanmış ve okuma-yazma faaliyetleri başlatılmıştır.³⁵³ Eski bir Millî Eğitim Müdürü olan Musa Kâzım Bey, okuma-yazma konusunda göstermiş olduğu bu özveriyle diğer milletvekilleri için bir örnek olmuştur.

Eğitimin modernleştirilmesine dair faaliyetler, harf inkılabına yönelik çalışmaları hızlandırmıştır. Bu doğrultuda, Giresun'da özellikle de Görele ve Tirebolu'da harf inkılabı hakkındaki konferansların düzenlenmesine karar verilmiştir.³⁵⁴ Latin harflerine dair çalışmalar tamamlandıktan sonra Musa Kâzım Bey, Giresun Türk Ocağı şubesindeki ilk dersini 21 Eylül 1928 tarihinde saat 20.30'da gerçekleştirmiştir. Mustafa Kemal Paşa önderliğinde, yurdun genelinde Yeni Türk Harfleri'ni tanıtmaya ve okuma-yazma çabası hâkimdi. Milletvekilleri de Mustafa Kemal Paşa'nın gayretinden etkilenerek kendi seçim bölgelerinde bu tür faaliyetlerde bulunmuşlardı.³⁵⁵

Musa Kâzım Bey, İaşe Müfettişliği'nin ardından Anadolu'ya geçerek Millî Mücadele'ye destek vermiştir. Millî Mücadele'nin ardından Giresun'a gelen Musa Kâzım Bey, İptidai Mektebi Muallimliği görevinde bulunmuştur. Bir süre burada hizmet verdikten sonra Merkez Numune Mektebi Türkçe Muallimliği'ne ve Giresun Maarif Müdüriyeti Vekâleti'ne tayin edilmiştir. Mevcut görevlerinin yanında Hilali Ahmet Kongresi'nde de aktif görev alan Musa Kâzım Bey,³⁵⁶ bu hizmetleri sonrasında kendi memleketi olan Giresun'dan seçimlere katılarak milletvekili olacaktır.³⁵⁷

Musa Kâzım Bey; 1923 Seçimleri'nde toplamda 461 oy alarak II. Dönem,³⁵⁸ 1927 Seçimleri'nde toplamda 516 oy alarak III. Dönem,³⁵⁹ 1931 Seçimleri'nde toplamda 490 oy alarak IV. Dönem Giresun Milletvekili olarak Meclis'e girmiştir.³⁶⁰ Musa Kâzım Bey, görevi süresince seçim bölgesini sık sık ziyaret ederek, halkın desteğini almayı başarmıştır.³⁶¹ Askerî okuldaki öğrencilerin maaşlarının düzenlenmesine dair bir tahrir vererek, bu öğrencilerin

³⁵³ Ahmet Gürsoy, *Tek Parti Döneminde Giresun'da Eğitim*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2000, s. 62.

³⁵⁴ "Latin Harfleri Kabul Olundu", *İzler*, S. 14, 1 Haziran 1926, s. 13.

³⁵⁵ Gürsoy, *Tek Parti Döneminde...*, s. 62-63.

³⁵⁶ "Hilali Ahmet Kongresi", *Hâkimiyeti Milliye*, 10 Nisan 1929, s. 1.

³⁵⁷ Musa Kazım Okay, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, TBMM Arşivi, ŞDN: 514; "CHP Mebus Namzetleri", *Hâkimiyeti Milliye*, 21 Nisan 1931, s. 3.

³⁵⁸ Musa Kazım Okay, *Seçim Mazbatası*, 2. Dönem, TBMM Arşivi, (13 Ağustos 1339).

³⁵⁹ Musa Kazım Okay, *Seçim Mazbatası*, 3. Dönem, TBMM Arşivi, (15 Teşrinievvel 1927).

³⁶⁰ Musa Kazım Okay, *Seçim Mazbatası*, 4. Dönem, TBMM Arşivi, (25 Nisan 1931).

³⁶¹ "Mebusumuz Musa Kazım Bey Geldi", *Yeşil Gireson*, 10 Eylül 1934, s. 1.

yaşadığı sorunları da Meclis'e taşımıştır. Kendisi, 1935 Seçimleri'nde toplamda 1352 oy alarak V. Dönem Konya Milletvekili olarak hizmetlerine devam etmiştir.³⁶²

1939 Seçimleri'nde toplamda 1440 oy alarak VI. Dönem Konya Milletvekili³⁶³, 1943 Seçimleri'nde toplamda 1121 oy alarak VII. Dönem Konya Milletvekili olarak Meclis'teki faaliyetlerine devam etmiştir.³⁶⁴ Kendisi son olarak 1946 Seçimleri'nde toplamda 69254 oy alıp yeniden Giresun Milletvekili olarak TBMM'ye girmiştir.³⁶⁵

Musa Kâzım Bey, 20 Mart 1948'de Trabzon İl Kongresi'nde görevlendirilmiş ve buradaki gözlemlerini yetkililere sık sık aktarmıştır. Bölge ve parti hakkında, delegeler arasında gözlemler yaparak değerlendirmelerde bulunmuştur.³⁶⁶

Musa Kazım Bey, Türk Hava Kurumu tarafından oluşturulan komisyona da üye olmuştur. Bu komisyon; uçak ve motor fabrikalarının mevcut durumu hakkında çalışmalar yapmayı hedeflemiştir. Zira komisyona göre; Millî Savunma Bakanlığı ihtiyaçları karşılayamıyordu ve Devlet Havayolları tek başına bu fabrikaları ayakta tutmakta zorlanıyordu. Giresun Milletvekili Musa Kazım Bey de kurultay çalışmalarını iyileştirmek için oluşturulan Merkez İdare Kurulu'na seçilmiştir.³⁶⁷

Kendisi, Giresun milletvekilliği yaptığı dönemlerde tüm ilçe ve bucakları ziyaret etmeye gayret etmiştir. Bu ziyaretler sırasında özellikle halkın fındık üretimiyle ilgili şikâyetlerini dinlemiş ve bu sorunları Meclis gündemine taşımaya çalışmıştır.³⁶⁸ Evli ve iki çocuk babası olan Musa Kâzım Bey, 1958 yılında vefat etmiştir.³⁶⁹

17.Muzaffer Kılıç

Ahmet Muzaffer Kılıç, 1897 yılında İstanbul'da dünya gelmiştir. Annesi Zehra Hanım, babası Ali Rıza'dır. Muzaffer Bey, 1911 yılında Kuleli Askerî İdadisi'ne başlamıştır. Burada eğitimine devam ettiği sırada, 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine kısa bir süre de olsa Harp Okulu Subay Talimgâhı'na devam etmiştir. Yaklaşık olarak bir yıl burada eğitim aldıktan sonra 1915 yılında zabıt vekili [asteğmen] olarak Kuleli Askerî İdadi'den mezun olmuştur.³⁷⁰

³⁶² Musa Kazım Okay, *Seçim Mazbatası*, 5. Dönem, TBMM Arşivi, (17 Şubat 1935).

³⁶³ Musa Kazım Okay, *Seçim Mazbatası*, 6. Dönem, TBMM Arşivi, (27 Mart 1939).

³⁶⁴ Musa Kazım Okay, *Seçim Mazbatası*, 7. Dönem, TBMM Arşivi, (15 Mart 1943).

³⁶⁵ Musa Kazım Okay, *Seçim Mazbatası*, 8. Dönem, TBMM Arşivi, (16 Ağustos 1946).

³⁶⁶ BCA, 30-1-0-0, 42-252-3, 18-06-1948.

³⁶⁷ "T.H. Kurnmu Kurultay Çalışmalarını Bitirdi", *Ulus*, 30 Mayıs 1949, s. 1,3.

³⁶⁸ BCA, 30-1-0-0, 42-252-3, 18-06-1948; "Milletvekillerinin Tetkik Gezisi", *Ulus*, 17 Eylül 1949, s. 3.

³⁶⁹ *TBMM Albümü (1920-1950)*, C. I, s. 201.

³⁷⁰ Ahmet Muzaffer Kılıç, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, TBMM Arşivi, (Şahsi Dosya Numarası Yok).

Birinci Dünya Savaşı'nda topçu mülazımı olarak Çanakkale ve Galiçya Cepheleri'nde ve Yedinci Ordu Topçu Müfettişlik Yaveri olarak Filistin Cephesi'nde görev almıştır. Türk Ordusu'nun, Filistin Cephesi'nden çekilerek Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalaması üzerine Mustafa Kemal Paşa ile birlikte İstanbul'a dönmüştür. İstanbul'a döndükten sonra doğrudan doğruya Mustafa Kemal Paşa'ya bağlı olarak görev almıştır.³⁷¹

15 Mayıs 1919'da İzmir, Yunanlılar tarafından işgal edildikten sonra 16 Mayıs 1919'da Samsun'a gitmek amacıyla yola çıkan Bandırma vapurunda, Mustafa Kemal'in yaveri olarak yer almıştır. Muzaffer Bey, Millî Mücadele'de başından sonuna kadar yer aldığı için Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası almaya hak kazanmıştır.³⁷²

Muzaffer Bey, Samsun'a gittikten sonra Kurtuluş Savaşı hazırlık döneminde aktif bir rol oynamıştır. Bu dönemde çeşitli kongrelere katılmış ve Millî Mücadele süresince Mustafa Kemal Paşa'nın emri altında çalışmıştır. 1921 yılında teğmenlik rütbesinden üsteğmen rütbesine, 31 Ağustos 1922 tarihinde yüzbaşı rütbesine yükselirken, 27 Temmuz 1923 tarihinde TBMM Başkanlığı Yaverliği'ne atanmıştır. 29 Ekim 1923'ten sonraysa Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle Cumhurbaşkanlığı Yaverliği'ne atanmıştır. 21 Haziran 1934 tarihinde Soyadı Kanunu'nun kabul edilmesiyle birlikte Mustafa Kemal Paşa tarafından kendisine “Kılıç” soyadı verilmiştir.³⁷³

3 Kasım 1928 tarihinde Ankara Hukuk Mektebi'nden mezun olan Muzaffer Bey, 1929 yılında Fransızca kursuna başlamıştır. 1930 yılında istifa ederek askerlik mesleğinden ayrılmıştır. Askerlikten ayrıldıktan sonra ticaretle uğraşmaya başlamış ve bir yağ fabrikası kurmuştur.³⁷⁴ Ankara Anonim Türk Sigorta Şirketi'nde yönetici olarak görev almıştır. İstanbul Şehir Meclisi Üyeliği de yapan Muzaffer Bey, V. Dönem Giresun Milletvekili olarak siyasi hayatta yer almaya başlamıştır.³⁷⁵

Muzaffer Bey, 1935 Seçimleri'nde toplamda 614 oy olarak V. Dönem Giresun Milletvekili olarak TBMM'ye girmiştir.³⁷⁶ 1935-1939 yıllarında milletvekili olarak görev yapan Muzaffer Bey, bu dönem sonunda siyasi hayatı bırakmıştır. Kendisi, 1959 yılında vefat etmiştir.³⁷⁷

³⁷¹ Ahmet Muzaffer Kılıç, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, TBMM Arşivi, (Şahsi Dosya Numarası Yok).

³⁷² Ahmet Muzaffer Kılıç, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, TBMM Arşivi, (Şahsi Dosya Numarası Yok).

³⁷³ Ali Vedat Balseven, *Türkiye'de Yaverlik Kurumu ve Atatürk'ün Yaverleri*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s. 49.

³⁷⁴ BCA, 490-1-0-0, 234-925-2, 03-12-1938; Ahmet Muzaffer Kılıç, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, TBMM Arşivi, (Şahsi Dosya Numarası Yok).

³⁷⁵ *TBMM Albümü (1920-1950)*, C. I, s. 260.

³⁷⁶ “Yeni Sayımlar”, *Haber*, 5 Şubat 1935, s. 8; Ahmet Muzaffer Kılıç, *Seçim Mazbatası*, 5. Dönem, TBMM Arşivi, (19 Şubat 1935).

³⁷⁷ *TBMM Albümü (1920-1950)*, C. I, s. 260.

18.Nafi Atuf Kansu

Nafi Atuf Kansu, 26 Ocak 1890 tarihinde Mekke’de dünyaya gelmiştir. Annesi Emine Florya Hanım, babası Aziz Emin Paşa’dır. Annesinin Çerkez, babasının da Kastamonu kökenli olduğu bilinmektedir.³⁷⁸ İlkokulu Edirne Taşlık İlkokulu’nda bitiren Nafi Atuf Kansu, orta eğitimini ve lise eğitimini Edirne Mülki İdadisi’nde tamamlayarak 1906 yılında liseden mezun olmuştur. Nafi Atuf Bey, buradaki eğitiminin ardından İstanbul’a giderek Mekteb-i Mülkiye-i Şahane’ye kaydolmuştur. 1910 yılında buradaki eğitimini tamamlayarak Edirne’ye geri dönmüştür.³⁷⁹

Nafi Atuf Kansu, 1905-1906 yılları arasında Cemiyet-i İnkılabiye olarak adlandırılan ve Jön Türklerin fikirlerini İstanbul başta olmak üzere tüm bölgeye yaymak amacıyla kurulan cemiyetin kuruluşunda yer almıştır.³⁸⁰

Nafi Atuf Bey, ülke sorunları ile ilgilenirken bir taraftan da kurtuluş çareleri düşünmüştür. Ona göre eğitim, bir toplumu kurtarmak için çok önemlidir. Millî eğitim politikaları, ülkelerin kurtuluşunda önemli rol oynamaktadır. Özellikle kız çocuklarının eğitim alması gerektiğini düşünen Nafi Atuf Bey, kız çocuklarının okumasına destek vererek onların kamu hayatı içerisinde yer alması gerektiğini ifade etmiştir.³⁸¹

Nafi Atuf Bey eğitim yönetimi konusunda önemli görevler almıştır. Darüşşafaka Müdür Yardımcısı, Bursa Erkek Öğretmen Okulu, İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu Öğretmeni, Yüksek Ticaret Okulu Müdür Yardımcısı, Darüleytam Bursa, Kadıköy Zükur Şubesi ve Ortaköy Şubesi Müdürü, Darülfünun Terbiye Müzesi Müdür Yardımcısı, İstanbul Darülfünun Fen Terbiye Müzesi Müdür Yardımcısı, Kayseri Lisesi Müdürü, Maarif Vekâleti Ortaöğretim Umum Müdürü, Maarif Vekâleti Müsteşarı, Maarif Encümeni Başkanı olarak çeşitli görevlerde yer almıştır.³⁸²

Nafi Atuf Bey, 1927’de uzun yıllar devam ettirdiği eğitimcilik mesleğine ara vererek siyasi yaşama atılmıştır. 1927 Seçimleri’nde 635 oy ile III. Dönem Erzurum Milletvekili seçilmiştir.³⁸³ 1931 yılında 654 oy ile aynı bölgeden IV. Dönem Milletvekili olmuştur.³⁸⁴ 1935’te 870 oy alarak V. Dönem Milletvekilliğine yine Erzurum’dan devam etmiştir.³⁸⁵ Siyasi

³⁷⁸ Nafi Atuf Kansu, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, TBMM Arşivi, ŞDN: 693.

³⁷⁹ Yavuz Sondoğan, *Nafi Atuf Kansu’nun Türk Eğitim Tarihindeki Yeri*, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kastamonu, 2017, s. 12-13.

³⁸⁰ Metin Atuf Kansu, K.İşık Kansu, *Cumhuriyet Eğitim Devriminin Mülkiyeli Mimarı Nafi Atuf Kansu (1890-1949)*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara, 2011, s. 24.

³⁸¹ Metin Atuf Kansu, K.İşık Kansu, *Cumhuriyet Eğitim Devriminin...*, s. 26.

³⁸² *TBMM Albümü (1920-1950)*, C. I, s. 148.

³⁸³ Nafi Atuf Kansu, *Seçim Mazbatası*, 3. Dönem, TBMM Arşivi, (15 Teşrinievvel 1927).

³⁸⁴ Nafi Atuf Kansu, *Seçim Mazbatası*, 4. Dönem, TBMM Arşivi, (27 Nisan 1931).

³⁸⁵ Nafi Atuf Kansu, *Seçim Mazbatası*, 5. Dönem, TBMM Arşivi, (14 Şubat 1935).

yaşamına ara vermeden devam eden Nafi Atuf, 1939'da farklı bir bölgeden seçimlere girmiştir. Bu karar sonucunda 712 oy alarak VI. Dönem Giresun Milletvekili olarak seçilmiştir.³⁸⁶

Nafi Atuf Bey, 1943 yılında 425 oy alarak VII. Dönem'de Kırklareli'den milletvekili olmuştur.³⁸⁷ 1946'da 43700 oy ile yine aynı bölgeden VIII. Dönem Milletvekili seçilmiştir.³⁸⁸ Kendisi yirmi iki yıl boyunca siyasi yaşamına devam etmiştir. Ancak Giresun Milletvekili olarak Meclis'te bulunduğu dönemlerde çekimser bir siyaset anlayışı yürütmüştür. Evli ve üç çocuk babası olan Nafi Atuf Bey, 1949 yılında vefat etmiştir.³⁸⁹

19.Necmi Osten

Necmi Osten, 1908 yılında İstanbul'un Fatih semtinde dünyaya gelmiştir. Annesi Müzeyyen Hanım, babası Recep Bey'dir. Necmi Bey, 1919'da Paşabahçe İptidai Mektebi'ni bitirip aynı yıl Galatasaray Lisesi'nde eğitimine devam etmiştir. Burada, birinci sınıfa devam ederken sınıf atlama hakkını kullanıp 1929 yılında liseden mezun olmuştur.³⁹⁰

Necmi Bey, 1933'te İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir. Bir sene sonra aynı okulun Dekan Kâtipliği görevini devralmıştır.³⁹¹ 1937'de doktorasını tamamlayarak hukuk doktoru ünvanını almıştır. 1938'de Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde doçent olarak dersler vermeye başlamıştır. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, Amme Hukuku alanlarında dersler veren Necmi Bey, 1943 yılına kadar akademik görevlerini sürdürmüştür.³⁹²

Necmi Bey, 1943 Seçimleri'nde Giresun Milletvekili olarak siyasi yaşamına ilk adımı atmıştır. Toplamda 707 oy alıp VII. Dönem Giresun Milletvekili olarak Meclis'e girmiştir. Aynı dönemde Meclis Geçici Komisyon Sözcüsü olarak parlamento çalışmalarına destek vermiştir.³⁹³ Milletvekilliği yaptığı dönemde Giresun Bölgesi ve limanının canlandırılması konusunda konuşmalar yaparak, yöre sorunlarına dikkat çekmek istemiştir. Yol ve limanların, ülkelerin gelişmişlik düzeyini gösterdiğini savunan Necmi Bey, Karadeniz limanlarının olumsuz hava koşullarına karşı onarılması gerektiğini dile getirmiş ve Bayındırlık Vekâleti'ni bu konuda bilgilendirmiştir. Özellikle Giresun'da her yıl bu nedenlere bağlı olarak can kayıplarının yaşandığını vurgulamıştır.³⁹⁴ Giresun milletvekilliği görevini tamamladıktan

³⁸⁶ Nafi Atuf Kansu, *Seçim Mazbatası*, 6. Dönem, TBMM Arşivi, (27 Mart 1939); "Yeni Sayımlarımız İttifakla Seçildiler", *Yeşil Giresun*, 1 Nisan 1939, s. 1.

³⁸⁷ Nafi Atuf Kansu, *Seçim Mazbatası*, 7. Dönem, TBMM Arşivi, (28 Şubat 1943).

³⁸⁸ Nafi Atuf Kansu, *Seçim Mazbatası*, 8. Dönem, TBMM Arşivi, (23 Temmuz 1946).

³⁸⁹ *TBMM Albümü (1920-1950)*, C. I, s. 326.

³⁹⁰ Necmi Osten, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, TBMM Arşivi, ŞDN: 1218.

³⁹¹ *TBMM Albümü (1920-1950)*, C. I, s. 394.

³⁹² Necmi Osten, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, TBMM Arşivi, ŞDN: 1218.

³⁹³ Necmi Osten, *Seçim Mazbatası*, 7. Dönem, TBMM Arşivi, (28 Şubat 1943).

³⁹⁴ *TBMMZC*, C. XVII, D. 7, B. 61, (24 Mayıs 1945), s. 331-332.

sonra Maliye Bakanlığı tarafından, Türkiye Emlak Kredi Bankası Yönetim Kurulu Üyeliği'ne atanmıştır.³⁹⁵

Yerel yönetimler ve idare sistemlerine yönelik yazılar yazarak, bu kurumların demokrasiyle olan ilişkisine basın aracılığıyla dikkat çekmek istemiştir.³⁹⁶ Giresun Halkevi tarafından çıkarılan Aksu Dergisi'nde de dönemlik olarak makaleler yazmıştır. Boğazların statüsü, önemi ve konjonktürel ittifaktaki yerine dikkat çeken Necmi Bey, bir hukukçu olarak bu konularda halkı bilinçlendirmek istemiştir.³⁹⁷ “*İmtiyaz Sahibinin Hakkı*”, “*İdari Mukavele*”, “*Muhtelif Mukavele*”³⁹⁸ adlı eserleri yazıp akademik hayata katkı sağlayan Necmi Bey, 1992 yılında vefat etmiştir.³⁹⁹

20.Sadri Maksudi Aarsal

Sadri Maksudi Aarsal, 1881 yılında Kazan Hanlığı'nın başkenti olan Kazan'ın Taşsu Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Sadri Maksudi Bey'in annesi Meftuha Hanım, babası Taşsu Köyü imamı Nizamettin Bey'dir.⁴⁰⁰

Sadri Maksudi Bey, orta öğrenimini Kazan'daki bir Rus okulunda tamamladıktan sonra 1900 yılında Hukuk eğitimi için Paris'e gitmiştir. Paris Hukuk Fakültesi ve Sorbonne Üniversitesi Edebiyat ve Sosyoloji Bölümü'nü bitiren Sadri Maksudi Bey 1906'da mezun olarak Kazan'a geri dönmüştür.⁴⁰¹

Sadri Maksudi Bey, Kazan'a döndükten sonra 1907 senesinde Kazan Türklerini temsil edebilmek adına Rusya Mebusan Meclisi'ne aza olarak katılmıştır. Bolşevik İhtilali'ne kadar Kazan'da yaşayan ve Kazan barosunda görev alan Sadri Maksudi Bey, ihtilalden sonra Paris'e yerleşmiştir. Paris'te bulunduğu sıralarda Türk dünyası ile ilgili araştırmalar ve incelemeler yapmaya devam etmiştir. 1923 yılında Sorbonne Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne profesör olarak atanan Sadri Maksudi Bey, aynı yıllarda Ankara Hukuk Fakültesi'nde Türk Hukuk Tarihi'ni okutmak üzere Türk Hükûmeti tarafından Ankara'ya davet edilmiştir.⁴⁰² 1930 yılında Türk Tarih Kurumu üyelerinden biri olarak çalışmalarına devam etmiştir.⁴⁰³

³⁹⁵ BCA, 30-18-1-2, 121-109-4, 21-02-1950.

³⁹⁶ “Muhalefet ve İdare Sistemleri”, Vakıf, 7 Nisan 1947, s. 2.

³⁹⁷ Necmi Osten, “Boğazlar Meselesi”, Aksu, C. 4, S. 40, 1 Temmuz 1946, s. 2-3.

³⁹⁸ Necmi Osten, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, TBMM Arşivi, ŞDN: 1218.

³⁹⁹ *TBMM Albümü (1920-1950)*, C. I, s. 394.

⁴⁰⁰ Sadri Maksudi Aarsal, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, TBMM Arşivi, ŞDN: 56; Adile Ayda, *Sadri Maksudi Aarsal*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991, s. 9-3.

⁴⁰¹ *TBMM Albümü (1920-1950)*, C. I, s. 260.

⁴⁰² Sadri Maksudi Aarsal, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, TBMM Arşivi, ŞDN: 56.

⁴⁰³ BCA, 490-1-0-0, 234-925-2, 03-12-1938.

1924 yılında ilk defa Türkiye'ye gelen Sadri Maksudi Bey, Mustafa Kemal Paşa ile tanışmak istediği için bir randevu talep etmiştir. Kendisi, 24 Kasım 1924 tarihinde Çankaya Köşkü'nde Mustafa Kemal Paşa ile tanışmıştır. Paşa, Sadri Maksudi Bey'in Türkiye'ye yerleşerek, yeni kurulan devlette görev almasını istemiştir. Onun bu isteğini geri çevirmeyen Sadri Maksudi Bey, 1925 yılında Fransa'dan dönerek Türkiye'ye yerleşmiş ve hukuk, siyaset konularında Türkiye Cumhuriyeti'ne büyük hizmetlerde bulunmuştur.

Mustafa Kemal Paşa'nın etkisini hayatının her alanında hisseden Sadri Maksudi Bey, yine onun yönlendirmesi ve aday göstermesi ile siyasete girmiştir. Şebinkarahisar Milletvekilliği, Giresun Milletvekilliği, Ankara Milletvekilliği görevlerinde bulunmuştur.⁴⁰⁴

Sadri Maksudi Bey, 1931 Seçimleri'nde toplamda 288 oy alıp IV. Dönem Şebinkarahisar Milletvekili olarak⁴⁰⁵, 1935 Seçimleri'nde toplamda 614 oy alıp V. Dönem Giresun Milletvekili olarak Meclis'e girmiştir.⁴⁰⁶ Milletvekili olmak istediğini her defasında dile getiren Sadri Maksudi Bey, bu konuda İsmet İnönü'ye açık bir mektup yazarak destek istediğini belirtmiştir.⁴⁰⁷ Giresun'un ardından 1950 Seçimleri'nde 150035 oy alıp Demokrat Parti IX. Dönem Ankara Milletvekili olarak TBMM'ye girmiştir.⁴⁰⁸

Sadri Maksudi Aarsal, TBMM'de Giresun Milletvekili olarak görev aldığı dönemde, Maarif Vekâleti ve bu vekâletin bütçesi hakkındaki tartışmalara katılmıştır.⁴⁰⁹ Meclis'te yapmış olduğu konuşmalarla, Denizbank Kanunu'nun kabul edilme sürecine destek vermiştir.⁴¹⁰ Evli ve iki çocuk babası olan Sadri Maksudi Aarsal, 1957 yılında vefat etmiştir.⁴¹¹

21. Tahir Karadeniz

Tahir Karadeniz, 1873 yılında Giresun'un Tirebolu ilçesinde dünyaya gelmiştir. Annesi Asiye Hanım, babası Ahmet Bey'dir. Rüştîye mezunu olan Tahir Bey, ticaret ile ilgili konularda aktif rol oynamıştır.⁴¹²

Tahir Bey; Ziraat Bankası Memurluğu, Tirebolu Ticaret Odası Üyeliği görevlerinde bulunmuştur. Tirebolu Donanma Cemiyeti Başkanlığı, Muhacirler İaşe Encümeni Üyeliği de

⁴⁰⁴ *TBMM Albümü (1950-1980)*, C. II, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, Ankara, 2010, s. 543.

⁴⁰⁵ Sadri Maksudi Aarsal, *Seçim Mazbatası*, 4. Dönem, TBMM Arşivi, (25 Nisan 1931).

⁴⁰⁶ Sadri Maksudi Aarsal, *Seçim Mazbatası*, 5. Dönem, TBMM Arşivi, (19 Şubat 1935).

⁴⁰⁷ *BCA*, 30-1-0-0, 40-236-3, 01.04.1939.

⁴⁰⁸ Sadri Maksudi Aarsal, *Seçim Mazbatası*, 9. Dönem, TBMM Arşivi, (5 Haziran 1950).

⁴⁰⁹ *TBMMZC*, C. II, D. 5, B. 29, (25 Mayıs 1935), s. 256.

⁴¹⁰ *TBMMZC*, C. XXI, D. 5, B. 20, (24 Kânunuevvel 1937), s. 98.

⁴¹¹ *TBMM Albümü (1920-1950)*, C. I, s. 260.

⁴¹² Tahir Karadeniz, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, TBMM Arşivi, ŞDN: 516.

yapan Tahir Bey, Millî Mücadele Dönemi'nde Tekâlif-i Millîye ve Maarif Encümeni üyesi olarak yer almıştır.⁴¹³

Tahir Bey, siyasi hayatına II. Dönem Giresun Milletvekili olarak başlamıştır. Toplamda 458 oy alarak bu seçimi kazanmıştır.⁴¹⁴ 1923-1927 yıllarında Giresun Milletvekilliği yapan Tahir Bey; Posta Kanunu,⁴¹⁵ Cuma Tatili Hakkındaki Kanun Teklifi,⁴¹⁶ Ağnam Sayım Kanunu,⁴¹⁷ Yerli Malından Kumaş Giyilmesine Dair Kanun Teklifi⁴¹⁸ konularında söz alarak Meclis'teki çalışmalara katkı sağlamıştır.

Aşar vergisinin kaldırılması, aşar borçlarına karşılık alınan malların durumuna dair çalışmalara katkı sağlayan Tahir Bey, bu konuda bir kanun teklifi de vermiştir. Onun teklifine göre kırsal kesimi mağdur etmemek amacıyla, aşar borçlarına karşılık alınan mallar borçlar ödendiği takdirde çiftçiye iade edilmeliydi.⁴¹⁹

Tahir Bey, 1927-1931 yılları arasında 516 oy alıp, yeniden III. Dönem Giresun Milletvekili olarak Meclis'e girmiştir.⁴²⁰ Bu milletvekilliği döneminde İcra Kanunu,⁴²¹ Belediye Kanunu⁴²² hakkındaki görüşmelere katılmıştır. Evli ve dört çocuk babası olan Tahir Bey, 1950 yılında vefat etmiştir.⁴²³

22. Tefik Ekmen

Tefik Bey, 1895 yılında Giresun'un Alucra ilçesinde dünyaya gelmiştir. Annesi Sırma Hanım, babası Arif Bey'dir. Ortaokul mezunu olan Tefik Bey, siyasi yaşamından önce ticaret ve çiftçilik ile ilgilenmiştir.⁴²⁴

Tefik Bey, 1943, 1944 ve 1945 yıllarında Alucra Belediye Başkanlığı yapmıştır. Köy yollarının açılması, öğretmen olmayan okulların kadrolarının tamamlanması ve Alucra'ya bir karakol yapılması onun belediye başkanlığı döneminde sıklıkla dile getiriliyordu. Özellikle Giresun İl Kongresi'ne katılan delegeler aracılığıyla bu eksiklikler gündeme taşınmıştır.⁴²⁵

⁴¹³ TBMM Albümü (1950-1980), C. II, s. 97.

⁴¹⁴ Tahir Karadeniz, *Seçim Mazbatası*, 2. Dönem, TBMM Arşivi, (13 Ağustos 1339).

⁴¹⁵ TBMMZC, C. I, D. 2, İ. 14, (5 Eylül 1339), s. 433.

⁴¹⁶ TBMMZC, C. IV, D. 2, İ. 77, (31 Kânunuevvel 1339), s. 615.

⁴¹⁷ TBMMZC, C. V, D. 2, İ. 98, (9 Şubat 1340), s. 663.

⁴¹⁸ TBMMZC, C. XX, D. 2, İ. 21, (9 Kânunuevvel 1341), s. 68-69.

⁴¹⁹ BCA, 30-10-0-0, 3-14-15, 10-05-1926.

⁴²⁰ Tahir Karadeniz, *Seçim Mazbatası*, 3. Dönem, TBMM Arşivi, (15 Teşrinievvel 1927).

⁴²¹ TBMMZC, C. III, D. 3, B. 53, (15 Mart 1928), s. 50.

⁴²² TBMMZC, C. XVII, D. 3, B. 37, (20 Mart 1930), s. 33.

⁴²³ TBMM Albümü (1950-1980), C. II, s. 150.

⁴²⁴ Tefik Ekmen, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, TBMM Arşivi, ŞDN: 1518.

⁴²⁵ BCA, 490-1-0-0, 159-633-2, 02-05-1948.

Tevfik Bey, Giresun İl Genel Meclis Üyeliği gibi siyasi ve idari hizmetlerde bulunmaya devam etmiştir. Meclis Üyeliği yaptığı dönemde ağaç kesme işlerinin düzenlenmesi; bucaklara posta, telgraf ve telefon merkezlerinin açılması, Giresun'un ilçeleri için birer dispanser yapılması, çift hayvanlarının vergiden muaf tutulması, fındık mahsulünün zarar görmemesi için tedbirlerin alınması konusundaki şikâyetleri gündemde tutmaya çalışmıştır.⁴²⁶

Tevfik Bey, 1946 Seçimleri'nde toplamda 39067 oy alıp VIII. Dönem Giresun Milletvekili olarak TBMM'ye girmiştir.⁴²⁷ Kendisi, 1948 seçimlerine de adaylığını koymuş ve 1950 yılına kadar milletvekilliği görevini devam ettirmiştir.⁴²⁸ Evli ve iki çocuk babası olan Tevfik Bey, 1965 yılında vefat etmiştir.⁴²⁹

⁴²⁶ BCA, 490-1-0-0, 159-633-2, 02-05-1948.

⁴²⁷ Tevfik Ekmen, *Seçim Mazbatası*, 8. Dönem, TBMM Arşivi, (7 Nisan 1949).

⁴²⁸ BCA, 490-1-0-0, 367-1545-2, 15-05-1950.

⁴²⁹ TBMM Albümü (1950-1980), C. II, s. 469.

E. Giresun Milletvekillerinin Sosyal Ve Kültürel Özellikleri

1. Milletvekillerinin Doğum Yerleri ve Bölge Köklülük Özellikleri

Aşağıdaki tabloda 1923-1950 yıllarında görev yapan 22 Giresun milletvekilinin doğum yerleri gösterilmiştir.

Tablo 11: Giresun Milletvekillerinin Doğum Yerleri⁴³⁰

Milletvekillerinin Adları	Doğum Yerleri
Ali Galip Kenan Zaimoğlu	Giresun
Ahmet Münir Akkaya	İstanbul
Ahmet Talat Onay	Çankırı
Ahmet Ulus	Giresun
Ali Şevket Çolak	Giresun
Ayet Zeki Sayar	İstanbul
Celal Esad Arseven	İstanbul
Eşref Dizdar	Giresun
Fikret Yüzatlı	İstanbul
Hacim Muhittin Çarıklı	Uşak
Hakkı Tarık Us	Aydın
Hasan Vasıf Somyürek	İstanbul
İhsan Gürak	Erzurum
İhsan Latif Sökmen	İstanbul
İsmail Hakkı Sabuncu	Giresun
Musa Kâzım Okay	Giresun
Ahmet Muzaffer Kılıç	İstanbul
Nafi Atuf Kansu	Mekke
Necmi Osten	İstanbul
Sadri Maksudi Arsal	Kazan
Tahir Karadeniz	Giresun
Tevfik Ekmen	Giresun

⁴³⁰ TBMM Albümü (1920-1950), C. I, s. 96-97, 149-150, 201-202, 260-261, 326-327, 394-395, 468-469.

Giresun milletvekillerinin bölge köklülük özelliklerini gösteren veriler aşağıdaki gibidir:

Tablo 12: Giresun Milletvekillerinin Bölge Köklülük Oranları⁴³¹

Doğum Yeri/Seçim Çevresi				
Aynı		Farklı		Toplam
8	%36	14	%63	22 %100
		Farklılıkların Değişkenlikleri		
		Yurt İçi	Yurt Dışı	
		12 %54	2 %9	

Bir milletvekilinin kendi doğum yerinden seçimlere katılması ve temsil hakkını kullanması bölge köklülük olarak tanımlanabilir.⁴³² Milletvekillerinin doğdukları bölgelerden seçimlere katılmaları ve parlamentoya girmeleri, seçmenle olan bağlarını güçlendirmektedir. Dolayısıyla bölge köklülük oranı ne kadar yüksek olursa bölgeye dair şikâyetler ve istekler daha etkili bir şekilde çözülebilmektedir.

Yukarıdaki tabloyu incelediğimizde Giresun milletvekillerinin bölge köklülük oranlarının düşük olduğu sonucuna ulaşırız. 22 Giresun milletvekilinden yalnızca 8'i Giresun'da doğmuştur ve buradan parlamentoya seçilmiştir. Bu bağlamda doğum yeri ile seçim bölgesi aynı olan milletvekillerinin, bütün milletvekilleri içindeki oranı %36'dır.

Doğum yeriyle seçim bölgesi farklı olan milletvekili sayısı ise 14'tür. Dolayısıyla farklı bir bölgeden seçime katılan ve parlamentoya giren bu milletvekillerinin tüm milletvekilleri içindeki oranı % 63'tür. Bu milletvekillerinin 8'inin İstanbul doğumlu olması dikkat çekmektedir. Zira bu durum milletvekillerinin seçmenden kopuk bir şekilde faaliyette bulunmalarına neden olacaktır.

Doğum yeri ile seçim bölgesi farklı olan 14 milletvekilinden 12'si yani % 54'ü ülke sınırları içinde, 2'si yani % 9'u da bugünkü ülke sınırları dışında dünyaya gelmiştir. Doğum yeri ile seçim bölgesi farklı olan 14 milletvekilinden Ahmet Talat Onay (Çankırı), Hacı

⁴³¹ TBMM Albümü (1920-1950), C. I, s. 96-97, 149-150, 201-202, 260-261, 326-327, 394-395, 468-469.

⁴³² Işıl Çakan Hacıbrahimoğlu, *Devrimci Meclis II. TBMM (1923-1927)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2021, s. 85.

Muhittin arıklı (Uşak) ve Hasan Vasıf Somyürek (İstanbul) iki defa bölgeden parlamentoya girmiştir. Yine bu milletvekillerinden Fikret Yüzatlı (İstanbul) üç defa; Hakkı Tarık Us (Aydın) ve İhsan Sökmen (İstanbul) dört defa; Ahmet Münir Akkaya (İstanbul) da beş defa bölgeyi temsilen Meclis'e katılmıştır. Denilebilir ki bu milletvekilleri farklı bölgelerden seçimlere katılsalar da halkla sürdürülebilir bir bağ kurabilmişlerdir.

2. Giresun Milletvekillerinin Yaş ve Cinsiyet Grupları

Aşağıdaki tabloda 1923-1950 yıllarında görev yapan 22 Giresun milletvekilinin yaş ortalaması gösterilmiştir.

Tablo 13: Giresun Milletvekillerinin 1923-1950 Seçim Dönemlerindeki Yaş Aralıkları ve Ortalamaları⁴³³

Seçim Dönemleri	Yaş Aralıkları	Milletvekili Sayısı	Ortalama Yaş
II. Dönem (1923-1927)	30-39	3	39,2
	40-49	1	
	50-59	1	
Toplam		5	
III. Dönem (1927-1931)	30-39	2	43,2
	40-49	2	
	50-59	1	
Toplam		5	
IV. Dönem (1931-1935)	30-39	1	49,2
	40-49	2	
	50-59	1	
	60-69	1	
Toplam		5	
V. Dönem (1935-1939)	30-39	1	50,7
	40-49	3	
	50-59	1	
	60-69	2	
Toplam		7	
VI. Dönem (1939-1943)	40-49	3	53,5
	50-59	2	
	60-69	2	
Toplam		7	
VII. Dönem (1943-1946)	30-39	1	51,3
	40-49	3	
	50-59	3	
	70-79	2	
Toplam		9	
VIII. Dönem (1946-1950)	40-49	1	56,6
	50-59	6	
	70-79	2	
Toplam		9	

⁴³³ TBMM Albümü (1920-1950), C. I, s. 96-97, 149-150, 201-202, 260-261, 326-327, 394-395, 468-469.

1923-1950 yıllarında Giresun milletvekillerinin yaş ortalamaları incelendiğinde yıldan yıla bir artış olduğu görülmüştür. Bu bağlamda II. Dönem Giresun milletvekillerinin yaş ortalaması 39,2, III. Dönem Giresun milletvekillerinin yaş ortalaması 43,2, IV. Dönem Giresun milletvekillerinin yaş ortalaması 49,2, V. Dönem Giresun milletvekillerinin yaş ortalaması 50,7, VI. Dönem Giresun milletvekillerinin yaş ortalaması 53,5, VII. Dönem Giresun milletvekillerinin yaş ortalaması 51,3 ve VIII. Dönem Giresun milletvekillerinin yaş ortalaması 56,6'dır.

1923-1950 yıllarında yaş ortalamasının en düşük olduğu dönem II. Yasama Dönemi'dir. En yüksek yaş ortalaması ise VIII. Yasama Dönemi'dir. VII. Dönem haricinde, Giresun milletvekillerinin yaş ortalamalarının düzenli bir şekilde arttığı dikkat çekmektedir. Ülke geneliyle karşılaştırıldığında Giresun milletvekillerinin yaş ortalamalarının düşük kaldığı görülmektedir. Zira II. Dönem ülke geneli milletvekili yaş ortalaması 43 iken, Giresun milletvekillerinin yaş ortalaması 39,2'dir. III. Dönem ülke geneli milletvekili yaş ortalaması 46 iken, Giresun milletvekillerinin yaş ortalaması 43,2'dir.⁴³⁴ Giresun milletvekillerinin yaş ortalamalarıyla ülke genelini temsil eden milletvekillerinin yaş oranlarının en yakın olduğu dönem V. Yasama Dönemi'dir. Zira bu dönemde ülke geneli milletvekili yaş ortalaması 51 iken, Giresun milletvekillerinin yaş ortalaması 50,7'dir.⁴³⁵

Türkiye Cumhuriyeti'nin hemen hemen her bölgesinde görülen siyasette erkek egemenlik olgusu Giresun Bölgesi için de geçerlidir. Çünkü 1923-1950 yıllarında bölgeyi temsilen parlamento giren 22 milletvekilinin tamamı erkektir.

⁴³⁴ *Türk Parlamento Tarihi (1923-1927)*, Haz. Kazım Öztürk, C. 3, D. 3, TBMM Vakfı Yayınları, No: 10, s. 673.

⁴³⁵ *Türk Parlamento Tarihi (1935-1939)*, Haz. İhsan Güneş, C. 2, D. 5, TBMM Vakfı Yayınları, No: 26, s. 806.

3. Giresun Milletvekillerinin Eğitim Düzeyleri

1923–1946 yıllarında görev yapan Giresun milletvekillerinin mezun oldukları okullar aşağıdaki gibidir:

Tablo 14: Giresun Milletvekillerinin Mezun Olduğu Okullar ve Bölümler⁴³⁶

Milletvekillerinin Adları	Öğrenim Durumları
Ali Galip Kenan Zaimoğlu	Tıp
Ahmet Münir Akkaya	Mülkiye
Ahmet Talat Onay	Öğretmen Okulu
Ahmet Ulus	Rüştiye
Ali Şevket Çolak	Medrese
Ayet Zeki Sayar	İktisat
Celal Esad Arseven	Harp Akademisi
Eşref Dizdar	İdadî
Fikret Yüzatlı	Harp Akademisi
Hacim Muhittin Çarıklı	Mülkiye
Hakkı Tarık Us	Hukuk
Hasan Vasıf Somyürek	Tıp
İhsan Gürak	Hukuk
İhsan Latif Sökmen	Harp Akademisi
İsmail Hakkı Sabuncu	Hukuk
Musa Kâzım Okay	Mülkiye
Ahmet Muzaffer Kılıç	Hukuk
Nafi Atuf Kansu	Mülkiye
Necmi Osten	Hukuk
Sadri Maksudi Arsal	Hukuk
Tahir Karadeniz	Rüştiye
Tevfik Ekmen	Rüştiye

⁴³⁶ TBMM Albümü (1920-1950), C. I, s. 96-97, 149-150, 201-202, 260-261, 326-327, 394-395, 468-469.

1923–1946 yıllarında görev yapan Giresun milletvekillerinin eğitim oranlarını gösteren tablo aşağıdaki gibidir:

Tablo 15: Giresun Milletvekillerinin Eğitim Oranları⁴³⁷

Eğitim Kurumları	Milletvekili Sayıları	Oran
Rüştiye	3	% 14
İdadi	1	% 4
Medrese	1	% 4
Harp Akademisi	3	% 14
Yüksek Okullar	14	% 64
• Mülkiye	4	% 18
• Tıp	2	% 9
• Hukuk	6	% 27
• İktisat	1	% 4
• Öğretmen Okulu	1	% 4
Toplam	22	% 100

1923-1950 yıllarında görev yapan Giresun milletvekillerinin eğitim durumlarına bakıldığında eğitim düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir. Milletvekilleri içinde %63'ü yüksekokul mezunudur. Bu milletvekillerinin % 18'i Mülkiye, % 9'u Tıp Fakültesi, % 27'si Hukuk Fakültesi, % 4'ü İktisat ve yine % 4'ü Öğretmen Okulu mezunudur. Bununla birlikte askerî eğitim alan Giresun milletvekillerinin oranı % 13'tür.

Bir orta öğretim kurumuna denk sayılabilecek rüştiye mezunu milletvekili oranı % 13, idadi mezunu milletvekili oranı % 4'tür. Yine ortaöğretim ya da yükseköğrenim şeklinde düşünebileceğimiz medreselerde eğitimini tamamlayan milletvekili oranı % 4'tür.

⁴³⁷ TBMM Albümü (1920-1950), C. I, s. 96-97, 149-150, 201-202, 260-261, 326-327, 394-395, 468-469.

1923–1946 tarihleri arası görev yapan Giresun milletvekillerinin bildikleri yabancı diller aşağıdaki gibidir:

Tablo 16: Giresun Milletvekillerinin Bildikleri Yabancı Diller⁴³⁸

Milletvekillerinin Adları	Bildikleri Yabancı Diller
Ali Galip Kenan Zaimoğlu	Almanca, Fransızca ve İngilizce
Ahmet Münir Akkaya	Rumca ve Fransızca
Ahmet Talat Onay	Arapça, Farsça ve Fransızca
Ahmet Ulus	Yok
Ali Şevket Çolak	Yok
Ayet Zeki Sayar	İngilizce
Celal Esad Arseven	Fransızca
Eşref Dizdar	Fransızca
Fikret Yüzatlı	Yok
Hacim Muhittin Çarıklı	Yok
Hakkı Tarık Us	Fransızca
Hasan Vasıf Somyürek	Fransızca ve Almanca
İhsan Gürak	Fransızca
İhsan Latif Sökmen	Fransızca, Almanca, Rusça ve Rumca
İsmail Hakkı Sabuncu	Yok
Musa Kâzım Okay	Fransızca
Ahmet Muzaffer Kılıç	Fransızca
Nafi Atuf Kansu	Fransızca
Necmi Osten	Fransızca
Sadri Maksudi Arsal	Fransızca, İngilizce, Almanca, Rusça, Arapça ve Farsça
Tahir Karadeniz	Yok
Tevfik Ekmen	Yok

⁴³⁸ TBMM Albümü (1920-1950), C. I, s. 96-97, 149-150, 201-202, 260-261, 326-327, 394-395, 468-469.

Tablo 17: Giresun Milletvekillerinin Yabancı Dil Bilme Oranları⁴³⁹

Yabancı Dil Bilenler ve Bilmeyenler	Sayı	Oran
Bir Yabancı Dil Bilenler	9	% 40
İki Yabancı Dil Bilenler	2	% 9
Üç Yabancı Dil Bilenler	2	% 9
Dört Yabancı Dil Bilenler	1	% 4
Beş ve Üzeri Yabancı Dil Bilenler	1	% 4
Yabancı Dil Bilenlerin Toplam Sayısı	15	% 68
Yabancı Dil Bilmeyenlerin Toplam Sayısı	7	% 32
Genel Toplam	33	% 100

Yukarıdaki tabloları incelediğimizde 22 Giresun milletvekilinden 15'inin yabancı dil bildiğini; 7'sinin ise yabancı dil bilmediğini görüyoruz. En az bir yabancı dil bilen milletvekili sayısı 9, iki yabancı dil bilen sayısı 2, üç yabancı dil bilen sayısı 2, dört yabancı dil bilen sayısı 1, beş ve üzeri yabancı dil bilen milletvekili sayısı 1'dir. 1923-1950 yıllarında parlamentoda bulunan milletvekillerinin ağırlıklı olarak Fransızca bildiği ayrıca göze çarpmaktadır. Kuşkusuz bu durumun en büyük sebebi, dönemin diplomatik dilinin Fransızca olmasıdır. Fransızcanın ardından da İngilizce ve Almanca ağırlıklı olarak bilinen diller arasında yer almaktadır. Sonuç olarak Giresun milletvekilleri içerisinde yabancı dil bilenlerin oranı % 68 iken yabancı dil bilmeyenlerin oranı % 31'dir.

⁴³⁹ TBMM Albümü (1920-1950), C. I, s. 96-97, 149-150, 201-202, 260-261, 326-327, 394-395, 468-469.

4. Giresun Milletvekillerinin Meslekleri

1923 – 1950 yıllarında görev yapan 22 milletvekilinin meslekleri ve mesleki dağılımları aşağıdaki gibidir:

Tablo 18: Giresun Milletvekillerinin Meslekleri⁴⁴⁰

Milletvekillerinin Adları	Meslekleri
Ali Galip Kenan Zaimoğlu	Asker-Doktor
Ahmet Münir Akkaya	Mülki Amir (Kaymakam-Vali)
Ahmet Talat Onay	Öğretmen-Yazar
Ahmet Ulus	Matbaacılık-Ticaret
Ali Şevket Çolak	Başkâtip-Müftü
Ayet Zeki Sayar	Ekonomist
Celal Esad Arseven	Öğretmen-Ressam
Eşref Dizdar	Belediye Başkanı
Fikret Yüzatlı	Tüccar
Hacim Muhittin Çarıklı	Mülki Amir (Kaymakam-Polis Müdürlüğü)
Hakkı Tarık Us	Yazar-Avukat
Hasan Vasıf Somyürek	Doktor
İhsan Gürak	Asker-Hâkim
İhsan Latif Sökmen	Asker-Diplomat
İsmail Hakkı Sabuncu	Avukat-Tüccar
Musa Kâzım Okay	Millî Eğitim Müdürü-Müfettiş
Ahmet Muzaffer Kılıç	Asker-Tüccar
Nafi Atuf Kansu	Millî Eğitim Müdürü
Necmi Osten	Hukukçu-Akademisyen
Sadri Maksudi Arsal	Hukukçu-Akademisyen
Tahir Karadeniz	Memur-Tüccar
Tevfik Ekmen	Tüccar-Çiftçi

⁴⁴⁰ TBMM Albümü (1920-1950), C. I, s. 96-97, 149-150, 201-202, 260-261, 326-327, 394-395, 468-469.

Giresun milletvekillerinin meslekleri incelendiğinde çeşitli meslek gruplarından oldukları görülmektedir. Bu milletvekillerinin önemli bir bölümü asker ve memuriyet kökenlidir. Giresun milletvekillerinin genel olarak siyaset, ticaret ve memuriyet alanlarından geldikleri söylenebilir.

Tabloda belirtilen meslek gruplarına Türk Parlamento tarihinde sıklıkla rastlanmaktadır. Zira TBMM’de asker, sivil ve devlet memurlarının oranı %60-65’tir. Serbest meslekle uğraşan milletvekillerinin oranı %15-20, çiftçi ve tüccarların oranı %15-20, din adamlarının oranı ise %3-5’tir.⁴⁴¹ Dolayısıyla Giresun milletvekillerinin meslekleri ülke genelinde kabul görmüştür.

5. Giresun Milletvekillerinin Meclis Deneyimleri ve Temsil Yetkinlikleri

1923-1950 yıllarında Giresun milletvekillerinin parlamento tecrübeleri şöyledir:

⁴⁴¹ TBMM Albümü (1920-1950), C. I, s. 96-97, 149-150, 201-202, 260-261, 326-327, 394-395, 468-469.

Tablo 19: Giresun Milletvekillerinin Parlamento Deneyimleri⁴⁴²

Milletvekillerinin Adları	Milletvekillerinin Parlamento Deneyimleri
Ali Galip Kenan Zaimoğlu	VIII. Dönem Giresun
Ahmet Münir Akkaya	II. ve III. Dönem İzmir - IV, V, VI, VII, VIII. Dönem Giresun
Ahmet Talat Onay	II, III, IV ve VII. Dönem Çankırı - V. ve VI. Dönem Giresun
Ahmet Ulus	V. ve VI. Dönem Ankara - VII. ve VIII. Dönem Giresun
Ali Şevket Çolak	II., III., IV. Dönem Giresun
Ayet Zeki Sayar	VII. Dönem Giresun
Celal Esad Arseven	VII. Dönem İstanbul - VIII. Dönem Giresun
Eşref Dizdar	Osmanlı Mebusan Meclisinde IV. Dönem Trabzon ve VIII. Dönem Giresun
Fikret Yüzatlı	VI., VII., VIII. Dönem Giresun
Hacim Muhittin Çarıklı	Osmanlı Mebusan Meclisinde IV. Dönem Karesi - I. Dönem Karesi - II. ve III. Dönem Giresun - IV., V., VI., VII., VIII. Dönem Balıkesir
Hakkı Tarık Us	II., III., IV. ve V. Dönem Giresun
Hasan Vasıf Somyürek	V. Dönem Balıkesir - VI. ve VII. Dönem Giresun
İhsan Gürak	VII. Dönem Giresun
İhsan Latif Sökmen	II. ve III. Dönem İstanbul - IV., V., VI, VII. Dönem Giresun
İsmail Hakkı Sabuncu	II., III. IV. Dönem Şebinkarahisar - V., VI., VII., VIII. Dönem Giresun
Musa Kâzım Okay	IV. ve VIII. Dönem Giresun - V., VI, VII. Dönem Konya
Ahmet Muzaffer Kılıç	V. Dönem Giresun
Nafi Atuf Kansu	III., IV. V. Dönem Erzurum - VI. Dönem Giresun - VII. Dönem Kırklareli
Necmi Osten	VII. Dönem Giresun
Sadri Maksudi Arsal	IV. Dönem Şebinkarahisar - V. Dönem Giresun - IX. Dönem Ankara
Tahir Karadeniz	II. ve III. Dönem Giresun
Tevfik Ekmen	VIII. Dönem Giresun

⁴⁴² TBMM Albümü (1920-1950), C. I, s. 96-97, 149-150, 201-202, 260-261, 326-327, 394-395, 468-469.

Tablo 20: Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerindeki Sürekliliği⁴⁴³

Dönem	Milletvekillerinin İsimleri	Milletvekillerinin Sayısı	Oran
Tek Dönem	Ali Galip Kenan Zaimoğlu	10	% 45
	Ahmet Muzaffer Kılıç		
	Ayet Zeki Sayar		
	Celal Esad Arseven		
	Eşref Dizdar		
	İhsan Gürak		
	Nafi Atuf Kansu		
	Necmi Osten		
	Sadri Maksudi Arsal		
	Tevfik Ekmen		
Toplam		10	% 45
İki Dönem	Ahmet Talat Onay	6	% 27
	Ahmet Ulus		
	Hacim Muhittin Çarıklı		
	Hasan Vasıf Somyürek		
	Musa Kâzım Okay		
	Tahir Karadeniz		
Toplam		6	% 27
Üç Dönem	Ali Şevket Çolak	2	% 9
	Fikret Yüzatlı		
Toplam		2	% 9
Dört Dönem	Hakkı Tarık Us	3	% 14
	İhsan Latif Sökmen		
	İsmail Hakkı Sabuncu		
Toplam		3	% 14
Beş Dönem	Ahmet Münir Akkaya	1	% 4
Toplam		1	% 4
Genel Sayı		22	% 100

⁴⁴³ TBMM Albümü (1920-1950), C. I, s. 96-97, 149-150, 201-202, 260-261, 326-327, 394-395, 468-469.

Tabloyu incelediğimizde 1923-1950 yıllarında Giresun milletvekillerinin 10'u sadece bir dönem Giresun Bölgesi'ni temsilen parlamento'ya katılmıştır. Bu milletvekillerinin tüm milletvekilleri içindeki oranı %45'tir. İki dönem Giresun milletvekilliği yapanların sayısı 6 olup tüm milletvekilleri içinde %27'lik bir orana sahiptir.

Üç dönem Giresun milletvekilliği yapanların sayısı 2'dir ve %9'luk bir oranla temsil edilmektedir. Dört dönem Giresun milletvekilliği yapanların sayısı 3'tür ve tüm milletvekilleri içinde %13'lük bir orana sahiptir. Son olarak beş dönem Giresun milletvekilliği yapanların sayısı 1'dir ve %4'lük bir oranı oluşturmaktadır. Görülüyor ki Giresun milletvekillerinin birçoğu parlamento deneyimine sahiptir ve yasama faaliyetlerinde devamlılık sağlayabilmişlerdir.

F. Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine Yönelik İstatistikler

1. II. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Sayısal Veriler

II. Dönem Giresun milletvekillerinin yasama faaliyetlerine ilişkin sayısal veriler aşağıdaki gibidir:

Tablo 21: II. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Sayısal Veriler⁴⁴⁴

Milletvekillerinin İsimleri	Kanun Teklifleri	Soru Önergeleri	Gensoru Önergeleri	Önergeler	Konuşmalar
Ali Şevket Çolak	-	-	-	-	3
Hacim Muhittim Çarıklı	-	-	-	4	18
Hakkı Tarık Us	13	1	-	17	100
Musa Kazım Okay	1	-	-	1	5
Tahir Karadeniz	2	-	-	2	27
Toplam	16	1	-	24	153

Tablo 22: II. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Yüzdelik Veriler⁴⁴⁵

Milletvekillerinin İsimleri	Kanun Tekliflerinin Oranları	Soru Önergelerinin Oranları	Gensoru Önergelerinin Oranları	Önergelerin Oranları	Konuşmaların Oranları
Ali Şevket Çolak	-	-	-	-	1,96
Hacim Muhittim Çarıklı	-	-	-	16,6	11,7
Hakkı Tarık Us	81,25	100	-	70,83	65,3
Musa Kazım Okay	6,25	-	-	4,16	3,26
Tahir Karadeniz	12,5	-	-	8,3	17,6
Toplam	100	100	-	100	100

Tabloları incelediğimizde; II. Dönem Giresun Milletvekillerinin, Meclis Başkanlığı'na 16 kanun teklifi, 1 soru önergesi, 24 önerge verdiklerini görüyoruz. Milletvekillerinin, Meclis Genel Kurulu'nda yaptıkları konuşmaların sayısı ise 153'tür.

⁴⁴⁴ TBMM Arşivi, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2_istatistik.uyeler, Erişim Tarihi: 01.08.2024.

⁴⁴⁵ TBMM Arşivi, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2_istatistik.uyeler, Erişim Tarihi: 01.08.2024.

II. Dönem Giresun Milletvekilleri içinde en aktif isim Hakkı Tarık Bey'dir. Zira bu dönemde Meclis Başkanlığı'na verilen 16 kanun teklifinin 13 tanesi, soru önergesinin tamamı, 24 önerenin 17'si kendisine aittir. Yine Meclis Genel Kurulu'nda yapılan 153 konuşmanın 100'ü Hakkı Tarık Bey'e aittir. Meclis Genel Kurulu'nda yapılan konuşmalarda Hakkı Tarık Bey'i izleyen kişi Tahir Bey olmuştur. Nitekim 153 konuşmanın 27'si Tahir Bey'e aittir. Giresun Milletvekilleri, II. Dönem TBMM'de Giresun Bölgesi'yle ilgili herhangi bir faaliyette bulunmamışlardır. Bununla birlikte II. Yasama Dönemi'nde rejimi korumaya yönelik çalışmalar başta olmak üzere ülke genelini ilgilendiren faaliyetlere öncelik vermişlerdir.

2. III. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Sayısal Veriler

III. Dönem Giresun milletvekillerinin yasama faaliyetlerine ilişkin sayısal veriler aşağıdaki gibidir:

Tablo 23: III. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Sayısal Veriler⁴⁴⁶

Milletvekillerinin İsimleri	Kanun Teklifleri	Soru Önergeleri	Gensoru Önergeleri	Önergeler	Konuşmalar
Ali Şevket Çolak	-	-	-	-	-
Hacim Muhittim Çarıklı	-	-	-	-	-
Hakkı Tarık Us	8	-	-	7	31
Musa Kazım Okay	1	-	-	-	-
Tahir Karadeniz	1	-	-	-	6
Toplam	10	-	-	7	37

Tablo 24: III. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Yüzdelik Veriler⁴⁴⁷

Milletvekillerinin İsimleri	Kanun Tekliflerinin Oranları	Soru Önergelerinin Oranları	Gensoru Önergelerinin Oranları	Önergelerin Oranları	Konuşmaların Oranları
Ali Şevket Çolak	-	-	-	-	-
Hacim Muhittim Çarıklı	-	-	-	-	-
Hakkı Tarık Us	80	-	-	100	83,7
Musa Kazım Okay	10	-	-	-	-
Tahir Karadeniz	10	-	-	-	16,2
Toplam	100	-	-	100	100

Mevcut tabloları incelediğimizde; III. Dönem Giresun Milletvekillerinin, Meclis Başkanlığı'na 10 kanun teklifi, 7 önerge verdiklerini görüyoruz. Milletvekillerinin, Meclis Genel Kurulu'nda yaptıkları konuşmaların sayısı ise 37'dir.

III. Dönem Giresun Milletvekilleri içindeki en etkin isim bir önceki dönemde olduğu gibi Hakkı Tarık Bey'dir. Nitekim bu dönemde Meclis Başkanlığı'na verilen 10 kanun teklifinin 8 tanesi, 7 önergenin tamamı ona aittir. Yine Meclis Genel Kurulu'nda yapılan 37 konuşmanın 31'i Hakkı Tarık Bey'e aittir. Ali Şevket Bey ve Hacim Muhittin Bey'in hiçbir önerge ve teklif vermemesi dikkat çekicidir. Bu milletvekilleri Meclis Genel Kurulu'nda

⁴⁴⁶ TBMM Arşivi, https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2_istatistik.uyeler, Erişim Tarihi: 01.08.2024.

⁴⁴⁷ TBMM Arşivi, https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2_istatistik.uyeler, Erişim Tarihi: 01.08.2024.

yapılan konuşmalara dahi katılmamışlardır. Giresun Milletvekilleri, III. Dönem TBMM’de de Giresun Bölgesi’yle ilgili herhangi bir faaliyette bulunmamışlardır.

3. IV. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Sayısal Veriler

IV. Dönem Giresun milletvekillerinin yasama faaliyetlerine ilişkin sayısal veriler aşağıdaki gibidir:

Tablo 25: IV. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Sayısal Veriler⁴⁴⁸

Milletvekillerinin İsimleri	Kanun Teklifleri	Soru Önergeleri	Gensoru Önergeleri	Önergeler	Konuşmalar
Ahmet Münir Akkaya	-	-	-	1	2
Ali Şevket Çolak	1	-	-	-	1
Hakkı Tarık Us	7	-	-	4	48
İhsan Sökmen	-	-	-	-	11
Musa Kazım Okay	-	-	-	-	1
Toplam	8	-	-	5	63

Tablo 26: IV. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Yüzdelik Veriler⁴⁴⁹

Milletvekillerinin İsimleri	Kanun Tekliflerinin Oranları	Soru Önergelerinin Oranları	Gensoru Önergelerinin Oranları	Önergelerin Oranları	Konuşmaların Oranları
Ahmet Münir Akkaya	-	-	-	20	3,14
Ali Şevket Çolak	12,5	-	-	-	1,58
Hakkı Tarık Us	87,5	-	-	80	76,1
İhsan Sökmen	-	-	-	-	17,4
Musa Kazım Okay	-	-	-	-	1,58
Toplam	100	-	-	100	100

Yukarıdaki tabloları incelediğimizde; IV. Dönem Giresun Milletvekillerinin, Meclis Başkanlığı’na 8 kanun teklifi, 5 önerge verdiklerini görüyoruz. Milletvekillerinin, Meclis Genel Kurulu’nda yaptıkları konuşmaların sayısı ise 63’tür. Hakkı Tarık Bey’in bir kere daha III. Dönem Giresun Milletvekilleri içindeki en etkin isim olduğu görülmektedir. Bu dönemde Meclis Başkanlığı’na verilen 8 kanun teklifinin 7 tanesi, 5 önergenin 4 tanesi kendisine aittir. Ayrıca Meclis Genel Kurulu’nda yapılan 63 konuşmanın 48’i Hakkı Tarık Bey tarafından

⁴⁴⁸ TBMM Arşivi, https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2_istatistik.uyeler, Erişim Tarihi: 01.08.2024.

⁴⁴⁹ TBMM Arşivi, https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2_istatistik.uyeler, Erişim Tarihi: 01.08.2024.

gerçekleştirilmiştir. Meclis Genel Kurulu’nda yapılan konuşmalarda Hakkı Tarık Bey’i izleyen kişi İhsan Bey olmuştur. Zira 63 konuşmanın 11’i İhsan Bey’e aittir. Giresun milletvekilleri, bu yasama döneminde de seçim bölgeleriyle ilgili herhangi bir faaliyette bulunmamışlardır.

4. V. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Sayısal Veriler

V. Dönem Giresun milletvekillerinin yasama faaliyetlerine ilişkin sayısal veriler aşağıdaki gibidir:

Tablo 27: V. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Sayısal Veriler⁴⁵⁰

Milletvekillerinin İsimleri	Kanun Teklifleri	Soru Önergeleri	Gensoru Önergeleri	Önergeler	Konuşmalar
Ahmet Münir Akkaya	-	-	-	1	-
Ahmet Talat Onay	-	-	-	-	-
Hakkı Tarık Us	6	-	-	2	33
İhsan Sökmen	-	-	-	2	5
İsmail Sabuncu	-	-	-	-	4
Muzaffer Kılıç	-	-	-	-	-
Sadri Maksudi Arsal	-	-	-	-	2
Toplam	6	-	-	5	44

Tablo 28: V. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Yüzdelik Veriler⁴⁵¹

Milletvekillerinin İsimleri	Kanun Tekliflerinin Oranları	Soru Önergelerinin Oranları	Gensoru Önergelerinin Oranları	Önergelerin Oranları	Konuşmaların Oranları
Ahmet Münir Akkaya	-	-	-	20	-
Ahmet Talat Onay	-	-	-	-	-
Hakkı Tarık Us	100	-	-	40	75
İhsan Sökmen	-	-	-	40	11,36
İsmail Sabuncu	-	-	-	-	9,09
Muzaffer Kılıç	-	-	-	-	-
Sadri Maksudi Arsal	-	-	-	-	4,54
Toplam	100	-	-	100	100

⁴⁵⁰ TBMM Arşivi, https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2_istatistik.uyeler, Erişim Tarihi: 01.08.2024.

⁴⁵¹ TBMM Arşivi, https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2_istatistik.uyeler, Erişim Tarihi: 01.08.2024.

Tabloları incelediğimizde; V. Dönem Giresun Milletvekillerinin, Meclis Başkanlığı'na 6 kanun teklifi, 5 önerge verdiklerini görüyoruz. Milletvekillerinin, Meclis Genel Kurulu'nda yaptıkları konuşmaların sayısı ise 44'tür. Verilen kanun tekliflerinin tamamı Hakkı Tarık Bey'e aittir. Yine 44 Meclis konuşmalarının 33'ü Hakkı Bey tarafından yapılmıştır. Bu dönemde Giresun Milletvekili olarak parlamentoya katılan Ahmet Talat Bey hiçbir önerge ve teklif vermemesinin yanı sıra Genel Kurul konuşmalarında da geri planda kalmıştır. V. Dönem Giresun Milletvekilleri, bu yasama döneminde de seçim bölgeleriyle ilgili herhangi bir faaliyette bulunmamışlardır.

5. VI. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Sayısal Veriler

VI. Dönem Giresun milletvekillerinin yasama faaliyetlerine ilişkin sayısal veriler aşağıdaki gibidir:

Tablo 29: VI. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Sayısal Veriler⁴⁵²

Milletvekillerinin İsimleri	Kanun Teklifleri	Soru Önergeleri	Gensoru Önergeleri	Önergeler	Konuşmalar
Ahmet Münir Akkaya	-	-	-	-	-
Ahmet Talat Onay	-	-	-	-	-
Fikret Yüzatlı	-	-	-	-	5
Hasan Vasıf Somyürek	-	-	-	-	6
İhsan Sökmen	1	-	-	1	-
İsmail Sabuncu	-	-	-	-	9
Nafi Atuf Kansu	-	-	-	-	-
Toplam	1	-	-	1	20

⁴⁵² TBMM Arşivi, https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2_istatistik.uyeler, Erişim Tarihi: 01.08.2024.

Tablo 30: VI. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Yüzdelik Veriler⁴⁵³

Milletvekillerinin İsimleri	Kanun Tekliflerinin Oranları	Soru Önergelerinin Oranları	Gensoru Önergelerinin Oranları	Önergelerin Oranları	Konuşmaların Oranları
Ahmet Münir Akkaya	-	-	-	-	-
Ahmet Talat Onay	-	-	-	-	-
Fikret Yüzatlı	-	-	-	-	25
Hasan Vasıf Somyürek	-	-	-	-	30
İhsan Sökmen	100	-	-	100	-
İsmail Sabuncu	-	-	-	-	45
Nafi Atuf Kansu	-	-	-	-	-
Toplam	100	-	-	100	100

Tabloları incelediğimizde; VI. Dönem Giresun Milletvekillerinin, Meclis Başkanlığı'na 1 kanun teklifi, 1 önerge verdiklerini görüyoruz. Milletvekillerinin Meclis Genel Kurulu'nda yaptıkları konuşmaların sayısı 20 ile sınırlı kalmıştır.

1923-1950 yıllarındaki tüm yasama dönemleri incelendiğinde en pasif dönemin VI. Dönem olduğunu söylemek mümkündür. Ahmet Münir Bey, Nafi Atuf Bey ve Ahmet Talat Beyler, yasama dönemi boyunca hiçbir teklif, tahrir vermemişlerdir. Meclis Genel Kurulu'nda yapılan konuşmalarda da çekimser kalmışlardır.

İsmail Bey, VI. Dönem TBMM'de Giresun'u temsil eden en aktif milletvekili olmuştur. Kendisi Meclis'e bir önerge veya teklif vermemiştir ancak 20 Genel Kurul konuşmasının 9'u ona aittir. İsmail Bey'in ardından bölgeyi temsil eden en etkin milletvekilleri Hasan Vasıf Bey ve Fikret Beyler olmuştur. Nitekim Meclis konuşmalarının 6'sı Hasan Vasıf Bey'e, 5'i de Fikret Bey'e aittir. İhsan Bey ise yasama dönemi süresince Meclis'e bir kanun teklifi ve bir önerge vererek katkıda bulunmuştur.

⁴⁵³ TBMM Arşivi, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2_istatistik.uyeler, Erişim Tarihi: 01.08.2024.

6. VII. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Sayısal Veriler

VII. Dönem Giresun milletvekillerinin yasama faaliyetlerine ilişkin sayısal veriler aşağıdaki gibidir:

Tablo 31: VII. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Sayısal Veriler⁴⁵⁴

Milletvekillerinin İsimleri	Kanun Teklifleri	Soru Önergeleri	Gensoru Önergeleri	Önergeler	Konuşmalar
Ahmet Münir Akkaya	-	-	-	-	-
Ahmet Ulus	-	-	-	-	-
Ayet Sayar	-	-	-	-	-
Fikret Yüzatlı	-	-	-	-	4
Hasan Vasıf Somyürek	-	-	-	-	-
İhsan Gürak	-	-	-	-	3
İhsan Sökmen	-	-	-	-	1
İsmail Sabuncu	1	-	-	1	6
Necmi Osten	-	-	-	-	12
Toplam	1	-	-	1	26

Tablo 32: VII. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Yüzdelik Veriler⁴⁵⁵

Milletvekillerinin İsimleri	Kanun Tekliflerinin Oranları	Soru Önergelerinin Oranları	Gensoru Önergelerinin Oranları	Önergelerin Oranları	Konuşmaların Oranları
Ahmet Münir Akkaya	-	-	-	-	-
Ahmet Ulus	-	-	-	-	-
Ayet Sayar	-	-	-	-	-
Fikret Yüzatlı	-	-	-	-	15,38
Hasan Vasıf Somyürek	-	-	-	-	-
İhsan Gürak	-	-	-	-	11,53
İhsan Sökmen	-	-	-	-	3,84
İsmail Sabuncu	100	-	-	100	23,07
Necmi Osten	-	-	-	-	46,1
Toplam	100	-	-	100	100

⁴⁵⁴ TBMM Arşivi, https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2_istatistik.uyeler, Erişim Tarihi: 01.08.2024.

⁴⁵⁵ TBMM Arşivi, https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2_istatistik.uyeler, Erişim Tarihi: 01.08.2024.

Belirtilen tabloları incelediğimizde; VII. Dönem Giresun Milletvekillerinin, Meclis Başkanlığı'na 1 kanun teklifi ve 1 önerge verdiklerini görüyoruz. Milletvekillerinin Meclis Genel Kurulu'nda yaptıkları konuşmaların sayısı ise 26'dır. Ne yazık ki milletvekilleri bu dönem de bir önceki dönem gibi geri planda kalmışlardır.

Ahmet Münir Bey, Ahmet [Ulus] Bey, Ayet Bey ve Hasan Vasıf Bey'ler VII. Yasama Dönemi'nde Meclis'e herhangi bir teklif ve önerge vermemişlerdir. Ayrıca Meclis konuşmalarında da söz almayarak çekimser bir politika izlemişlerdir.

Bu yasama döneminde Giresun'u temsilen parlamentoya katılan Necmi Bey, dönemin en aktif milletvekili olmuştur. Nitekim 26 Meclis konuşmasının 12'si ona aittir. Bir diğer üretken milletvekiliyse İsmail Bey'dir. Kendisi Meclis'e 1 önerge, 1 kanun teklifi vermiş ve 6 konuşma gerçekleştirmiştir. Fikret Bey, General İhsan [Sökmen] Bey ve İhsan [Gürak] Beyler de çeşitli konuşmalar yaparak parlamentoya katkıda bulunmuşlardır.

7. VIII. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Sayısal Veriler

VIII. Dönem Giresun milletvekillerinin yasama faaliyetlerine ilişkin sayısal veriler aşağıdaki gibidir:

Tablo 33: VIII. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Sayısal Veriler⁴⁵⁶

Milletvekillerinin İsimleri	Kanun Teklifleri	Soru Önergeleri	Gensoru Önergeleri	Önergeler	Konuşmalar
Ahmet Münir Akkaya	-	-	-	-	-
Ahmet Ulus	-	2	-	1	14
Celal Esad Arseven	-	-	-	-	-
Eşref Dizdar	-	-	-	1	15
Fikret Yüzatlı	-	-	-	-	1
Galip Kenan Zaimoğlu	-	-	-	-	11
İsmail Sabuncu	2	-	-	-	20
Musa Kazım Okay	-	-	-	-	-
Tevfik Ekmen	-	-	-	-	-
Toplam	2	2	-	2	61

Tablo 34: VIII. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerine İlişkin Yüzdelik Veriler⁴⁵⁷

Milletvekillerinin İsimleri	Kanun Teklifleri	Soru Önergeleri	Gensoru Önergeleri	Önergelerin Oranları	Konuşmaların Oranları
Ahmet Münir Akkaya	-	-	-	-	-
Ahmet Ulus	-	100	-	50	22,95
Celal Esad Arseven	-	-	-	-	-
Eşref Dizdar	-	-	-	50	24,59
Fikret Yüzatlı	-	-	-	-	1,63
Galip Kenan Zaimoğlu	-	-	-	-	18,03
İsmail Sabuncu	100	-	-	-	32,78
Musa Kazım Okay	-	-	-	-	-
Tevfik Ekmen	-	-	-	-	-
Toplam	100	100	-	100	100

⁴⁵⁶ TBMM Arşivi, https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2_istatistik.uyeler, Erişim Tarihi: 01.08.2024.

⁴⁵⁷ TBMM Arşivi, https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2_istatistik.uyeler, Erişim Tarihi: 01.08.2024.

Mevcut tabloları incelediğimizde; VIII. Dönem Giresun Milletvekillerinin, Meclis Başkanlığı'na 2 kanun teklifi, 2 önerge ve 2 soru önergesi verdiklerini görüyoruz. Milletvekillerinin Meclis Genel Kurulu'nda yaptıkları konuşmaların sayısı ise 61'dir.

Ahmet Münir Bey, Celal Esad Bey, Musa Kazım Bey ve Tevfik Beyler VIII. Yasama Dönemi'nde Meclis'e herhangi bir teklif ve önerge vermemişlerdir. Ayrıca Meclis konuşmalarında da söz almayarak çekimser bir politika izlemişlerdir. Seçimlerden bir yıl sonra Ahmet Münir Bey vefat etmiştir. Bunun üzerine Tevfik Bey ara seçimlerde Giresun'u temsilen Meclis'e katılmıştır.

Bu yasama döneminde Giresun'u temsil eden en aktif milletvekili İsmail Bey olmuştur. Kendisi Meclis'e 2 kanun teklifi vermiştir ve Genel Kurul'da 20 konuşma gerçekleştirmiştir. Meclis'te etkin olan bir diğer Giresun Milletvekili Ahmet Bey'dir. O da 2 soru önergesi, 1 önerge ve 14 konuşmayla parlamentoya katkıda bulunmuştur. Eşref Bey 1 önerge ve 15 Meclis konuşmasıyla; Galip Kenan Bey de 11 Genel Kurul konuşmasıyla VIII. Yasama Dönemi'ni tamamlamışlardır.

8. Giresun Milletvekillerinin 1923-1950 Yıllarındaki Yasama Faaliyetlerinin Konu Dağılımı

1923-1950 yılları arasında görev yapan Giresun Milletvekillerinin yasama faaliyetlerinin konu dağılımı aşağıdaki gibidir:

Tablo 35: II. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerinin Konu Dağılımı⁴⁵⁸

Yasama Faaliyetlerinin Konusu	Kanun Teklifi	Soru	Gensoru	Önerge
İdari	7	-	-	5
Anayasa ve Yargı	1	-	-	1
Eğitim	1	-	-	1
Askerî Hizmetler	-	-	-	5
Tarım, Hayvancılık ve Ormancılık	-	-	-	1
Ekonomi	5	-	-	9
Mübadele, İmar ve İskân	1	1	-	1
Toplumsal Konular	1	-	-	1

Tablo 36: III. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerinin Konu Dağılımı⁴⁵⁹

Yasama Faaliyetlerinin Konusu	Kanun Teklifi	Soru	Gensoru	Önerge
İdari	2	-	-	4
Anayasa ve Yargı	1	-	-	2
Eğitim	-	-	-	-
Askerî Hizmetler	1	-	-	-
Tarım, Hayvancılık ve Ormancılık	-	-	-	-
Ekonomi	4	-	-	1
Mübadele, İmar ve İskân	-	-	-	-
Toplumsal Konular	2	-	-	-

⁴⁵⁸ TBMM Arşivi, <https://shorturl.at/e1yxY>, Erişim Tarihi: 01.10.2024.

⁴⁵⁹ TBMM Arşivi, <https://shorturl.at/AIC0q>, Erişim Tarihi: 01.10.2024.

Tablo 37: IV. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerinin Konu Dağılımı⁴⁶⁰

Yasama Faaliyetlerinin Konusu	Kanun Teklifi	Soru	Gensoru	Önerge
İdari	4	-	-	4
Anayasa ve Yargı	2	-	-	-
Eğitim	-	-	-	-
Askerî Hizmetler	-	-	-	-
Tarım, Hayvancılık ve Ormancılık	-	-	-	-
Ekonomi	1	-	-	-
Mübadele, İmar ve İskân	-	-	-	-
Toplumsal Konular	1	-	-	1

Tablo 38: V. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerinin Konu Dağılımı⁴⁶¹

Yasama Faaliyetlerinin Konusu	Kanun Teklifi	Soru	Gensoru	Önerge
İdari	1	-	-	4
Anayasa ve Yargı	1	-	-	-
Eğitim	-	-	-	-
Askerî Hizmetler	-	-	-	-
Tarım, Hayvancılık ve Ormancılık	-	-	-	-
Ekonomi	2	-	-	-
Mübadele, İmar ve İskân	-	-	-	1
Toplumsal Konular	2	-	-	-

⁴⁶⁰ TBMM Arşivi, <https://shorturl.at/WcNNj>, Erişim Tarihi: 01.10.2024.

⁴⁶¹ TBMM Arşivi, <https://shorturl.at/LCe4f>, Erişim Tarihi: 01.10.2024.

Tablo 39: VI. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerinin Konu Dağılımı⁴⁶²

Yasama Faaliyetlerinin Konusu	Kanun Teklifi	Soru	Gensoru	Önerge
İdari	1	-	-	1
Anayasa ve Yargı	-	-	-	-
Eğitim	-	-	-	-
Askerî Hizmetler	-	-	-	-
Tarım, Hayvancılık ve Ormancılık	-	-	-	-
Ekonomi	-	-	-	-
Mübadele, İmar ve İskân	-	-	-	-
Toplumsal Konular	-	-	-	-

Tablo 40: VII. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerinin Konu Dağılımı⁴⁶³

Yasama Faaliyetlerinin Konusu	Kanun Teklifi	Soru	Gensoru	Önerge
İdari	-	-	-	-
Anayasa ve Yargı	-	-	-	-
Eğitim	-	-	-	-
Askerî Hizmetler	-	-	-	1
Tarım, Hayvancılık ve Ormancılık	-	-	-	-
Ekonomi	1	-	-	-
Mübadele, İmar ve İskân	-	-	-	-
Toplumsal Konular	-	-	-	-

⁴⁶² TBMM Arşivi, <https://l24.im/xn4k>, Erişim Tarihi: 01.10.2024.

⁴⁶³ TBMM Arşivi, <https://l24.im/SrBE>, Erişim Tarihi: 01.10.2024.

Tablo 41: VIII. Dönem Giresun Milletvekillerinin Yasama Faaliyetlerinin Konu Dağılımı⁴⁶⁴

Yasama Faaliyetlerinin Konusu	Kanun Teklifi	Soru	Gensoru	Önerge
İdari	2	2	-	1
Anayasa ve Yargı	-	-	-	-
Eğitim	-	-	-	-
Askerî Hizmetler	-	-	-	-
Tarım, Hayvancılık ve Ormancılık	-	-	-	1
Ekonomi	-	-	-	-
Mübadele, İmar ve İskân	-	-	-	-
Toplumsal Konular	-	-	-	-

Söz konusu tabloları değerlendirdiğimizde, 1923-1950 yılları arasında görev yapan Giresun Milletvekillerinin yasama faaliyetlerinde ağırlıklı olarak idari teşkilatlanma, askerî konular ve ekonomi politikaları üzerinde yoğunlaştıkları görülmektedir.

⁴⁶⁴ TBMM Arşivi, <https://l24.im/yh4Lz>, Erişim Tarihi: 01.10.2024.

9. Giresun Milletvekillerinin 1923-1950 Yıllarındaki Yasama Faaliyetlerinin Geneline İlişkin Değerlendirmeler

Giresun Milletvekillerinin 1923-1950 yılları yasama faaliyetlerinin genel toplamını içeren sayısal veriler aşağıdaki gibidir:

Tablo 42: Giresun Milletvekillerinin 1923-1950 Yılları Yasama Faaliyetlerinin Genel Toplamını İçeren Sayısal Veriler⁴⁶⁵

Milletvekillerinin İsimleri	Kanun Teklifleri	Soru Önergeleri	Gensoru Önergeleri	Önergeler	Konuşmalar
II. Dönem					
Ali Şevket Çolak	-	-	-	-	3
Hacim Muhittim Çarıklı	-	-	-	4	18
Hakkı Tarık Us	13	1	-	17	100
Musa Kazım Okay	1	-	-	1	5
Tahir Karadeniz	2	-	-	2	27
Toplam	16	1	-	24	153
Milletvekillerinin İsimleri	Kanun Teklifleri	Soru Önergeleri	Gensoru Önergeleri	Önergeler	Konuşmalar
III. Dönem					
Ali Şevket Çolak	-	-	-	-	-
Hacim Muhittim Çarıklı	-	-	-	-	-
Hakkı Tarık Us	8	-	-	7	31
Musa Kazım Okay	1	-	-	-	-
Tahir Karadeniz	1	-	-	-	6
Toplam	10	-	-	7	37
Milletvekillerinin İsimleri	Kanun Teklifleri	Soru Önergeleri	Gensoru Önergeleri	Önergeler	Konuşmalar
IV. Dönem					
Ahmet Münir Akkaya	-	-	-	1	2
Ali Şevket Çolak	1	-	-	-	1
Hakkı Tarık Us	7	-	-	4	48
İhsan Sökmen	-	-	-	-	11
Musa Kazım Okay	-	-	-	-	1
Toplam	8	-	-	5	63

⁴⁶⁵ TBMM Arşivi, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2_istatistik.uyeler, Erişim Tarihi: 01.08.2024.

Milletvekillerinin İsimleri	Kanun Teklifleri	Soru Önergeleri	Gensoru Önergeleri	Önergeler	Konuşmalar
V. Dönem					
Ahmet Münir Akkaya	-	-	-	1	-
Ahmet Talat Onay	-	-	-	-	-
Hakkı Tarık Us	6	-	-	2	33
İhsan Sökmen	-	-	-	2	5
İsmail Sabuncu	-	-	-	-	4
Muzaffer Kılıç	-	-	-	-	-
Sadri Maksudi Arsal	-	-	-	-	2
Toplam	6	-	-	5	44
Milletvekillerinin İsimleri	Kanun Teklifleri	Soru Önergeleri	Gensoru Önergeleri	Önergeler	Konuşmalar
VI. Dönem					
Ahmet Münir Akkaya	-	-	-	-	-
Ahmet Talat Onay	-	-	-	-	-
Fikret Yüzatlı	-	-	-	-	5
Hasan Vasıf Somyürek	-	-	-	-	6
İhsan Sökmen	1	-	-	1	-
İsmail Sabuncu	-	-	-	-	9
Nafi Atuf Kansu	-	-	-	-	-
Toplam	1	-	-	1	20
Milletvekillerinin İsimleri	Kanun Teklifleri	Soru Önergeleri	Gensoru Önergeleri	Önergeler	Konuşmalar
VII. Dönem					
Ahmet Münir Akkaya	-	-	-	-	-
Ahmet Ulus	-	-	-	-	-
Ayet Sayar	-	-	-	-	-
Fikret Yüzatlı	-	-	-	-	4
Hasan Vasıf Somyürek	-	-	-	-	-
İhsan Gürak	-	-	-	-	3
İhsan Sökmen	-	-	-	-	1
İsmail Sabuncu	1	-	-	1	6
Necmi Osten	-	-	-	-	12
Toplam	1	-	-	1	26

Milletvekillerinin İsimleri	Kanun Teklifleri	Soru Önergeleri	Gensoru Önergeleri	Önergeler	Konuşmalar
VIII. Dönem					
Ahmet Münir Akkaya	-	-	-	-	-
Ahmet Ulus	-	2	-	1	14
Celal Esad Arseven	-	-	-	-	-
Eşref Dizdar	-	-	-	1	15
Fikret Yüzatlı	-	-	-	-	1
Galip Kenan Zaimoğlu	-	-	-	-	11
İsmail Sabuncu	2	-	-	-	20
Musa Kazım Okay	-	-	-	-	-
Tevfik Ekmen	-	-	-	-	-
Toplam	2	2	-	2	61
Genel Toplam	52	3	-	45	404

Giresun Milletvekillerinin 1923-1950 yıllarındaki faaliyetlerini incelediğimizde en aktif yasama dönemlerinin II, III, IV, V ve VIII. olduğunu söyleyebiliriz. Bu yasama dönemleri diğer dönemlere göre daha hareketli ve etkindir. Buna karşın VI. ve VII. Yasama Dönemleri daha sönük geçmiştir.

II. TBMM Dönemi'nden itibaren milletvekili sayılarının arttığı açıktır. Buna rağmen Meclis çalışmalarına bakıldığında bazı milletvekillerinin ekseriyetle öne çıktığı görülmüştür. Bazılarının da dört yıl boyunca hiçbir söz almadan ve katkı sağlamadan Meclis'te yer aldıklarına dair bir değerlendirme yapmak mümkündür.

1923-1950 yılları arasında Giresun Milletvekilleri, Meclis'te mevcut rejimi korumak amacıyla planlamaların yanında, sosyal ve kültürel yapıyı güçlendirmeye yönelik birçok faaliyete destek olmuştur. TBMM Zabıt Cerideleri incelendiğinde, bu dönemde görev yapan Giresun Milletvekillerinin yasama faaliyetlerinin ağırlıklı olarak idari teşkilatlanma, askerî konular ve ekonomi politikaları üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Bu konuların tamamı tezin ilerleyen bölümlerinde detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Ülke genelini ilgilendiren her konuda oldukça aktif bir politika izleyen Giresun milletvekillerinin Giresun Bölgesi'yle ilgili yasama faaliyetlerinde bulunmaması dikkat çekicidir. Hâlbuki halk, bölgeye yapılan her siyasi ziyarette beklenti ve şikâyetlerini dile getirmekten kaçınmamıştır. Özellikle Giresun ve ilçelerine lise yapılması, buradaki ormanların statüsünün korunması konusundaki şikâyetler sıklıkla dile getirilmiştir. Ancak bu konular, ilgili yasama dönemlerinin hiçbirinde Meclis'e yansımamıştır. Kuşkusuz Giresun milletvekillerinin bölge köklülük oranının düşük olması, halktan kopuk bir politika takip edilmesi bu duruma sebep olan en önemli etkidir.

İKİNCİ BÖLÜM

1923-1938 YILLARINDA GİRESUN MİLLETVEKİLLERİNİN FAALİYETLERİ

Tezin bu bölümünde Giresun milletvekillerinin 1923-1938 yıllarındaki faaliyetleri değerlendirilmiştir. TBMM II, III, IV ve V. Yasama Dönemlerini kapsayan bu süreçte hemen hemen her konuda çalışma yapmıştır.

İkinci Dönem TBMM 11 Ağustos 1923 tarihinde açılmıştır. Yapılan seçimler sonucunda Mustafa Kemal Paşa Meclis Başkanı, Ali Fuat Paşa İkinci Başkan olarak seçilmiştir. Bu yasama döneminde TBMM 26 Haziran 1927 tarihine kadar şu şekilde faaliyet göstermiştir:⁴⁶⁶

Tablo 43: II. Dönem TBMM Yasama Dönemleri⁴⁶⁷

Toplantı Dönemleri	Yasama Yılı (Açılış-Kapanış)	Birleşim
I. Toplantı Dönemi	11.08.1923-28.04.1924	114
II. Toplantı Dönemi	18.10.1924-22.04.1925	159
III. Toplantı Dönemi	26.10.1926-10.06.1926	118
IV. Toplantı Dönemi	01.11.1926-26.06.1927	83

Üçüncü Dönem TBMM 1 Kasım 1927 tarihinde açılıp, 26 Mart 1931 tarihine kadar faaliyetlerini yürütmüştür. Aynı gün yapılan seçimlerle Kazım Bey TBMM Başkanı seçilmiştir. Devamında gerçekleşen Cumhurbaşkanlığı seçiminde Mustafa Kemal Paşa oy birliği ile bu göreve seçilmiştir.⁴⁶⁸ Üçüncü Dönem TBMM'ye ait çalışma süresi şu şekildedir:

⁴⁶⁶ *Türk Parlamento Tarihi (1923-1927)*, Haz. Kazım Öztürk, C. I, D. 2, TBMM Vakfı Yayınları, No: 1, Ankara, 1993, s. 9-11.

⁴⁶⁷ *Türk Parlamento Tarihi (1923-1927)*, Haz. Kâzım Öztürk, C. I, D. 2, s. 14.

⁴⁶⁸ *TBMMZC*, C. I, D. 3, İ. 1, (1 Teşrinisani 1927), s. 2-3.

Tablo 44 : III. Dönem TBMM Yasama Dönemleri⁴⁶⁹

Toplantı Dönemleri	Yasama Yılı (Açılış-Kapanış)	Birleşim
I. Toplantı Dönemi	01.11.1927-24.05.1928	82
II. Toplantı Dönemi	01.11.1928-03.06.1929	76
III. Toplantı Dönemi	01.11.1929-02.10.1930	84
IV. Toplantı Dönemi	01.11.1930-26.03.1931	39

Dördüncü Dönem TBMM 4 Mayıs 1931 tarihinde açılmıştır. Meclis açıldıktan sonra seçimler yapılmış ve Balıkesir Milletvekili Kazım Paşa Meclis Başkanlığı'na seçilmiştir. Trabzon Milletvekili Hasan Bey, İzmir Milletvekili Vasıf Bey ve Bursa Milletvekili Refet Beyler de Başkan Vekili olarak seçilmiştir.⁴⁷⁰

Aynı toplantıda milletvekilleri Cumhurbaşkanlığı seçiminin de yapılması talep etmiştir. Müzakere sonucunda Mustafa Kemal Paşa oy birliği ile Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Dördüncü Dönem TBMM, birisi olağanüstü olmak üzere toplamda beş dönem hizmet vermiştir. Meclis, 23 Aralık 1934 tarihine kadar şu şekilde faaliyet göstermiştir:

Tablo 45 : IV. Dönem TBMM Yasama Dönemleri⁴⁷¹

Toplantı Dönemleri	Yasama Yılı (Açılış-Kapanış)	Birleşim
Fevkalade Yasama Yılı	04.05.1931-25.07.1931	35
I. Toplantı Dönemi	01.11.1931-09.07.1932	81
II. Toplantı Dönemi	01.11.1932-26.10.1933	76
III. Toplantı Dönemi	01.11.1933-27.10.1934	81
IV. Toplantı Dönemi	01.11.1934-23.12.1934	21

⁴⁶⁹ *Türk Parlamento Tarihi (1927-1931)*, Haz. Kâzım Öztürk, C. I, D. 3, TBMM Vakfı Yayınları, No: 1, Ankara, 1995, s. 75.

⁴⁷⁰ *Türk Parlamento Tarihi (1931-1935)*, Haz. Fahri Çoker, C. I, D. 4, TBMM Vakfı Yayınları, No: 11, Ankara, 1996, s. 51.

⁴⁷¹ *Türk Parlamento Tarihi (1931-1935)*, Haz. Fahri Çoker, C. I, D. 4, s. 51-52.

Beşinci Dönem TBMM 1 Mart 1935 tarihinde açılmıştır. Toplantıdaki öncelikli iş, Meclis Başkanlığı seçimlerinin tamamlanması olmuştur. Bu seçimler sonucunda Çankırı Milletvekili Mustafa Abdülhalik Renda, Meclis Başkanı olarak seçilmiştir.⁴⁷²

Trabzon Milletvekili Hasan Saka, Gaziantep Milletvekili Nuri Conker ve Konya Milletvekili Tevfik Fikret Sılay Meclis Başvekili olarak seçilmiştir. Sonrasında ise Cumhurbaşkanlığı seçimleri gerçekleşmiş ve Mustafa Kemal Atatürk Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir.⁴⁷³ Beşinci Dönem TBMM, birisi olağanüstü olmak üzere beş dönem faaliyette bulunmuştur. TBMM 27 Aralık 1938 tarihine kadar şu şekilde faaliyet göstermiştir:

Tablo 46 : V. Dönem TBMM Yasama Dönemleri⁴⁷⁴

Toplantı Dönemleri	Yasama Yılı (Açılış-Kapanış)	Birleşim
Fevkalade Yasama Yılı	01.03.1935-25.10.1935	49
I. Toplantı Dönemi	01.11.1935-31.07.1936	81
II. Toplantı Dönemi	01.11.1936-18.09.1937	77
III. Toplantı Dönemi	01.11.1937-29.06.1938	83
IV. Toplantı Dönemi	01.11.1938-27.01.1939	28

II, III, IV ve V. Dönem TBMM’de Giresun şehrini temsil eden milletvekillerinin faaliyetleri sonraki bölümlerde detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

⁴⁷² TBMMZC, C. I, D. 5, İ. 1, (1 Mart 1935), s. 2-3; *Türk Parlamento Tarihi (1935-1939)*, Haz. İhsan Güneş, C. I, D. 5, TBMM Vakfı Yayınları, No: 33, Ankara, 1996, s. 57.

⁴⁷³ TBMMZC, C. I, D. 5, İ. 1, (1 Mart 1935), s. 4.

⁴⁷⁴ *Türk Parlamento Tarihi (1935-1939)*, Haz. İhsan Güneş, C. I, D. 5, s. 57-60.

A. Giresun Milletvekillerinin Rejim Ve Anayasaya İlişkin Çalışmaları

1. Hilafetin Kaldırılmasına Yönelik Faaliyetler

Halifelik, Müslümanların hem dini hem de siyasi işlerini yöneten toplum lideri olarak tanımlanmaktadır. İslam dünyası tarafından mutlak yönetici olarak kabul edilen bu makam, 1517 yılından itibaren Osmanlı Devleti'nde de kullanılmaya başlanmıştır.⁴⁷⁵

Mustafa Kemal Paşa'ya göre halk, hâkimiyeti ve saltanatı zamanla kendi bünyesine almıştı. Millî egemenliğin olduğu yerde saltanatın varlığı gerçeklikten uzak bir kavramdı.⁴⁷⁶ Erzurum Milletvekili Hüseyin Avni Bey ve arkadaşları, 1 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılması ve halifeliğin korunmasına dair bir takriri Meclis'e sundu.⁴⁷⁷ Büyük Millet Meclisi, aynı gün Genel Meclis kararıyla saltanatın kaldırılmasını kabul etti.⁴⁷⁸ Saltanat kaldırılırken, halifelik makamının devam etmesine karar verildi.

18 Kasım 1922'de yapılan halifelik seçiminde 162 oy kullanıldı. Abdülmecid Efendi, 148 oy alarak yeni halife seçildi. 9 milletvekilinin çekimser oy kullandığı seçimde; Sultan Abdülhamit'in oğullarından Abdürrahim 2, Selim 3 oy aldı.⁴⁷⁹ Yeni halife, 24 Kasım 1922 tarihinde İstanbul'da arz ve kabul törenini gerçekleştirdi.⁴⁸⁰

Abdülmecid Efendi'nin seçim sonrası bazı tutum ve davranışları, halifeliğin kaldırılması gerektiği düşüncesini gündeme getirdi. Mustafa Kemal Paşa, 1924 yılı başından itibaren halifelik kurumu ile ilgili endişelerini dile getiriyordu. Türkiye Büyük Millet Meclisi, ikinci dönemin ilk toplantısını 1 Mart 1924 tarihinde gerçekleştirdi ve Mustafa Kemal, bu toplantıda tereddütlerini şöyle dile getirdi:

“Millet, Cumhuriyet'in bugün ve gelecekte bütün saldırılardan korunmasını istemektedir. Milletin isteği, Cumhuriyet'in denenmiş ve olumlu sonuçları görülmüş olan bütün esaslara bir an önce ve tam olarak dayandırılması şeklinde ifade edilebilir.

*Müslümanlığın, yüzyıllardan beri yapılageldiği üzere bir siyaset vasıtası olarak kullanılmaktan kurtarılmasının ve yüceltilmesinin şart olduğu gerçeğini de görmüş bulunuyoruz.”*⁴⁸¹ Mustafa Kemal Paşa yaptığı bu konuşma ile Türkiye Cumhuriyeti'ni tehdit eden durumlara dikkat çekmek istiyordu.

⁴⁷⁵ Mahmut Goloğlu, *Halifelik Ne İdi? Nasıl Alındı? Niçin Kaldırıldı?*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2012, s. 14-15.

⁴⁷⁶ Taha Parla, *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmî Kaynakları*, C. I, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s. 104.

⁴⁷⁷ TBMMZC, C. XXIV, D. 1, İ. 130, (1 Teşrinisani 1338), s. 304-305.

⁴⁷⁸ TBMMZC, C. XXIV, D. 1, İ. 130, (1 Teşrinisani 1338), s. 314-315.

⁴⁷⁹ Naşit Hakkı Uluğ, *Halifeliğin Sonu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1975, s. 96-97.

⁴⁸⁰ Arnold J. Toynbee, *1920'lerde Türkiye Hilafetin İlgası*, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 1998, s. 70.

⁴⁸¹ Atatürk, *Nutuk*, s. 573.

1 Kasım 1922’de saltanat ile halifeliğin birbirinden ayrılması, 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet’in ilan edilmesi ve devlet başkanı sorununun ortadan kaldırılma süreçleri, halifelik makamını güçsüzleştirdi. Bu durumdan rahatsız olan ve hilafet makamının yeniden değer kazanmasını isteyenler harekete geçti. Halifeliğin kaldırılma sürecini yoğun bir şekilde eleştirdi.⁴⁸²

Abdülmecit Efendi halife olarak seçildikten sonra Meclis içinde, halifelik lehine çalışmalar başladı. Halife, Meclis’te yaşanan gelişmelerden destek alarak Osmanlı Hanedanı’ndan övgü ile söz ediyordu. Cuma namazlarını gösterişli bir şekilde ve her hafta farklı bir camide kılıyordu. Halifeyi destekleyen milletvekilleri ve komutanların, sık sık halifeyi ziyaret etmeleri, halifeliğin cumhuriyet rejimi ile uyum sağlamayacağını gösterdi.⁴⁸³

Bu süreçte halifelik meselesi, iç mesele olmaktan çıkıp uluslararası bir konu haline geldi. Saltanatın kaldırılmasının ardından halifelik makamının yetki ve sınırları da sorgulanmaya başlandı. Halifelik kurumunun geleceği ile endişe duyduklarını ifade eden Hint Müslümanlarının liderleri Ağa Han ve Emir Ali, 24 Kasım 1923 tarihinde Türk Hükûmeti’ne bir mektup gönderdi. Mektup, Başvekil İsmet Paşa’ya ulaşmadan, 5-6 Aralık 1923 tarihlerinde İstanbul basınında yayınlandı. Halifenin, Müslüman birliğini temsil ettiği, bu halifenin bir Türk olmasının da İslam ulusları arasında bir üstünlük kazandıracağı düşüncesi mektubun temel fikrini oluşturuyordu.⁴⁸⁴ Meclis, bu mektubu rejimi tehdit eden bir unsur olarak gördü.

2 Mart 1924 tarihli Meclis görüşmelerinde, Urfa Mebusu Şeyh Saffet Efendi ve elli üç milletvekili “*Hilafetin İlgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılmasına Dair Kanun*” teklifini TBMM’ye sundu.⁴⁸⁵ İçlerinde Giresun Milletvekili Tahir Bey, Hakkı Tarık Bey ve Hacim Muhiddin Bey’in de yer aldığı grup, kanun teklifinin gerekçesinin, Türkiye Cumhuriyeti’ni çift başlılıktan tam anlamıyla kurtarabilmek olduğunu belirten açıklamalarda bulundu. Kanun teklifinde bulunan milletvekillerine göre; halifelik makamı, ulusal egemenlik ve ulusal bağımsızlık kavramlarıyla çelişiyordu. Bu makamın varlığı, ulusal güvenlik açısından Türkiye Cumhuriyeti için bir tehdit oluşturuyordu. Halifelik, ilk İslam devletlerinde yönetimle bağdaşan bir kavramdı ve modern İslam ülkelerinde ayrı bir halifelik makamına gerek yoktu. Türk Milleti, ulusal bağımsızlığını koruyabilmek için bu gerçeği kabul etmek zorundaydı.⁴⁸⁶

⁴⁸² Çakan Hacııbrahimoğlu, *Devrimci Meclis II. TBMM (1923-1927)*, s. 238; *Cumhuriyet Halk Partisi XV. Yıl Kitabı*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1938, s. 5.

⁴⁸³ Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi (1923-1927)*, C.I, D.2, s. 293.

⁴⁸⁴ Goloğlu, *Halifelik Ne İdi?...*, s. 45-47.

⁴⁸⁵ *CHP Grup Toplantısı Tutanakları (1923-1924)*, Haz. Yücel Demirel, Osman Zeki Konur, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 393.

⁴⁸⁶ *TBMMZC*, C. VII, D. 2, İ. 2, (3 Mart 1340), s. 28.

Kanun gerekçesi açıklandıktan sonra 3 Mart 1924 tarihli toplantının ikinci oturumunda müzakereler başladı. “*Hilafetin İlgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılmasına Dair Kanun*” teklifi 13 maddeden oluşuyordu. Kanunun birinci maddesi, halifeliğin resmî olarak kaldırıldığını vurguluyordu. Bu makamın, Cumhuriyet rejiminin anlam ve değerlerine uygun olmadığı bir kere daha bu madde ile kesinleşmiş oluyordu. Kanunun ikinci maddesi, halifeliğin kaldırılması sonrasında Osmanlı Hanedanı’nın yurt dışına gönderileceğini, bu soya bağlı kadınlardan doğmuş kişilerin “*Osmanlı*” olarak kabul edileceğini, hanedan üyelerinin Türkiye Cumhuriyeti’nde oturma hakkından ebediyen mahrum bırakılacağını açıklıyordu. Hanedan üyelerinin yurt dışına gönderileceği zaman, üçüncü madde ile belirleniyordu. Buna göre hanedan üyeleri kanun yayınlandıktan sonra, en geç on gün içerisinde Türkiye Cumhuriyeti’ni terk etmek zorundaydı. Bununla birlikte kanunun dördüncü maddesi, yurt dışına çıkarılan hanedan üyelerinin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığından da çıkarıldığını belirtiyordu.⁴⁸⁷

Kanunun beşinci maddesi, Osmanlı hanedanından olan kişilerin mülk edinmelerini sınırlıyordu. İlgili madde ile hanedan üyeleri, Türkiye Cumhuriyeti’nde taşınmaz mal satın alamayacaklardı. Kendilerine tayin edilen vekiller aracılığıyla, Türkiye Cumhuriyeti ile ilişkilerinin kesilmesi için bir yıl zarfında devlet mahkemelerine başvuru yapabileceklerdi. Bir yılın sonunda ise herhangi bir mahkemeye başvuru yapma hakları olmayacaktı. Yurt dışına gönderilecek hanedan üyelerinin masrafları TBMM tarafından düşünülmüştü. Kanunun altıncı maddesi, hanedan üyelerinin giderleri hakkındaki açıklamaları kapsıyordu. Hanedan üyelerine yol masrafı adı altında, bir defaya mahsus ve servetleri ile orantılı olarak uygun miktarda para ödenecekti.⁴⁸⁸

Kanunun yedinci maddesi, hanedan üyelerinin taşınmazları hakkındaki durumu belirliyordu. Türk vatandaşlığından çıkarılarak yurt dışına gönderilen hanedan üyelerinin gayrimenkulleri, bir sene içerisinde ve hükûmet denetiminde tasfiye edilecekti. Hanedan üyeleri belirtilen süre zarfında bu gayrimenkulleri elden çıkarmadığında, hükûmet bu görevi üstlenecek ve satılan gayrimenkullerin bedelini hanedan üyelerine verecekti. Osmanlı Devleti padişahlarına ait arazilerin durumunu ise kanunun sekizinci maddesi belirliyordu. İlgili maddeye göre, Osmanlı İmparatorluğu’nda padişahlık yapan kişilerin, Türkiye Cumhuriyeti sınırlarında bulunan taşınmazları, millete devrediliyordu. Osmanlı Devleti padişahlarına ait taşınabilir malların durumu, kanunun dokuzuncu maddesi ile ifade ediliyordu. Padişahların hizmetine sunulan saraylar, kasırlar, tablolar ve güzel sanatlara ait eserler Türkiye Cumhuriyeti

⁴⁸⁷ TBMMZC, C. VII, D. 2, İ. 2, (3 Mart 1340), s. 28.

⁴⁸⁸ CHP Grup Toplantısı Tutanakları (1923-1924), Haz. Demirel, Konur, s. 395.

halkına devrediliyordu. Yine kanunun onuncu maddesi ile Osmanlı İmparatorluğu hazinesi de millete bırakılıyordu.⁴⁸⁹

Kanunun on birinci maddesi, hanedan üyelerinin, taşınabilir ve taşınmaz mallarının ne şekilde temin edileceğini belirliyordu. Buna göre, söz konusu malların tespit edilmesi ve korunması için bir nizamname oluşturulacaktı. Kanunun on ikinci maddesi, halifeliğin kaldırılmasına dair kanun teklifinin yürürlüğe girme tarihini belirliyorken, on üçüncü madde kanunu yürütme yetkisini Bakanlar Kurulu'na devretmekteydi. Kanun teklifinde yer alan maddeler okunduktan sonra, İsmet Paşa'nın başkanlığında grup toplantısı yapıldı ve müzakerelere geçildi. Meclis'te söz alan ilk kişi ilk Rize Milletvekili Ekrem Bey oldu. Ekrem Bey, bu makamın Türk milletine hizmet etmekte eksik kaldığını ve kaldırılmasının isabetli olduğunu ifade etti. Daha sonra Gümüşhane Milletvekili Zeki Bey söz alarak, TBMM'nin halifelik makamını korumakla görevli olduğunu, halifeliğin kaldırılması meselesini tartışmak için uygun bir zaman olmadığını ifade etti.⁴⁹⁰

Oldukça hararetli geçen müzakerelerde Karesi Milletvekili Ahmet Süreyya Bey, Kırşehir Milletvekili Yahya Galip Bey, Eskişehir Milletvekili Abdullah Azmi Efendi, Konya Milletvekili Musa Kâzım Efendi, Isparta Milletvekili Hüseyin Hüsnü Efendi söz alarak konuşma yaptı. Halifeliğin kaldırılması kararının, Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikasına zarar vereceği bu konuşmaların ortak noktasını oluşturuyordu.⁴⁹¹

Müzakerelerde görüşülen bir diğer konu halifelik makamının, Cumhurbaşkanlığı makamına devredilme gerekliliği idi.⁴⁹² Yine Adliye Vekili Seyyid Bey, müzakereler sırasında söz isteyerek halifeliğin tarihçesi hakkında uzun ve detaylı açıklamalarda bulundu. Hilafet meselesinin dini olmaktan ziyade siyasi bir kavram olduğunu, zamana ve geleneklere göre değişebileceğini vurguladı.⁴⁹³

Mecliste Şeriye ve Evkaf ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekâletleri'nin kaldırıldığı,⁴⁹⁴ Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabul edildiği gün⁴⁹⁵, halifeliğin devamını isteyen ve kaldırılmasına karşı olan bir grup, Mustafa Kemal Paşa'ya halifelik teklifinde bulundular.

⁴⁸⁹ TBMMZC, C. VII, D. 2, İ. 2, (3 Mart 1340), s. 29.

⁴⁹⁰ TBMMZC, C. VII, D. 2, İ. 2, (3 Mart 1340), s. 29-31.

⁴⁹¹ Kemaleddin Nomer, *Şeriat, Hilafet, Cumhuriyet, Laiklik, Dini ve Tarihi Gerçeklerin Belgeleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1996, s. 140-141.

⁴⁹² Nomer, *Şeriat, Hilafet, Cumhuriyet...*, s. 141-153.

⁴⁹³ TBMMZC, C. VII, D. 2, İ. 2, (3 Mart 1340), s. 40-43.

⁴⁹⁴ 3 Mart 1924 tarihinde 429 numaralı kanun ile Şeriye ve Evkaf Vekâletleri kaldırıldı ve tüm yetkiler Diyanet İşleri Başkanlığı'na devredildi. Bkz. TBMMZC, C. VII, D. 2, İ. 2, (3 Mart 1340), s. 1-26.

⁴⁹⁵ "Hilafetin İlga ve Hanedan-ı Osmaniye'nin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılmasına Dair Kanun", *T.C. Resmî Ceride*, S. 63, 6 Mart 1340, s. 6.

Ancak bu öneri Mustafa Kemal Paşa tarafından, samimi niyetler ile yapılmadığı ve gerçek dışı bir durum olduğu gerekçesi ile geri çevrildi.⁴⁹⁶

Mustafa Kemal Paşa'ya göre halife olmak, devlet başkanı olmak demektir. Ancak, İslam topluluklarının her birinin başında kral, imparator ya da bir devlet başkanı zaten vardı. Başka ülkelerin bağımsızlığına aykırı görünen bu durum, bir daha gündeme gelmemeliydi.⁴⁹⁷

Birinci celse sonunda verilen aranın ardından başlayan ikinci celsede oturum başkanı olarak İsmet Paşa söz aldı. Halifeliğin dini yönü ile ilgili gerekli açıklamaların yapıldığını belirterek, siyasi yönden halifeliği değerlendirdi. İç politikada yaşanabilecek en büyük endişenin, halkın bu kararı nasıl karşılayacağı meselesi olduğunu belirtti. Ancak O'na göre, bunu düşünerek endişelenmek doğru bir tavır değildi ve halifelik makamı, uluslararası siyasette bir yarar sağlamıyordu. Yine İsmet Paşa'ya göre; esas ve şekil yönünden çürük, temelsiz ve asılsız olan bu usule karşı Türk milleti, duygularını, inancını ve düşüncesini açığa vuruyordu. İstanbul'u Türklerin elinde bırakan etken, yalnız ve özellikle, Türk milletinin düşmana karşı ayaklanması ve düşmana karşı elde ettiği zaferdi. Türk milleti, düşmana karşı zaferi temin eden kuvvetlere her zaman aynı kuvvette olduğunu ifade ettikçe İstanbul Türk milletininindi. Başka hiçbir şey, bunu Türklerin elinden alamazdı.⁴⁹⁸

İsmet Paşa'nın açıklamalarından sonra Meclis, kanun maddelerini oylamaya koydu. “*Hilafetin İlgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılmasına Dair Kanun*”un birinci maddesi müzakere edildi. Konya Milletvekili Şeyh Saffet Efendi, Kastamonu Milletvekili Halit Bey, Zonguldak Milletvekili Abdullah Hilmi Bey söz alarak, hilafet meselesinin hiçbir zaman tam anlamıyla tahlil edilemediğini, birinci maddenin kabul edilmesinin yerinde olduğunu ifade etti.⁴⁹⁹

İlgili kanunun ikinci maddesi oylamaya sunulduğunda, Meclis'te yeniden tartışmalar ve görüş ayrılıkları başladı. Halifeliğin kaldırılması ve Osmanlı Hanedanı'nın erkek üyelerinin yurt dışına çıkarılma konusunu milletvekilleri anlayışla karşılıyordu. Trabzon Milletvekili Muhtar Bey, Cumhuriyete engel olacak hiçbir girişimi kabul etmediklerini, hanedan erkeklerinin yurt dışına gönderilmesini bu yönden destekliğini ifade etti. Ancak ona göre, kadınlar bu durumdan muaf tutulmalıydı, çünkü eşleri olmadan bir tehlike arz etmiyorlardı.⁵⁰⁰

⁴⁹⁶ Seçil Akgün, *Halifeliğin Kaldırılması ve Laiklik*, Temel Yayınları, İstanbul, 2006, s. 215-216.

⁴⁹⁷ Atatürk, *Nutuk*, s. 575.

⁴⁹⁸ TBMMZC, C. VII, D. 2, İ. 2, (3 Mart 1340), s. 62.

⁴⁹⁹ TBMMZC, C. VII, D. 2, İ. 2, (3 Mart 1340), s. 34-36.

⁵⁰⁰ TBMMZC, C. VII, D. 2, İ. 2, (3 Mart 1340), s. 65-67.

Muhtar Bey'in sözlerine karşılık söz alan Kütahya Milletvekili Ragıp Bey ise herkesin, kadınlara ve çocuklara merhamet etmek istediğini ancak hanedan üyelerinin yıllar sonra bir tehlike yaratabileceğini ifade etti. Yine Zonguldak Milletvekili Ragıp Bey, merhametin herkes için geçerli bir his olduğunu ancak milletin çıkarlarının her şeyin üzerinde tutulması gerektiğini vurguladı. İkinci madde, yapılan itirazlar ve görüşmelerden sonra kabul edildi. İlgili kanunun 3,4 ve 5. maddeleri müzakereye gerek görülmeden kabul edildi. Kanunun altıncı maddesi okunduğunda Giresun Milletvekili Hacim Muhittin Bey, söz aldı. İlgili madde, hanedan üyelerinin yolculuk sırasında ihtiyaç duyacakları yol masraflarının, servetlerine göre Türk Hükûmeti'nce belirlenecek paraların ödenmesi şeklindeydi. Hacim Muhittin Bey, hanedan üyelerinin servetleri varsa kendi imkânları ile gitmelerini, servetleri yoksa milletin ancak o zaman hanedan üyelerine destek olunması gerektiğini belirtti. Ancak madde üzerine müzakereye gerek görülmedi ve tüm maddeler onaylanarak, 431 sayılı kanun kabul edildi.⁵⁰¹

“Hilafetin İlgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılmasına Dair Kanun ”, 3 Mart 1924'te kabul edilmiştir. 6 Mart 1924 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁵⁰²

Halifeliğin kaldırılması kararından sonra Abdülmecit Efendi ve ailesi, 4 Mart 1924'te ülkeden ayrılmıştır.⁵⁰³ Halifeliğin kaldırılmasıyla başlayan laikleşme hareketi, eğitim ve hukuk başta olmak üzere diğer inkılaplarla birlik ve uyum içinde sürdürülmüştür.⁵⁰⁴

2. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na Dair Gelişmeler

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte, devletin yapısal sorunlarına çözümler üretilmeye çalışılmıştır. Siyasi alanda yapılan yenilikleri, hukuki alanda yapılan inkılaplar izlemiştir. Bu bağlamda atılan adımlardan en önemlisi 1924 Anayasası'nın kabul edilmesi olmuştur.⁵⁰⁵ 1921 Anayasası, TBMM'nin hukuki dayanağını oluştursa da özgürlükler ve yargı bakımından eksik bir metin olarak değerlendiriliyordu.⁵⁰⁶

⁵⁰¹ TBMMZC, C. VII, D. 2, İ. 2, (3 Mart 1340), s. 68.

⁵⁰² “Hilafetin İlga ve Hanedan-ı Osmaniye'nin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılmasına Dair Kanun”, *Resmî Ceride*, S. 63, 6 Mart 1340, s. 6.

⁵⁰³ BCA, 180-9-0-0, 110-533-19, 05-03-1924; Akgün, *Halifeliğin Kaldırılması ve Laiklik...*, s. 221.

⁵⁰⁴ Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, 4. bs., Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2005, s. 91; *Cumhuriyet Halk Partisi On Beşinci Yıl Kitabı*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1938, s. 5-6.

⁵⁰⁵ Lewis, *Demokrasinin Türkiye Serüveni...*, s. 13.

⁵⁰⁶ *Türk Parlamento Tarihi*, Haz. Kazım Öztürk, C. I, D. 2, s. 407.

Meclis, anayasada değişiklikler yapmak amacıyla 9 Mart 1924'te görüşmelere başladı. Teşkilat-ı Esasiye Komisyonu tarafından hazırlanan kanun tasarısının en yoğun müzakereleri 16 Mart 1924 tarihli oturumda gerçekleşti.⁵⁰⁷

“*Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun*” birinci bölümü genel hükümleri kapsıyordu. İlk madde “*Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir*” ifadesiyle, ülke rejimine vurgu yapıyordu. Madde okunduktan sonra Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey söz alarak, buradaki ibarenin yanlış yazıldığını belirtti. Ona göre madde “*Türkiye Devletinin Hükûmet şekli Cumhuriyettir*” şeklinde güncellenmeliydi. Böylelikle anlam bütünlüğü sağlanmış olacaktı. Hakkı Tarık Bey, maddenin belirtilen şekilde değiştirilmesi için bir takrir verdi. Ancak, Mersin Milletvekili Niyazi Bey'in de benzer bir çalışma sunması üzerine kendi takririnden vazgeçti. Kanun-i Esasi Encümeni, maddede herhangi bir karışıklık olmadığı gerekçesiyle değişiklik talebini kabul etmedi. Bunun üzerine birinci madde okunduğu şekliyle kaydedildi.⁵⁰⁸

Kanunun ikinci maddesi Türkiye Devleti'nin İslam dinine mensup olduğunu, dilinin Türkçe ve başkentinin de Ankara olduğunu belirtiyordu. Üçüncü madde, 1921 Anayasası'nda olduğu gibi egemenliğin, kayıtsız şartsız millete ait olduğunu bir kere daha vurguluyordu. Dördüncü maddeyle, Büyük Millet Meclisi'nin halkın tek ve gerçek temsilcisi olduğu hatırlatılıyordu. Kanunun beşinci ve altıncı maddelerine göre Meclis, yasama dışında başka yetkilere de sahipti. Bu yetkileri kullanma gücü yine Meclis'e aitti. Tasarının yedinci maddesi; Meclis'in yürütme yetkisini, Reisicumhur ve onun atadığı İcra Vekilleri kanalıyla kullanacağını belirtiyordu. Yine bu maddeye göre Meclis, hükûmeti her zaman denetleyecekti.⁵⁰⁹ Sekizinci madde ile yargı hakkı, millet adına bağımsız mahkemeler tarafından kullanılacaktı. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun ikinci bölümü, yasal yükümlülöklere dairdi. Buna göre Meclis, halk tarafından seçilen milletvekillerinden oluşuyordu. On sekiz yaşını dolduran her Türk erkek vatandaşının seçme hakkı vardı. Otuz yaşını dolduranlar ise milletvekili olarak seçilebilirdi.⁵¹⁰

İkinci bölümün müzakereleri devam ederken, tasarının en çok tartışılan kısmı on üçüncü madde oldu. İlgili madde; Büyük Millet Meclisi seçimlerinin dört yılda bir yapılacağını, görev süresi biten milletvekillerinin yeniden seçilebileceğini, eski Meclis'in yeni Meclis toplanana kadar çalışmalarına devam edeceğini belirtiyordu. Yine bu maddeye göre yeni seçim yapılmasına fırsat bulunmazsa, toplanma dönemi bir yıl daha uzayacaktı. Milletvekilleri, milletin tümünü temsil edecekti. Kanun maddesi okunduktan sonra Giresun Milletvekili Hakkı

⁵⁰⁷ İsmet İnönü, *Hatıralar*, Yay. Haz. Sabahattin Selek, 3. bs., Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2009, s. 452.

⁵⁰⁸ TBMMZC, C. VII, D. 2, B. 13, (16 Mart 1340), s. 532-534.

⁵⁰⁹ TBMMZC, C. VII, D. 2, B. 13, (16 Mart 1340), s. 535-537.

⁵¹⁰ TBMMZC, C. VII, D. 2, B. 13, (16 Mart 1340), s. 540-543.

Tarık Bey söz alarak, Meclis’e bir teklif verdi. On üçüncü maddeye eklenmesini talep ettiği bu teklif; savaş gibi olağanüstü durumlar olmadığında, yeni dönem seçimleri yapılana kadar toplantı dönemlerinin bir yıl daha uzaması esasına dayanıyordu. Hakkı Tarık Bey’in bu teklifi, Meclis’in çalışma süresini olumsuz etkileyeceği gerekçesiyle reddedildi.⁵¹¹

Büyük Millet Meclisi’nin çalışma prensipleri, kanunun ikinci bölümünde detaylı bir şekilde ele alınıyordu. Bu bağlamda Meclis, her yıl kasım ayı başında çağrısız toplanmalıydı ve çalışmalarına altı aydan fazla ara vermemeliydi.⁵¹² Kanun teklif etme hakkı, Meclis üyeleri ve İcra Vekilleri Heyeti’ne aitti. On yedinci madde, kanunun en çok tartışılan kısımlarından biriydi. Bu maddeye göre; milletvekili düşüncelerinden, söylemlerinden ve Meclis’teki oylardan sorumlu değildi. Seçim öncesi ve sonrasında; üzerine suç atılan bir milletvekili, Meclis kararı olmadıkça sanık olarak sorgulanamaz, tutuklanamaz ve yargılanamazdı. Cinayetten suçüstü yakalanma hali, bu hükmün dışında tutuluyordu. Bir milletvekili hakkında verilen ceza hükmü, milletvekilliği süresinin sonunda uygulanırdı.⁵¹³

Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, on yedinci madde hakkında bir takrir vererek, düzenleme talep etti. Ona göre madde:

“Hiçbir milletvekili ne meclisteki oy, düşünce ve demeçlerinden, ne de meclisteki oy, düşünce ve demeçlerini meclis dışında söylemek ve açığa vurmaktan sorumlu değildir” şeklinde değiştirilmeliydi. Oylama sonucunda teklifin kabul edilmesine ve on yedinci maddenin bu şekilde güncellenmesine karar verildi.⁵¹⁴

TBMM 30 Mart 1924 tarihinde, ikinci bölüm müzakerelerine devam etti. Oturum başlarken yine Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, bir madde teklifinde bulundu. Bu teklif Meclis’in idari işleri hakkındaki yetkiyi Meclis Başkanı’na veriyordu. Meclis’teki çalışma sistemini düzenleyen bu teklif, yapılan oylama sonucunda 30. madde olarak kabul edildi.⁵¹⁵

Tasarının üçüncü bölümü, yürütme görevlerini kapsıyordu. Buna göre Cumhurbaşkanı, Büyük Millet Meclisi tarafından bir seçim dönemi için seçilecekti. Cumhurbaşkanı makamının boş kalması durumunda BMM Başkanı vekil olarak bu görevi devralacaktı.⁵¹⁶ Cumhurbaşkanı’nın görev ve yetkileri bu bölümde detaylı bir şekilde ele alınıyordu.

⁵¹¹ TBMMZC, C. VII, D. 2, B. 13, (16 Mart 1340), s. 544-548.

⁵¹² TBMMZC, C. VII, D. 2, B. 13, (16 Mart 1340), s. 549.

⁵¹³ TBMMZC, C. VII, D. 2, B. 13, (16 Mart 1340), s. 555-557.

⁵¹⁴ TBMMZC, C. VII, D. 2, B. 13, (16 Mart 1340), s. 564-567.

⁵¹⁵ TBMMZC, C. VIII, D. 2, B. 24, (30 Mart 1340), s. 104.

⁵¹⁶ TBMMZC, C. VIII, D. 2, B. 24, (30 Mart 1340), s. 111-115.

TBMM, 20 Nisan 1924'te kanun çalışmasının diğer maddelerini müzakereye başladı. Bu oturumda kanunun dördüncü bölümü ele alındı. İlgili bölüm mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkilerini kapsıyordu. Ayrıca, davaların yürütülmesinde önemli bir faktör olan yargıçların bağımsız olduğu da bu bölümde yer alıyordu. Beşinci bölüm, kamu hukukuna dair hükümler içeriyordu. Kişilerin temel ve hak özgürlüklerinin esas alındığı bu bölümde, üzerinde en çok durulan madde seksen birinci idi. Anayasanın seksen birinci maddesi; posta için verilen evrak, mektup ve her türlü emanetin, yetkililer ve mahkeme kararı olmadıkça açılmayacağını belirtiyordu. Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, maddeye bir fıkra eklenmesini talep etti ve bu amaçla bir takrir sundu. Telgraf ve telefonlar için de aynı uygulamanın yapılması esasına dayanan bu takrir kabul edildi. Seksen birinci madde bu fıkra ile güncellendi.⁵¹⁷

Beşinci bölümün çok tartışılan bir diğer maddesi seksen altıncıydı. Bu maddeye göre; ülkede savaş tehlikesi meydana geldiğinde, isyan ve ihtilaller çıkararak Cumhuriyet aleyhine faaliyette bulunulduğunda Meclis, genel veya bölgesel sıkıyönetim ilan edebilecekti. Seksen altıncı madde okunduktan sonra Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey söz aldı. Sıkıyönetim ilan edilecek durumlarda Meclis toplu değilse, derhal toplantıya çağrılması yönünde bir teklif verdi. Bu önerinin, ilgili maddeye eklenmesi gerektiğini ifade etti. Hakkı Tarık Bey'in ardından, yine Giresun Milletvekili olan Hacim Muhittin Bey söz aldı. O da seksen altıncı maddenin, altıncı satırında yer alan “*genel veya*” ibaresinin kaldırılması yönünde bir teklifte bulundu. Hakkı Tarık Bey'in teklifi Meclis tarafından kabul edilirken, Hacim Muhittin Bey'in teklifi reddedildi.⁵¹⁸

Kanunun altıncı bölümü, “*Türlü Maddeler*” başlığı altında ele alınıyordu. Bu kısım devletin idari bölümleri, memurlar ve maliye işlerine ilişkin hükümleri içeriyordu.⁵¹⁹ Tasarının bu bölümünde yer alan yüz ikinci madde, tartışmalara yol açtı. İlgili madde, Anayasada değişiklik yapılmasını şu şartlara bağlıyordu:

*“Değişiklik teklifinin meclis tam üyesinin en az üçte biri tarafından imzalanması şarttır. Değişiklikler ancak tam sayımın üçte iki oy çokluğu ile kabul edilebilir. Bu kanunun, devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki birinci maddesinde değişiklik ve başkalaştırılması hiçbir türlü teklif dahi edilemez.”*⁵²⁰

⁵¹⁷ TBMMZC, C. VIII, D. 2, B. 42, (20 Nisan 1340), s. 896-905.

⁵¹⁸ TBMMZC, C. VIII, D. 2, B. 42, (20 Nisan 1340), s. 907-910.

⁵¹⁹ TBMMZC, C. VIII, D. 2, B. 42, (20 Nisan 1340), s. 911-920.

⁵²⁰ TBMMZC, C. VIII, D. 2, B. 42, (20 Nisan 1340), s. 921.

Yüz ikinci madde hakkında söz alan milletvekillerinin başında Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey geliyordu. Kendisi, madde hakkında şöyle bir teklifte bulundu:

“İşbu kanunun şekli devletin Cumhuriyet olduğuna dair olan birinci maddesinin ve Büyük Millet Meclisinin başlıca vazâifine ait madde ile işbu maddenin bu fıkrasının tadil ve tağyiri hiç bir suretle teklif dahi edilemez.”⁵²¹ Hakkı Tarık Bey’in teklifi gerekçe gösterilmeksizin reddedildi. Meclis, yüz ikinci maddenin esas şekli ile kabulüne karar verdi.

Altı bölüm ve toplamda 105 maddeden oluşan “Teşkilat-ı Esasiye Kanunu”⁵²² 20 Nisan 1924’te kabul edilmiştir.⁵²³ 24 Mayıs 1924 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁵²⁴

1924 Anayasası, 1921 Anayasası’nın temel ilkelerini benimsemekle birlikte inkılapçı bir karakter taşıyordu. Meclis üstünlüğü esasına sadık kalan 1924 Anayasası, temel hak ve hürriyetlere ait düzenlemeler yaparak kamu özgürlüğünü koruma altına aldı.⁵²⁵

1924 Anayasası’nın 1921 Anayasası’ndan farkı vilayet işlerinin yürütülmesi için makamlara geniş yetkiler vermesidir. 1924 Anayasası, 1928 ve 1937 yıllarında değişikliğe uğramıştır. İlgili Anayasa, 1961 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.⁵²⁶

3. Yüzellilikler Hakkındaki Kanun

Millî Mücadele Dönemi’nin başarılı bir şekilde tamamlanmasıyla ülkede kalkınma faaliyetleri başlamıştı. 1 Kasım 1922 tarihinde TBMM’nin saltanatı kaldırma kararı ile Osmanlı Devleti’nin son padişahı Sultan Vahdettin ve Millî Mücadele’ye karşı olanlar ülkeden ayrılma kararı almıştı.⁵²⁷

Büyük Millet Meclisi, askerî ve siyasi zaferlerin ardından Millî Mücadele’ye karşı olan kişi ve grupları belirleyerek, hazırlanan bir kararname ile onları yurt dışına çıkaracaktı. Hazırlanan bu kararnameye göre; toplamda 150 kişiden oluşan bu kişiler, Türk vatandaşlığından çıkarılacak ve bir daha ülkeye dönemeyecekti. Ayrıca, Türkiye’de mülk edinmeleri de yasaklanacaktı.⁵²⁸

⁵²¹ TBMMZC, C. VIII, D. 2, B. 42, (20 Nisan 1340), s. 922.

⁵²² BCA, 490-1-0-0, 569-2264-2, 00.00.1926.

⁵²³ TBMM Kanunlar Dergisi, C. II, 20 Nisan 1340, s. 365-372.

⁵²⁴ “Teşkilat-ı Esasiye Kanunu”, *Resmî Ceride*, S. 71, 24 Mayıs 1340, s. 4-7.

⁵²⁵ “Teşkilat-ı Esasiye Kanunu”, *Resmî Ceride*, S. 71, 24 Mayıs 1340, s. 4-7; *Türk Parlamento Tarihi*, Haz. Kazım Öztürk, C. II, s. 410; Tanör, *Anayasal Gelişme Tezleri*, Yapı Kredi Yayınları, 2. bs., İstanbul, 2010, s. 123.

⁵²⁶ Bülent Tanör, Necmi Yüzbaşıoğlu, *Türk Anayasa Hukuku*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 82; Parla, *Türkiye’de Anayasalar*, s. 16.

⁵²⁷ Şaduman Halıcı, *Mütareke Döneminin İşbirlikçileri Yüzellilik Gazeteciler*, Cumhuriyet Kitapları, 2. bs, İstanbul, 2023, s. 28-29.

⁵²⁸ Ahmet Yusuf Yılmaz, *Cumhuriyetin Sürgünleri Yüzellilikler*, Dorlion Yayınları, Ankara, 2022, s. 177.

Millî Mücadele'ye karşı olanların cezalandırılmasına dair ilk çalışmalar 1921 yılında başladı. Konunun daha ciddi bir şekilde ele alınması ise Lozan Barış görüşmeleri sırasında oldu.⁵²⁹ Türk Hükûmeti, Lozan Barış görüşmeleri esnasında Millî Mücadele Dönemi'nden itibaren kendisine zorluklar çıkaran yerli ve yabancı unsurları, yeni kurulacak olan devlete kabul etmeme kararı aldığını ifade etti. Türk Hükûmeti'nin bu tezine karşılık İtilaf Devletleri, bu kişilerin affedilmesini isteyerek genel af konusunu gündeme getirdi⁵³⁰.

Lozan Barış görüşmelerinde, Azınlıklar Alt Komisyonu'nda genel af konusu gündeme geldi. Af tasarısına yönelik çalışmalar, İtalyan temsilci Montagna'nın başkanlığında hazırlandı. Bu bağlamda antlaşmanın sekizinci ekinde yer alan Affı Umumiye Mütteallik Beyanname kapsamında Türkiye'deki tüm suçluların affına yönelik genel bir af kanun çıkarılacağı kabul edildi. Çok geniş bir kapsamı olan bu af tasarısı Türk Hükûmeti tarafından eleştirildi.⁵³¹ Lozan Barış görüşmelerinin ikinci döneminde Türk Hükûmeti, 150 kişiyi dâhil etmemek kaydıyla Genel Affa İlişkin Bildiri ve Protokolü, 24 Temmuz 1923'te imzaladı.⁵³²

16 Nisan 1924 tarihli gizli oturumda 150 kişiden oluşacak listenin düzenlenmesi için temel prensipler belirlendi. Buna göre; Sevr Barış Antlaşması'nı imzalayanlar, Kuvayı İnzibatiye Heyeti içinde yer alanlar, memleketin içinde bulunduğu zor zamanlarda düşmanla iş birliği yapanlar ve basın mensupları belirlenerek bu liste içinde yer alacaktı.⁵³³

22-23 Nisan 1924 tarihli gizli oturumda görüşmelere devam edildi ve 1 Haziran 1924 tarihinde 150 kişilik liste onaylandı.⁵³⁴ Yüzellikler hakkındaki kararname 7 Ocak 1925 tarihli Resmî Gazete'de yayımlandı ve yürürlüğe girdi.⁵³⁵

Meclis'in 1 Mart 1925 tarihli toplantısında Yüzellilikler listesine alınanların yayınlarına dair müzakereler gerçekleştirildi. Yüzellilikler listesindeki kişilerin yayınlarının yasaklanması ve yeniden basılmaması konusunda Meclis ikiye ayrılmış durumdaydı. Müzakereler, Adliye Encümeni Mazbata Muharriri Münir Bey'in açıklamaları ile başladı. Münir Bey kanunlar dâhilinde, Yüzellilikler listesinde adı bulunan kişilere dair eserlerin yayınlanmasının, basılmasının ve satılmasının suç olduğunu ifade ederek, bunu yapan kişilerin cezalandırılacağını ifade etti. Listede isimleri yer alan kişilerin, gittikleri yerlerde yazdıkları eserleri ithal etmede aracı olan kişi ve kurumların da cezalandırılacağını sözlerine ekledi. Münir Bey'in açıklamalarından sonra Dâhiliye Encümeni Mazbata Muharriri Ahmet Hilmi Bey söz

⁵²⁹ Kamil Erdeha, *Yüzellilikler Yahut Millî Mücadelenin Muhasebesi*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 57.

⁵³⁰ Yılmaz, "Cumhuriyetin Sürgünleri...", s. 103.

⁵³¹ Çakan Hacıbrahimoğlu, *Devrimci Meclis II. TBMM (1923-1927)*, s. 285.

⁵³² Mustafa Budak, *99 Soruda Lozan*, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2018, s. 122.

⁵³³ *Türk Parlamento Tarihi (1923-1927)*, Haz. Kazım Öztürk, C. I, D. 2, s. 567-568.

⁵³⁴ Sedat Bingöl, *Yüzellilikler Meselesi*, Dorlion Yayınları, Ankara, 2020, s.97.

⁵³⁵ "Yüz Elli Kişilik Liste Kararname Sureti", *Resmî Ceride*, S. 81, 7 Kânunusani 1925, s. 3.

aldı. Yüzellilikler listesinde yer alan kişilere ait eserlerin bir mülkiyet hakkı taşıdığını, insanların bu eserlerden istifade etmesi gerekiyorsa söz konusu eserlerin yeniden basılması gerektiğini ifade etti.⁵³⁶

Ahmet Hilmi Bey'in ardından söz alan Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, Yüzellilikler listesinde bulunanların, siyasi eserler dışında edebi, felsefi ve ilmi eserler de yazdığını belirterek bu konunun önemli olduğuna dikkat çekti. İkinci olarak bu kişilerin isimleri yazdıkları kitaplardan çıkarılmıştı ancak nihayetinde eserler onlara aitti. Meseleye yayıncılar açısından da bakan Hakkı Tarık Bey, söz konusu yazarlara ait bazı kitapların, bazı kurumlar ve kitapçılar tarafından satın alındığını hatırlattı. Kendisi bu kitapların yasaklanması durumunda, ilgili kurumların ve kitapçıların maddi zararlarının karşılanması gerektiğinin de altını çizdi. Hakkı Tarık Bey, gazetecilik ve basın kurumları tarafından da konuyu ele almayı ihmal etmedi. “*Yüzelli Kişilik Liste Hakkındaki Kanun*” ile Türkiye sınırları dışına çıkarılan kişilere dair bir mektubun, belgenin gazetelerde paylaşılmasının yasaklandığını hatırlattı. Ancak gazetecilerin bu gibi haberlerde bu vesikaları kullanmasının gerekliliğinden bahsederek bu maddenin güncellenmesi gerektiğini açıkladı. Hakkı Tarık Bey'in açıklamalarının ardından söz alan Ergani Milletvekili İhsan Hamit Bey, Hakkı Tarık Bey'e destek vererek, O'nun haklılıkla konuları açıkladığını söyledi. Ayrıca, konunun aceleyle getirilmemesi gerektiğini ve encümene iade edilmesi gerektiğini ifade etti. Bu düşüncelere katılmadığını belirten Rize Milletvekili Ali Bey, bu kişilerin yurttan gönderildiğini dolayısıyla yayınlarının da memleketten çıkarılması gerektiğini söyledi. Bu kişilerin, kalemleri ile suç işlediklerine dikkat çekerek, encümenin doğru bir zamanda bu kanunu tanzim etmesi gerektiğini sözlerine ekledi.⁵³⁷

Milletvekillerinin fikir birliğine varamaması ve kabul edilecek maddelerin ileride yanlış anlaşılmalara yol açmaması adına ilgili kanun, 26 Şubat 1925 tarihinde Dâhiliye Encümeni tarafından Adliye Encümeni'ne devredildi. 28 Şubat 1925'te Adliye Encümeni Yüzellilikler listesinde yer alan kişilerin yayınları için uygulanacak hükümleri belirledi. “*Yüzelli Kişilik Liste Hakkındaki Kanunun*” birinci maddesi, Türkiye Cumhuriyeti tarafından yurt dışına çıkarılan kişilerin bireysel çalışmalarını ve herhangi bir yayın faaliyetinde bulunmasını yasaklıyordu. Kanunun ikinci maddesi, Yüzellilikler listesinde bulunan kişilerin basın ve yayın yasağı olduğu halde, günlük veya haftalık gazetelerde yazılarının yayımlanması durumunda matbaa sahiplerine ceza verileceğini belirtiyordu. Bu cezalar, iki haftadan altı aya kadar hapis cezası ve elli liradan yüz liraya kadar da nakdi ceza şeklinde uygulanacaktı.⁵³⁸

⁵³⁶ TBMMZC, C. XV, D. 2, B. 67, (1 Mart 1341), s. 66.

⁵³⁷ TBMMZC, C. XV, D. 2, B. 67, (1 Mart 1341), s. 67-68.

⁵³⁸ TBMMZC, C. XV, D. 2, B. 67, (1 Mart 1341), İ.67'ek, S.Sayı: Belirtilmemiş, s. 1-3.

Yurt dışına gönderilen ve bulundukları yerlerde de Türkiye Cumhuriyeti aleyhine çalışmalar yapan Yüzellikler hakkında TBMM, 28 Mayıs 1927 tarihinde bir düzenleme yaparak dört maddeden oluşan 1064 sayılı kanunu kabul etmiştir. Bu kanunun birinci maddesine göre, Lozan Barış Konferansı Alt Komisyonu Protokolü'nde belirlenen ve 150 kişiden oluşan listede yer alan kişiler, Türk vatandaşlığından çıkarılıyordu. Kanunun ikinci maddesiyle listede yer alan kişilerin, Türkiye'de mal mülk edinme ve mirastan yararlanma hakları da engelleniyordu.⁵³⁹ İlgili kanunla 1 Haziran 1924 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti ile bağlantısı kesilen ve ülkeden uzaklaştırılmış olan Yüzellikler, temel vatandaşlık haklarını da kaybetmiş oldu.⁵⁴⁰ Bu kişiler, vatandaşlık haklarını kaybetmeler de bulundukları bölgelerde birtakım yayınlar yaparak Türkiye'ye dair gözlemlerini aktarmaktan vazgeçmemişlerdi.⁵⁴¹

1938 yılında Yüzelliliklerin affedilmesi gündeme geldi.⁵⁴² Bu durum Meclis'i ikiye ayırmıştı. Bir grup bu kişilerin artık rejime zarar veremeyeceğini ifade ederek, af yasasını savunuyordu. Diğer bir grup ise ilgili kişilerin vatana ihanet ettiğini ve bu olayın tarihe mal olduğunu ifade ederek, af konusuna şiddetle karşı çıkıyordu.⁵⁴³

Nihayetinde, 29 Haziran 1938 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti 3527 sayılı kanun ile Yüzellikleri bağışladı ve vatandaşlık haklarını yeniden verdi.⁵⁴⁴ 3527 sayılı Af Yasası ile hayatta kalan kişilerin bir kısmı yurda döndü, bir kısmı ise yurt dışında yaşamaya devam etti.⁵⁴⁵

4. Dâhiliye Vekâleti Merkez Teşkilatı'na Yönelik Düzenlemeler

Dâhiliye Vekâleti, Osmanlı Devleti tarafından kurulan ve devletin güvenliğiyle ilgili raporlar hazırlayan bir kurumdu. Cumhuriyet Dönemi'nde bu kurumun etki alanı üzerine birtakım endişeler ortaya çıkmıştı. Bu doğrultuda TBMM, 11 Mayıs 1933 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'nin içeride ve dışarıda güvenliğinin sağlanması adına Dâhiliye Vekâleti Merkez Teşkilatı ve bu teşkilatın görevleri hakkındaki kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesi için bir tasarı hazırladı. Aynı zamanda basın yayın işlerinin Dâhiliye Vekâleti tarafından yönetilmesi ve genel müdürlük halinde Dâhiliye Vekâleti 'ne bağlanması da bu kanunun gerekçesini

⁵³⁹ “Lozan'da Akd Olunan Aff-ı Umûmi Beyanname ve Protokolünde Mevzû -i Bahis Yüz Elli Kişilik Listede İsimleri Muharrer Eşhasın Türkiye Teb'asından İskatı Hakkında Kanun”, *Resmî Ceride*, S. 608, 15 Haziran 1927, s. 2632.

⁵⁴⁰ İlhami Soysal, *150'likler*, Gür Yayınları, İstanbul, 1988, s. 101.

⁵⁴¹ “150likler”, *Vakit*, 7 Temmuz 1930, s. 2.

⁵⁴² “Yüzellilikler Af Mı Edilecekler?”, *Yeni Asır*, 4 Mayıs 1938, s. 4; “Siyasi Af Kanunu”, *Tan*, 31 Mayıs 1938, s. 1.

⁵⁴³ Yunus Nadi, “Yüzellilikleri Affedebilir Miyiz?”, *Cumhuriyet*, 28 Haziran 1938, s. 1.

⁵⁴⁴ “Af Kanunu”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 3961, 16 Temmuz 1938, s. 10297.

⁵⁴⁵ “150'likler affedildi”, *Son Posta*, 30 Haziran 1938, s. 1.

oluşturuyordu.⁵⁴⁶ 11 Mayıs 1933 tarihinde Meclis'e gönderilen bu kanun, 22 Mayıs 1933'de müzakere edilmek üzere gündeme alındı.⁵⁴⁷

Kanun tasarısının birinci maddesi, 21 Mayıs 1930 tarihli ve 1624 sayılı kanunun altıncı maddesinde⁵⁴⁸ bir güncelleme yapıldığını ifade ediyordu. Bu düzenleme ile birlikte merkez teşkilatta görev alacak hukuk müşavirlerinin görevleri, danışmanlık ve değerlendirme ile sınırlanıyordu. Layihanın ikinci maddesi, basın yayın işleri hakkındaydı. Maddeye göre; Basın Yayın Genel Müdürlüğü, memlekette çıkarılan gazeteleri, dergileri, risaleleri vb. yayınları araştırmak, devleti ilgilendiren yazıları bakanlığa bildirmek ile mükellefti. Bu madde ile ayrıca, basın yayın işlerinin, Matbuat Kanunu'na uygun olarak yapılıp yapılmadığını takip etmek amacıyla Dâhiliye Vekâleti'ne bağlı bir Basın Yayın Genel Müdürlüğü kurulacağı da duyuruluyordu. İkinci madde okunduktan sonra söz alan Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, bazı düzenlemelerin yapılması konusunda Meclis'e teklifte bulundu. Hakkı Tarık Bey'in dikkat çekmek istediği birinci konu, basın-yayın konusunda Dâhiliye Vekâleti'ne verilen yetkilerin çok sınırlı olduğuydu. Ona göre, Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırları dışında çıkarılan Türkçe ve diğer gazeteler, dış siyasette olduğu gibi iç siyasette de yakından takip edilmeliydi; zira bu bir ihtiyaçtı. Hakkı Tarık Bey, bu durumu gerekçe göstererek, ikinci maddede yer alan “*Memlekette çıkan*” tabirinin kanundan çıkarılması gerektiğini bir öneri olarak Meclis'e sundu.⁵⁴⁹

Kanununun ikinci maddesi hakkındaki diğer teklifi ise basın-yayın işlerini takip etmek amacıyla bağımsız bir teşkilatın oluşturulmasıydı. İlgili kanun, Dâhiliye Vekâleti'ndeki herhangi bir görevin yine Dâhiliye Vekâleti'ndeki bir birime yaptırılmasını zorunlu kılıyordu. Hakkı Tarık Bey'e göre, Dâhiliye Vekâleti bu konuda serbest bırakılmalıydı ve bu konu, ikinci maddenin sonuna bir fıkra olarak eklenmeliydi.⁵⁵⁰

Hakkı Tarık Bey'in ardından söz alan Dâhiliye Vekili Şükrü Bey, Hakkı Tarık Bey'in birinci teklifinin kanunda saklı olduğunu, Dâhiliye Vekâleti'nin bazı birimlerinin dış basında çıkan gazeteleri takip ettiğini ve bunların bazılarının toplatıldığını açıkladı. Hakkı Tarık Bey'in ikinci teklifinin de kabul edildiği takdirde uygulanmaya hazır olduğunu ancak bu düzenlenmenin Dâhiliye Vekâleti'nin temel prensiplerini bozabileceğini sözlerine ekledi. Şükrü Bey'in ardından söz alan Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik Bey de ikinci teklifin,

⁵⁴⁶ TBMMZC, C. XV, D. 4, B. 56, (22 Mayıs 1933), B.56'ek, S.Sayısı: 196, s. 1-3.

⁵⁴⁷ TBMMZC, C. XV, D. 4, B. 56, (22 Mayıs 1933) , s. 284.

⁵⁴⁸ 21 Mayıs 1930 tarihli ve 1624 sayılı Kanun'un altıncı maddesi, hukuk müşavirlerini, Dâhiliye Vekâleti tarafından kendilerine verilen her işi yapmakla mükellef sayıyordu. Buna göre müşavirler; kanun, nizamname, talimatname ve komisyon evraklarını takip etmek ve incelemekle görevliydi. Bkz. “Dâhiliye Vekâleti Merkez Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 1501, 24 Mayıs 1930, s. 8939-8942.

⁵⁴⁹ TBMMZC, C. XV, D. 4, B. 56, (22 Mayıs 1933), s. 288.

⁵⁵⁰ “Büyük Millet Meclisinde”, *Hâkimiyeti Milliye*, 23 Mayıs 1933, s. 1.

memuriyet şartlarında ve kurumlarında karışıklığa sebep olabileceğini söyleyerek Şükrü Bey'e destek verdi. TBMM'de müzakereler devam ederken tekrar söz alan Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, Dâhiliye Vekâleti'nin Türkiye dışında ve içinde çıkan gazeteleri ve dergileri takip etmek, okumak, okutturmak zorunda olduğunu ve bu durumun kanunda saklı değil de açık bir şekilde ifade edilmesi gerektiği fikrini yineledi. İkinci takriri ile ilgili, önemli olan şeyin basın-yayın organlarını takip etmek olduğunu ve kurumların bağımsız bir şekilde bunları takip edebilmesi gerektiğini hatırlattı.⁵⁵¹

Hakkı Tarık Bey'in ardından söz alan Çanakkale Milletvekili Ziya Gevher Bey, Hakkı Tarık Bey'e hak verdiğini ve onun, olayları bir gazeteci gözüyle değerlendirdiğini ifade etti. Yalnızca memleket içerisinde değil, memleket dışında da çıkarılan gazetelerin bir propaganda aracı olarak kullanıldığını, Dâhiliye Vekâleti'nin bu işi ve sorumluluğu üzerine alması gerektiğini sözlerine ekledi.⁵⁵² Yapılan müzakere ve tartışmalar sonucunda Hakkı Tarık Bey'in ilk takriri kabul edilerek, ikinci madde şu şekilde güncellendi:

*“Basın Yayın Genel Müdürlüğü, bilumum gazete ve mecmuaları ve risaleleri ve emsali neşriyatı tetkik etmek ve devleti alakadar eden yazıları tefrik ile vekâlet makamına bildirmek ve matbuat mensuplarının matbuat kanununun tayin ettiği vasıf ve şartları haiz olup olmadıklarını araştırmak ve matbuat kanununun hükümlerine nazaran matbuat harekâtını takip eylemek ile mükellef olmak üzere Dâhiliye Vekâletinde bir Matbuat Umum Müdürlüğü teşkil edilmiştir.”*⁵⁵³

Hakkı Tarık Bey'in Meclis'e sunduğu ikinci takrir de olumlu karşılanarak müzakere edildi ve bu takririn, üçüncü madde olarak kabul edilmesine karar verildi. Üçüncü madde *“Lüzum görüldüğü takdirde Matbuat umum müdürlüğüne diğer vekâletlerin memurlarından biri de tayin edilebilir.”* şeklinde aynen kabul edildi. *“Dâhiliye Vekâleti Merkez Teşkilatı Hakkındaki Kanun”* layihasının dördüncü maddesiyle 1624 numaralı Kanun'un farklı bir kadroda gösterilen hukuk danışmanlığına ait teşkilatın, güncel kanunla birlikte bir numaralı hizmet cetveline alındığı belirtiliyordu. Ayrıca, kanun tasarısının beşinci maddesi ile bakanlık hizmetinde bulunan memurların maaşlarında da bir düzenleme yapıldığı da ifade ediliyordu.⁵⁵⁴

Tasarının altıncı maddesine göre yeni kanun, 1 Haziran 1933 tarihinden itibaren geçerli kabul edilecekti. Yedinci madde ile bu kanun hükümlerini uygulamada Dâhiliye, Hariciye ve

⁵⁵¹ TBMMZC, C. XV, D. 4, B. 56, (22 Mayıs 1933) , s. 289.

⁵⁵² “Dâhili Matbuat Umum Müdürlüğü İhdas Ediliyor”, *Cumhuriyet*, 23 Mayıs 1933, s. 6.

⁵⁵³ TBMMZC, C. XV, D. 4, B. 56, (22 Mayıs 1933) , s. 291.

⁵⁵⁴ “Matbuat Umum Müdürlüğü”, *Milliyet*, 23 Mayıs 1933, s. 5.

Maliye Bakanlığı yetkili olacaktı.⁵⁵⁵ 22 Mayıs 1933 tarihli Meclis oturumunda maddeleri kabul edilen bu kanun, 28 Mayıs 1933 tarihli Resmî Gazete’ de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁵⁵⁶

5. Cumhuriyet’in Onuncu Yıl Kutlamalarına Yönelik Faaliyetler

Millî bayramlar ve törenler, toplumların birlik ve beraberliğinin hatırlandığı ortak zaman dilimleridir. Millî değerler etrafında şekillenen bu özel günlerde, vatanseverlik duygusunu ve toplumsal bağları güçlendiren bayrak, anıt heykeller, ulusal kurtuluş mücadelesi gibi siyasi sembollere de başvurulmaktadır.⁵⁵⁷

Millî bayramların resmî bir kimlik kazanmasını önemseyen Meclis, 19 Nisan 1925 tarihli oturumunda, Başbakan Ali Fethi Bey tarafından sunulan kanun layihasını gündeme almıştı. Ali Fethi Bey her ulusun, kendisi için özel kabul ettiği bir günü millî bayram olarak belirlediğini, memleketin içinde ve dışında, tüm elçiliklerde bu bayramın kutlandığını ifade etti. Bu bağlamda, Türkiye Cumhuriyeti’nin de 29 Ekim gününü millî bayram olarak kutlayabileceğini kaydederek, 4 maddelik bir kanun layihasını Meclis’e sundu. “*Cumhuriyetin İlanına Müsadif 29 Teşrinievvel Gününün Millî Bayram Addi Hakkındaki Kanuna*” göre, devlet adına yapılacak millî bayram kutlamaları 29 Ekim gününde gerçekleştirilecekti. Bayram kutlamalarını planlama ve uygulama yetkisi İcra Vekilleri Heyeti’ne verilecekti.⁵⁵⁸

29 Ekim’in millî bayram olarak kabul edilmesi, kutlamaları daha anlamlı hale getiriyordu. Bu bağlamda Türkiye, Cumhuriyet’in 10. yıl kutlamalarına büyük bir titizlikle hazırlanmak istiyordu. 10. yıl programını hazırlamak amacıyla 1933 yılı başından itibaren tören çalışmaları başlayacaktı.⁵⁵⁹

Bu süreçte Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, Malatya Milletvekili Abdülmuttalip Bey, Denizli Milletvekili Necip Ali Bey, Muş Milletvekili Hasan Reşit Bey ve Bolu Milletvekili Hasan Cemil Bey, Cumhuriyet’in 10. yıl dönümünün kutlanması hakkındaki bir kanun tekliflerini Meclis’e sundular.⁵⁶⁰

⁵⁵⁵ TBMMZC, C. XV, D. 4, B. 56, (22 Mayıs 1933), s. 292.

⁵⁵⁶ “Dâhiliye Vekâleti Merkez Teşkilat ve Vazifeleri Hakkındaki (1624) Numaralı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Dâhili Matbuat İşlerinin Umum Müdürlük Halinde Dâhiliye Vekâletine Bağlanmasına Dair Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 2412, 28 Mayıs 1933, s. 2517-2518.

⁵⁵⁷ Birol Caymaz, “Cumhuriyetin Onuncu Yıl Kutlamaları: 29 Ekim 1933”, *Türk Devrim Tarihi Çalışmaları Dergisi*, Yıl 4, S. 7, s. 116.

⁵⁵⁸ TBMMZC, C. XVIII, D. 2, İ. 106, (19 Nisan 1341), s. 164.

⁵⁵⁹ Yasemin Doğaner, “Cumhuriyet’in Onuncu Yıl Kutlamaları”, *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl 5, S. 9, Şubat 2007, s. 121.

⁵⁶⁰ BCA, 030-10-0-0, 198-352-9, 11.07.1933.

“Cumhuriyetin 10. Yıl Dönümü Şenlikleri”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Haziran 1933, s. 3; “Cumhuriyetin 10. Yılı”, *Cumhuriyet*, 10 Haziran 1933, s. 3.

Cumhuriyetin ilk 10 yılını başarılı bir şekilde doldurmuş olmanın verdiği gurur ve heyecan ile bu yıl dönümüne yakışır hazırlıklar yapmak gerekiyordu. Bu şekilde 10. yılı kutlamak hem geçmişe dair şükran borcunu ödemek anlamına geliyordu hem de gelecek nesillere bu bayram gününü kutlama vazifesi bugünden aşılınmış olacaktı. Bu gerekçeler ile Meclis'e sunulan ve 12 maddeden oluşan kanun teklifi maddeleri Cumhuriyetin 10. yıl kutlamalarının içeriğini belirlemekteydi. Kanunun birinci maddesi, Cumhuriyet Bayramı'nın üç gün boyunca kutlanacağını vurguluyordu. Bu üç günde resmî kurumların, özel işletmelerin ve ticaret mekânlarının da tatil edileceği belirtiliyordu. Kanunun ikinci maddesi, Cumhuriyet Bayramı hazırlıkları ile ilgilenecek birimleri belirliyordu. Bu maddeye göre, Başbakanlık'a bağlı olmak üzere Ankara'da ve diğer şehirlerde kurulacak komisyonlar, heyetler kutlama işlerini organize edecekti. Cumhuriyet Bayramı hazırlıkları ile ilgilenecek birimlerin bütçeleri üçüncü madde ile kayıt altına alınıyordu. Başkentte ve diğer şehirlerde kurulacak komisyon, komite ve heyetler, hükûmetten ve belediyelerden destek alarak kutlamalar için bir bütçe oluşturacak ve gerekli harcamaları bu bütçe içerisinde yapabilecekti. Kanunun dördüncü maddesi ile söz konusu komisyon ve heyetlerin, çalışmalarının ücretsiz olduğu da ayrıca ifade ediliyordu. Kanunun beşinci maddesi, Cumhuriyet Bayramı kapsamında kullanılacak ulaşım araçlarının organize edilmesine dairdi. Burada, Cumhuriyet Bayramı'ndan on gün evvel, bayram günü ve bayramdan sonraki on gün ulaşım tarifelerinin indirileceği vurgulanıyordu. Kanunun altıncı maddesi, Cumhuriyet Bayramı'nda törenlere katılacak kişi ve kurumları belirliyordu. Cumhuriyet Bayramı kapsamında asker, polis, jandarma, öğrenciler ve izciler Cumhuriyet Bayramı'nın onuncu yıl dönümü geçit törenine katılacaktı. Bu kişilerin ulaşimleri da ücretsiz olacaktı.⁵⁶¹

Tasarının yedinci maddesine göre, bu bayrama özel olarak üretilen ve Maarif Vekâleti tarafından da tespit edilen gazetelerden posta ücreti alınmayacaktı. Yine Cumhuriyet Bayramı kapsamında kullanılacak bütün telgraf, mektup ve kart ücretlerinin yarıya indirileceği de kanunun sekizinci maddesinde yer alıyordu. İlgili kanunun dokuzuncu maddesi, cumhuriyetin ilanının onuncu yıl dönümü kapsamında kullanılacak hatıra eşyaları hakkındaydı. Maddeye göre; Maarif Vekâleti, Cumhuriyetin ilk on yılı hatırası olarak bir madalya basacaktı ve bunu satmak isteyenlere sermaye verecekti. Bu satışlardan elde edilen gelirler, yine Cumhuriyet rejimine hizmet edecek kurumlar için kullanılacaktı. Kanunun onuncu maddesi, maaşlar ve ücretler hakkındaydı. Cumhuriyetin ilanının onuncu yıl dönümü kutlamalarında resmî ve özel kurumların tatil edilmesi planlandığı için maaşların 28 Ekim'de ödenmesi planlanıyordu.

⁵⁶¹ TBMMZC, C. XVI, D. 4, İ. 69, (11 Haziran 1933), s. 185.

Kanun çalışmasının on birinci maddesi yasanın yayımlandığı tarihi belirlerken, on ikinci madde kanunu yürütme yetkisini İcra Vekilleri Heyeti'ne devretmekteydi.⁵⁶²

“Cumhuriyetin İlanının Onuncu Yıl Dönümü Kutlama Kanunu” olarak anılan ve 12 maddeden oluşan 2305 sayılı kanun, TBMM tarafından 11 Haziran 1933'te kabul edilmiş, 26 Haziran 1933 tarihinde Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁵⁶³

Cumhuriyetin 10. yıl kutlamaları, genç Cumhuriyet kadrosunun on yıl gibi bir sürede, iç ve dış politikada gösterdiği başarıları vurgulama amacını taşıyordu. Kanun kapsamında, kutlama işini düzenlemek üzere Ankara'da bir yüksek komisyon kurulması kararı alındı. Yüksek komite kutlama işinin detaylarını vaktinde hazırlayarak komitelere gönderecek, belediyesi olan yerlerdeki komiteler de köyleri bilgilendireceklerdi.⁵⁶⁴

Bu gelişmelerin ardından, Cumhuriyetin 10. yıl kutlamaları, büyük bir heyecanla gerçekleştirilmiştir. Bayram günlerinde parasız olarak bütün tiyatro, sinema ve konferans salonları fırka ve halkevleri girişimleriyle inkılabı faydalı filmler, temsiller ve konferanslar sunulmak üzere komitenin emrine verilmiştir. Ordu, jandarma, memurlar, öğrenciler ve halkın katıldığı geçit resmi yapılmıştır. Kutlama İstiklal Marşı ile başlamış ve bitirilmiştir. Geçit töreninden sonra halk, şehirlerin ana cadde ve sokaklarında alaylar ve fener alayları düzenlemiştir.⁵⁶⁵

6. Türk Bayrağı Kanunu

Bayraklar, bir ülkenin bağımsızlığını simgelemesi ve bir ulusun millî değerlerini yansıtmaları açısından oldukça kıymetlidir. Geçmişten günümüze Türk tarihinde bayraklar ve sancaklar her zaman önemli olmuştur. Türk Bayrağı'na dair düzenlemeler, Cumhuriyet'in ilanından sonrasında da devam etmiştir.⁵⁶⁶

Dâhiliye ve Millî Müdafaa Komisyonları, “Türk Bayrağı Kanunu” hakkında bir teklif hazırlamıştı. Bu kanun teklifinin görüşülmesine 11 Mayıs 1936'da başlandı.⁵⁶⁷ Bayrağa saygı

⁵⁶² TBMMZC, C. XVI, D. 4, İ. 69, (11 Haziran 1933), s. 185.

⁵⁶³ “Cumhuriyet İlanının Onuncu Yıl Dönümünü Kutlama Kanunu”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 2437, 26 Haziran 1933, s. 2785.

⁵⁶⁴ Doğaner, “Cumhuriyet'in Onuncu Yıl...” , s. 122.

⁵⁶⁵ “Cumhuriyetimiz 11 Yaşına Bastı”, *Cumhuriyet*, 29 Teşrinievvel 1933, s. 1-2; “Bütün Dünya Türk Milletinin Bayramını Kutladı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Teşrinievvel 1933, s. 2-3.

⁵⁶⁶ Mahmut Enes Soysal, “Tarihsel Süreçte Bayrak Ve Sancaklarımız”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 42, 2010, s. 209-210.

⁵⁶⁷ “Türk Bayrağı”, *Tan*, 12 Mayıs 1936, s. 3.

gösterilmesi, bayrak kumaşının yerli ve millî kumaşlardan yapılması temeline dayanan kanun maddeleri uzun süre tartışıldı.⁵⁶⁸

Tasarının birinci maddesi, Türk bayrağının şeklini belirliyordu. Hükûmet, bayrağın bir seneden daha az zamanda şaliden yapılmasını teklif etti. Ancak şali kumaşın tedarik edilmesinde zorluk yaşanırsa, valinin izni ile başka bir kumaş kullanılacaktı.⁵⁶⁹ Bayrak kumaşının türü, Meclis'te tartışmalara neden oldu. Çanakkale Milletvekili Ziya Gevher Bey, Diyarbakır Milletvekili Kazım Bey, Yozgat Milletvekili Sırrı Bey bayrağın yerli kumaştan yapılması gerektiğini dile getirdi. Milletvekilleri, bayrağa saygı göstermemenin cezasının çekildiğini, bunun bir ırkı yok saymak şeklinde algılanabileceğini de sözlerine ekledi. Manisa Milletvekili Refik Bey, durumu bir başka açıdan ele alıyordu. Ona göre bayrak yapmanın herhangi bir hayır kurumu ile sınırlı kalması doğru değildi. Tek bir kurum tarafından yapılacak bayraklar maliyetli olabilirdi ve bu durum, halkın bayrak almasını engelleyebilirdi.⁵⁷⁰

İlgili kanun hakkında söz alan milletvekillerinden biri de Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey oldu. Kendisi, yerli kumaştan bayrak yapmanın önemini vurgulamakla birlikte kâğıttan bayrak yapılıp yapılamayacağını sordu. Diyarbakır Milletvekili Kazım Bey, Meclis adına söz alarak kâğıttan bayrak yapılamayacağını ifade etti. Müzakereler sonucu birinci madde esas şekliyle kabul edildi. Kanunun ikinci maddesi kara, deniz ve hava kuvvetlerinin yapacağı törenlerdeki bayrak seremonisini belirliyordu. Bu maddeye göre Millî Müdafaa Vekâleti, törenlerde uygulanacak kuralları bir talimatname ile düzenleyecekti.⁵⁷¹

Üçüncü madde; Türkiye Cumhuriyeti'nin, yurtdışında bulunan resmî binalarına asılacak Türk bayrağının, çekiliş ve indirilişlerinin Hariciye Vekilliği tarafından yapılacak talimatname ile düzenleneceğini belirtiyordu. Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey'e göre, ikinci madde ile üçüncü madde arasında anlam bütünlüğü vardı. Dolayısıyla bu maddeler birleştirilmeliydi. Manisa Milletvekili Refik Bey de, maddelerin birleştirilmesi konusunda Hakkı Tarık Bey'i destekliyordu. Ancak Dâhiliye Encümeni Şükrü Bey, maddelerin birbiriyle alakası olmadığı için birleştirmenin de mümkün olmadığını dile getirdi.⁵⁷²

⁵⁶⁸ “Kamutay Bayrak ve Finans Bakanlığı Teşkilat Kanun Projelerini Görüşmiye Başladı”, *Ulus*, 12 Mayıs 1936, s. 1.

⁵⁶⁹ *Ayın Tarihi*, S. 30, 1-31 Mayıs 1936, s. 15.

⁵⁷⁰ *TBMMZC*, C. XI, D. 5, B. 61, (11 Mayıs 1936), s. 39-40.

⁵⁷¹ *TBMMZC*, C. XI, D. 5, B. 61, (11 Mayıs 1936), s. 40-41.

⁵⁷² *TBMMZC*, C. XI, D. 5, B. 61, (11 Mayıs 1936), s. 43.

İkinci madde üzerinde süregelen tartışmalar sonucunda ilgili maddenin, Dâhiliye ve Millî Müdafaa Encümeni'ne gönderilmesine karar verildi. Encümenler, gerekli çalışmaları yaptıktan sonra 20 Mayıs 1936'da kanun taslağını Meclis'e getirdi.⁵⁷³

29 Mayıs 1936'da Encümen tarafından düzenlenen kanun maddeleri, yeniden müzakere edildi. İlk üç madde, daha önceki oturumlarda olduğu gibi kabul edildi. Dördüncü maddeye göre bayrak, yas dönemlerinde yarıya indirilecekti. Beşinci maddede ise bayrağın, bu iş için özel olarak yapılan bir direk ile göndere çekileceği yer alıyordu. Kanun hükümlerine ve nizamnameye aykırı olarak, bayrak yapılıp satılması altıncı madde ile yasaklanıyordu. Yedinci madde; alay sancaklarının şekli ve yapılış tarzının, kendi uygulamalarına tâbi olduğunu vurguluyordu. Kanunun, yayımlandığı tarih itibarıyla geçerli olacağı sekizinci madde ile ele alınırken; bu yasa hükümlerini uygulama yetkisi İcra Vekilleri Heyeti'ne veriliyordu.⁵⁷⁴ Kanun, müzakerelerin ardından aynı gün kabul edilmiştir. 5 Haziran 1936 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁵⁷⁵

Değerlendirme

Giresun Milletvekillerinin II, III, IV ve V. Yasama Dönemleri'ne ait siyasi faaliyetleri bu bölüm içerisinde değerlendirilmiştir. Belirtilen yasama dönemleri, yeni rejime uygun birçok düzenlemenin yapıldığı süreçlerdir. Bu dönemde parlamentoda yer alan milletvekillerinin de öncelikli hedefi inkılapları kalıcı hale getirmek olmuştur. Mevcut rejimi korumak için yapılan çalışmaların yanı sıra devletin ihtiyaç duyduğu siyasi düzenlemelerde Giresun Milletvekilleri, Meclis çalışmalarına katkı sağlamaya çalışmışlardır.

Halifeliğin kaldırılması, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na dair bazı düzenlemelerin yapılması, Kurtuluş Savaşı sonrasında düşmanlarla iş birliği yaptığı düşünülen 150 kişinin cezalandırılması bu dönem en çok mesai harcanan konular arasında yer almıştır. Türk Bayrağı'nın şekli, renkleri, kumaşının türü ve resmî törenlerde nasıl kullanılacağı da yine bu süreçte ele alınmıştır. Türk Bayrağı kumaşının yerli ve millî olması Meclis'te en çok müzakere edilen konular arasında yer almıştır. Rejime yönelik yapılan en anlamlı çalışmalardan bir diğeri Cumhuriyet'in 10. yıl kutlamaları için yapılan hazırlıklardır. 1923 yılında ilan edilen Cumhuriyet'in on yıl gibi kısa bir sürede her alanda inkılaplar yaparak var olması 10. yıl kutlamalarına özel bir anlam yüklemiştir.

⁵⁷³Nurettin Gülmez, "Türk Bayrağı Kanunu", *Atatürk Ansiklopedisi*, s. 1: <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-bayragi-kanunu/>, Erişim Tarihi: 01.01.2025.

⁵⁷⁴ TBMMZC, C. XI, D. 5, B. 71, (29 Mayıs 1936), s. 344-345.

⁵⁷⁵ "Türk Bayrağı Kanunu", *T.C. Resmî Gazete*, S. 3322, 5 Haziran 1936, s. 6571.

1923-1938 yıllarında Giresun Milletvekillerinin siyasi alanda yapılan çalışmalarını incelediğimizde en aktif ismin Hakkı Tarık Bey olduğu görülmüştür. Hakkı Tarık Bey'i izleyen milletvekilleri ise Hacim Muhittin Bey ve Tahir Beylerdir. Ali Şevket Bey, Musa Kazım Bey, Ahmet Münir Bey, İhsan Bey, Ahmet Talat Bey, İsmail Bey, Muzafer Bey ve Sadri Maksudi Bey ilgili yasama dönemlerinde çeşitli çalışmalara destek verseler de daha çekimser bir politika izlemişlerdir.

B. Giresun Milletvekillerinin Devlet Teşkilatına Yönelik Çalışmaları

1. Posta, Telefon ve Telgraf Kanunları

Osmanlı Devleti'nde posta hizmetlerine dair ilk gelişmeler Tanzimat Dönemi'nde gerçekleşmiştir. Bu dönemde ilk olarak 1840 yılında Posta Nezareti, 1855'te Telgraf Müdürlüğü kurulmuştur.⁵⁷⁶ 1871 yılında ise bu iki kurum birleşerek Posta ve Telgraf Nezareti adı altında faaliyet göstermeye başlamıştır. 1909 yılında manuel telefonların İstanbul'da kullanılmaya başlanmasıyla birlikte bu kurum 1913'te Posta, Telgraf ve Telefon Umum Müdürlüğü ismiyle faaliyetlerine devam etmiştir.⁵⁷⁷

Haberleşme hizmetlerinin Giresun'da örgütlenmesi de 19. yüzyıla denk gelmiştir. 1869 yılı itibariyle Giresun ile Trabzon arasında telgraf hizmeti kullanılmaya başlanmış ve bu iletişim ağı devlet daireleri arasında da aktif olarak kullanılmıştır. 1927 yılından itibaren ise Giresun, çevre illerle telefon görüşmeleri yapabilme imkânına kavuşmuştur.⁵⁷⁸

Cumhuriyet Dönemi'nden önce postacılık görevi yapan 621 merkez, posta ve kıymetli mektup işlemleri yapan 540 merkez, posta havalesi yapan 590 merkez, telgraf işlemleri yapan 158 merkez vardı.⁵⁷⁹ Cumhuriyet'in ilanı ile sosyal hayatı düzenlemek adına birtakım çalışmaların yapılması hedeflenmiştir. Haberleşme alanında yapılan çalışmalar, bunların başında geliyordu. Cumhuriyet'in ilk dönemlerinden itibaren haberleşme araçlarından olan posta, telgraf ve telefon önemini korumakla birlikte ciddi yatırımların da yapıldığı bir alan olmuştu.⁵⁸⁰

⁵⁷⁶ Tanju Demir, *Türkiye'de Posta, Telgraf ve Telefon Teşkilatının Tarihsel Gelişimi (1840-1920)*, PTT Genel Müdürlüğü, Ankara, 2005, s. 14.

⁵⁷⁷ Sezin Öztoprak, "6475 Sayılı Posta Hizmetleri Kanunu İle Yeniden Yapılandırılan Posta Hizmetleri Teşkilatı: PTT", *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl 2014, S. 2, s. 380.

⁵⁷⁸ Sadık Sarısan, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Giresun (1923-1930)*, Giresun Belediyesi Kültür Yayınları, No 4, İstanbul, 1999, s. 156.

⁵⁷⁹ "Posta, Telgraf ve Telefon", *Hâkimiyeti Millîye*, 29 Birinci teşrin 1333, s. 35.

⁵⁸⁰ Nadir Yurtoğlu, "Haberleşme Sektörünün Önemli Bir Teşekkülü: Milli Mücadele Döneminden 1960 Yılına Türkiye'de Posta, Telgraf ve Telefon (PTT) Teşkilatı (1920-1960)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XXXII, S. 93, 2016, s. 57.

Cumhuriyet Dönemi'nde iletişim araçlarını sistemleştirebilmek adına 26 Kasım 1923'te Posta Kanunu,⁵⁸¹ 4 Şubat 1924'te de Telgraf ve Telefon Kanunu çıkarılmıştı. Bu kanunlarla birlikte posta, telefon ve telgraf araçlarının işletme yetkisi PTT'ye devredilmişti.⁵⁸² Türkiye Cumhuriyeti'nde Posta, Telgraf ve Telefon işletmeleri 23 Mayıs 1933 tarihine kadar Dâhiliye Vekâleti 'ne bağlı olarak çalışıyordu. Bu tarihten sonraysa ilgili işletmeler, Nafia Vekâleti 'ne bağlandı.⁵⁸³ Meclis'te Posta Kanunu'na dair ilk müzakereler 1 Eylül 1923 tarihinde gerçekleşmişti. Bu oturumda kanun çalışmasının birinci bölümü ve ilk altı maddesi gündeme alındı. Posta İdaresi'nin görevleri, sınırları ve kapsamı ilk altı maddeyle belirleniyordu.⁵⁸⁴

Meclis, 3 Eylül 1923 tarihli oturumunda Posta Kanunu'nun yedinci maddesini müzakere için gündeme aldı. Yedinci maddeyle hükûmet, Posta Teşkilatı'nın ihtiyaç duyduğu malzemeleri almakla görevlendiriliyordu. Sekizinci maddeyle Posta İdaresi, pullardan komisyon alma hakkına sahip oluyordu. Dokuzuncu madde uluslararası postaların Posta İttihadı Umumisi esasına göre yapılacağını belirtirken, hükûmet bu konuda yetkili kılınıyordu. Onuncu maddeye göre hükûmetin, posta nakliyatını düzenlemek için deniz, kara ve hava şirketleriyle anlaşma yetkisi de olacaktı. Kanunun on birinci maddesi, mektuplardan alınacak ücretleri kapsıyordu. Bu bağlamda 20 gramı geçmeyen şehir içi mektuplardan 3, şehir dışı mektuplardan 5 kuruş ücret alınacaktı. Mektuplara yazılan cevapların her bir kısmı için de aynı ücret temin edilecekti. On ikinci madde, bir kişi adına gönderilen ve üç ayda bir çıkarılan süreli yayınlardan, bunların eklerinden ücret alınacağını belirtiyordu. Ücretler, her 50 gram için 10 para şeklinde alınacaktı. Ayrıca bu maddeyle matbua paketlerinin her 50 gramından da 2 kuruş ücret temin edilecekti.⁵⁸⁵

Posta Kanunu'nun müzakerelerine 5 Eylül 1923 tarihli oturumda devam edildi. Burada ilk olarak on üçüncü madde ele alındı. İlgili madde, içerisinde gazete ve gazete evrakları bulunan paketlerden alınacak ücretleri kapsıyordu. Bu paketlere dair fiyatlandırmanın değeri en yüksek eşya üzerinden yapılması talep ediliyordu. Tasarının on dördüncü maddesine sıra geldiğinde Meclis'te uzun tartışmalar yaşandı. On dördüncü madde mektup ve benzeri evraklarla haberleşme ücretlerinin kısmen de olsa peşin verilmesi esasına dayanıyordu. Eksik ücretlerin de alıcı tarafından 5 kuruştan az olmamak kaydıyla ödenmesi gerekiyordu.

⁵⁸¹ *Kanunlar Dergisi*, C. II, 26 Teşrinisani 1339, s. 145.

⁵⁸² *Kanunlar Dergisi*, C. II, 4 Şubat 1340, s. 199-205.

⁵⁸³ Süleyman Tekir, "Erken Cumhuriyet Yıllarında Türkiye'de İletişim Araçları: Posta, Telefon, Telgraf ve Telsiz (1925-1930)", *Vakanivis*, Yıl 6, 2021, s. 277.

⁵⁸⁴ *TBMMZC*, C. I, D. 2, B. 12, (1 Eylül 1339), s. 352.

⁵⁸⁵ *TBMMZC*, C. I, D. 1, B. 13, (3 Eylül 1339), s. 399-412.

Milletvekillerine göre bu miktar çok yüksekti. Halk arasında bu ücreti ödeyemeyecek olanlar vardı. İlgili madde hakkındaki görüşmeler sonucunda bu miktar, 3 kuruş ile sabitlendi.⁵⁸⁶

On beşinci madde, kişiler tarafından gönderilecek taahhütlü eşya ücretini 5 kuruş olarak belirliyordu. Alıcılar hakkındaki değerlendirmeler, on altıncı maddede ele alınıyordu. On altıncı maddeye göre alıcılar, postanedeki mektuplarını 5 kuruş karşılığında alabilecekti. On yedinci madde ise resmî mektup ve yazışma ücretlerinden, ek ödeme olarak 1 kuruş alınacağını kaydediyordu. Kanunun on sekizinci maddesine sıra geldiğinde Meclis'teki tartışmalar yeniden alevlendi. Maddeye göre; her bir paralı mektuptan peşin olarak bir taahhüt ücreti alınacaktı. Paralı mektuplarda, her 1.000 kuruş ve küsuratından da 10'ar kuruş ücret temin edilecekti. Milletvekillerinden bazıları, bu maddenin suiistimale yol açabileceğini düşünüyordu. Özellikle Kangırı Milletvekili Rıfat Bey ve Karesi Milletvekili Vehbi Bey; bankaların rekabet amacıyla birbirinden farklı ücretler aldığını ve bu durumun halk arasında karışıklığa yol açabileceğini ifade ettiler. Onlara göre postane nakil ücreti de almamalıydı. Çünkü bu durum, halkı mağdur edebilirdi.⁵⁸⁷

Giresun Milletvekili Tahir Bey, konuyu asker aileleri açısından ele alıyordu. Ona göre askerlere aileleri tarafından para gönderiliyordu ve bu ailelerin diğerleriyle aynı parayı vermesi doğru değildi. Meclis, bu konuyu ayrı bir şekilde ele almalıydı. Asker aileleri, daha uygun bir miktar karşılığında paralarını göndermeliydi. Tahir Bey, bu konu hakkında bir takrir de verdi. Ancak takrir, uygulanabilir olmadığı gerekçesiyle kabul edilmedi. Posta ve Telgraf Müdürü Genel Vekili Fahri Bey, Posta Nizamnamesi 'ne göre taahhütlü bir mektubun içine para ya da kıymetli bir şey koymanın yasak olduğunu hatırlattı. Ancak sigorta bedeli ödendiği takdirde, postanenin bu mektupları kabul edebileceğini de sözlerine ekledi. Madde tekrar düzenlenmek üzere Meclis tarafından, Muvazene-i Maliye Encümeni'ne aktarıldı.⁵⁸⁸ Encümen, kanunun on sekizinci maddesinde bir düzenleme yapılmasına karar verdi. Buna göre 300 kuruşa kadar olan paralı mektuplardan 3 kuruş teminat ücreti alınacaktı. 300 kuruştan fazla olanlardan ise her 100 kuruş karşılığında 1 kuruş taahhüt bedeli alınacaktı.⁵⁸⁹

Tasarının on dokuzuncu maddesinde; posta havalelerinde 1 kuruştan 300 kuruşa kadar 3 kuruş ücret, fazlası için her 100 kuruştan 1 kuruş ücret alınacağı yer alıyordu. Telgraf havalelerinden ise 2.000 kuruşa kadar her 100 kuruş ve küsurundan 1 kuruş tedarik edilecekti. 2.000 kuruştan fazlası için her 100 kuruş ve küsurundan 1 kuruş 20 para ücret

⁵⁸⁶ TBMMZC, C. I, D. 2, B. 14, (5 Eylül 1339), s. 429-431.

⁵⁸⁷ TBMMZC, C. I, D. 2, B. 14, (5 Eylül 1339), s. 431-432.

⁵⁸⁸ TBMMZC, C. I, D. 2, B. 14, (5 Eylül 1339), s. 433-434.

⁵⁸⁹ Kanunlar Dergisi, C. II, 26 Teşrinisani 1339, s. 147.

alınacaktı. İlgili maddenin adaletsizlik yaratabileceği endişesi, Meclis'te tartışmalara yol açtı. Özellikle Gümüşhane Milletvekili Zeki Bey ve Saruhan Milletvekili Sabri Bey bu maddeye karşı çıkıyorlardı. Onlar; 100 kuruştan 300 kuruşa kadar havalename sevk edenlerin fakir, yetim ve asker olduğuna dikkat çekti. Dolayısıyla bu kişilerden daha az para alınacağı yerde, fazla para talep edilmesi huzursuzluk yaratabilirdi.⁵⁹⁰

Giresun Milletvekili Ali Şevket Bey de maddenin kabulüne karşı çıkmıştı. O bu maddenin zenginleri himaye edip, fakir halkı ezmesinden endişe ediyordu. Maliye Encümeni Başkanı Ferid Bey, maddenin fazla para almak için yapılmadığını, havalenameyi yazmak için gerekli olan araç-gereçlerin temininde kullanıldığını ifade etti. Devam eden tartışmalar neticesinde madde olduğu gibi kabul edildi. Oturumun sonunda kanunun yirminci maddesi ele alındı. Bu maddeye göre kişiler, her posta bonusu için 2,5 kuruş peşinat verecekti.⁵⁹¹

17 Eylül 1923'te kanunun müzakeresine devam edildi. Bu oturumda gündeme alınan otuz ikinci maddeye göre; mektupların içine mücevher, demir ya da kâğıt para, altın ve gümüş gibi madenlerin konulması yasaktı. Ayrıca bu postaların içine canlı ya da cansız hayvanlar da konulmayacaktı. Tasarının otuz üçüncü maddesi ile kişiler; posta idaresi, posta havalenameleri, telgraf havalenameleri ve abonelik işlemlerinde kendilerine verilen ücretlerden sorumlu tutuluyordu. Otuz dördüncü madde taahhütlü postaların zarar görmesi halinde, alıcıya tazminat olarak 100 kuruş verileceğini vadediyordu. Alıcı ya da göndericinin, tazminat talep edemeden vefat etmesi halinde ise varislerine tazminat ödenmeyecekti. Kişilerin vefat etmesi halinde ödenecek tazminat miktarı, detaylı bir şekilde Meclis'te görüşüldü. Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, tazminat miktarının 250 kuruş olması gerektiğini ifade etti ve bu konuda bir takrir verdi. Posta ve Telgraf Genel Müdürü Fahri Bey ödenecek miktarın sigorta bedeli olduğunu, malın bedelini karşılamak gibi bir zorunluluk olmadığını dile getirdi. Bu açıklamayı yeterli görmeyen Hakkı Tarık Bey mektup ücretlerinin arttığını, buna bağlı olarak tazminat miktarının da artması gerektiğini hatırlattı. Devam eden müzakereler sonunda, Hakkı Tarık Bey'in takririni okundu ancak kabul edilmedi.⁵⁹²

Otuz beşinci madde, paralı mektuplar ile kıymetli ve kıymetsiz posta paketlerinin zarar görmesi halinde, hasara uğrayan miktarın alıcı için karşılanacağını belirtiyordu. Kıymetsiz mektuplar ve paketler için bu tazminat bedeli 100 kuruş olacaktı. Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, bu maddeye de itiraz ediyordu. Ona göre; kıymetsiz paketler için ayrılan 100 kuruş, dönem masraflarının altındaydı. Tazminat bedeli 250 kuruş olarak belirlenmeliydi. Kendisi bu

⁵⁹⁰ TBMMZC, C. I, D. 2, B. 14, (5 Eylül 1339), s. 438-439.

⁵⁹¹ TBMMZC, C. I, D. 2, B. 14, (5 Eylül 1339), s. 440-445.

⁵⁹² TBMMZC, C. II, D. 2, B. 20, (17 Eylül 1339), s. 148-150.

konu hakkında bir tahrir de hazırladı, ancak Meclis bunu kabul etmedi. Tasarının otuz altıncı maddesine göre posta idaresindeki mektuplar, alıcıya ulaştıktan sonra mevcut ücretleri temin edecekti. Posta Teşkilatı'nın yerine getirdiği görevlerde hiçbir sorumluluk kabul etmediği otuz yedinci madde ile vurguluyordu. Otuz sekizinci madde, postanenin sorumluluk kabul etmeyeceği durumları kapsıyordu. Bu bağlamda göndericiden kaynaklanan hatalarda ve postanelerin yanması durumunda Posta Teşkilatı hiçbir sorumluluk kabul etmeyecekti.⁵⁹³

Giresun Milletvekili Ali Şevket Bey; göndericiden kaynaklanan hatalar söz konusu olduğunda postanedeki memurların evrakları önceden kontrol etmesi gerektiğini, bu gibi basit uygulamalarla oluşabilecek hasarların önlenebileceğini düşünüyordu. Milletvekili bu konu hakkında bir tahrir de verdi. Meclis'e göre bu uygulama postanedeki süreci uzatabilirdi. Ali Şevket Bey'in tahriri, bu gerekçeyle reddedildi. Saruhan Milletvekili Sabri Bey, postanenin evrakları önceden açma yetkisinin olmadığını hatırlattı. Giresun Milletvekili Tahir Bey ise maddedeki eksikliği bir başka açıdan ele aldı. Ona göre postane idaresi, postaları dağıtmak ve alıcılarına ulaştırmak için daha çok vasıtaya ihtiyaç duyuyordu. Bu postaları taşıyan hayvanlar, çok güçsüz ve bakımsızdı. Dolayısıyla bu durum, postaneden kaynaklanan bir hataydı ve maddede açık bir şekilde yer almalıydı. Ancak tüm itirazlara rağmen madde, esas şekliyle kabul edildi. Gönderici, mektuplar postaneye gönderildikten bir yıl sonra herhangi bir tazminat talebinde bulunamıyordu. Tazminatlar, talep edildiği takdirde ve altı ay içinde göndericiye verilebilirdi. Bu konu kanunun otuz dokuzuncu maddesinde detaylı bir şekilde ele alınıyordu. Tasarının üçüncü bölümünde, postaların ceza ve soruşturma yöntemleri değerlendiriliyordu. Buna göre; postaneye ait ürünleri kendi tekeline alan kişilerden, bir liradan on liraya kadar para cezası alınacaktı. Ayrıca hile amacıyla kıymetli mektuplara bunu gösteren ibare konulmadığında ya da tam tersi durumda kişiler, bir aydan bir seneye kadar hapis cezası alacaktı. Kanunun son bölümü, yine bu oturumda ele alındı. İlgili bölüme göre; suçlulara ve iflas etmiş kişilere ait mektuplar, yetkili kişilerin bilgisi dâhilinde postanelerden alınabilecekti. Vefat eden ya da akıl sağlığı yerinde olmayan kişilerin mektupları, onlar adına yetkililer tarafından temin edilecekti. Milletvekilleri, burada yer alan grupları tek bir çatı altında toplamanın içerik açısından daha anlaşılabilir olacağını ifade etti. Konu üzerine toplantılar ve teklifler yapılsa da madde olduğu gibi kabul edildi.⁵⁹⁴

Kanun çalışmasının son bölümünde yer alan elli ikinci madde, en çok tartışılan kısımdı. Bu maddeye göre posta idaresi, yerlerine ulaştırılması mümkün olmayan postaları imha edecekti. Bu postaların imha edilip edilmemesi milletvekilleri tarafından ele alındı. Giresun

⁵⁹³ TBMMZC, C. II, D. 2, B. 20, (17 Eylül 1339), s. 150-151.

⁵⁹⁴ TBMMZC, C. II, D. 2, B. 20, (17 Eylül 1339), s. 153-159.

Milletvekili Hakkı Tarık Bey'e göre yerine ulaştırılması mümkün olmayan mektuplar, açılmadan imha edilmeliydi. Ancak kıymetli eşyalar ve paralar, postanede saklanmalıydı. Saruhan Milletvekili Sabri Bey, paketlerin içinde olan kıymetli eşyaların satılacağını, sahipleri çıkarsa kendilerine verileceğini, mektupların da açılarak imha edileceğini hatırlattı. Müzakereler sonucunda Hakkı Tarık Bey'in teklifinin reddine, elli ikinci maddenin ise esas şekliyle kabul edilmesine karar verildi. Elli beşinci madde, kanunun en çok tartışılan bir diğer maddesiydi. Buna göre posta idaresi, kanunla kabul edilen yetkileri Posta Nizamnamesi'ne göre yapacaktı. Meclis'te “*nizamname*” yerine “*talimatname*” kelimesinin kullanılması gerektiği üzerine uzun görüşmeler yapıldı.⁵⁹⁵

Giresun Milletvekili Hacim Muhittin Bey, bu iki kavram arasındaki düzenlemeyi Kanun-i Esasi Encümeni'nin incelemesi gerektiğini dile getirdi. Zira mevcut düzenlemeler Posta Nizamnamesi'ne göre yapılıyorsa “*nizamname*” kavramı kanun için en uygun olanıydı. Müzakerelerin devam etmesi üzerine Meclis, Hacim Muhittin Bey'i haklı bularak bu maddeyi Kanun-i Esasi Encümeni'ne gönderdi. Encümen, gerekli çalışmaları tamamladıktan sonra “*nizamname*” kelimesinin uygunluğuna karar verdi. Böylelikle elli beşinci madde esas şekliyle kabul edildi.⁵⁹⁶

“*Posta Kanunu*” Meclis tarafından 26 Kasım 1923'te kabul edilmiştir.⁵⁹⁷ 6 Aralık 1923 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.⁵⁹⁸ 1927 yılında Posta Kanunu'nun bazı maddelerinin güncellenmesi gündeme gelmiştir. 25 Haziran 1927'de gerçekleşen oturumda Posta Kanunu'nun on bir, on beş ve on altıncı maddelerinin değiştirilmesine karar verilmiştir. Posta işletme ücretlerinin, mevcut ekonomik koşullara göre değiştirilmesi esasına dayanan bu tasarı hızlı bir şekilde müzakere edilmiştir.⁵⁹⁹

Posta Kanunu'nun on birinci maddesi, güncellenen ilk kısım olmuştur. Bu maddeye göre; şehir içindeki mektupların her 20 gramından 4 kuruş, şehir dışındakilerden 6 kuruş ücret alınacaktı. Cevaplanan mektuplar için de aynı tarife uygulanacaktı. Kanunun on beşinci maddesi, değiştirilen bir diğer bölümdü. Buna göre; kişiler tarafından gönderilen taahhütlü ürünlerden 6 kuruş Taahhüt Vergisi alınacaktı. On altıncı maddeye göre kendisine posta gönderilenlerden posta başı 6 kuruş ücret alacaktı. Aynı oturumda Posta Kanunu'nun yirmi dokuzuncu maddesi de değiştiriliyordu. Yapılan düzenlemeyle şehir dışından gelecek telgrafların her kelimesinden alınan 2 kuruş, 2,5 kuruşa çıkarılıyordu. Teslim ihbarnameleri için

⁵⁹⁵ TBMMZC, C. II, D. 2, B. 20, (17 Eylül 1339), s. 160-165.

⁵⁹⁶ TBMMZC, C. II, D. 2, B. 20, (17 Eylül 1339), s. 170-172.

⁵⁹⁷ *Kanunlar Dergisi*, C. II, 26 Teşrinisani 1339, s. 145-152.

⁵⁹⁸ “*Posta Kanunu*”, *Resmî Ceride*, S. 46, 6 Kânunuevvel 1339, s. 2.

⁵⁹⁹ TBMMZC, C. XXXIII, D. 2, B. 82, (25 Haziran 1927), s. 746-747.

çekilen telgraflardan alınan 5 kuruş da 6 kuruşa yükseltiliyordu. Gönderilmesi acil olan telgraflardan da iki katı ücret alınmasına karar veriliyordu.⁶⁰⁰

Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, yirmi dokuzuncu maddeye eklemeler yapmak istiyordu. Kendisi, gönderilmesi acil olan telgraflara dair hükmün daha açık bir şekilde yazılması gerektiğini düşünüyordu. Hakkı Tarık Bey, bu yönde bir tahrir de hazırlamıştı. Ona göre, madde onun teklif ettiği şekilde yazılırsa kanun hakkında oluşabilecek karışıklıklar da önlenmiş olacaktı. Hakkı Tarık Bey'in verdiği tahrirle madde şu şekilde düzenleniyordu:

*“Müstacel telgraf namelerden asıllarının üç misli; müstacel telgraf name suretlerinden suret ücretinin iki misli ücret alınır.”*⁶⁰¹ *“Posta Kanunu ile Telgraf ve Telefon Kanunu'nun Bazı Maddelerini Muaddil Kanun”* bu şekilde 146 oyla kabul edilmiştir.⁶⁰²

TBMM, Posta Kanunu'nun ardından Telgraf ve Telefon Kanunu'na dair birtakım faaliyetleri yürütmüştür. Bu doğrultuda 19 Ocak 1924 tarihinde *“Telgraf ve Telefon İşleri'nin Düzenlenmesi Hakkındaki Kanun”* tasarısını müzakere için gündeme almıştır. 1865 yılından beri kullanılan Telgraf Kanunu'nun çağa uymadığı ve geçersiz olduğu, ülkede telefon ve telgraf ihtiyacının arttığı ve bu duruma istinaden telefon ve telgraf işlerinin düzenlenme ihtiyacının ortaya çıktığı kanun gerekçesi olarak belirtiliyordu.⁶⁰³

“Posta ve Telgraf ve Telefon Müdidiyeti Umumiyesi Telgraf ve Telefon Kanun” tasarısının birinci bölümü, telefon ve telgraf işlerinin hükûmet tekelinde bulundurulması esasına dayanıyordu. Meclis'in, telgraf ve telefon şirketlerine gerekli gördüğünde imtiyaz ve ruhsat verebileceği de kanunun bu bölümünde yer alıyordu. Tasarının ikinci bölümü, hükûmetin gerekli gördüğü bölgelerde hat ve tel inşa edebileceğini belirtiyordu. Ayrıca hükûmet, yabancı ülkelerle olan iletişimi düzenlemekle de yetkiliydi.⁶⁰⁴ İkinci bölümün en çok tartışılan maddesi yedinci maddeydi. İlgili madde, telgraf yazışmaları ve telefon görüşmelerini; kişilere ait görüşmeler, hükûmete ait görüşmeler, Posta, Telgraf ve Telefon İdaresi'ne ait görüşmeler şeklinde ele alıyordu.⁶⁰⁵

21 Ocak 1924 tarihli Meclis oturumunda kanunun ikinci bölümü için müzakerelere devam edildi. Müzakereler sırasında milletvekillerinin en çok tartıştığı bir diğer madde dokuzuncu madde oldu. Bu madde gerekli hallerde hükûmete, iletişim kanallarını kısmen ya da tamamen tatil etme hakkı veriyordu. Bu uygulamanın bir sansür olup olmadığı tartışmaların

⁶⁰⁰ TBMMZC, C. XXXIII, D. 2, B. 82, (25 Haziran 1927), s. 747, 751.

⁶⁰¹ TBMMZC, C. XXXIII, D. 2, B. 82, (25 Haziran 1927), s. 752.

⁶⁰² TBMMZC, C. XXXIII, D. 2, B. 82, (25 Haziran 1927), s. 799.

⁶⁰³ TBMMZC, C. V, D. 2, B. 86, (19 Kânunusani 1340), s. 196.

⁶⁰⁴ TBMMZC, C. V, D. 2, B. 86, (19 Kânunusani 1340), s. 211-220.

⁶⁰⁵ TBMMZC, C. V, D. 2, B. 86, (19 Kânunusani 1340), s. 225.

temelini oluştuyordu. Diyarbakır Milletvekili Zülfü Bey, Malatya Milletvekili Reşit Bey ve Dersim Milletvekili Feridun Fikri Bey'in öncülüğündeki grup bunun bir sansür olduğunu belirterek eleştiriyorlardı. Posta ve Telgraf Teşkilatı ise konuyu güvenlik ve asayiş bakımından ele alıp savunuyordu. Giresun Milletvekili Tahir Bey bu konuya daha ılımlı bir şekilde yaklaşıyordu. Ona göre bu uygulama, savaş zamanlarında daha etkili olabilirdi. Barış zamanlarında ise hükûmet, daha esnek yöntemler uygulayabilirdi. Dokuzuncu madde Meclis'teki tartışmalar sonucunda kanundan çıkarıldı.⁶⁰⁶

Kanunun üçüncü bölümü, ceza hükümlerini kapsıyordu. Bu bağlamda Posta, Telgraf ve Telefon İdaresi bunlara sahip olan işletmeleri teftiş etmekle yetkili kılınıyordu. Kanuna uymadığı tespit edilenlerin, 1 liradan 20 liraya kadar para cezası ile yargılanacağı belirtiliyordu. Kanunun üçüncü bölümüne göre; telgraf ve telefon hatlarının yakınlarına ağaç dikilmesi, hayvan bağlanması yasaktı. Bu hükme uymayan kişiler, 1 liradan 10 liraya kadar para cezası ya da bir günden bir aya kadar hapis cezası ile yargılanacaktı. Aynı şekilde Posta, Telgraf ve Telefon İdaresi'nin izni olmadan, telgraf ve telefon hatlarının yakınlarındaki bir ağacı kesmek veya kuyuyu kazmak da yasaktı. Bu yasağa uymayan kişiler de para cezası ile yargılanacaktı.⁶⁰⁷

Dördüncü bölüm telgraf ücretleri hakkında hükümler içeriyordu. Telgraf ücretleri kelime sayısına ve gönderilen yere bağlı olarak değişiyordu. Bu telgraf ücretlerini ve vergileri tespit etme yetkisi hükûmete veriliyordu.⁶⁰⁸

Telefon ve Telgraf Kanunu, tüm müzakereler tamamlandıktan sonra 4 Şubat 1924 tarihli Meclis oturumunda kabul edilmiştir.⁶⁰⁹ 21 Şubat 1924 tarihli Resmî Gazete ile yürürlüğe girmiştir.⁶¹⁰ 23 Mayıs 1933 tarihinde Posta, Telgraf ve Telefon İdaresi Teşkilatı hakkında yeni bir kanun tasarısı hazırlanmıştır. 2208 sayılı kanun olarak kabul edilen bu tasarıyla Posta, Telgraf ve Telefon İdaresi genel bir müdürlük haline getirilerek Nafia Vekâleti'ne bağlanmıştır. Cumhuriyetin erken dönemlerinden itibaren çeşitli çalışmalarla desteklenen bu kurum 1939'da Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı'na bağlı olarak görevini sürdürmüştür.⁶¹¹ Sonuç olarak Cumhuriyetle birlikte posta görevi yapan 646 merkez, paket ve kıymetli mektup işlemleri yapan 619 merkez, posta havalesi yapan 619 merkez, telgraf havalesi yapan 493 merkez vücuda getirilmiştir.⁶¹²

⁶⁰⁶ TBMMZC, C. V, D. 2, B. 87, (21 Kânunusani 1340), s. 255-264.

⁶⁰⁷ TBMMZC, C. V, D. 2, B. 88, (23 Kânunusani 1340), s. 293-298.

⁶⁰⁸ TBMMZC, C. V, D. 2, B. 88, (23 Kânunusani 1340), s. 306-307.

⁶⁰⁹ TBMMZC, C. V, D. 2, B. 95, (4 Şubat 1340), s. 599.

⁶¹⁰ "Telgraf ve Telefon Kanunu", *T.C. Resmî Ceride*, S. 59, 21 Şubat 1340, s. 1.

⁶¹¹ Tanju Demir, *Türkiye'de Posta...*, s. 221.

⁶¹² Posta, Telgraf ve Telefon", *Hâkimiyeti Millîye*, 29 Birinci teşrin 1933, s. 35.

2. Hafta Tatili Kanunu

Tatil kavramı, Sanayi Devrimi sonrasında ortaya çıkmıştır. Çalışanların beden ve ruh sağlığını korumak isteyen Avrupalı Devletler; sosyal politikaların bir gereği olarak birtakım çalışmalar gerçekleştirmiş ve bu şekilde toplum düzenini sağlamayı hedeflemiştir. Sanayileşme sürecini olumlu bir şekilde yönetemeyen ve çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti'nde hafta tatili konusunda herhangi bir düzenleme yapılamamıştır.⁶¹³ Hafta tatili konusuna dair ilk çalışmalar Cumhuriyet Dönemi ile birlikte gündeme gelmiştir.

Bu alana yönelik çalışmalarda eksiklikler olduğunu düşünen Menteşe Milletvekili Şükrü Bey ve arkadaşları, 31 Aralık 1923 tarihinde “*Cuma Tatili*” hakkında Meclis’e bir teklifte bulundular. Aynı gün Gümüşhane Milletvekili Zeki Bey’in, “*Cuma Günleri Bazı Mağaza ve Ticarethanelerin Kapalı Bulunmasına Dair Kanun*” teklifi de Meclis’e geldi.⁶¹⁴ Şükrü Bey ve arkadaşları kanun gerekçesinde; devletin sahip olduğu en önemli unsurun nüfus olduğu saptaması yer alıyordu. Devlet, bu nüfusun ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüydü. Hayatın yoğunluğu içerisinde, maddi ve manevi yorgunluk yaşayan milletin kendine zaman ayırması gerekiyordu. Aksi durumda fertler, sosyal ve ekonomik sorumluluklarını yerine getirmekte sorun yaşayabilirdi. Haftada bir gün tatil yapmak, fertlerin menfaatine uygundu ve bu tatil günü de cuma olmalıydı.⁶¹⁵

Kanun gerekçeleri açıklandıktan sonra, maddelerin müzakerelerine başlandı. Kanunun birinci maddesinde, tatil günü belirleniyordu. Buna göre; 30.000 veya 30.000’den fazla nüfusu olan şehirlerde yer alan fabrika, imalâthane, tezgâh, dükkân, mağaza, yazıhane, ticarethaneler haftada bir gün tatil yapmak zorundaydı. Tatil günü cuma olacaktı. Ayrıca tatilin, yirmi dört saatten az olmaması gerekiyordu. İkinci madde, çalışma günlerini kapsıyordu. Bu bağlamda kişiler, genel ya da özel bir kurum fark etmeksizin altı günden fazla çalışamazdı. Üçüncü madde, haftada bir gün izin yapmaktan muaf olan işletmeleri belirliyordu. Matbaalar, sağlık kuruluşları, ulaşım hizmeti veren kurumlar, telefon şirketleri, gıda sektöründe hizmet verenler, konaklama hizmeti sağlayan kuruluşlar, oteller, lokantalar, sinema ve tiyatrolar, müzeler, kütüphaneler, kulüpler, kahvehaneler haftada bir izin yapmaktan muaftı. Ancak burada çalışanlar, nöbetleşerek haftada bir izin yapabilecekti. Cuma günleri belirli saatlerde açık bulunmasına izin verilen işletmeler, kanunun dördüncü maddesinde yer alıyordu. Buna göre; fırıncılar, kasaplar, manavlar, tütüncüler, berberler işletmelerini, cuma günleri saat dokuzdan

⁶¹³ Münir Ekonomi, *Ferdi İş Hukuku*, İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 7.

⁶¹⁴ TBMMZC, C. IV, D. 2, B. 77, (31 Kânunuevvel 1339), s. 598.

⁶¹⁵ Ali Güzel, “3008 Sayılı İş Yasasının Önemi ve Başlıca Hükümleri”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, S.35-36, 1986, s.173.

on ikiye kadar açık bulundurabilecekti. Bu işletmelerde çalışanlar, hafta arasında yarım gün izin kullanabilecekti.⁶¹⁶

Tasarının altıncı maddesi, mevsime bağlı olarak çalışan kişi ve işletmelerin tatil günlerini kapsıyordu. Açık havada ya da senenin bir kısmında faaliyet gösteren sanayi ve işletmeler, senede on beş defa cuma tatilinden muaf olabilecekti. Devlet adına hizmet veren kurum ve teşkilatların tatil günlerine ait hükümler yedinci maddede yer alıyordu. Devlet daireleri ve Millî Savunma kuruluşları, gerekli görülen durumlarda yılda on beş defa cuma tatillerini geciktirme hakkına sahipti. Sekizinci madde, hafta tatilinden muaf olmak isteyen işletme sahiplerinin yapması gereken işlemlere yer veriyordu. Bu bağlamda işletme sahipleri, belediye meclislerine bir beyanname vererek hafta tatilinden muaf olabiliyordu. Ancak valinin de bu izni onaylaması gerekiyordu. Başvurusu sonuçlanan işletmelerin izin süresi bir yıldır. Kanuna uymayan kurumlar için başlatılacak işlemler, dokuzuncu maddede yer alıyordu. Buna göre, kanun hükümlerine uymayanlar hakkında zabıta işlem başlatacaktı. Zabıta tarafından hazırlanan raporlar, hem ilgili belediyeyle hem de adliyeyle paylaşılacaktı. Bu işletmeler hakkında gerekli cezaların verilmesinden ise Sulh Ceza Mahkemeleri sorumlu olacaktı. Kanunun onuncu maddesi, kurallara uymayan işletmelerin alacağı cezaları kapsıyordu. Bu işletme sahipleri ya da müdürleri; en az 25 lira, en çok 250 olmak üzere para cezası ile yargılanacaktı. On birinci madde fiili olarak bu yasanın yürütülmesine engel olan kişilerin, hem para cezası hem de hapis cezası alacağını ifade ediyordu. Bu hapis cezası, bir hafta ile bir ay arasında değişmekteydi. Tasarının on ikinci maddesinde, bu para cezalarının nerelerde kullanılacağı yer alıyordu. İşletmelerden alınan para cezaları, ilgili belediyenin sandıklarına teslim edilecekti. On üçüncü madde, nüfusu on binden az olan şehir ve kasabalarda da kanunu uygulama yetkisini Belediye Meclisleri'ne veriyordu. Vali de gerekli durumlarda, Belediye Meclisleri'nin kararlarını inceleme hakkına sahipti. Dördüncü madde, yayınlandığı tarih itibarıyla bu kanunun geçerli olacağını belirtirken, on beşinci madde yasayı yürütme yetkisini Dâhiliye, Adliye ve Müdafaa-i Millîye Vekilleri'ne veriyordu.⁶¹⁷

Gümüşhane Milletvekili Zeki Bey, kanun maddeleri hakkında bir teklif hazırladı. Kendisi “*Cuma Günleri Bütün Mağaza ve Ticarethanelerin Kapalı Bulunmasına Dair Kanun*” teklifinde Türkiye Cumhuriyeti dininin İslam olduğunu ve eskiden cuma günlerinin resmî tatil ilan edildiğini belirtti. Gayrimüslim mahallelerde ise cumartesi ve pazar günlerinin resmî tatil olduğunu ifade eden Zeki Bey, bu durumun ülke ticaretini olumsuz etkilediğini, haksız rekabete sebep olduğunu da sözlerine ekledi. Bu durumu ortadan kaldırmayı hedeflediğini belirten Zeki

⁶¹⁶ TBMMZC, C. IV, D. 2, B. 77, (31 Kânunuevvel 1339), s. 599-600.

⁶¹⁷ TBMMZC, C. IV, D. 2, B. 77, (31 Kânunuevvel 1339), s. 600-601.

Bey; eczacılar, fırınlar, kasaplar, bakkallar dışındaki tüm mağaza ve ticarethanelerin cuma günü kapalı olması gerektiğine inanıyordu. Şükrü Bey ve Zeki Bey tarafından verilen teklifler, İktisat ve Adliye Encümenleri tarafından hazırlanan raporlar sonrasında bir kere daha müzakere edildi.⁶¹⁸ Menteşe Milletvekili Şükrü Bey ve arkadaşlarının kanun teklifi ile Gümüşhane Milletvekili Zeki Bey'in teklifi 2 Ocak 1924 tarihli oturumda kabul edildi.⁶¹⁹ “*Hafta Tatili Hakkındaki Kanun*” olarak kabul edilen bu tasarı ile sanayi ve ticari kuruluşlar, haftada bir gün tatil yapma hakkına sahip oluyordu.⁶²⁰

22 Kasım 1926'da Başvekâlet Encümeni ile Dâhiliye Encümeni, Hafta Tatili Kanunu'nun A Fıkrası'nın değişmesi konusunu müzakere etti. Bu bağlamda; tütün satıcıları, tütün dışında da bazı ürünler sattığı ve hafta tatilinden muaf olduğu için diğer satıcılar arasında adaletsizlik yaşanabildiği, bu durumun önlenmesi için tütün satıcılarının hafta tatilinden muaf tutulmaması gerektiği belirtildi. Kulüplerin, otellerin, fotoğrafçıların ise dükkânlarını açık bulundurmasına izin verildi. Fırınların da bu tatilden muaf olup olmaması konusu Meclis'te tartışıldı. Giresun Milletvekili Tahir Bey; fırınların öğlen saatlerine kadar açık olduğunu, insanların ekmek ihtiyaçlarının karşılanması için fırınların akşama kadar açık bulunmasının bir zaruret olduğunu belirtti. Dâhiliye Encümeni adına söz alan Ahmet Hilmi Bey, Tahir Bey'in bu düşüncesinin kendileri tarafından kabul edildiğini ve dördüncü maddeye ekleneceğini ifade etti. Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey de mazbata okunduktan sonra söz alan milletvekilleri arasındaydı. O, cuma günleri tütün satan dükkânların kapanmasının doğru olmadığını dile getirdi. Gazete satıcılarının da yalnızca günlük gazete satması şartıyla bu tatilden muaf tutulmaları yönünde bir teklifte bulundu. Hakkı Tarık Bey'in önerisi kabul edildi ve verilen teklifler, C Fıkrası'na ilave edildi.⁶²¹

1935 yılında yapılan bir düzenlemeyle pazar gününün hafta tatili olarak kabul edilmesine karar verildi. Bu görüşmeler sırasında, tatil günlerinin fazlalığı tartışmaya sebep oldu. Özellikle Giresun Milletvekili Hacim Muhittin Bey, kanunda belirtilen üç gün şeker bayramı ve dört gün kurban bayramı sürelerini çok bulduğunu belirtti. Bayram tatillerinin en fazla iki gün olması hakkında Meclis'e bir takrir verdi ancak bu takrir reddedildi.⁶²²

⁶¹⁸ TBMMZC, C. IV, D. 2, B. 77, (31 Kânunuevvel 1339), s. 601-604.

⁶¹⁹ *Türk Parlamento Tarihi (1923-1927)*, Haz. Kazım Öztürk, C. I, D. 2, s. 258; *Kanunlar Dergisi*, C. II, 2 Kânunusani 1340, s. 183-184.

⁶²⁰ Demo Ahmet Aslan, Hakan Yaşar, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Cuma Tatili”, *Amme İdaresi Dergisi*, C. LI, S. 3, Eylül 2018, s. 18.

⁶²¹ TBMMZC, C.XXVII, D. 2, B. 8, (22 Teşrinisani 1926), s. 88-90.

⁶²² “Hafta Tatili: Pazar Olması Hakkındaki Layiha Kabul Edildi”, *Akşam*, 28 Mayıs 1935, s. 2.

Berberler, kanun kapsamında ayrı bir değerlendirmeye tabi tutulmuşlardı. Özellikle Ankara’da bulunan berberler, kanun hükmüne göre cuma tatili yapmaya mecburdu.⁶²³ Hafta tatili pazar günü olarak belirlendikten sonra İstanbul Milletvekili Hakkı Bey, Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey ve Çoruh Milletvekili Asım Bey bu konuda bir teklif verdiler. Buna göre berberlerin hafta tatili pazar günü öğleden sonra başlayacak ve pazartesi günü öğlene kadar devam edecekti.⁶²⁴ Ancak her semtin tatil günü kendi yoğunluğuna ve kazancına göre değişiyordu. Dolayısıyla tüm semtlerde pazar gününün tatil edilmesi mümkün değildi. Bu nedenle kanun teklifi üzerinde uzlaşa sağlanamadı.⁶²⁵

“Hafta Tatili Kanunu” hakkındaki bir diğer düzenleme yine Hakkı Tarık Bey’in katkısıyla olacaktı. Milletvekili, 1936 yılında kanunun 4. ve 5. maddelerinde değişiklik yapılması için Meclis’e bir kanun teklifinde bulundu.⁶²⁶ Daha önceki müzakerelerde fırıncıların da hafta tatilinden muaf tutulması için açıklamalarda bulunan Hakkı Tarık Bey’in bu teklifi, 13 Kasım 1936 tarihli oturumda müzakere edildi. Görüşmelerin ardından fırıncıların da hafta sonu tatilinden muaf tutulması yönündeki teklif kabul edilerek 4. madde güncellendi.⁶²⁷

“Hafta Tatili Kanunu’nun Beşinci Maddesini Tadil Eden 936 Numaralı Kanunun Dördüncü Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun” 20 Kasım 1936 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁶²⁸

3. Mesai Kanunu

Cumhuriyet Dönemi’nde Türkiye hızlı bir kanunlaşma sürecine girmiştir. Hemen hemen her konuda kanun tasarıları hazırlanmış, bunlar önem sırasına göre müzakere edilmiştir. Bu tasarılarından biri de iş ve çalışma hayatını düzenleyen “Mesai Kanunu” olmuştur.

Mesai Kanunu’ndan önce işçilerin çalışma koşulları sebebiyle birkaç yasal düzenleme yapılmıştı. Bunlardan ilki “Zonguldak ve Ereğli Havza-i Fahmiyesinde Mevcut Kömür Tozlarının Amele Menafî-i Umumiyesine Olarak Furuhtunu Kanunu” idi. 1921 yılında gündeme gelen bu kanunla, üretim sırasında ortaya çıkan kömür tozları değerlendirilmek istenmiştir. Kanun çalışması, kömür tozlarının açık arttırma yoluyla satılmasını hedeflemiştir. Bu şekilde elde edilecek gelirlerle, işçi masrafları karşılanacaktı. Aynı yıl çıkarılan “Ereğli

⁶²³ “Ankara Berberleri Cuma Tatili Yapıyor”, *Akşam*, 28 Haziran 1930, s. 1.

⁶²⁴ “Berberlerin Tatili”, *Akşam*, 2 Haziran 1936, s. 2.

⁶²⁵ “Hafta Tatili Meselesi”, *Akşam*, 6 Temmuz 1936, s. 5.

⁶²⁶ BCA, 30-10-0-0, 4-21-7, 04.06.1936.

⁶²⁷ TBMMZC, C. XIII, D. 5, B. 3, (13 Teşrinisani 1936), s. 30.

⁶²⁸ “Hafta Tatili Kanununun Beşinci Maddesini Tadil Eden 936 Numaralı Kanunun Dördüncü Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 3464, 20 Teşrinisani 1936, s. 7323.

Havza-i Fahmiyesi Amelesinin Hukukuna Muteallik Kanun” ile çalışma saatleri düzenlenmişti. Bu bağlamda çalışma süresi 8 saat, çalışma yaşı 18 olarak kabul edilmişti.⁶²⁹

Bireysel iş hukuku anlamında çıkarılan ilk özel yasa 1924 tarihli “*Hafta Tatili Kanunu*” idi. Bu kanun, işçilerin beden ve ruh sağlığını koruma gerekçesiyle hazırlanmıştır.⁶³⁰ İşçi ile işveren arasındaki hukuki ilişki yeni bir düzenlemeyle ele alınıyordu.

TBMM, 4 Kasım 1925 tarihli oturumda ilgili kanunu müzakere için gündeme aldı. Tasarının ilk bölümü genel hükümleri kapsıyordu. İş Kanunu özel ve resmî tüm kurumlar için geçerliydi. Tarım müesseseleri, en fazla on işçisi bulunan kuruluşlar bu kanundan muaf tutuluyordu. Bahsi geçen kurumları teftiş hakkı, Ticaret Vekâleti’ne aitti. Her işveren mart ayı başında, işletmesinde çalışan işçi sayısını bir beyannameyle bildirmeliydi. Belediyelere verilen bu beyannameler, Ticaret Vekâleti’nin İş ve Sanatlar Müdüriyeti’ne teftiş için gönderilmeliydi.⁶³¹

Kanunun İş ve Sanatlar Müdüriyeti tarafından teftiş edilecek olması Meclis’te tartışma konusu oldu. Milletvekillerine göre, hali hazırda iş müfettişleri bu görevi yerine getiriyordu. Yeniden bir inceleme yapmak zaman kaybı olabilirdi. Ticaret Vekili Ali Cenani Bey, konuyu farklı bir açıdan ele alıyordu. Büyük şehirlerde iş müfettişleri vardı; ancak bu uygulamayı her bölge için yapmak mümkün değildi. Dolayısıyla iş müfettişinin olmadığı yerlerde teftiş görevini Ticaret Vekâleti üstlenecekti.

Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, kanunun altıncı maddesine eklenecek bir fıkra ile bu karışıklığın çözüleceğine inanıyordu. Kendisi bu konu hakkında bir takrir de verdi. Bu takrire göre altıncı madde:

“Mahallî hükûmetlere verilen beyannameler ile müesseselerin kapatıldığı haberleri mahallî hükûmetler tarafından nihayet bir hafta içinde teftişe memur olanlara ve bu memurlarca tescil edildikten sonra Ticaret Vekâletinin İş ve Sanatlar Müdüriyetine gönderilir. Teftiş ile kim alâkadar ise elbette onlara tevdi edilir. Ticaret Vekâleti bu hususu, talimatnamelerle idare eder” şeklinde güncellenmeliydi.⁶³²

İstanbul Milletvekili Yusuf Bey ve Bozok Milletvekili Ahmet Hamdi Beyler, maddedeki şekil değişikliğinin uygun olmadığını düşünüyorlardı. Onlara göre bu düzenleme, diğer maddelerdeki anlam bütünlüğünü bozabilirdi. Konu hakkında bir uzlaşa sağlanamadığı için Hakkı Tarık Bey, takririni geri aldı. Kanun hükmünde herhangi bir değişiklik yapılmadı.

⁶²⁹ Orhan Ersun Civan, “3008 Sayılı İş Kanunu”, *Atatürk Ansiklopedisi*, 2021, s. 1: <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/3008-sayili-is-kanunu/>, Erişim Tarihi: 01.01.2025.

⁶³⁰ “Hafta Tatili Hakkında Kanun”, *Resmî Ceride*, S. 54, (21 Kânunusani 1340), s. 1.

⁶³¹ TBMMZC, C. XIX, D. 2, B. 3, (4 Teşrinisani 1341), s. 28-30.

⁶³² TBMMZC, C. XIX, D. 2, B. 3, (4 Teşrinisani 1341), s. 30.

Mesai Kanunu, on iki yaşını doldurmayan çocukların çırak ve amele sıfatıyla çalıştırılmasını yasaklıyordu. Maden ocaklarında çalışacaklar için ise bu yaş sınırı on yediydi. Kanunun ikinci bölümü, çalışma sürelerini kapsıyordu. Birinci bölümde belirtilen işletmelerde günlük çalışma süresi on, haftalık çalışma süresi altmış saati geçmemeliydi. Kişiler günde bir saat mola yapma hakkına sahipti. Dinlenme süresi, çalışma süresine dâhildi. İşletmelerde günlük çalışma süresi altı saati geçmezse, çalışanlara mola hakkı verilmeyebilirdi. Bu konu, işverenin inisiyatifine bırakılıyordu. Günlük çalışma süresi milletvekilleri arasında tartışmalara yol açtı. Bir işçinin günde dokuz saat çalışması, beden sağlığı açısından uygun görülüyordu. Özellikle Kırklareli Milletvekili Dr. Fuat Bey bu süreye şiddetle karşı çıkıyordu.⁶³³

Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, konuya daha evrensel bir bakış açısıyla yaklaşmayı tercih ediyordu. Ona göre Almanya’da günlük çalışma saati dokuzdu. Ayrıca bu dokuz saate mola süresi de dâhildi. Dokuz saati aşmadığı sürece kanun hükmü kabul edilebilirdi. Madenlerde çalışanlar için bu süre günde sekiz, haftada kırk saat olarak belirleniyordu. Ocakta çalışanlar bu süre dâhilinde bir saat mola yapma hakkına sahipti.⁶³⁴

Kanun, günlük çalışma süresi on saatten az olan işletmelerin, işçi sözleşmelerini muhafaza edeceğini vadediyordu. Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, on birinci madde olarak belirtilen bu kısma bir fıkra eklemek istedi. Ona göre namaz izinleri ve mola süreleri bu sözleşmelere eklenmeliydi. Böylece günlük çalışma süresi netleşecek ve işçinin hakları korunmuş olacaktı. Ancak bu karar kabul edilmedi. Tasarının üçüncü bölümü gece çalışma şartlarını belirliyordu. Akşam sekiz ile sabah altı arasındaki işler, gece işleri olarak kabul ediliyordu. Kadınların ve on yedi yaşını bitirmemiş erkeklerin gece çalışması yasaktı. Telefon işletmeleri bu yasakların dışındaydı. Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey’e göre yasaklara dair hükümler düzenlenmeliydi. Telefon işletmeleri gibi postanelerin, telgrafhanelerin, matbaaların ve gazetelerin de bu yasaklardan muaf olması gerekiyordu. Bir gazeteci olarak konuya yaklaşan milletvekili, gazetelerin sabah dört buçukta basıldığına ve bunların da 12-17 yaşlarındaki çocuklar tarafından dağıtıldığına dikkat çekti. Tasarı bu şekilde kabul edilirse, gazetecilik mesleği zor bir sürece girebilirdi. Dolayısıyla gazeteciler de bu yasaklardan muaf olmalıydı. Ancak bu teklif kabul edilmedi. Kanuna dair ilk müzakereler bu şekilde tamamlanmış oldu.⁶³⁵

Meclis, 10 Aralık 1925 tarihinde kanun görüşmelerine devam etti. Üçüncü bölüm maddelerinin görüşüldüğü bu oturumda; 14-18 yaşlarındaki çocuklar ile kadınların, sağlıklarını

⁶³³ TBMMZC, C. XIX, D. 2, B. 3, (4 Teşrinisani 1341), s. 31-37.

⁶³⁴ TBMMZC, C. XIX, D. 2, B. 3, (4 Teşrinisani 1341), s. 37-38.

⁶³⁵ TBMMZC, C. XIX, D. 2, B. 3, (4 Teşrinisani 1341), s. 40-43.

tehlikeye atan işlerde çalıştırılmayacağını belirtiyordu. Bu işler, Sıhhiye ve Ticaret Vekâletleri tarafından bir nizamname ile tespit edilecekti. Müzakerelere katılan milletvekili sayısı yeterli olmadığı için tasarıya dair görüşmeler tamamlanamadı.⁶³⁶

Kanun tasarısı gerekli çoğunluk sağlanamadığı için uzun bir süre müzakere edilmedi. Nihayetinde 3 Mayıs 1926 tarihli oturumda çalışmanın geri alınması gündeme geldi. 10 Mayıs 1926'da bu tasarı geri alındı.⁶³⁷ Mesai Kanunu hakkındaki tasarı, çalışanları korumayı hedefliyordu. Ancak iş hayatını düzenleyen herhangi bir kurum olmadığı için bu tasarı, kanunlaşmamıştır.

4. Şurayı Devlet Teşkilatı Hakkındaki Kanun

Günümüzde Danıştay olarak tanımlanan Şurayı Devlet, Osmanlı Devleti'nden itibaren varlığını devam ettiriyordu. Osmanlı Devleti, yapılması planlanan ıslahatlar için bu kurumu oluşturmuş ve böylelikle reformların sürekliliğini sağlamaya çalışmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapısal dönüşümleri gerçekleştirmek için bu kuruma duyulan ihtiyaç artmıştı. Belirtilen gerekçeyle yeni bir kanun tasarısının hazırlanması gündeme geldi.⁶³⁸

TBMM, 11 Kasım 1925 tarihinde “*Şurayı Devlet Teşkilatı Hakkındaki Kanun*” tasarısını müzakere için ele aldı. Milletvekillerine göre bu kurum, devlet teşkilatının temeliydi. Bu nedenle Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun elli birinci maddesi, Şurayı Devlet Teşkilatı'nı kabul ediyordu. Kanunun birinci bölümü, teşkilatın oluşumuna ait hükümler içeriyordu. Bu bölümdeki maddelere göre teşkilat; bir başkan, dört daire başkanı ve on altı üyeden oluşuyordu. Şurayı Devlet Başkanı, TBMM tarafından seçilecekti. Ancak adaylar, Dâhiliye ve Adliye Encümenleri tarafından belirlenecekti. Bu bölümde yer alan beşinci madde en çok tartışılan kısımdı. Buna göre; Şurayı Devlet başkanı olabilmek için 40 yaşını doldurmuş olmak, yüksekokul mezunu olmak, müsteşarlık, valilik ve mutasarrıflık görevlerinde bulunmuş olmak ve memuriyet bölgesinde üç sene oturmuş olmak gerekiyordu.⁶³⁹

Kayseri Milletvekili Ahmet Hilmi Bey, Kastamonu Milletvekili Mehmet Fuat Bey başkan adaylarının bir bölgede üç sene memuriyette bulunmuş olma zorunluluğunun kasıtlı olarak maddeye konulduğunu ve bunun açık bir söylem olmadığını belirterek eleştirdiler. Adliye Encümeni adına söz alan İzmir Milletvekili Münir Bey; Şurayı Devlet'in idari bir kurum

⁶³⁶ TBMMZC, C. XX, D. 2, B. 22, (10 Kânunuevvel 1341), s. 88-94.

⁶³⁷ TBMMZC, C. XXV, D. 2, B. 96, (10 Mayıs 1926), s. 50.

⁶³⁸ Ayşe Almila Tanrıverdi, “Cumhuriyet'in 100. Yılında Şura-yı Devlet”, *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, C. 22, S. Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı, 2023, s. 668.

⁶³⁹ TBMMZC, C.XIX, D. 2, B. 6, (11 Teşrinisani 1341), s. 80-83.

olduğunu, bu kuruma başkanlık edecek kişinin birçok memuriyette bulunmasının deneyim ve tecrübe açısından kıymetli olduğunu dile getirdi. Bu nedenle üç yıl memuriyet zorunluluğu maddeye konulmuştu. Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, maddeyi bir başka açıdan ele alıyordu. Kendisi, Şurayı Devlet’e üye seçilecek kişilerin o esnada memuriyette bulunmasının şart olup olmadığının maddeden anlaşılmadığını, bu konunun daha açık bir şekilde yazılması gerektiğini belirtti. Hakkı Tarık Bey’in açıklamalarından sonra beşinci madde “*Şurayı Devlet’e üye olarak seçilecek kişilerin memuriyette bulunmaları ya da bulunmuş olmaları şarttır*” şeklinde güncellendi.⁶⁴⁰

Kanunun üçüncü bölümü, teşkilatın vazifelerini kapsıyordu. Buna göre teşkilat, hükûmet tarafından gönderilecek kanun layihalarını incelemek, idari davaları yürütmek, Nafia ve Maliye dairelerinin çalışmalarına destek olmak zorundaydı. Tasarının bu bölümünde yer alan maddelerle Şurayı Devlet’e, nizamnameleri düzenleme hakkı veriliyordu. Bozok Milletvekili Ahmet Hamdi Bey ve Mersin Milletvekili Besim Bey, nizamname yetkisinin yalnızca TBMM’ye ait olduğunu belirterek bu kanun hükmüne karşı çıkıyorlardı. Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, nizamnamelerin Şurayı Devlet’e verilmesinin anlaşılabilir bir durum olduğunu, zaten hükûmetin kabul etmediği bir nizamnamenin Şurayı Devlet’e gönderilemeyeceğini hatırlatarak maddelerin kabul edilmesini istedi.⁶⁴¹

16 Kasım 1925 tarihli oturumda, Şurayı Devlet Kanunu’nun dördüncü bölümü müzakere edildi. “*İdari Davaların Mahkeme Usulü*” başlığı altında ele alınan bu kısımda, Şurayı Devlet’in idari davaları devralacağı ve dava dilekçelerine ait kopyaların da yine buraya gönderileceği belirtiliyordu. Şurayı Devlet’in idari mahkemelere bakmakla yetkili olup olmaması durumu Meclis’te tartışmalara sebep oldu. İzmir Milletvekili Münir Bey, Kars Milletvekili Ahmet Bey; kanunen yetkili merci olmadığına ve zorunlu durumlarda, idari davaların Şurayı Devlet tarafından alınmasının daha doğru olacağını belirttiler. Sinop Milletvekili Yusuf Kemal Bey ve Dersim Milletvekili Feridun Fikri Bey bu durumun dava süreçlerini olumlu etkileyeceğini savundular.⁶⁴²

Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey kanun maddesine göre, bütün idari davalar için Şurayı Devlet’in yetkili olduğunu ifade ediyordu.⁶⁴³ Kendisi, kanunun daha anlaşılır ve uygun olması için dördüncü bölümde yer alan yirmi üçüncü madde hakkında bir teklifte bulundu. İdari

⁶⁴⁰ TBMMZC, C.XIX, D. 2, B. 6, (11 Teşrinisani 1341), s. 83-85.

⁶⁴¹ TBMMZC, C.XIX, D. 2, B. 6, (11 Teşrinisani 1341), s. 88-90.

⁶⁴² TBMMZC, C.XIX, D. 2, B. 6, (11 Teşrinisani 1341), s. 130-132.

⁶⁴³ TBMMZC, C.XIX, D. 2, B. 6, (11 Teşrinisani 1341), s. 133.

davaların niteliğinin bu kanunda belirtilenler olduğunu, bunun dışında kalan davaların görülmesi için adli mahkemelerin yetkili kılınacağını belirten bu teklif, kabul edilmedi. ⁶⁴⁴

“Şurayı Devlet Kanunu” müzakereler sonucunda kabul edildi. ⁶⁴⁵ 1931 yılında “Şurayı Devlet Kanununa Bazı Maddeler Eklenmesine ve Bazı Maddelerin Değiştirilmesine Dair Kanun” tasarısı gündeme geldi. Şurayı Devlet’te mevcut olan bir dava dairesinin yetersiz kaldığı ve ikinci dava dairesinin oluşturulması esasına dayanan bu tasarı 25 Haziran 1931’de Meclis’e sunuldu. 13 Temmuz 1931 tarihli oturumda gündeme alınan kanun, 21 Temmuz 1931’de kabul edilmiştir. ⁶⁴⁶

5. Binaların Numaralandırılması ve Sokaklara İsim Verilmesi Hakkında Kanun

Dâhiliye Encümeni bina numaralarının sistemli bir şekilde verilememesi, bu durumun devlet ve tapu dairelerinde karışıklıklara sebep olduğu gerekçesiyle bir kanun çalışması hazırladı. ⁶⁴⁷ “Binaların Numaralandırılması ve Sokaklara İsim Verilmesi Hakkında Kanun” olarak planlanan bu çalışma 10 Mart 1927 tarihinde Meclis’e sunuldu. Bu layihayla bina ve sokaklara ikametgâh numarası verilerek, resmî işlemlerin daha kolay ilerlemesi hedefleniyordu. ⁶⁴⁸

Binaların nasıl numaralandırılacağı ve bu işlemlerden hangi birimin sorumlu olduğu birinci maddeyle belirtiliyordu. Buna göre; belediye sınırları içinde bulunan ev, mağaza, dükkân, gazino, hamam ve cami gibi ikamete mahsus olsun olmasın tüm binalar belediye tarafından numaralanacaktı. Bu numaralar, levhalara yazılarak bina kapıları üzerine asılacaktı. Belediye teşkilâtı bulunmayan yerlerde bu işler, vali ve kaymakam tarafından takip edilecekti. Kanunun ikinci maddesi, bina numaralarının başlayıp bittiği sınırları belirliyordu. Bu maddeye göre belediyeler, yetkileri dâhilinde bulunan sokağa bir isim verecekti. Bu isimler levhalara yazılarak sokakların başladığı ve bittiği noktalara asılacaktı. Üçüncü maddede, numaralandırılan binaların cetvellere yazılacağı yer alıyordu. Bu cetveller, yetkili bir heyet tarafından hazırlanacaktı. Bina numaraları ile sokak isimlerinin, hükûmet ve belediye işlerinde kullanılması kanunun dördüncü maddesiyle zorunlu tutuluyordu. Tasarının beşinci maddesine göre, binaların numaralandırılma işlemi Dâhiliye Vekâleti’nin sorumluluğundaydı. ⁶⁴⁹

⁶⁴⁴ TBMMZC, C.XIX, D. 2, B. 6, (11 Teşrinisani 1341), s. 136.

⁶⁴⁵ TBMMZC, C.XIX, D. 2, B. 6, (21 Teşrinisani 1341), s. 184.

⁶⁴⁶ *Türk Parlamento Tarihi (1931-1935)*, Haz. Fahri Çoker, C. I, D. 4, s. 242.

⁶⁴⁷ BCA, 30-18-1-1, 23-9-15, 16-02-1927.

⁶⁴⁸ TBMMZC, C. XXX, D. 2, B. 45, (21 Mart 1927), s. 184.

⁶⁴⁹ TBMMZC, C. XXX, D. 2, B. 45, (21 Mart 1927), s. 186-187.

Müzakereler sırasında Aydın Milletvekili Mithat Bey söz alarak, kanunla ilgili bir öneride bulundu. Ona göre, binaları numaralandırmak yeterli değildi. Sokaklara, hem numara hem de bir isim verilmeliydi. Dâhiliye Encümeni, bu uygulamanın birtakım karışıklıklar yaratacağını belirterek, öneriyi kesin bir dille reddetti. Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, bu konuda uzlaşılacağını düşünüyordu. Kanuna müstakil bir madde eklenerek bu sorun çözülebilirdi. Ona göre belediye, sokaklara numara verebileceği gibi isim ya da bir harf verebilirdi. Milletvekilleri arasında anlaşma sağlanamaması üzerine beşinci madde encümene havale edildi.⁶⁵⁰ Encümen tarafından hazırlanan rapor, 26 Mart 1927’de gündeme alınacaktı. Görüşmeler sonrasında beşinci madde “*Binaların numaralanması ve sokaklara isim verilmesi Dâhiliye Vekâletince yapılacak bir talimatname ile tespit olunur. Sokaklara isim yerine numara da konulabilir*” şeklinde kabul edilecekti.⁶⁵¹

Kanunun altıncı maddesi, mülk sahiplerinin ödeyeceği levha masrafı hakkındaydı. Belediye Teşkilâtı bulunmayan yerlerde, numaralandırma masrafı için her bina sahibinden alınacak verginin miktarı idare heyetlerince tayin olunacaktı. Madde okunduktan sonra mülk sahiplerinden temin edilecek ücretlerin masraf ya da vergi olarak tanımlanmasının üzerinde duruldu. İlgili maddede bir belirsizlik yaşandığı milletvekilleri tarafından ifade edildi. Camilerdeki masrafların ne şekilde temin edileceğine dair uzun tartışmalar yaşandı. Bunun üzerine madde incelenmek üzere, Encümen’e gönderildi.⁶⁵²

Encümen’in çalışmaları sonrasında altıncı madde 26 Mart 1927’de ele alındı. Bina numaralandırma masraflarının hane sahiplerinden temin edilmesine karar verildi. Belediyeler, bu masrafların toplanmasından sorumluydu. Belediyesi olmayan mahallelerde bu masraflar, ihtiyar meclisleri yükümlülüğündeydi. Tasarının yedinci maddesiyle nakliye araçlarına da belediye tarafından bir numara verilmesi kararı alınmıştı.⁶⁵³

Kanun; 10 Nisan 1927’de kabul edilmiş, 20 Nisan 1927 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanmıştır.⁶⁵⁴ Tasarının kabul edilmesi ile belediyeler, valiler ve kaymakamlar sokaklara isim ve numara verilmesinden sorumlu tutulmuştur. Numaralandırma işleri için oluşacak masrafların da yine belediyeler tarafından karşılanmasına karar verilmiştir.

⁶⁵⁰ TBMMZC, C. XXX, D. 2, B. 45, (21 Mart 1927), s. 187-189.

⁶⁵¹ TBMMZC, C. XXX, D. 2, B. 46, (26 Mart 1927), s. 213.

⁶⁵² TBMMZC, C. XXX, D. 2, B. 45, (21 Mart 1927), s. 189-192.

⁶⁵³ TBMMZC, C. XXX, D. 2, B. 46, (26 Mart 1927), s. 213.

⁶⁵⁴ “Binaların Numaralandırılması ve Sokaklara İsim Verilmesi Hakkında Kanun”, *Resmî Ceride*, S. 587, 20 Nisan 1927, s. 2463.

6. Pullu İlanların Korunmasına Yönelik Düzenlemeler

Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, pullu ilanları koruma zorunluluğunun bir seneden altı aya indirilmesi hakkında bir kanun teklifi hazırlamıştı. Damga Kanunu'nun otuz yedinci maddesinin değiştirilmesini öngören bu teklif, 14 Aralık 1925'te, müzakere edilmek üzere encümene gönderildi.⁶⁵⁵

TBMM Layiha Encümeni, 17 Aralık 1925'te bu teklifin müzakere edilmesine karar verdi. Hakkı Tarık Bey'in kanun teklifi, 18 Ocak 1926'da Meclis gündemine alındı. Maddeler görüşülmeden önce Hakkı Tarık Bey söz alarak, teklifi hakkında açıklama yaptı. Gazete ve risalelerde çıkan ilanlara pul yapıştırmanın ve bu pullu ilanları, bir sene boyunca saklamanın zorunlu olduğunu hatırlattı. Pulların bir yığın haline gelerek, gazete idareleri için büyük bir külfet olduğunu belirten Hakkı Tarık Bey, pulları saklama süresinin bir yıldan altı aya indirilmesini teklif ediyordu.⁶⁵⁶ Üç maddeden oluşan bu tasarının ikinci maddesi; kanunun yayımlandığı tarihten altı ay sonra geçerli kılındığını belirtirken, üçüncü madde bu yasaı yürütme yetkisini Maliye Vekâleti'ne veriyordu.⁶⁵⁷

Teklif, Meclis başkanının önerisiyle “*Damga Kanunu'nun Otuzyedinci Maddesinin Tadili Hakkındaki Kanun*”⁶⁵⁸ başlığını aldı ve birinci madde olarak kabul edildi. Hakkı Tarık Bey, kanunun ikinci maddesi olarak yeni bir teklifte bulundu. Buna göre; ilanların tabi olduğu damga pulu, nüshalar içinde bulunursa ve teftiş memurları tarafından ibraz edilirse, bu pulu saklama mecburiyeti ortadan kalkıyordu. İkinci madde olarak sunulan bu teklif, incelenmek üzere encümene gönderildi. Kanunun diğer maddeleri için gerçekleşecek müzakerelerin de encümen kararı sonrasında yapılmasına karar verildi.⁶⁵⁹

Kanun, gerekli incelemeler tamamlandıktan sonra 15 Şubat 1926 tarihli oturumda ikinci kere müzakere edildi. Bu oturumda kanunun ikinci, üçüncü ve dördüncü maddeleri yeniden ele alındı.⁶⁶⁰

Buna göre kanunun ikinci maddesi “*Gazeteler ile mevkut ve gayri mevkut risalelerin tabi ve naşiri ilânların tabi olduğu damga pulunu ilânın müderiç olduğu nüshada mahalli mahsusuna ilsak ve bu nüshayı indelicap teftiş memurlarına ibraz ederlerse ilânın nushai asliyesini muhafaza mecburiyetinden vareste tutulurlar. Gazetelerle mevkut ve gayrimevkut risalelerin koleksiyonlarının tanzim ve muhafazası mecburîdir*” şeklinde kabul edildi. Üçüncü

⁶⁵⁵ TBMMZC, C. XX, D. 2, B. 24, (14 Kânunuevvel 1341), s. 124.

⁶⁵⁶ TBMMZC, C. XXI, D. 2, B. 43, (18 Kânunusani 1926), s. 212-213.

⁶⁵⁷ TBMMZC, C. XXI, D. 2, B. 43, (18 Kânunusani 1926), B. 43'ek, S. Sayısı: 28, s. 1-2.

⁶⁵⁸ Damga Kanunu'nun 37. Maddesi, gazete ilanlarına basılacak ilan pullarının bir sene saklanması zorunlu tutuyordu. Bkz. TBMMZC, C. XXI, D. 2, B. 43, (18 Kânunusani 1926), B. 43'ek, S. Sayısı: 28, s. 1-2.

⁶⁵⁹ TBMMZC, C. XXI, D. 2, B. 43, (18 Kânunusani 1926), s. 213.

⁶⁶⁰ TBMMZC, C. XXII, D. 2, B. 56, (15 Şubat 1926), s. 190.

madde, kanunun yayınlandığı tarihten itibaren geçerli olduğunu belirtirken, dördüncü madde bu yasaı yürütme yetkisini Maliye Vekâleti'ne veriyordu.⁶⁶¹

Hakkı Tarık Bey tarafından verilen bu teklifin ikinci müzakeresi 22 Şubat 1926 tarihinde tamamlanmıştır. Görüşmeler sonrasında kanun, aynı gün TBMM tarafından kabul edilmiştir.⁶⁶² 7 Mart 1926 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁶⁶³

7. Memur Maaşlarına Yönelik Düzenlemeler

Cumhuriyet kadrosu, memuriyet sistemini geliştirmeyi ve memurların statüsünü değiştirmeyi hedefliyordu. Memurların, görevlerini yerine getirebilmeleri için düzenli bir maaşa ihtiyaç duyduğuna inanan Meclis, bu yönde bir yasa tasarısı hazırladı.⁶⁶⁴

Maliye Vekâleti'ne göre; memur maaşları hakkında bir kanun vardı ancak 1288 tarihli⁶⁶⁵ bu kanun zamanın ihtiyaçlarına uygun değildi. Bu amaçla Maliye, Dâhiliye ve Bütçe Encümenleri bir araya gelerek yeni bir “*Memurin Maaş Kanunu*” hazırlamak istedi. Bu tasarı, 16 Haziran 1927 tarihli oturumda müzakere için gündeme alındı.⁶⁶⁶

Kanunun birinci maddesi, devlet memurluğu görevine atanan ve terfi eden görevlilerin, terfi tarihlerini takip eden aybaşında maaşlarını alacaklarını belirtiyordu. Kanunun ikinci maddesi, bir mahalleye atanan memurların, memuriyetlerinin tebliğ edildiği tarihten itibaren on beş gün içinde görev yerlerine gitmesini zorunlu kılıyordu. Belirtilen sürede görev yerine gitmeyen memurlara, yolda geçen fazla günler için maaş verilemeyeceği de ayrıca vurgulanıyordu. Kanunun üçüncü maddesinde, başka bir göreve tayin edilen memurların yeni görevlerine başlayıncaya kadar eski maaşları alacakları belirtiliyordu. Dördüncü madde, on beş gün içinde atandıkları bölgeye gitmeyen memurlara on beş gün daha süre verileceğini ancak bu ek süre için memurlara maaş verilmeyeceğini ifade ediyordu.⁶⁶⁷

⁶⁶¹ TBMMZC, C. XXII, D. 2, B. 56, (15 Şubat 1926), s. 210.

⁶⁶² TBMMZC, C. XXII, D. 2, B. 59, (22 Şubat 1926), s. 267; *Kanunlar Dergisi*, C. IV, s. 275.

⁶⁶³ “Damga Kanununun Otuz Yedinci Maddesinin Tadili Hakkında Kanun”, *Resmî Ceride*, S. 315, 7 Mart 1926, s. 1047.

⁶⁶⁴ Cengiz Şavklı, *Atatürk Döneminde Parlamento Faaliyetleri (1920-1938)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2011, s. 90.

⁶⁶⁵ Tanzimat Dönemi'nde çıkarılan 1872 (1288) tarihli Memurin Muhakematına Dair Nizamname ile memurların görev ve sorumluluğu belirlenmişti. Memurların işlediği suçlarla ilgili yargılamalar da yine bu nizamname ile yapılıyordu. Bkz. Abdurrahman Eren, “Memurin Muhakematı Hakkında Kanunu Muvakkat İle Onu Yürürlükten Kaldıran Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun'un Karşılaştırılması”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 55, S. 3, s. 65.

⁶⁶⁶ “Memurin Maaşatı Kanunu Kabul Edildi”, *Hâkimiyeti Milliye*, 19 Haziran 1927, s. 1.

⁶⁶⁷ TBMMZC, C. XXXIII, D. 2, İ. 76, (18 Haziran 1927), s. 123-124.

Kanunun beşinci maddesi memurların, atandıkları memuriyet maaşlarını görev süreleri başladıktan sonra alacaklarını bir kere daha hatırlatıyordu. Altıncı madde, nakilleri gerçekleşen memurlara yeni görevlerine başlayınca kadar tam maaş verileceğini belirtiyordu. Kanunun yedinci maddesi saymanlar hakkındaydı. Buna göre, görevlerini yeni atanan memurlara devredecek saymanlara bir ayı geçmemek şartıyla maaş verilecekti. Görev devri ya da denetleme dolayısıyla memuriyet görevlerinden ayrılacak kişilere verilecek maaşlar, kanunun sekizinci maddesinde ele alınıyordu. Kanunun dokuzuncu maddesi, memurların ücretli bir vazifeye devredildiğinde sekizinci madde hükümlerinin uygulanacağını belirtiyordu. Onuncu madde ise memurların, birden fazla görevde bulunamayacaklarını kesin bir şekilde ifade ediyordu.⁶⁶⁸

Kanunun on birinci maddesine göre, makam ödenekleri o makamda bilfiil vazife gören kişilere verilecekti. On ikinci maddeye göre, elçiler ile konsoloslar geçici memuriyet süresince ödenek alabilecekti. Kanunun on üçüncü maddesinde, rahatsızlanan ve azami on beş gün rapor almak zorunda kalanlara iki ay izin verilebileceği yer alıyordu. Ayrıca bu kişiler izinli sayılsalar bile tam ücret alabilecekti. İlgili kanunun on beşinci maddesine göre vekillere verilecek maaşlar, kadro tasarrufundan karşılanacaktı. On altıncı maddeye göre; memurlar, hak ettikleri ek kazançları alabilmeleri için belirtilen bölgelerde hizmette bulunmak zorundaydı. Bu hüküm, hem asil hem de süreli memuriyetler için geçerliydi. Kanunun on yedinci maddesi, görev ve memuriyetine son verilen kişilerin maaşlarının kesileceğini, memurların talebi olduğunda gerekli incelemelerin başlatılacağı ve buna göre maaşlarını alabileceklerini belirtiyordu. Ancak bu müddet esnasında eski memurların yerine yeni memurlar atanırsa, maaş yeni memura verilecekti. On yedinci madde okunduktan sonra Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey söz aldı. Herhangi bir sebeple işten çıkarılan ve maaşı kesilen kişilerin, ileride beraat etse bile hükümet yerine vekâlet eden kişinin parası kesildikten sonra kendisine verilecek olmasını eleştirdi. Ona göre bu hem haksızlıktı hem de aylarca işsiz bırakılan bir memuru psikolojik anlamda yorabilirdi. Bu açıklamaların ardından Hakkı Tarık Bey, on yedinci maddede yer alan bu fıkranın kaldırılması yönünde Meclis'e bir teklifte bulundu. Hakkı Tarık Bey'in ardından Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik Bey söz aldı. Maddede belirtilen durumun idari bir mesele olmadığını, bütçede yeteri kadar para olmadığı için böyle bir uygulamaya gidildiğini belirtti.⁶⁶⁹

İlgili madde müzakereleri tamamlandıktan sonra Hakkı Tarık Bey'in on yedinci madde hakkındaki teklifi kabul edildi ve madde “*Vazife ve memuriyetlerine müteallik hususattan dolayı işten el çektirilen memurunin maaşları kat olunur. Tahkikat veya muhakeme neticesinde*

⁶⁶⁸ TBMMZC, C. XXXIII, D. 2, İ. 76, (18 Haziran 1927), s. 124-126.

⁶⁶⁹ TBMMZC, C. XXXIII, D. 2, İ. 76, (18 Haziran 1927), s. 128-129.

men'i muhakeme veya beraat veyahut âdemi mesuliyet kararı alırlarsa maaşları kat olunduğu tarihten itibaren tam ve tahsisatı fevkaladeleri nısıf olarak verilir” şeklinde güncellendi. Kanunun on sekizinci maddesi, herhangi bir suçtan dolayı görevden men edilen memurların, suçsuzluğu kanıtlanıp görevlerine döndükten sonra maaşlarını tam alacaklarını belirtiyordu. Tutuklanan memurların beraat etseler dahi tutuklu kaldıkları zaman için kendilerine maaş ödenmeyeceği ise ayrıca vurgulanıyordu. Kanunun on dokuzuncu maddesi, maaş ya da ücretle umumi hizmetlerde bulunan emekli memurların, emekli maaşlarının kesileceğini ifade ederken; öğretmenlerin ve doktorların bu kanun maddesinden muaf tutulacağını vurguluyordu.⁶⁷⁰

Kanunun yirminci maddesi, ilmiye maaşı alıp da umumi hizmetlerin herhangi birine tayin olunan memur maaşlarının kesileceğini belirtiyordu. Kanunun yirmi birinci maddesinde; memur adaylarının, görevlerine atandıkları takdirde alacakları maaştan emeklilik aidatı kesileceği yer alıyordu. Kanunun yirmi ikinci maddesine göre askere alınan memurlar, hizmet süresi tamamlandıktan sonra açılan ilk memurluk görevine tayin edilecekti. Yirmi üçüncü madde, askerî memur adayı olarak göreve alınan kişilerin görevleri tebliğ edilinceye kadar maaşlarının üçte birinin ödeneceğini belirtiyordu. Kanunun yirmi dördüncü maddesinde seferberlik hizmeti için askere alınan memurların, memuriyet sürelerince kendilerine veya ailelerine maaş ödeneceği ifade edilirken, bu maaşın 20 liradan aşağı olmayacağı da ayrıca belirtiliyordu. Kanunun yirmi beşinci maddesinde, fiili hizmet haricinde silahlaltına alınan memurların, rütbelerine göre mensup olduğu daire bütçelerinden ödenek alacakları yer alıyordu. Yirmi altıncı madde ise talim ve manevra gerekçesiyle silahlaltına alınan memurlara tam maaş verileceğini ifade ediyordu. Kanunun yirmi yedinci maddesi, bu yeni yasa ile birlikte 11 Ağustos 1325 tarihli Mülkiye Tekâüt Kanunu’nun ve 22 Haziran 1926 tarihli Muvazeneli Umumiye Kanunu’nun bazı maddelerini geçersiz kılıyordu.⁶⁷¹

20 Haziran 1927 tarihli oturumda kanunun ikinci müzakereleri gerçekleşmiştir. Bu müzakereler sırasında kanunun adıyla ilgili değişimler gündeme gelmiştir. Başlangıçta “*Memurin Maaşları Hakkındaki Kanun*” olarak ele alınan bu kanunun adı “*Maaş Kanunu*” olarak değiştirilmiştir.⁶⁷²

Maaş Kanunu, 20 Haziran 1927’de TBMM tarafından kabul edilmiştir. 2 Temmuz 1927 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla memur maaşlarının ödenmesi ve kesilmesi durumu ele alınmıştır. Memur maaşları bu şekilde düzenlenmiştir.⁶⁷³

⁶⁷⁰ TBMMZC, C. XXXIII, D. 2, İ. 76, (18 Haziran 1927), s. 132-133.

⁶⁷¹ TBMMZC, C. XXXIII, D. 2, İ. 76, (18 Haziran 1927), s. 133-135.

⁶⁷² TBMMZC, C. XXXIII, D. 2, İ. 78, (20 Haziran 1927), s. 321.

⁶⁷³ “Ma’âş Kanunu”, *Resmî Ceride*, S. 622, 2 Temmuz 1927, s. 2743.

8. Mübadele, İmar ve İskâna Yönelik Gelişmeler

24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile savaş hali hukuki olarak sona ermiştir. Bu anlaşma ile birlikte TBMM, gayrimüslim halkın mallarıyla ilgili birtakım düzenlemeler yapmak zorunda kalmıştı.⁶⁷⁴ Savaş sonrasında Türkiye, 1923 Türk-Yunan Mübadele Antlaşması ve 1925 Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesi ile birçok Türk göçmeni ülkeye getirdi.⁶⁷⁵ Mübadillerin yerleşeceği yerler hükûmet tarafından tespit edilmişti. Giresun başta olmak üzere Karadeniz Bölgesi'nin birçok ili mübadillerin yerleşeceği alanların başında geliyordu.⁶⁷⁶ Bu göçmenlerin barınma ve diğer ihtiyaçları için emval-i metruke mallarından yararlanılmıştı. Bunun için bir Tasfiye Komisyonu da oluşturulmuştu. Komisyonun görevi; emvalin kayıtlarını tutmak ve bunların fiyatlarını belirlemektir.⁶⁷⁷ TBMM birkaç yıl sonra, 1 Ağustos 1926'da yeni bir İskân Kanunu hazırladı. Bu kanunla birlikte ülke içerisindeki nüfusun dengeli bir şekilde dağılması hedefleniyordu.⁶⁷⁸

Türk Hükûmeti, mübadele konusundaki en önemli çalışmalarından birini 15 Nisan 1923 tarihinde gerçekleştirdi. Mübadele sonrasında yapılan bu düzenlemeyle, mübadillerin borçlarına ait maddeler güncellendi. Taşınmaz mallara ait bedellerin belirlenmesi ve sahiplerine teslim edilmesi gibi işler de bu çalışmayla düzenlendi.⁶⁷⁹

Meclis, 15 Mart 1928 tarihli oturumunda yeni bir kanun tasarısını gündeme aldı. “*Gayri Mübadillere Verilecek Emvali Gayri Menkule Hakkında Kanun*” olarak ele alınan bu çalışma mübadiller için birtakım düzenlemeleri öngörüyordu. Birinci madde, Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan 5 Mart 1927 tarihli kanun gereğince, devlete devredilmiş olan gayrimenkul bedellerinin hak sahiplerine ödeneceğini belirtiyordu.⁶⁸⁰

Gelibolu Milletvekili Celal Nuri Bey, bu maddede bir eksiklik olduğunu düşünüyordu. Maliye Encümeni'nin birinci maddeyi “*Emvali gayri menkuleyi müsavi şerait ve nispet dâhilinde mennehül haklarına tefvize Hükûmet mezundur*” şeklinde kabul ettiğini, daha sonra “*müsavat*” [eşitlik] kelimesinin kanundan çıkarıldığını belirtti. Bütçe Encümeni'nin bu

⁶⁷⁴ Kemal Arı, *Büyük Mübadele*, 2. bs., Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000, s. 18; Sevtap Demirci, *Belgelerle Lozan*, Alfa Tarih, İstanbul, 2017, s. 72-73; Bülent Bakar, “Lozan’da Türk Delegasyonu”, *Lozan Barış Antlaşması’nın 100 Yılına Armağan*, Yeditepe Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2023, s. 79; Mustafa Budak, *99 Soruda...*, s. 103-104.

⁶⁷⁵ BCA, 30-18-1-1, 7-38-9, 23-10-1923; *Düstur*, Üçüncü Tertip, C. 5, Necmi İstikbal Matbaası, İstanbul, 1931, s. 205-206; Firdevs Temizgüney, “Lozan Sonrası Ermeni Emval-i Metrukesine Yönelik Düzenleme ve Uygulamalar (1923-1928)”, *Atatürk Yolu*, S. 62, Bahar 2018, s. 306.

⁶⁷⁶ Rasim Bayraktar, “Giresun’un Etnik Sosyo-Kültürel Kimliğinin Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 10, S. 19, s. 610.

⁶⁷⁷ Sarsaman, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında ...*, s. 33.

⁶⁷⁸ Muhammet Sarı, “Atatürk Dönemi İskân Kanunları”, *Atatürk Ansiklopedisi*, s. 1-3: <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-donemi-iskan-kanunlari/>, Erişim Tarihi: 01.08.2024.

⁶⁷⁹ Temizgüney, “Lozan Sonrası Ermeni...”, s. 306.

⁶⁸⁰ TBMMZC, C. III, D. 3, B. 53, (15 Mart 1928), s. 46.

maddeyi kaldırma nedeni, milletvekilleri tarafından sorgulandı. Bütçe Encümeni adına söz alan Gaziantep Milletvekili Ali Cenani Bey, mübadeleye tabi olmayan halkların, Yunanistan’da birden fazla mal bıraktığını, bu kişilere farklı ödemeler yapılacağını belirtti. Dolayısı ile adaleti sağlamak adına “*müsavat*” kelimesi kanundan çıkarılmıştı. Maliye Encümeni Başkanı Hasan Fehmi Bey de mübadelenin, fakir ve zengin meselesi olmadığını ifade etti. Ona göre fazla mal terk edenler elbette fazla miktarda hisse alacaktı. Bu şekilde olası şikâyetlerin önüne geçilebilecekti. Maliye Vekili Şükrü Bey de Hasan Fehmi Bey’in düşüncelerine katıldığını, herkesin hakkını alması gerektiğini belirtti. Buradaki temel mesele insanların mağdur edilmemesiydi.⁶⁸¹

Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, encümenlerin ortak bir açıklama yaparak, bu konuda Meclis’i aydınlatmasını teklif etti. Maliye Vekili Şükrü Bey ise bu açıklamalara gerek kalmadığını, encümenlerin birinci madde konusunda uzlaştığını belirtti. Hakkı Tarık Bey, bu ifadeleri yeterli görmüyordu. Ona göre “*müsavi*” kelimesinin ilgili maddeye konulmaması yapılacak uygulamalarda eksikliklere yol açacaktı. Milletvekilleri de bu konuda Hakkı Tarık Bey’i destekliyorlardı. Yapılan müzakereler sonucunda “*müsavi*” kelimesi kanuna eklendi. Birinci madde “*Yunan Hükûmetiyle akdedilen 1 Kânunuevvel 1926 tarihli itilâfname mucibince devlete intikal eylemiş olan emvali gayrı menkuleyi müsavi şerait ve nisbet dâhilinde menlehül haklarına tefvize Hükûmet mezundur*” şeklinde kaydedildi. Kanunun ikinci maddesi, malların dağıtılması ve devredilmesi işinden İcra Vekilleri Heyeti’ni sorumlu tutuyordu. Üçüncü madde, kanunu yayımlandığı tarih itibariyle geçerli kılıyordu. Dördüncü maddeye göre yasa hükümlerini yürütme yetkisi İcra Vekilleri Heyeti’ne aitti.⁶⁸² “*Gayrı Mübadillere Verilecek Emvali Gayrı Menkule Hakkında Kanun*” 1 Nisan 1928’de kabul edilmiştir. 4 Nisan 1928 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁶⁸³

1936 yılında İskân Kanunu’na dair yeni bir düzenleme gündeme gelmiştir. Giresun Milletvekili İhsan Bey, 18 Kasım 1936’da İskân Kanunu’nun 31. maddesi hakkında Meclis’e bir karar vermiştir. Kanunun bu maddesi, mübadiller tarafından getirilen ve değeri altı bin liraya kadar olan eşyaları Gümrük Vergisi’nden muaf tutuyordu. İhsan Bey, kanunda belirtilen muafiyet kısmının yanlış anlaşıldığını düşünüyordu. Ona göre, muafiyet durumu bazı makamlar tarafından yalnızca fabrikatörler için geçerli kabul ediliyordu. Küçük sanatkârlar ise bu konuda

⁶⁸¹ TBMMZC, C. III, D. 3, B. 53, (15 Mart 1928), s. 46-47.

⁶⁸² TBMMZC, C. III, D. 3, B. 53, (15 Mart 1928), s. 48-49.

⁶⁸³ “Mübadeleye Gayr-i Tabi Ahaliye Verilecek Emval-i Gayr-i Menkule Hakkında Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 855, 4 Nisan 1928, s. 4959.

bazı sıkıntılar yaşıyordu. İhsan Bey, bu yanlışlığı ortadan kaldırmak için maddenin tefsir edilmesini teklif etti.⁶⁸⁴

Bu karar, 20 Kasım 1936'da İskân Kanunu Encümeni'ne havale edildi.⁶⁸⁵ Encümen, 28 Aralık 1936'da bir mazbata hazırladı. 2510 sayılı İskân Kanunu'nun hiçbir bendinde küçük sanat erbabını, büyük sanat erbabından ayıran bir karar olmadığını belirtti. Küçük işletmelerden vergi alınıp, büyük işletmelerden alınmamasına dair bir hükme rastlanılmadığı da encümen mazbatasında yer aldı.⁶⁸⁶

Takrir, 30 Aralık 1936'da ruznameye,⁶⁸⁷ 4 Ocak 1937'de ise Meclis gündemine alındı. İhsan Bey'e göre, kanun maddesinde yer alan “fabrika” tabiri bu kanunda “tezgâh ve imalathane” olarak değerlendiriliyordu. Bu nedenle kanunda sözü edilen fabrikalar, 6000 liraya kadar olan Gümrük Vergisi'nden muaftı. Ayrıca, bir defaya mahsus olmak üzere tüm vergilerden de muaf tutulmalıydı. İhsan Bey'in sunduğu tefsir fıkrası, yapılan müzakereler sonucunda aynı gün kabul edilmiştir.⁶⁸⁸

9. Belediyeler Kanunu

Yerel yönetimler, halkın ortak gereksinimlerini karşılamak amacıyla oluşturulan organlardır. Cumhuriyet döneminde kent sayılarının artması, belediyelerin yerel yönetimler arasında ön plana çıkmasını sağlamıştır.⁶⁸⁹

Cumhuriyet'in erken dönemlerinde belediyeçilik hizmetlerine yönelik faaliyetler başlasa da bu çalışmalar, 1930'lu yıllarda olgunlaşmıştır.⁶⁹⁰ Millî Mücadele'nin ardından çeşitli imar sorunlarıyla karşı karşıya kalan Türkiye Cumhuriyeti, bu alandaki çalışmalarını hukuki bir zemine oturtmak istemiştir. Bu amaçla Belediye Kanunu yapma fikri gündeme gelmiştir.⁶⁹¹

TBMM, 20 Mart 1930 tarihli oturumunda “Belediyeler Kanunu” layihasını gündeme getirdi. Kanun maddeleri müzakere edilmeden önce Dâhiliye Vekili Şükrü Bey, Belediye Kanunu'nun, Dâhiliye Encümeni ve Belediye Muvakkat Encümeni ile birlikte hazırlandığını belirtti. Şehirlerin, imar ve bayındırlık ihtiyaçlarının giderilmesinde belediyelerin çok önemli

⁶⁸⁴ TBMMZC, C. XV, D. 5, B. 19, (4 Kânunusani 1937), B. 19'ek, S. Sayısı: 35, s. 1-2.

⁶⁸⁵ TBMMZC, C. XIII, D. 5, B. 6, (20 Teşrinisani 1936), s. 50.

⁶⁸⁶ TBMMZC, C. XV, D. 5, B. 19, (4 Kânunusani 1937), B. 19'ek, S. Sayısı: 35, s. 1-2.

⁶⁸⁷ TBMMZC, C. XIV, D. 5, B. 18, (30 Kânunuevvel 1936), s. 98.

⁶⁸⁸ TBMMZC, C. XV, D. 5, B. 19, (4 Kânunusani 1937), s. 2 ; “Gümrüksüz Geçecek Eşyalar” *Akşam*, 31 Kânunuevvel 1936, s. 1.

⁶⁸⁹ Korel Göymen, “Türkiye’de Yerel Yönetim”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. X, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 2838.

⁶⁹⁰ “Belediye Kanun Layihası”, *Akşam*, 28 Kasım 1929, s. 1.

⁶⁹¹ İlhan Tekeli, *Cumhuriyetin Belediyeçilik Öyküsü (1923-1990)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2009, s. 32.

bir rolü olduğunu ifade eden Şükrü Bey hızlı bir şekilde ıslah çalışmalarının başlaması gerektiğini vurguladı. Onun açıklamalarının ardından Belediye Kanunu layihası maddeleri için görüşmeler başladı.⁶⁹²

“Belediyeler Kanunu” tasarısının birinci maddesi, belediyelerin idare edilmesi ve yönetilmesi ile ilgiliydi. Belediyelerin, bağlı oldukları yer halkının ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan bir kurum olduğu bu maddede ayrıca ifade ediliyordu. Kanun tasarısının ikinci maddesi kaza ve vilayet merkezlerinde, nüfusu iki binden fazla olan yerlerde yerel yönetimler ve belediye teşkilatı kurmanın zorunluluğu hakkındaydı. Üçüncü madde ile belediye idaresinin yönetim ve sorumluluğundan bahsediliyordu. Buna göre belediye idaresi, belediye meclisinden, belediye encümeninden ve belediye başkanı ile yardımcısından oluşmaktaydı.⁶⁹³

Kanun tasarısının dördüncü maddesi, belediyenin sınırlarını belirliyordu. Buna göre, beldelere ait tüm tarım alanları, belediyeye ait sınırlar olarak kabul ediliyordu. Bu alanlar, işaretlenerek gösterilecekti. Belde halkından kişilerin, bir başka köyde arazisi varsa, emlak ve araziler, o sınırlar içerisinde gösterilecekti. Sınırların geçtiği yerler ve bu yerlerin isimleri, bir harita ile de açık bir şekilde gösterilecekti.⁶⁹⁴

Dördüncü madde okunduktan sonra Giresun Milletvekili Tahir Bey söz aldı. Dördüncü maddeye istinaden, belediye sınırları içerisinde kalan arazilerin, belediye için imara açılması durumunda vergi verip vermeyeceklerinin netleştirilmesi gerektiğini belirterek bu maddenin ileride bir sorun yaratabileceğini ifade etti. Tahir Bey’in ardından söz alan Mazbata Muharriri Abdülmüttalip Bey, ilgili kanunun 1926 yılında yapıldığını ve bu kanunun, belediye sınırlarının nasıl çizildiğini gösterdiğini ifade etti. Yapılması planlanan yeni kanunun belediye vergilerine dair herhangi bir şey içermediğini de sözlerine ekledi. Abdülmüttalip Bey’in ardından tekrar söz alan Tahir Bey’e göre, bu durumda belediye sınırları içerisinde kalan arazilerin ve yerlerin, belediyelerin şehirler dâhiline ait olan vergileri almaması gerekiyordu. Yeniden söz alan Abdülmüttalip Bey, bu maddenin vergi ile alakası olmadığını, belediyelerin vergi ve resimleri kanununun vergiler konusundaki maddeleri tayin ettiğini hatırlattı. Yapılan müzakerelerin ardından madde aynen kabul edildi.⁶⁹⁵

⁶⁹² “Belediye Kanununun Müzakeresi Başladı”, *Hâkimiyeti Milliye*, 21 Mart 1930, s. 1; “Yeni Belediye Layihası”, *Vakit*, 21 Mart 1930, s. 1

⁶⁹³ *TBMMZC*, C. XVII, D. 3, B. 37, (20 Mart 1930), s. 31; “Belediyelerin Vazifeleri Tesbit Edildi”, *Hâkimiyeti Milliye*, 25 Mart 1930, s. 1, 3.

⁶⁹⁴ *TBMMZC*, C. XVII, D. 3, B. 37, (20 Mart 1930), s. 33; “Belediye Layihasının Müzakeresi Devam Etti”, *Hâkimiyeti Milliye*, 23 Mart 1930, s. 1.

⁶⁹⁵ *TBMMZC*, C. XVII, D. 3, B. 37, (20 Mart 1930), s. 33-34.

22 Mart 1930 tarihli Meclis oturumunda Belediye Kanunu layihasının müzakerelerine devam edildi. Belediyenin sınırlarını belirleyen beşinci madde, seksen binden az nüfusu olan beldelerde, belediye meclislerinin kararı ve bölge idare heyetinin görüşleri alındıktan sonra gerekli çalışmaların yapılacağını belirtiyordu. Nüfusu seksen binden fazla olan yerler için ise belediye meclisi, idare heyeti ve Dâhiliye Vekâleti ile İcra Vekilleri Heyeti'nin ortak karar vereceğini vurguluyordu. Sınırların ayrılması durumunda uygulanacak prosedür, altıncı maddeyle ele alınıyordu. Buna göre; kaza sınırlarında bir belde ile köy arasında anlaşmazlıkların yaşanması durumunda, bölgedeki en yetkili memurun, İhtiyar Meclisi ve Belediye Meclisi ile birlikte konuyla ilgileneceğini vadediyordu. Şehirlerde yer alan belediye ve köyler arasında ortaya çıkabilecek herhangi bir anlaşmazlıkta da aynı uygulamanın yapılacağı da ayrıca belirtiliyordu. Kanunun yedinci maddesi, beldelerin ayrılması ya da birleştirilmesiyle ilgiliydi. Maddeye göre, bir beldeden ayrılıp başka bir beldede belediye idaresi kurulmak istendiğinde, belde sakinlerinin yarısından fazlasının imzalı dilekçeleri ile belde, köy belediye ya da ihtiyar meclislerine başvurmaları gerekmekteydi. Vali tarafından, kaza ve kazaların idare heyetlerinden seçilen üç kişi bir tahkik heyeti kurarak, gerekli çalışmaları yapıp süreci yönetecekti.⁶⁹⁶

Kanunun sekizinci maddesi, mahallelerin isimleri ve sınırlarıyla ilgiliydi. İlgili maddeye göre, bir belediye sınırı içinde yer alan mahallelerin bakımı, ayrılması, birleştirilmesi, isimlerinin ya da sınırlarının değiştirilmesi Belediye Meclisi ile Mahalli İdare Heyeti'nin kararı ile mümkündü. Yine dokuzuncu maddeye göre, belde isimlerinin değiştirilmesi Belediye İdare Heyeti, Vilayet İdare Heyeti ve Bakanlar Kurulu'nun onayı ile gerçekleşiyordu. Kanunun onuncu maddesi, nüfusu seksen bini geçen beldelerde belediye şubelerinin kurulacağını açıklıyordu. Belediye şubelerinin kurulması ya da kaldırılması, belde sakinlerinin en az yarısından fazlasının imzalı dilekçesi ya da belediye meclisinin başvurusuyla gerçekleşecekti. İdare heyeti tarafından, on beş gün öncesinde belirlenecek bir tarihte şube açılması planlanan belde seçmenleri oy kullanacaktı. Bu oylar sonucunda beldeye şube açılıp açılmamasına vali ve İcra Vekilleri Heyeti karar verecekti. Kanunun on birinci maddesi, birkaç köy ve mahallenin birleşerek belediye idaresi oluşturması esasına dayanıyordu. Maddeye göre, birkaç köy ya da mahallenin, birleşerek bir belediye idaresi kurmaları için bölge nüfusunun iki binden fazla olması gerekiyordu. Nüfusla birlikte, Köy İhtiyar Meclisi seçmenlerinin yarısından fazlasının bir mazbata ile bölgenin en yetkili memuruna başvurması da zorunluydu. Kanunun on ikinci maddesi, 4, 5, 6, 7 ve 10. maddelerde bildirilen kararların kesinleşme tarihini, takip eden malî

⁶⁹⁶ TBMMZC, C. XVII, D. 3, B. 38, (22 Mart 1930), s. 44.

senenin başlangıcı olarak kabul ediyordu. Kanun maddelerinin uygulanması için de kararlar, en az bir ay önce bölgenin en yetkili memuru tarafından gazete ve diğer vasıtalarla ilân edilecekti. Hemşeri olmak ve bunun kazanımlarını belirlemek, kanunun on üçüncü maddesi ile belirleniyordu. Buna göre her Türk, nüfus kütüğüne yerli olarak yazıldığı beldenin hemşerisi kabul ediliyordu. Hemşerilerin belediye işlerinde seçime katılma, belediye idaresine iştirake ve belde idaresinin devamlı yardımlarından faydalanma hakları vardı.⁶⁹⁷

Madde okunduktan sonra söz alan Giresun Milletvekili Tahir Bey, on üçüncü maddede belirtilen şartların, kanunun yirmi üçüncü maddesi ile çeliştiğini ifade etti. Kendisi, belediyenin haklarından yararlanmak için vatandaşların kütüğüne bakılması mı gerekecek yoksa bir bölgede birkaç ay yaşaması yeterli olacak mı gibi sorulardan kaynaklanan belirsizliğin ortadan kaldırılması gerektiğini ifade etti. Tahir Bey'in ardından söz alan Mazbata Muharriri Abdülmuttalip Bey, on üçüncü madde ile yirmi üçüncü maddenin ayrı maddeler olduğunu belirtti. Yirmi üçüncü maddede altı ay ikamet etme zorunluluğundan bahsedilmiş, on üçüncü madde ise yalnızca hemşerilik haklarını belirlemişti. Bu açıklamaya karşılık Tahir Bey, iki türlü hemşerilik haklarının olamayacağı, bunun tezatlık yaratacağı gerekçesiyle on üçüncü maddenin kaldırılmasını teklif etti. Ancak Tahir Bey'in bu teklifi reddedilerek, madde aynen kabul edildi. Belediye sınırları içerisinde oturan kişilerin sorumlulukları ise kanunun on dördüncü maddesi ile belirleniyordu. Belediye sınırı içinde oturan, belediye ile ilişkisi bulunan her şahıs belediyenin kanununa, nizam ve talimatına uymak, vergilerini, harç, ücret ve aidatlarını vermekle mükellef sayılıyordu. Kanunun on beşinci maddesi, belediyelerin temel vazifelerini tanımlıyordu. Belediyeler; kanun hükümlerine uymak, belde halkının refah seviyesini artırmak, belde sağlığını korumak ile yükümlüydü. Ayrıca halka açık yerlerdeki yeme içme faaliyetlerini gerçekleştirmek, bu alandaki denetimlerini sıkı bir şekilde devam ettirmek, eğlence mekânlarının hukuka uygun bir şekilde işletilmesini sağlamak, salgın ve bulaşıcı insan ve hayvan hastalıklarının önüne geçmek ve yayılmasına mani olmak için gerekli çalışmaları yapmakla görevliydi.⁶⁹⁸

31 Mart 1930 tarihli Meclis oturumunda Belediye Kanunu'nun diğer maddeleri müzakere edildi. Belediye memurlarının atanma koşulları, belediye heyetinin vazife ve yetkileri, belediyelerin bütçesi gibi konular bu oturumdaki görüşmeler sonucunda kabul edildi.⁶⁹⁹

⁶⁹⁷ TBMMZC, C. XVII, D. 3, B. 38, (22 Mart 1930), s. 44-45.

⁶⁹⁸ TBMMZC, C. XVII, D. 3, B. 38, (22 Mart 1930), s. 45-48.

⁶⁹⁹ TBMMZC, C. XVII, D. 3, B. 42, (31 Mart 1930), s. 120-125.

Yaklaşık bir yıllık müzakere sürecinin ardından Belediye Kanunu, 3 Nisan 1930 tarihli Meclis oturumunda kabul edilmiştir. Bu kanun metnine kadınların da oy verme ve seçilme hakkı eklenmiş ve 165 maddeden oluşan kanun, 14 Nisan 1930 tarihli Resmî Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁷⁰⁰

10.Bina Gelirleri Kanunu

Maliye Vekâleti, Bina Vergisi'ni toplama konusunda birtakım çalışmalar yapılması gerektiğine inanıyordu. Vergi toplama işlemi 26 Haziran 1326 tarihli Musakkafat Vergisi Kanunu'na göre yapılıyordu.⁷⁰¹ Ancak bu kanunda bazı eksiklikler vardı. Yeni ihtiyaçlara uygun birkaç düzenleme yapmak kaçınılmazdı. Bu amaçla hazırlanan tasarı 1 Şubat 1931'de Meclis'e gönderildi. Maliye ve Bütçe Encümenleri tarafından hazırlanan "*Bina İratları Kanunu*" 22 Haziran 1931'de müzakere için gündeme alındı.⁷⁰²

Kanunun birinci maddesi, Türkiye sınırları içinde bulunan tüm binaların vergiye tabi olduğunu belirtiyordu. İkinci madde ile inşa edildiği malzeme ne olursa olsun tüm sabit inşaatlar bu kanuna tabi tutuluyordu. Gemiler, havuzlar, arabalar ve çadırlar bina addedilmediği için bu vergiden muaf tutuluyordu. Üçüncü madde, Bina Vergisi'nden muaf tutulan yapıları ve vergiden muaf tutulma şartlarını belirliyordu. Buna göre devlete ait olup herhangi bir gelir getirmeyecek binalar, yabancı devletlere ait olup elçilik ve konsolosluk hizmetine verilen yapılar, dini hizmetlerin yapıldığı ibadethaneler, hastane, sanatoryum ve hamamlar, yetimhaneler ve darülacezeler bu vergiden muaf tutuluyordu. Aynı zamanda, sahiplerinin ikametinde olup senelik geliri yirmi beş liradan (yirmi beş lira dâhil) aşağı olanlar; yangın, deprem ve saire gibi ihtiyaçlar dolayısı ile inşa edilen binalar da vergiden muafı.⁷⁰³

Amasya Milletvekili Nafiz Bey, muafiyetler konusunda bir eksiklik olduğunu düşünüyordu. Ona göre, böcekhaneler de vergiden muaf tutulmalıydı. Bunun bir zorunluluk olduğunu ifade eden milletvekili, bu yönde bir takrir sundu. Bütçe ve Maliye Encümenleri bu takriri uygun bularak, böcekhanelerin de vergiden muaf tutulmasını kabul etti. Tasarının dördüncü maddesi, kanundan sonra başlayacak inşaatların durumu hakkındaydı. İlgili maddeye göre; bu kanundan sonra inşa olunacak binalar, inşaatların bitimini takip eden üç sene boyunca

⁷⁰⁰ Afet İnan, *Cumhuriyetin Ellinci Yılı İçin Köylerimiz*, TTK Yayınları, Ankara, 1978, s. 7; "Belediye Kanunu Kabul Edildi", *Vakit*, 4 Nisan 1930, s. 2; "Belediye Kanunu", *T.C. Resmî Gazete*, S. 1471, 14 Nisan 1930, s. 8821-8840.

⁷⁰¹ İnan, *Medenî Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010, s. 170.

⁷⁰² "Bina İratları Vergisi Müzakere Edildi", *Hâkimiyeti Milliye*, 24 Haziran 1931, s. 1.

⁷⁰³ *TBMMZC*, C. II, D. 4, B. 16, (22 Haziran 1931), s. 111; "Bina İratları Vergisi", *Hâkimiyeti Milliye*, 25 Haziran 1931, s. 4.

vergiden muaftı. Beşinci madde, hisseli binaların durumunu belirliyordu. Buna göre binanın vergisi sahibine, kiracısı varsa kiracısına aitti. Ortak hisseli binası olanlar, hisseleri oranında vergi ödeyecekti. Binanın vergisi, binanın bulunduğu kazada tarh olunacaktı.⁷⁰⁴

Meclis, aynı gün gerçekleşen ikinci oturumda, kanunu müzakereye devam etti. Görüşmeler, altıncı maddeyle başladı. İlgili madde, vergiden muaf olmak için yapılması gereken işlemleri belirliyordu. Kişiler, inşaatların bittiği tarih itibariyle, bir beyanname vererek vergiden muaf olabilecekti. Ancak bu işlemler için belirlenen süre iki aydı. Bina Vergisi muafiyetinin hangi tarihler arasında gerçekleşeceği, yedinci maddede değerlendiriliyordu. Buna göre; yeniden inşa olunan binalar inşaat bitiminden üç sene sonra, yeniden inşa edilip inşaatın bitiminden önce kullanılanlar üç malî sene geçtikten sonra, muafiyeti biten binalar ise iki ay içinde beyanname vererek vergiden muaf olabilecekti. Yıkılan ve yanan binalar, kanunun sekizinci maddesiyle vergiden muaf tutuluyordu. Dokuzuncu madde verginin, ilgili binanın geliri üzerinden kesileceğine yer veriyordu. Onuncu madde, binalar için belirlenen vergi oranlarını ele alıyordu. Buna göre, gelirlerin %12'si vergi olarak tahsil edilecekti. Kanunun on birinci maddesi; bina gelirlerinin kiralara, binaların konumlarına, kat ve odalara göre değişebileceğini ifade ediyordu. Yine bu maddeye göre vergiler, senelik toplanacaktı.⁷⁰⁵

Giresun Milletvekili Münir Bey, kanun tasarısında boş binalara ait hükümlerin yetersiz olduğunu düşünüyordu. Kendisi buna bağlı olarak bir takrir de hazırlamıştı. Hazırladığı bu takrirden; kiraya verilen bir binanın, boş kalması halinde vergiden muaf tutulmasını teklif ediyordu. Münir Bey, bu takriyle özellikle mülk sahiplerinin ekonomik yükünü hafifletmeyi ve vergi sisteminde adil bir yaklaşımın benimsenmesini amaçlıyordu. Münir Bey'in takriri Meclis'te dikkat çekse de kendisi, oylama yapılmasına fırsat vermeden bu takririni geri almıştır. On ikinci madde, Belediye Teşkilatı'nın bulunduğu yerlerde ve belediye sınırları dâhilindeki binaların da vergiye tabi olduğunu belirtiyordu. On üçüncü maddeye göre, taksim edilen bina gelirleri ayrı ayrı hesaplanacaktı. Vergilendirme işlemi bu şekilde yapılacaktı. Bina gelirinin tespit edilemediği durumlarda izlenecek yöntemler, on dördüncü madde ile belirleniyordu. Bir binanın gelirini tahmin için yeterli veriler bulunmadığında, binanın gerçek kıymeti takdir edilerek bunun %10'u temel gelir olarak kaydedilecekti. Köy ve sayfiye binalarına ait vergi oranlarının belirlenememesi üzerine ilgili maddede uzlaşa sağlanamadı ve

⁷⁰⁴ TBMMZC, C. II, D. 4, B. 16, (22 Haziran 1931), s. 114-116.

⁷⁰⁵ TBMMZC, C. II, D. 4, B. 16, (22 Haziran 1931), s. 117-118.

bu madde tekrar incelenmek üzere encümene gönderildi.⁷⁰⁶ Encümenden gelen düzenlemeye göre, bu gibi durumlarda vergi miktarı, net gelirin on katı olacaktı.⁷⁰⁷

Tasarının on beşinci maddesinde, belediye sınırlarında yer alan bina gelirlerinin, beş kişilik bir komisyon tarafından yapılacağı yer alıyordu. Bu komisyonun başkanı ile bir üyesi Maliye Vekili tarafından, bir üyesi Belediye Meclisi tarafından, diğer iki üye de tahririn yapıldığı mahallelerin İhtiyar Heyetleri tarafından seçilecekti. Bina Vergisi'ni ödemekle yükümlü olanların, bu binaları komisyona bildirme zorunluluğu kanunun on altıncı maddesiyle hatırlatılıyordu. Bu binaları komisyona bildirmeyenlerin, para cezasıyla yargılanacağı da ayrıca belirtiliyordu. Binalara ait tahrir ve tahmin cetvelleri, kanunun on sekizinci maddesiyle ele alınıyordu. Kişiler, bu cetvellere on beş gün içinde itiraz etme hakkına da sahipti. Madde okunduktan sonra söz alan Münir Bey, boş konutlar için yapılacak uygulamalara değindi. Ona göre; vergilerin toplanacağı binada, birilerinin yaşamama ihtimaline karşılık, bir tebligat ile haber verilmeliydi. Kendisi bu konu hakkında bir teklif de verdi. Ancak bu öneri, vergi sürecini uzatacağı gerekçesiyle reddedildi. Maliye Bakanı Abdülhak Bey, her eve tebligat göndermenin mümkün olmadığını düşünüyordu. Herkesin resmî bir ikametgâhı vardı ve süreç bu şekilde ilerlemeliydi. Çünkü kişilerin nerede bulunduğunu tespit etmek kolay değildi. Bütçe Encümeni Başkanı Hasan Fehmi Bey de bu konuda kendisini destekliyordu. Madde, yeniden görüşülmek üzere encümene havale edildi.⁷⁰⁸ Gerekli incelemelerin ardından esas şekliyle kabul edildi.⁷⁰⁹

Tasarının on dokuzuncu maddesine göre mal memurları, kendilerine yapılan bu itirazları haklı gördüğünde, binayı yeniden inceleyebilecekti. Memurlar, bu kararını bir ay içinde vermek ve ilan etmek durumundaydı. Vergiler için yapılacak itirazlar, yirminci maddede yer alıyordu. Bu maddeye göre; gerek mükellefler gerekse vergi memurları, tahmin komisyonu kararlarının kendilerine tebliğ edildiği günü takip eden bir aylık sürede (resmî tatil günleri hariç) mal memuruna bir itiraz dilekçesi verebilecekti. Yirmi ikinci madde, komisyona gönderilen bu itirazların üç ay içinde incelenmesini zorunlu tutuyordu. Kanunun yirmi üçüncü maddesine göre İstinaf Komisyonları'nın kararları, ilgili mükellefler veya gelir dairesi tarafından bir ay içinde temyiz olunabilirdi. Temyiz Komisyonu; Hâkimler Kanunu gereğince ikinci sınıf hâkim niteliklerine sahip olan, Adliye Vekâleti tarafından seçilen bir başkan ile biri Maliye Vekâleti ve diğeri İktisat Vekâleti tarafından malî mevzuata vakıf ve tecrübeli zatlardan tayin olunacak iki üyeden oluşacaktı. Yirmi dördüncü madde yeniden tahrir yapılan bölgelerde vergi ödeme

⁷⁰⁶ TBMMZC, C. II, D. 4, B. 16, (22 Haziran 1931), s. 120-124.

⁷⁰⁷ "Bina Vergisi Kanunu", *T.C. Resmî Gazete*, S. 1848, 14 Temmuz 1931, s. 614.

⁷⁰⁸ TBMMZC, C. II, D. 4, B. 16, (22 Haziran 1931), s. 124-129.

⁷⁰⁹ "Bina Vergisi Kanunu", *T.C. Resmî Gazete*, S. 1848, 14 Temmuz 1931, s. 614.

işlemini, malî seneden itibaren başlatıyordu. Yirmi beşinci maddeye göre vergi cetvelleri, her sene nisan ayından önce vergi dairelerine verilecekti. Kanun hükmünce genel tahrirlerin on senede bir yapılacağı ise yirmi altıncı maddede ele alınıyordu. Yirmi yedinci madde; şehir, kasaba veya köyde bulunan binaların gelirleri için yapılacak düzenlemeleri ele alıyordu. Buna göre; binaların gelirleri herhangi bir sebeple %15 oranında artar veya eksilirse, on senede bir yapılacak genel tahrir işlemi dışında mükelleflerden bir veya bir kaçının taleplerine göre vergi düzenlemesi yapılacaktı.⁷¹⁰

Bina Gelirleri Vergisi'nin önemi, köylüyü kapsamasıdır. Hem köylü hem de tarım sektörünün vergi kapsamına dâhil edildiği yıllarda, sanayi sektörünün korunması ayrıca hedeflenmiştir.⁷¹¹ Müzakereler sonrasında kabul edilen kanun, 14 Temmuz 1931 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁷¹²

11. Matbuat Kanunu

TBMM Hükûmeti, 7 Haziran 1920 tarihinde basına dair çalışmalara öncülük etmek amacıyla Basın ve İstihbarat Genel Müdürlüğü'nü kurmuştu. Ancak Basın ve İstihbarat Genel Müdürlüğü, basın sektörüne dair çalışmaları yürütmekte yetersiz kalmıştı. Basına ilişkin düzenlemeleri gerçekleştirmek için yeni bir kanun çalışması ihtiyacı ortaya çıkmıştı.⁷¹³

TBMM Hükûmeti; basının, çağdaş devletlerdeki önemine dikkat çekerek basın özgürlüğünü yasalarla güvence altına almak istiyordu. Bu amaçla Adliye Vekâleti bir “*Matbuat Kanunu*” hazırladı.⁷¹⁴ 15 Temmuz 1931'de İcra Vekilleri Heyeti tarafından Meclis'e gönderilen tasarı, 25 Temmuz 1931 tarihli oturumda müzakere edildi.⁷¹⁵

Medeni devletlerin, sosyal ve siyasi hayatlarında basın yayın faaliyetine önem verdiği, Türkiye Cumhuriyeti'nin de uygar bir devlet olarak bu konuda çağı yakalamak istediği, memlekette gazete çıkarmak isteyenler için bir teminat olması gerekçesiyle hazırlanan bu kanun, yurdun ihtiyaçlarından doğuyordu.⁷¹⁶

⁷¹⁰ TBMMZC, C. II, D. 4, B. 16, (22 Haziran 1931), s. 129-132.

⁷¹¹ Bilsay Kuruç, *Belgelerle Türkiye İktisat Politikası (1929-1932)*, C. I, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 569, Ankara, 1988, s. 162.

⁷¹² “Millet Meclisinde”, *Hâkimiyeti Milliye*, 6 Temmuz 1931, s. 1; “Bina Vergisi Kanunu”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 1848, 14 Temmuz 1931, s. 613-616.

⁷¹³ Nurşen Mazıcı, “1930'a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu”, *Atatürk Yolu*, C. 5, S. 18, Ankara, 1996, s. 140.

⁷¹⁴ BCA, 180-9-0-0, 114-553-17, 25-07-1931.

⁷¹⁵ “Matbuat Kanunu Bugün Müzakere Edilecek”, *Cumhuriyet*, 25 Temmuz 1931, s. 1; “Matbuat Kanunu Hazırlandı”, *Hâkimiyeti Milliye*, 25 Temmuz 1931, s. 1.

⁷¹⁶ TBMMZC, C. III, D. 4, B. 35, (25 Temmuz 1931), İ. 35'ek, S. Sayısı: 87, s. 1-4.

Kanunun birinci bölümü, genel hükümleri kapsıyordu. Matbuat özgürlüğü, matbu eserlerin basılması ve dağıtılması, matbuaların bu kanun hükümlerine göre yapılması açık bir şekilde belirtiliyordu. Tasarının ikinci bölümü, matbaa açılırken uyulması gereken kuralları ve kanuna uymayanlara yönelik yaptırımları ele alıyordu.⁷¹⁷ Üçüncü bölüm; matbuaların üstünde matbaa adının yazması gerektiğini, buna muhalif olan matbaacıların 10 liradan 100 liraya kadar hafif para cezasına mahkûm edileceğini, matbaalarda basılan kitaplardan ikişer tanesinin günü gününe valiye verilmesi konularını içeriyordu. Tasarının dördüncü bölümünde; gazete ve dergi çıkarmak isteyenlerin, bölge valisine bir beyanname vererek süreci başlatacağı yer alıyordu. Aynı zamanda gazete ve derginin türü, ne zaman çıkarılacağı, sermaye sahiplerinin kimler olduğu da beyannamede belirtilmeliydi.

Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey'in bu bölüme dair bir eleştirisi vardı. Verilecek beyannamede, matbaa ile şirket ikametgâhlarının yazılması isteniyordu. Ancak bu durumda beyannamenin nereye verileceği konusu belirsiz kalıyordu. Hakkı Tarık Bey'e göre bu konu, ayrı bir fıkra şeklinde olmalıydı. Muhtelit Encümen adına söz alan Kayseri Milletvekili Sait Azmi Bey, konunun encümende incelendiğini ifade etti. Yalnızca gazete ve derginin basılacağı yerde beyanname vermek, matbaada yapılacak kontrolleri engelleyebilirdi. Bu nedenle beyannamede, gazete ve dergiye ait tüm adresler yer almalıydı.⁷¹⁸

Kanunun bu bölümü; gazete ve dergi sahiplerinin Türk olması, yirmi yaşını doldurmuş olması, herhangi bir yüksekokuldan mezun olması, herhangi bir suçtan mahkûm olmaması, bilfiil devlet memuru, asker ve ordu mensubu olmaması şartlarını içeriyordu.⁷¹⁹

Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey'in, bu bölüme dair bir teklifi vardı. O, kanun hükmünün yalnızca siyasi gazete ve dergiler için geçerli kabul edilmesi gerektiğini düşünüyordu. Bilimsel ve edebi yayınlar, mahkûmiyet yasağından muaf olmalıydı. Bu teklif, tasarı bütünlüğünü bozma gerekçesiyle reddedildi.⁷²⁰ “*Matbuat Kanunu*” Hakkı Tarık Bey'in bir karşı oyuna rağmen ekseriyetle kabul edilecekti.⁷²¹

Hakkı Tarık Bey'in, kanunla ilgili bir diğer eleştirisi on beşinci madde içindi. İlgili madde, gazete ve derginin başyazarı ile genel yayınları idare eden kişinin, yüksekokuldan mezun olmasını şart koşuyordu. Hakkı Tarık Bey yüksekokul kaydının, gazete ve dergi

⁷¹⁷ TBMMZC, C. III, D. 4, B. 35, (25 Temmuz 1931), s. 358-360; “*Matbuat Kanunu*”, *Hâkimiyeti Milliye*, 27 Temmuz 1931, s. 2.

⁷¹⁸ TBMMZC, C. III, D. 4, B. 35, (25 Temmuz 1931), s. 361.

⁷¹⁹ TBMMZC, C. III, D. 4, B. 35, (25 Temmuz 1931), s. 362; “*Matbuat Kanunu*”, *Hâkimiyeti Milliye*, 27 Temmuz 1931, s. 2.

⁷²⁰ TBMMZC, C. III, D. 4, B. 35, (25 Temmuz 1931), s. 363.

⁷²¹ “*Son İctima Nasıl Geçti?*”, *Cumhuriyet*, 26 Temmuz 1931, s. 1; “*Yeni Matbuat Kanunu*”, *Akşam*, 27 Temmuz 1931, s. 1.

yönetiminden sorumlu kişiler için konulduğunu, başyazarın yüksekokul mezunu olma şartının kaldırılması gerektiğini düşünüyordu. Kendisi, bu yönde bir teklifte de bulundu. Ancak, bu önerisi uygulamada ikilik yaratabileceği gerekçesiyle reddedildi. Tasarının beşinci bölümü gazete ve dergilerde istihdam edilecek kişilerin valiye, bunları satmak isteyenlerin ise zabıtaya başvuru yapmasını zorunlu kılıyordu. Altıncı bölüm; gazete ve dergilerin mülkiyet hakkının Medeni Kanun hükümlerine göre uygulanacağına değiniyordu. Bir sene boyunca basılmayan veya basıldıktan sonra kendiliğinden neşriyatı beş sene boyunca durduran gazete sahipleri, isim hakkını kaybedecekti.⁷²²

Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, altıncı bölümün yirmi dördüncü maddesine bir fıkra teklifinde bulundu. Maddeye göre; gazete ve dergi çıkarmak isteyen kişiler, bulundukları bölgedeki valiye bir beyanname verebilecek ve bu şekilde telif hakkı alabilecekti. Ancak, Türkiye'nin farklı yerinde aynı isme sahip gazeteler vardı. Hakkı Tarık Bey'e göre bu karışıklığı gidermek amacıyla maddeye bir ilave yapılmalıydı. Encümen, telif hakkını gerekçe göstererek mahkemelerin bu karışıklığı gidereceğini ifade etti. Bu şekilde Hakkı Tarık Bey'in teklifi reddedilmiş oldu.⁷²³ Yedinci bölüm, gazete ve dergilerin yayımlanmasından doğan sorumluluğun, gazeteyi yöneten kişi ve gazete sahibine ait olduğunu kabul ediyordu. Hakkı Tarık Bey'in bu konuda da bir eleştirisi vardı.⁷²⁴

Kendisi, herhangi bir mahkeme durumunda kimin sorumlu olacağının açıklanmasını istedi. Çünkü kabul edilen maddeye göre gazetenin bir sahibi bir de Genel Yayın Yönetmeni vardı. Dolayısıyla yalan bir haber yapılması durumunda hem gazete sahibi hem Genel Yayın Yönetmeni hem de basın suçunu işleyen kişi aynı cezayı alacaktı. Ancak bu uygulama hukuka aykırıydı. Hakkı Tarık Bey'e göre bu cezayı alması gereken kişi, asılsız ya da yalan haberi yapan muhabirdi. Ardından, bu maddenin encümene gönderilmesi hakkında bir taktir verdi. Hakkı Tarık Bey'in sözlerinde haklılık payı olduğunu söyleyen Adliye Vekili Yusuf Kemal Bey, verilecek cezanın mahkeme tarafından takdir edileceğini belirtti. Hakkı Tarık Bey'in desteğiyle bölüm güncellendi. Bu konuda, mahkeme yetkili kılındı.⁷²⁵

Sekizinci bölümde, gazete ve dergilerin, herhangi bir suç durumunda Türk Ceza Kanunu hükümlerince yargılanacağı yer alıyordu. Kanunun dokuzuncu bölümü, müstehcen yayınların, halkın duygularını inciten durumlara sebep olabileceği için ayıp sayıldığını, sanat ve bilim eserlerinin müstehcen olmadığını ve bu yayın içeriklerinin cumhuriyet savcısı tarafından

⁷²² TBMMZC, C. III, D. 4, B. 35, (25 Temmuz 1931), s. 364-365.

⁷²³ “Son İctima Nasıl Geçti?”, *Cumhuriyet*, 26 Temmuz 1931, s. 1, 4.

⁷²⁴ TBMMZC, C. III, D. 4, B. 35, (25 Temmuz 1931), s. 365-366.

⁷²⁵ TBMMZC, C. III, D. 4, B. 35, (25 Temmuz 1931), s. 367-369; “Dün Mecliste Matbuat Kanunu Bir Reye Karşı Ekseriyetle Kabul Edildi”, *Vakit*, 26 Temmuz 1931, s. 1, 2.

kontrol edileceğini ifade ediyordu. Tasarının onuncu bölümü, gazete ve dergilerin şantaj amacıyla kullanılmayacağına, on birinci bölüm gazete ve dergilerin yalan haber yapmaması ve yazmaması gerektiğine dikkat çekiyordu. On ikinci bölüm ise yayınlanması yasak olan gazete ve dergilere ait hükümlere yer veriyordu. On üçüncü bölüm, suç olarak görülmeyen yayınlara ait hükümler içeriyordu. Buna göre, ajanslar tarafından verilen haberler, suç teşkil etmiyordu. On dördüncü bölüm bir gazete veya derginin basılmasında adı geçen şahısların, bu yayına cevap verme hakkı olduğunu ifade ediyordu. Matbuat Kanunu'nun on beşinci bölümü mahkeme kayıtlarının, gazete sütunlarında yer alacağını belirtiyordu.⁷²⁶

Kanunun on altıncı ve on yedinci bölümü, İcra Vekilleri Heyeti'nin yetkilerini kapsıyordu. İlgili bölümlere göre, İcra Vekilleri Heyeti ülke siyasetine zarar veren gazete ve dergilerin kapatılmasından sorumlu olacaktı. Kapatılan gazete ve dergiler, başka bir isimle yeniden çıkabilirdi. Yurt dışındaki gazete ve dergilerin, Türkiye'ye getirilip dağıtılmasında Vekâlet yetki sahibiydi. Tasarının on sekiz, on dokuz ve yirminci bölümlerinde matbuat suçlarına ait hükümler yer alıyordu. Herhangi bir ceza durumunda mahkeme masrafları ve tazminat, suçu işleyen kişi ile gazete sahibine veriliyordu. Bu suçlarda zaman aşımı altı aydı. Matbuat suçundan takip kararı alanlar, mahkeme huzurunda şifahen vekil gösterilebilecekti.⁷²⁷

Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, yirminci bölüm hakkında bir tahrir hazırladı. Buna göre matbuat suçundan yargılanan sanıklar, bulunduğu yerde ifade vermeliydi. Böylelikle, mahkeme süreci hızlı bir şekilde tamamlanacaktı. Hükümet adına söz alan Adliye Vekili Yusuf Kemal Bey, bu uygulamanın Ceza Mahkemeleri Usulü Kanunu'nun 226. Maddesinde⁷²⁸ yer aldığını ifade etti. Hakkı Tarık Bey'in tahriri bu şekilde geçersiz sayıldı. “*Matbuat Kanunu*” tasarısının yirmi birinci bölümü, devlet kurumlarına ait gazete ve dergilerin statüsünü belirlerken; yirmi ikinci bölüm 16 Temmuz 1325 [29 Temmuz 1909] tarihli Matbuat Kanunu'na ait hükümleri kaldırıyordu. Kanunun yirmi üçüncü bölümü ise muvakkat maddelerden oluşuyordu.⁷²⁹

⁷²⁶ TBMMZC, C. III, D. 4, B. 35, (25 Temmuz 1931), s. 369-373.

⁷²⁷ TBMMZC, C. III, D. 4, B. 35, (25 Temmuz 1931), s. 374-377.

⁷²⁸ Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, TBMM tarafından 4 Nisan 1929 tarihinde kabul edilmişti. 20 Ağustos 1929'da yürürlüğe giren bu kanun, adalet prensiplerini ihlal etmeden davaların hızlı bir şekilde tamamlanması amacıyla hazırlanmıştı. Kanunun 226 maddesine göre sanık ağır cezalı suçlardan yargılanmıyorsa, kendi talebiyle mahkemeye gitme zorunluluğundan muaf olabilecekti. Bkz. TBMMZC, C. X, D. 3, İ. 48, (4 Nisan 1929), İ. 48'ek, S. Sayısı: 116, s. 1-2; s. 32.

⁷²⁹ TBMMZC, C. III, D. 4, B. 35, (25 Temmuz 1931), s. 377-380.

Matbuat Kanunu, müzakereler tamamlandıktan sonra kabul edildi.⁷³⁰ 8 Ağustos 1931 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girdi.⁷³¹ Bu kanunun en önemli özelliği hükûmete, gazeteleri kapatma yetkisi vermesiydi. Şöyle ki gazeteler, hükûmetin mevcut siyasi politikalarına aykırı haberler yaptığı ve bunlar tespit edildiğinde geçici olarak kapatılabilecekti. Kapatılan bu gazeteler mevcut süre içerisinde başka bir isimle çıkarılamayacaktı.⁷³²

Basın ve yayın yasasını birleştiren bu kanun birkaç kez değişikliğe uğradı. Bu değişikliklerden ilki 1932 yılında gerçekleşti. Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, Matbuat Kanunu’nun 38. maddesinin tefsiri hakkında bir teklifte bulundu.⁷³³ Adliye ve Dâhiliye Encümenleri, 4 Haziran 1932 tarihli oturumunda bu maddenin tefsirini kabul etti.⁷³⁴

1931 tarihli Matbuat Kanunu’nun 38. maddesi “*İntihar vakalarını mahallinin en büyük zabıta memurundan mezuniyet almaksızın neşretmek memnudur. Mezuniyet alınarak neşri halinde dahi intihar edenlerin ve intihara teşebbüs eyleyenlerin resimleri basılmaz. Bu madde hükmüne muhalif hareket edenler bir haftadan bir seneye kadar hapis ve yirmi beş liradan iki yüz liraya kadar para cezasına mahkûm olurlar*” şeklindeydi. Bu düzenlemeyle, intihar haberleri gazetede yayımlanmadan önce zabıtaban izin alınması zorunlu tutulmuştur. Ayrıca intihar edenlerin ve intihara teşebbüs edenlerin resimleri de gazetelerde basılmayacaktı. Hakkı Tarık Bey’in bu teklifi kabul edilerek, Matbuat Kanunu’nun 38. maddesi yeniden düzenlenmiş oldu.⁷³⁵

Hakkı Tarık Bey, 8 Haziran 1933’te “*Matbuat Kanunu*” hakkında yeni bir takrir sundu. Matbuat Kanunu’nun Muvakkat B Maddesi hakkındaki bu teklif; gazete ve dergilerde çalışan sahip, başyazar, genel müdür ve yazı işleri müdürlerinin yüksekokul mezunu olma şartını kaldırıyordu. Bu teklifin kabul edilmesiyle, Matbuat Kanunu’nun Muvakkat Maddesi güncellendi.⁷³⁶

Hakkı Tarık Bey, 1937 yılında kanuna dair yeni bir takrir verdi. “*Matbuat Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*”⁷³⁷ olarak ele alınan bu çalışma, 15 Ocak 1937’de Ziraat ve Bütçe Encümenleri’ne gönderildi.⁷³⁸ Ancak Hakkı Tarık Bey, 28 Haziran 1938 tarihli

⁷³⁰ BCA, 180-9-0-0, 114-553-17, 25-07-1931; “Yeni Matbuat Kanunu Kabul Edildi”, *Hâkimiyeti Milliye*, 26 Temmuz 1931, s. 1.

⁷³¹ “Matbuat Kanunu”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 1867, 8 Ağustos 1931, s. 731-736.

⁷³² Çetin Yetkin, *Türkiye’de Tek Parti Yönetimi*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1983, s. 69-70.

⁷³³ “İntihar Vakaları” *Akşam*, 15 Mayıs 1932, s. 2.

⁷³⁴ TBMMZC, C. IX, D. 4, B. 59, (4 Haziran 1932), s. 64.

⁷³⁵ TBMMZC, C. IX, D. 4, B. 59, (4 Haziran 1932), s. 64.

⁷³⁶ TBMMZC, C. XVI, D. 4, B. 67, (8 Haziran 1933), s. 114-115.

⁷³⁷ BCA, 30-10-0-0, 4-21-12, 14-1-1937; BCA, 30-10-0-0, 4-21-12, 18-01-1937.

⁷³⁸ TBMMZC, C. XV, D. 5, B. 24, (15 Kânunusani 1937), s. 46; “Matbuat Kanununda Birkaç Değişiklik Teklif Edildi”, *Kurun*, 18 İkincikânun 1937, s. 1.

oturumda takririni, başka bir zamanda vermeyi uygun bulduğunu belirtti. Takrir, bu şekilde geri çekilmiş oldu.⁷³⁹

1931 tarihli “*Matbuat Kanunu*” birtakım değişikliklere uğrasa da Cumhuriyet rejimini tehdit eden unsurları kontrol altına almayı başarmıştır.⁷⁴⁰ 19 yıl boyunca yürürlükte kalan kanun, 15 Temmuz 1950 tarihli ve 5680 sayılı Basın Kanunu ile kaldırılmıştır.⁷⁴¹

12. Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanun

Türkiye Cumhuriyeti’nde kaçakçılığın yasaklanması hakkında iki kanun vardı. 22 Haziran 1927 ve 2 Haziran 1929 tarihli bu kanunlar, mevcut ihtiyacı karşılamıyordu. Bunun üzerine Adliye Vekâleti, Dâhiliye Vekâleti, Maliye Vekâleti, Millî Müdafaa Vekâleti ve Gümrükler Genel Müdürlüğü temsilcilerinden oluşan komisyon yeni bir kanun tasarısı hazırlamaya karar verdi. Adliye Vekâleti’nin öncülüğündeki ortak komisyon, “*Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanun*” tasarısını 22 Aralık 1931’de İcra Vekilleri Heyeti’ne sundu. Bu tasarı, 23 Aralık 1931’de Başvekil İsmet İnönü tarafından Meclis’e gönderildi. Kaçakçılığın önlenmesi gerektiği ve bunun bir memleket meselesi olduğu kanun gerekçesi olarak belirtildi.⁷⁴²

TBMM, 7 Ocak 1932’de bu kanunu görüşmeye başladı. Tasarının birinci bölümü genel hükümleri kapsıyordu.⁷⁴³ İlgili bölümde herhangi bir eşyayı gümrük izni olmaksızın Türkiye’ye ithal etmek, Türkiye’ye ithali ya da Türkiye’den ihracı yasak olan eşyaları temin etmek kaçakçılık olarak tanımlanıyordu. Kanunun birinci bölümünde, devletin kaçakçılıktan sorumlu olan birimleri bunu ihbar etmeye mecbur tutulurken, her bölgenin memuru kaçakçılık takibini yapmakla görevlendiriliyordu. Yine bu bölüme göre kara, deniz ve hava yollarından biriyle Türkiye’ye gelecek şahısların ve eşyaların, hangi noktalardan geçeceği Dâhiliye, İktisat ve Gümrük Vekâletleri tarafından belirlenecekti. Türkiye’den gidecekler için de aynı uygulama söz konusuydu. Tasarının ikinci bölümü, aramalar hakkındaydı. Buna göre her bölgenin devlet memuru, arama yapmakta yetkiliydi. Kaçak eşya bulunduğu düşünülen her sandıkta arama yapılabilecekti. Halka açık yerlerde aramalar izinsiz olacakken, şahsi mülklerde yetkili kişilerin izni ile bu aramalar gerçekleştirilecekti. Belirlenen güzergâhlar haricindeki yerlere izinsiz girmek ve çıkmak yasaktı. Memurlar, bu kişileri durdurmaya yetkiliydi.⁷⁴⁴

⁷³⁹ TBMMZC, C. XXVI, D. 5, B. 82, (28 Haziran 1938), s. 399.

⁷⁴⁰ Mehmet Asım “Yeni Matbuat Kanunu”, *Vakit*, 28 Temmuz 1931, s. 1, 2; Nurşen Mazıcı, “1930’a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu”, *Atatürk Yolu*, C. V, S. 18, Ankara, 1996, s. 151.

⁷⁴¹ “Basın Kanunu”, *T.C. Resmi Gazete*, S. 7564, 24 Temmuz 1950, s. 24.

⁷⁴² TBMMZC, C. V, D. 4, B. 22, (7 Kânunusani 1932), s. 1.

⁷⁴³ “Mecliste Son Celse”, *Cumhuriyet*, 8 Kânunusani 1932, s. 1, 2.

⁷⁴⁴ TBMMZC, C. V, D. 4, B. 22, (7 Kânunusani 1932), s. 177-179.

Üçüncü bölüm, ceza hükümlerini kapsıyordu. Bu bağlamda gümrük idaresi bulunmayan sahillere, göllere izinsiz yanaşan gemilerde yasak eşya bulunursa buna müdahale edilecekti. Aynı zamanda Türkiye'ye giren yolcuların ürünleri arasında, Gümrük Vergisi'ne tabi olan eşyalara da el konulacaktı. Kanun hükümlerine göre Türkiye'ye giren ya da Türkiye'den çıkan yolculara, ithali ve ihracı yasak olan eşyalar bildirilirdi. Bu uyarılara rağmen üzerinde yasak eşya taşıyanların ürünleri alınacaktı. Ayrıca bu kişiler, eşya değerlerinin beş katını para cezası olarak verecekti.⁷⁴⁵

Kanunun üçüncü faslına ait ikinci kısım, gümrük ve tekelleştirilmesine ait ceza hükümlerini ele alıyordu. Gerek yurt içinden gerekse yurt dışından gelen ve kaçak eşya olarak tanımlanan ürünlere el konulacağı, bu bölümde kesin bir dille ifade ediliyordu. Bu eşyalar bulunduğu takdirde, en yakın hükûmet merkezinde kayıt altına alınacaktı. Bu bölümün en çok tartışılan kısmını, kaçakçılık için verilen cezalar oluşturuyordu. Kanuna göre; kaçakçılık maksadıyla bir teşekkül vücuda getirenler ya da bu teşekkülleri yönetenler, altı aydan on iki seneye kadar hapis cezasına ve 200 liradan az olmamak üzere ağır para cezasına çarptırılacaktı. Müstemirren [sürekli] kaçakçılıkla uğraşmak için iki veya daha fazla kişinin bir araya gelmesi kaçakçılık girişimi sayılırdı.⁷⁴⁶

Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, “müstemirren” kelimesinden kaçakçıların yararlanabileceğini belirterek, bu ifadenin kaldırılması gerektiğini ifade etti. Mazbata yazarı Salahattin Bey, müstemirren kaçakçılık yapanlara verilecek cezaların çok ağır olduğunu, teşekkül kurmanın ise bu kanunda suç sayıldığını hatırlattı. Hakkı Tarık Bey yapılan açıklamaları yetersiz görerek, bu maddenin yanlış anlaşılmaya müsait olduğunu ve kaçakçılığı himaye edebileceğini yineledi. Ardından “müstemirren” kelimesinin maddeden çıkarılmasını teklif etti. Yapılan oylama sonucunda Hakkı Tarık Bey'in teklifi kabul edildi.⁷⁴⁷

Kanunun dördüncü bölümü, genel hükümleri kapsıyordu.⁷⁴⁸ Beşinci bölüm, “Teşkilat Başlığı” altında ele alınıyordu. Buna göre kaçakçılık suçlarına ait davalar, ihtisas mahkemelerinde görülecekti. Bu mahkemelerin bulunmadığı yerlerde ise asliye hâkimleri görevi devralacaktı.⁷⁴⁹ 7 Ocak 1932'de TBMM tarafından kabul edilen bu kanun, 12 Ocak 1932 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁷⁵⁰

⁷⁴⁵ TBMMZC, C. V, D. 4, B. 22, (7 Kânunusani 1932), s. 179-181.

⁷⁴⁶ TBMMZC, C. V, D. 4, B. 22, (7 Kânunusani 1932), s. 181-182.

⁷⁴⁷ TBMMZC, C. V, D. 4, B. 22, (7 Kânunusani 1932), s. 182; “Meclis Kaçakçılık Kanununu Müzakere ve Kabul Etti”, *Hâkimiyeti Milliye*, 8 İkincikânun 1932, s. 1.

⁷⁴⁸ TBMMZC, C. V, D. 4, B. 22, (7 Kânunusani 1932), s. 189.

⁷⁴⁹ TBMMZC, C. V, D. 4, B. 22, (7 Kânunusani 1932), s. 191.

⁷⁵⁰ “Mecliste Kaçakçılığın Men'i Kanunu”, *Vakit*, 8 Kânunusani 1932, s. 1; “Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 2000, 12 Kânunusani 1932, s. 1141-1148.

13.Hariciye Vekâleti Teşkilatı Hakkındaki Kanun

Osmanlı Devleti 19. yüzyılda; diplomasi alanında kurumsallaşmak ve dış politikayı daha etkili bir şekilde yürütebilmek amacıyla Hariciye Nezareti'nin kurulmasına karar vermişti. Saltanat kaldırıldıktan sonra Hariciye Vekâleti ismini alan kurum, Cumhuriyet Dönemi'nde de varlığını sürdürdü.⁷⁵¹ Kurucu kadro özellikle burada çalışan memurların sosyal ve ekonomik şartlarını iyileştirmeye yönelik adımlar atmayı hedefliyordu. Bu doğrultuda 1933 yılında bir kanun tasarısı da hazırlanacaktı.

Maliye ve Hariciye Vekâletleri, 19 Nisan 1933 tarihinde Hariciye Vekâleti Teşkilatı hakkında TBMM'ye bir kanun layihası sundu. Bu kanun layihasına göre, Hariciye Vekâleti'nde memur ihtiyacı günden güne artıyordu ve memurların maaşlarının düzenlenmesi gerekiyordu. Bu amaçla Hariciye Vekâleti Teşkilatı için bir kanun layihası oluşturuldu ve TBMM'nin, 25 Mayıs 1933 tarihli oturumunda bu kanun layihasına dair görüşmeler gündeme alındı. “*Hariciye Vekâleti Teşkilatı Hakkındaki Kanun'un*” birinci maddesi, Hariciye Vekâleti ve bu vekâlette hizmet gösterenleri, bir numaralı hizmet cetveli kapsamına alıyordu. İlgili kanunun ikinci maddesi de memurların kadro değişikliklerine vurgu yaparken, her sene ihtiyaç dâhilinde ve bütçenin de zorlanmaması koşuluyla memurların kadrolu olarak işe alınacağını belirtiyordu.⁷⁵²

Tasarının üçüncü maddesi, Hariciye Vekâleti'nin dışarıdaki memurlarına verilecek ödeneklerle fiili kadro dışında kalan memurlara ait ödeneklerin, kanunun 3.cetvelinde gösterileceğini ifade ediyordu. Kanunun dördüncü maddesi, Hariciye Vekâleti'nde memur olabilme şartlarını belirliyordu. Buna göre; Hariciye Vekâleti memuru olabilmek için hariciye mesleği ile ilgili olan ve Yüksek Devlet Mektepleri Hukuku'na uygun, Maarif Vekâleti tarafından tanınan bir okuldan mezun olunmalıydı. Ayrıca, batı dillerinden en az bir tanesine vakıf olmak ve Hariciye Vekâleti tarafından yapılacak sınavlardan da başarılı bir şekilde geçmek gerekiyordu.⁷⁵³

Dördüncü madde okunduktan sonra söz alan Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, Hariciye Vekâleti'nin daha önce çıkardığı bir teşkilat kanununda, Millî Mücadele Dönemi'nde Hariciye Vekâleti dışındaki bir bakanlıkta hizmette bulunanların, bu bakanlık tarafından dikkate alınmayacağını hatırlattı. Kendisi bu nedenle, konsolos ve sefaret kâtipliği yapan kişilerin de kazanılmış haklarına dair bir takriri Meclis'e sunmak istedi. Ancak o günkü oturumda Hariciye Vekili'nin Meclis'te olmaması üzerine bu takrir verilemedi.⁷⁵⁴ Müzakereler

⁷⁵¹ Mahmut Akpınar, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Hariciye Nezareti'nin Kuruluşu ve Dış Politikanın Kurumsallaşması”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 29, S. 1, s. 66.

⁷⁵² TBMMZC, C. XV, D. 4, İ. 52, (25 Mayıs 1933), s. 346.

⁷⁵³ “Mecliste”, *Vakit*, 26 Mayıs 1933, s. 2.

⁷⁵⁴ TBMMZC, C. XV, D. 4, İ. 52, (25 Mayıs 1933), s. 346.

neticesinde Hariciye Vekâleti Kanunu, 25 Mayıs 1933 tarihli Meclis oturumunda kabul edilmiştir. 2223 sayılı kanun numarası ile 1 Haziran 1933 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁷⁵⁵ Hariciye Vekâleti Kanunu, 11 Haziran 1936 ‘da hizmet cetvellerinde bir güncelleme yaparak hukuk danışmanlarını ikinci dereceden birinci derece hizmet cetveline taşımıştır.⁷⁵⁶

14.Dâhili Nizamname’ye Yönelik Gelişmeler

Giresun Milletvekilleri, Meclis’in çalışma prensiplerinin belirlendiği Dâhili Nizamname maddelerinin değiştirilmesi yönünde bazı çalışmaların yapılması gerektiğine inanıyorlardı. Özellikle Hakkı Tarık Bey bu alana yönelik çalışmalarda ön plana çıkıyordu.

Hakkı Tarık Bey, TBMM’de uygulanan Dâhili Nizamname’nin 22. ve 33. maddelerinin⁷⁵⁷ değiştirilmesi hakkında Meclis’e bir teklif sundu. 3 Şubat 1935’te verilen bu teklif, 13 Mart 1935’te gündeme alındı. Teşkilatı Esasiye Encümeni Başkanı Refet Bey, teklifin gerekçesi hakkında genel bir açıklamada bulundu. Refet Bey, Dâhili Nizamname kapsamında 17 encümene 285 kişinin ayrıldığını, ancak 1935 yılı parlamento üyelerinin 399 kişiden oluştuğunu ve 114 kişinin açıkta kaldığını belirtti. Bu 114 kişi içinde de encümenlerde görev almak isteyenlerin olduğuna ayrıca dikkat çekildi.⁷⁵⁸

Bu duruma istinaden Hakkı Tarık Bey, ilgili kişilerin açıkta kalmaması için encümenlere yeniden 85 üyenin dâhil edilmesini teklif ediyordu. Teşkilatı Esasiye Encümeni, Hakkı Tarık Bey’in teklifini değerlendirmeye alarak, 85 üyenin daha encümenlere katılmasına karar verdi. Ancak teklifin diğer bir kısmı, her encümene eşit sayıda beş üye ilavesinden oluşuyordu. Teşkilatı Esasiye Encümeni tarafından bu kısım, idari yapıya uygun olmadığı gerekçesiyle reddedildi. Refet Bey’in açıklamalarının ardından kanun maddelerinin müzakeresi başladı. TBMM, Dâhili Nizamname’deki ilk düzenlemeyle, kâtipler için altı üyenin encümende yer alacağını belirtiyordu. Teklifinin ikinci maddesi, TBMM’nin çalışmalarına destek olmak için oluşturulan encümen sayısını on yedi olarak kabul ediyordu. 22. madde bu şekliyle güncellenmiş oldu. Buna göre encümenler; Arzuhal, Divanı Muhasebat, Meclis Kütüphanesi, Teşkilatı Esasiye, Bütçe, Adliye, Dâhiliye, Gümrük ve İnhisarlar, Hariciye, İktisat, Maarif,

⁷⁵⁵ “Büyük Millet Meclisinde”, *Hâkimiyeti Milliye*, 26 Mayıs 1933, s. 1; “Hariciye Vekâleti Teşkilatı Kanunu”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 2416, 1 Haziran 1933, s. 2581-2582.

⁷⁵⁶ “Hariciye Vekâleti Teşkilatı Hakkındaki 2223 Numaralı Kanuna Bağlı Cetvelde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 3333, 18 Haziran 1936, s. 6675.

⁷⁵⁷ Dâhili Nizamname’nin 22. ve 33. maddesine göre; TBMM’nin 17 encümenden oluşmalıydı ve 285 milletvekili yasama yılları başında bu encümenlerde görevlendirilmeliydi. Bkz. *TBMMZC*, C. I, D. 5, B. 4, (13 Mart 1935), B. 4’ek: S. Sayısı: 1, s. 1.

⁷⁵⁸ *TBMMZC*, C. I, D. 5, B. 4, (13 Mart 1935), s. 43.

Maliye, Millî Müdafaa, Nafia, Posta, Telgraf ve Telefon, Sıhhat ve İçtimai, Ziraat şeklinde yapılanıyordu. İkinci madde okunduktan sonra Meclis'te en çok tartışılan konu, encümenlerde yer alan kâtiplerin sayısıydı. Çanakkale Milletvekili Ziya Bey ve Tokat Milletvekili Süreyya Tefvik Beyler encümenlerde birden fazla kâtip olmasını eleştirirlerken, buna gerçekten ihtiyaç duyulup duyulmadığını Meclis'e sordular. Milletvekillerinin ardından, Teşkilatı Esasiye Encümeni Başkanı Refet Bey söz aldı. Nizamname dâhilinde her encümenin kâtip ihtiyacı olduğunu, üyeler ile kâtiplerin farklı iş bölümleri olduğunu belirtti. Ona göre, bu kâtiplerin nizamnamede belirtilmesi bu açıdan çok kıymetiydi. Müzakereler sonucunda, ikinci madde aynen kabul edildi. Üçüncü madde, bu nizamnamenin sorumluluğunu Büyük Millet Meclisi'ne veriyordu. Hakkı Tarık Bey'in bu teklifi müzakerelerin ardından kabul edildi.⁷⁵⁹

1940 yılında Dâhili Nizamname'ye dair düzenlemeler yeniden gündeme geldi. Giresun Milletvekili İhsan Bey, Ordu Milletvekili Hamdi Bey ve Samsun Milletvekili Naşit Beyler, Dâhili Nizamname'nin, 53. ve 54. maddelerinin düzenlenmesi ve 56. maddeye⁷⁶⁰ bir fıkra eklenmesi için Meclis'e bir teklifte bulundular. Bu teklif, 12 Nisan 1940'ta, Teşkilat-ı Esasiye Komisyonu'na havale edildi.⁷⁶¹ Teşkilat-ı Esasiye Komisyonu tarafından gerekli incelemeler yapıldıktan sonra İhsan Bey ve arkadaşlarının teklifi, 28 Mart 1941 tarihinde Meclis'e sunulmuştur. Ancak müzakereler başlamadan, milletvekillerinin istekleri üzerine bu teklif geri alınmıştır.⁷⁶²

15. Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu

Polis Teşkilatı, Millî Mücadele Dönemi'nde Anadolu'daki faaliyetleri incelemek, işgal kuvvetlerini etkisiz hale getirmek amacıyla 1920 yılında kurulmuştur. Kuruluşunda Fevzi Çakmak'ın büyük bir etkisi olan teşkilat, çeşitli şubeler ile yurtda güvenliği sağlamaya çalışmıştır. Kurtuluş Savaşı süresince, bu sorumluluğunu da devam ettirmiştir.⁷⁶³

1930'lu yıllarda, polislerin görev ve yetkileri tekrar gündeme gelmişti. Polisler, yetkileri dâhilinde görevlerini yerine getirirken kendileri için birtakım kanuni takipler yapıldığını ve bu uygulamanın onların cesaretini kırdığını belirtiyorlardı. Bununla birlikte cesareti kırılan polisler, kendilerinden beklenen işleri yerine getirmekte zorlanıyorlardı. “*Polis Vazife ve*

⁷⁵⁹ TBMMZC, C. I, D. 5, B. 4, (13 Mart 1935), s. 43-47.

⁷⁶⁰ Dâhili Nizamname'nin 53,54 ve 56. maddeleri; encümenlerin görev ve sorumluluklarına dair hükümler içermektedir. Buna göre encümen aldığı kararlarda öncelikle hükûmete karşı sorumluydu. Bkz. TBMMZC, C. XXXI, D. 2, İ. 59, (25 Nisan 1927), s. 260.

⁷⁶¹ TBMMZC, C. X, D. 6, İ. 39, (12 Nisan 1940), s. 54.

⁷⁶² TBMMZC, C. XVI, D. 6, İ. 33, (28 Mart 1941), s. 49.

⁷⁶³ Hamit Pehlivanlı, *Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askerî Polis Teşkilatı*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1992, s. 12-13.

Salahiyet Kanunu Hakkındaki Kanun” tasarısı, bu şikâyetlerden hareketle polisin vazife ve yetkilerini düzenlemek amacıyla hazırlandı.⁷⁶⁴

Tasarı, 7 Haziran 1934’te Meclis gündemine alındı, 11 Haziran 1934 tarihli oturumda ise müzakere edildi. Görüşmeler başlarken Adliye Encümeni Sözcüsü Selahattin Bey’in talebi üzerine tasarı Encümen’e havale edildi.⁷⁶⁵

Yapılan incelemeler sonrasında Meclis, 4 Temmuz 1934’te kanun tasarısını yeniden gündeme aldı. Kanunun birinci maddesi, polislerin temel görevlerini belirliyordu. Buna göre polislerin esas görevi; halkın ırz, can ve malını korumak, toplum huzurunu sağlamaktı. Bu vazifeler, kanun ve nizamnameler ile de destekleniyordu. İkinci madde, polislerin genel güvenlik görevleri hakkındaydı. Polisler; kanunlara, nizamnamelere, hükûmet emirlerine ve toplum kurallarına uygun olmayan davranışların yaşanmasına engel olmak zorundalardı.⁷⁶⁶

Polislerin, devletin diğer birimleriyle olan görevleri kanunun üçüncü maddesinde yer alıyordu. Devletin gerekli gördüğü her durumda polisler, kendilerine verilen emirleri uygulamakla görevlilerdi. Tasarının dördüncü maddesi polislerin, mevcut görevleri dışında hiçbir işte kullanılamayacağını ifade ederek, polisin temel vazifesini hatırlatmış oluyordu. Beşinci maddeye göre polisler; ağır hapis cezası gerektirecek suç sahiplerinin, Türkiye’ye kaçak yol üzerinden girmeye çalışanların, kimliğini ispat edemeyenlerin parmak izlerini ve fotoğraflarını almakla yükümlüydü. Altıncı maddede polislerin, yurt dışından gelen film ve senaryoların kontrolünden sorumlu olduğu vurgulanıyordu. Buna göre, yurt dışından gelen filmlerin gösterilmesi ve ülke içerisinde filmlerin çekilmesi polisin iznine bağlıydı. Polis, filmlerin ve senaryoların incelemelerini ilgili makamlarla yapmalıydı.⁷⁶⁷

Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, altıncı maddede belirtilen unsurların işleyişte sıkıntılar yaratabileceğine dikkat çekti. Sonuçta film çeken insanlarla, senaryo yazar kişiler farklıydı ve bu kişiler her zaman birbirinden haberdar olmayabilirdi. Dolayısıyla polisin bu konulara dair uygulamaları başka sorunlar yaratabilirdi. Adliye Encümeni adına söz alan Salahattin Bey, bu konuda farklı düşünüyordu. Ona göre filmler, genel ahlaka etki edebilecek bir propaganda aracıydı. Bu nedenle film çekilirken polisten destek almak faydalı olabilirdi. Bu konu üzerinde hassasiyetle duran Hakkı Tarık Bey, polis izninden ziyade filmler için ruhsatname alınmasının daha doğru olacağını belirtti. Film çekmek isteyenler için ayrı ayrı izin almak, süreci yavaşlatabilirdi. Film incelemenin daha sistemli bir şekilde yapılması gerektiğini

⁷⁶⁴ TBMMZC, C. XXIII, D. 4, İ. 77, (4 Temmuz 1934), İ. 77’ek, S. Sayısı: 205, s. 1-2.

⁷⁶⁵ *Türk Parlamento Tarihi (1931-1935)*, Haz. Fahri Çoker, C. 1, D. 4, s. 222.

⁷⁶⁶ TBMMZC, C. XXIII, D. 4, İ. 77, (4 Temmuz 1934), s. 406; “Polisin Vazife ve Salahiyetine Dair Layiha Mecliste Kabul Edildi”, *Vakit*, 5 Temmuz 1934, s. 2.

⁷⁶⁷ TBMMZC, C. XXIII, D. 4, İ. 77, (4 Temmuz 1934), s. 406-407.

düşünen Dâhiliye Vekili Şükrü Bey, Hakkı Tarık Bey’i bu konuda destekliyordu. Ona göre, oluşturulacak bir heyet ve nizamname ile bu filmleri incelemek, daha doğru bir sonuç doğurabilirdi.⁷⁶⁸

Hakkı Tarık Bey yeniden söz alarak, Türkiye’de yapılan filmlerin zaten hükûmet ve polis tarafından incelendiğini ifade etti. Önemli olan nokta, bu filmlerin Türkiye dışına gönderilmesine mâni olmaktı. Bu nedenle Meclis’e bir teklif sundu. Buna göre güncel film çekmek isteyenler, önceden haber verdikleri takdirde bu maddeden muaf olacaktı. Ancak teklif, bir nizamname ile bu filmlerin tespit edileceği gerekçesiyle reddedildi. Polislerin, eğlence mekânlarına dair uygulayacağı prosedür, kanunun yedinci maddesinde yer alıyordu. Polis; otel, gazino, kahve, bar, tiyatro, sinema, hamam, gibi halka açık eğlence yerlerinin incelenmesinden sorumluydu. İzin alınmadan açılan yerler, yine polis tarafından kapatılabilecekti. Kanunun sekizinci maddesi polislerin, yasaklı ürünler ve kumar oynanan yerler hakkındaki görevlerini kapsıyordu. Polisler kumar oynanan, uyuşturucu madde kullanılan ve ahlaka uykun olmayan yerleri, deliller toplandığı takdirde kapatma hakkına sahipti. Elde edilen bu deliller de Adliye’ye teslim edilecekti. Dokuzuncu madde, halkın huzurunu ve ahlakını bozacak her türlü araç gerecin toplanmasından polisleri sorumlu tutuyordu. Suç unsuru taşıyan araç gereçleri, evrakları Adliye’ye ve ilgili makamlara vermek de polislerin görev ve yetkileri arasındaydı.⁷⁶⁹

Saldırı maksadıyla kullanılacak her türlü materyal, onuncu maddeyle yasaklanıyordu. Tasarının on birinci maddesi halka açık yerlerde, yollarda ve caddelerde toplum kurallarını bozan durumlarda polise yetki veriyordu. Polis, bu suçluları yirmi dört saat içinde Adliye’ye sevk etmekle yükümlüydü. On ikinci maddeye göre, kadınların içki kullanılan eğlence yerlerinde çalışmaları için valilikten izin almaları zorunluydu. Yirmi bir yaşından küçük kişilerin belirtilen yerlerde çalışması yasaktı. Aksi durumda polisler, gerekli tedbirleri alma hakkına sahipti. Sarhoş olarak halkın huzur ve güvenliğini bozan kişilerin de polisler tarafından yakalanacağı, kanunun on üçüncü maddesinde yer alıyordu. Kanunun on dördüncü maddesinde şehir ve kasabalarda, gerekçesi ne olursa olsun civar halkın huzurunu bozanların polis tarafından uyarılacağı yer alıyordu. Bu uyarıyı dinlemeyenler için yasal süreç başlatılacaktı. On beşinci madde polisin, gerekli gördüğü durumlarda kişileri ifade vermek için çağıracağına vurgu yapıyordu. On altıncı madde, polisin silah kullanmak zorunda olduğu durumları

⁷⁶⁸ TBMMZC, C. XXIII, D. 4, İ. 77, (4 Temmuz 1934), s. 407; “Polisin Vazife ve Salahiyetine Dair Layiha Mecliste Kabul Edildi”, *Vakit*, 5 Temmuz 1934, s. 2.

⁷⁶⁹ TBMMZC, C. XXIII, D. 4, İ. 77, (4 Temmuz 1934), s. 407-408.

kapsıyordu. Bu bağlamda polisler; kendini korumak, vatandaşı korumak, tutuklu olduğu halde kaçmaya çalışan suçluları yakalamak için silah kullanabilirdi.⁷⁷⁰

On yedinci madde görevi başında polisler zarar vermeye kalkanların cezalandırılacağını belirtiyorken, on sekizinci madde devletin güvenliği söz konusu olduğunda, şüpheli polislerin nezaret altına alınacağına dikkat çekiyordu. On dokuzuncu madde polisi, halka açık yerlerde düzeni temin etmekle görevli kılıyordu. Bununla birlikte polis, Trafik Talimatnamesi'ndeki vasıflara uygun olmayan ulaşım araçlarının kontrolünden de sorumluydu. Ulaşım araçlarını sarhoş olarak veya trafik düzenine aykırı bir şekilde kullananlar, trafikten men edilecekti. Tasarının yirminci maddesinde polisin, gerekli hallerde eve girerek müdahale yetkisini kullanacağı yer alıyordu. Kanun maddesi okunduktan sonra Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey söz aldı. Bu bölüme kadar var olan tüm maddelerin, polisin yetkisi hakkında olduğunu hatırlattı. Hakkı Tarık Bey insanların, kendilerine gazeteci süsü veren bazı kişiler tarafından dolandırıldığını ve son zamanlarda bu konuda çok fazla şikâyet aldıklarını belirtti. Matbuat Kanunu'nda dolandırıcılıkla ilgili yaptırımlar olduğunu ancak kişilerin, bu suçları işlemekten vazgeçmediğini ayrıca ifade etti.⁷⁷¹ Kendisi, bu şekilde devam eden dolandırıcılık faaliyetlerini engellemek adına bir takrir verdi.

“Bir neşir vasıtası için abone yazmak veya bunlar için yazı, resim, ilan gibi bir madde kabul etmek maksadıyla Matbuat Kanunu'na göre alınmış vesikası olmaksızın idare evlerinin dışında dolaşanlar veya dolaştırılanlar böyle bir harekette dolandırıcılıktan maznun olarak tahkikat altında bulunanlar polisçe yolda çalışmaktan men edilir” şeklindeki bu takrir, kanunun yirmi birinci maddesi olarak kabul edildi. Yirmi ikinci maddede polisin, kanunda yazılı görev ve yetkileri kullanmak için Dâhiliye Vekâleti emrinde olduğu yer alıyordu. Yirmi üçüncü madde ise polisler verilen bu yetkileri, kalıcı hale getiriyordu. Tasarının yirmi dördüncü maddesi, zabıtalara bulunmadığı yerlerde görev ve sorumluluğu polisler devrediyordu. Yirmi beşinci madde de aynı şekilde, vilayet ve kaza jandarmalarının olmadığı yerlerde polise geniş yetkiler veriyordu. Kanunun uygun bir nizamnameye göre yapılacağı yirmi altıncı maddede ele alınıyordu. Yirmi yedinci madde bu tasarının, yayımlandığı an itibarıyla geçerli kılındığını belirtiyordu. Yirmi sekizinci madde ile yasayı yürütme yetkisi, İcra Vekilleri Heyeti'ne veriliyordu.⁷⁷²

⁷⁷⁰ TBMMZC, C. XXIII, D. 4, İ. 77, (4 Temmuz 1934), s. 409.

⁷⁷¹ TBMMZC, C. XXIII, D. 4, İ. 77, (4 Temmuz 1934), s. 410-411.

⁷⁷² TBMMZC, C. XXIII, D. 4, İ. 77, (4 Temmuz 1934), s. 411.

“Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu” 4 Temmuz 1934’te kabul edilmiştir.⁷⁷³ 14 Temmuz 1934 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁷⁷⁴

16.İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanunu

Osmanlı Devleti, Meşrutiyet Dönemi’nde taşra teşkilatını korumak amacıyla İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanunu’nu kabul etmiştir. Yerel yönetimleri güçlendirmek amacıyla hazırlanan bu kanun ile devlet, daralan sınırlarını korumayı hedeflemiştir. Bu uygulamayla merkezi otoritenin yeniden sağlanabileceği düşünülmüştür. Meşrutiyet Dönemi’nde kabul edilen bu kanunun, Cumhuriyet Dönemi’nde de uygulanmasına devam edilmiştir.⁷⁷⁵

İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanunu, 21 Şubat 1876 tarihinde kabul edilmişti. İlgili kanunla birlikte valilerin görevi ikiye ayrılıyordu. “*Vezaif-i Islahiye*” ve “*Vezaif-i Daimiye*” şeklindeki bu ayrım ile valilere geniş yetkiler veriliyordu. 1913 yılında yapılan bir değişiklikle valilerin bu yetkileri daha da güçlendiriliyordu.⁷⁷⁶

Dâhiliye Vekâleti, 18 Aralık 1934 tarihinde İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanunu’nun bazı maddelerini değiştirmek için bir kanun tasarısı hazırladı. Bu tasarı, Başbakan İsmet İnönü tarafından 19 Aralık 1934 tarihinde Meclis’e gönderildi. Layiha, 22 Aralık 1934’te maddeler görüşülmek üzere gündeme alındı. Türk kadınının şehir işlerini düzenlemek ve mahalli işlerden uzak kalmaması esasına dayanan kanun tasarısı detaylı bir şekilde müzakere edildi. 3 Nisan 1930 tarihli Belediye Kanunu ile birlikte Türk kadınına belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı tanınmıştı. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nda yapılan değişikliklerle Türk kadını milletvekili seçme ve seçilme hakkını da kazanmıştır. Dâhiliye Encümeni, Türk kadınının meclis azalığına seçme ve seçilme hakkını da kullanabilmesi için bu kanun tasarısını hazırladı.⁷⁷⁷

TBMM, 22 Aralık 1934 tarihinde İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanunu’nun birkaç maddesini değiştirmek için görüşmelere başladı. “*İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanunu’nun Bazı Maddelerini Değiştiren Kanun*” tasarısının birinci maddesi, illerde görev alan meclis üyeleri ile ilgiliydi. Birinci maddeye göre, her şehirde bir genel meclis bulunacaktı. Şehir Genel Meclisleri’nin üyeleri, kazalar tarafından seçilecekti. Kazalar, her on beş bin nüfus için bir üye gönderme hakkına sahipti. Ayrıca bu kazaların, yirmi bin birden otuz bine kadar iki, otuz bin

⁷⁷³ “Mecliste”, *Hâkimiyeti Milliye*, 5 Temmuz 1934, s. 3.

⁷⁷⁴ “Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 2751, 14 Temmuz 1934, s. 4140-4142.

⁷⁷⁵ Seral Tuncer, “II. Meşrutiyet Döneminde Bir İdari Reform: 1913 İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanun-ı Muvakkatı”, *II. Türk Hukuku Tarihi Kongresi Bildirileri*, (13-16 Mayıs 2016), C. I, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2016, s. 573-574.

⁷⁷⁶ Yüksel Kaştan, “Osmanlı Devleti’nde 1913 Tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanun-ı Muvakkat İle Vilayet Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması”, *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, C. II, S. 2, Ocak 2016, s. 82.

⁷⁷⁷ TBMMZC, C. XXV, D. 4, İ. 20, (22 Kânunuevvel 1934), İ. 20’ek, S. Sayısı: 76, s. 1-2.

birden kırk bine kadar üç, kırk bin birden altmış bine kadar da dört üye gönderme hakları vardı. Maddenin okunmasının ardından Dâhiliye Encümeni adına Çanakkale Milletvekili Şükrü Bey söz aldı. Kanun maddesinde yapılacak bu değişiklik ile kadınların da belediye seçimlerine üye seçmek ve seçilmek hakkından faydalanmalarının hedeflendiği belirtildi.⁷⁷⁸

Dâhiliye Encümeni'nin açıklamalarının ardından Giresun Milletvekili İhsan Bey söz aldı. Kanun maddesinde yazılı olan on beş bin nüfusun, kadın ve erkek nüfusu olduğunun açık bir şekilde belirtilmesi gerektiğini dile getirdi. Malatya Milletvekili Abdülmuttalib Bey de İhsan Bey ile aynı fikirde olduğunu söyleyerek, kadın ve erkek nüfusun açık bir şekilde maddede belirtilmesi yönündeki teklifini Meclis'e sundu. Meclis tarafından yapılan müzakereler sonucunda birinci madde “*İdare-i Umumiye-i Vilâyat kanununun 103. maddesini değiştiren 2 Haziran 1926 tarihli 894 sayılı kanun aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir: Her vilâyette bir umumî meclis bulunur. Vilâyet umumî meclislerinin üyeleri kazalar tarafından seçilir. Kazalar kadın ve erkek her on beş bin nüfus için bir üye göndermek hakkını haizdir. Şöyle ki: On beş binden yirmi bine kadar bir, yirmi bin birden otuz bine kadar iki, otuz bin birden kırk bine kadar üç, kırk bin birden altmış bine kadar dört, bundan sonra her yirmi bin için bir üye seçilecektir.*” şeklinde güncellenerek kabul edildi. “*İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanunu'nun Bazı Maddelerini Değiştiren Kanun*” tasarısının ikinci maddesi 108. maddenin değiştirilmesi ile ilgiliydi. Söz konusu maddeye göre, şehir meclislerinde görev alacak üyeler, dört yıllık hizmet için seçilecekti. Dördüncü yılın sonunda görevini tamamlayan üyeler, yeniden seçilmeleri koşuluyla göreve başlayabilecekti. Bu kanun hakkında bir de geçici madde Meclis'e sunuldu. Geçici madde ile kanunun yayımlanmasından sonra yapılacak ilk milletvekili seçimlerinde meclis üyeleri de yeniden seçilecekti. Kanun tasarısının üçüncü maddesi, kanunun yayımlanacağı tarihi belirlerken, bu kanunu yürütme yetkisini İcra Vekilleri Heyeti'ne vermekteydi.⁷⁷⁹ 22 Aralık 1934 tarihinde TBMM'de gündeme alınıp müzakere edilen bu kanun, 27 Aralık 1934 tarihli Resmî Gazete 'de yayımlanmış ve yürürlüğe girmiştir.⁷⁸⁰

⁷⁷⁸ TBMMZC, C. XXV, D. 4, İ. 20, (22 Kânunuevvel 1934), s. 233.

⁷⁷⁹ TBMMZC, C. XXV, D. 4, İ. 20, (22 Kânunuevvel 1934), s. 233.

⁷⁸⁰ “İdarei Umumiyei Vilayat Kanununun Bazı Maddelerini Değiştiren Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 2891, 27 Kânunuevvel 1934, s. 4583.

17.Devlet Meteoroloji İşleri ve Vazifelerine Dair Kanun

Türkiye Cumhuriyeti'nden önce ülkede hava tahminleri ile ilgili çalışmalar yapan herhangi bir kurum yoktu. Bu eksikliği gidermek amacıyla Ziraat Vekâleti ve Millî Müdafaa Vekâleti, 1925 yılında bir Gözlem Teşkilatı kurmuştu. Ancak, çağdaşlaşma süreciyle birlikte hava ve iklim bilgisine duyulan ihtiyaç artmış ve bu çalışmaları yapacak bir örgütün kurulması kaçınılmaz bir hale gelmişti.⁷⁸¹

Bu bağlamda Millî Müdafaa Vekâleti, 11 Kasım 1936 tarihinde Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü'nün görevleri hakkında bir kanun layihası hazırladı. Son yıllarda memleket içinde hava ve iklim bilgilerine duyulan ihtiyacın artması, devletin tüm işlerinin modern ve medeni bir şekilde yürütülmesi için böyle bir kuruma ihtiyaç duyulduğu gerekçesi bu layihanın temelini oluştuyordu. 30 Kasım 1936'da İcra Vekilleri Heyeti'nin çalışmalarıyla kanun, Meclis'e gönderildi. 10 Şubat 1937'de “Devlet Meteoroloji İşleri ve Vazifelerine Dair Kanun” layihası ve maddeleri gündeme alınarak müzakeresine başlandı.⁷⁸²

“Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü'nün Vazifesi Hakkındaki Kanun” tasarısının birinci maddesi, genel müdürlüğün kurulma amacını ve sınırlarını çiziyordu. İlgili maddeye göre; Türkiye'nin havası, suyu, iklimi ve genel olarak meteorolojisi ile ilgilenmek, Türkiye'nin bu alanda askerî ve sivil her türlü hizmetlerini gerçekleştirmek amacıyla bu kurum oluşturulmuştu. Yine birinci maddeyle bu kurumun, Başvekâlet'e bağlı olarak hizmet vereceği de ifade ediliyordu. Kanunun ikinci maddesi, Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü'nün temel görevlerini kapsıyordu. Buna göre müdürlük; Türkiye'nin hava ve deniz yollarında askerî ve sivil seferleri korumak amacıyla hava tahminleri yapmak, büyük ve küçük iklim bölgelerinin karakterlerini analiz etmek, bu analizlere bağlı olarak broşürler, bültenler, haritalar ve grafikler hazırlamakla görevliydi. Aynı zamanda Türkiye'nin, meteoroloji işleri ile ilgili olan uluslararası çalışmalarda yer almasını sağlamak, meteoroloji çalışmaları ile ilgili memleketin gerekli görülen yerlerinde istasyonlar açmak ve çalıştırmak da müdürlüğün görevi kapsamındaydı.⁷⁸³

Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü'nün şubeleri, kanunun üçüncü maddesi ile belirleniyordu. Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, altısı teknik, ikisi idari olmak üzere sekiz şubeli bir merkezle yönetilecekti. Yine, yurt genelinde kurulmuş ve kurulacak olan çeşitli

⁷⁸¹ *Türk Parlamento Tarihi (1935-1939)*, Haz. İhsan Güneş, C. I, D. V, s. 248.

⁷⁸² *TBMMZC*, C. XVI, D. 5, İ. 35, (10 Şubat 1937), İ. 35'ek, S. Sayısı: 90, s. 1-7.

⁷⁸³ *TBMMZC*, C. XVI, D. 5, İ. 35, (10 Şubat 1937), s. 130.

istasyon şebekesi de müdürlüğe bağlı olarak çalışacaktı. Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü'nün teknik ve idari şubelerinin görevleri dördüncü maddede yer alıyordu. Teknik şubeler; Hava Hizmetleri Şubesi, Klimatoloji Şubesi, İdrometeoroloji Şubesi, Mikroklimatoloji Şubesi, Tetkik ve Yayım Şubesi, Aletleri Kontrol ve Ayarlama Şubesi, Muamelat ve Muhaberat Şubesi, Zat İşleri, Sicil ve Levazım Şubesi şeklinde organize ediliyordu. Kanunun beşinci maddesi ile meteoroloji istasyonlarının dereceleri belirleniyordu. Buna göre meteoroloji istasyonları altı dereceye ayrılacaktı; mıntika istasyonları, birinci sınıf istasyonlar, ikinci sınıf istasyonlar, üçüncü sınıf istasyonlar, dördüncü sınıf istasyonlar, yardımcı rasat postaları. Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı mıntika istasyonlarının görevlerine dair altıncı madde ile memleket içinde hava ve deniz seferlerini korumak için gerekli olan her çalışma destekleniyordu. Ayrıca, mıntikalar içinde bulunan diğer sınıf ve derecelerdeki istasyonların çalışmalarını kontrol etmek de mıntika istasyonlarının temel görevleri arasındaydı. Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı birinci istasyonun görevleri yedinci maddeyle ele alınıyordu. Buna göre birinci sınıf istasyonlar, Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü'nün göstereceği ve gerekli gördüğü her işi yapmakla mükellef tutuluyordu. Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı ikinci istasyonun görevleri hakkındaki sekizinci madde ile ikinci sınıf istasyonlar, hava tahmini yapmakla yükümlüydü. Bununla beraber klimatoloji ve mikroklimatoloji, idrometeoroloji gözlemleri ile genel müdürlükçe gerekli görülen diğer gözlemleri yapmak da görevleri arasındaydı. Genel Müdürlüğe bağlı üçüncü istasyonun görevleri dokuzuncu maddede belirtiliyordu. İlgili maddeye göre üçüncü sınıf istasyonlar; hava tahmini ve gözlemleri ile birlikte kendilerine verilen bütün gözlemleri yapmakla mükellefti. Kanunun onuncu maddesi, Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı dördüncü istasyonun görevlerine dairdi. Dördüncü sınıf istasyonlar; idrometeoroloji gözlemleri ve Genel Müdürlük tarafından gösterilen diğer rasatları yapacaktı.⁷⁸⁴

İlgili kanunun on birinci maddesi Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı yardımcı gözlem postaları hakkındaydı. Yardımcı gözlem postaları, meteoroloji istasyonlarının bulunmadığı yerlerde deniz, hava ve sularda yaşanan gelişmeleri haber vermekle mükellefti. Bu görevi yerine getirecek kişiler özellikle, Başvekâlet tarafından uygun görünen ve atanan memurlar tarafından gerçekleştirilecekti. Meteoroloji teşkilatının olmadığı yerlerdeki durumda yapılacak uygulamalar on ikinci madde ile şekilleniyordu. Buna göre; meteoroloji teşkilatı bulunmayan yerlerdeki demiryolu istasyonlarında, limanlarda, fenerlerde, orman mühendisliği teşkilatında, işleyen maden ocaklarında, jandarma karakollarında yalnız yağış gözlemlerinin

⁷⁸⁴ TBMMZC, C. XVI, D. 5, İ. 35, (10 Şubat 1937), s. 130-131.

yapılması bu kuruluşların vazifelerinden sayılıyordu. Kanunun on üçüncü maddesi ile teşkilat, ziraat ve orman okullarında fen işleri, gözlem ve buna bağlı kayıtları yapmakla görevliydi. Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürü'nün nasıl seçileceği on dördüncü madde ile belirleniyordu. Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürü, başbakanın önerisi ve cumhurbaşkanının onayı ile belirlenecekti. Genel müdür, teşkilatın teknik ve idaresine ait bütün işlerinden başbakana karşı sorumluydu. Kanunun on beşinci maddesi Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürü'nün sahip olması gereken özellikler ve yetkinlikler hakkındaydı. İlgili maddeye göre genel müdürün, Türk olması ve yükseköğrenimini tamamlamış olması gerekiyordu. Aynı zamanda meteoroloji istasyonlarından oluşan teşkilat içinde çalışmış ve bu yolda önemli başarılar elde etmesi şartı da mevcuttu.⁷⁸⁵

On beşinci madde okunduktan sonra bazı milletvekilleri, maddedeki “Türk” ibaresinin zorunlu olmaması gerektiğini ve hatta kaldırılması gerektiğini ifade etti. Giresun Milletvekili İhsan Paşa'nın başı çektiği bir diğer grup ise Türk kelimesinin ilgili maddede yer alması gerektiğini düşünüyordu. İhsan Bey, ilgili madde hakkındaki görüşünü şöyle açıklıyordu:

“Çok takdir buyrulur ki, bu işte askerî mahiyet kesp etmektedir. Binaenaleyh orada bulunacak zatın ehemmiyetini Heyeti Aliyeniz takdir buyururlar. Bunun her halde Türk olmasında isabet vardır.” Ona göre genel müdürün Türk olması bir zorunluluktur. İlgili maddeye dair müzakerelerin ardından Teşkilatı-ı Esasiye Kanunu'nda da bu durumun belirtildiği ifade edildi ve madde esas şekliyle kabul edildi. Devlet Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nde görev alacak diğer memurların göreve getirilme süreci ise on altıncı madde ile belirleniyordu. Maddeye göre, Meteoroloji işlerinde görev alacak şube müdürleri, genel müdürün önerisi ve başvekilin onayı ile seçilecekti.⁷⁸⁶

Kanunda yer alan cezalar on yedinci maddeyle açıklanıyordu. Buna göre; Genel Müdürlük'te, Devlet Meteoroloji Teşkilatı adı altında çalışan teknik ve idari memurlara dokunmayan suçların cezaları Memurlar Kanunu'na ait cezalara göre verilecekti. Teşkilatın teknik ve idari bölümlerine dokunan suçlar bir nizamnameyle belirlenecekti. Kanun layihasının on sekizinci maddesi, kurum bilgisi dışında resmî ve özel gözlemler yapılmasını yasaklıyordu. Özel okullar ya da devlet okulları ise, gerekli izinler alındıktan sonra derslerde kullanılmak üzere gözlem ve inceleme yapabilirdi. Ancak, bu gözlem raporlarının yayımlanması kurum tarafından yasaklanıyordu. Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı Kandilli Rasathanesi'nin statüsü ise on dokuzuncu madde ile gündeme alınıyordu. Devlet Meteoroloji

⁷⁸⁵ TBMMZC, C. XVI, D. 5, İ. 35, (10 Şubat 1937), s. 131-132; “Meteoroloji Teşkilatı Kanunu Kabul Edildi”, *Tan*, 11 Şubat 1937, s. 3.

⁷⁸⁶ TBMMZC, C. XVI, D. 5, İ. 35, (10 Şubat 1937), s. 133.

İşleri Genel Müdürlüğü'nün kurulmasıyla Kandilli Rasathanesi bir jeofizik, astronomi ve sismoloji kurumu olarak kanuni durumunu koruyacaktı. Kanun tasarısının yirminci maddesi; resmî kurumların, özel kurumların ve şahısların Genel Müdürlüğün yayımlanmamış gözlem belgelerinden ne şekilde yararlanacağını açıklıyordu. Maddeye göre bir nizamname hazırlanacaktı ve izinler bu şekilde tespit edilecekti. Herhangi bir seferberlik durumunda, Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü ve merkez teşkilatın başkomutanlık emrinde çalışacağı konusu, kanun layihasının yirmi birinci maddesi ile kabul ediliyordu. Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü'ne dair kanunun yirmi ikinci maddesi, devlet telsiz ve radyo istasyonlarının uluslararası meteoroloji emisyonları için belirli saatler ayıracağını ifade ediyordu.⁷⁸⁷

Layihanın yirmi üçüncü maddesi Posta, Telgraf ve Telefon Umum Müdürlüğü'nün izin vermesi durumunda, Devlet Meteoroloji İşleri Umum Müdürlüğü merkez ve istasyonlarının gerekli durumlarda telgrafhane ve istasyonlara telefon tesisatı yapabileceklerini vadediyordu. Yirmi dördüncü madde olağanüstü hava koşulları ile ilgiliydi. Buna göre; olağanüstü hava ve meteoroloji olaylarına ait haberlerin alınıp verilmesinde, meteoroloji merkez ve istasyonları polis ve jandarma telefonlarından gerekli görülen zaman dilimlerinde faydalanma hakkına sahip olacaktı. Teşkilatta yer alacak memurların maaşları, kanun layihasının yirmi beşinci maddesiyle ele alınıyordu. Bu maaşlar, memuriyetlere ve kıdemlere göre değişiklik gösteriyordu. Kanun layihasının yirmi altıncı maddesi ilgili kanunun 28 Şubat 1937 tarihinden itibaren geçerli olduğunu belirtirken, yirmi yedinci madde ise kanun hükümlerini uygulamada İcra Vekilleri Heyeti'ni yetkili kılıyordu.⁷⁸⁸ “Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü'ne Dair Kanun”, 10 Şubat 1937 tarihli Meclis oturumunda kabul edilmiş, 19 Şubat 1937 tarihli Resmî Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁷⁸⁹

⁷⁸⁷ TBMMZC, C. XVI, D. 5, İ. 35, (10 Şubat 1937), s. 134.

⁷⁸⁸ TBMMZC, C. XVI, D. 5, İ. 35, (10 Şubat 1937), s. 134.

⁷⁸⁹ “Mecliste Dün Müzakeresi Yapılan Kanunlardan Bazıları Kabul Edildi”, *Akşam*, 11 Şubat 1937, s. 2; “Türkiye Cumhuriyeti Devlet Meteoroloji İşleri Umum Müdürlüğü Teşkilat ve Vazifelerine Dair Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 3538, 19 Şubat 1937, s. 7707-7711.

18.Devlet Dairelerinin Vekâletlere Ayrılması Hakkındaki Kanun

Kamu hizmetlerinin sorunsuz ve sürekli bir şekilde verilebilmesi amacıyla devlet daireleri vekâletlere ayrılmıştı. Bu iş bölümü sayesinde kamu hizmetlerinin düzenli bir şekilde halka ulaştırılması hedefleniyordu. Ancak 1930’lu yıllarda var olan vekâletlerin sayısı yetersiz gelmeye başlamıştı. Bu nedenle Meclis, vekâletlerin düzenlenmesi konusunu yeniden gündeme getirmiştir.

İzmir Milletvekili Celal Bey ve beraberindeki on sekiz milletvekili, 23 Kasım 1937 tarihinde “*Devlet Dairelerinin Vekâletlere Tefrika ve Siyasi Müsteşarlıkların Vazifeleri Hakkındaki Kanun’un*” düzenlenmesine dair tekliflerini Meclis’e sundular.⁷⁹⁰

Bu teklif, devlet dairelerinin vekâletlere ayrılması hakkındaki 8 Şubat 1937 tarihli ve 3117 sayılı kanunun “*Vekâletler*” başlıklı kısmının değiştirilmesi esasına dayanıyordu. 3117 sayılı bu kanunla devlet daireleri en az 12 en çok 16 vekâlete ayrılıyordu.⁷⁹¹ Kanun teklifi, bu vekâletlerinin lüzum ve ihtiyaçlar dâhilinde oluşturulması gerekçesiyle hazırlanmıştı. Teşkilat-ı Esasiye Encümeni, 26 Kasım 1937 tarihinde Büyük Millet Meclisi Başkanlığı’na gönderdiği mazbatada bu kanun teklifinin uygun görüldüğünü ve müzakere edilebileceğini bildirdi.⁷⁹²

TBMM, 29 Kasım 1937 tarihli Meclis oturumunda “*Devlet Dairelerinin Vekâletlere Tefriki ve Siyasi Müsteşarlıkların Vazifeleri Hakkındaki Kanun*”un düzenlenmesine dair teklifini müzakere etti.⁷⁹³ Kanunun birinci maddesi, 8 Şubat 1937 tarih ve 3117 numaralı Kanun’un birinci maddesini⁷⁹⁴ değiştirir nitelikteydi. Buna göre, Bakanlar Kurulu’nun kaç milletvekilinden oluşacağı, başbakanın teklifi ve cumhurbaşkanının onayı ile gerçekleşecekti. Devlet daireleri, biri Başvekâlet olmak üzere, devlet kadrolarının ihtiyacına göre ve bu işleri gereksiz yere bölmeyecek şekilde yine başbakanın teklifi ve cumhurbaşkanının onayı ile bakanlıklara bildirilecekti.⁷⁹⁵

⁷⁹⁰ TBMMZC, C. XX, D. 5, İ. 11, (29 Teşrinisani 1937), İ. 11’ek, S. Sayısı: 14, s. 1-2.

⁷⁹¹ Bkz. “Devlet Dairelerinin Vekâletlere Tefriki ve Siyasi Müsteşarların Vazifeleri Hakkındaki Kanun”, *T.C Resmî Gazete*, S. 3537, 18 Şubat 1937, s. 7695-7696.

⁷⁹² TBMMZC, C. XX, D. 5, İ. 11, (29 Teşrinisani 1937), İ. 11’ek, S. Sayısı: 14, s. 1-2.

⁷⁹³ TBMMZC, C. XX, D. 5, İ. 11, (29 Teşrinisani 1937), s. 83.

⁷⁹⁴ Devlet Dairelerinin Vekâletlere Tefriki ve Siyasi Müsteşarların Vazifeleri Hakkındaki Kanunun birinci maddesi, devlet dairelerinin biri başbakanlık olmak ve sayıları on ikiden az ve on altıdan fazla olmamak üzere vekâletlere ayrıldığını belirtiyordu. “Devlet Vekili” denilen vekâletsiz vekiller de bu sayılara dâhil kabul ediliyordu. Bkz. “Devlet Dairelerinin Vekâletlere Tefriki ve Siyasi Müsteşarların Vazifeleri Hakkındaki Kanun”, *T.C Resmî Gazete*, S. 3537, 18 Şubat 1937, s. 7695-7696.

⁷⁹⁵ TBMMZC, C. XX, D. 5, İ. 11, (29 Teşrinisani 1937), s. 84; “Millet Meclisinde”, *Cumhuriyet*, 30 İkcinciteşrin 1937, s. 1.

Kanunun ilk maddesine en büyük eleştiri Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey tarafından yapıldı. Hakkı Tarık Bey, kanunda yapılan değişikliklere katıldığını ancak Meclis mazbatalarında kanun değişikliğinin nedenlerinin daha etraflı bir şekilde açıklanması gerektiğini belirtti. Hakkı Tarık Bey'in ardından Teşkilat-ı Esasiye Encümeni Mazbata Muharriri Kenan Bey söz aldı. Kanun maddelerinin encümen tarafından detaylı bir şekilde ele alındığını, kanunlar arasında ciddi bir fark olmadığı ve bu sebeple detaylı açıklamaların yapılmadığını ifade etti.⁷⁹⁶

Kenan Bey'in ardından tekrar söz alan Hakkı Tarık Bey, kanunlar arasında ruh ve mana bakımından bir ayrım olmadığının farkında olduğunu belirtti. Ancak Meclis'te müzakere edilen her yeni kanunun bir önceki kanun ile karşılaştırılması, neden yeni bir kanuna ihtiyaç duyulduğunun Meclis'te açıklanması gerektiğini hatırlattı. Hakkı Tarık Bey'in ardından Teşkilat-ı Esasiye Encümen Reisi Şemsettin Bey söz alarak, Hakkı Tarık Bey'in endişelerinde haklı olduğunu ancak her bir maddenin ihtiyaç duyulduğu takdirde açıklamasının yapılacağını ifade etti. Birinci madde hakkında eleştiri ve yorumlar yapıldıktan sonra oylama yapılarak, madde aynen kabul edildi. “Devlet Dairelerinin Vekâletlere Tefriki ve Siyasi Müsteşarlıkların Vazifeleri Hakkındaki Kanun”un düzenlenmesine dair kanun teklifinin ikinci maddesi, 3117 numaralı Kanun’un 2,3,4,5,6,7,8 ve 9. maddelerini kaldırıyordu.⁷⁹⁷ Kaldırılan bu maddeler; devlet dairelerini düzenleyen, vekâletlerin sayısını belirleyen, İcra Vekilleri Heyeti’nin görev ve sorumluluklarını açıklayan maddelerdi.⁷⁹⁸

Kanunun üçüncü maddesi, kanunu yayımlandığı tarih itibarıyla geçerli kabul ederken, bu kanunun yürütme yetkisi Başvekâlet makamına verilmekteydi.⁷⁹⁹ “Devlet Dairelerinin Vekâletlere Ayrılması Hakkındaki Kanun”, 29 Kasım 1937 tarihli Meclis oturumunda müzakere edilerek kabul edilmiştir. 1 Aralık 1937 tarihinde ise Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁸⁰⁰

⁷⁹⁶ TBMMZC, C. XX, D. 5, İ. 11, (29 Teşrinisani 1937), s. 84; “Kamutayda Yapılan Müzakereler”, *Ulus*, 30 Kasım 1937, s. 1, 6; “Anayasadan Altı Madde Değiştirildi”, *Akşam*, 30 Teşrinisani 1937, s. 13.

⁷⁹⁷ TBMMZC, C. XX, D. 5, İ. 11, (29 Teşrinisani 1937), s. 85-86.

⁷⁹⁸ TBMMZC, C. XVI, D. 5, B. 34, (8 Şubat 1937), s. 108.

⁷⁹⁹ TBMMZC, C. XX, D. 5, İ. 11, (29 Teşrinisani 1937), s. 86.

⁸⁰⁰ “Devlet Dairelerinin Vekâletlere Ayrılması Hakkındaki Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 3773, 1 Kânunuevvel 1937, s. 9019.

19.Cemiyetler Kanunu

Sivil toplum örgütleri ve derneklerin kurulmasına öncülük ederek, bu kurumların çalışmalarını düzenleyen temel yasalardan biri olan Cemiyetler Kanunu, İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde yürürlüğe girmiştir.⁸⁰¹ Kanunun ilan edilmesinde, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin faaliyetleri etkili olmuştur. Tanzimat Dönemi ile başlayan siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel değişimler, dernek kurma hakkı ve özgürlüğünü zorunlu hale getirmiştir. 16 Ağustos 1909 tarihinde kabul edilen Cemiyetler Kanunu ile Osmanlı Devleti'ndeki dernekler geçerlilik kazanmıştır.⁸⁰²

1909 tarihli Cemiyetler Kanunu, 15 Eylül 1923'de çıkarılan 387 sayılı kanun ile değiştirildi. İki kanun için yapılan bu değişiklik ile dernek kurma hakkı kısıtlanıyordu. Hükûmet, dernek kurma konusunda oldukça hassas davrandı ve dernekler, denetim altına alındı. 1926 yılında çıkarılan Medeni Kanun ile dernek kurma faaliyetleri düzenlendi ve bu konuda daha özgür bir tutum sergilendi.⁸⁰³ Cemiyetler Kanunu, birkaç değişikliğe uğrasa da 14 Temmuz 1938 tarihine kadar yürürlükte kaldı. Cemiyetler, yine bu kanundaki yasal düzenlemelere bağlı kalarak kuruldu.⁸⁰⁴

1926 yılında, Cemiyetler Kanunu'nun 12. maddesinin değiştirilmesi gündeme geldi. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, 23 Ocak 1926 tarihli oturumunda bu konu detaylı olarak ele alındı.⁸⁰⁵ Bu konu, Emekli Albay Doktor Hasan Rıza ve arkadaşlarının bir isteği ile gündeme gelmişti. Hasan Rıza Bey ve arkadaşları, İstanbul'da bir cemiyet kurmak istediklerini belirtmiş, ancak hükûmet, bu cemiyetin kurulmasına izin vermemişti. Bunun üzerine Hasan Rıza Bey ve arkadaşları da 26 Şubat 1925 tarihinde Meclis'e bir dilekçe verip, ilgili maddenin okunup güncellenmesini talep etmişlerdi. Meclis de kendisine aktarılan bu talebi Dâhiliye Encümeni'ne havale etmişti. Dâhiliye Encümeni Mazbata Muharriri Münir Bey, Meclis açıldığından beri Cemiyetler Kanunu'nun birtakım maddelerinin değişmesi için başvuru aldıklarını açıklayarak, ilgili durum hakkında da izahat verdi. Hükûmetin, yeni bir Cemiyetler Kanunu hazırlığında olduğunu ve o kanun Meclis'e geldiğinde uzun değerlendirmeler yapılacağını ifade etti.⁸⁰⁶

⁸⁰¹ Ahmet Makal, *Türkiye'de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1920-1946*, İmge Kitabevi, Ankara, 1999, s. 181.

⁸⁰² Zafer Toprak, "1909 Cemiyetler Kanunu" *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. I, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 205.

⁸⁰³ Fikret Toksöz, "Dernekler", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. II, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 374.

⁸⁰⁴ Ebru Kayabaş, *Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemi'nde Cemiyetler Hukukunun Gelişimi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2008, s. 198.

⁸⁰⁵ Cemiyetler Kanunu'nun 12. maddesine göre; "Devlet, hususi idareler ve belediyelerle devlete bağlı kurumlardan hizmet karşılığı maaş veya ücret alanlar bulundukları işin sıfat ve mahiyeti ile cemiyet kuramazlar." Bkz. "Cemiyetler Kanunu", *T.C. Resmî Gazete*, S. 3959, 14 Temmuz 1938, s. 10272-10274.

⁸⁰⁶ TBMMZC, C. XXI, D. 2, İ. 44, (23 Kânunusani 1926) , s. 229.

Münir Bey'in açıklamalarının ardından, Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey söz aldı. Dâhiliye Encümeni Münir Bey'in açıklamalarını yeterli görmediğini, bu dilekçenin şahsi bir durum olduğunu, Meclis'i meşgul etmemek adına bu durumun konuşulmaması gerektiğini ifade etti. Müzakerelerin ardından, Hakkı Tarık Bey ve Gaziantep Milletvekili Ahmet Remzi Beyler mazbatanın İstida Encümeni'ne [Dilekçe Komisyonu] iadesi hakkındaki bir takriri Meclis'e sundular. Takrir, Meclis tarafından kabul edildi ve Cemiyetler Kanunu'nun ilgili maddesinin değiştirilmesi meselesi, İstida Encümeni'ne devredildi.⁸⁰⁷

Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti, yeni bir Cemiyetler Kanunu yapmak için 1930 yılından itibaren çalışmalara başladı. Bu çalışmaların kanun tasarısı haline gelmesi 1938'de gerçekleşti. Cemiyet ve çalışmalarının, yerel idareler tarafından kontrol edilmesi esasına dayanan kanun layihası 28 Haziran 1938 tarihinde TBMM'de müzakere edildi. Bu kanun ile Türkiye'de oturan tüm insanların ve cemaatlerin, ortak bir cemiyet oluşturması hedefleniyordu. Uluslararası yasalara uygun olarak hazırlandığı ifade edilen bu kanun ile Türk Milleti'nin ve cemiyetinin birliği temin edilmiş olunacaktı.⁸⁰⁸ Aynı gün TBMM tarafından kabul edilen Cemiyetler Kanunu 14 Temmuz 1938 tarihinde Resmî Gazete' de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁸⁰⁹

20.Basın Birliği Kanunu

1930'lu yıllar Türk basınında önemli adımların atıldığı yılların başlangıcı olmuştur. 1931'de Matbuat Kanunu kabul edilmiş, 1933'te Basın Genel Direktörlüğü kurulmuş ve 25-27 Mayıs 1935'te Ankara'da I. Basın Kongresi düzenlenmişti. Kongre; yabancı basını takip etmek ve Balkan ülkeleriyle iş birliğini geliştirmek amacıyla toplanmıştı.⁸¹⁰

11 Haziran 1936 tarihinde Balkan Antantı'nı imzalayan ülkelerin katılımıyla I. Balkan Antantı Basın Konferansı gerçekleştirildi. Konferansta bir Balkan Matbuat Birliği kurulması kararı alındı. Bu bağlamda Türkiye'de de böyle bir kurumun oluşturulmasına karar verildi ve Balkan Matbuat Birliği Türk Millî Komitesi kuruldu.⁸¹¹

Dâhiliye Vekâleti; basın mensuplarının haklarını korumak, basının kültür seviyesini yükseltmek amacıyla bir kanun tasarısı hazırladı. "*Türk Basın Birliği Kanunu*" olarak Meclis'e sunulan bu tasarı, 28 Haziran 1938 tarihinde müzakere için gündeme alındı.⁸¹²

⁸⁰⁷ TBMMZC, C. XXI, D. 2, İ. 44, (23 Kânunusani 1926) , s. 229.

⁸⁰⁸ TBMMZC, C. XXVI, D. 5, İ. 82, (28 Haziran 1938), s. 412-413.

⁸⁰⁹ "Cemiyetler Kanunu", *T.C. Resmî Gazete*, S. 3959, 14 Temmuz 1938, s. 10272-10274.

⁸¹⁰ Serkan Tuna, "Balkan Antantı Basın Konferansları, 9. Uluslararası Atatürk Kongresi, (12-15 Kasım 2015), C. 3, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2021, s. 2077-2078.

⁸¹¹ "Balkan Matbuat Konferansı", *Akşam*, 11 Haziran 1936, s. 2; "Matbuat Heyeti Gitti", *Tan*, 11 Haziran 1936, s. 5.

⁸¹² *Ayın Tarihi*, S. 55, 1-30 Haziran 1936, s. 45; "Matbuatın Şeref Günü", *Cumhuriyet*, 29 Haziran 1938, s. 1, 5.

Kanunun birinci bölümü birliğin kuruluşu, amaçları ve konularını kapsıyordu. Birlik, gazete ve dergi çalışanlarından oluşuyordu. Bu yayınların, Türkiye’de çıkarılması zorunluydu. Birliğin merkezi, Ankara’ydı. Yine bu bölümde; birliğe dâhil olanların gazetecilik mesleği dışında başka bir işle meşgul olmayacaklarına, işe başlayanların en geç bir ay içinde birliğe yazılması gerektiğine de dikkat çekiliyordu. Meslekten çekilmiş eski gazeteciler, serbest yazarlar, yabancı gazete ve dergiler, Türkiye’de çalışan tüm muhabirler merkez idare heyetinin kararı ile birliğin misafir üyesi olarak kabul ediliyordu. Bu kişilerin, birlik içinde seçme ve seçilme hakkı yoktu. Kanunun bu bölümü okunduktan sonra Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey söz alarak, üçüncü madde hakkında bir teklifte bulundu. Türkiye’de çalışan tüm muhabirleri hem merkez idare heyeti hem de mntıka heyeti denetimine tabi kılan bu teklif Meclis’te olumlu karşılandı. Birinci bölüm “*Meslekten çekilmiş gazetecilerle serbest muharrirler, yardımcı ve yabancı gazete ve mecmuaların Türkiye’de çalışan Türk veya ecnebi muhabirleri ile Türkiye’de çıkan ecnebi gazete ve mecmualarında çalışan ve birinci veya bu maddede yazılı sıfatlarda bulunanlar misafir adı ile ve merkez idare heyetinin karar ile birliğe kabul olunabilirler*” şeklindeki teklifle güncellendi.⁸¹³

Tasarının ikinci bölümü, birliğin organlarını kapsıyordu. Buna göre birlik; Genel Kongre, Mntıka Kongreleri, Merkez İdare Heyeti, Mntıka İdare Heyetleri, Yüksek Haysiyet Divanı ve Mntıka Haysiyet Divanları’ndan oluşuyordu. Genel Kongre ise idare heyetleri başkanlarından ve odaya kayıtlı üyelerden oluşacaktı. Hakkı Tarık Bey, ikinci bölüm hakkında bir teklif hazırladı. Kongreye gelecek delegeler arasında siyasi gazetelerden olduğu gibi siyasi dergilerden de birer kişinin katılmasının daha uygun olacağını ifade etti. Hakkı Tarık Bey’in teklifi kabul edildi ve ilgili bölüm bu şekilde güncellendi.⁸¹⁴

Üçüncü bölüm gazete ve dergi sahipleriyle, çalışanlar arasındaki ilişkiyi kapsıyordu. Bu bölümün en çok tartışılan maddesi yirmi sekizinciydi. İlgili madde:

“*Gazete veya mecmuanın her hangi bir sebeple neşriyatını tatil etmesi veya mücbir sebepler hududu yahut bir tarafın, mukavelenin idamesini karşı taraf için imkânsız kılacak derecede vahim bir kusuru görülmesi halinde yukarı ki madde hükmü tatbik olunmaz.*

Gazete ve mecmuada denenme maksadı ile çalıştırılanların hiç bir ihbara hacet kalmaksızın hizmetlerine her zaman nihayet verilebilir. Bundan dolayı tazminat veya zarar ve ziyan ödemek mecburiyeti yoktur. Ancak, deneme müddeti üç ayı geçemez ve bir gazetecinin bir gazete veya mecmuada bu tarzda istihdamı tekerrür edemez” şeklindeydi.⁸¹⁵

⁸¹³ TBMMZC, C. XXVI, D. 5, B. 82, (28 Haziran 1938), s. 400-401.

⁸¹⁴ TBMMZC, C. XXVI, D. 5, B. 82, (28 Haziran 1938), s. 402.

⁸¹⁵ TBMMZC, C. XXVI, D. 5, B. 82, (28 Haziran 1938), s. 406.

Madde okunduktan sonra sözü alan ilk kişi Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey oldu. Üç aylık deneme süresinin uzun ve bu maddenin açık bir şekilde işe alınanların aleyhine olduğunu belirtti. O, maddede yazılı olan “*istihdamı tekerrür etmez*” ibaresinin kaldırılması gerektiğini düşünüyordu. Adliye Encümeni adına söz alan Konya Milletvekili Ali Rıza Bey; kişilerin, sürekli iş değiştirme ihtimaline karşılık bu hükmün konulduğunu belirtti. Herhangi bir düzenlemenin kabul edilmeyeceğini de kesin bir şekilde dile getirdi. Kanunun dördüncü bölümünde birlik mensuplarına, birer basın kartı verileceği yer alıyordu. Bu uygulama, merkez idare heyetinin talebi ile gerçekleşecekti. Kartlar, bir nizamname ile tespit edilecekti. Birliğin sahip olduğu gelirler, yine bu bölümde ele alınıyordu. Aynı zamanda Basın Birliği Kanunu’nu uygulamak için bir nizamname de yayınlanacaktı.⁸¹⁶

Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, bu bölümdeki uygulamaya dikkat çekmek istedi. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’na göre; herhangi bir kanunun uygulanması için hükûmet, Devlet Şurası onayından sonra nizamname yapmaya yetkiliydi. Bundan başka bir nizamname yayınlamak, kanunun uygulanmasını geciktirebilirdi. Konya Milletvekili Ali Rıza Bey, encümen adına söz alarak, hükûmetin nizamname çıkarmak zorunda olduğunu belirtti. Nizamnameler, kanunları uygulama konusunda yol göstericiydi. Ali Rıza Bey’in açıklamalarından sonra dördüncü bölümün müzakeresi tamamlandı.⁸¹⁷

Kanunun, yayımlandığı tarih itibariyle geçerli olacağı ve bu kanunu yürütme yetkisinin İcra Vekilleri Heyeti’ne verildiği de kabul edildikten sonra tasarı yasalaşmıştı.⁸¹⁸ “*Basın Birliği Kanunu*” 28 Haziran 1938’de kabul edilmiştir.⁸¹⁹ 14 Temmuz 1938 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanmıştır.⁸²⁰

1 Ağustos’ta etkinliklerine başlayan Basın Birliği,⁸²¹ kurulduktan sonra yedi yıl boyunca faaliyet göstermeye devam etmiştir. Türk Basın Birliği, İkinci Dünya Savaşı yıllarında planlanan çalışmaları aktif bir şekilde gerçekleştirememiştir. Birlik, 1946 yılında kapatılmıştır.⁸²²

⁸¹⁶ Hasan Üstün, “Türk Basın Birliği’nin 1939-1946 Arasında Gazetecilerin Çalışma İlişkilerini Kurumlaştırma Girişimleri ve Günümüze Bıraktığı Miras”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S. 45, s. 154.

⁸¹⁷ TBMMZC, C. XXVI, D. 5, B. 82, (28 Haziran 1938), s. 407.

⁸¹⁸ TBMMZC, C. XXVI, D. 5, B. 82, (28 Haziran 1938), s. 412.

⁸¹⁹ “Matbuatın Şeref Günü”, *Cumhuriyet*, 29 Haziran 1938, s. 1.

⁸²⁰ “Basın Birliği Kanunu”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 3959, 14 Temmuz 1938, s. 10269-10274.

⁸²¹ “Basın Birliği 1 Ağustos’ta Faaliyete Geçiyor”, *Haber*, 11 Temmuz 1939, s. 5.

⁸²² Üstün, “Türk Basın Birliği’nin...”, s. 163.

Değerlendirme

Giresun Milletvekillerinin II, III, IV ve V. Yasama Dönemleri'nde Meclis'in idari yapısına yönelik çalışmaları incelendiğinde etkin oldukları görülmüştür. Özellikle Yeni Türk Devleti'nin teşkilatlanması amacıyla yapılan çalışmalar bu dönem için dikkat çekmektedir.

İlgili yasama dönemlerinde Meclis, Osmanlı Devleti'nden devraldığı yasaların düzenlenmesine yönelik faaliyetlerde bulunmuştur. Devlet işleyişine yön veren uygulamalar, Cumhuriyet Dönemi'nde çağın gereklerine uygun hale getirilmiştir. Bu doğrultuda hem çeşitli toplumsal hizmet uygulamaları gündeme getirilmiş hem de modern kurumsal yapılar ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet'in ilanı sonrasında devletin ihtiyaç duyduğu birimlerin sayısı artırılmış ve birçok personel istihdam edilmiştir.

Yerel yönetimler ile merkezi hükûmet arasındaki ilişkiler, 1923-1938 yıllarında gerçekleştirilen yasa çalışmalarıyla güçlendirilmiştir. Siyasi ve idari sistemin bir parçası olan belediyelerin statüsü bu dönemde tüm detaylarıyla değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda 1930 yılında kabul edilen Belediyeler Kanunu'yla, Türk kadınına belediye seçimlerinde seçme seçilme hakkı tanınmıştır.

Meclis'in üzerinde durduğu konulardan biri de mübadele, imar ve iskâna yönelik faaliyetler olmuştur. 1923-1938 yıllarında özellikle mübadillerin haklarını teminat altına almaya yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

1923-1938 yıllarında, Giresun Milletvekillerinin devlet teşkilatının düzenlenmesine yönelik çalışmalarını incelediğimizde Hakkı Tarık Bey, Tahir Bey, Ali Şevket Bey, İhsan Bey ve Münir Bey'in parlamento çalışmalarında ön plana çıktığı görülmüştür. Giresun'u temsilen Meclis'e giren Hacim Muhittin Bey Musa Kazım Bey, Ahmet Talat Bey, İsmail Bey, Muzaffer Bey ve Sadri Maksudi Bey ilgili yasama dönemlerinde çeşitli çalışmalara destek verseler de daha çekişken bir rol üstlendikleri görülmüştür.

C. Giresun Milletvekillerinin Yargı Alanına Yönelik Çalışmaları

1. Muhamat Kanunu

Klasik Dönem Osmanlı Devleti'nde yargı sisteminin esası İslam dinine dayanıyordu. Hem şeri hem de örfi hukuk sistemlerinin var olduğu bu dönemde kadılar [yargıç] devletin yargı teşkilatının temeli kabul edilmiştir. Bu uygulama Tanzimat Dönemi'ne kadar da devam etmiştir. Tanzimat'ın ilanı sonrasında yargı sisteminin sınırları çizilmiştir.⁸²³ Yine günümüzdeki avukatlık mesleği bu dönemde kurumsallaşmıştır. Daha öncesinde mahkemelerde görevli kişilerin, davalı ya da davacı koruyuculuğunu üstlenmesi şeklinde yapılan bu meslek, ilerleyen dönemlerde kurallı bir hale getirilecektir. Adliye Nezareti tarafından gerçekleştirilen sınav sistemiyle, başarılı olan dava vekilleri ruhsatname almaya hak kazanarak mesleğine başlayabilecektir. Avukatlık mesleğine dair düzenlemeler Cumhuriyet Dönemi'nde de devam etmiştir.⁸²⁴

Adliye Vekâleti; avukatların, mesleğini hakkıyla ve hukuka yakışır bir şekilde yapabilmesi için bu dönemde bir kanun çalışması hazırlamıştı. “*Muhamat Kanunu*” olarak planlanan⁸²⁵ bu tasarı, 3 Nisan 1924 tarihli oturumda ele alındı.⁸²⁶ Adliye Encümeni'ne ait incelemelerin ardından müzakereler başladı.⁸²⁷

Kanunun birinci maddesinde, “*muhami*”⁸²⁸ kavramının tanımı yapıyordu. Maddeye göre, hukuki konularla ilgilenenler “*muhami*” olarak kabul ediliyordu. İkinci madde, muhami olma şartlarını belirliyordu. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak, herhangi bir suça karışmamış olmak, Hukuk Fakültesi mezunu olmak, üç yıllık staj süresini tamamlamak ve memurluktan azledilmemiş olmak muhamiliğin temel şartlarıydı.⁸²⁹

İkinci madde, kanunun en çok tartışılan bölümü olmuştur. Bazı milletvekilleri, staj süresinin üç yıl olmasını eleştirerek bu sürenin iki yıla düşürülmesini talep etti. Özellikle Dersim Milletvekili Feridun Fikri Bey, Antalya Milletvekili Ahmet Saki Bey, Saruhan Milletvekili Abidin Bey bu konuda ısrarcı davranmıştı. Giresun Milletvekili olarak Meclis'te

⁸²³ İbrahim Durhan, “Tanzimat Döneminde Osmanlı Yargı Teşkilatındaki Gelişmeler”, *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 12, S. 3-4, s. 56-57.

⁸²⁴ Umut Karabulut, “Atatürk Dönemi Avukatlık Kanunları (1924 ve 1938)”, *Atatürk Ansiklopedisi*, s. 1: <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-donemi-avukatlik-kanunlari-1924-ve-1938/>, Erişim Tarihi: 01.01.2025; Karabulut, “Muhamat Kanunu: Türkiye’de Avukatlık Kurumunun Düzenlenmesi ve İstanbul Barosunda Yaşanan Tasfiyeler”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 13, S. 27, s. 81.

⁸²⁵ *BCA*, 30-18-1-1, 09-19-4, 29-3-1340.

⁸²⁶ *TBMMZC*, C. VIII, D. 2, B. 28, (3 Nisan 1340), s. 271-272.

⁸²⁷ *TBMMZC*, C. VIII, D. 2, B. 28, (3 Nisan 1340), s. 274-275.

⁸²⁸ Korumak, Avukatlık etmek.Bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 14. bs, Ankara, 1997, s. 792.

⁸²⁹ Durhan, “Ülkemizde Avukatlık Kurumunun Tarihsel Gelişimi”, *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 8, S. 3-4, s. 36.

bulunan Hacim Muhittin Bey ve Hakkı Tarık Bey de ikinci madde hakkında farklı takrirler vererek birtakım değişiklikler talep ettiler. Hacim Muhittin Bey, bu maddede belirtilen “*Hukuk Fakültesi’nden mezun olmak*” cümlesinden sonra maddeye “*Mektebi Mülkiye*” ibaresinin eklenmesini teklif etti. Hakkı Tarık Bey de staj süresi hakkında bir teklifte bulunarak, maddenin “*İki sene müddetli bir memuriyeti adliyyede veya muhamilerden biri nezdinde*” şeklinde düzenlenmesini rica etti. Müzakereler sonucunda Hakkı Tarık Bey’in teklifi kabul edilirken, Hacim Muhittin Bey’in önerisi uygulanabilir olmadığı gerekçesiyle reddedildi.⁸³⁰

Üçüncü madde baro teşkilatına dair hükümlere yer verirken, dördüncü madde hangi meslek gruplarının avukatlık yapabileceğini ele alıyordu. Beşinci madde, baro başkanı seçme şeklini belirlerken, altıncı madde verilen cezalara karşı yapılan itirazları kapsıyordu. Tasarının yedinci maddesi, meslekten atılanlar hakkındaki yaptırımlara yer veriyordu. Sekizinci madde avukatlık yapmak için baroya başvurulmasını zorunlu kılıyordu. Dokuzuncu madde, daha önce memurluk ile meşgul olan avukatların durumunu ele alıyordu. Onuncu madde ise avukatlık mesleği ücretlerini belirliyordu. Kanunun on birinci maddesi, avukatlık ruhsatına sahip olma koşullarına vurgu yapıyordu.⁸³¹ On ikinci madde ise dava vekili olma şartlarını belirliyordu. On üçüncü madde, avukatların giymek zorunda olduğu resmî kıyafetler hakkında hükümler içeriyordu. On dördüncü ve on beşinci maddeye göre, bu kanun hükümlerini uygulamak için Adliye Vekâleti bir talimatname yayınlayacaktı.⁸³² Görüşmeler tamamlandıktan sonra “*Muhamat Kanunu*” 3 Nisan 1924 tarihli oturumda kabul edildi.⁸³³

1926 yılında “*Muhamat Kanunu*” hakkında birkaç düzenleme yapıldı. Bu düzenlemelerden ilki kanunun birinci maddesine aitti. Giresun Milletvekili olarak Meclis’te yer alan Hakkı Tarık ve Kâzım Beyler, birinci madde hakkında Meclis’e iki ayrı teklifte bulundular. Kâzım Bey, ilgili maddede belirtilen “*kısmen veya tamamen*” fıkrası yerine, “*Hukuk Fakültesi’nin veya mektebinin Mekteb-i Mülkiye’de okunmayan derslerinden*” fıkrasının konulmasını teklif etti. Hakkı Tarık Bey de maddede belirtilen “*kısmen veya tamamen noksan kalan*” ibaresi yerine “*okumadıkları*” ibaresinin konulmasını teklif etti. Kâzım Bey’in teklifi Meclis tarafından kabul edildi. Hakkı Tarık Bey’in teklifi de aynı anlamı taşıdığı gerekçesi ile dolaylı olarak kabul edilmiş oldu. Verilen takrirler ile birlikte birinci madde şu şekli aldı:

⁸³⁰ TBMMZC, C. VIII, D. 2, B. 28, (3 Nisan 1340), s. 280-285.

⁸³¹ Durhan, “Ülkemizde Avukatlık Kurumunun ...”, s. 37-38.

⁸³² TBMMZC, C. VIII, D. 2, B. 28, (3 Nisan 1340), s. 287-292.

⁸³³ “Muhamat-ı Kanuni”, *Resmî Ceride*, S. 69, 26 Nisan 1340, s. 2.

“Avukatlık Kanununun ikinci maddesinde muharrer mülâzemet, Adliye Vekâletinin tensip edeceği bir mahkemede iki sene hizmeti adliyede bulunmak suretiyle ifa edilir. Mektebi Mülkiyeden mezun olup da Hukuk Fakültesinin veya mektebinin Mektebi Mülkiyede okumadıkları derslerinden bilmtihan ehliyetini müsbet tasdikname istihsal ederek mülâzemet müddetini ikmal edenler Avukatlık Kanununun ikinci maddesindeki şeraiti haiz oldukları surette avukat olabilirler.”⁸³⁴

Bir diğer düzenleme “Muhamat Kanunu’nun Bazı Maddelerine Muadil Kanun” tasarısı olarak ele alınıyordu. Bu tasarı, 6 Ocak 1926’da Meclis gündemine taşındı. Müzakerelerde özellikle sekizinci ve dokuzuncu maddeler ele alındı. Giresun Milletvekili Tahir Bey, kanunun sekizinci maddesi olarak kabul edilmesi için bir teklifte bulundu. Bu teklife göre; sulh hukuk davalarında, kişiler tarafından gösterilen yakınları da bu davalara katılabilecekti. Tahir Bey’in teklifi okunduktan sonra bu hükmün, hali hazırda kanunda yer aldığı hatırlatıldı. Bu nedenle teklif için oylama yapılmadı. Tahir Bey’in ardından yine Giresun Milletvekili olarak Meclis’te bulunan Hakkı Tarık Bey, bir teklifte bulundu. Kendisi, dokuzuncu madde olarak kanundaki “muhamat” tabiri yerine “avukatlık”, “muhami” kavramı yerine de “avukat” kelimesinin kullanılmasını teklif ediyordu. Karahisar Şarki Milletvekili Ali Sururi Bey’in de benzer bir teklif sunması üzerine iki öneri birlikte incelenmişti. Ali Sururi Bey ve Hakkı Tarık Bey’in bu teklifleri, kanunun birinci maddesi olarak kabul edilmişti.⁸³⁵

Cumhuriyet Dönemi’nde hukuk alanına yönelik düzenlemelerle avukatlığın resmî bir meslek olarak kabul edilmesi sıklıkla gündeme getirilmişti.⁸³⁶ Bu doğrultuda yapılan çalışmalardan biri Muhamat Kanunu’nun Avukatlık Kanunu’na dönüştürülmesi olmuştu. 3 Nisan 1924 tarihinde Muhamat Kanunu olarak yasalaşan Avukatlık Kanunu; avukatlığın tanımını yaparak, avukat olabilme şartlarını belirliyordu. Kanun, avukatlığın bir meslek olarak kabul edilmesi ve kurumsallaşması esasına dayanıyordu. Bu kanuna dair ilk düzenlemeler 1929’da gerçekleşecekti.⁸³⁷

Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, Avukatlık Kanunu’nun bazı maddelerinin değişmesi için Meclis’e bir takrir verdi.⁸³⁸ 9 Ocak 1929’da verilen bu takrir, 10 Ocak 1929 tarihli oturumda Adliye Encümeni’ne havale edildi.⁸³⁹

⁸³⁴ TBMMZC, C. XXI, D. 2, B. 37, (6 Kânunusani 1926), s. 62-63.

⁸³⁵ TBMMZC, C. XXI, D. 2, B. 37 (6 Kânunusani 1926), s. 64-66.

⁸³⁶ Durhan, “Ülkemizde Avukatlık Kurumunun...”, s. 26.

⁸³⁷ Karabulut, “Atatürk Dönemi Avukatlık...”, s. 1.

⁸³⁸ “Avukatlık Kanunu”, *Hâkimiyeti Milliye*, 11 Kânunuevvel 1929, s. 1.

⁸³⁹ TBMMZC, C. VII, D. 3, B. 23, (10 Kânunusani 1929), s. 22.

Hakkı Tarık Bey, Avukatlık Kanunu'nun özellikle altıncı maddesi için müzakereleri yürütmek istiyordu. Avukatlık Kanunu'nun altıncı maddesi “*Beş dava vekili bulunmayan mahallerde Adliye Vekâletince tensip edilecek şekilde imtihan verenlerin (o gibi mahallerde) dava vekâleti edebilecekleri*” şeklindeydi. Ona göre “*o gibi mahaller*” ifadesi yeterince açık değildi. Bunun yerine “*baro teşekkül etmeyen yerler*” tabiri kanuna eklenmeliydi. Böyle bir düzeltme yapılırsa hem anlam karmaşası yaşanmayacak hem de baroların bir devlet teşekkülü olarak himayesi sağlanmış olacaktı. 27 Ocak 1930 tarihli oturumda Adliye Encümeni tarafından verilen mazbata okundu. Encümen, 708 numaralı Avukatlık Kanunu'nun altıncı maddesinin üç hüküm içerdiğini ifade etti. Birinci hükme göre, dava vekili olarak vekâlet alan kişiler avukatlık yapabilecekti. İkinci hükme göre, ruhsatname olmaksızın beş sene aralıksız dava vekâleti yapanlar baro bulunmayan yerlerde avukatlığa devam edebilecekti. Üçüncü hükme göre baroların olmadığı yerlerde, Adliye Vekâleti'nin uygun gördüğü şekilde sınavlarını tamamlayanlar dava vekilliği yapabilecekti. Adliye Encümeni, açıklamaların ardından altıncı maddenin yeniden yorumlanmasına gerek kalmadığına oy birliği ile karar verdi.⁸⁴⁰

Hakkı Tarık Bey 1933 yılında, kanun maddesinde düzenleme yapılması ve kanuna bir fıkra eklenmesine dair takririni yeniden gündeme getirdi. Bu takrir; dava vekilliği yaparken, askerlik görevi sebebiyle okuldan ayrılmak zorunda kalanların, Adliye Vekâleti'nin yapacağı sınavı kazanmaları durumunda vekilliğe devam edebilmelerini amaçlıyordu.⁸⁴¹

2 Mayıs 1933'te verilen bu takrir, 4 Mayıs 1933'te müzakere edilmek üzere Adliye Encümeni'ne havale edildi.⁸⁴² Hakkı Tarık Bey'e göre bu kanun, çalışma hakkını önce yüksekokullardan mezun olan avukatlara tanınmalıydı. Avukatlık Kanunu'nun korunması adına birtakım değişiklikler yapılması zaruri idi.⁸⁴³

Mevcut kanun hakkında incelemeler yapan Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, Avukatlık Kanunu'nun bazı maddelerini değiştiren kanunun altıncı maddesine bir fıkra eklenmesi için teklifte bulundu. Teklif, 18 Haziran 1934 tarihli oturumda gündeme alındı.⁸⁴⁴

Kanuna göre yüksekokul mezunları, avukat olma hakkına sahipti. Baroların olmadığı yerlerde dava vekilleri, avukat gibi görev alabiliyordu. Dava vekillerinin bir ruhsat alması da zorunlu tutuluyordu. Tasarı, bu kişilerin adliyede bir süre görev aldıktan sonra dava vekilliği yapabilmeleri amacıyla hazırlandı.”⁸⁴⁵

⁸⁴⁰ TBMMZC, C. XV, D. 3, B. 27, (27 Kânunusani 1930), B. 27'ek, S. Sayısı: 58, s. 1-2.

⁸⁴¹ “Hakkı Tarık Bey'in Bir Teklifi”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Mayıs 1933, s. 1.

⁸⁴² TBMMZC, C. XV, D. 4, B. 45, (4 Mayıs 1933), s. 12.

⁸⁴³ TBMMZC, C. XXIII, D. 4, B. 70, (18 Haziran 1934), B. 70'ek, S. Sayısı: 219, s. 1.

⁸⁴⁴ “Dün Muhtelif Layihalar Müzakere ve Kabul Edildi”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 19 Haziran 1934, s. 3.

⁸⁴⁵ TBMMZC, C. XXIII, D. 4, B. 70, (18 Haziran 1934), B. 70'ek, S. Sayısı: 219, s. 1.

“Avukatlık Kanunu’nun Bazı Maddelerini Muaddil 708 Numaralı Kanun” olarak ele alınan tasarının altıncı maddesine göre; beş dava vekili bulunmayan yerlerde dava vekilliği yapmak üzere sınavla kendilerine ruhsatname verilmiş olanlar, baro teşekkül etmeyen yerlerde de dava vekilliği yapabilecekti. Ancak, bundan sonraki kişilere ruhsatname verilmeyecekti.⁸⁴⁶

Kanunun muvakkat maddesine göre; Büyük Millet Meclisi’nin 12 Haziran 1933 tarihli kararından önce, kendilerine avukatlık veya dava vekilliği ruhsatnamesi verilmiş olanlar avukatlık veya dava vekilliği yapabilecekti.⁸⁴⁷ Ancak memuriyet vazifesini suiistimalden hapse mahkûm olanlar, Avukatlık Kanunu ile tasfiye edilenler bu hükümden yararlanamayacaktı. Yine, Hâkimler Kanunu gereğince hâkimlikten atılanlar avukatlık yapamayacaktı. İzmir Milletvekili Hüsnü Bey söz alarak, hâkimlikten atılanların avukatlık yapamayacağını ve bu durumun ayrı bir fıkra olarak yazılması gerektiğini belirtti. Aynı zamanda bu şekilde bir teklif de verdi. Adliye Encümeni adına söz alan Trabzon Milletvekili Raif Bey, hâkimlikten atılanlar için ayrı hükümler olduğunu, bu durumun muvakkat madde olarak kanunda yer aldığını ifade etti.⁸⁴⁸

Yozgat Milletvekili Süleyman Sırrı Bey; daha önce meslekten men edilen kişilerin hususi avukatlık yaptığını, yeni kanun ile bu kişilerin mesleğe geri dönmesi halinde iki taraftan da haksız kazanç elde edebileceğini ve devlete Kazanç Vergisi ödememe durumu olduğunu belirterek, muvakkat maddenin kaldırılmasını teklif etti. Adliye Encümeni adına söz alan Trabzon Milletvekili Raif Bey, gerek avukatlık yapanlar gerekse bu şekilde devleti suiistimal edenler için Ceza Kanunu’nda hükümler olduğunu belirtti. Ayrıca barolar tarafından, bu şekilde çalıştığı ispat edilen avukatların meslekten tamamen men edileceğini de sözlerine ekledi. Raif Bey’in açıklamalarının ardından Süleyman Sırrı Bey, teklifini geri aldı. Hâkimlikten atılanların, avukatlık yapıp yapmayacağı konusunda ise bir uzlaşa sağlanamadı. İzmir Milletvekili Hüsnü Bey’in teklifi hatırlatılarak, Meclis’e sunuldu. Müzakereler sonucunda bu teklifin, ikinci madde olarak kabul edilmesine karar verildi. Bu bağlamda, Hâkimler Kanunu gereğince hâkimlikten atılanların avukatlık yapamayacağı bir kere daha kesinleşiyordu. Tasarının üçüncü maddesi, yayımlandığı tarih itibarıyla kanunun geçerli olacağını belirtirken, dördüncü madde bu hükümleri yürütme yetkisini Adliye Vekâleti’ne veriyordu.⁸⁴⁹ Kanun, 18 Haziran 1934’te

⁸⁴⁶ TBMMZC, C. XXIII, D. 4, B. 70, (18 Haziran 1934), s. 207; “Avukatlık Kanununa Müzeyyel Kanun”, *Adliye Ceridesi*, C. VII, S. 143, Sene 12, Haziran 1934, s. 1.

⁸⁴⁷ TBMMZC, C. XXIII, D. 4, B. 70, (18 Haziran 1934), s. 207; “Avukatlık Kanununa Müzeyyel Kanun”, *Adliye Ceridesi*, C. VII, S. 143, Sene 12, Haziran 1934, s. 1.

⁸⁴⁸ “Dünkü Meclis İçtimar”, *Cumhuriyet*, 19 Haziran 1934, s. 3.

⁸⁴⁹ TBMMZC, C. XXIII, D. 4, B. 70, (18 Haziran 1934), s. 208-209.

TBMM tarafından kabul edilmiştir. 25 Haziran 1934 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁸⁵⁰

2. Türk Ceza Kanunu’na Yönelik Düzenlemeler

Osmanlı Devleti’nde modern hukuk alanında yapılan çalışmalar Tanzimat Dönemi’nde başlamıştır. Bu çalışmalar 1856’da ilan edilen Islahat Fermanı ile hız kazanmıştır. Bu bağlamda Osmanlı Devleti, 1858 yılında bir Ceza Kanunnamesi hazırlamıştır. Kanunname, 1926 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.⁸⁵¹

16 Nisan 1925’te TBMM, bu kanunnamenin bazı maddelerini değiştirmek için görüşmelere başladı. 1858 Ceza Kanunnamesi’nin, Fransız Ceza Kanunu’ndan tercüme edilerek kullanıldığı ancak günün şartlarına uymadığı belirtildi. Dolayısıyla çağa uygun yeni bir yasa yapılması gerekiyordu. Ceza Kanunnamesi’nin kırkıncı maddesi, düzenlenmesi gereken ilk kısım olarak ele alındı. Kırkıncı maddenin son fıkrasında yapılan bu değişikliğe göre; suç işlendiği zaman on beş yaşını bitirip de on sekiz yaşına gelmemiş olanların idam veya müebbet kürek cezaları, gerekli görüldüğünde yedi seneden on beş seneye kadar hapis cezasına çevrilecekti. Müebbet cezaları gerektiren suçlar için de hapis cezaları, beş seneden on seneye çıkarılacaktı.⁸⁵²

Bir diğer düzenleme, 1858 tarihli Kanunname’nin elli beşinci maddesiyle ilgiliydi. Meclis’in ikinci oturumunda ele alınan bu madde, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nu tamamen ya da kısmen değiştirmek isteyenlerin, Meclis’i görevini yapmaktan alıkoyanların idam cezası alacağına dikkat çekiyordu. Yine İcra Vekilleri Heyeti’ni görevini yapmaktan alıkoyanlar, müebbet hapis cezası alacak veya on seneden aşağı olmamak üzere küreğe mahkûm edilecekti. İlgili madde okunduktan sonra Meclis’te tartışmalar başladı. Dersim Milletvekili Feridun Fikri Bey, Konya Milletvekili Naim Hazım Efendi ve Ergani Milletvekili Kazım Bey kanunda yer alan kelimelerin sıralı olarak yazılması gerektiğine dikkat çekerek, bu konuda ısrarcı davranıyorlardı. Adliye Encümeni adına söz alan Beyazıt Milletvekili Şefik Bey, bu ısrarı değerlendirerek, yapılan eleştirileri dikkate alacağını belirtti.⁸⁵³

⁸⁵⁰ “Avukatlık Kanununa Müzeyyel Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 2735, 25 Haziran 1934, s. 4023.

⁸⁵¹ Aydın Furkan Kaynak, “1858 Tarihli Ceza Kanunnamesi İle 1926 Tarihli Türk Ceza Kanunu’nun Foucaultçu Perspektifinden Karşılaştırılması”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XXIV, S. 1, İzmir, 2022, s. 433.

⁸⁵² *TBMMZC*, C. XVIII, D. 2, B. 104, (16 Nisan 1341), s. 88-89.

⁸⁵³ *TBMMZC*, C. XVIII, D. 2, B. 104, (16 Nisan 1341), s. 95-96.

Kanunun elli altıncı maddesi de düzenlemeye tâbi tutulmuştu. “*Her kim gasp ve garet ve tahrip ile katil fiillerini ika eyler ise idam olunur*” şeklindeki bu madde okunduktan sonra Kastamonu Milletvekili Halit Bey ve Kırşehir Milletvekili Ali Rıza Bey söz aldı. Milletvekilleri, kanunun yazılış şekli ve sırasıyla ilgili eleştiriler yapsa da tasarımı olduğu gibi kabul ettiklerini dile getirdiler. Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey ve Kastamonu Milletvekili Necmettin Bey ise kanun maddesi için ortak bir teklif vermişlerdi. Bu teklife göre; mahallelerde gasp yapanlar ve halkın canına kast edenler idam cezası ile yargılanacaktı. Hakkı Tarık Bey ve Necmettin Bey tarafından verilen bu teklif, kabul edildi.⁸⁵⁴

Kanunun elli yedinci maddesi, düzenlenmek için ele alınan bir diğer maddeydi. İlgili çalışmaya göre, elli beş ve elli altıncı maddelerde beyan edilen davranışlardan birini ya da birkaçını yapanlar, nerede olursa idam edilecekti. Söz edilen maddeler dışında cinayet suçunu işleyenler, müebbet hapis ya da geçici kürek cezasına mahkûm olacaktı. Elli sekizinci maddede yapılan düzenleme, yaralayıcı aletler üreten ya da bunları yurt dışından ithal eden kişilerin de kürek cezasıyla yargılanacağını belirtiyordu. Kişilerin, bu ürünleri kullandığı kanıtlanmazsa geçici kürek cezası ile yargılama yapılacaktı. Bu kişilerin ihbar edilmesinden herkes sorumluydu. Söz edilen faaliyetleri bildiği halde ilgili birimlere haber vermeyen kişiler, geçici kürek cezasına mahkûm edilecekti. Tasarının elli dokuzuncu maddesinde de bir düzenleme yapıldı. Buna göre, devlet tarafından görevlendirildiği halde bu görevini yerine getirmeyenler; devlet izni olmadan bir askerî fırkayı, bölüğü ve donanmayı alanlar idam cezası ile yargılanacaktı. Altmışıncı maddede yapılan düzenlemeyle devletin askerî birliğini ve kolluk kuvvetlerini isyana teşvik eden kişilerin, müebbet kürek cezası ile yargılanacağı yer alıyordu. Halkı bu şekilde tahrik etmek isteyenler de geçici kalebentlik cezası alacaktı. Kanunun altmış birinci maddesindeki düzenlemeye göre; devlete ait olan mühimmatlara, askeriye de kullanılan araç ve gereçlere, tersane ve donanmalara zarar verenler idam ile cezalandırılıyordu.⁸⁵⁵

Altmış üçüncü maddede yapılan düzenleme; isyan çıkarmak isteyenleri, devletin ilgili kurumlarına haber vererek tutuklanmalarını sağlayanların cezalardan muaf tutulduğunu belirtiyordu. Altmış dördüncü maddede; toplantılar yaparak, çeşitli kitaplar basarak ya da birilerine iftira atarak toplumu cinayet işlemeye sevk edenlerin, para cezası ve geçici cezalarla yargılanacağı yer alıyordu. Kanunun altmış beşinci maddesindeki düzenlemeye göre; bir kişi halka açık alanlarda, Türk Bayrağı’nı ya da devletin armalarından birini kaldırıp tahrip ederse, altı aydan iki seneye kadar hapis cezası ile yargılanacaktı. Tasarının on yedinci fıkrası, altmış altıncı maddenin düzenlenmiş halini oluşturuyordu. Buna göre; dost devletler olarak tanımlanan

⁸⁵⁴ TBMMZC, C. XVIII, D. 2, B. 104, (16 Nisan 1341), s. 96-98.

⁸⁵⁵ TBMMZC, C. XVIII, D. 2, B. 104, (16 Nisan 1341), s. 99-100.

devletlerin sancağını veya eşyalarını hakaret ederek kaldıranlar, üç aydan bir seneye kadar hapis cezası ile yargılanacaktı.⁸⁵⁶ “*Kanunu Cezanın Bazı Mevaddını Muaddil Kanun*” 22 Nisan 1925’te TBMM tarafından kabul edilmiştir. 29 Nisan 1925 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁸⁵⁷

3. Hâkimler Kanunu

Hâkimlik mesleği, Osmanlı Devleti’nde kadılık sistemi içerisinde yer alıyordu. Yargı teşkilatının en önemli birimlerinden biri olan kadılık, Tanzimat Fermanı ile büyük bir değişim sürecine girmişti. Bozulan hukuk sistemini iyileştirmek ve yükseköğrenim seviyesinde öğrenci yetiştirmek amacıyla hukuk mektepleri açılmıştı. Mekteb-i Hukuk-ı Sultani ve Mekteb-i Hukuk-ı Şahane olarak açılan bu okullar, İkinci Meşrutiyet sonrasında Darülfunun’a bağlanmıştı. Cumhuriyet Dönemi’yle birlikte hâkimlik sistemi köklü değişimler gerçekleştirecekti.⁸⁵⁸

Adliye Vekâleti, 7 Ocak 1925’te hâkimlik mesleğini korumak için bir kanun çalışması hazırladı.⁸⁵⁹ Bu çalışma, 22 Şubat 1926 tarihli Meclis oturumunda ele alındı. Tasarı; hâkimlerin statülerinin korunması, fikirlerini özgür olarak ifade edebilmesi ve adaletin tarafsız olarak sağlanabilmesi gerekçesiyle oluşturulmuştu.⁸⁶⁰

Kanunun başlangıç kısmı, hâkimlerin ait olduğu sınıfları belirliyordu. Buna göre, hâkimler iki sınıftan oluşacaktı. Birincisi; muhakeme icrasına memur hâkimler, ikincisi ise Temyiz Mahkemesi hâkimleriydi. Birinci kısım, hâkimliğe kabul şartlarını ve hâkimlik derecelerini belirliyordu. Türk olmak, Hukuk Fakültesi’nden mezun olmak, yirmi yaşını bitirmiş olmak, askerliğini tamamlamış olmak, bulaşıcı bir hastalığa sahip olunmaması başlıca şartlardandı. İkinci kısım “*Hâkimleri İntihab ve Terfi ve Taltif ve Tahvilleri*” başlığı altında ele alınıyordu. Kanuna göre, hâkimlerin göreve seçilmesi ya da görevden alınması İntihab Encümeni kararı ile yapılacaktı. Encümen; temyiz mahkemesi başkanı, bakanlık müsteşarı, üç temyiz azası, zat işleri müdürü, ceza veya hukuk işleri müdürü, teftiş heyeti başkanından oluşacaktı. Adliye Vekili, encümenin doğal başkanı kabul edilecekti. İntihap Encümeni tarafından verilen kararlar, Vekâlet tarafından ilgili kişilere iletilecekti. Kişiler, bu kararlara on

⁸⁵⁶ TBMMZC, C. XVIII, D. 2, B. 104, (16 Nisan 1341), s. 101-103.

⁸⁵⁷ “*Kanunu Cezanın Bazı Mevaddını Muaddil Kanun*”, *Resmî Ceride*, S. 98, 29 Nisan 1341, s. 1.

⁸⁵⁸ Nuran Koyuncu, Ümmügülsüm Gök, “Türk Hukuk Tarihinde ve Karşılaştırmalı Hukukta Hâkimlik Mesleğine Giriş ve Hâkim Yardımcılığı”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 1, 2019, s. 72-73.

⁸⁵⁹ BCA, 30-18-1-1, 12-66-12, 07-01-1925.

⁸⁶⁰ TBMMZC, C. XXII, D. 2, B. 59, (22 Şubat 1926), B. 59’ek, S. Sayısı: Belirtilmemiş, s. 9-10.

beş gün içinde itiraz etme hakkına sahipti. İtirazlar, Yerel Mahkemeler ve Temyiz Mahkemesi Başkanlığı'na gönderilecek ancak değerlendirmeler Temyiz Mahkemesi heyeti tarafından yapılacaktı.⁸⁶¹

Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, ikinci bölümün sekizinci maddesinde bir fıkra olduğuna dikkat çekti. Bu fıkra seçim kararlarının Adliye Vekili tarafından reddedilebileceği yer alıyordu. Hakkı Tarık Bey, bu konunun açıklanmasını rica etti. Ona göre; vekilin reddetmesiyle iş bitmemeliydi, hükûmetin de bu konuda fikri alınmalıydı. Adliye Encümeni adına söz alan Sinop Milletvekili Yusuf Kemal Bey; Adliye Vekili'nin itiraz kararlarını değerlendireceğini ancak gerekli görülen durumlarda Encümen'in de bu kararlara müdahale edeceğini belirtti. Adliye Vekili Mahmut Esat Bey de bu konuda Yusuf Kemal Bey'i destekliyordu. Ancak Hakkı Tarık Bey, bu açıklamaları yeterli ve ikna edici bulmamıştı. Bu nedenle ilgili maddenin güncellenmesi için bir teklif verdi. Teklife göre; İntihap Encümeni'nin kararları, Vekâlet tarafından ilgililere tebliğ edilecekti. Milletvekillerinin bu kararları reddetme hakkı vardı. Ancak bu teklif gerekçe gösterilmeksizin reddedildi. 24 Şubat 1926 tarihli oturumda “*Hâkimler Kanunu*” için müzakereler devam etti. İkinci bölümün maddeleri tamamlandıktan sonra üçüncü ve dördüncü bölümler, bu oturumda ele alındı.⁸⁶² Üçüncü bölümde; hâkimlerin terfi edilme şartlarına yer veriliyordu. Temyiz Mahkemeleri'nin işleyişi yine bu bölümde detaylandırılıyordu.⁸⁶³

Tasarının dördüncü kısmı, “*Usul Tahkiki ve Muhakeme*” başlığı altında ele alındı. Bu bölümde hâkimler tarafından işlenen suçlar ve cezalar hakkında bilgi veriliyordu.⁸⁶⁴ Müzakereler tamamlandıktan sonra “*Hâkimler Kanunu*” 3 Mart 1926'da kabul edilmiştir. 20 Mart 1926 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁸⁶⁵

4. Medeni Kanun Hükümlerine Dair Teklifler

Murabaha kavramı, Osmanlı Devleti'nde tefecilik faaliyetleri ve kredi işlemleri için kullanılmaktaydı. Devlet; taşradaki vatandaşların haklarını korumak, ticari faaliyetleri denetim altına almak ve faiz oranlarını düşürmek adına 19. yüzyılda birtakım düzenlemeler gerçekleştirmişti.⁸⁶⁶

⁸⁶¹ TBMMZC, C. XXII, D. 2, B. 59, (22 Şubat 1926), s. 273-275.

⁸⁶² TBMMZC, C. XXII, D. 2, B. 60, (24 Şubat 1926), s. 275-290.

⁸⁶³ TBMMZC, C. XXII, D. 2, B. 60, (24 Şubat 1926), s. 297-300.

⁸⁶⁴ TBMMZC, C. XXII, D. 2, B. 59, (22 Şubat 1926), s. 300-302.

⁸⁶⁵ “*Hâkimler Kanunu*”, *Resmî Ceride*, S. 326, 20 Mart 1926, s. 1175-1178.

⁸⁶⁶ Mehmet Akif Berber, “Son Dönem Osmanlı Devleti'nde Tefecilikle Mücadele”, *Uzman Araştırmacı Eğitim Programı Makaleler I*, ed: Turgay Anar, İstanbul Bilimler Akademisi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2017, s. 46.

Cumhuriyet Dönemi'nde de mevcut düzenlemelere devam edilmişti. 1926'da kabul edilen Borçlar Kanunu, Medeni Kanun ve Ticaret Kanunu ile birlikte ticaretle faiz uygulamaları serbest bırakılmıştı. Yıllık faiz oranları yine bu kanunlarla sınırlandırılmıştı.⁸⁶⁷

Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, 18 Ocak 1927 tarihinde, faizlerin düzenlenmesi ve kontrol edilmesini sağlayan Murabaha Nizamnamesi'nin, Medeni Kanun ile kaldırılıp kaldırılmadığı hakkında bir tavrini Meclis'e verdi. Bu çalışma, 24 Kasım 1927'de incelenmek üzere Adliye Encümeni'ne gönderildi.⁸⁶⁸

Önerge, 2 Haziran 1930'da gündeme alındı. Hakkı Tarık Bey, Adliye Encümeni'ne havale edilen bu evrak sonucunda Murabaha Nizamnamesi'nin geçerli olduğunu, Temyiz Mahkemesi'nin 29 Ocak 1930 tarihli kararı ile bu durumun halledildiğini dile getirdi. Gerekli bilgilendirmeleri yaptıktan sonra da vermiş olduğu tavrinin kendisine iade edilmesini talep etti. Bunun üzerine TBMM, Hakkı Tarık Bey'in tavrini iade etti.⁸⁶⁹

5. İcra ve İflas Kanunu'na Yönelik Düzenlemeler

Adliye Vekâleti, 22 Şubat 1928'de "*İcra Kanununa Bazı Maddelerin Eklenmesi Hakkındaki Kanun*" çalışmasını hazırlayarak Meclis'e sunmuştu.⁸⁷⁰ Kanun çalışması; alacaklının hızlı bir şekilde borcunu temin edebilmesi, borçlunun da süreci uzatmak amacıyla borcunu inkâr etmesine engel olmak amacıyla hazırlanmıştı. Tasarıya ait ilk müzakereler 15 Mart 1928 tarihinde gerçekleşti. Kanunun birinci maddesi, alacaklı ile borçlu arasındaki iletişimin gereklerini kapsıyordu. Buna göre; alacaklı mahkemeye gitmeden önce icra birimine yapacağı bir müracaatla, para ve kıymetli evrak alacağının bir kısmının tahsilini talep edebilecekti. Bu süreçte icra dairesi borçluya, on beş gün zarfında cevap vermesi için bir ihbarname tebliğ edecekti. Borçlu, borcunu tamamen veya kısmen kabul ederse icra dairesi bu borcu tahsil edebilecekti. Borçlu borcunu inkâr ederse, alacaklı mahkemeye müracaatta bulunabilecekti.⁸⁷¹

Birinci madde okunduktan sonra Giresun Milletvekili Tahir Bey söz aldı ve kanunun yapılma amacını hatırlattı. Kanun; alacaklının, borçlularını hızlı ve tam bir şekilde temin etme esasına dayanıyordu. Dolayısıyla alacaklı, hangi mahkeme ve icra dairesini isterse oraya başvurabilirdi. Bu şekilde bir uygulama yapılmayacaksa, kanun hiçbir kolaylık sağlamayacaktı.

⁸⁶⁷ Halid Kemal Elbir, "Faiz Faiz Meselesi (Tarihte ve Türk Hukukunda)", *İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. 18, S. 3-4, s. 867.

⁸⁶⁸ TBMMZC, C. I, D. 3, B. 30, (24 Teşrinisani 1927), s. 59.

⁸⁶⁹ TBMMZC, C. XX, D. 3, B. 67, (2 Haziran 1930), s. 3.

⁸⁷⁰ BCA, 30-18-1-1, 27-83-9, 22-02-1928.

⁸⁷¹ TBMMZC, C. III, D. 3, B. 53, (15 Mart 1928), s. 50.

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey; vatandaşların başvuracağı mahkemelerin belirlendiğini, aksi bir durumun Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na aykırı olduğu ifade etti. Adliye Encümeni üyesi Selahattin Bey ise konuya bütünsel olarak yaklaşıyordu. Ona göre, alacaklının hakkını korumak kadar borçlunun hakkını korumak da önemliydi. Bu madde, gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra esas şekliyle kabul edildi. Borçlulara gönderilecek ihbarnamelerin içeriği ikinci maddede değerlendiriliyordu. Buna göre ihbarnamede; talebin sebebi, on beş gün içinde borcun faiz ve icra masraflarıyla ödenmesi gerekliliği, borcun tamamına veyahut bir kısmına itiraz etmek isteyen borçlunun ihbarnamesini beyan etme zorunluluğu yer alıyordu.⁸⁷²

Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, ikinci maddede eksiklikler olduğunu düşünüyordu. İhbarnamede borçlunun faiz durumunda izleyeceği yolun belirtildiğini ama faizsiz bir borçta neler yapılacağını yazmadığını dile getirdi. Ardından bu durumun zapta geçmesini rica etti. Adliye Encümeni adına söz alan Selahattin Bey faiz yoksa borçlunun, on beş gün içinde itiraz hakkını kullanabileceğini açıkladı. İkinci madde, üzerinde hiçbir değişiklik yapılmadan kabul edildi. Tasarının üçüncü maddesi; verilen ek sürede itiraz hakkını kullanamayan borçlunun, icra ve satış zamanına kadar itiraz edebileceğini belirtiyordu. Bu itiraz, beş gün zarfında yapılmalıydı. Dördüncü maddede; itiraz etmemesinden dolayı borcu icraya tahsil olunan kişilerin, bir sene zarfında dava yoluyla ödediği miktarı geri alabileceği yer alıyordu. Bu dava, icranın gerçekleştiği mahaldeki mahkeme tarafından görülecekti. Tasarının beşinci maddesi; borçlunun yurtdışında bulunması durumunda, davasının doğrudan mahkemeye gönderileceğini belirtiyordu. Altıncı madde; kanunun yayımlandığı tarih itibarıyla geçerli olacağını vurgularken, yedinci madde yürütme yetkisini Adliye Vekaleti'ne veriyordu.⁸⁷³

Bu yasa kabul edildikten bir yıl sonra Hakkı Tarık Bey, kanuna fıkra eklenmesi teklifinde bulundu.⁸⁷⁴ 9 Ocak 1929'da sunulan bu teklif, 25 Nisan 1929'da müzakere edildi.⁸⁷⁵

İcra Kanunu'na göre; icraya getirilen bir borçlunun, borcunu inkâr etmesi halinde alacaklının mahkemeye gitme zorunluluğu vardı.⁸⁷⁶ Hakkı Tarık Bey'in bu teklifinde; alacaklının hiçbir delili olmadığına icra başkanının, borçluya bir yemin teklif edebileceği yer alıyordu. Ona göre, bu uygulamayla mahkemenin uzamasına da engel olunabilirdi. Adliye

⁸⁷² TBMMZC, C. III, D. 3, B. 53, (15 Mart 1928), s. 50-55.

⁸⁷³ TBMMZC, C. III, D. 3, B. 53, (15 Mart 1928), s. 56-58.

⁸⁷⁴ BCA, 30-10-0-0, 3-17-16, 20-01-1929.

⁸⁷⁵ TBMMZC, C. X, D. 3, B. 57, (25 Nisan 1929), s. 119.

⁸⁷⁶ “Yeni İcra Kanunu Alacakları Sağlam Esaslara Bağlıyor”, *Yeşil Gireson*, 18 Nisan 1929, s. 1.

Vekâleti'ne göre bu uygulama, icra sürecini uzatabilirdi ve icra dairelerine başka meşguliyetler yükleyebilirdi. Bu nedenle Hakkı Tarık Bey'in teklifi kabul edilmedi.⁸⁷⁷

İcra ve İflas Kanunu, Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu'nun değişmesiyle birlikte ortaya çıkmıştı. 18 Nisan 1929 tarihinde kabul edilen bu kanun, İsviçre İcra ve İflas Kanunu örnek olarak hazırlanmıştı.⁸⁷⁸

TBMM, alacaklılar ile borçlular arasındaki ilişkileri düzenlemek ve devletin bu alandaki etkinliğini artırmak amacıyla birtakım çalışmalar yapmaya devam etti. Bu bağlamda ele alınan konulardan biri de yeni bir İcra ve İflas Kanunu hazırlamaktı. Meclis, 11 Şubat 1931'de Adliye Vekâleti tarafından hazırlanan⁸⁷⁹ ve 31 Mayıs 1932'de gündeme alınan “*İcra ve İflas Kanunu*” tasarisını müzakere etti. Adliye Vekili Yusuf Kemal Bey, 4 Eylül 1929 tarihli bir “*İcra ve İflas Kanunu*” olduğunu belirtti. Ancak ona göre bu kanun çok karışık bir işleyişe sahipti.⁸⁸⁰

Özellikle Amerika'da başlayan Dünya Ekonomik Bunalımı sonrasında, kanunun işleyişi hakkında çok fazla şikâyet alınıyordu. Bu nedenle hükûmet, kanunu yeniden gözden geçirmek istedi. Bunun bir gereklilik olduğu da müzakereler sırasında ifade edildi.⁸⁸¹

Kanunun birinci maddesi, icra dairelerini ve memurlarını kapsıyordu. Buna göre, her asliye mahkemesinin kaza dairesinde ihtiyacı kadar icra dairesi bulunacaktı. Her dairede Adliye Vekâleti tarafından tayin edilecek bir icra memuru ile ihtiyaca göre yardımcı memur, yazman ve mübaşir de atanabilecekti. Ayrıca icra memuru olmayan yerlerde bu görev, mahkeme başkâtipleri tarafından yürütülecekti. Bununla beraber icra yetkisi, mahkeme yazmanı tarafından kullanılabilirdi. Birden fazla asliye mahkemesi olan şehirlerde, Adliye Vekâleti icra dairelerini bir arada bulundurmaya da yetkiliydi. İflas daireleri hakkındaki ikinci madde, her asliye mahkemesinin kaza dairesinde ihtiyacı kadar iflâs dairesi bulundurabileceğini belirtiyordu. Kanunun üçüncü maddesine göre, icra ve iflâs işleri gerektiğinde bir dairede birleştirilebilirdi. Kanunun dördüncü maddesinde; icra ve iflâs dairelerine karşı yapılan şikâyetlerin, mahkeme başkanı veya icra hâkimi tarafından inceleneceği yer alıyordu. İcra yetkisini kullanan sulh mahkemelerine karşı yapılan şikâyet ve itirazların inceleme makamı ise o mahkemenin hâkimiydi. Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, Edirne Milletvekili Hasan Hayri Bey, Eskişehir Milletvekili Yusuf Ziya Bey, Aksaray Milletvekili Süreyya Bey bu maddede yer alan hükümlere karşı çıktılar. Onlar, itiraz merci tarafından verilen kararların

⁸⁷⁷ TBMMZC, C. X, D. 3, B. 57, (25 Nisan 1929), B. 57'ek, S. Sayısı: 148, s. 1-2.

⁸⁷⁸ “İcra ve İflas Kanunu”, *Resmî Gazete*, S. 1183, 4 Mayıs 1929, s. 7107.

⁸⁷⁹ BCA, 30-18-1-2, 17-10-1, 11-02-1931.

⁸⁸⁰ “Yeni İcra ve İflas Kanunu Yakında Çıkıyor”, *Cumhuriyet*, 1 Haziran 1932, s. 1,2.

⁸⁸¹ TBMMZC, C. VIII, D. 4, B. 56, (31 Mayıs 1932), s. 417.

temyiz mahkemesince değerlendirilmesi gerektiğini savunuyorlardı. Ancak bu milletvekillerinin itirazları reddedildi, madde esas şekliyle kabul edildi.⁸⁸²

TBMM, 31 Mayıs 1932 tarihli oturumunda görüşmelere devam etti. Bu oturumda kanunun beşinci maddesi ele alındı. Buna göre; icra ve iflâs memurları, onların yardımcıları, yazmanlar ve mübaşirler, kendi hatalarından kaynaklanan zararlardan sorumluydu. Devletin sorumluluklarını belirleyen altıncı maddeye göre; zarara uğrayan kişi, bu zarara sebep olan kişiden ya da kefilinden hakkını isteyebilirdi. Zararını temin edemeyenler ise bunu devletten isteyebilecekti.⁸⁸³

Yedinci madde, zarar davasının on sene sonra zaman aşımına uğrayacağını belirtiyordu. Sekizinci madde; icra ve iflas dairelerinin, kendilerine başvuru talepleri hakkında zabıt tutmasını zorunlu kılıyordu. İlgili kişilerin, bu zabıtları görmesine ve bir kopyasını almasına izin veriliyordu. Zabıtlar, bir yenisi ekleninceye kadar geçerliliğini koruyacaktı. Kanunun dokuzuncu maddesi; icra ve iflâs dairelerinin aldıkları paraları, kıymetli evrakları, değerli eşyaları ertesi gün sağlam bir bankaya koymasını zorunlu tutuyordu. Bu eşyalar, banka bulunmayan yerlerde mahkeme veya icra sandıklarına bırakılacaktı. Onuncu madde ile icra ve iflas memurları, yakınları hakkında bir inceleme başladığında bunu İnceleme Komisyonu'na haber vermekle yükümlüydü.⁸⁸⁴

Kanunun on birinci maddesinde inceleme görevini üstlenen hâkimlere dair hükümler yer alıyordu. İcra ve iflâs memurlarınca takip edilecek anlaşmazlıklar yine bu maddede değerlendiriliyordu. İlgili maddeye göre bu kişiler; alacak ve satılacak şeyler hakkında, kendileri veya başkaları adına anlaşma yapamazdı. Herhangi bir anlaşma yapılırsa da bu geçersiz sayılacaktı. On ikinci madde icra dairesinin, takip edilen alacaklı hesabına verilen paraları kabul etmeye mecbur olduğunu belirtiyordu. On üçüncü maddeye göre inceleme görevi verilen hâkimlerin, icra ve iflas dairelerini denetleme yetkisi vardı. Bu daireler, savcılık denetimindeydi ve senede en az bir kere inceleme yapmak zorundaydı. Kanunun on dördüncü maddesi, İcra Vekilleri Heyeti'nin, bu kanuna dair nizamnameler çıkaracağına ve yayınlar yapacağına dikkat çekiyordu.⁸⁸⁵ “İcra ve İflas Kanunu” 9 Haziran 1932’de kabul edilmiştir. 19 Haziran 1932 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁸⁸⁶

⁸⁸² TBMMZC, C. VIII, D. 4, B. 56, (31 Mayıs 1932), s. 427-428.

⁸⁸³ TBMMZC, C. VIII, D. 4, B. 56, (31 Mayıs 1932), s. 434.

⁸⁸⁴ TBMMZC, C. VIII, D. 4, B. 56, (31 Mayıs 1932), s. 434-435.

⁸⁸⁵ TBMMZC, C. VIII, D. 4, B. 56, (31 Mayıs 1932), s. 435-436.

⁸⁸⁶ “İcra ve İflas Kanunu”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 2128, 19 Haziran 1932, s. 1567-1598.

6. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu

Hukuk davalarını ve yargılama usullerini düzenleyen Usul Muhakemeleri Kanunu tasarısı 23 Mayıs 1927 tarihinde hazırlanmıştı. 16 Haziran 1927’de Meclis’e sunulan tasarının gerekçesi, Medeni Kanun’un uygulanmasında karşılaşılan problemlerin çözümünü ele alıyordu. Tasarı aynı zamanda sulh hukuk ve asliye hukuk mahkemesi ayırımına değiniyordu. Yeni rejim, hukuki anlamda birtakım değişimler getirmişti. Dolayısıyla 1923 yılında başlayan değişimlere paralel olarak yeni bir Muhakeme Usulü Kanunu hazırlanmalıydı.⁸⁸⁷

Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, Hukuk Usul Muhakemeleri Kanunu’nun dört yüzüncü maddesinin tefsiri hakkında bir takrir verdi. Bu takrir kabul edilerek 9 Ocak 1928 tarihli oturumda Adliye Encümeni’ne gönderildi.⁸⁸⁸ Kanuna ait takrir, 7 Mayıs 1928’de ruznameye⁸⁸⁹, 10 Mayıs 1928’de ise müzakere için gündeme alındı.⁸⁹⁰

Hakkı Tarık Bey, ilgili kanun maddesinin “*Hazır bulunmuş olan taraf gıyab kararını beş gün içinde gaibe tebliğ ettirir. Bu müddet içinde tebliğ olunmazsa gıyab kararı keenlemeyekün olur*” şeklinde yazıldığını ve bu durumun kanunun ruhuna aykırı olduğunu belirtti. Ona göre burada bir yorum hatası vardı. Kanunda tebliğ talebi beş gün olarak belirtilmesine rağmen bazı mahkemeler, tebliğ işlemini beş gün içinde sonlandırıyor. ⁸⁹¹

Toplamda üç maddeden oluşan bu kanun ile Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu’nun dört yüzüncü maddesi: “*Hazır bulunmuş olan taraf gıyab kararını beş gün içinde tebliğ ettirmezse gıyab kararı keenlemeyekün olur*” şeklinde düzenleniyordu. Kanunun yürütülmesinden ise Adliye Vekâleti sorumlu kılınıyordu. Kanunun birinci müzakeresi bu şekilde tamamlandı.⁸⁹²

Meclis, 17 Mayıs 1928 tarihli oturumda tasarıyı ikinci kere gündeme almıştı. “*Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 400. Maddesini Muaddel Kanun*” bu oturumda kabul edilmiş ve yasalaşmıştır.⁸⁹³

⁸⁸⁷ Çakan Hacıbrahimoğlu, *Devrimci Meclis II. TBMM...*, s. 396; Ejder Yılmaz, “Hukuk Muhakemeleri Kanununun Getirdikleri”, *Ankara Barosu Dergisi*, 2011, s. 214.

⁸⁸⁸ TBMMZC, C. II, D. 3, B. 29, (9 Kânunusani 1928), s. 22.

⁸⁸⁹ TBMMZC, C. IV, D. 3, B. 72, (7 Mayıs 1928), s. 57.

⁸⁹⁰ TBMMZC, C. IV, D. 3, B. 73, (10 Mayıs 1928), s. 70.

⁸⁹¹ TBMMZC, C. IV, D. 3, B. 73, (10 Mayıs 1928), B. 73’ek, S. Sayısı: 141, s. 35-36.

⁸⁹² TBMMZC, C. IV, D. 3, B. 73, (10 Mayıs 1928), s. 78-79.

⁸⁹³ TBMMZC, C. IV, D. 3, B. 73, (10 Mayıs 1928), s. 154; “Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 400. Maddesini Muaddel Kanun”, *Resmî Ceride*, S. 900, 28 Mayıs 1928, s. 5211.

Değerlendirme

Giresun Milletvekillerinin II, III, IV ve V. Yasama Dönemleri'nde, hukuki alana yönelik düzenlemelere destek vermeye çalıştıkları görülmüştür. TBMM'nin bu dönemde başlıca hedefi; çağdaş hukuk devleti görünümünü kazanmak ve buna yönelik yasa çalışmaları hazırlamak olmuştur. Giresun Milletvekilleri de hukuki alanda gerçekleştirilen düzenlemelere çeşitli katkılar sağlamıştır.

Bireysel temel hak ve özgürlükleri korumak, bunları anayasal olarak güvence altına almak, avukatlık mesleğinin sınırlarını ve statüsünü belirlemek bu dönem yapılan faaliyetlerin esasını oluşturmuştur. Bu bağlamda Meclis gündemine getirilen ve müzakere edilen konulardan biri Muhamat Kanunu olmuştur. Kanun; avukatlığı bir meslek örgütü olarak kabul ediyordu. Bu konudaki bir başka düzenleme de Avukatlık Kanunu kapsamında gerçekleştirilmiştir. Bu kanunla avukatların hakları ve sorumlulukları daha geniş bir perspektifle ele alınmıştır.

Yasama ve yargı alanında gerçekleştirilen bir diğer çalışma da geçmiş kanun metinlerini yeni rejime göre düzenlemektir. Bu doğrultuda İcra ve İflas Kanunu ile Ceza Kanunu'na yönelik birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Bu kanunların yeni rejime hitap etmeyen ya da artık uygulanabilir olmayan maddeleri büyük bir titizlikle incelenmiş ve yeni yasa metinleri oluşturulmuştur. Giresun Milletvekilleri tarafından Medeni Kanun hükümlerinin değiştirilmesine yönelik birtakım teklifler verilse de hedeflenen değişiklikler bu dönemde gerçekleştirilememiştir.

Mahkemelerin bağımsızlığı ve işlevleri de bu dönemde gündeme alınan çalışmalardan biriydi. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile Sulh Mahkemeleri ve Asliye Mahkemeleri'nin kuruluşuna zemin hazırlanmış ve yargı sisteminin esasları belirlenmiştir.

1923-1938 yıllarında Giresun Milletvekillerinin yasama ve yargı alanda yapılan çalışmalarını incelediğimizde en aktif ismin Hakkı Tarık Bey olduğu görülmüştür. Hacim Muhittin Bey, Tahir Bey, Ali Şevket Bey, Musa Kazım Bey, Ahmet Münir Bey, İhsan Bey, Ahmet Talat Bey, İsmail Bey, Muzaffer Bey ve Sadri Maksudi Bey ilgili yasama dönemlerinde hukuki alandaki çalışmaları desteklemekle birlikte daha çekimser bir politika izlemişlerdir.

D. Giresun Milletvekillerinin Sosyal Ve Ekonomik Alana Yönelik Çalışmaları

1. Giresun Milletvekillerinin Tarım Ve Hayvancılık Politikalarına Yönelik Talepleri

a. Çiftçilere Tohumluk, Çift Hayvanları Ve Ziraat Aletleri Verilmesi Hakkındaki Kanun

Türkiye Cumhuriyeti'nin tarım alanındaki önceliği, planlı bir köy ve ziraat kalkınmasıydı. Cumhuriyet ile birlikte köylü ve çiftçi lehine birtakım çalışmalar yapılmış, ülke ihtiyacının tamamının yurt içinde karşılanması hedeflenmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin, tarım sektöründe ihracat yapabilen bir ülke haline gelmesi öngörülmüştür. Tarımın modern araç gereçlerle yapılması, bu dönem gerçekleştirilmek istenen bir diğer hedef olmuştur. Çiftçilere verilecek teknolojik araçlarla ve ödeneklerle daha fazla tarım alanının işlenmesi arzulanmıştır. Bu şekilde kısa zamanda daha fazla ürünün elde edilmesi planlanmıştır.⁸⁹⁴

Meclis, 15 Eylül 1923 tarihli oturumunda “Çiftçilere Tohumluk, Çift Hayvanları ve Ziraat Aletleri Verilmesi Hakkındaki Kanun” tasarısını müzakere için gündeme almıştı. İktisat ve Maliye Vekâleti tarafından hazırlanan bu çalışma, çiftçilere verilecek ödenekleri kapsıyordu. Kanunun birinci maddesi, Maliye Vekâleti'nin 1923 yılı bütçesinde bu ödeneklere yer veriyordu. Buna göre Ziraat Bankası'nda “İstanbul Avansı” adında bir hesap açılacaktı. 800.000 lira olarak belirlenen ödenek buraya yatırılacaktı. İkinci madde, aynı uygulamanın istilazedeler için de geçerli olduğunu kaydediyordu. Maliye Vekâleti, bütçesinde bu iş için 200.000 lira ayırmıştı. Belirtilen ödenekler, “İstilazedelere Verilecek Tohumluk ve Yemeklik Bedeli” adındaki hesaba yatırılacaktı. Tasarının üçüncü maddesi, Ziraat Bankası'nın verilen ödeneklerle çift hayvanları ve tarım aletleri alacağını belirtiyordu. Alınan bu hayvanlar ve aletler, daha sonra İktisat Vekâleti'ne gönderilecekti. Dördüncü maddeye göre, bu kanunda belirtilen hükümler İcra Vekâleti tarafından düzenlenen bir talimatnameyle yapılacaktı. Beşinci madde, tasarının yayımlandığı tarih itibarıyla geçerli kılınacağını, altıncı madde ise kanunun yürütülmesinden Maliye ve İktisat Vekâletleri'nin sorumlu olduğunu belirtiyordu.⁸⁹⁵

Meclis, kanun maddeleri okunduktan sonra müzakere kısmına geçmişti. Çorum Milletvekili İsmail Kemal Bey, çiftçiye dağıtılacak 800.000 liranın yeterli bir miktar olmadığını, bu rakamın en az 1.000.000 lira olması gerektiğini belirtti. Adana Milletvekili Zamir Bey de bu düşünceye katıldığını, istiladan kurtarılan yerlerin durumunun çok önemli olduğunu ifade etti. İktisat Vekili Mahmut Esat Bey, konuyu bir bütün olarak ele alıyordu. Ona

⁸⁹⁴ “Millî Davalarımızın Temeli Ziraattir”, *Ekonomi Postası*, Yıl 3, S. 153, İstanbul, 30 Kânunuevvel 1938, s. 177.

⁸⁹⁵ TBMMZC, C. II, D. 2, B. 19, (15 Eylül 1339), s. 111-115.

göre, tohumluk konusu Türkiye için hayati bir meseleydi, bölge ihtiyaçları tespit edildikten sonra gerekli yardımlar yapılmalıydı. Görüşmeler sonucunda birinci madde okunduğu şekliyle kabul edildi. Karahisar-ı Sahib [Afyonkarahisar] Milletvekili İzzet Ulvi Bey ve İzmir Milletvekili Tevfik Rüştü Bey ise ikinci maddeye dair yorumlarda bulundular. Onlar vekâlet bütçesinde belirtilen miktara dikkat çekmek istiyorlardı. Özellikle Tevfik Rüştü Bey'e göre, ülke sınırlarında yetiştirilmesi mümkün olan ürünler dışarıdan alınmamalıydı. Bu şekilde ödeneklerin miktarı artabilirdi.⁸⁹⁶

Kanun ile ilgili görüşmeler hummalı bir şekilde devam ederken, üçüncü madde yeniden gündeme geldi. Giresun Milletvekili Hacim Muhittin Bey, tasarıda bir eksiklik olduğunu belirtti. Kendilerine daha önce verilen teklifte ziraat için kullanılacak araç-gereçler için de bir miktar para ayrıldığını dile getirdi. Ardından ilgili maddede böyle bir ilavenin olmadığına dikkat çekti. Kendisi, bunu bir teklif olarak Meclis'e sunsa da bu öneri kabul edilmedi. Dördüncü madde hakkında yapılan eleştirilerin ortak noktası, kanun için verilecek talimatnamenin zamanlamasıydı. Eskişehir Milletvekili Abdullah Azmi Bey, talimatnamenin bir hafta içerisinde verilmesini teklif etti. Maliye Vekili Hasan Fehmi Bey, talimatnamenin Ziraat Bankası ile birlikte hazırlanacağını, sürenin duruma göre değişiklik göstereceğini belirtti. Bu şekilde, Abdullah Azmi Bey'in teklifi de reddedilmiş oldu. Kanunun beşinci ve altıncı maddeleri, müzakereye gerek görülmeden kabul edilerek yasada yerini aldı.⁸⁹⁷

Meclis, 15 Eylül 1923 tarihli toplantıda ilk üç maddenin düzenlenmesi konusunu gündeme getirmişti. Görüşmeler sonrasında birinci maddede belirtilen ödenek 800.000 liradan, 900.000 liraya çıkarıldı. 17 Eylül 1923'te kanun maddeleri bir kere daha ele alındı. Bu oturumda tasarının kabul edilmesine karar verildi.⁸⁹⁸ Kanun, 24 Eylül 1923'te Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁸⁹⁹ 7 Ekim 1923'te ihtiyaç sahibi çiftçilere tohumluk, çift hayvanları ve ziraat aletleri dağıtmak için bir talimatname hazırlanmıştır. Bu talimatnamenin kabul edilmesiyle, çiftçilerin ihtiyacını karşılamak için önemli bir adım atılmıştır.⁹⁰⁰

⁸⁹⁶ TBMMZC, C. II, D. 2, B. 19, (15 Eylül 1339), s. 116-123.

⁸⁹⁷ TBMMZC, C. II, D. 2, B. 19, (15 Eylül 1339), s. 125-129.

⁸⁹⁸ TBMMZC, C. II, D. 2, B. 20, (17 Eylül 1339), s. 129-148.

⁸⁹⁹ “Muhtacın-i Zürra Tavizan Tohumluk ve Çift Hayavanatı ve Alat-ı Zira'iyeye İtası Hakkında Kanun”, *Resmî Ceride*, S. 26, 24 Eylül 1339, s. 1.

⁹⁰⁰ BCA, 30-18-1-1, 7-35-17, 07-10-1923.

b. Ziraat Bankası Bütçesine Yönelik Düzenlemeler

Osmanlı Devleti'nin ilk millî bankası olan Ziraat Bankası'nın temelleri 1863 yılına dayanmaktadır. Tuna Vilayeti Valisi Mithat Paşa tarafından kurulan, çiftçinin kredi ihtiyacını karşılamayı hedefleyen Memleket Sandıkları ve Menafi Sandıkları bir banka şeklinde organize edilmişti. Bu sandıkların ihtiyaçları karşılamada yetersiz kalışı, dönemin padişahı II. Abdülhamit'in dikkatini çekmiştir. II. Abdülhamit 15 Ağustos 1888 tarihli Ziraat Bankası Nizamnamesi'yle, Menafi Sandıkları'nı kaldırarak Ziraat Bankası'nın kurulmasına karar vermişti. Böylelikle Menafi Sandıkları yerini daha kurumsal bir şekilde çalışacak Ziraat Bankası'na devretmişti.⁹⁰¹

TBMM, 24 Kasım 1923'te Ziraat Bankası'nın o yılki bütçesini müzakere etmek için toplanmıştı. Bütçedeki gelir ve gider dengesini sağlamak amacıyla “12 Mart 1332 tarihli ⁹⁰²*Ziraat Bankası Kanununun İkinci Maddesine Müzeyyel Kanun*” adında yeni bir tasarı hazırlanmıştı. Bu kanun çalışmasında 1.885.000 lira gelir, 1.010.236 lira gider olduğu tespit edilmişti.⁹⁰³

Kanun tasarısı için yapılan bu müzakerelerde gelir ve gider kalemleri tek tek ele alındı. Ziraat Bankası'na ihtiyaç duyulup duyulmadığı, görüşmelerin temelini oluşturuyordu. Bir grup milletvekilli bu bankanın ülke ihtiyaçlarını karşılama noktasında yetersiz kaldığını düşünürken, diğer grup bankanın kadim bir geçmişi olduğunu savunuyordu. Ardahan Milletvekili Talat Bey, Adana Milletvekili Zamir Bey, Gümüşhane Milletvekili Zeki Bey ve Zonguldak Milletvekili Halil Bey kanun tasarısını bu anlamda eleştiriyorlardı. Onlara göre Ziraat Bankası yıllar önce kurulmuştu. Ancak bu bankanın şubesi hala birçok yerde yoktu. Özellikle Doğu Anadolu Bölgesi bu anlamda büyük bir zorluk yaşıyordu. Bu milletvekillerine göre halk, bankadan yeteri kadar yararlanamıyordu. Dolayısıyla banka, vatandaşların ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalıyordu.⁹⁰⁴

Giresun Milletvekili Tahir Bey, bu milletvekillerinin görüşlerini gerçekçi bulmuyordu. Ona göre Ziraat Bankası kuruluşundan itibaren yurda birçok hizmette bulunmuştu ve bu çalışmaları inkâr etmek doğru değildi. Ülke ekonomik anlamda zaman zaman zorluklar yaşıyordu. Ancak Tahir Bey'e göre bütün sorumluluğu Ziraat Bankası'na yüklemek de haksızlıktı. Dolayısıyla müzakere sürecine daha ılımlı yaklaşılmalıydı. İktisat Vekili Hasan

⁹⁰¹ Nurettin Hazar, *T.C. Ziraat Bankası (1863-1983)*, Ziraat Bankası Yayınları, Ankara, 1986, s. 83.

⁹⁰² Ziraat Bankası, 1914 yılına kadar 1888 tarihli Ziraat Bankası Nizamnamesi ile yönetildi. Bankanın daha kurumsal ve sistemli bir şekilde faaliyetlerine devam edebilmesi için Padişah Mehmet Reşat'ın yönlendirmesiyle 12 Mart 1332 (20 Mart 1916) tarihli Ziraat Bankası Kanunu çıkarıldı. Bkz. Hazar, *T.C. Ziraat Bankası...*, s. 83.

⁹⁰³ TBMMZC, C. III, D. 2, İ. 57, (24 Teşrinisani 1339), s. 542.

⁹⁰⁴ TBMMZC, C. III, D. 2, İ. 57, (24 Teşrinisani 1339), s. 568-569.

Bey, eleştirilerde haklılık payı olduğunu düşünüyordu. Ziraat Bankası'nın muhtelif bölgelerde şubelerinin olmaması elbette eleştirilebilirdi. Ancak tüm eksikliklerin bu banka tarafından karşılanması da mümkün değildi. Hasan Bey, Ziraat Bankası'nın tek hedefinin para olmadığını vurguluyordu. Buradaki esas gaye, kurulan banka sandıklarıyla halka fayda sağlamaktı. Kanuna dair ilk müzakereler, bu şekilde tamamlandı.⁹⁰⁵

26 Kasım 1923 tarihli oturumda kanun tasarısı yeniden gündeme geldi. Özellikle Ziraat Bankası'na ait giderler, bu toplantıda ele alındı. Banka çalışanlarına ait maaş ve masrafların 936.742 lira olmasına karar verildi.⁹⁰⁶ Ziraat Bankası'na ait Bütçe Kanunu, oturum sonunda kabul edildi.⁹⁰⁷

c. Ormanların İşletilmesine Yönelik Düzenlemeler

Türkiye'de ormanların düzenlenmesine dair ilk çalışmalar, Tanzimat Dönemi ile başlamıştır.⁹⁰⁸ Ormanların yok edilmesini önlemek ve bu ormanlardan yararlanma biçimlerini belirlemek çalışmaların temelini oluşturmuştur. Ormanların işletilmesi, devletin üzerinde önemle durduğu konulardan biri olmuştur.⁹⁰⁹

Cumhuriyetle birlikte ormancılık alanındaki çalışmalar hız kazanmıştır. Bu alandaki boşluğu doldurmak amacıyla 15 Nisan 1924'te "*Devlet Ormanlarından Köylülerin İntifa Hakkı Kanunu*" kabul edilmişti. Kanun köylerde ve kasabalarda yaşayan halkın, devlet ormanlarından yararlanabileceğini belirtiyordu. İnsanlar, bunun için resmî bir izin almak zorundaydı.⁹¹⁰ 22 Nisan 1924'te kanunda bir düzenleme yapıldı. Bu bağlamda; ülkedeki ormanlar, koru ve bataklıklar işletme planlarına dâhil edildi. Bireylerin, bu alanlardan faydalanma hakkı kısıtlandı.⁹¹¹

Ülkedeki ormanları koruma altına almak isteyen TBMM, 3 Aralık 1924 tarihli oturumunda "*Ormanların İşletilmesi Hakkındaki Kanun*"u müzakere için gündeme aldı. Devlete ait ormanlardan köylünün yararlanamaması, bu kanunun en çok eleştirilen kısmıydı. Bozok Milletvekili Sırrı Bey, Tekfur Dağı Milletvekili Faik Bey ormanların büyük bir kısmının devlet işletmesi olarak kullanılmasını ve korunmasını savunuyordu. Ancak, köylünün bu

⁹⁰⁵ TBMMZC, C. III, D. 2, İ. 57, (24 Teşrinisani 1339), s. 572-577.

⁹⁰⁶ TBMMZC, C. III, D. 2, İ. 58, (26 Teşrinisani 1339), s. 614-15.

⁹⁰⁷ Kanunlar Dergisi, C. 2, (26 Teşrinisani 1339), s. 141-144.

⁹⁰⁸ Yücel Çağlar, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Ormancılık ve Gelişimi", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. VI, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 1573.

⁹⁰⁹ CHP Grup Toplantısı Tutanakları (1923-1924), Haz. Demirel, Konur, s. 575; *Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri (24 Nisan 1920-22 Mayıs 1950)*, Haz. İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, C. I, TBMM Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013, s. 72.

⁹¹⁰ Kanunlar Dergisi, C. II, 15 Nisan 1340, s. 345.

⁹¹¹ Kanunlar Dergisi, C. II, 22 Nisan 1340, s. 407.

ormanlardan mahrum bırakılması doğru değildi. Ziraat Vekili Hasan Fehmi Bey, bu kanunla ormanların zarar görmesini engellemeye çalıştıklarını ifade etti. Türkiye'nin yıllar içerisinde ağaçsız ve ormansız kalma tehlikesi bulunduğunu, bu tehlikeyi ortadan kaldırmak için çoğu ormanın devlet işletmesi olarak kontrol altına alındığını belirtti.⁹¹²

Bu konuya dikkat çekmek isteyen kişilerden biri de Giresun Milletvekili Tahir Bey'di. Kendisi, ormanlar ile ilgili uygulamanın 15 Nisan 1924 tarihli Devlet Ormanları'ndan Köylülerin İntifa Hakkı Kanunu'na göre şekillendiğini belirtti. Ancak bu kanun da aceleye getirilmişti ve bazı eksiklikleri vardı. Bu açıklamaların ardından yeniden söz alan Hasan Fehmi Bey'e göre, Ziraat Vekâleti'nin amacı hususi ormanların hukukunu tanımaktı. Ayrıca, bu ormanların kontrol altına alınması da hedefleniyordu. Yapılması gereken şey, köy bataklıkları ile hususi ormanları ayırmaktı. Raporlar, bu şekilde hazırlandıktan sonra gerekli çalışmalar yapılacaktı. Tahir Bey, Ziraat Vekili'nin yapmış olduğu açıklamaları yeterli görmedi. Kanunda büyük ormanlardan bahsedildiğine dair uzun açıklamalar yaptı. Ülke genelinde, bu ormanlar kadar yüzlerce çalı vardı. Bahsedilen kanunla, çalıların da orman statüsünde değerlendirildiğini ve halkın bu alanları kullanmasının yasaklandığını belirtti. Tahir Bey'e göre çalılar da vergilere tâbi tutuluyordu ve bu uygulama doğru değildi.⁹¹³

Tahir Bey, gerekli açıklamaları yaptıktan sonra, kişilere ait koruların ve çalılıkların, bu kanun dışında tutulması yönünde bir teklif verdi. Kanunun ikinci maddesi olarak kayıt alınmasını istediği bu teklif reddedildi. Müzakerelerin bir sonuca ulaşmaması üzerine maddeler, yeniden incelenmek üzere encümene havale edildi.⁹¹⁴

6 Aralık 1924'te kanun maddeleri yeniden gündeme alındı. Birinci madde, köylü ve üreticilere devlet ormanlarından yararlanma hakkı veriyordu. Kalıcı ve geçici işletme planları olmayan ormanlar bu hususta değerlendirilecekti. İkinci madde; devlet ormanları dışında, sahası beş hektardan aşağı bulunan ve kişilerin tapulu arazisinde yetişen ağaçları işletme raporlarından muaf tutuyordu. Üçüncü madde ise kanunun, yayımlandığı tarih itibarıyla geçerli olacağını belirtiyordu. Kanun, müzakereler tamamlandıktan sonra aynı oturumda kabul edildi.⁹¹⁵

Köylülerin ormanlardan yararlanma yöntemi, 1938 tarihli Orman Talimatnamesi ile düzenlenecekti. Orman Umum Müdürlüğü tarafından hazırlanan bu talimatnameye göre köylüler, bir dilekçe ile bölge şefliğine müracaat ederek bu ormanlardan yararlanabilecekti.

⁹¹² TBMMZC, C. X, D. 2, B. 15, (3 Kânunuevvel 1340), s. 442-443.

⁹¹³ TBMMZC, C. X, D. 2, B. 15, (3 Kânunuevvel 1340), s. 443-447.

⁹¹⁴ TBMMZC, C. X, D. 2, B. 15, (3 Kânunuevvel 1340), s. 451-453.

⁹¹⁵ TBMMZC, C. XI, D. 2, B. 17, (6 Kânunuevvel 1340), s. 6-9.

Dilekçelerin her sene mart ayı içerisinde verilmesi zorunluydu. Bu talimatname ile ormanlar, kontrol altına alınmış oldu.⁹¹⁶

d. Rize Vilayeti ve Borçka Kazasında Fındık, Portakal, Limon, Mandalina ve Çay Yetiştirilmesi Hakkındaki Kanun

Giresun, bölge iklimine bağlı olarak fındık üretimi konusunda çok önemli bir konuma sahiptir. Ancak Cumhuriyet Dönemi'nde hükûmet, bölgenin tek ekonomik faaliyetini fındık üretimine bağlamanın doğru olmadığını savunuyordu. Bu doğrultuda halkın; portakal, limon, mandalina ve çay gibi tarım ürünlerini yetiştirmesi için birtakım çalışmalar yapılmak istenmişti.⁹¹⁷

Rize Milletvekili Esat Bey, 6 Ekim 1923'te Rize ve çevresinde fındık, turuncgiller gibi ürünlerin yetiştirilmesi konusunda bir takrir hazırladı. Bölgenin iklimi ve yer şekillerinin bu ürünleri yetiştirmek için uygun olduğu, bu uygulama ile şehrin ekonomik kalkınmasının amaçlandığı kanun gerekçesi olarak belirtildi.⁹¹⁸

Meclis, 4 Şubat 1924 tarihli oturumunda “*Rize Vilayeti ve Borçka Kazasında Fındık, Portakal, Limon, Mandalina ve Çay Yetiştirilmesi Hakkındaki Kanun*” tasarısını müzakere için gündeme aldı. Kanunun birinci maddesi, Rize, Artvin ve Borçka'da fındık, portakal, limon, mandalina ve çay gibi ürünlerin yetiştirilmesi gerektiğini belirtiyordu. İlgili maddeye göre bu iş, Ziraat ve Fen İşleri'nin raporlarına göre yapılacaktı. Birinci madde için görüşmeler devam ederken söz alan Giresun Milletvekili Tahir Bey, Giresun ikliminin Rize ve Artvin iklimlerine benzediğini belirtti. Dolayısıyla aynı uygulama Giresun için de yapılmalıydı. Ona göre fındık Giresun'da ortaya çıkarılmıştı ve bu bölge fındığın borsasıydı. Benzer kararların Giresun için de alınması gerektiğine bir kere daha vurgu yapan Tahir Bey, Meclis'e bu yönde bir teklif verdi. Rize Milletvekili Ekrem Bey, Tahir Bey'i bu konuda düşüncesiz olmakla itham ediyordu. Ekrem Bey, Rize'nin sefil bir durumda olduğunu ve bu yüzden ilgili kararların alındığını dile getirdi. Rize'nin hiçbir zaman Giresun'daki fındıklara benzeyen ürünlere sahip olamayacağını belirten milletvekiline göre, bölge nüfusunun ekonomik koşullarını iyileştirmek için bu çalışmaların yapılması zorunluydu.⁹¹⁹

⁹¹⁶ “Yeni Orman Talimatnamesi”, *Ekonomi Postası*, Yıl 3, S. 137, 9 Eylül 1938, İstanbul, s. 57.

⁹¹⁷ Gamze Elyiğit, “Serbest Cumhuriyet Fırkası Giresun Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 8, S. 15, s. 389.

⁹¹⁸ *TBMMZC*, C. V, D. 2, B. 91, (28 Kânunusani 1340), s. 423.

⁹¹⁹ *TBMMZC*, C. V, D. 2, B. 95, (4 Şubat 1340), s. 570-574.

İktisat Encümeni yazmanı Rahmi Bey, durumu encümen adına değerlendirmek istiyordu. Kendisi, Tahir Bey'in encümen toplantılarına katılmadığını ve bu sebeple eleştirilerinin dikkate alınmayacağını belirtti. Ardından, Rize'nin gerçek anlamda bir sefalet yaşadığını ve bölge nüfusunun yoğun olması sebebiyle kararların öncelikle bu şehir için alınacağını ifade etti. Birinci madde için yapılan müzakerelerin ardından, Tahir Bey'in teklifi yeniden Meclis'e sunuldu. Ancak bu teklif, geç kalındığı gerekçesiyle kabul edilmedi.⁹²⁰

Tasarının ikinci maddesi, şehrin en uygun yerinde çay ve mandalina fidanlığı kurulacağını belirtirken, üçüncü maddede bu fidanların hükûmet tarafından tedarik edileceği yer alıyordu. Dördüncü maddeye göre hükûmet, yasa yayımlandıktan sonra ağaçlandırılacak alanları tespit edecekti. Bu alanlardaki ağaçlandırma işlemi, üç yıl içinde tamamlanacaktı. Kanunun beşinci maddesi, hükûmet tarafından ağaçlandırılacak olan bu bölgelerden on sene vergi alınmayacağını açıklıyordu. Ayrıca, her dönüm için 10 lira teşvik verilecekti ve bu uygulama bir defaya mahsus olacaktı. Giresun Milletvekili Tahir Bey, ilgili maddede belirtilen teşviklerin hangi ürünler için verileceğini Meclis'e sordu. Ona göre, bu ürünlerin açık bir şekilde kanun maddesinde belirtilmesi gerekiyordu. Her ürün için teşvik vermenin doğru olmadığını, bütçenin bu duruma dayanamayacağını da ayrıca ifade etti. Bolu Milletvekili Şükrü Bey, Aydın Milletvekili Tahsin Bey ve Çorum Milletvekili İsmail Kemal Bey de Tahir Bey'i destekleyen açıklamalarda bulundular. Bu milletvekillerine göre ilgili maddenin kabulü, ekonomide ciddi bir sorun yaratabilirdi. Bir grup milletvekili beşinci maddenin son fıkrasında yer alan vergi muafiyeti kısmının kaldırılmasını teklif ederken, diğer bir grup bu teşvikin 10 lira yerine 5 liraya indirilmesini öneriyordu. Konu hakkında uzlaşa sağlanamaması üzerine madde, yeniden incelenmek üzere encümene gönderildi.⁹²¹

6 Şubat 1924 tarihli oturumda, kanunun beşinci maddesi yeniden ele alındı. Encümen, maddenin son fıkrasında bir düzenleme yaptı. Buna göre ağaçlandırılacak her dönüm için 5 lira teşvik verilecekti.⁹²² Kanun aynı gün TBMM'de kabul edilmiştir. 21 Şubat 1924 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiş ve üç yıl boyunca aktif olarak uygulanmıştır.⁹²³

⁹²⁰ TBMMZC, C. V, D. 2, B. 95, (4 Şubat 1340), s. 577-584.

⁹²¹ TBMMZC, C. V, D. 2, B. 95, (4 Şubat 1340), s. 584-596.

⁹²² TBMMZC, C. V, D. 2, B. 96, (6 Şubat 1340), s. 614.

⁹²³ BCA, 30-18-1-1, 23-9-5, 13-02-1927; "Rize Vilayetiyle Borçka Kazasında Fındık, Portakal, Limon, Mandalina ve Çay Yetiştirilmesi Hakkında Kanun", *Resmî Ceride*, S. 59, 21 Şubat 1340, s. 4-5.

e. Trabzon, Rize ve Giresun Vilayetlerine İthal Olunacak Mısırın Gümrük Resmi Hakkındaki Kanun

Giresun Milletvekili Hacim Muhittin Bey ve arkadaşları Trabzon, Rize ve Giresun şehirlerine ithal edilecek mısırın Gümrük Vergisi hakkında bir tahrir hazırladı. “*Trabzon, Rize ve Giresun Vilayetlerine İthal Olunacak Mısırın Gümrük Resmi Hakkındaki Kanun*” olarak hazırlanan bu çalışma 7 Şubat 1924’te Meclis’e verildi. 28 Şubat 1924 tarihli oturumda müzakere için gündeme alındı. Kanunun birinci maddesi, eylül ayının sonuna kadar bu illere ithal edilecek mısırdan Gümrük Vergisi alınmayacağını belirtiyordu. Zonguldak Milletvekilleri Halil Bey ve Tunalı Hilmi Bey, Gümrük Vergisi’nden muaf tutulacak iller arasına Zonguldak’ın da eklenmesini talep ettiler. Milletvekilleri, bu yönde iki ayrı tahriri de Meclis’e verdiler. Maliye Vekili Mustafa Abdulhalik Bey, tüm illerin Gümrük Vergisi’nden muaf tutulmasının mümkün olmadığını, bu şekilde ziraat işlerine zarar verileceğini vurguladı.⁹²⁴

Tunalı Hilmi Bey; Zonguldak halkının bir buhran içinde bulunduğunu, işsizliğin arttığını ve köylerde açlıktan ölümler yaşandığını ifade etti. Bu sebeplerden ötürü, Zonguldak ilinin de vergi muafiyetinden yararlanması gerektiğini bir kez daha belirtti. Maliye Vekili Mustafa Abdulhalik Bey’e göre konu, karışık bir hal alıyordu. Bu şekilde devam edilirse bütçe planlamasında zorluklar yaşanabilirdi. Birinci madde hakkında uzlaşa sağlanamadığı için encümen, kanun maddesini yeniden inceleme kararı aldı. İncelemeler sonucunda birinci madde “1340 [1924] senesi Eylül nihayetine kadar Trabzon, Rize ve Giresun vilayetlerine ithal olunacak mısırdan tarife-i asliyede muharrer resmi asli derecesinde gümrük resmi istifa olunur” şeklinde kabul edildi. Tasarının ikinci maddesi; yeni yasanın yürürlüğe girmesiyle, belirtilen şehirler dışında, bir sene boyunca mısır ihracatı yapmayı yasaklıyordu. Üçüncü madde, yeni kanunun yayımlandığı tarih itibariyle geçerli olacağını belirtirken, dördüncü madde bu yasayı yürütme yetkisini Maliye Vekâleti’ne veriyordu.⁹²⁵

“*Trabzon, Rize ve Giresun Vilayetlerine İthal Olunacak Mısırın Gümrük Resmi Hakkındaki Kanun*” müzakere edildiği gün kabul edilmiştir.⁹²⁶ 6 Mart 1924 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁹²⁷

⁹²⁴ TBMMZC, C. VI, D. 2, B. 114, (28 Şubat 1340), s. 492-494.

⁹²⁵ TBMMZC, C. VI, D. 2, B. 114, (28 Şubat 1340), s. 495-496.

⁹²⁶ Kanunlar Dergisi, C. II, (28 Şubat 1340), s. 239.

⁹²⁷ “Trabzon, Rize ve Giresun Vilayetlerine İthal Olunacak Mısırın Gümrük Resmi Hakkında Kanun”, *Resmî Ceride*, S. 63, 6 Mart 1340, s. 6.

f. Aşar Vergisi'nin Kaldırılmasına Yönelik Düzenlemeler

Aşar vergisi, Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet Dönemi'ne aktarılan bir şer'i vergiydi. Ziraat ürünlerinin toplamından alınan bu vergi, ülke ekonomisinin en önemli gelir kaynaklarından biriydi. İltizam sistemiyle toplanan Aşar Vergisi zaman zaman adaletsizlikler yaratarak, kırsal kesimi zor durumda bırakıyordu. Bu nedenle Meclis, hem çiftçiyi hem de tarımsal üretimi korumak amacıyla birtakım çalışmalar yapmayı hedefliyordu.⁹²⁸

İcra Vekilleri Heyeti, Aşar Vergisi'nin kaldırılması amacıyla bir kanun çalışması hazırlamıştı. 19 Ekim 1924'te Meclis'e sunulan bu tasarı,⁹²⁹ 10 Şubat 1925 tarihli oturumda gündeme alındı.⁹³⁰ Bu vergi hiçbir bilimsel temele dayanmadığı, kadim zamanlardan beri ziraatın gelişimine engel olduğu gerekçesi ile kaldırılmak isteniyordu.⁹³¹

TBMM, 15 Şubat 1925'te Aşar Vergisi'nin kaldırılmasını öngören tasarıyı müzakereye devam etti. Kanun maddeleri görüşülmeden önce, Eskişehir Milletvekili Abdullah Azmi Efendi, Aksaray Milletvekili Besim Bey söz alıp, halkın üzerinde uzun yıllar vergi yükü olan ve bu halkı, toprakları üzerinden ekonomik çıkmaza sokan Aşar Vergisi'nin kaldırılmasının yerinde bir karar olduğunu ifade ettiler. Kanunun birinci maddesi, 1925 mali yılından geçerli olmak üzere bu verginin kaldırıldığını kesin bir şekilde belirtiyordu. Aşar Vergisi'nin kaldırılması, ülke gelirlerinin yarıya inme endişesine yol açmıştı. Bu durum, bazı milletvekilleri tarafından eleştiri konusu da oldu. Özellikle Trabzon Milletvekili Ahmet Muhtar Bey bu anlamda, kanun maddesini en çok eleştiren milletvekiliydi.⁹³² Ancak, tüm eleştirilere rağmen bu vergi kaldırılacaktı.

Tasarının ikinci maddesi, iskele ve istasyonlara altmış kilometre mesafeden getirilecek olan ve o zamana kadar Aşar Vergisi'ne tabi tutulan ürünler üzerinden, getirildiği bölgeye göre %10 oranında vergi alınacağını belirtiyordu. Ancak yaş meyve ve sebze, hangi mesafeden gelirse gelsin üretildiği bölgenin piyasa değerine göre vergilendirilecekti. İstanbul, Beyoğlu, Üsküdar bölgelerinde bulunan yaş meyve ve sebzelerden vergi alınmayacaktı. İkinci maddenin ardından Çanakkale Milletvekili Mehmet Şükrü Bey söz alarak, bu uygulamayı eleştirdi. Ona göre, Aşar Vergisi kaldırılrsa da yerine getirilecek bu vergiler, halka yine yük olacaktı. Maddeyi eleştiren bir diğer kişi Gaziantep Milletvekili Ahmet Remzi Bey'di. O da, ikinci maddede belirtilen bu uygulamayı adaletsizlik olarak değerlendirdi. Giresun Milletvekili Hakkı Tarık

⁹²⁸ Filiz Giray, *Maliye Tarihi*, Ezgi Yayınları, Bursa, 2010, s. 225; Afet İnan, *Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal...*, s. 164-165; Çağlar Keyder, *Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye (1923-1929)*, Ankara, 1982, s. 52.

⁹²⁹ BCA, 30-18-1-1, 11-48-16, 20-10-1924.

⁹³⁰ *Türk Parlamento Tarihi (1923-1927)*, Haz. Kazım Öztürk, C. I, D. 2, s. 586.

⁹³¹ TBMMZC, C. XIV, D. 2, B. 56, (15 Şubat 1341), B. 56'ek, S. Sayısı: Belirtilmemiş, s. 1.

⁹³² TBMMZC, C. XIV, D. 2, B. 56, (15 Şubat 1341), s. 6-10.

Bey de bu maddede belirtilen uygulamayı, haksızlık olarak nitelendiriyordu. Çünkü maddi durumu iyi olmayan insanlar, yalnızca sebze ve yaş meyve ile beslenmiyordu. O, bu maddeye muhalif olduğunu açıkça dile getiriyordu. Yapılan değerlendirmeler sonucunda madde, esas şekli ile kabul edildi.⁹³³

17 Şubat 1925 tarihli oturumda, kanun görüşmelerine devam edilmişti. Burada ele alınan üçüncü madde; kuru üzüm, kuru incir, fındık, afyon, ipek, tütün, pamuk, palamut, zeytinyağı, pirinç, kuşyemi ve susam gibi ürünlerden %8 oranında vergi alınacağını belirtiyordu. Dördüncü madde, Aşar Vergisi'ne tabi tutulan arazinin, 0.006 oranında alınan vergi miktarını sekiz katına çıkarıyordu. Bu vergiler Hazine hissesine, Ziraat Bankası'na ve bütçeye pay edilecekti.⁹³⁴

Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey; beşinci maddeye geçilmeden önce Meclis'e bir takrir vererek, bunun beşinci maddeye fıkra olarak eklenmesini talep etti. Takrire göre, arazilerin vergi miktarı on katına çıkarılmalıydı. Bu şekilde, Aşar'ın kaldırılmasıyla ortaya çıkabilecek bütçe açıkları kontrol altına alınacaktı. Ancak takrir, milletvekilleri tarafından kabul edilmedi. Kanunun beşinci maddesi, dördüncü madde hükümlerini içeriyordu.⁹³⁵

Meclis, ikinci oturumunda tasarının altıncı maddesini müzakere etti. Buna göre Aşar Vergisi'nin kaldırılmasında, 1925 yılına ait ekonomik durum belirleyici olmuştu. Bundan sonraki süreçler kanun üzerinde etkili olmayacaktı. Yedinci madde, tapuda yer alan çalılık ve bataklıklardan alınan Arazi Vergisi'nin artırılmayacağını ele alıyordu. Sekizinci madde, bir öncekinin devamı niteliğindediydi. Buna göre avlu ve bahçeler, vergi zamlarından muaftı. Dokuzuncu madde, kanunun uygulanmasına engel olunan durumlarda verginin, ceza olarak üç katı ödeneceğini vurguluyordu. Tasarının onuncu maddesi, kanuna aykırı durumların Aşar Nizamnamesi ile belirleneceğini ifade ederken; on birinci madde bu düzenlemenin, 1 Mart 1925 tarihinden itibaren geçerli olacağını belirtiyordu. Kanunun on ikinci maddesi, yürütme yetkisini Maliye Vekâleti'ne veriyordu.⁹³⁶

“Aşarın İlgasıyla Yerine İkame Edilecek Vergi Hakkındaki Kanun”, görüşmeler sonrasında kabul edilmiştir. 23 Şubat 1925 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁹³⁷ Kanunun kabulünden bir yıl sonra Giresun Milletvekili Tahir Bey, aşar borcunu ödeyemediği için mallarına el konulan kişiler hakkında bir kanun çalışması olduğunu belirterek,

⁹³³ TBMMZC, C. XIV, D. 2, B. 56, (15 Şubat 1341), s. 12-16.

⁹³⁴ TBMMZC, C. XIV, D. 2, B. 58, (17 Şubat 1341), s. 69-79.

⁹³⁵ TBMMZC, C. XIV, D. 2, B. 58, (17 Şubat 1341), s. 82-83.

⁹³⁶ TBMMZC, C. XIV, D. 2, B. 58, (17 Şubat 1341), s. 84-94.

⁹³⁷ “Aşarın İlgasıyla Yerine İkame Edilecek Vergi Hakkında Kanun”, T.C. Resmî Gazete, S. 84, 23 Şubat 1341, s. 13-14.

bunun hızlı bir şekilde müzakere edilmesi teklifini Meclis'e sundu. Bu kanun tasarısına göre, borcu ödenen mallar sahiplerine iade edilmeliydi. Böylelikle borcu ödenen malların sahipleri daha fazla mağdur edilmeyecekti. Görüşmeler sonrasında Tahir Bey'in teklifi kabul edildi.⁹³⁸

Aşar'ın kaldırılmasıyla, köyde yaşayan vatandaşlar tohumluk ve yemeklik olarak ayırdığı ürünlerin vergisinden muaf tutulmuştur. Bu uygulama vatandaşın, devlete olan bağlılığını artırmıştır.⁹³⁹ Osmanlı Devleti'nin, yıllar boyunca en önemli gelir kaynaklarından birini oluşturan bu verginin kaldırılması kırsal nüfusun vergi yükünü azaltmıştır. Aşarın yerine konulan dolaylı vergilerle, kent ve kırsal ekonomi arasında bir denge kurulmak istenmiştir.⁹⁴⁰

g. Ziraat ve Baytar Enstitülerine Yönelik Düzenlemeler

Türkiye'nin kalkınmasında zirai faaliyetler çok önemli bir role sahip olmuştur. Bu bilinçle, Cumhuriyet'in ilanından sonra ziraat alanında pek çok çalışma yapılmıştır. Mustafa Kemal Paşa önderliğinde yapılan bu çalışmaların temelinde ziraat eğitimi yer almıştır. Ziraat konusunda bir farkındalık oluşturmak, zirai kalkınmayı sağlamak ve modern ziraat yöntemlerini öğrenmek eğitim politikalarının başlıca hedefi olmuştur.⁹⁴¹

Ziraat politikalarının sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi ve zirai faaliyetlerin düzenli bir şekilde takip edilebilmesi kurumsal yapıya duyulan ihtiyacı artırmıştır. Bu doğrultuda atılan adımlardan ilki Ziraat Vekâleti'nin kurulması olmuştur. Ziraat Vekâleti aracılığıyla ülkenin ihtiyaç duyduğu ziraat politikasının esasları belirlenmiş, tarım işleri bu şekilde yürütülmüştür.⁹⁴²

TBMM, 19 Haziran 1927 tarihinde Ziraat Encümeni tarafından hazırlanan “Ziraat ve Baytar Enstitüleriyle Ali Mektepleri Tesisine ve Ziraat Tedrisatının Islahına Ait Kanun” tasarısını görüşmeye başlamıştı. Ziraat Enstitüleri'nin kurulması ve burada verilecek eğitimin iyileştirilmesi esasına dayanan bu tasarıda, encümen mazbataları birlikte müzakere edildi. Türkiye Cumhuriyeti bir ziraat ülkesiydi. Tarımsal faaliyetlerin artmasıyla millî servet yükselecekti. Vekâlet tarafından hazırlanan tasarıda; zirai alanda bilimsel çalışma yapılacak alanların yetersiz olduğu, vakit kaybetmeden çalışmalara başlanması gerektiği yer alıyordu.⁹⁴³

⁹³⁸ BCA, 30-10-0-0, 3-14-15, 10-05-1926.

⁹³⁹ *Türk Parlamento Tarihi (1923-1927)*, Haz. Kazım Öztürk, C. I, D. 2, s. 597.

⁹⁴⁰ Şevket Pamuk, *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, İş Bankası Kültür Yayınları, 2. bs., İstanbul, 2013, s. 176-177.

⁹⁴¹ Gözde Çolak, *Türkiye'de Atatürk Dönemi Ziraat Eğitimi (1923-1938)*, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu, 2020, s. 41.

⁹⁴² Nurullah Kırkpınar, *Türkiye'de Zirai Eğitimin Tarihçesi ve Kurumsallaşması (1923-1963)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2024, s. 6.

⁹⁴³ TBMMZC, C. XXXIII, D. 2, B. 77, (19 Haziran 1927), s. 249; “Meclis Dünkü İçtimasında Ziraat Enstitüleri Tesisatı Kanunu Müzakere ve Kabul Etti”, *Hâkimiyeti Milliye*, 20 Haziran 1927, s. 3.

Kanunun birinci maddesine göre, Ankara’da bulunan Tarım ve Hayvancılık Enstitüleri ve bu okullarda kullanılacak araç gereçler için Ziraat Vekâleti’ne 1.500.000 lira ödenek verilecekti.⁹⁴⁴

İkinci madde, Ziraat Vekâleti’ne verilen ödeneklerin artması hakkındaydı. Bu maddeye göre artan ve iade edilen ödenekler, bir planlama yapılarak bir sonraki mali yıldan geçerli olmak üzere kullanılacaktı. Üçüncü maddede, Ziraat Vekâleti’nin sorumlu olduğu yıllık para miktarı yer alıyordu. Senelik ödenek miktarının, 500.000 lirayı geçmemesine karar verildi. Bu konuda tüm yetki İcra Vekilleri Heyeti’ne aitti. Bu paraların taahhüdünden ise Ziraat Vekâleti sorumluydu. Tasarının dördüncü maddesi, Ziraat Okulları’ndan mezun olan kişiler hakkındaydı. Ziraat Vekâleti ’ne bağlı okullardan mezun olanlar; stajyer ve asistan maaşları karşılığında telif kitaplar, tercüme kitaplar, risale ve levhalar yayımlama hakkına sahip olacaktı. Beşinci maddeye göre tasarı, yayımlandığı tarih itibariyle geçerliydi. Altıncı madde kanunu yürütme yetkisini hem Maliye hem de Ziraat Vekâleti’ne veriyordu. Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, bu duruma itiraz etti. Kanunun içinde İcra Vekâleti’ni ilgilendiren maddeler bulunuyordu. Bu sebeple, kanunun işleyişinden İcra Vekâleti sorumlu olmalıydı. Ziraat Vekili Sabri Bey, bunu doğru bir eleştiri olarak kabul etmiyordu. Her birimin belirli sorumlulukları vardı ve kanunlar, ait olunan vekâlet tarafından uygulanırdı. Dolayısıyla maddede herhangi bir hata yoktu.⁹⁴⁵ Bu görüşmeler sonrasında kanun, 20 Haziran 1927’de kabul edilmiştir. 5 Temmuz 1927 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁹⁴⁶

“Ziraat ve Baytar Enstitüleriyle Ali Mektepleri Tesisine ve Ziraat Tedrisatının Islahına Ait Kanun” için bir yönetmelik oluşturulmuştur. Kanunun uygulama şeklini içeren bu yönetmelik, 18 Ağustos 1927’de İcra Vekilleri Heyeti tarafından kabul edilmiştir.⁹⁴⁷ Kanun kabul edildikten sonra enstitüleri kurmak için yurtdışından uzmanlar getirilmesine ve inceleme yapmak için Türkiye’den de uzmanların yurtdışına gönderilmesine karar verilmiştir.⁹⁴⁸

h. Zeytinciliğin Islah Edilmesine Yönelik Çalışmalar

Kültür bitkileri içinde önemli bir yere sahip olan zeytin ağaçları, geçmişten günümüze toplumların ekonomik hayatında belirleyici olmuştur. Hem gıda hem de sağlık sektöründe kullanılan zeytin, geniş bir yayılım alanı bulmuştur. Ziraat Vekâleti, zeytin ham maddesinin

⁹⁴⁴ TBMMZC, C. XXXIII, D. 2, B. 77, (19 Haziran 1927), s. 260-261.

⁹⁴⁵ TBMMZC, C. XXXIII, D. 2, B. 77, (19 Haziran 1927), s. 261-263.

⁹⁴⁶ “Zira’at ve Baytar Enstitüleriyle Ali Mektepleri Te’sisine ve Zira’at Tedrisatının Islahına Dair Kanun”, *Resmî Ceride*, S. 625, 5 Temmuz 1927, s. 2808.

⁹⁴⁷ BCA, 30-18-1-1, 25-46-13, 18-08-1927.

⁹⁴⁸ BCA, 540,44630,214367,47,24.08.1927.

uluslararası ticarete önemli bir hacme sahip olduğunu düşünüyordu. Türkiye'nin bu alanda atılımlar yaparak, millî ekonomiye katkı sağlayacağına inanıyordu. Vekâlet, mevcut zeytinliklerin ıslah edilmesi ve yabani zeytin ağaçlarının yenilenmesi amacıyla bir kanun tasarısı hazırladı. Bu çalışma 23 Ocak 1939 tarihinde müzakere için gündeme alındı.⁹⁴⁹

Kanunun birinci maddesi, zeytinliklerin bakımına dair tüm yetkiyi Ziraat Vekâleti'ne veriyordu. İkinci maddede, yabani zeytinlik sahalarının Ziraat Vekâleti tarafından tespit edileceği yer alıyordu. Üçüncü maddeye göre, yabani zeytinlikleri aşılama isteyenler bir dilekçe ile başvuru yapabilecekti. Dördüncü maddede, başvurusu onaylananlara zeytinlik tapusu verileceği yer alıyordu.⁹⁵⁰

Kanunun beşinci maddesi, zeytin ağaçlarının ekilemediği yerlerdeki durumu tayin ediyordu. Buna göre; zeytin teşkilâtının kurulamadığı sahalarda, yabani zeytin ağaçlarının aşılmasından, bölgenin ziraat ve orman idareleri sorumlu olacaktı. Altıncı madde, ormanlar içerisinde yer alan zeytin ağaçlarının bakımını kapsıyordu. Maddeye göre; devlet ormanları içindeki yabani zeytin ağaçları yerlerinde aşılana bilecekti. Bu iş için gerekli izinler, bölgenin orman idaresince verilecekti. Yedinci madde, askerî bölgelerde bulunan zeytin ağaçlarının bakımını ele alıyordu. Birinci derece askerî bölgelerde bulunan aşılı zeytinlerin bakımı, yabani zeytinlerin aşılama işleri Zeytin Bakımı Teşkilatı'nın vereceği talimat altında, bölgenin askerî makamlarınca yaptırılacaktı.⁹⁵¹

Tasarının sekizinci maddesinde, bir şahsa bırakılması planlanan zeytinliklerin durumu yer alıyordu. Devlet malı sayılan zeytinliklerden; aşılama üzere bir şahsa, şirkete veya köylülere verilecek yabani zeytinlik sahası yirmi hektardan fazla olamazdı. Ancak aldığı sahayı belirtilen sürede verimli hale getirenlere, aynı miktarda yeni parçalar verilebilirdi. Zeytinliklerin dağıtımında önce toprak sahibi olmayanlar tercih edilecekti. Ardından en yakın köylüler ile küçük çiftçiler değerlendirilecekti. Maddeyle ilgili müzakereler devam ederken İzmir Milletvekili Halil Bey söz aldı. Geliştirilmesi planlanan zeytinlik sahasının çok geniş olduğunu belirtti. Bu alanlar, birer servet kaynağıydı. Kendisi mevcut zeytin ağaçlarını daha iyi hale getirmek için Zeytin İhya Kurumu kurulmasını, hükûmetin bu iş için gerekli yatırımı yapmasını istedi. Bu sebeple sekizinci maddeye “*Heyeti Vekile kararı ile bu 20 hektar saha genişletilebilir*” şeklinde bir fıkra eklenmesini teklif etti. Halil Bey'in önerisi, sekizinci maddeye eklendi.⁹⁵²

⁹⁴⁹ TBMMZC, C. XXIX, D. 5, B. 25, (23 Kânunusani 1939), s. 127-129.

⁹⁵⁰ TBMMZC, C. XXIX, D. 5, B. 25, (23 Kânunusani 1939), s. 136-139.

⁹⁵¹ TBMMZC, C. XXIX, D. 5, B. 27, (26 Kânunusani 1939), s. 147.

⁹⁵² TBMMZC, C. XXIX, D. 5, B. 27, (26 Kânunusani 1939), s. 147.

Kanunun dokuzuncu maddesi, ağaçlar için verilecek kredi miktarını belirliyordu. Hektar başına 15 ağaçtan fazla ve 10 ağaçtan aşağı olmamak üzere, yabani zeytinlikleri aşılı bir hale getirmeyi taahhüt edenlere kredi sağlanacaktı. Bu kredi, ağaç başına 1 lira olmak üzere, Ziraat Bankası tarafından verilecekti. Onuncu madde, zeytin bakım paralarının tahsil edilmesi hakkındaydı. Bankalar, parayı iki taksitte vermeyi planlıyordu. Buna göre ilk taksit, arazi tamamen temizlenip aşılarmaya elverişli hale geldiğinde ödenecekti. Zeytinliklerde yapılan aşılarmın başarı oranı %90'a ulaştığında ise ikinci taksit ödemeleri başlayacaktı. Taahhüt ettiği vakitte aşılama işini bitiremeyenlerin durumu on birinci maddede ele alınıyordu. Buna göre aldığı arazi parçasını aşmaya hazır bir hale getirerek, Ziraat Bankası'ndan ilk taksiti alıp da o mevsimde aş işini bitiremeyenlerin tapusu iptal edilecekti. Bu kişiler, bankadan aldıkları kredileri, faizi ile ödemek zorundaydı. Tasarının on ikinci maddesi, aşılı zeytinliklerin bakımı hakkındaydı. Aşılı zeytinliklerin bakım işleri için zeytin üreticilerine, Ziraat Bankası tarafından kısa vadeli ödemeler yapılacaktı. Bu yardımlar, mahsulün satış mevsiminde verilecekti. Muayyen alanlardaki zeytinliklerin durumu, on üçüncü maddede yer alıyordu. Bu arazilerin değeri yüksekse, zeytini işleme teklifi önce toprak sahibine yapılacaktı. Ağaçların değeri fazlaysa da ilk teklif ağaç sahibine götürülecekti. Taraflar anlaşamadığı takdirde karar hükûmete ait olacaktı. Zeytinliklerdeki yasaklar, on dördüncü maddede belirtiliyordu. Zeytinliklere deve ve keçi sokulması, başıboş hayvan bırakılması ve zeytin sahalarında ağıl yapılması yasaklanıyordu. Burada kullanılan hayvanların, iş esnasında ağızlık takması zorunluydu. Yasaklara uymayan kişilere; belediye memurları, köy ihtiyar heyetleri ve zabıta memurları tarafından hafif para cezasına hükmediliyordu.⁹⁵³

Kanunun on beşinci maddesi, zeytin ağaçlarının teşviki için tasarlanmıştı. Buna göre; beş yüz ağaçtan aşağı olmamak üzere yabani zeytin aşılarmalara, aşılı zeytinlerin bakımını yapanlara Ziraat Vekâleti tarafından para ödülü verilecekti. On altıncı madde ağaç budama işlemlerinde kullanılacak aletler ve aş takımlarının, Ziraat Vekâleti tarafından tedarik edileceğini belirtiyordu. Budama işlerini ise budama ustaları ve uzman üreticiler yapacaktı. Zeytinliklerin bakımını aksatan kişilere verilecek ceza, kanunun on yedinci maddesinde düzenlenmişti. Buna göre bakım işlerini vaktinde yapmayanlardan, para cezası temin edilecekti. Bu cezalar 5 lira ve 100 lira arasında değişiyordu. Madde okunduktan sonra, bu cezaların yeterli olup olmadığına dair müzakereler başladı. Görüşmeler sonrasında, cezaların yeterli olduğuna karar verildi.⁹⁵⁴

⁹⁵³ TBMMZC, C. XXIX, D. 5, B. 27, (26 Kânunusani 1939), s. 147-148.

⁹⁵⁴ TBMMZC, C. XXIX, D. 5, B. 27, (26 Kânunusani 1939), s. 148.

Zeytinlikleri aşılama işini vaktinde yapmayanların alacağı cezalar, on sekizinci madde ile detaylandırılıyordu. Çiftçiler, verilen süre içinde aşılama ve temizleme işini tamamlamazsa, bu işler için verilen izinler geçersiz sayılacaktı. Ayrıca vekâlet tarafından verilen sahalara geri alınacaktı. Kanunun on dokuzuncu maddesi, zeytinlikler için alınacak tedbirlere yer veriyordu. Tasarıya göre, tüm tedbirler Ziraat Vekâleti tarafından alınacaktı. Ancak İktisat Vekâleti gerekli gördüğü durumlarda zeytinyağı fabrikalarını, sanayi müfettişleri ve mühendisleri ile teftiş edebilecekti. Bu teftiş sonrasında yetkililer, raporlarının birer kopyasını Ziraat Vekâleti'ne vermekle yükümlüydü. Zeytinliklerin Ziraat ve İktisat Vekâletleri tarafından, ortak bir şekilde teftiş edilecek olması milletvekilleri arasında tartışıldı. Konuyla ilgili söz alan ilk kişi, Balıkesir Milletvekili Enver Bey oldu. İlgili maddenin Ziraat Vekâleti'nin kendi sahası dışında bulunan zeytinyağı sanayisine el koyma anlamına geldiğini, bu durumun İktisat ve Ziraat Vekâletleri arasında bir uyumsuzluk yaratacağını ifade etti. Ziraat Encümeni'ne göre maddede herhangi bir ikilik yoktu. Zeytinyağı fabrikaları ve yağhaneler doğrudan Ziraat Vekâleti'nin alanına giriyordu. Sanayi maddelerinin temelini oluşturan ürünler, hali hazırda Ziraat Vekâleti tarafından karşılanıyordu. Dolayısıyla madde okunduğu şekliyle kabul edilmeliydi. Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey de kanun maddesiyle ilgili bir değerlendirme yaptı. Tasarının hem Ziraat hem de İktisat Vekâleti'ne vazifeler verdiğini ifade etti. Ziraat Vekâleti'nin aldığı ödenekleri başka bir işte kullanmayacağını, diğer vekâletlere rehberlik etmek amacıyla bu sorumluluğu aldığını belirtti. Ona göre oluşabilecek yanlış anlaşılımları ortadan kaldırmak için maddenin başını ve sonunu birleştirmek yeterliydi. Bir diğer yöntem ise bu görevi doğrudan İktisat Vekâleti'ne vermektir.⁹⁵⁵

Antalya Milletvekili Rasih Bey de maddede endişe yaratacak bir durum olmadığına dikkat çekiyordu. Ona göre her iki vekâlet de iyi bir şekilde rehberlik yapmalı ve üreticiye kolaylık sağlamalıydı. Hakkı Tarık Bey, müzakerelerin hızlı bir şekilde tamamlanması için bir takrir verdi.⁹⁵⁶ Bu takrir, tedbirlerin alınmasında önceliği Ziraat Vekâleti'ne veriyordu. İktisat Vekâleti ise, gerekli durumlarda zeytinyağı fabrikalarını teftiş etme hakkına sahip oluyordu. Her iki vekâlet de, işletmelere ait raporların hazırlanmasında yetkiliydi. Hakkı Tarık Bey'in takriri kabul edilerek, tasarıda yer aldı. Kanunun yirminci maddesi, fabrika kurma şartlarını belirliyordu. Ziraat Vekâleti tarafından gerekli izinler alındıktan sonra, zeytinlik içinde yağhane veya fabrika inşa edilebilirdi. Aksi takdirde inşa olunan fabrikalar işletmeye açılmayacaktı. Bu

⁹⁵⁵ TBMMZC, C. XXIX, D. 5, B. 27, (26 Kânunusani 1939), s. 149-151.

⁹⁵⁶ TBMMZC, C. XXIX, D. 5, B. 27, (26 Kânunusani 1939), s. 151.

kurallara uymayanlar hakkındaki hükümler ise yirmi birinci maddede ele alınıyordu. Mevcut tedbirleri almayan işletme sahipleri, para cezası ile yargılanacaktı.⁹⁵⁷

Yirmi ikinci madde, herhangi bir suç durumunda, Sulh Mahkemeleri'ni bu cezalara bakmakla görevlendiriyordu. Tasarının yirmi üçüncü maddesi, yabancı ağaçların aşılmasını sağlayan 1528 numaralı kanun hükümlerini⁹⁵⁸ geçersiz sayıyordu.⁹⁵⁹ Görüşmeler sonrasında kabul edilen kanun,⁹⁶⁰ 7 Ocak 1939 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.⁹⁶¹ Kanuna ek olarak; zeytinciliğin ıslah edilmesi ve yabancı zeytinliklere aşı yapılması için bir tüzük de hazırlanmıştır. 28 Şubat 1940'ta bu tüzüğün yürürlüğe konulması kabul edilmiştir.⁹⁶²

2. Giresun Milletvekillerinin Ekonomi Politikalarına Yönelik Çalışmaları

a. Tütün Rejisine Yönelik Gelişmeler

Tütün Rejisi, Duyunu Umumiye'nin kuruluşuyla ortaya çıkan ve yabancı sermaye yatırımı olarak tanımlanan bir sistemdir. Osmanlı Devleti, 19. yüzyılda yabancı devletlerden aldığı dış borçları ve faizleri ödemeyecek duruma gelmiş; 1875 yılında iflas ettiğini duyurarak, dış borçları ödemeyi durdurduğunu ilan etmiştir. Devletin borçlarının ödenmesini teminat altına almak amacıyla kurulan Tütün Rejisi, 1887 yılında Samsun'da bir tütün fabrikası açarak faaliyetlerine başlamıştır.⁹⁶³

Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, tütün ve sigara kâğıdı tekeli hakkında bir takrir hazırlamıştı. Türkiye'de kıyılmış tütün ve sigara gibi ürünlerin imalini devlet tekeline almayı hedefleyen bu çalışma⁹⁶⁴ 8 Aralık 1924 tarihli Meclis oturumunda Ziraat ve Maliye Encümenleri'ne gönderildi.⁹⁶⁵

İncelenme süreci tamamlandıktan sonra takrir, 22 Aralık 1924'te yeniden gündeme geldi. Hakkı Tarık Bey'in Meclis işleyişi hakkında bir eleştirisi vardı. Kendisi yaklaşık iki ay önce bu takriri Meclis'e gönderdiğini, Maliye Encümeni'nin bütçe kanunları ile meşgul olduğu

⁹⁵⁷ TBMMZC, C. XXIX, D. 5, B. 27, (26 Kânunusani 1939), s. 155-156.

⁹⁵⁸ İlgili kanun, devlet ormanlarında bulunan yabancı zeytin ağaçlarının aşılmasını esasına dayanıyordu. Kanun yabancı ağaçların yüzde ellisinden yemiş elde edilmesini hedefliyordu. Ağaçların aşılama işinden İktisat Vekâleti sorumluydu. Bkz. "Yabancı Ağaçların Aşılama Hakkında Kanun", *T.C. Resmî Gazete*, S. 1217, 16 Haziran 1929, s. 7547-7551.

⁹⁵⁹ TBMMZC, C. XXIX, D. 5, B. 27, (26 Kânunusani 1939), s. 156.

⁹⁶⁰ "Çiftçilere Büyük Müjde", *Türk Dili*, 27 İkincikânun 1939, s. 1.

⁹⁶¹ "Zeytinciliğin İslahı ve Yabancılarının Aşılattırılması Hakkında Kanun", *T.C. Resmî Gazete*, S. 4126, 7 Şubat 1939, s. 11239-11240.

⁹⁶² BCA, 30-18-1-2, 90-18-19, 28-02-1940.

⁹⁶³ Hülya Öztürk, "Osmanlı Dış Borçları, Tütün ve Reji İdaresi'nin Faaliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, S. 21, 2023, s. 58.

⁹⁶⁴ İnan, *Medenî Bilgiler ve Mustafa Kemal...*, s. 209.

⁹⁶⁵ TBMMZC, C. XI, D. 2, B. 18, (8 Kânunuevvel 1340), s. 23.

için bu çalışmaya yeterince zaman ayırmadığını belirtti. Milletvekili bu bağlamda, müzakere sürecini hızlandırmak için konuyla ilgilenecek özel bir encümen kurulmasını da teklif etti. Bu teklif, Dâhili Nizamname 'ye uygun bulunarak kabul edildi.⁹⁶⁶

Maliye Vekâleti, 13 Ocak 1925'te yeni bir kanun tasarısı hazırladı. Bu tasarı, tütün üretiminin ve gelirlerinin bir süre hükûmet tarafından idare edilmesi esasına dayanıyordu. Kanun gerekçesine göre; Tütün Rejisi'nin şubat ayında kaldırılması, yeni kanunun mart ayında yapılacak olması gelirlerin toplanması konusunda sorunlar yaratabilirdi. Bu nedenle hükûmet, bir süreliğine tek el usulünü idare etmek zorundaydı. Bu gerekçe ile kanun tasarısı, 14 Ocak 1925'te Başvekâlet'e gönderildi.⁹⁶⁷

TBMM, 25 Şubat 1925'te "*Tütün İnhisarı Hakkındaki Kanun*" tasarısını müzakere için gündeme aldı. Kanunun birinci maddesi, 1 Mart 1925 tarihinden itibaren tütün ve sigara işlerinden hükûmetin sorumlu olduğunu belirtiyordu. İkinci madde, hükûmetin bu yetkiyi 1925 mali yılına kadar kullanabileceğine dikkat çekiyordu. Üçüncü maddede tütün rejilerinin, belirli bir meblağ karşılığında tütün ve sigara üretimi yapabileceği yer alıyordu. Tasarının dördüncü maddesiyle geçici yönetim tarafından belirlenen fiyatlar, Usulü Muhasebe-i Umumiye Kanunu dışında bırakılıyordu. Beşinci maddeye göre geçici yönetim memurları, devlet memurları gibi sınıflandırılacaktı.⁹⁶⁸

Altıncı madde; kanunun yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla şirketlerin sigara kâğıdı, beyaz kopya kâğıdı ithal etmesini ve bunların ticaretini yapmayı yasaklıyordu. Kanundan önce, Türkiye için sipariş edilmek şartıyla ithal edilen ürünlerin ise üç ay gümrük ambarında kalması zorunluydu. Bu kısım, yedinci maddede detaylı bir şekilde değerlendiriliyordu. Sekizinci madde, yasanın yayımlandığı tarih itibarıyla elinde sigara kâğıdı ve beyaz kopya kâğıdı bulunduranların, bu ürünleri valiliğe teslim etmesi gerektiğini belirtiyordu. Bunun için belirlenen süre bir haftaydı. Dokuzuncu maddeye göre sigara kâğıdı tüccarları, bir beyanname vererek ürünlerin değerini tespit edebilecekti. Tasarının onuncu maddesi, perakende satış yapanların da bir beyanname vermek zorunda olduğunu vurguluyordu. On birinci maddede beyanname vermeyenlerin, para cezasıyla yargılanacağı yer alıyordu. On ikinci madde, yasanın yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla sigara kâğıdı kabı ve kutusu üretimini yasaklıyordu. On üçüncü madde, yasak olduğu halde bunları üretenlerden para cezası alınacağını belirtiyordu. On dördüncü madde, kaçak sigara kâğıtlarının ebat ve ölçülerine göre ceza alınacağına yer verirken, on beşinci madde kaçak tütün hakkındaki cezaların beş katına çıkarıldığına dikkat

⁹⁶⁶ TBMMZC, C. XI, D. 2, B. 25, (22 Kânunuevvel 1340), s. 207.

⁹⁶⁷ TBMMZC, C. XIV, D. 2, B. 64, (25 Şubat 1341), B. 64'ek, S. Sayısı: Belirtilmemiş, s. 1-8.

⁹⁶⁸ TBMMZC, C. XIV, D. 2, B. 64, (25 Şubat 1341), s. 312-315.

çekiyordu. Kanunun on altıncı maddesine göre devlet, tütün ve sigara kâğıtlarının üretiminden ve takibinden sorumluydu.⁹⁶⁹

Müzakereler sırasında milletvekillerinin en çok tartıştığı konu, devlet memurlarının bu kanunun takibinden sorumlu olmasıydı. Dersim Milletvekili Feridun Fikri Bey, herhangi bir devlet memurunu bu işe karıştırmamanın doğru olmayacağını belirtirken; İstanbul Milletvekili Rauf Bey, Sinop Milletvekili Yusuf Kemal Bey, Diyarbakır Milletvekili Zülfü Bey ise bu memurlarının kimler olduğunun açık bir şekilde belirtilmesini istiyorlardı. Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, kanunun uygulamasında oluşabilecek karışıklıkları önlemek için yeni bir teklifte bulundu. Bu teklife göre; maliye memurları, polis ve jandarma gibi asayişî sağlamakla görevli memurlar, kanunun uygulanmasından sorumlu olacaktı. Hakkı Tarık Bey'in teklifi kabul edilerek, on altıncı madde bu şekliyle güncellendi. On yedinci madde yapılacak ihbar ve takip üzerine, kaçakçılardan alınacak para cezalarının hemen temin edileceğini ifade ediyordu. On sekizinci maddeyle kanun, yayımlandığı tarih itibarıyla geçerli kılınıyordu. On dokuzuncu madde ise İcra Vekilleri Heyeti'nin yasayı yürütmekle görevli olduğunu belirtiyordu.⁹⁷⁰

Kanun, 26 Şubat 1925'te kabul edilmiştir. 2 Mart 1925 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun kabul edilmesiyle, tütün üretimi ile ilgili tüm faaliyetler hükûmet denetimi altına alınmıştır.⁹⁷¹

b. Yerli Malından Kumaş Giyilmesi Hakkındaki Kanun

Türkiye Cumhuriyeti, her faaliyetini ulusal kaynaklara dayandırmak istemiştir. Siyasi bağımsızlığın, ekonomik bağımsızlıkla doğrudan ilgili olduğunu bilen hükûmet, ülkede yerli bir sermaye oluşturmayı hedeflemişti. Her fırsatta yerli malı kullanımına vurgu yapan Meclis, bu amaçla bir kanun tasarısı hazırladı. “*Yerli Kumaştan Elbise Giyilmesi Hakkındaki Kanun*” olarak ifade edilen bu tasarı, 9 Aralık 1925 tarihli oturumda gündeme alındı.⁹⁷²

Müzakereler başlarken Aksaray Milletvekili Besim Bey söz alarak, kanun hakkında genel bir açıklamada bulundu. Besim Bey, Türkiye'nin eski dönemlerden itibaren türlü düşmanlıklara maruz kaldığını ve yoksul bırakıldığını hatırlattı. Ona göre bir ülke yalnızca düşman ve silahla yok edilemezdi, ekonomik açıdan bağımsız olmama durumu da ülkeler için büyük bir tehlikeydi. Konuşmalarında ekonomik bağımsızlığa sık sık vurgu yapan Besim Bey'e

⁹⁶⁹ TBMMZC, C. XIV, D. 2, B. 64, (25 Şubat 1341), s. 315-317.

⁹⁷⁰ TBMMZC, C. XIV, D. 2, B. 64, (25 Şubat 1341), s. 317-319.

⁹⁷¹ “Tütün İdare-i Muvakkatası ve Sigara Kâğıdı İnhisarı Hakkında Kanun”, *Resmî Ceride*, S. 86, 2 Mart 1341, s. 1.

⁹⁷² Aysu Özçaylak, *Cumhuriyet Dönemi Ekonomisinde Yerli Malı Politikaları Ve Uygulamaları*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2017, s. 96.

göre yurt dışından kumaş getirtmek yerine ülke içinde kumaş üretilmesi çok kıymetliydi. Ayrıca bu kanunun kabul edilmesiyle, ülkedeki yüzlerce kişinin de istihdam edilmesi kolaylaşacaktı. Siyasi başarıların ekonomik başarılarla bağlantılı olduğunu belirten Besim Bey, ülkede yerli kumaş üretiminin desteklenmesi ve halkın bu kumaşları kullanması için denetimin sağlanması gerektiğine dikkat çekti. Besim Bey'in ardından söz alan Gümüşhane Milletvekili Zeki Bey, Ardahan Milletvekili Talat Bey, Konya Milletvekili Hacı Bekir Bey ve Denizli Milletvekili Mazhar Müfit Bey de Besim Bey'i haklı buluyorlardı. Ancak onlara göre kanunun eksik kısımları vardı ve ülkede bir sermaye sıkıntısı yaşanıyordu. Mevcut fabrikaları ıslah etmeden, yeterli sermayeyi oluşturmadan herkesin yerli kumaş giymeye zorlanması bu açıdan uygun değildi.⁹⁷³

Giresun Milletvekili Tahir Bey, teklif edilen bu kanunun kıymetli bir amaç için yapıldığına dikkat çekiyordu. Kendisi ülke içindeki üretim ihtiyacını karşılamamanın ve ithalatı olabildiğince önlemenin, insanların ortak amacı olduğunu belirtti. Tahir Bey; kendisine ve ailesine elbise aldığında özellikle yerli kumaşları tercih ettiğini, ancak alınan bu kumaşların çok eski olduğunu ve herhangi bir yenilik taşımadığını ifade etti. Ona göre; bu konuda Avrupa ile rekabet edilmek isteniyorsa, öncelikle fabrikalar ıslah edilmeliydi. Meclis bu konuda gerekli adımları atmalıydı. Zira insanlar alışverişte kaliteli kumaşlar arıyordu, moda sürekli değişiyordu ve yerli malı üretiminde bu konu dikkate alınmalıydı. Gümüşhane Milletvekili Cemal Hüsnü Bey, konuyu üretim açısından ele alıyordu. Ona göre bu durum, basit bir ithalat ve ihracat konusu değildi. Var olan sanayi kuruluşları rekabete hazır duruma getirilmeliydi. Türkiye'nin ekonomik anlamda başarı sağlayabilmesi için sanayi faaliyetleri zorunlu olarak geliştirilmeliydi.⁹⁷⁴

Meclis'te gerçekleştirilen müzakereler sonrasında kanunun birinci maddesi; bedeli belediye tarafından ödenmek koşuluyla, elbise, ayakkabı, kumaş, şapka ve memurların tek örnek elbise ve kundura giyinmesini zorunlu kılıyordu. Yine birinci maddede, bu ürünlerin yerli malından tedarik edileceği belirtiliyordu. İkinci madde, tasarının yayımlandığı tarihten itibaren geçerli olacağını vurgularken, üçüncü madde yasayı yürütme yetkisini İcra Vekilleri Heyeti'ne veriyordu.⁹⁷⁵

⁹⁷³ TBMMZC, C. XX, D. 2, İ. 21, (9 Kânunuevvel 1341), s. 64-67.

⁹⁷⁴ TBMMZC, C. XX, D. 2, İ. 21, (9 Kânunuevvel 1341), s. 68-69.

⁹⁷⁵ TBMMZC, C. XX, D. 2, İ. 21, (9 Kânunuevvel 1341), s. 73-80.

“Yerli Kumaştan Kıyafet Giyilmesi Hakkındaki Kanun” müzakere edildiği gün kabul edilmiştir. 20 Aralık 1925 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁹⁷⁶ Bu kanunun kabul edilmesiyle millîleşme yolunda önemli bir adım atılmıştır.⁹⁷⁷

25 Şubat 1928 tarihinde; yerli kumaştan yapılan çamaşır ve ayakkabı bulmanın zor olduğu, bu durumun yasayı uygulamada sorunlar yarattığı gerekçesiyle kanunun birinci maddesinde bir düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemeye bağlı olarak, yerli kumaşlara ulaşamayan memurlara bazı muafiyetler tanınmıştır. 23 Mayıs 1933 tarihinde yapılan yeni bir değişiklik kanuna eklenmiş ve kumandanların da yerli malından kıyafet giyinmesi zorunlu tutulmuştur.⁹⁷⁸

c. Petrol Rejisine Yönelik Gelişmeler

Cumhuriyet kadrosu, ülke sınırları içerisinde yer alan petrol kaynakları hakkında birtakım çalışmalar yapmayı hedeflemiştir. Ülkedeki petrolü aramak ve işletme hakkını devralmak isteyen hükûmet, 1926 yılında bir Petrol Kanunu çıkarmıştı. Cumhuriyet Dönemi’nin ilk Petrol Kanunu olarak planlanan bu çalışmayla yabancı şirketlere verilen ayrıcalıklar kaldırılmıştı. İlgili kanunun ardından 1933’te Petrol Arama ve İşletmesi İdaresi, 1935’te Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü kurulmuştu. Böylelikle petrol başta olmak üzere tüm yer altı kaynakları hükûmet denetimi altına alınmıştı.⁹⁷⁹

Maliye Vekâleti; petrol ithalinin keyfiyete göre yapılmasını ve petrol ticaretinin haksız rekabete neden olmasını engellemek amacıyla bir kanun çalışması hazırlamıştı.⁹⁸⁰ Bu çalışma, 4 Ocak 1925’te İcra Vekilleri Heyeti’ne getirildi.⁹⁸¹ Meclis, 25 Ocak 1926 tarihli oturumunda “Petrol ve Benzin İnhisarı Hakkındaki Kanun” tasarısını müzakere için gündeme aldı.

Kanunun birinci maddesi ülkedeki petrol alım satımının serbest olduğunu ve hükûmetin bu konuda tek yetkili olduğunu belirtiyordu. İkinci maddede, araçları güçlendirmek için kullanılacak petrol gibi maddelerin bu inhisara tabi olmadığı yer alıyordu. Üçüncü madde, maliyet fiyatlarının Gümrük ve İstihlak Vergisi ile belirlendiğine ve bu ürünlerin kilosunun 8 kuruştan hesaplandığına dair hükümler içeriyordu. Dördüncü maddede, Türkiye sınırları içerisinde kaynağı bulunan petrol ve benzin satışında, üreticilerin serbest bırakılacağı belirtiliyordu. Beşinci maddeye göre hükûmet, petrol ve benzin hakkındaki tekeli bir müdür

⁹⁷⁶ “Yerli Kumaştan Elbise Giyilmesine Dair Kanun”, *Resmî Ceride*, S. 249, 20 Kânunuevvel 1341, s. 766.

⁹⁷⁷ BCA, 180-9-0-0, 110-536-4, 30-12-1925.

⁹⁷⁸ Özçaylak, *Cumhuriyet Dönemi Ekonomisinde...*, s. 97.

⁹⁷⁹ Umut Karabulut, “Petrol Kanunu (7 Mart 1954)”, *Atatürk Ansiklopedisi*, s. 1: <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/petrol-kanunu-7-mart-1954/>, Erişim Tarihi: 01.01.2025.

⁹⁸⁰ BCA, 30-18-1-1, 17-90-11, 31-01-1926.

⁹⁸¹ TBMMZC, C. XXI, D. 2, B. 45, (25 Kânunusani 1926), B. 45’ek, S. Sayısı: 29, s. 15.

aracılığıyla idare edecekti. Maliye Vekâleti de bu kişilerin seçiminde söz sahibi olacaktı. Giresun Milletvekili Tahir Bey, bu maddeyi ekonomik açıdan uygun bulmuyordu. Her tek el ve işletme için bir müdüriyet kurulması, birtakım masraflar oluşturabilirdi. Dolayısıyla bu madde güncellenmeli, daha ekonomik hükümler içermeliydi. Maliye Vekili Hasan Bey; Tahir Bey tarafından yapılan eleştirilerin encümende ele alındığını, ancak bu durumun gereksiz bir masraf olarak değerlendirilemeyeceğini açıkladı. İlerleyen dönemlerde Bütçe Kanunu yapılacaktı. Bu konu, orada daha detaylı bir şekilde müzakere edilecekti.⁹⁸²

Tasarının altıncı maddesi, petrol ve benzin tekelinin bir teşkilat tarafından yönetileceğine ve buradaki yetkilerin Maliye Vekili'ne ait olduğuna dikkat çekiyordu. Yedinci maddeye göre Petrol ve Benzin İnhisar Müdüriyeti'ne ait bütçe, Meclis tarafından düzenlenecekti. İlgili bütçeyi onaylama yetkisi Maliye Vekâleti'ne aitti. Sekizinci madde, kanunun yayımlandığı tarih itibarıyla petrol ve benzin ithalini yasaklıyordu. Yasanın yürürlüğe girdiği tarihten önce verilen siparişlerin, bir ay içinde yurda getirilmesine izin veriliyordu. Mallarını ihraç etmek isteyen kişiler ise bu konuda özgür bırakılacaktı. Kanunun dokuzuncu maddesine göre, yayımlandığı tarihten önce yurda getirilen petrol ve benzin miktarları bir ay içerisinde bildirilmeliydi. Kişiler ya da kurumlar, bir beyanname vererek bu işlemi gerçekleştirebilecekti. Kanunun onuncu maddesi, bir önceki maddede belirtilen ürünlerin iki ay içinde satılmaması durumunda, kalan petrol ve benzinin her kilosundan 8 kuruş İnhisar Vergisi alınacağını beyan ediyordu.⁹⁸³

On birinci madde, elinde petrol ve benzin bulunduğu halde beyanname vermeyen toptan satıcıların geçen her gün için 50 lira, perakendecilerin ise 10 lira para cezası alacağını belirtiyordu. Giresun Milletvekili Tahir Bey'in on birinci madde hakkında bir teklifi vardı. Kendisi, ilgili maddede belirtilen “ *her gün*” ibaresi yerine “ *her üç gün*” ifadesinin kanuna eklenmesini teklif etti. Maliye Vekili Hasan Bey, hali hazırda beyanname için bir süre verildiğini, bu nedenle Tahir Bey'in teklifinin kabul edilemeyeceğini ifade etti. Bunun üzerine Tahir Bey, teklifini geri aldı. Tasarının on ikinci maddesinde, elektrik ve havagazı tesisatlarında kullanılan aydınlatma bedelinin, %10 oranında vergiye tabi olduğu yer alıyordu. Bu faturalar her ay sonu, mal sandıklarına teslim edilecekti. On üçüncü maddeye göre kanun, yayımlandığı tarih itibarıyla geçerliydi. Adliye, Maliye ve Ticaret Vekâletleri bu yasayı yürütmekle

⁹⁸² TBMMZC, C. XXI, D. 2, B. 45, (25 Kânunusani 1926), s. 252-254.

⁹⁸³ TBMMZC, C. XXI, D. 2, B. 45, (25 Kânunusani 1926), s. 255-258.

görevliydi.⁹⁸⁴ “*Petrol ve Benzin İhisarı Hakkındaki Kanun*” 25 Ocak 1926’da kabul edilmiştir. 7 Şubat 1926 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁹⁸⁵

d. Kazanç Vergisi Hakkındaki Kanun

Türkiye’de kazançlar üzerinden vergi alma sistemi Tanzimat Dönemi’nden önce başlamıştır. “*İhtisap Resmî*” olarak alınan vergi, Tanzimat’tan sonra kaldırılmıştır. Sonraki dönemlerde arazi ve bina vergilerinin alınmasıyla Kazanç Vergisi yeniden gündeme gelmiştir. Bu vergi 1926 yılına kadar “*Temettü Vergisi*” adı altında toplanmaya başlamıştır. Aynı yıl verginin ismi “*Kazanç Vergisi*” olarak değiştirilmiştir.⁹⁸⁶

Maliye Vekâleti, vergilerin düzenli ve adil bir şekilde toplanması amacıyla bir kanun çalışması hazırlamıştı. “*Kazanç Vergisi Kanunu*” ismini taşıyan bu tasarı 30 Ocak 1926 tarihinde TBMM gündemine alındı. Birinci oturum müzakerelerinde ilk iki madde görüşüldü. Kanunun bu bölümünde Türkiye Cumhuriyeti’nde ticaret ve sanatla ilgilenen kişilerin, bu vergileri ödemekle yükümlü olduğu vurgulanıyordu. Öğretmenler, yazarlar, mütercimler, tarım işçileri, çobanlar, hastabakıcılar ve ebeler bu vergiden muaf olacaktı. Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, muafiyetlere dair hükümlerin yetersiz olduğunu düşünüyordu. Hükûmet, bütün yazar ve mütercimleri bu vergiden muaf tutuyordu. Ancak makale ya da köşe yazısı yazarların durumu burada göz ardı ediliyordu. Zonguldak Milletvekili Tunalı Hilmi Bey de bu konuda Hakkı Tarık Bey’i destekliyordu. Milletvekillerine göre muafiyet verilenlere dair hükümler daha açık ve net olmalıydı. Maliye Vekili Hasan Bey gazete sahibi kimliğiyle yazı yazarların, vergiden muaf olmadığını ifade etti. Bu kişiler, vergiyle mükellef olan memurlar gibi üzerine düşen sorumluluğu almalıydı. Hasan Bey’e göre bu uygulama oldukça doğal ve adildi. Görüşmelerin ardından kanun maddesi, esas şekliyle kabul edildi.⁹⁸⁷

Kanunun ikinci müzakeresi, 3 Şubat 1926’da gerçekleşmişti. Bu oturumda Kazanç Vergisi’ne ait kâr ve zarar hesaplamaları değerlendirildi. Kazanç Vergisi hakkındaki beyanname ve defterlerin beş sene boyunca saklanması kararı alındı. Belirtilen süre milletvekilleri arasında tartışma konusu oldu. Bir grup milletvekili bu süreyi fazla buluyordu. Onlara göre beş sene boyunca bu defterlerin saklanması hem Ticaret Encümeni’ne hem de mükellefe yükü. Defterlerin saklanması için kabul edilmesi gereken ideal süre üç yıldır. Maliye Vekâleti, vergi defterlerini saklama uygulamasının mükellefin lehine olduğunu düşünüyordu.

⁹⁸⁴ TBMMZC, C. XXI, D. 2, B. 45, (25 Kânunusani 1926), s. 258-259.

⁹⁸⁵ “Petrol ve Benzin İhisarı Hakkında Kanun”, *Resmî Ceride*, S. 290, 6 Şubat 1926, s. 947.

⁹⁸⁶ İnan, *Medenî Bilgiler ve Mustafa Kemal...*, s. 179.

⁹⁸⁷ TBMMZC, C. XXI, D. 2, B. 47, (30 Kânunusani 1926), s. 301-303.

Defter sistemiyle her şey kayıt altına alınmış oluyordu ve bu şekilde oluşabilecek karışıklıkların önü kesiliyordu. Dolayısıyla beş senelik bu uygulama kabul edilmeliydi. Müzakereler sonucunda kanun hükmünün bu şekilde uygulanması kararına varıldı.⁹⁸⁸

İkinci müzakerelerde ele alınan bir diğer konu vergi beyannamelerinin zamanında verilmesiydi. Bu bağlamda şubat ayının başlangıcında beyannamelerin verilmesine karar verildi. Vergi oranları, beyannamelerde belirtilen kazançlara göre hesaplanacaktı. Bu oturumda kanunun ikinci bölümü de değerlendirildi. İlgili bölüm, beyannameye tabi olmayanları ve onlara ait vergileri kapsıyordu. Bir binada ticaret ve sanat işleriyle meşgul olan kişiler beyanname vermek zorunda değildi. Bu kişilerin ödeyecekleri vergi miktarı, ticarethanelerine ödedikleri yıllık ücrete göre hesaplanacaktı.⁹⁸⁹

4 Şubat 1926 tarihli oturumda ikinci bölüm müzakerelerine devam edildi. Bu oturumda ele alınan ve en çok tartışılan konu, ruhsat tezkereleri için ödenecek harç miktarıydı. Kanunun otuz sekizinci maddesi olarak belirlenen bu kısma göre işçiler ruhsat tezkereleri için yarım lira; seyyar satıcılar 1 lira; beyannameye tabi olmayanlar 2 lira; beyannameye tabi olanlar 10 lira harç bedeli ödemeliydi. Harç konusu Meclis'te tartışma konusu oldu. Milletvekilleri, halkın hali hazırda birçok vergi ile mükellef olduğunu, ayrıca bir harç bedeli istemenin halka yük olacağını düşünüyordu. Onlara göre ya bu oranlar azaltılmalıydı ya da madde kanundan çıkarılmalıydı. Özellikle Malatya Milletvekili Reşit Bey ve Giresun Milletvekili Tahir Bey harç bedellerini eleştiriyorlardı. Giresun Milletvekili Tahir Bey, bu konu hakkında Meclis'e bir teklifte bulundu. Teklif; beyannameye tabi olan serbest meslek çalışanlarının 3 lira, beyannameye tabi olan ticarethane sahiplerinin 5 lira harç bedeli ödemesi esasına dayanıyordu. Seyyar satıcılar ise beyannameden muaf tutuluyordu. Tahir Bey'in teklifi, uygulamada sorunlar yaratabileceği gerekçesiyle reddedildi.⁹⁹⁰

“*Kazanç Vergisi Kanunu*” tasarısına ait üçüncü müzakere 6 Şubat 1926'da gerçekleşmişti.⁹⁹¹ 24 Şubat 1926 tarihli oturumda ise kanunun dördüncü müzakeresi yapılmış ve bu oturumda tasarının kabulüne karar verilmiştir.⁹⁹² Ancak oylamada yanlışlık yapıldığı gerekçesiyle kanun, 27 Şubat 1926'da yeniden oya sunulmuş ve bu oturumda kanun tasarısının kabulü kesinleşmiştir.⁹⁹³

⁹⁸⁸ TBMMZC, C. XXIX, D. 2, B. 32, (3 Şubat 1926), s. 35, 41.

⁹⁸⁹ TBMMZC, C. XXIX, D. 2, B. 32, (3 Şubat 1926), s. 43-51.

⁹⁹⁰ TBMMZC, C. XXII, D. 2, B. 50, (4 Şubat 1926), s. 69-71.

⁹⁹¹ TBMMZC, C. XXII, D. 2, B. 51, (6 Şubat 1926), s. 77-96.

⁹⁹² TBMMZC, C. XXII, D. 2, B. 60, (24 Şubat 1926), s. 297.

⁹⁹³ *Kanunlar Dergisi*, C. IV, 7 Şubat 1926, s. 365-367.

Kanun 14 Mart 1926 tarihli Resmî Gazete ile yürürlüğe girmiştir.⁹⁹⁴ “*Kazanç Vergisi Kanunu’nun*” kabulüyle kişi, şirket ve serbest meslek sahiplerinin kazançları kontrol altına alınmıştır. Kamu idarelerinin geliri ile ticarethanelerin geliri birbirinden ayrılmıştır.⁹⁹⁵

e. Veraset ve İntikal Vergisi

Veraset ve İntikal Vergisi, bir servet vergisi olarak ortaya çıkmıştır. Kişiler arasında servetin paylaşılması temeline dayanan bu vergi, düzenli bir şekilde temin edilemiyordu. Bu vergiyle; ailede vefat durumunun yaşanması ya da malların el değiştirmesi sonucunda ortaya çıkan gelir dağılımındaki adaleti sağlamak hedefleniyordu.⁹⁹⁶ Maliye Vekâleti, bu gibi ölüm ve yer değişikliği durumlarında karışıklık yaşanmaması adına bir kanun tasarısı hazırladı.⁹⁹⁷

TBMM, 27 Mart 1926’da “*Veraset ve İntikal Vergisi Hakkındaki Kanun*” tasarısını müzakere için gündeme aldı. Kanunun birinci bölümü, verginin konusunu kapsıyordu. Buna göre kanun; vasiyet durumlarında gerçekleşen mal paylaşımından ya da bir kişiden diğerine intikal eden mallardan vergi alınacağını belirtiyordu. İkinci bölümde, kanun için yapılacak beyannamelere yer veriliyordu. Tasarıya göre; vefat durumu gerçekleştiğinde bir beyanname verilerek bu durum duyurulmalıydı. Menfaatlar, bu şekilde kendilerine bırakılan mallardan yararlanabilecekti.⁹⁹⁸

Üçüncü bölüm, vergiye tabi olan taşınır ve taşınmaz malların değeri hakkında hükümler içeriyordu. Bu mallar için belediyeden ve ticaret odasından seçilen üyeler bir heyet kuracaktı. Malların değeri, bu heyet tarafından yapılacak çalışmalarla belirlenecekti.⁹⁹⁹

Kanun tasarısının ikinci müzakeresi, 29 Mart 1926’da gerçekleşmişti. Bu oturumda kanunun dördüncü bölümü ele alındı. Vergilerin oranı, ne zaman ve hangi şekilde ödenmesi gerektiği bu kısımda detaylı olarak açıklandı.¹⁰⁰⁰

Otuz ikinci madde, bu bölümün en çok tartışılan kısmıydı. İlgili madde “*Emvali menkulenin intikalinde vergi akabi tahakkukunda bilâ-mehil tahsil edilir. Belediye ve liman idareleri ve alel-umum müessesatı resmiye ve hususiye nezdinde tescili icap eden ve bil-icap tescil olunan menkulâta ve bilâ-bedel intikafâta ait vergilelerin tesviye olunduğunun natık Mal*

⁹⁹⁴ “Kazanç Vergisi Kanunu” *T.C. Resmî Gazete*, S. 321, 14 Mart 1926, s. 1146.

⁹⁹⁵ *BCA*, 30-18-1-1, 18-23-8, 03-04-1926.

⁹⁹⁶ Havva Şafak, Hatice Yurtsever, “Servet Vergilerinden Veraset ve İntikal Vergisi Üzerine Değerlendirmeler”, *Ege Akademik Bakış*, C. XV, S. 1, Ocak 2015, s. 27-28; İnan, *Medenî Bilgiler ve Mustafa Kemal...*, s. 187.

⁹⁹⁷ *BCA*, 30-18-1-1, 17-81-5, 20-12-1925.

⁹⁹⁸ *TBMMZC*, C. XXIII, D. 2, B. 78, (27 Mart 1926), s. 358; “Büyük Millet Meclisinde”, *Hâkimiyeti Milliye*, 28 Mart 1926, s. 3.

⁹⁹⁹ *TBMMZC*, C. XXIII, D. 2, B. 78, (27 Mart 1926), s. 368.

¹⁰⁰⁰ *TBMMZC*, C. XXIII, D. 2, B. 79, (29 Mart 1926), s. 390-397; “Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu”, *Hâkimiyeti Milliye*, 30 Mart 1926, s. 2.

dairelerinden resmî makbuz olunmadıkça devairi mezkûrede tescil muamelesi ifa edilemez. İşbu verginin tediyesi hususunda emvali menkuleye vazı-ül-yet varisler yekdiğerinin mükellefiyetinden kefaleti müteselsile ile mesuldürler” şeklindeydi. Buna göre taşınabilir malların geçişinde vergiler, ek süre tanınmadan tahsil edilecekti. Trabzon Milletvekili Rahmi Bey, vergi tahsil edilmesi için planlanan günün çok kısa olduğunu, bunun için en az 15 gün süre verilmesi gerektiği belirtti. Aksi takdirde insanlar mağdur edilecekti.¹⁰⁰¹

Giresun Milletvekili Tahir Bey de bu maddenin son fıkrasını eleştiriyordu. Ona göre bu madde, birtakım karışıklıklara yol açabilirdi. Kendisi, bu amaçla bir takrir vererek otuz ikinci maddenin son fıkrasının kaldırılmasını istedi. Maliye Vekili Hasan Bey, maddenin karışıklığa yol açabilecek herhangi bir yönü olmadığını ancak kabul edilirse bu fıkranın kaldırılabileceğini belirtti. Tahir Bey’in teklifi Meclis tarafından kabul edildi ve “*İşbu verginin tediyesi hususunda emvali menkuleye vazı-ül-yet varisler yekdiğerinin mükellefiyetinden kefaleti müteselsile ile mesuldürler*” kısmı kanun maddesinden çıkarıldı.¹⁰⁰² Görüşmeler tamamlandıktan sonra kanun 3 Nisan 1926’da kabul edilmiştir. 17 Nisan 1926 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹⁰⁰³

f. Hususi İstihlak ve Eğlence Vergisi’ne Yönelik Gelişmeler

Umumi İstihlak Vergisi, Cumhuriyet Hükûmeti tarafından oluşturulan modern vergi kanunlarının ilki kabul edilmektedir. Hususi İstihlak ve Eğlence Vergisi olarak da tanımlanan bu vergi, pul yapıştırılması yoluyla temin edilmekteydi. Bu şekilde ticari faaliyetlerin her aşaması vergiye tabi tutuluyordu.¹⁰⁰⁴

Hakkı Tarık Bey, “*Umumi İstihlak ve Eğlence Hususi İstihlak Vergileri Hakkındaki Kanunlara Müzeyyel Kanun’un*”¹⁰⁰⁵ onuncu maddesinin düzenlenmesi için bir teklifte bulundu.¹⁰⁰⁶ Su içmenin, yemek yemenin ve yatacak bir yer bulmanın insanların en temel ihtiyaçlarından olduğunu belirten Hakkı Tarık Bey, bu gibi durumlar için vergi mükellefiyetlerinin düzenlenmesi gerektiğini düşünüyordu. Hakkı Tarık Bey’in teklifi 25 Haziran 1927 tarihli oturumda müzakere için gündeme alındı. “*Umumi İstihlak ve Eğlence*

¹⁰⁰¹ TBMMZC, C. XXIII, D. 2, B. 79, (29 Mart 1926), s. 399-400.

¹⁰⁰² TBMMZC, C. XXIII, D. 2, B. 79, (29 Mart 1926), s. 402-403.

¹⁰⁰³ “Veraset ve İntikal Vergisi Hakkında Kanun”, *Resmî Ceride*, S. 348, 17 Nisan 1926, s. 1271.

¹⁰⁰⁴ Onur Eroğlu, “Osmanlı Devleti’nin Son Dönemlerinden Cumhuriyet’in İlk Yıllarına Kamu Maliyesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 12, Özel Sayı, 2010, s. 76.

¹⁰⁰⁵ Günümüzdeki Katma Değer Vergisi gibi her türlü ekonomik ve ticari harcamaların vergilendirilmesi anlamına gelen bu kanun, TBMM tarafından 13 Şubat 1926’da kabul edildi. 24 Şubat 1926 tarihli Resmî Gazete’de yayımlandı. Bkz. “Eğlence ve Hususi İstihlak Vergisi Hakkında Kanun”, *Resmî Ceride*, S. 306, 24 Şubat 1926, s. 1012.

¹⁰⁰⁶ BCA, 30-10-0-0, 3-14-20, 04-12-1926.

Hususi İstihlak Vergileri Hakkındaki Kanunlara Müzeyyel Kanunun Onuncu Maddesinin Tadili Hakkındaki Kanun” tasarısının birinci maddesi, 9 Haziran 1926 tarihli kanunun onuncu maddesinde düzenleme yapıyordu. Buna göre perakende su satıcılarının satışlarıyla otellerin yatak ücretleri, Eğlence Vergisi’nden muaf olacaktı. Maliye ve Bütçe Encümenleri, birinci madde hakkında başka bir değişikliği öngörüyordu. Onlara göre; perakende su satıcılarından, otellerin yatak ücretlerinden, tiyatro, konser ve çocuk sinemalarından da vergi alınmamalıydı. Hakkı Tarık Bey’in teklifi, Maliye ve Bütçe Encümenleri’nin yaptığı değişikliklerle kabul edilmiştir ve bu kanunu yürütme yetkisi Adliye, Dâhiliye ve Maliye Vekâletleri’ne devredilmiştir.¹⁰⁰⁷

g. Deniz Ticaretine Yönelik Düzenlemeler

Osmanlı Devleti, 19. yy’dan itibaren denizcilik alanında birçok çalışma yapmayı hedeflemişti. Zira kapitülasyonlar sebebiyle deniz ticaretindeki yetkilerin çoğu yabancı devletlerin elindeydi. Tüm bu olumsuz şartlara rağmen Osmanlı Devleti’nde deniz yolu ticareti resmî olarak 1845 yılında başlamıştı.¹⁰⁰⁸

“*Fevaid-i Osmaniye*” adında bir teşkilatın kurulmasıyla başlayan bu süreçte gemicilik alanında çeşitli hizmetler verildi. Teşkilatın adı 1870’de “*İdare-i Aziziye*”, 1878’de “*İdare-i Mahsusa*” olarak değiştirildi. Bu konuda Osmanlı Devleti’nden problemli bir miras alan Cumhuriyet kadrosu, denizcilik alanında etkin olmak istiyordu. Ülkeyi bu alanda yüksek bir düzeye getirmeyi hedefleyen hükûmet, Cumhuriyet sonrasında “*İdare-i Mahsusa*” teşkilatının adını “*Türkiye Seyrisefain İdaresi*” olarak değiştirecekti. 1944 yılına kadar da bu isimle anılan Türkiye Seyrisefain İdaresi; denizlerde ticaretin geliştirilmesi, sahillerde can ve mal güvenliğinin sağlanması ve liman işletmeleri konularında hizmet vermiştir.¹⁰⁰⁹

Deniz ticaretinin canlandırılması gerektiğini düşünen Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey 1927 yılında Meclis’e bir kanun tasarısı verdi. “*Seyrisefain Müdiriyeti Umumiyesinin Sureti İdaresi Hakkındaki 4 Nisan 1341 tarihli Kanun’un Üçüncü Maddesinin Tadiline Dair Kanun*” ismindeki bu tasarı deniz ulaşımı bütçesine ait hükümler içeriyordu. Buna göre bütçede; hedeflenen miktardan fazla gelir olması halinde, bu gelirin %10’u hizmetlilere ikramiye olarak verilmeliydi. Takrir, 18 Haziran 1927’de müzakere için gündeme alındı. Kanunun birinci maddesi Meclis İdari Üyeleri’ne her toplantı için 20 lira, Meclis İdare

¹⁰⁰⁷ TBMMZC, C. XXXIII, D. 2, B. 82, (25 Haziran 1927), s. 720-723.

¹⁰⁰⁸ Merve Zayım, “Türkiye’de Turizmin Gelişimi”, *Türkiye’de Beşeri Coğrafya*, İstanbul Üniversitesi Yayınevi, 2024, s. 263.

¹⁰⁰⁹ Metin Kopar, “Atatürk Dönemi Deniz Taşımacılığı (1923-1938)”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 22, 2016, s. 470.

Başkanı'na ise 30 lira verileceğini belirtiyordu. İkinci maddede bu hükümlerin, kanunun yayımlandığı tarih itibarıyla geçerli olacağı yer alıyordu. Üçüncü madde ise yasayı yürütme yetkisini Ticaret Vekâleti'ne devrediyordu.¹⁰¹⁰ Kanun için belirlenen değişiklikler, yapılan oylama sonucunda kabul edilmiştir.¹⁰¹¹

h. Türkçe Gazetelere Prim Verilmesine Dair Kanun

Gazete ve gazete sahiplerinin yaşadığı sorunlar sık sık Meclis gündemine getirilmiştir. Özellikle esas mesleği gazetecilik olan ve Giresun Milletvekili olarak parlamentoya katılan Hakkı Tarık Bey bu konunun gündeme gelmesine büyük bir önem vermiştir. Kendisi Türk harflerinin kabul edildiği tarihte, yayında bulunan gazeteler için bir kanun teklifi hazırlamıştı. Hakkı Tarık Bey, gazete sahiplerinin yaşadığı problemlere dikkat çekmek istiyordu. Kendisi de geçmişte gazetecilik yaptığı için konuyu hassas bir şekilde ele alıyordu. Bu amaçla hazırladığı “*Türkçe Gazetelere Prim Verilmesine Dair Kanun*” 2 Haziran 1929 tarihli oturumda gündeme alınmıştı. Kanunun birinci maddesi; Türk harflerinin kabul edildiği tarihte çıkarılan gazetelere prim verileceğini belirtiyordu. Buna göre Türkçe olarak rotatif makinede basılan gündelik gazeteler her sene 5.000, düz makinede basılanlar 1.500 lira prim alacaktı. Kanun maddesine ilk eleştiri Ankara Milletvekili Talat Bey'den gelmişti. Kendisi, bu gazetelere 5.000 bin yerine 1.000 lira verilip verilemeyeceğini Meclis'e sordu. Hakkı Tarık Bey'e göre bu mümkün değildi. Gazetecilerin ödediği Gümrük Vergisi 2 kuruştan 4 kuruşa çıkmıştı. Basımda kullanılan kâğıtlar, gazeteciler için ciddi bir yükü. Hakkı Tarık Bey, gerekli açıklamaları yaptıktan sonra, birinci maddenin kabulünü bir kere daha teklif etmişti.¹⁰¹²

Sinop Milletvekili Recep Zühtü Bey, Hakkı Tarık Bey'i destekleyenler arasındaydı. O, Gümrük Vergisi'nin artmasıyla gazetecilerin büyük bir zorluk yaşadığını düşünüyordu. Ancak, kanunun yeni harflerin kabul edildiği tarihte dağıtılan gazeteleri kapsadığına, bu tarihten sonra çıkan gazetelerin bu primden yararlanamayacağına dikkat çekmek istiyordu. Dolayısıyla bu uygulama da diğer gazete ve gazetecilere yük olacaktı. Hakkı Tarık Bey bu eleştiriye katılmıyordu. Zira yeni basılacak gazeteler, bu durumu öngörerek tedbir almıştı. Fakat tasarıda yer alan gazetelerin böyle bir fırsatı olmamıştı. Eski harflerden yeni harflere geçmek, bu gazeteler için oldukça zordu. Maliye Encümeni adına söz alarak tartışmalara son noktayı koymak isteyen İstanbul Milletvekili Fuat Bey, vekâlet bütçesinden artan paranın, prim olarak

¹⁰¹⁰ TBMMZC, C. XXXIII, D. 2, B. 76, (18 Haziran 1927), s. 141-142.

¹⁰¹¹ TBMMZC, C. XXXIII, D. 2, B. 76, (18 Haziran 1927), s. 219.

¹⁰¹² TBMMZC, C. XII, D. 3, B. 75, (2 Haziran 1929), s. 271.

gazetelere verileceğini belirtti. Dolayısıyla Hakkı Tarık Bey'in teklifi kabul edilmişti.¹⁰¹³ Ancak, birinci maddenin yeniden incelenmek üzere Maliye Encümeni'ne gönderilmesine karar verilmişti.¹⁰¹⁴

27 Mart 1930 tarihli oturumda kanun maddeleri yeni bir tasarıyla gündeme alınmıştı. Kanunun birinci maddesi, yeni Türk harflerinin kabul edildiği tarihten itibaren, fiilen çıkmakta bulunan siyasi gazetelerin sahiplerine üç sene prim verileceğini vadediyordu. İkinci madde, 1929 senesi prim karşılığı olan 59.000 liranın maliye bütçesinde “*Gazeteciler Primi*” başlığı ile yer alacağını kaydediyordu. Tasarının üçüncü maddesinde, 1930 ve 1931 primlerinin, o yılın ikinci altı ayında verileceği yer alıyordu. Kanunun dördüncü maddesi, gazetelerin sürekli çıkması şartıyla bu primin yatırılacağına dikkat çekiyordu. Beşinci madde kanunun yayımlandığı tarih itibarıyla geçerli olduğunu belirtirken; altıncı madde yasayı uygulama yetkisini Maliye Vekâleti'ne veriyordu.¹⁰¹⁵

Uygulamaya girdiği tarihten itibaren çıkmakta olan siyasi günlük gazete sahiplerine üç yıl prim verilmesini öngören tasarı, 27 Mart 1930'da kabul edilmiştir. 29 Mart 1930 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.¹⁰¹⁶

i. İktisadi Buhran Vergisi Kanunu

Büyük Savaş sonrasında dünyadaki ekonomik düzen bir çıkmaza girmişti. Savaşta yenilen devletlerin, şartları ağır olan barış antlaşmaları imzalamaları ve uluslararası piyasalarda fiyatların hızlı bir şekilde düşmesi ekonomik krizlere neden olmuştu. Bu krizlerin en büyüğü 1929 yılında yaşanmıştır. 1929'da yatırımların durduğu New York Borsası hisse senetleri hızlı bir şekilde değer kaybetmiş ve Wall Street Borsası çökmüştür. Ardından dünyada büyük bir ekonomik kriz ortaya çıkmıştır.¹⁰¹⁷

Dünya devletlerinin aksine Türkiye, bu krizin sert etkilerini yumuşatmayı başarmıştır. TBMM ulusal ekonomideki dalgalanmaları önlemek amacıyla birçok çalışma gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda ilk olarak 1929'da Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyet, mevcut ekonomik krizin olumsuz etkilerini azaltmayı hedeflemiştir.¹⁰¹⁸ Ardından 20 Şubat 1930'da Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkındaki Kanun kabul

¹⁰¹³ TBMMZC, C. XII, D. 3, B. 75, (2 Haziran 1929), s. 272.

¹⁰¹⁴ BCA, 30-10-0-0, 3-17-23, 08-06-1929; “Mecliste Dün Neler Kabul Edildi?”, *Vakit*, 3 Haziran 1929, s. 3; “B.M. Meclisinde” *Milliyet*, 3 Haziran 1929, s. 2.

¹⁰¹⁵ TBMMZC, C. XVII, D. 3, B. 40, (27 Mart 1930), s. 71-72; “M.M.nin İçtimasında”, *Vakit*, 28 Mart 1930, s. 1.

¹⁰¹⁶ “Büyük Meclis Matbuatı Takdir Etti”, *Hâkimiyeti Milliye*, 28 Mart 1930, s. 1; “Prim Kanunu”, *Yarın*, 28 Mart 1930, s. 1; “Gazete Primleri Hakkında Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 1457, 29 Mart 1930, s. 8791.

¹⁰¹⁷ Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)*, İmge Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 341.

¹⁰¹⁸ BCA, 490-1-0-0, 1-3-16, 02-01-1930.

edilmiş ve bu tasarıyla Türk Parası'nın değer kaybetmemesi için çalışmalar yapılmıştır.¹⁰¹⁹ Krize karşılık önlemler almaya devam eden Maliye Vekâleti, Millî İktisadiyatı Koruma Vergisi hakkında bir kanun tasarısı hazırlayarak,¹⁰²⁰ 21 Kasım 1931 tarihinde TBMM'ye sunmuştur. 30 Kasım 1931'de müzakere edilmek için gündeme alınan bu kanun tasarısının temel gerekçesi, dünyanın içinde bulunduğu küresel krizin etkilerini en aza indirerek yurdu korumaktır.¹⁰²¹

Kanun gerekçesi açıklandıktan sonra müzakere edilen ikinci nokta, verginin ünvanı olmuştur. Manisa Milletvekili Refik Şevket Bey; kanun içeriğinin buhran dönemi ile ilgili olduğunu ve bütçe açığını kapatmak amacıyla yapıldığını belirtmiştir. Bu bağlamda bir isim değişikliği de önermiştir. Bu teklif TBMM tarafından kabul edilmiş ve tasarı “*İktisadi Buhran Vergisi Kanunu*” adı altında müzakere edilmiştir.¹⁰²²

Kanunun birinci maddesi, bütün bütçelerin bu vergiye tabi olduğunu belirtiyordu. İlgili madde, herhangi bir değişiklik yapılmadan kabul edilmişti. İkinci maddede, vergiden muaf olunan durumlar yer alıyordu. Yetim ve dullar, savaşta yaralananlar, tarım işçileri, serbest işçiler, vatan hizmetinden dolayı maaş alanlar vergiden muaftı. Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey'in, bu maddeye bir itirazı vardı. Kendisi “*serbest işçiler*” ifadesinin kapalı bir tabir olduğuna dikkat çekerek, bu ifadenin daha anlaşılır bir şekilde yazılması gerektiğini belirtmişti. Bütçe Encümeni Başkanı Hasan Fehmi Bey ve Bütçe Encümeni Mazbata Muharriri Kemal Zaim Bey; bu ifadenin bir yere bağlı olmadan çalışan hamallar ve benzer işler yapan kişiler için geçerli olduğunu açıkladılar. İkinci madde bu şekilde değerlendirilerek kabul edilmişti. Tasarının üçüncü maddesi, vergi oranlarına ait hükümler içeriyordu. Bu maddeyle 150 liraya kadar olan kazançlardan %10 oranında, 151 liradan 350 liraya kadar olan kazançlardan %12 oranında, 351 liradan 600 liraya kadar olan kazançlardan %16 oranında ve 601 liradan yukarı olan kazançlardan %24 oranında vergi toplanacağı kabul ediliyordu. Dördüncü maddede; vergiye tabi olup, kazancı 150 lirayı bulan şahıslardan %10 oranında vergi alınacağı yer alıyordu. Buna göre anaparadan 30 lira düştükten sonra, bu vergi miktarı tahsis edilecekti. Maaşlar ve tahsisatlar yoluyla temin edilecek bu vergi aylık olarak alınacaktı.¹⁰²³

Kanunun beşinci maddesine göre Buhran Vergisi adı altında toplanan gelirler, özel bütçeler ve belediye masrafları olarak gösterilemeyecekti. Altıncı madde, vergilerin teslimi hakkındaydı. Mülhak, hususi ve belediye bütçelerinden ödenen vergilerin, ilgili kurum

¹⁰¹⁹ TBMMZC, C. XIV, D. 3, B. 13, (12 Kânunuevvel 1929), s. 31-37; “Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun”, *T.C. Resmi Gazete*, S. 1433, 25 Şubat 1930, s. 8733.

¹⁰²⁰ BCA, 30-18-1-2, 24-75-20, 15-11-1931.

¹⁰²¹ *Türk Parlamento Tarihi (1931-1935)*, Haz. Fahri Çoker, C. I, D. 4, s. 403-404.

¹⁰²² TBMMZC, C. IV, D. 4, B. 8, (30 Teşrinisani 1931), s. 83-85.

¹⁰²³ TBMMZC, C. IV, D. 4, B. 8, (30 Teşrinisani 1931), s. 85-86.

muhasebecileri tarafından toplanması ve bir hafta içinde mal sandığına teslim edilmesi bu bölümde ele alınıyordu. Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, bordroyu ve beyannameyi vaktinde vermeyen kişiler hakkında yasal işlem başlatılmasını teklif etmişti. Ona göre bu fıkranın altıncı maddeye eklenmesiyle, kanunun yaptırım gücü artacaktı. Hakkı Tarık Bey'in teklifi kabul edilmiş ve altıncı madde bu şekilde güncellenmişti. Yedinci madde, vergiye tabi olan ya da olmayan kişilerin bir beyanname ve bordro vermesini zorunlu kılıyordu. Ailesinin yanında çalışan kişiler, beyannameden muaf tutuluyordu. Vergi ile mükellef olanlar ise beyannamelerini her ayın yirmi beşinde, bölgenin Varidat Tahakkuk İdaresi'ne teslim etmekle yükümlüydü. Sekizinci maddede, aylık bordroları ve beyannameleri vaktinde vermeyenlerin mevcut vergiyi iki katı olarak ödeyeceği yer alıyordu. Dokuzuncu madde ise belirtilen evraklarda eksik bütçe gösterenlerin para cezasıyla yargılanacağına dikkat çekiyordu. Bu kişiler, hem üç kat vergi ödeyecekti hem de 25 liradan az olmamak üzere para cezası alacaktı. Tasarının onuncu maddesine göre bordro vermekle mükellef olanlar, çalışanlarına yaptığı zamdan vazgeçemezdi. On birinci maddede, bu kanun dâhilinde toplanacak vergilerin ve zamların, Kazanç Vergisi Kanunu hükümlerine göre yapılacağı yer alıyordu.¹⁰²⁴

Kanunun on ikinci maddesi, tasarının 1 Aralık 1931 tarihinden itibaren geçerli olacağını belirtiyordu. On üçüncü madde ise bu yasa hükümlerini yürütme yetkisini İcra Vekilleri Heyeti'ne veriyordu. Kanuna bir de muvakkat madde eklenmişti. Bu maddeye göre “*Buhran Vergisi Kanunu'nun*” yürürlüğe girdiği tarihten önceki ücretler vergiden muaf olacaktı. “*İktisadi Buhran Vergisi Kanunu*” 30 Kasım 1931'de gerçekleşen müzakereler sonrasında kabul edilmiştir.¹⁰²⁵ 1 Aralık 1931 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.¹⁰²⁶

j. Muamele Vergisine Yönelik Düzenlemeler

Muamele Vergisi, mal ve hizmet satışlarından elde edilen bir vergi çeşidi olarak tanımlanmaktadır. 1927 yılında çıkarılan ve 2430 sayılı kanun ile yürürlüğe giren bu çalışma, çeşitli düzenlemelerle uygulanmaya devam etmiştir. Cumhuriyetin gelir kaynaklarını artırmak amacıyla hayata geçirilen bu vergi, ticari işlemler üzerinden alınır ve doğrudan tüketiciden tahsil edilirdi.¹⁰²⁷

Maliye Vekâleti tarafından hazırlanan Muamele Vergisi hakkındaki kanun tasarısı, 5 Mayıs 1934 tarihli oturumda gündeme alınmıştı. 1927 ve 1931 tarihli Muamele Kanunu'nda

¹⁰²⁴ TBMMZC, C. IV, D. 4, B. 8, (30 Teşrinisani 1931), s. 87-94.

¹⁰²⁵ TBMMZC, C. IV, D. 4, B. 8, (30 Teşrinisani 1931), s. 94-97.

¹⁰²⁶ “İktisadi Buhran Vergisi Kanunu”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 1964, 1 Kânunuevvel 1931, s. 1021-1022.

¹⁰²⁷ “Muamele Vergisi Hakkında Kanun”, *Resmî Ceride*, S. 598, 31 Mayıs 1927, s. 2532.

düzenleme yapmak amacıyla oluşturulan bu tasarıyla muafiyetler konusu bir kere daha gündeme getiriliyordu.¹⁰²⁸ Verginin genellikle orta sınıf tüccarlardan alınması sıklıkla vergide adaletsizlik konularını gündeme getiriyordu.¹⁰²⁹ Yapılmak istenen bu düzenlemeyle kanunun kapsamı ve sınırları bir kere daha ele alınacaktı.

İlgili kanun tasarısıyla hedeflenen düzenleme özellikle sanayi kuruluşlarının sınırlarını ve muafiyetlerini kapsıyordu. Bu kanun tasarısıyla tüm sanayi kuruluşları Muamele Vergisi ödemekle yükümlü kılınıyordu. Ham madde konusunda problem yaşayan kuruluşların ham madde ihtiyaçlarının karşılanması ve bu ürünlerden alınacak vergi oranlarının düzenlenmesi ele alınan konuların başında geliyordu.¹⁰³⁰ Yeni bir kanuna ihtiyaç duyulup duyulmadığı, müzakerelerin gerekli olup olmadığı milletvekilleri arasında tartışma yaratmıştır. Giresun Milletvekili Hakkı Tarık, Manisa Milletvekili Refik Şevket Bey ve Bursa Milletvekili Rüştü Bey kanun müzakerelerinin aceleyle getirilmemesi gerektiğini savunuyorlardı.¹⁰³¹

Bu kanun tasarısı ile sanayi ürünleri, ithal ürünler, banka ve sigorta şirketleri tarafından gerçekleştirilen işlemler bu vergiye dâhil ediliyordu. Dolayısıyla sanayi kuruluşları, sigorta ve banka şirketleri bu vergiyi ödemekle yükümlü kabul ediliyordu. Kanun muafiyetler konusunu da detaylı bir şekilde ele alıyordu. Bu bağlamda şeker ve glikoz, halı ipliği imalathaneleri ve ihraç edilen ürünler vergiden muaf tutuluyordu. Giresun Milletvekili olarak Meclis'te bulunan Hakkı Tarık Bey, kanun görüşmelerinde sık sık söz alarak halıcılık faaliyetlerinin Türkiye Cumhuriyeti ekonomisi için önemli olduğunu belirtmiş ve halı yapımında kullanılacak iplik imalathanelerinin de vergiden muaf tutulması konusunda kanun çalışmalarına katkı sağlamıştır.¹⁰³²

29 Kasım 1939 tarihli Meclis oturumunda Muamele Vergisi'nde yeni bir değişiklik söz konusu olmuştur. Giresun Milletvekili İsmail Sabuncu'nun İktisat Encümeni Başkanı olarak yürüttüğü bu müzakerelerde, yağ fabrikalarının da Muamele Vergisi'nden muaf olması gerektiği gündeme gelmiştir.¹⁰³³ Gerekli hazırlıklar yapıldıktan ve incelemeler tamamlandıktan sonra 25 Aralık 1939 tarihli Meclis oturumunda, yağhanelerin de vergiden muaf olması Meclis tarafından kabul edilmiştir.¹⁰³⁴

¹⁰²⁸ TBMMZC, C. XXII, D. 4, B. 47, (5 Mayıs 1934), s. 33.

¹⁰²⁹ Bedi Feyzioğlu, "Muamele Vergisi, Gelir Vergisinin Yerini Tutabilir Mi?", *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları (5 Mart 2012)*, S. 1, s. 43.

¹⁰³⁰ Orhan Dikmen, "Türkiye'de Muamele Vergisinin İnkişafı", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 5, S. 1-4, 1945, s. 111-112.

¹⁰³¹ TBMMZC, C. XXII, D. 4, B. 47, (5 Mayıs 1934), s. 34-35.

¹⁰³² TBMMZC, C. XXII, D. 4, B. 47, (5 Mayıs 1934), s. 41-42.

¹⁰³³ TBMMZC, C. VI, D. 6, İ. 7, (29 Teşrinisani 1939), s. 45.

¹⁰³⁴ TBMMZC, C. VII, D. 6, İ. 17, (25 Kânunuevvel 1939), s. 118-119.

k. Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu'na Dair Düzenlemeler

1929 Dünya Ekonomik Bunalımı sonrasında, millî bir banka kurma fikri gündeme gelmiştir. Bu bağlamda birçok görüşme gerçekleşmiştir. Bütün dünyayı etkisi altına alan Dünya Ekonomik Bunalımı sonrasında Türkiye’de bankacılık sistemini korumak için merkez bankası kurma faaliyetleri hızlandırılmıştır.¹⁰³⁵ Yerli ve özel bir banka kurma fikri sonucunda, 11 Haziran 1930’da çıkarılan kanunla Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası kurulmuştur. Memleketin ekonomik kalkınmasını desteklemek amacıyla oluşturulan bu kanun, toplamda 99 maddeden oluşuyordu. Banka, yabancı sermaye ortaklığı ile kurulan bankaların aksine millî bir ekonomiyi temsil ediyordu.¹⁰³⁶ Merkez Bankası’nın kurulması Türkiye’nin kendi parasına egemen olma anlayışının bir göstergesidir. Böylelikle 1929 Ekonomik Bunalımı’nın küresel etkinlerine karşı etkili bir tedbir de alınmış oluyordu.¹⁰³⁷

Maliye Vekâleti, 10 Ekim 1933’te, 1715 sayılı Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu’nun doksan ikinci maddesinin tefsiri hakkındaki bir tezkereyi Meclis’e vermişti. 13 Nisan 1935’te İktisat Encümeni, 23 Aralık 1935’te Maliye Encümeni, 19 Mart 1936’da ise Bütçe Encümeni raporlarını Meclis’e sunmuştu.¹⁰³⁸

TBMM, 23 Mart 1936 tarihinde Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu’nun doksan ikinci maddesinin tefsiri hakkındaki tezkereyi müzakere etti. İlgili madde, Merkez Bankası’nı her türlü vergi ve harçtan muaf tutuyordu.¹⁰³⁹

Mazbata müzakerelerinde sözü alan ilk kişi Gümüşhane Milletvekili Hasan Fehmi Bey oldu. Kendisi; kanun metninde sınırların yeterince belirlenememesi, Merkez Bankası’nın Damga Vergisi’nden muaf tutulurken diğer ticari ve millî bankaların bu vergiyi ödemek zorunda bırakılması konusunda yoğun eleştirilerde bulundu. Ona göre diğer bankalardan alınan bu verginin, Merkez Bankası’ndan alınmaması bir ikilik yaratacaktı ve Hazine’yi zarara uğratacaktı. Bütçe Encümeni Mazbata Muharriri Sırrı Bey; Merkez Bankası’nın görev ve yetkilerinin diğer bankalar ile aynı olmadığını, bu nedenle kanunu uygulama noktasında farklılıklar yaşanabileceğini belirtti.¹⁰⁴⁰

¹⁰³⁵ BCA, 30.18.1.2/11.37.11/26.05.1930; İlhan Tekeli, Selim İlkin, 1929 Dünya Buhranında Türkiye’nin İktisadi Politika Arayışları, Bilge Kültür Sanat Yayınları İstanbul, 2009, s. 130.

¹⁰³⁶ Kanun layihasının Meclis’e takdimi hakkında bkz. “Cumhuriyet Merkez Bankası Layihası Kabul Edildi.”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Mayıs 1930, s. 1.

¹⁰³⁷ Gülten Kazgan, *Tanzimat’tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 65.

¹⁰³⁸ TBMMZC, C. IX, D. 5, B. 42, (23 Mart 1936), B. 42’ek, S. Sayısı: 123, s. 1-5.

¹⁰³⁹ “Kamutayın Dünkü Toplantısı”, *Ulus*, 24 Mart 1936, s. 2.

¹⁰⁴⁰ TBMMZC, C. IX, D. 5, B. 42, (23 Mart 1936), s. 34-35.

Kanun hakkında müzakereler devam ederken, Giresun Milletvekili İsmail Bey söz aldı. Kendisi, Hasan Fehmi Bey'in eleştirilerine katılmıyordu. Ancak doğru bir karar alabilmek için mazbatanın Maliye Encümeni'ne gönderilmesini teklif etmişti. Ona göre bu mazbata encümene gönderilmeden kabul edilirse, birkaç ay sonra kanunla ilgili yeni tartışmalar ve düzenlemeler gündeme gelecekti. İsmail Bey'in takriri üzerine, kanun mazbatasını yeniden incelenmek üzere Maliye Encümeni'ne gönderilmişti.¹⁰⁴¹ Komisyon çalışmalarının ardından kanun mazbatasını, 24 Nisan 1936 tarihli Meclis oturumunda yeniden gündeme geldi.¹⁰⁴²

Milletvekilleri, yeni oturumda da kanunun doksan ikinci maddesi hakkında ortak bir karar verememiştir. TBMM'de müzakereler tartışmalı bir şekilde devam ederken İsmail Bey, kanun mazbatasını üzerinde bir uzlaşma sağlanamadığını ifade etmişti. Kendisi, metnin Bütçe Encümeni'ne gönderilmesi ve tekrar incelendikten sonra kabul edilmesi yönünde bir takrir de vermişti. Ancak yapılan oylama sonucunda bu takririn reddine, mazbatanın esas şekliyle kabulüne karar verilmiştir. Bütçe Encümeni, bu konu hakkında ayrıca bir rapor hazırlamıştı. İlgili rapor; Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu'nun doksan ikinci maddesinin tefsirine gerek olmadığını savunuyordu. Bütçe Encümeni tarafından hazırlanan bu rapor yapılan oylama sonucunda kabul edilmiştir.¹⁰⁴³

1. Denizbank'ın Kurulmasına Yönelik Faaliyetler

Cumhuriyet Dönemi'nde, Denizyolları İşletmeleri'ni yönetmek, bu işletmeleri finanse etmek ve denizlerde yeni işletmelerin kurulmasını sağlamak için bir banka kurma fikri gündeme gelmiştir. Banka; Türk limanlarında ve denizlerinde yer alan tüm işletmelerden sorumlu olacaktı.¹⁰⁴⁴

İktisat Vekâleti, 11 Mayıs 1937 tarihinde Denizbank'ın kurulması ve hedeflerinin belirlenmesi konusunda, Meclis'e bir kanun layihası sunmuştu. Türkiye'nin üç tarafının denizlerle çevrili olmasının bir avantaj olduğu, ülkenin ekonomik kalkınmasında deniz işlerinin önemli bir payı olduğu kanun gerekçesi olarak vurgulandı.¹⁰⁴⁵

¹⁰⁴¹ TBMMZC, C. IX, D. 5, B. 42, (23 Mart 1936), s. 38-40.

¹⁰⁴² TBMMZC, C. X, D. 5, B. 55, (24 Nisan 1936), s. 111.

¹⁰⁴³ TBMMZC, C. X, D. 5, B. 55, (24 Nisan 1936), s. 117; "Kamutayda Dün Kabul Edilen Projeler", *Ulus*, 25 Nisan 1936, s. 2.

¹⁰⁴⁴ Abdulaziz Kardaş, "Cumhuriyet Dönemi'nde Bir Bankacılık Serüveni: Denizbank (1937-1939)", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 10, s. 134.

¹⁰⁴⁵ BCA, 30-18-1-2, 75-43-6, 21-05-1937.

Bu kanunla birlikte denizcilik işleri tek bir elde toplanacaktı; kredi ve finansman için gerekli yardımlar da yapılacaktı. Denizbank kurulduğunda, Denizyolları İşletmesi'ne bağlı olan tüm kurumlardan sorumlu olacaktı.¹⁰⁴⁶

26 Kasım 1937'de İktisat Komisyonu, 30 Kasım 1937'de Maliye Komisyonu, 18 Aralık 1937'de ise Bütçe Komisyonu çalışmalarını raporlamıştı. Üç komisyon tarafından hazırlanan kanun tasarısı, 24 Aralık 1937 tarihinde Meclis oturumuna taşınmıştı. Milletvekilleri müzakereler sırasında, kanunun genel yapısı hakkında yorumlarda bulundu. Afyonkarahisar Milletvekili Berç Bey'e göre Denizbank, deniz işleriyle ilgilenen kuruluşların birleştirilmesi amacıyla kurulmuştu. Ayrıca banka, denizcilikle ilgisi olan her girişime sermaye desteği verecekti. Banka merkezinin neresi olacağı, milletvekilleri tarafından tartışılan bir başka konuydu. Berç Bey, bankanın merkezi olarak İstanbul'un seçilmesi gerektiğini, bu şekilde ortaya çıkabilecek birtakım fuzuli masrafların önüne geçileceğini belirtti. İktisat Vekili Şakir Bey, diğer bankalar gibi Denizbank'ın merkezinin de Ankara olacağını, bu konuda birlik sağlanmasının önemli olduğunu ifade etti.¹⁰⁴⁷

Giresun Milletvekili Sadri Maksudi Bey, kanun çalışmasının başka bir yönünü eleştiriyordu. Banka adının "*Deniz Bankası*" olarak değiştirmek gerektiğini ifade eden Sadri Maksudi Bey'e göre bu şekilde bir uygulama, Türk dilinin yapısına ve gramerine daha uygun olacaktı.¹⁰⁴⁸ Kanunun birinci maddesi "*Denizbank*" adı ile bir banka kurulacağını, bu bankanın merkezinin Ankara olacağını belirtiyordu. Banka, özel ve ticari hukuk hükümlerine bağlı kalacaktı. Kanun maddesi okunduktan sonra Sadri Maksudi Bey, banka adının "*Deniz Bankası*" olarak değiştirilmesi konusunda bir tavrı verdi. Bütçe Encümeni, bu tavrı reddederek "*Etibank*" ve "*Sümerbank*" gibi örneklerin olduğunu, banka isminin "*Denizbank*" olarak kalması gerektiğini vurguladı. İlgili madde üzerinde uzlaşa sağlanamadığı için konu, encümene havale edilmişti.¹⁰⁴⁹

Müzakereler neticesinde Denizbank sermayesinin 125.000.000 çıkarılmasına karar verildi. Banka merkezi İstanbul olacaktı ve adı da Denizbank şeklinde kalacaktı.¹⁰⁵⁰ Kanun, 27 Aralık 1937'de kabul edilmiştir. 30 Aralık 1937 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.¹⁰⁵¹

¹⁰⁴⁶ Koçak, *Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945)*, C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s. 90.

¹⁰⁴⁷ TBMMZC, C. XXI, D. 5, B. 20, (24 Kânunuevvel 1937), s. 95-96.

¹⁰⁴⁸ *Ayın Tarihi*, S. 49, 1-31 İlkânun 1937, s. 46.

¹⁰⁴⁹ TBMMZC, C. XXI, D. 5, B. 20, (24 Kânunuevvel 1937), s. 98-99; "Denizbank Layihasının Müzakeresi", *Cumhuriyet*, 25 Birincikânun 1937, s. 3.

¹⁰⁵⁰ "Denizbankın Sermayesi 125 Milyona Çıkarılacak", *Akşam*, 25 Aralık 1937, s. 1.

¹⁰⁵¹ "Denizbank Kanunu", *T.C. Resmî Gazete*, S. 3796, 30 Kânunuevvel 1937, s. 9158-9160.

Denizbank, denizcilik sektörü ile bağlantılı olsa da “Sümerbank” ve “Etibank” gibi bankaların sistemini benimsemiştir. Kuruluşunda hemen hemen tüm ekonomik faaliyetlerin rol oynadığı Denizbank, 1939 yılında kapatılmış ve hakları Devlet Denizyolları ve Devlet Limanları İşletme Umum Müdürlüğü’ne devredilmiştir.¹⁰⁵²

m. Damga Resmi Kanunu

Damga Vergisi, kâğıt ve elektronik belgeler üzerinden alınan bir vergi çeşididir. Mali bir yükümlülük olarak belirlenen bu vergi, bir hukuki işlemin kâğıda dökülmesiyle temin edilmektedir. Osmanlı Devleti’nde “*Damga Resmi*” olarak anılan bu vergi, 23 Mayıs 1928 tarih ve 1324 sayılı Damga Resmi Kanunu ile düzenlenmiştir.¹⁰⁵³

Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, Damga Vergisi Kanunu’nun on birinci maddesinin yetmiş dördüncü numarasının değiştirilmesi için bir kanun teklifi vermiştir. Bu teklif, 2 Aralık 1938’de Maliye ve Bütçe Encümenlerine havale edilmiştir.¹⁰⁵⁴

Damga Vergisi Kanunu’nun on birinci maddesi; gazete ve dergilerde basılan ilanları küçükten büyüğe doğru sınıflandırıyordu. Bu sınıflandırma için ilanın ilk satırında, kaç harf olduğunun sayılması gerekiyordu. Hakkı Tarık Bey’e göre bu durum, ilanı alan ve basan için bir sorun yaratıyordu ve verginin doğru alınıp alınmadığı kontrol edilemiyordu. Verginin hesaplanması için en kolay yol gazete ve dergilerin bir sayfalık yazılarını bire, ikiye ve üçe katlamaktı. Bu şekilde vergi miktarı daha sistemli bir şekilde belirlenebilecekti. Kanun maddesindeki değişiklik de bu amaçla verilmiştir.¹⁰⁵⁵

Eski kanunun yetmiş dördüncü maddesine göre; bir gazete sayfasını işgal eden ilanlardan 1 lira; bir gazete sayfasının yarısını işgal edecek ilanlardan ise 50 kuruş alınıyordu. Yeni teklifle küçük ilanlardan 2 kuruş vergi alınacaktı. Gazete sayfasının dörtte birine kadar yer işgal eden ilanlardan 20 kuruş; dörtte birinden yarısına kadar yer işgal eden ilanlardan da 50 kuruş alınması hedefleniyordu.¹⁰⁵⁶ Hakkı Tarık Bey’in bu teklifi 27 Ocak 1938 tarihli Meclis oturumunda müzakere edildikten sonra kabul edilmiştir.¹⁰⁵⁷

¹⁰⁵² Tuna, *Türkiye’de Devlet İşletmeciliği ve Sümerbank (1932-1939)*, Derlem Yayınları, İstanbul, 2009, s. 81-82.

¹⁰⁵³ İdris Hakan Furtun, Memduh Aslan, *Damga Vergisi ve Harçlar Bilgisi*, Ed. Doğan Gökbel, Anadolu Üniversitesi Yayını, No: 3153, Eskişehir, 2019, s. 3 - 4.

¹⁰⁵⁴ *BCA*, 30-10-0-0, 4-22-9, 06-12-1938; *TBMMZC*, C. XXVIII, D. 5, B. 7, (2 Kânunuevvel 1938), s. 2.

¹⁰⁵⁵ *BCA*, 30-10-0-0, 4-22-9, 06-12-1938.

¹⁰⁵⁶ *BCA*, 30-10-0-0, 4-22-9, 06-12-1938.

¹⁰⁵⁷ *TBMMZC*, C. XXIX, D. 5, B. 28, (27 Kânunusani 1939), s. 228-231.

3. Giresun Milletvekillerinin Sosyal Alana Yönelik Faaliyetleri

a. Toplum Sağlığına Yönelik Faaliyetler

Toplum sağlığını koruma altına almak amacıyla yapılan çalışmaların temeli Osmanlı Devleti'ne dayanmaktadır. Bu dönemde hekimlik başta olmak üzere eczacılara yönelik bazı çalışmalar yapılmıştır. İmparatorlukta eczacılık mesleğine dair ilk düzenlemeler 1852 yılında gerçekleşmiştir. “*Nizamname-i Eczacıyan Der Memelik-i Osmaniye*” isimli bu nizamname, eczacılar, eczaneler ve ilaçlar hakkındaki uygulamalara yer veriyordu. Nizamnameye göre tüm eczaneler Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Nezareti'ne bağlanmak zorundaydı ve düzenli bir şekilde vergi vermeliydi.¹⁰⁵⁸ Eczacılara dair ikinci kanun “*Beledî İspençiyarlık Sanatının İcrasına Dair Nizamname*” idi. 1861 yılında yürürlüğe giren bu yasa, bir önceki nizamnameden hareketle hazırlanmıştı. Osmanlı Devleti'nde eczacılar ve eczaneler hakkında hükümler içeren en kapsamlı yasa ise 1916 tarihli “*Alelumum Eczahaneler Talimatnamesi*” idi. Bu talimatnameyle hem tüzel kişilerin hem de belediyelerin eczane açmasına imkân tanınıyordu.¹⁰⁵⁹

Cumhuriyet'in ilk yıllarında ise Türkiye'de eczacılığa dair eğitim veren bir tane kurum bulunuyordu. Eczacı Mekteb-i Ali ismini taşıyan bu okul, 9 Kasım 1908'de kurulmuştu. Tıp Fakültesi'ne bağlı olarak kurulan bu okul, 1933 yılına kadar ilgili fakülteye bağlı kaldı. Her alanda olduğu gibi sağlık alanında da yeni bir yapılanmayı hedefleyen kadro, eczacılık mesleğine yeni bir statü kazandırmak istiyordu.¹⁰⁶⁰

Türkiye'de eczane ve eczacılık mesleğini düzenleyen güncel bir nizamname olmadığı, yetmiş sene önceki ihtiyaca hizmet eden nizamnamelerin, eczacılık mesleğinin gelişimine engel olduğu gerekçesi ile bir kanun çalışması hazırlandı.¹⁰⁶¹

Sıhhiye Vekâleti tarafından düzenlenen ve İcra Vekilleri Heyeti'nin 7 Mart 1926 tarihli toplantısında ele alınan “*Eczacılar ve Eczaneler Hakkındaki Kanun*” layihası,¹⁰⁶² 18 Mart 1926'da Meclis'e gönderildi. 20 Ocak 1927 tarihli oturumda müzakere için gündeme alındı.¹⁰⁶³

Kanunun birinci bölümü, eczacılar hakkındaydı. Bu bölümünde; Türkiye Cumhuriyeti sınırlarında eczane açabilmek için Tıp Fakültesi'nin Eczacılık Bölümü diplomasına sahip olma şartı yer alıyordu. Ayrıca bu kişilerin Türk vatandaşı olması isteniyordu. Bu şekilde, Sıhhiye

¹⁰⁵⁸ Nuran Yıldırım, “Nizamnâme-i Eczacıyan Der Memalik-i Osmaniye. Osmanlı Devleti'nde Eczacılar Nizamnâmesi-1852”, *IV. Türk Eczacılık Tarihi Toplantısı Bildirileri (4-5 Haziran 1998)* ; Ed. Emre Dölen, İstanbul, 2000, s. 45-47.

¹⁰⁵⁹ Yıldırım, “Osmanlı Devleti'nin Son Eczacılık Yönetmeliği: Eczacılar ve Eczahaneler Hakkında Kararname - 1922”, *Osmanlı Bilim Araştırmaları*, C. 4, S. 2, s. 83-84.

¹⁰⁶⁰ Bilal Ak, “Türkiye Cumhuriyeti'nde Sağlık Hizmetleri”, *Türkler*, C. XVII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 1647.

¹⁰⁶¹ *TBMMZC*, C. XXVIII, D. 2, B. 27, (20 Kânunusani 1927), s. 379.

¹⁰⁶² *BCA*, 30-18-1-1, 18-17-8, 07-03-1926.

¹⁰⁶³ *TBMMZC*, C. XXVIII, D. 2, B. 27, (20 Kânunusani 1927), s. 379.

Vekâleti'ne başvuru yapılarak eczane açılabilirdi. Eczane açmak için başvuru yapanlar, 5 liradan 50 liraya kadar olan harç bedellerini ödedikten sonra ruhsatlarını alabilirdi. Bu ruhsatlar; eczane sahibinin iki defa meslek cezası alması, meslek kanunlarına uyulmaması, evraklarının sahte olduğunun anlaşılması durumlarında geri alınacaktı.¹⁰⁶⁴

Dokuzuncu madde, tasarının en çok tartışılan kısmıydı. Buna göre, bir eczane sorumlu müdür tarafından yönetilecekti. Eczacının vefat etmesi durumunda, eşi ve çocukları görevi devam ettirecekti. Ancak, eşi ikinci bir evlilik yaparsa hakkını kaybedecekti. Maddeye ilk tepki Zonguldak Milletvekili Tunalı Hilmi Bey ve Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey'den geldi. Vefat durumunda, eşin yeniden evlenene kadar eczaneyi yönetmesi fikrini eleştiren milletvekillerine göre, bu madde bir kere daha gözden geçirilmeliydi. Özellikle Hakkı Tarık Bey'e göre, evlenmek ya da evlenmemek bireysel bir karardı. Kişilerin bu haklara sahip olduğunu belirten milletvekili, maddenin kaldırılmasını teklif etti. Ancak, öneri dikkate alınmadı ve dokuzuncu madde kabul edildi. Sıhhiye Vekili Dr. Refik Bey, eczanenin işletilmesi için bu maddenin zaruri olduğunu düşünüyordu. Yeni mezunlar vardı ve mesleğin ilerlemesi için bu kişilere yer açılmalıydı. Refik Bey, bu şekilde maddenin kabul edilmesini savunuyordu.¹⁰⁶⁵

Kanunun ikinci bölümü, on dokuzuncu madde ile başlıyordu. Buna göre; bir bölgede bulunan eczane sayısı, o bölgenin nüfusuna göre tespit edilecekti. Nüfusu on binden az olan bölgelerde bir eczane açılmasına, nüfusu on binden fazla olan bölgelerde de her on bin nüfusa kadar bir eczane açılmasına izin veriliyordu. Milletvekilleri söz alarak, eczane sayılarının yetersiz kalmasını eleştirdiler. Onlara göre, bu sayılar artırılmalıydı. Özellikle Bolu Milletvekili Mehmet Vasfi Bey ve Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, bu konuda vekâletin yetkilerini kullanmasını istiyorlardı. Eleştiriler üzerine söz alan Dr. Refik Bey, gerekli görüldüğünde bütün hastanelerin ve eczanelerin, görevini yapmak üzere hazır olduğunu belirtti. Bu konuda vekâlet, tüm tedbirleri almıştı. Durumun ciddiyetine vurgu yapan Hakkı Tarık Bey bir tahrir verdi. Bir bölgenin sağlık ihtiyacı arttığında, nüfusu on binden az olsa bile, ikinci bir eczane açılacağı esasına dayanan bu tahrir, Meclis tarafından kabul edildi.¹⁰⁶⁶

22 Ocak 1927 tarihli oturumda, kanunun üçüncü bölümü için müzakereler başlamıştı. İlgili bölüm, ilaç ve kimyevi maddelere yer veriyordu. Buna göre; eczanelerde bulundurulacak ilaç ve kimyevi maddeler dikkatli bir şekilde muhafaza edilmeliydi. Ayrıca, eczane sahibinin olmaması durumunda tüm yetki sorumlu müdürün olacaktı. Tasarıya göre, her eczanede reçete

¹⁰⁶⁴ TBMMZC, C. XXVIII, D. 2, B. 27, (20 Kânunusani 1927), s. 392-397.

¹⁰⁶⁵ TBMMZC, C. XXVIII, D. 2, B. 27, (20 Kânunusani 1927), s. 400.

¹⁰⁶⁶ TBMMZC, C. XXVIII, D. 2, B. 27, (20 Kânunusani 1927), s. 403-407.

yazmak için, Sıhhiye Vekâleti tarafından onaylanan defterler olacaktı. Bu defterler, on yıl boyunca saklanacaktı. Matbu damgası olmayan, doktor diploma numarasını açıkça göstermeyen ve reçete dili ile yazılmayan ilaçlar yapılmayacaktı. Kanunun dördüncü bölümü, eczaneler için yapılacak teftişler hakkındaydı. Bu bağlamda eczaneler, ilaç imalathaneleri ve laboratuvarlar Sıhhiye Vekâleti tarafından teftiş edilecekti. Sağlık müfettişlerinin bulunamadığı durumlarda, sağlık müdürleri ve devlet doktorları tarafından bu teftişler yapılacaktı. Beşinci bölüm, cezalara dair hükümler içeriyordu. Eczanelerde bulunan bozuk ve katkılı ilaçlar ile ruhsatsız yapıp satılığa çıkarılan laboratuvar ilaçları mühürlenerek, Sıhhiye Vekâleti'ne bildirilecekti. Gerekli görülen durumlarda eczane kapatılacaktı.¹⁰⁶⁷

Altıncı bölüm “*Müteferrik Maddeler*” başlığı altında ele alınıyordu. Buna göre; Lozan Barış Antlaşması'na istinaden Türkiye'de eczacılık yapma yetkisini alan yabancı eczane sahipleri, kanun hükümlerine uymak koşuluyla mesleklerine devam edebilecekti. Kanuna göre, eczanelerin gece nöbetleri halkın ihtiyaçlarına göre düzenlenecekti. Her eczacı, bölgelerinde oturan ve hekimlik yapan kişilerin isim ve adreslerini gösteren, hangi saatlerde muayenede veya evde olduklarını belirten bir liste hazırlamak zorundaydı. Ayrıca, yeni kanunun yayımlanmasıyla eczanelere ait 3 Şubat 1861 tarihli nizamname de kaldırılıyordu.¹⁰⁶⁸ 24 Ocak 1927'de kanunun üçüncü müzakereleri gerçekleşmişti. Aynı oturumda kanunun kabulüne karar verildi.¹⁰⁶⁹ 6 Şubat 1927 tarihli Resmî Gazete'de yayımlandı.¹⁰⁷⁰

26 Şubat 1927 tarihinde, eczacılık ve ilaç sektörü hakkında yeni bir çalışma gündeme geldi. “*Ecza Ticarethaneleriyle Sanat ve Ziraat İşlerinde Kullanılan Zehirli ve Müessir Kimyevi Maddelerin Satıldığı Dükkânlara Mahsus Kanun*” tasarısı olarak hazırlanan bu çalışma, ilaç fabrikalarının durumunu ele alıyordu. Kanuna göre; ilaç fabrikalarıyla ilgili tüm çalışmalar, 7 Nisan 1885 tarihli nizamnameye göre yapılıyordu. Ancak bu nizamname zamanın şartlarına uygun değildi. Bu nedenle yeni bir kanun çalışması yapılmalıydı.¹⁰⁷¹

Kanunun birinci maddesi, Sıhhiye Vekâleti'nin izni olmadan, tıbbi ilaç ve kimyasal ürün satışını yasaklıyordu. İkinci madde eczacılara “*Eczaneler Kanunu*” hükümlerine uygun olarak ticarethane açma yetkisi veriyordu. Üçüncü maddeye göre bu ticarethanelerde, eczacılık diplomasına sahip bir sorumlu müdür olacaktı. Tasarının dördüncü, beşinci ve altıncı maddesi ecza ticarethanesi açmak için uygulanacak yöntemleri ele alıyordu. Buna göre bir dilekçeyle bölge valiliğine başvuru yapılmalıydı. Başvurular valilik tarafından raporlanarak, Sıhhiye

¹⁰⁶⁷ TBMMZC, C. XXVIII, D. 2, B. 28, (22 Kânunusani 1927), s. 425-431.

¹⁰⁶⁸ TBMMZC, C. XXVIII, D. 2, B. 28, (22 Kânunusani 1927), s. 432-433.

¹⁰⁶⁹ TBMMZC, C. XXVIII, D. 2, B. 29, (24 Kânunusani 1927), s. 455.

¹⁰⁷⁰ “Eczacılar ve Eczahaneler Hakkında Kanun”, *Resmî Ceride*, S. 558, 6 Şubat 1927, s. 2329.

¹⁰⁷¹ TBMMZC, C. XXIX, D. 2, B. 38, (26 Şubat 1927), s. 122.

Vekâleti'ne gönderilecekti. Gerekli incelemeler on beş gün içinde tamamlanacaktı. Ruhsat almaya hak kazananlar, 200 lira harç bedeli ödeyerek işletmelerini açacaktı. Yedinci ve sekizinci madde, ticarethaneler kapatılmak istendiğinde yapılacak işlemler hakkında bilgi veriyordu. Bir ecza ticarethanesinin kapatılmasında ya da başka bir yere nakledilmesinde Sıhhiye Vekâleti'nin onayı gerekiyordu. Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey nakil işlemi esnasında, işletme sahibinin vermiş olduğu 200.000 lira harcın yeniden verilip verilmeyeceğini Meclis'e sordu. Ona göre, maddede bu duruma yer verilmeliydi. Sıhhiye Vekili Dr. Refik Bey, yeniden ruhsat harcı ödenmesi zorunluluğu olmadığını belirterek, kanun maddesi değişikliğine karşı çıktı. Kanunun dokuzuncu maddesiyle sorumlu müdürlerin, kendi adına bir eczane açması yasaklanıyordu. Onuncu madde, gerekli izinler alındıktan sonra ecza ticarethanelerinin birkaç şube açmasına izin veriyordu. Tasarının on birinci, on ikinci ve on üçüncü maddesi ticarethane satışıyla ilgiliydi. Buna göre ticarethanelerde, yalnızca toptan ve perakende satışa izin veriliyordu. Depolarda, numune miktarı dışında ilaç bulundurulmamalıydı. Bu depolar dışında, zehirli ve kimyasal ilaç satışı yapılabilirdi. Ancak bu ilaçların, ziraat işlerinde kullanılacağı kanıtlanmalıydı.¹⁰⁷²

On dördüncü ve on beşinci madde, ürünlerin saklanmasına dair hükümler içeriyordu. Eczacı depolarında kullanılacak ürünler, talimatnameye uygun bir şekilde saklanacaktı. Depolardaki ilaçların alım satım miktarları, onaylanmış defterlere yazılacaktı. Bu depolar, Sıhhiye Vekâleti tarafından belirli aralıklarla teftiş edilecekti. Kanunun on yedinci maddesi; satışa uygun olmayan ürünler tespit edildiğinde, vekâlet tarafından bu depoların kapatılacağını belirtiyordu. On sekizinci madde, depolarda satılacak ürünlerin bir talimatname ile düzenleneceğine vurgu yapıyordu. On dokuzuncu maddeye göre sorumlu müdür, herhangi bir sebeple işletmesini açmadığında, bölgenin sağlık memuruna haber vermeliydi. Yirminci maddede eczacı depolarında bulunan ürünlerin, kanun ve talimatnameye uygun olarak satılacağı bir kere daha hatırlatılıyordu. Yirmi birinci madde bu kanunda belirtilen hükümlere uymayan kişilerin, para cezası alacağını belirtiyordu. Kanunun yirmi ikinci maddesi, zehirli ilaçlar korunmadığında depoların kapatılacağına dikkat çekerken; yirmi üçüncü madde bu ürünlerin değişiminde para iadesi yapılacağını belirtiyordu. Yurt dışından getirilen ürünlerin, Sıhhiye Vekâleti'nin onayı olmayan yerlerden temin edilemeyeceği ise yirmi dördüncü maddede yer alıyordu.¹⁰⁷³

¹⁰⁷² TBMMZC, C. XXIX, D. 2, B. 38, (26 Şubat 1927), s. 131-132.

¹⁰⁷³ TBMMZC, C. XXIX, D. 2, B. 38, (26 Şubat 1927), s. 133-134.

Kanunda belirtilen ilaçların, sadece Sıhhiye Vekâleti'nin belirlediği yerlerden ithal edilmesine izin verilmesi ve bu ilaçların, eczacılar tarafından ithal edilme yetkisinin olmaması milletvekilleri arasında tartışma konusu olmuştu. Özellikle Şebinkarahisar Milletvekili İsmail Bey ve Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, bu konudaki eleştirilerini sert bir şekilde dile getiriyorlardı. Hakkı Tarık Bey, her yerde laboratuvar tesisleri kurmanın ülke ekonomisine külfet olacağını ve yirmi dördüncü maddenin bu amaçla yapıldığını belirtiyordu. Ona göre, eczacılar da birtakım kimyasal ürünleri yurtdışından getirebilirdi. Sıhhiye Vekâleti bu konuda kolaylık sağlamalıydı.

Hakkı Tarık Bey, açıklamalarına istinaden yirmi dördüncü madde ile ilgili bir teklifte bulundu. Bu teklif;

“Hariçten gelip de tababet ve baytarlıkta kullanılan ecza ve kimyevî maddeleri Türkiye Sıhhiye ve Maliye vekâletlerince tayin olunacak muayyen mahallerden ithal için ait olduğu Vekâletçe ecza ve kimyevî maddelerin saf ve kodekse uygun olup olmadıklarını tayin için her türlü levazımı havi laboratuvarlar bulundurulur ve mütehassıs kimyagerler istihdam edilir. Muayyen gümrüklerin gayrısından ithali arzu edilen maddeler veya numunelerin, laboratuvarları olan gümrüklerden geçirilmiş olması lâzımdır” şeklinde zapta geçmişti. Hakkı Tarık Bey'in teklifi, Sıhhiye Vekâleti tarafından kabul edilmiş ve yirmi dördüncü madde bu şekilde güncellenmişti. Tasarının yirmi beşinci maddesi, bu kanundan önceki nizamnamelerin geçersiz kılındığını; yirmi altıncı madde kanun yayımlandıktan sonra ilaç depolarının, altı ay içinde mevcut şartları yerine getirmesi gerektiğini belirtiyordu. Tasarının yirmi yedinci maddesine göre, bu kanun yayımlandığı tarih itibarıyla geçerli olacaktı. Yirmi sekizinci maddeyle kanun hükümlerini uygulama yetkisi Sıhhiye, Adliye ve Maliye Vekâletleri'ne veriliyordu.¹⁰⁷⁴

“Ecza Ticarethaneleriyle Sanat ve Ziraat İşlerinde Kullanılan Zehirli ve Müessir Kimyevi Maddelerin Satıldığı Dükkânlara Mahsus Kanun” 2 Mart 1927'de kabul edilmiştir. 12 Mart 1927 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹⁰⁷⁵ Eczacılar Kanunu, 1930 yılında güncellenmiştir. Doktorlar ve dişçilerle ilgili maddeler de bu kanuna eklenmiştir. Buna göre; hekim odaları sınırlarında eczacılık yapanlar, oda seçimlerine katılacaktı. Hekimler odası haysiyet divanlarına bir eczacı üye olarak seçilecekti. Eczacıların görevden uzaklaştırılma

¹⁰⁷⁴ TBMMZC, C. XXIX, D. 2, B. 38, (26 Şubat 1927), s. 135-137.

¹⁰⁷⁵ “Ecza Ticarethaneleriyle San'at ve Zira'at İşlerinde Kullanılan Zehirler Müessir Kimyevi Maddelerin Satıldığı Dükkânlara Mahsus Kanun”, *Resmî Ceride*, S. 575, 12 Mart 1927, s. 2377.

süreleri üç ay ile sınırlı tutulacaktı. Bu kurallara uymayan eczacılar ise para cezasıyla yargılanacaktı.¹⁰⁷⁶

Türkiye, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde eczacılık sistemi başta olmak üzere sağlık sektörünü yapılandırmak için koruyucu sağlık hizmetlerine öncelik vermiştir. Bu bağlamda birçok sağlık politikası hazırlanmış ve bu şekilde mevcut ihtiyaçlar karşılanmak istenmiştir. 1923-1950 yıllarında Türkiye Cumhuriyeti'ndeki sağlık personel sayısı şöyleydi:¹⁰⁷⁷

Tablo 47: Türkiye'deki Hekim Durumu (1923-1950)¹⁰⁷⁸

Yıl	Hekim Sayısı	Hekim Başına Düşen Nüfus
1923	344	19.860
1925	728	16.480
1930	1.182	12.220
1935	1.625	9.270
1940	2.378	7.420
1945	3.886	4.870
1950	6.895	3.020

Tablo 48: Türkiye'deki Sağlık Personeli (1923-1950)¹⁰⁷⁹

Yıllar	1923	1930	1935	1940	1945	1950
Diş Hekimi	-	-	-	-	-	910
Eczacı	60	127	135	340	725	980
Hemşire	-	202	325	405	409	737
Ebe	136	400	451	616	806	1.285
Sağlık Teknisyeni	560	1.268	1.365	1.493	1.632	4.018

Cumhuriyet dönemi sağlık politikaları doktorların statüleri, mecburi hizmetleri, sivil doktorların askerî yükümlülükleri üzerinde şekillenmiştir.¹⁰⁸⁰ Doktorların haklarını korumayı hedefleyen Sıhhiye Vekâleti, 4 Mayıs 1927'de hekimlik mesleği ve yan dalları hakkında bir kanun tasarısı hazırlamıştı. “*Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun*”

¹⁰⁷⁶ “Tadil Edildi”, *Ulus*, 28 Haziran 1930, s. 1.

¹⁰⁷⁷ *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. VII, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 1722; Alper Tunga Kökcü, “Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Sağlık Politikaları”, *Türkiye Klinikleri*, C. 22, S. 3, 2014, s. 98.

¹⁰⁷⁸ *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. VII, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 1722.

¹⁰⁷⁹ *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. VII, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 1722.

¹⁰⁸⁰ Çakan Hacıbrahimoglu, *Devrimci Meclis II. TBMM...*, s. 450.

olarak tanımlanan bu çalışma, 9 Mayıs 1927’de Meclis’e gönderilmişti. 29 Mart 1928 tarihli oturumda, müzakere için gündeme alınmıştı. ¹⁰⁸¹

Kapitülasyonlar kaldırıldıktan sonra yurt dışında eğitim gören hekimlerin, meslek tanımları yeniden yapılmak istenmişti. Bu şekilde sağlık çalışanlarının, görev ve yetkileri de ele alınacaktı. Tıp mesleğinin ilerlemesine katkı sağlamak amacıyla hazırlanan bu kanun, altı bölümden oluşuyordu. ¹⁰⁸²

Kanunun birinci bölümü, meslek şartlarını belirliyordu. Buna göre, ülke sınırları içerisinde hekimlik yapabilmek için Türkiye’deki üniversitelerin Tıp Fakülteleri’nden mezun olmak gerekiyordu. Aynı zamanda bu kişiler, Türk vatandaşı olmalıydı. Bu bölümde, yurt dışındaki üniversitelerden mezun olan Türk doktorlar hakkındaki hükümler de yer alıyordu. Söz konusu hekimler, diplomalarını Sıhhiye Vekâleti’ne onaylatmak zorundaydı. Türkiye’de özel muayene açmak isteyenler, hasta kabulüne başladıktan bir hafta sonra diplomalarını bölgenin en yetkili sağlık memuruna bildirmekle yükümlüydü. Tasarının birinci bölümünde en çok tartışılan madde, yirmi beşinciydi. Maddeye göre; diploması olmadığı halde, hasta tedavi eden ve doktor ünvanını kullanan kişiler, bir aydan altı aya kadar hapis cezasıyla yargılanacaktı. Ayrıca bu kişiler, 25 liraya kadar ağır para cezasına çarptırılacaktı. ¹⁰⁸³

Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, kanun maddesini eleştirenlerin başında geliyordu. Ona göre maddede belirtilen “*hasta tedavi eden*” kısmı yanlış anlaşılmalara yol açabilirdi. Hali hazırda hekimlerin olmadığı köyler vardı. Bu bölgelerde hekimlik görevini üstlenenler, ilgili cezalardan muaf tutulmalıydı. Sıhhiye Vekili Dr. Refik Bey, hekimlik mesleğini kendisine bir iş olarak seçen ve bunu ticari olarak kullananlar için bu yaptırımların uygulanacağını belirtti. Zorunlu hallerde hekimlik yapanlar, cezalardan muaftı. Kanunun ikinci bölümü, dış hekimlerinin yetki ve görevleri hakkındaydı. Bu bölüme göre; ülke sınırlarında dış hekimliği ünvanına sahip olmak ve bu mesleği yapabilmek için, Türkiye’de bulunan üniversitelerin Dış Hekimliği Bölümü’nden mezun olmak zorunluydu. Yurt dışında eğitim gören dış hekimlerinin de diplomalarını, Sıhhiye Vekâleti’ne onaylattıklarında bu mesleği yapabilecekleri ifade ediliyordu. Hali hazırda diploması olmadan en az on yıl hekimlik yapan kişiler, bir ruhsatname alarak mesleğe devam edebilecekti. ¹⁰⁸⁴

¹⁰⁸¹ TBMMZC, C. III, D. 3, B. 54, (29 Mart 1928), s. 63.

¹⁰⁸² TBMMZC, C. III, D. 3, B. 54, (29 Mart 1928), B. 54’ek, S. Sayısı: 89, s. 1.

¹⁰⁸³ TBMMZC, C. III, D. 3, B. 54, (29 Mart 1928), s. 63-67.

¹⁰⁸⁴ TBMMZC, C. III, D. 3, B. 54, (29 Mart 1928), s. 63-68.

Üçüncü bölüm, ebelik mesleğine ait hükümler içeriyordu. Türkiye’de ebelik yapabilmek için Türk olmak zorunluydu. Kanunda, Türkiye’deki üniversitelerin Tıp Fakültesi’nden ya da bu fakültelerin ebelik okullarından mezun olmak şartı da yer alıyordu. Diplomalı ebelerin bulunmadığı bölgelerde ebelik sertifikası olan kişiler ve yurtdışında eğitim gören Türk ebeler diplomalarını Sıhhiye Vekâleti’ne onaylatmalıydı. Ebelerin, herhangi bir şekilde reçete yazması bu kanunla yasaklanıyordu. Diploması olmadığı halde ebelik yapan kişilerin, bir haftadan üç aya kadar hafif hapis cezası ya da 5 liradan 50 liraya kadar hafif para cezası ile yargılanacağı belirtiliyordu. Dördüncü bölüm, sünnetçiler hakkındaydı. Buna göre; Sıhhiye Vekâleti’ne bağlı sağlık okullardan diploma alan kişiler, sünnetçilik yapma hakkına sahip olacaktı. Diploması olmamasına rağmen on sene bu mesleği yapanlar, resmî evraklarını vekâlete bildirmek koşuluyla mesleğine devam edebilecekti. Ruhsatsız olarak sünnetçilik yapanlar ise tespit edildikleri takdirde, bir haftadan bir aya kadar hafif hapis cezası ile yargılanacaktı.¹⁰⁸⁵

Kanunun beşinci bölümü, hastabakıcı ve hemşirelere yer veriyordu. Sıhhiye Vekâleti’ne bağlı Hastabakıcı Okulları’ndan ya da resmî hastanelerden sertifikası olmayanlar, hastabakıcılık yapamayacaktı. Ayrıca kanun hükümlerine göre, bu hastabakıcıların Türk olması zorunluydu. Hastabakıcıların ameliyat gibi cerrahi müdahalelerde bulunması yasaktı. Yetkisi olmadığı halde bu ünvanı kullanan kişiler, 5 liradan 50 liraya kadar hafif para cezası ile yargılanacaktı. Altıncı bölüm, kanunda belirtilen sağlık çalışanlarının, kendilerine verilen görevleri yerine getirmekle yükümlü olduğunu belirtiyordu. Bu kişiler, hasta kayıtlarını düzenli ve dikkatli bir şekilde protokol defterine işlemekle yükümlüydü. Yine tasarıya göre; vefat eden sağlık görevlilerinin diplomaları ve ruhsatları, Sıhhiye Vekâleti tarafından iptal edilecekti. Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, müzakereler sırasında söz alarak, Sıhhiye Vekâleti’nin her zaman toplanma şansı olup olmadığı sorusunu Meclis’e yöneltti. Dr. Refik Bey, vekâletin birçok üyesi olduğunu ve gerektiği zaman toplantılar yapılacağını belirtti. Kanunun birinci müzakeresi bu şekilde tamamlanmıştı.¹⁰⁸⁶

Tasarıya dair ikinci müzakereler 5 Nisan 1928’de gerçekleşmişti. “*Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun*” aynı gün kabul edilmiştir.¹⁰⁸⁷ 1219 sayılı kanun numarası ile 14 Nisan 1928 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanmıştır.¹⁰⁸⁸

¹⁰⁸⁵ TBMMZC, C. III, D. 3, B. 54, (29 Mart 1928), s. 72-74.

¹⁰⁸⁶ TBMMZC, C. III, D. 3, B. 54, (29 Mart 1928), s. 74-76.

¹⁰⁸⁷ TBMMZC, C. III, D. 3, B. 57, (5 Nisan 1928), s. 99-101.

¹⁰⁸⁸ “Tababet ve Şu’abatı San’atlarının Tarz-ı İcrasına Dair Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 863, 14 Nisan 1928, s. 4991-4999.

b. Gençleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu

TBMM, Cumhuriyet'in kurulmasında ve korunmasında, gençlere önemli sorumluluklar yüklendiğinin farkındaydı. Nesilleri, zararlı ve müstehcen içeriklerden korumak amacıyla bir kanun tasarısı hazırlanmıştı.¹⁰⁸⁹ “*Gençleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu*” olarak hazırlanan bu çalışma, 1 Haziran 1927 tarihli oturumda gündeme alındı. Müzakerelerde; gençleri zararlı yayınlardan korumak için Türk Ceza Kanunu’nun maddeler koyduğu, ancak bazı yayınların bu kurallara uymadığı ifade edildi. Kanun gerekçesine göre; Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra, bu tarz yayınlar tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de artmıştı. Maarif Vekâleti’nin de bu konuyla ilgili çalışma yapması zorunluydu.¹⁰⁹⁰

Kanun gerekçesi okunduktan sonra sözü ilk olarak Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey aldı ve konuyu basın özgürlüğü açısından değerlendirdi. İnsanların istediğini yazmak ve bastırmak konusunda hür olduğunu vurguladı. Kendisi, kanuna dair konuşmalarında sık sık bu konuları hatırlattı. Maarif Vekili Mustafa Necati Bey, kanunun yanlış anlaşıldığını dile getirdi. O, çalışmanın basın özgürlüğünü engellemek amacıyla değil, okula giden çocukların hayat ve maneviyatını korumak gayesiyle yapıldığını dile getirdi. Bozok Milletvekili Ahmet Hamdi Bey ise kanun layihasında bir matbaa hatası olduğunu düşünüyordu. Kanun gençleri değil, 18 yaşından küçükleri korumak amacıyla yapılmıştı. Gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra tasarının adı “*Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu*” olarak değiştirildi. Açıklamaların ardından müzakereler başladı. Kanunun birinci maddesiyle Türk Ceza Kanunu’nun 426, 427, 428. maddeleri hükmünce; on sekiz yaşına kadar çocukların maneviyatı üzerine, sağlığa zararlı bir etki yaratacağı anlaşılan kitap, dergi, risale, resim ve levhalar sınırlamaya tabi tutulacaktı. Bu kanun, yurtdışından getirilen eserler için de geçerliydi.¹⁰⁹¹

İkinci madde, yetkili bir heyet tarafından bu kitap içeriklerinin inceleneyeceğine dikkat çekiyordu. Bu heyet, Maarif Vekâleti, Dâhiliye Vekâleti, Matbuat Cemiyeti ve Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından seçilecek kişilerden oluşacaktı. Ergani Milletvekili İhsan Hamit Bey, bu maddenin belirsiz olduğunu dile getirerek eleştirdi. Onun ardından söz alan Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey de kanunda geçen “*bir*” kelimesinin kaldırılmasını teklif etti. Meclis, bu öneriyi kabul ederek maddeyi güncelledi. Üçüncü madde; ilgili eserlerin bir heyet tarafından inceleneyeceğini, ancak resmî makamların da gerektiğinde bu yayınları inceleme hakkı olduğunu ele alıyordu. Tasarının dördüncü maddesinde; çocukların maneviyatı için zararlı olduğuna karar verilen kitap, dergi ve risale isimlerinin bir liste halinde Maarif Vekâleti’ne

¹⁰⁸⁹ BCA, 30-18-1-1, 24-28-20, 04-05-1927.

¹⁰⁹⁰ TBMMZC, C. XXXIII, D. 2, B. 79, (21 Haziran 1927), s. 543-454.

¹⁰⁹¹ TBMMZC, C. XXXIII, D. 2, B. 79, (21 Haziran 1927), s. 455-456.

verileceği yer alıyordu. Listenin bir örneği Adliye Vekâleti ve savcılığa da gönderilecekti. Savcılıktan gelen tebligat üzerine, mevcut eserlerin ilk sayfalarına “*Tahdidata tabidir*” damgası vurulacaktı. Bu şekilde damgalanan eserlerin, hiçbir şekilde satışı yapılmayacaktı.¹⁰⁹²

Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, ilgili kanunun C Fıkrası’nda yer alan¹⁰⁹³ “*müvezziler*¹⁰⁹⁴ tarafından bunlar için sipariş kabul olunamaz” cümlesine atıfta bulunarak; müvezzilerin meslek erbabı olduğunu, verecekleri hizmette onları zor durumda bırakmamak gerektiğini açıkladı.

Söz konusu eserler on sekiz yaşından küçük çocuklara yasaktı, on sekiz yaşından büyük olanlar için dağıtıcılara böyle bir sorumluluk yüklenemezdi. Kastamonu Milletvekili Ali Nazmi Bey, dağıtıcıların çocuklar tarafından verilen siparişi kabul edemeyeceklerini ve asıl amacın bu olduğunu ifade etti. Müzakereler sonucunda madde esas şekliyle kabul edildi. Beşinci madde bir dergide; çocuklara zarar veren makale yayımlandığı tespit edildiğinde, Maarif Vekâleti’nin dergi sahibine ve müdürüne uyarıda bulunacağını belirtiyordu. İkinci defa böyle bir yazı yayımlandığında ise derginin satışı yasaklanacaktı. Kanunun altıncı maddesi, kanuna dair muafiyetleri kapsıyordu. Düşünsel, sosyal ve bilimsel eserler bu kanun hükümlerinden muaf kabul ediliyordu. Yedinci madde kurallara uymayanların alacağı cezalara yer veriyordu. Kendilerine tebligat yapıldığı halde eserlerini damgasız olarak basan eser sahipleri, eserleri bilerek satan ve bunlar üzerine sipariş kabul eden dağıtıcılar, yayınları dağıtıcılara veren kitapçılar 100 lira para cezası veya üç aya kadar hafif hapis cezası ile yargılanıyordu. Gazete ve dergi sahipleri, sorumlu müdür de aynı cezaya tâbi tutuluyordu. Hakkı Tarık Bey, cezaların kime ve ne şekilde verileceğine dikkat çekmek istiyordu. Matbuat Kanunu’nda yer alan bu maddeye göre; gazete ve dergide görev alan bir sorumlu müdür varsa, sorumluluk doğrudan ona ait olacaktı. Maarif Vekili Mustafa Necati Bey, bu konuyu farklı bir şekilde değerlendiriyordu. Kendisi, Matbuat Kanunu ile Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu’nun farklı tasarılar olduğunu ifade etti. Kişilerin, herhangi bir günlük gazete çıkarma hakkı vardı. Bu durumda sorumluluk, gazete sahibine ait olmalıydı.¹⁰⁹⁵

Hakkı Tarık Bey, bu uygulamanın anlamsız olduğunu düşünüyordu. Sorumlu müdürler varken, gazete ve dergi sahiplerinin bu muameleye maruz kalması adli açıdan haksızlık yaratabilirdi. Kendisi ilgili kanundan “*sorumlu müdür*” ya da “*sahip*” kelimelerinden birinin

¹⁰⁹² TBMMZC, C. XXXIII, D. 2, B. 79, (21 Haziran 1927), s. 456-457.

¹⁰⁹³ İlgili maddenin C Fıkrası; gençlere zararlı olduğu anlaşılan eserlerin bir yerden başka bir yere nakledilemeyeceğini ve siparişinin yasak olduğunu belirtiyordu. Bkz. TBMMZC, C. XXXIII, D. 2, B. 79, (21 Haziran 1927), s. 455.

¹⁰⁹⁴ Dağıtma işiyle uğraşan kişi ya da kurumlar, Bkz. <https://sozluk.gov.tr/> , Erişim Tarihi: 01.08.2024.

¹⁰⁹⁵ TBMMZC, C. XXXIII, D. 2, B. 79, (21 Haziran 1927), s. 458.

çıkarılması gerektiğini belirtti. Adliye Encümeni adına söz alan Ali Nazmi Bey, kanun maddelerinin çok önceden kabul edildiğini, Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu'nun farklı bir kanun olduğunu yineledi. Hakkı Tarık Bey ise ilgili kanun maddesinin yeniden incelenmesi ve görüşülmesi gerektiğini düşünüyordu. Bu sebeple maddenin, encümene gönderilmesi hakkında bir tahrir verdi. Ancak, Adliye Encümeni yedinci maddeyi kabul ettiği için, Hakkı Tarık Bey'in tahriri geçersiz sayılmıştı. Nihayetinde tasarının 8,9 ve 10. maddeleri müzakereye gerek görülmeden kabul edildi. On birinci madde; kanunu yayım tarihinden itibaren geçerli kılarken; on ikinci madde bu yasa hükümlerini uygulamada Adliye, Dâhiliye ve Maarif Vekaletleri'ni yetkili kılıyordu.¹⁰⁹⁶ “*Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu*” 21 Haziran 1927'de kabul edilmiştir.¹⁰⁹⁷ 7 Temmuz 1927 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.¹⁰⁹⁸

c. Soyadı Kanunu

Osmanlı Devleti'nden itibaren Türkiye'de aile isimleri, lakap veya ünvanların kullanımı oldukça yaygın bir alışkanlıktır. Ancak bu durum, zamanla günlük hayatta ve resmî işlerde birtakım karışıklıklara yol açmıştır. Lakaplar nedeniyle yaşanan sorunlar, zorunlu bir yasal düzenlemeyi gerekli kılmıştır. Bu sebeple Dâhiliye Vekâleti bir kanun tasarısı hazırlamış ve 11 Mart 1933 tarihinde bu tasarıyı Meclis'e sunmuştur.¹⁰⁹⁹

Soyadı Kanunu'nun yapılma gerekçesi şu şekilde ifade edilmişti: “*Her aile ve fert için bir soyadı taşımak asırlardan beri yerleşmiş bir anane halini almıştır. Bizde ise bu hal isteğe bağlı bırakılmış olduğundan bu gün görülen şekil meydana gelmiştir. Çok eskiden Türkler arasında soyadı kullanmak hatta uzun zaman soy şecerelerini muhafaza etmek ve evlenme veya herhangi bir iş için fert hakkında tetkikat yapılacağından her şeyden evvel soyu ve soyunu aramak bir türe olduğu görülür. Bugün de köylerde hemen soyadı olmayan ve kullanılmayan bir aileye ve ferde tesadüf edilmez.*

Medeni Kanun'da 25,26,153,259. maddelerinde soyadına ait hükümler konmuştur. Şu vaziyete göre soyadı almayı kanuni bir mecburiyet haline koymak ve bunları nüfus kütüklerine

¹⁰⁹⁶ TBMMZC, C. XXXIII, D. 2, B. 79, (21 Haziran 1927), s. 459-462.

¹⁰⁹⁷ Kanunlar Dergisi, C. V, (21 Haziran 1927), s. 481-482.

¹⁰⁹⁸ “Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 627, 7 Temmuz 1927, s. 2817.

¹⁰⁹⁹ Zehra Yılmaz, *Atatürk'ün Sosyal Değişim Politikaları İçerisinde Soyadı Kanunu ve Yankıları*, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir, 2016, s. 17; “Soy Adı Layihası Mecliste”, *Cumhuriyet*, 13 Mart 1933, s. 3; “Soy Adı Kanunu Meclise Verildi”, *Vakit*, 13 Mart 1933, s. 1; “Soy Adı”, *Milliyet*, 14 Mart 1933, s. 3.

kaydetmek ve herkes için bir adın üzerine tasarruf hakkını tesbit eylemek lazım geldiğinden bu kanun tanzim edilmiştir. ¹¹⁰⁰”

Gerekçeler ayrıntılı bir şekilde açıklandıktan sonra “*Soyadı Kanunu*” tasarısı, 3 Aralık 1933’te Dâhiliye Encümeni’nde görüşüldü. Encümen, tasarıda birkaç değişiklik yaparak raporunu 11 Aralık 1933’te Başvekâlet’e gönderdi. ¹¹⁰¹

Aynı dönemde Muğla Milletvekili Nuri Bey, “*Soyadı ve Nüfus Kanunu*” ile ilgili bir kanun teklifini hazırlayarak TBMM’ye sunmuştu. 7 Mart 1934’te Meclis’e sunulan ve toplamda 17 maddeden oluşan bu kanun teklifi, herkes için alınacak bir soyadının zorunluluğunu ortaya koyuyordu. Nuri Bey’in kanun teklifi, hükûmetin tasarısı ve komisyon raporları 16 Haziran 1934 tarihinde Meclis’te görüşüldü. ¹¹⁰²

Müzakere için Meclis’e aktarılan tasarı, 18 Haziran 1934 tarihli toplantıda gündeme geldi. Kanunun ilk maddesi; her Türk vatandaşının, kendi adından başka bir soyadı almak zorunda olduğunu belirtiyordu. Bu maddeye ihtiyaç duyulup duyulmadığı milletvekilleri arasında tartışma konusu oldu. Bursa Milletvekili Refet Bey, buna gerek olmadığını, insanların yapmış olduğu mesleklerin bu eksikliği ortadan kaldırdığını düşünüyordu. Ayrıca, memuriyet hayatında aile isminin kullanılmasının doğru olmadığına da dikkat çekiyordu. ¹¹⁰³

Dâhiliye Vekili Şükrü Bey, bu konuya daha genel bir çerçeveden bakıyordu. Kendisi Türklerin bir aile ismi olduğunu ancak bu isimleri kullanmadıklarını, “*Soyadı Kanunu*” ile bu isimleri kullanmaya mecbur kalacaklarını ifade ediyordu. İlgili maddeye dair müzakereler esnasında Çanakkale Milletvekili Ziya Bey, kanunun birinci maddesine eklenmek üzere bir takrir sunmak istiyordu. Bu takrirden; yeni bir isim alan ya da ismini değiştiren kişilerin, bunları Türkçe kurallarına uygun olarak yapması gerektiği yer alıyordu. Kanunun üçüncü maddesi doğrudan bu konu ile ilgili olduğu için Ziya Bey’in takriri Meclis tarafından reddedilmişti. ¹¹⁰⁴

Kanun hakkında söz alan milletvekillerinden biri de Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey’di. Kendisi, tasarının birinci maddesinde “*Herkes, bir soyadı taşımaya mecburdur*” ibaresinin yanlış anlaşılma yol açabileceğini düşünüyordu. Hakkı Tarık Bey’e göre bu madde, Türklerin şimdiye kadar hiç soyadı kullanmadığı ya da bir soyadı bulunmadığı izlenimi verebilirdi. Bu bağlamda kendisi, birinci maddenin “*Herkes, soyadını da taşımaya mecburdur*”

¹¹⁰⁰ TBMMZC, C. XXIII, D. 4, B. 69, (16 Haziran 1934), B. 69’ek, S. Sayısı: 203, s. 4-5.

¹¹⁰¹ *Türk Parlamento Tarihi (1931-1935)*, Haz. Fahri Çoker, C. I, D. 4, s. 181.

¹¹⁰² TBMMZC, C. XXIII, D. 4, B. 69, (16 Haziran 1934), B. 69’ek, S. Sayısı: 203, s. 1-4.

¹¹⁰³ TBMMZC, C. XXIII, D. 4, B. 70, (18 Haziran 1934), s. 222-223; Necati Gökarp, *Türk Basımında Soyadı Kanunu*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1996, s. 11.

¹¹⁰⁴ TBMMZC, C. XXIII, D. 4, B. 70, (18 Haziran 1934), s. 223-224.

şeklinde değiştirilmesini teklif etti. TBMM, Hakkı Tarık Bey'in teklifini kabul ederek, birinci maddeyi bu şekilde kaydetti.¹¹⁰⁵

İkinci madde, soyadlarının nasıl kullanılacağına dair hükümler içeriyordu. Buna göre, yazışmalarda ve imzalarda kişinin önce adı sonra soyadı yazılacaktı. Üçüncü madde, rütbe ve memuriyet, aşiret ve yabancı ırk isimlerinin soyadı olarak kullanılamayacağını belirtiyordu. Ayrıca, toplum ahlakına uygun olmayan kelimelerin de soyadı olarak kullanılamayacağı vurgulanıyordu.¹¹⁰⁶ Üçüncü madde, kanunun en çok tartışılan maddelerinden biriydi. İlgili maddeye ilk eleştiri Ordu Milletvekili Hamdi Bey'den geldi. Hamdi Bey; millî birlik ve beraberliği güçlendirmek için kanun maddesinin aşiret isimlerini yasakladığını ve bu durumunun anlaşılabilir olduğunu belirtti. Ancak, Anadolu'da her aile bir aşiret ismine sahipti ve bunu kontrol edebilecek bir diksiyoner de yoktu. Bu nedenle “aşiret” kelimesi yeniden incelenmeliydi.¹¹⁰⁷

Dâhiliye Vekili Şükrü Bey'e göre bu uygulanabilir bir durum değildi. Hala aşiret ve kabile hayatı yaşayanlar vardı ancak bunun izleri silinmeliydi. Aşiret ismini taşıyan köyler varsa da onların aşiret olmaktan çıkıp köy ismi taşıdığı, buradaki amacın fiilen mevcut olmayan fakat hayallerde yaşayan ayrılığı ortadan kaldırmak olduğunu belirtti.¹¹⁰⁸

Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, aşiret isimleri ile rütbe belirten kelimelerin inkılaba zarar verebileceğini savunuyordu. Oluşabilecek tehlikeleri ortadan kaldırmak için bu madde kanundan çıkarılmalıydı. Tüm bunların dışında, şimdiye kadar mevcut olan aile ve soyadları da muhafaza edilmeliydi. Dâhiliye Vekili Şükrü Bey, kanunun yapılma amacını bir kere daha hatırlatmak istiyordu. Kanun; Türklerin bir soyadı, bir aile adı taşımasını zorunlu kılmak, ikilikleri ve ayrılıkları ortadan kaldırılmak amacıyla yapılmıştı. Dolayısıyla kanunun her maddesi istisnasız uygulanmalıydı.¹¹⁰⁹

Milletvekilleri, bazı aşiret isimlerinin kullanılmasında ısrarcı davranıyordu. Özellikle Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey; o gün var olmayan ve yaşamayan aşiret isimlerini kullanmanın mümkün olduğunu, ancak hali hazırda yaşayan aşiret isimlerinin kullanımının yasak olduğunu ifade ediyordu. Bu yönde bir karar de veren Hakkı Tarık Bey'e göre; belirtilen isimlerin kanuna eklenmesiyle üçüncü maddedeki anlam bütünlüğü sağlanacaktı. Meclis ise takririn, daha önceki kanunlarla çelişebileceğini savunuyordu. Hakkı Tarık Bey bu söylemler

¹¹⁰⁵ TBMMZC, C. XXIII, D. 4, B. 70, (18 Haziran 1934), s. 224.

¹¹⁰⁶ Demo Ahmet Aslan, “Modern Türkiye’de Ulusal Kimliğin İnşasında Soyadı Kanunu’nun Rolü”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 2, S. 3, s. 162.

¹¹⁰⁷ TBMMZC, C. XXIII, D. 4, B. 71, (21 Haziran 1934), s. 245; “Mecliste Soy Adı Layihası Kabul Edildi”, *Hâkimiyeti Millîye*, 22 Haziran 1934, s. 1.

¹¹⁰⁸ TBMMZC, C. XXIII, D. 4, B. 71, (21 Haziran 1934), s. 246.

¹¹⁰⁹ Gökalp, *Türk Basınında Soyadı...*, s. 27.

üzerine rütbe ve memuriyetlerle ilgili takririnden vazgeçmişti. Tasarının dördüncü maddesi, soyadı seçme görevini hane reisine veriyordu. Boşanma durumunda velayet anneye verilse bile çocuklar babalarının seçtiği soyadını alacaktı. Evli olup da akıl sağlığı yerinde olmayan eşler için ise soyadı seçimi kadınlara veriliyordu. Bursa Milletvekili Refet Bey, Medeni Kanun'un 153. maddesini okuyarak, soyadı seçme görevinin evlilik birliğinin reisi olan kocaya ait olduğunu, kadının tek başına böyle bir görevi olmadığını hatırlattı. Konuya açıklık getirmek için Adliye Encümeni adına söz alan Tokat Milletvekili Nazım Bey, birçok ailede soyadı olmadığını, kanunun bu nedenle kabul edileceğini belirtti. Ayrıca, soyadı bulunmayan bir evlilik birliğinde bu adı seçmek vazifesinin kocaya ait olduğunu, Medeni Kanun'a göre bazı özel durumlarda kadının da soyadını belirleme hakkı olduğunu vurguladı.¹¹¹⁰

Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, dördüncü maddenin uygulanabilir olduğunu düşünüyordu. Burada üzerinde durulması gereken konu, evlilik birliğindeki soyadlarının yeni bir isim olup olmayacağının netleştirilmesiydi. Adliye Encümeni'ne göre bu durum, kişilerin arzusuna bırakılmıştı. Zira kanun, her bireye soyadı seçme hakkı tanıyordu. Meclis'te yapılan müzakereler sonucunda oylama yapıldı ve bu maddenin esas şekliyle kabulüne karar verildi. Kanunun beşinci maddesinde, reşit olan bireylerin soyadı seçme konusunda serbest olduğu yer alıyordu. Akıl sağlığı yerinde olmayan reşit bireylerin ise varsa babası soyadı seçecekti. Babanın hayatta olmadığı durumlarda ise soyadı seçme hakkı anneye aitti. İlgili madde okunduktan sonra söz alan Çanakkale Milletvekili Şükrü Bey, kanunun amacının bir aileye soyadı vermek olduğunu, bir aileye farklı farklı soyadlarının verilmesi ya da bu hususta serbest bırakılmasının kanundan uzaklaşmak olduğunu ifade etti.¹¹¹¹

Dâhiliye Vekili Şükrü Bey, reşit olan her çocuğun bir isim alabileceğine, bu şekilde oluşabilecek karışıklıkların önüne geçilebileceğine dikkat çekti. Dolayısıyla kanun hükümlerine aykırı bir durum yoktu. Altıncı maddeye göre; bir mahalle veya köyde yaşayanlar, aynı soydan gelmedikçe ortak soyadı kullanamayacaktı. Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, bu maddeyi kanunun en sakıncalı kısmı olarak değerlendiriyordu. Bir mahallede kimlerin hangi adı taşıdığını ya da taşıyacağını bilmenin mümkün olmadığını belirten Milletvekili, bu maddenin geri alınması gerektiğini dile getirdi. Bursa Milletvekili Refet Bey de Hakkı Tarık Bey'e destek veriyordu. Ona göre encümen altıncı maddede ısrarcıysa gerekli çalışmaları ve uygulamaları planlamalıydı. Devam eden müzakerelerin sonucunda Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, bu maddenin kaldırılmasına dair teklifini Meclis'e sunmuştu. Yapılan oylama

¹¹¹⁰ TBMMZC, C. XXIII, D. 4, B. 71, (21 Haziran 1934), s. 250-252.

¹¹¹¹ TBMMZC, C. XXIII, D. 4, B. 71, (21 Haziran 1934), s. 253-254.

sonucunda altıncı maddenin kanundan çıkarılmasına karar verildi. Altıncı madde kaldırıldığı için yedinci madde, altıncı madde olarak ele alındı. ¹¹¹²

Tasarının altıncı maddesi, tarihte ün salmış kişilerin isimlerini almayı yasaklıyordu. İlgili maddeye göre bu isimler almak isteyenler, hükûmet kararı ile engellenecekti. Kocaeli Milletvekili Salahattin Bey, kanun maddesine bir ekleme yapmak istiyordu. Ona göre maddeye yapılacak bu ek ile önceki maddeler de kuvvetlenecekti:

“ *En büyük mülkiye memurunun vereceği müzekkere üzerine cumhuriyet müdde-i umumisi üçüncü maddedeki memnuiyete uygun olmayarak soyadı kullananların bu adı değiştirmelerini ve tarihte ün almış olanlara ilişik anlatan adların, hilafını iddia ile kullanılmamasını mahkemeden isteyebilir. Kanunla taayyün eden ünvanlar mahfuzdur*” şeklinde verilen bu takrir, Meclis tarafından kabul edildi. ¹¹¹³

Yedinci madde kanunun yayımlandığı tarih itibarıyla herkesin bir soyadı almasını zorunlu kılıyordu. İki yıl içinde gerek soyadı olmayanlar gerekse soyadını değiştirmek isteyenler bu durumu hükûmete bildirecekti. Soyadı almak için verilecek her evrak Pul Vergisi’nden muaftı.

Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, kanunun bu maddesini desteklemekle birlikte bir ekleme yapmak istiyordu. Ona göre “*Soyadı Kanunu*” kapsamında yapılan hiçbir işlemde pul veya vergi alınmamalıydı. Çünkü kanun sebebiyle bazı ticarethaneler de isim değişikliğine gidebilirdi. Dolayısıyla bu kurumlara vergi ödeme zorunluluğu koyulacak olursa kanunu uygulamak zaman alabilirdi. Milletvekillerine göre bu konuda gerekli açıklamayı Maliye Vekili yapmalıydı. Dâhiliye Vekili Şükrü Bey “*Soyadı Kanunu*” ile ilgili değişikliklerden Pul Vergisi alınmayacağını, bunu ileri sürüp başka işlemler yaptırmak isteyenlere de hiçbir şekilde fırsat verilmeyeceğini ifade etti. Şükrü Bey’e göre ülkeler vergi sistemleri ile yaşıyordu. Fakat Soyadı Kanunu bir vergi kanunu değildi. ¹¹¹⁴

Kanunun sekizinci maddesi, soyadı seçme işlemlerinde çıkacak anlaşmazlıklarda tüm yetkiyi bölge valisine veriyordu. Vali ve kaymakamların soyadı alma işinde diğer devlet dairelerinden yardımcı alabilecekleri ise dokuzuncu maddede yer alıyordu. Onuncu madde soyadı almak için verilen süreyi kaçıranların, Medeni Kanun hükümlerine tabî olacağına dikkat çekiyordu. On birinci madde, soyadlarının nüfus kütüğüne ve doğum kâğıtlarına yazma işinde ihmalî görülen memurlar hakkında para cezası verileceğini belirtiyordu. Buna göre; kaymakamlar bir haftalık maaşı, valiler ise on beş günlük maaşı kesme cezası verebilecekti ve

¹¹¹² TBMMZC, C. XXIII, D. 4, B. 71, (21 Haziran 1934), s. 255.

¹¹¹³ TBMMZC, C. XXIII, D. 4, B. 71, (21 Haziran 1934), s. 256.

¹¹¹⁴ TBMMZC, C. XXIII, D. 4, B. 71, (21 Haziran 1934), s. 257-258.

bu kararlar kesin olarak uygulanacaktı. Tasarının on ikinci maddesinde, kanunun tayin edildiği süre içerisinde soyadını memurlara bildirmeyenlerden 5 liradan 15 liraya kadar para cezası alınacağı yer alıyordu. Ayrıca bu iş için hükûmet tarafından verilen görevde ihmali görülen muhtarlar ve ihtiyar heyetleri azasının her birinden ve belediyelerce memur edilenlerden 10 liradan 50 liraya kadar hafif para cezası alınacaktı. Kanunun on üçüncü maddesi, düzenlenecek bir nizamname ile bu yasanın uygulanacağını bildiriyordu. On dördüncü madde, tasarının yayım tarihinden altı ay sonra yürürlüğe gireceğini belirtirken, on beşinci madde kanun hükümlerini uygulama görevini Dâhiliye Vekâleti'ne veriyordu. “*Soyadı Kanunu*” müzakereler sonrasında toplamda 197 oyla kabul edilmişti.¹¹¹⁵

Aynı yıl ayrıcalık belirten ünvanların kaldırılması için de birtakım çalışmalar planlanmıştı. Bu doğrultuda TBMM, 26 Kasım 1934 tarihli oturumunda “*Efendi, Bey ve Paşa Gibi Lakap ve Ünvanların Kaldırıldığına Dair Kanun*” tasarısını müzakere etti. Dâhiliye Vekili Şükrü Bey; demokrasi bilincine ulaşmayı hedefleyen Türk Milleti'nin sınıf farkını gösteren ünvanları kaldırmaya çalıştığını, bu lakapların bir an önce resmî belgelerden de kaldırılması gerektiğini ifade etmişti. Şükrü Bey'in açıklamalarının ardından kanun maddelerinin müzakereleri başlamıştı.¹¹¹⁶

Kanunun birinci maddesi lakap ve ünvanların kaldırıldığını, tüm vatandaşların kanun karşısında ve resmî belgelerde yalnız isimleri ile anılacağını belirtiyordu. Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey “*ağa*” kelimesinin de bu kanun hükümlerine dâhil edilmesini gerekli görüyordu. Dâhiliye Vekili Şükrü Bey bu konuda kendisine destek vermiş ve madde bu şekliyle güncellenmişti.¹¹¹⁷

İkinci madde sivil rütbelerin, resmî nişanların ve madalyaların kullanılmasını yasaklıyordu. Savaş madalyaları bu kuralın dışında tutuluyordu. Türklerin, yabancı devlet nişanı taşıması da ayrıca yasaklanıyordu. Üçüncü maddede, askerî rütbeler için yeni ünvanlar kullanılacağı yer alıyordu. Buna göre müşirlere “*Mareşal*”, ferik ve livalara “*General*” denilecekti.¹¹¹⁸ Görüşmeler tamamlandıktan sonra TBMM, kanun tasarısını 26 Kasım 1934'te kabul etmiştir. Bu kanun, 29 Kasım 1934 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹¹¹⁹

¹¹¹⁵ TBMMZC, C. XXIII, D. 4, B. 71, (21 Haziran 1934), s. 259.

¹¹¹⁶ “Mecliste Büyük Bir Gün”, *Milliyet*, 27 İkinciteşrin 1934, s. 1.

¹¹¹⁷ TBMMZC, C. XXV, D. 4, B. 8, (26 Teşrinisani 1934), s. 41; “Geçmişten Kalma İçtimai Üstünlük Doğuran Ünvanlar, Ağa, Bey, Efendi, Paşa Tüm Kalktı”, *Hâkimiyeti Milliye*, 27 İkinciteşrin 1934, s. 1.

¹¹¹⁸ TBMMZC, C. XXV, D. 4, B. 8, (26 Teşrinisani 1934), s. 47.

¹¹¹⁹ “B.M. Meclisinde”, *Halkın Sesi*, 27 İkinciteşrin 1934, s. 4; “Efendi, Bey, Paşa Gibi Lakap ve Ünvanların Kaldırıldığına Dair Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 2867, 29 Teşrinisani 1934, s. 4501.

Değerlendirme

Giresun Milletvekillerinin II, III, IV ve V. Yasama Dönemleri'nde, ülke ekonomisine yönelik faaliyetleri incelendiğinde Meclis'e katkı sağlamaya çalıştıkları görülmüştür. Bu dönem yapılan çalışmalarla, ekonomik yönden zayıf olan bölgelerin kalkındırılması hedeflenmiştir. Özellikle Karadeniz Bölgesi'ndeki ticari faaliyetlerin geliştirilmesine yönelik faaliyetler oldukça fazladır. Giresun Milletvekili Tahir Bey'in bu konuda ayrı bir çabası vardır. Kendisi de bir Giresunlu olarak, bölge halkının şikâyet ve beklentilerini her fırsatta dile getirmiştir. Bu alanda yapılan çalışmalarda hedeflenen bir diğer şey de ekonomik kaynakların millîleştirilmesiydi. Ulusal banka kaynaklarının artırılması ve bunun için gereken önemlerin alınması Giresun Milletvekillerinin en çok mesai harcadığı konuların başında gelmiştir.

Tarım ve hayvancılık sektörlerinin geliştirilmesi hedeflenen bir diğer konudur. Çiftçinin ve köylünün mevcut ihtiyaçlarının karşılanması, tarım alanlarının muhafaza edilmesi bu dönem yapılan çalışmaların başında gelmektedir. Tarımsal faaliyetleri geliştirerek ülke ekonomisinin canlandırılması, bu alanda yapılan çalışmaların temel hedefi olmuştur.

Sağlık sektöründe gerçekleştirilen reformlar, sosyal alanda yapılan çalışmaların esasını oluşturmuştur. 1923-1938 yıllarında gerçekleştirilen sağlık politikalarının temelinde koruyucu sağlık hizmetleri yer almıştır. Planlanan bir diğer çalışma da doktorlar başta olmak üzere sağlık çalışanlarının statülerinin yükseltilmesidir. Giresun Milletvekilleri'nin ilgili yasama dönemlerinde sağlığa yönelik faaliyetleri incelendiğinde Meclis'te çekimser oldukları görülmüştür.

Sosyal ve toplumsal alanda basın yayın faaliyetlerinin önemini fark eden TBMM, bu konuda da çalışmalarını yürütmüştür. 1923-1938 yıllarında gerçekleştirilen faaliyetlerle hem basın yayın sektörünün geliştirilmesi hedeflenmiş hem de vatandaşların bu konuda bilinçlenmesi istenmiştir. Basına yönelik çalışmalarda Hakkı Tarık Bey'in itici bir güç olduğu kabul edilmelidir. Zira kendisi bir gazeteci olarak bu alandaki çalışmalara özellikle öncülük etmiştir.

1923-1938 yıllarında Giresun Milletvekillerinin sosyal ve ekonomik alana yönelik çalışmalarını incelediğimizde en etkin kişilerin Hakkı Tarık Bey ve Tahir Bey oldukları görülmüştür. Ali Şevket Bey, Hacim Muhittin Bey, Musa Kazım Bey, Ahmet Münir Bey, İhsan Bey, Ahmet Talat Bey, Sadri Maksudi Bey, İsmail Bey ve Muzaffer Bey ise ilgili yasama dönemlerinde nispeten geri planda kalmışlardır.

E. Giresun Milletvekillerinin Askerî Yönelik Çalışmaları

1. Askerî Okullara Yönelik Talepler

1920’li yılların başında askerî okullarda eğitim gören öğrenciler, maaşlarını alma noktasında bazı aksaklıklar yaşamışlardı. Bu sorunlar Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey’in özellikle dikkatini çekmiştir. Kendisi, askerî okullardaki öğrencilerin zamlı maaş almalarını sağlayan 6 Ekim 1920 tarihli kanunda bazı eksiklikler olduğunu düşünüyordu. Bu konuda farkındalık yaratmak isteyen Hakkı Tarık Bey bir takrir hazırlamıştı. Böylelikle askerî okullarda eğitim gören öğrencilerin maaşlarına dair düzenlemeler Meclis gündemine taşınmıştı.¹¹²⁰ Hakkı Tarık Bey; söz verilen zamların öğrenciler tarafından alınmadığını, İstanbul Askerî Tıp Okulu’nun yalnızca ilk üç sınıfının maaş alabildiğini, dördüncü ve beşinci sınıfların bu konuda sorunlar yaşadığını dile getirmişti. Ona göre, TBMM bir kanun hazırlamalı ve hızlı bir şekilde bu ödemeleri yapmalıydı. Maliye Encümeni adına söz alan Ferit Bey, takririn müzakere edilebilmesi için Maliye Encümeni’ne havale edilmesini talep etti. Bunun üzerine Hakkı Tarık Bey’in takriri, 19 Eylül 1923’te encümene gönderildi.¹¹²¹

10 Ekim 1923’te ruznameye giren takrir,¹¹²² 18 Ekim 1923 tarihli Meclis oturumunda gündeme alındı.¹¹²³ Bu müzakerelerde İcra Vekilleri Heyeti, askerî okullarda yer alan öğrencilerin maaşları hakkındaki kanunun birinci ve dördüncü¹¹²⁴ maddelerini değiştirmek kararı aldı.

İcra Vekilleri Heyeti tarafından güncellenen birinci madde ile Askerî Tıp Okulu’nun dördüncü ve beşinci sınıflarına 600 kuruş, Harp Okulu öğrencileri ile Askerî Tıp Okulu’nun birinci, ikinci ve üçüncü sınıf öğrencilerine 450 kuruş zam yapılıyordu. Askerî Baytar Mektebi birinci ve ikinci sınıf öğrencileri ile Bahriye Mektebi öğrencileri de 450 kuruş zam almaya hak kazanıyordu. Harp Okulu’nun yedek subay öğrencileri 300 kuruş, idadi sınıfları 200, yatılı rüştiye öğrencileri ise 100 kuruş zam alıyordu. İcra Vekilleri Heyeti tarafından değiştirilen dördüncü madde, birinci maddeyi destekler nitelikteydi. Buna göre, 1920 tarihli kanunda bir

¹¹²⁰ Dincel, “Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Us’un Hayatı İle Eğitim ve Hukuk Üzerine TBMM’deki Konuşmaları”, *Atatürk Yolu*, S. 69, 2021, s. 206.

¹¹²¹ *TBMMZC*, C. II, D. 2, İ. 21, (19 Eylül 1339), s. 182.

¹¹²² *TBMMZC*, C. II, D. 2, İ. 34, (10 Teşrinievvel 1339), s. 597.

¹¹²³ *TBMMZC*, C. II, D. 2, İ. 38, (18 Teşrinievvel 1339), s. 764.

¹¹²⁴ Mekatibi Askeriye Talebesiyle İhtiyat Zabit Namzetlerine Verilecek Zamaimi Fevkalade Hakkındaki Kanunu’nun birinci maddesine göre, askerî okul öğrencilerine 450 kuruş zam yapılacaktı. Dördüncü maddeye göre kanun, 1 Ağustos 1923 tarihinden itibaren geçerli olacaktı. Bkz. *TBMMZC*, C. IV, D. 1, B. 79, (6 Teşrinievvel 1336), s. 553.

güncelleme yapılyordu. Askerî Tıp Okulu'nun dördüncü ve beşinci sınıf öğrencileriyle, Bahriye Mektebi öğrencilerine ait olan kısımlar gerekli hallerde değiştirilecekti.¹¹²⁵

İcra Vekilleri Heyeti, kanun maddesinde yapılan değişiklikleri açıkladıktan sonra Maliye Encümeni altı maddelik tasarıyı Meclis'e sundu. Hakkı Tarık Bey tarafından verilen takririn kendilerine ulaştığını ve detaylı bir şekilde incelendiğini belirten encümen, özellikle üçüncü¹¹²⁶ ve dördüncü¹¹²⁷ maddelerde düzenleme yaptığını belirtti. Encümen tarafından hazırlanan kanunun birinci maddesi, Harp Okulu'na girecek öğrencilerin maaşlarını ele alıyordu. Bu bağlamda Harbiye Mektebi'nde okuyan birinci sınıf öğrencisi 90, ikinci sınıf öğrencisi 120 kuruş maaş alacaktı. Askerî Tıp Okulu'ndaki birinci sınıf öğrencisine 40, ikinci sınıf öğrencisine 50, üçüncü sınıf öğrencisine 60, dördüncü sınıf öğrencisine 90, beşinci sınıf öğrencisine ise 120 kuruş maaş verilecekti. Yine Askerî Baytar Mektepleri'nde okuyan birinci sınıf öğrencisi 40, ikinci sınıf öğrencisi 50, üçüncü sınıf öğrencisi 60, dördüncü sınıf öğrencisi 90 kuruş almaya hak kazanacaktı.¹¹²⁸

Birinci madde, öğrenciler arasında maaş farkı olduğunu açık bir şekilde gösteriyordu. Bu madde okunduktan sonra Dersim Milletvekili Feridun Fikri Bey, Ertuğrul Milletvekili Fikret Bey, İzmir Milletvekili Mustafa Necati Bey söz aldılar. Milletvekilleri, Tıbbiye ile Harbiye Mektepleri'nde okuyan öğrenciler arasında ciddi bir maaş farkı olduğunu belirterek, bu maddenin yeniden düzenlenmesini teklif ettiler. Ertuğrul Milletvekili Fikret Bey ve İstanbul Milletvekili Refik Bey, birinci maddenin düzenlenmesi için bir takrir de verdiler. Buna göre; Askerî Tıp Akademisi'nde okuyan birinci, ikinci, üçüncü sınıf öğrencilerine 90 kuruş, dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerine 120 kuruş maaş verilmesi teklif ediliyordu. Bu öneri, encümen tarafından kabul edildi.¹¹²⁹

Kanunun ikinci maddesi, askerî okul ve yedek subay öğrencilerine, mevcut maaşlarının dört katının verileceğini belirtiyordu. Tasarının üçüncü maddesinde, askerî okulun dördüncü ve beşinci sınıflarını okuyanlara 450 kuruş zam yapılacağı vurgulanıyordu. Aynı şekilde Askerî Baytar Mektebi'nin üçüncü ve dördüncü sınıfları için de 450 kuruşluk bir zam yapılması planlanıyordu. Üçüncü madde okunduktan sonra Hakkı Tarık Bey söz alarak, burada yalnızca zamlarla ilgili durumun belirtildiğini ancak öğrencilerin esas maaşlarını henüz temin

¹¹²⁵ TBMMZC, C. II, D. 2, İ. 38, (18 Teşrinievvel 1339), s. 764.

¹¹²⁶ Mekatibi Askeriye Talebesiyle İhtiyat Zabıt Namzetlerine Verilecek Zamaimi Fevkalade Hakkındaki Kanun'un üçüncü maddesine göre, Millî Savunma Bakanlığı bütçesinin bir milyon yüz on dokuz bin üç yüz kuruş zam yapılacaktı. Bkz. TBMMZC, C. IV, D. 1, B. 79, (6 Teşrinievvel 1336) s. 553.

¹¹²⁷ Mekatibi Askeriye Talebesiyle İhtiyat Zabıt Namzetlerine Verilecek Zamaimi Fevkalade Hakkındaki Kanun'un dördüncü maddesi, bu kanunun 1 Ağustos 1923 tarihinden itibaren geçerli olacağını belirtiyordu. Bkz. TBMMZC, C. IV, D. 1, B. 79, (6 Teşrinievvel 1336) s. 553.

¹¹²⁸ TBMMZC, C. II, D. 2, İ. 38, (18 Teşrinievvel 1339), s. 767.

¹¹²⁹ TBMMZC, C. II, D. 2, İ. 38, (18 Teşrinievvel 1339), s. 768-770.

edemediklerini dile getirdi. O, bu konunun da zapta geçmesi için bir düzenleme yapılması gerektiğini düşünüyordu. Maliye Encümeni adına söz alan Mazhar Müfid Bey, sürecin yakından takip edildiğini ve maaşlar konusunda soruşturmaların yapıldığını belirtti. Ona göre kanunun hazırlanmasındaki temel amaç, öğrenci zamlarıydı ve bu konunun dışına çıkılmamalıydı. Öğrenci maaşlarına ait tasarının dördüncü maddesine göre, bu kanundan önceki kararlar hükümsüzdü.¹¹³⁰

Beşinci madde; kanunun geçerli olacağı tarihi belirtirken, altıncı madde yürütme yetkisini Millî Savunma ve Maliye Vekâletleri'ne veriyordu. Encümenin teklifinden sonra kanun maddeleri bir kere daha gündeme alındı. Toplamda altı maddeden oluşan bu kanunla Askerî Tıbbiye dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerine 600 kuruş zam yapıldı. Mekteb-i Tıbbiye öğrencileri ile Askerî Tıbbiye birinci, ikinci ve üçüncü sınıf öğrencilerine 450 kuruş zam yapılmasına karar verildi. Askerî Baytar Mektebi birinci ve ikinci sınıf öğrencileri ile Mekteb-i Bahriye öğrencilerine 450 kuruş zam uygulandı.¹¹³¹ İlgili kanun, müzakerelerin ardından 18 Ekim 1923'te kabul edilmiştir.¹¹³² 25 Ekim 1923 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹¹³³

2. Mükellefiyeti Askerîye Kanunu

Mükellefiyet-i Askerîye Kanunu, Birinci Dünya Savaşı başlamadan kısa bir süre önce 12 Mayıs 1914'te yürürlüğe girmiştir. 1927 yılına kadar yürürlükte kalan bu kanuna göre, bütün Osmanlı vatandaşları askerliğini yapmakla mükellefti. Müdafaa-i Millîye Vekâleti, askerlik süresinin düzenlenmesi ve askerlik bedeli için ödenecek ücretlerin değiştirilmesi amacıyla bir kanun tasarısı hazırlamak istiyordu. Nitekim 7 Ocak 1924 tarihli oturumda Mükellefiyeti Askerîye Kanunu'nun beşinci maddesinin düzenlenmesi gündeme gelmişti.¹¹³⁴

Kanun, askerlik sürelerini yeniden ele alıyordu. Fiili hizmet süresi piyade ve nakliye sınıfları için bir buçuk; topçu, süvari, hava, sanayi, otomobil kıtaatı için iki; jandarma için iki buçuk ve bahriye için dört sene olarak kabul ediliyordu. 500 lira hizmet bedeli ödeyenler, mevcut sürelerinin dört ayını silahaltında geçirmekle yükümlüydü. Askerlik bedelinin kaldırılıp kaldırılmaması gerektiği milletvekilleri arasında tartışma yaratmıştı. Bazı milletvekillerine göre askerlik, ulvi bir görevdi ve vatanseverler bu görevi yerine getirmeliydi. Diğer bir gruba göre

¹¹³⁰ TBMMZC, C. II, D. 2, İ. 38, (18 Teşrinievvel 1339), s. 771-772.

¹¹³¹ TBMMZC, C. II, D. 2, İ. 38, (18 Teşrinievvel 1339), s. 767-772.

¹¹³² *Kanunlar Dergisi*, C. II, 18 Teşrinievvel 1339, s. 115-116.

¹¹³³ "Mekatib-i Askeriye Talebesi İle İhtiyat Zabıtı Namzetlerine Verilecek Maaş ve Tahsisat-ı Fevkaladeye Dair Kanun", *Resmî Ceride*, S. 37, 25 Teşrinievvel 1339, s. 1-2.

¹¹³⁴ Derya Levent Miyak, *Atatürk Döneminde Millî Müdafaa Vekâleti Ve Güvenlik Politikaları (1923-1938)*, ATAM, Ankara, 2022, s. 177-178; TBMMZC, C. IV, D. 2, B. 80, (7 Kânunusani 1340), s. 728.

de, ülkenin ekonomisi için bedelli askerlik uygulaması gerekliydi. Ekonomi bu şekilde canlanmış oluyordu. Sürece daha ılımlı yaklaşmayı tercih eden milletvekilleri de vardı. Onlara göre bedelli askerlik sistemi rutinde devam edebilirdi. Bir savaş durumunda bu uygulama kaldırılmalıydı.¹¹³⁵

Askerlik hizmetinde bulunacak kişilerin neye göre seçileceği, kanunun tartışılan bir diğer konusuydu. Müdafaa-i Millîye Vekili Kâzım Paşa, askerlerin fiziksel özelliklerine göre ilgili bölgelere gönderileceğini belirtiyordu. Kâzım Paşa; kısa boylu bir kişinin süvari olamayacağını, denizden korkan birinin donanmada görev alamayacağını savunuyordu. Buna karşılık Giresun Milletvekili Tahir Bey bu uygulamayı doğru bulmuyordu. Zira sahil kasabasında yaşayanların tamamını bahriyeli yapmak mümkün değildi. Ayrıca bu kişilerin görev süresinin dört sene, diğerlerinin bir buçuk sene olması adaletsizlik yaratabilirdi. Söylenenlerin aksine Kazım Bey, Müdafaa-i Millîye Vekâleti'nin herkese eşit davranacağını bir kere daha hatırlatıyordu.¹¹³⁶

Kanunun ikinci müzakeresi 9 Ocak 1924'te gerçekleşmişti. Milletvekilleri bu oturumda kanuna dair bazı takrirler vermişlerdi. Bunlardan ilki Giresun Milletvekili Tahir Bey ve arkadaşlarına aitti. Takrir; askerlik vazifesini bahriyeli olarak yapan ve hizmet süresi diğerlerinden fazla olan kişilere 500 kuruş maaş verilmesi esasına dayanıyordu. İkinci takrir Rize Milletvekili Ekrem Bey'e aitti. Kendisi bahriyeliler için hizmet süresinin üç yıl olmasını teklif ediyordu. Giresun Milletvekili Musa Kazım Bey ve arkadaşları tarafından verilen takirde de bu sürenin üç yıl olması talep ediliyordu. Bu takrirlerin hiçbiri Meclis tarafından kabul edilmemiştir.¹¹³⁷

Kanuna dair müzakereler, 12 Ocak 1924 tarihli oturumda devam etmiştir. Bu oturumda ele alınan esas konu, lise derecesindeki bir okuldan mezun olup da askerlik hizmetine alınanların görev süresiydi. Tasarıya göre bu kişiler, erken terhis edilecekti.¹¹³⁸

“*Mükellefiyeti Askeriye Kanununun 5. Maddesinin Tadili Hakkında Kanun*” tasarısına ait müzakereler 14 Ocak 1924'te yeniden gündeme gelmişti. Görüşmelerin ardından kanunun kabul edilmesine karar verildi.¹¹³⁹ Kanun, 4 Şubat 1924 tarihli Resmî Gazete ile yürürlüğe girmiştir.¹¹⁴⁰

¹¹³⁵ TBMMZC, C. IV, D. 2, B. 80, (7 Kânunusani 1340), s. 734-736.

¹¹³⁶ TBMMZC, C. IV, D. 2, B. 80, (7 Kânunusani 1340), s. 740.

¹¹³⁷ TBMMZC, C. V, D. 2, B. 81, (9 Kânunusani 1340), s. 19-20.

¹¹³⁸ TBMMZC, C. V, D. 2, B. 82, (12 Kânunusani 1340), s. 56.

¹¹³⁹ *Kanunlar Dergisi*, C. II, 14 Kânunusani 1340, s. 189.

¹¹⁴⁰ “*Mükellefet-i Askeriyye Kanununun 5, 118 ve 121 inci Maddelerinin Ta’dili Hakkında Kanun*”, *Resmî Ceride*, S. 56, 4 Şubat 1340, s. 1.

Mükellefiyeti Askeriye Kanunu'na dair bir diğer düzenleme 21 Haziran 1927 tarihinde gerçekleşmişti. Bu düzenlemeye göre Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan ve 18 yaşını dolduran her erkek askerlik yapmakla yükümlüydü. Bu sorumluluğunu bir şekilde yerine getiremeyenler para cezasıyla yargılanacaktı. 19 ve 20 yaşındaki yükümlüler ise savaş dönemlerinde silahaltına alınarak, savunmaya destek verebilecekti. Askerlik hizmeti şartlarını belirleyen bu kanun, askerî görev ve sorumlulukların bir düzene oturtulması açısından önemlidir.¹¹⁴¹

3. İstiklal Madalyası Kanununa Yönelik Düzenlemeler

Türkiye Cumhuriyeti, Kurtuluş Savaşı'nda yararlılık gösteren kişileri ödüllendirmek istemiştir. Bu amaçla; gerek cephe önünde gerekse cephe gerisinde yurt savunması için faaliyette bulunanlara İstiklal Madalyası verilmesi planlanmıştır. Çalışmaları tamamlanan tasarı, 29 Kasım 1920'de "*İstiklal Madalyası Kanunu*" olarak kabul edilmiştir. İstiklal Madalyası'nın kimlere verileceğine dair hükümler içeren yasa, 4 Nisan 1921 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹¹⁴²

1923 yılına gelindiğinde Millî Mücadele'de fedakârlık gösteren kişilere İstiklal Madalyası verilmesi yeniden gündeme gelmişti. Mustafa Kemal Paşa önderliğinde gündeme getirilen bu konu, 21 Kasım 1923'te tezkere olarak Meclis'e sunulmuştu. Bu tezkere ile TBMM üyelerinden yirmi beş milletvekilinin İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmesi kararı alınmıştı.¹¹⁴³

İstiklal Madalyası hakkındaki düzenlemelerden biri de 1926 yılında gerçekleşmişti. 119 kişiye madalya verilmesini öngören bu çalışma "*İstiklal Madalyası Hakkındaki Kanun*" olarak hazırlandı. 29 Mart 1926'da Müdafaa-i Millîye Vekâleti Encümeni'ne incelenmek üzere gönderildi.¹¹⁴⁴ İstiklal Madalyası ile ordu mensuplarının ödüllendirilmesi gerektiğini düşünen Meclis, bu konudaki çalışmalarını hızlandırmak istiyordu.¹¹⁴⁵ Bu amaçla 23 Mayıs 1926'da İstiklal Madalyası almaya hak kazanan ancak bir şekilde madalyayı temin edemeyen kişiler hakkındaki mazbata müzakere edildi.¹¹⁴⁶

Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, mazbata görüşmeleri başladığında söz alan ilk kişilerdendi. Kendisi, İstiklal Madalyası ile ilgili incelemelerin iki şekilde yapılması gerektiğini düşünüyordu. 1926 yılına kadar yapılan müracaatlarla bu yıldan sonra yapılacak müracaatlar

¹¹⁴¹ Miyak, *Atatürk Döneminde Millî Müdafaa...*, s. 177-178.

¹¹⁴² "İstiklal Madalyası Kanunu", *Resmî Ceride*, S. 9, 4 Nisan 1921, s. 3.

¹¹⁴³ TBMMZC, C. III, D. 2, İ. 56, (21 Teşrinisani 1923), s. 494.

¹¹⁴⁴ TBMMZC, C. XXIII, D. 2, İ. 79, (29 Mart 1926), s. 384.

¹¹⁴⁵ BCA, 30-18-1-1, 19-32-12, 11-05-1926.

¹¹⁴⁶ TBMMZC, C. XXV, D. 2, İ. 106, (23 Mayıs 1926), s. 420.

ayrı ayrı değerlendirilmeliydi. Birinci kısımda yer alacak kişiler için bir ya da iki yıl içinde karar alınması zorunluydu. Müdafaa-i Milliye Encümeni Başkanı Ali Bey söz alarak kendisine katılmadığını, herkese madalya vermenin bu uygulamayı önemsizleştireceğini ifade etti. Ayrıca, encümen tarafından yapılan başvuruların araştırılıp değerlendirildikten sonra Meclis'e bildirildiğini belirtti. Hakkı Tarık Bey, konuyu başka bir açıdan değerlendiriyordu. İstiklal Madalyası almaya hak kazanmışken bunu temin edemeyen kişilere madalyaları verilmezse, onlar unutulabilirdi. Bu kişilerin unutulmaması için 1926 yılına kadar yapılan başvuruların, hızlı bir şekilde incelenmesi gerekiyordu. Kendisi, bu yönde bir karar de hazırladı. Encümen adına söz alan Kocaeli Milletvekili İbrahim Bey, Hakkı Tarık Bey'in kararına katıldığını belirtse de herhangi bir oylama yapılmadı.¹¹⁴⁷

31 Ocak 1927'de "*İstiklal Madalyası Kanununa Müzeyyel Kanun*" yeniden gündeme alınmıştı. Bu tasarıyla "*İstiklal Madalyası Kanunu*" için verilecek öneri ve yapılacak başvuruların 1 Kasım 1926 tarihine kadar TBMM'ye sunulması isteniyordu. Belirtilen tarihten sonra yapılacak önerilerin kabul edilmeyeceği ayrıca vurgulanıyordu. Tasarı, 1 Kasım 1926'dan itibaren geçerli kabul ediliyordu. Kanunun yürütülmesinden ise TBMM sorumluydu. Kanun tasarısı üzerinde uzlaşa sağlanamadığı ve maddelerin yeterince anlaşılmadığı gerekçesiyle Müdafaa-i Milliye Encümeni, çalışmayı bir kere daha incelemek istemişti.¹¹⁴⁸ Süreç tamamlandıktan sonra "*İstiklal Madalyası Kanununa Müzeyyel Kanun*", 26 Şubat 1927'de kabul edilmiştir. 8 Mart 1927 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹¹⁴⁹

4. Askerî Elkâp Kanunu

Zonguldak Milletvekili Tunalı Hilmi Bey, cumhuriyet ve demokrasi değerlerine aykırı olduğu gerekçesi ile "*efendi*" gibi ayrıcalık ifade eden ünvanların kaldırılması hakkında Dâhiliye Encümeni'ne bir kanun tasarısı sunmuştu. "*Askerî Elkâp Kanunu*" olarak hazırlanan bu tasarı 11 Ocak 1925 tarihli Meclis oturumunda gündeme alındı.¹¹⁵⁰

Rize Milletvekili Ekrem Bey de 26 Kasım 1925'te "*Elkâp Ünvanlı Kanun*" tasarısını Meclis'e sunmuştu. TBMM; Millî Müdafaa, Maarif ve Dâhiliye Encümenleri'nin ortak bir mazbata hazırlayarak bu kanunların birlikte müzakere edilmesine karar verildi.¹¹⁵¹

¹¹⁴⁷ TBMMZC, C. XXV, D. 2, İ. 106, (23 Mayıs 1926), s. 429-433.

¹¹⁴⁸ TBMMZC, C. XXVIII, D. 2, İ. 31, (31 Kânunusani 1927), s. 527-529.

¹¹⁴⁹ "29 Teşrinisani 1336 Tarih ve 66 Numaralı İstiklal Madalyası Kanununa Müzeyyel Kanun", *T.C. Resmî Gazete*, S. 572, 8 Mart 1927, s. 2371.

¹¹⁵⁰ TBMMZC, C. XXI, D. 2, B. 39, (11 Kânunusani 1926), s. 5.

¹¹⁵¹ TBMMZC, C. XIX, D. 2, B. 15, (26 Teşrinisani 1341), s. 237.

5 Ocak 1926'da Müşterek Encümen tarafından ele alınan mazbataya göre; hükûmet, askerîyede ve mülkiyede kullanılan lakaplar hakkında bir talimatname hazırlayacaktı.¹¹⁵² İki milletvekili tarafından verilen bu yasa teklifi 11 Ocak 1926 tarihli oturumda okunmuştu.¹¹⁵³

Beş maddeden oluşan bu kanuna göre, Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan herkes, hem kendi hem de ailesinin kullanmış olduğu lakap ile nüfusa kaydolacaktı. İlk defa istenilen nüfus kaydı ücretsiz verilecekti. Bu kanunun yürütülmesinden Dâhiliye Vekâleti sorumlu olacaktı.¹¹⁵⁴

Mazbata okunduktan sonra Zonguldak Milletvekili Tunalı Hilmi Bey söz alarak kanun gerekçesini özetledi. Tasarıda “*efendilik*”, “*ağalık*” gibi ünvanlar yerine “*bey*” kelimesinin kullanılmasına vurgu yaptı. Dilin yabancı etkilerden kurtarılması gerektiğini düşünen Tunalı Hilmi Bey, tasarı temelini de buna dayandığını ifade etti. Tasarıyla ilgili müzakereler devam ederken, Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey söz alarak mazbatanın aleyhinde olduğunu ifade etti. Ağalık ya da efendilik kelimelerine karşı olmadığını belirten Hakkı Tarık Bey, bu ünvanlar ile halkın ayrıştırılmasına karşı olduğunu ifade etti.¹¹⁵⁵

Ardahan Milletvekili Tahsin Bey, bu uygulamaların kabul görmeyeceğini savunuyordu. “*Paşa*” gibi askerî ünvanların kaldırılması, özellikle ordu içinde tartışmalara sebep olabilirdi. Hakkı Tarık Bey bunun tam aksini savunuyordu. Orduda yer alan bazı kişiler ile görüşüğünü ve onların da “*Paşa*” ünvanının kaldırılmasından herhangi bir endişe duymadığını belirtti. Türkiye Cumhuriyeti'nde yapılan inkılap çalışmalarının, halkı zümrelere ayırmayı ya da derecelendirme yapmayı yasakladığını hatırlattı. Rize Milletvekili Ekrem Bey de bu ünvanların kaldırılmasını savunan tarafta yer alıyordu. O, Hakkı Tarık Bey tarafından yapılan açıklamaların yerinde olduğunu izah etti. Dünyada her milletin, kendi vatandaşına tek bir ünvan ile hitap ettiğini, Türkiye'de de böyle bir uygulama yapılması gerektiğini dile getirdi. Bu şekilde, oluşabilecek karışıklıklar önlenecekti.¹¹⁵⁶

Söz sırası kendisine gelen Hakkı Tarık Bey, tasarının anlaşılmadığı ve açıklanamadığını, mazbatayı bu şekilde kabul etmenin doğru olmadığını belirtti. Encümen adına söz alan Ahmet Münir Bey, mazbatanın anlaşıldığını ancak orduda yapılacak düzenlemeler için hükûmete danışıldığını ve hükûmetin bir düzenleme yapması gerektiğini ifade etti. Kanun tasarısı hakkındaki müzakereler hızlı bir şekilde devam etti. Hakkı Tarık Bey “*Elkâp Kanunu*” hakkında hükûmetçe yapılması istenen talimatname hükümlerinin belirsiz bırakıldığını, bu sebeple müşterek encümen mazbatasının reddedilmesini teklif etti. Gelibolu

¹¹⁵² TBMMZC, C. XXI, D. 2, B. 39, (11 Kânunusani 1926), s. 5.

¹¹⁵³ TBMMZC, C. XXI, D. 2, B. 39, (11 Kânunusani 1926), s. 107.

¹¹⁵⁴ TBMMZC, C. XXI, D. 2, B. 39, (11 Kânunusani 1926), s. 5.

¹¹⁵⁵ TBMMZC, C. XXI, D. 2, B. 39, (11 Kânunusani 1926), s. 108-110.

¹¹⁵⁶ TBMMZC, C. XXI, D. 2, B. 39, (11 Kânunusani 1926), s. 111-112.

Milletvekili Celal Nuri Bey, Denizli Milletvekili Yusuf Bey, Malatya Milletvekili Mahmut Nedim Bey de bu mazbatanın reddi hakkında bir teklifte bulundular.¹¹⁵⁷ Gaziantep Milletvekili Şahin Bey, Ardahan Milletvekili Tahsin Bey, Zonguldak Milletvekili Tunalı Hilmi Bey ise mazbatanın kabul edilmesini Meclis'e önerdiler. Takrirler sunuldu ve oylama yapıldı. Nihayetinde aceleye getirilmek istenmeyen “*Askerî Elkâp Kanunu*” reddedildi. Denilebilir ki Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, kanun tasarısının reddedilmesinde önemli bir rol oynamıştır.

5. Seferberlik Kanunu

Seferberlik; bir ülkenin silahlı kuvvetleri başta olmak üzere sahip olduğu tüm kaynakları savaş durumuna hazır hale getirmesi olarak tanımlanabilir. Seferberlik Kanunu'na dair ilk yasal düzenlemeler Tanzimat Dönemi'nde gündeme getirilmiştir. Kanuna yönelik gelişmeler 1889 yılında da devam etmiştir. Bu dönem hazırlanan Seferberlik Nizamnamesi ile seferberlik adı altında yapılacak faaliyetlerin sınırları belirlenmiştir. Bu nizamname Cumhuriyet Dönemi'nde yapılacak çalışmaların da temelini oluşturacaktır.¹¹⁵⁸

Ülke güvenliğinin önemini her fırsatta vurgulayan ve askerî alanda yapılması gereken birçok çalışma olduğuna inanan TBMM, 27 Şubat 1928 tarihli oturumda “*Seferberlik Kanunu*” maddelerini müzakere etmişti. 1927 yılında hazırlanan bu kanun, 16 Şubat 1928'de Millî Müdafaa Encümeni'ne gönderilmişti. 26 Şubat 1928'de maddeleri güncellenen kanun mazbatası, bir gün sonra yeniden müzakere edildi.¹¹⁵⁹

Kanunun birinci maddesi, genel olarak seferberlik kavramını açıklıyordu. Bir savaş ihtimalinde, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekâleti yurdu korumak için genel seferberlik ilan edebilecekti. Cumhurbaşkanı'nın onayı ile süreç başlayacaktı. Genel olarak bu kanunun yürütülmesinden İcra Vekilleri Heyeti sorumlu olacaktı. Burada önemle üzerinde durulan nokta, seferberlik kararının Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekâleti'ne danışmadan alınamayacağıydı. Birinci madde okunduktan sonra Adana Milletvekili Zamir Bey ve Denizli Milletvekili Yusuf Bey söz aldılar. Konuşmalarının ortak noktası hükûmetin, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye'ye danışmadan seferberlik ilan edip edemeyeceği idi. Müdafaa-i Millîye Encümeni Başkanı Recep Bey, seferberlik ilanının yalnız Türkiye'de yapılmadığını, çeşitli memleketlerde muhtelif seferberlik planlarının hazırlandığını ifade etti. Seferberlik planlarının Erkân-ı

¹¹⁵⁷ TBMMZC, C. XXI, D. 2, B. 39, (11 Kânunusani 1926), s. 112-115.

¹¹⁵⁸ Miyak, *Atatürk Döneminde Millî Müdafaa...*, s. 500-501.

¹¹⁵⁹ BCA, 30-18-1-1, 27-72-13, 28-12-1927; TBMMZC, C. II, D. 3, İ. 48, (27 Şubat 1928), İ. 48'ek, S. Sayısı: 69, s. 1 - 2.

Harbiye-i Umumiye tarafından yapıldığını, karar verme yetkisinin ise İcra Vekilleri Heyeti'ne ait olduğunu belirtti.¹¹⁶⁰

Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, birinci maddenin düzenlenmesi gerektiğini düşünüyordu. Çünkü bu maddede, seferberliğin uygulanması gereken zaman diliminden bahsedilmiyordu. Söylenmek istenenler, daha açık bir şekilde ifade edilmeliydi. Hakkı Tarık Bey'e göre seferberlik kararı yalnızca savaş ihtimali olduğu zaman değil, gerekli görüldüğünde iç politikanın huzuru için de verilmeliydi. İcra Vekilleri Heyeti'nin karar verme noktasında serbest olması ise üzerinde durulması gereken diğer bir konuydu. Kendisi, maddenin şu şekilde güncellenmesini istiyordu:

*“Bir harp ihtimali veya memleketin dâhili vaziyeti ilcasıyla lüzum görüldüğü takdirde seferberlik icrasına Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetinin mütalaası alındıktan sonra İcra Vekilleri Heyeti karar verir.”*¹¹⁶¹

Onun ardından Bitlis Milletvekili Muhittin Nami Bey söz aldı. Hakkı Tarık Bey'in belirttiği noktaların kanunda mevcut olduğunu belirterek onu eleştirdi. Burdur Milletvekili Mustafa Şeref Bey, Adana Milletvekili Zamir Bey, Ankara Milletvekili Talat Bey, Tekirdağ Milletvekili Celal Nuri Bey de Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Heyeti ile İcra Vekilleri Heyeti'nin görev ve sorumluluklarının bu kanunda yeterince yer almadığı yönünde değerlendirmelerde bulundular. Bu eleştirilere karşın Müdafaa-i Millîye Encümeni Başkanı Recep Bey, tasarıda herhangi bir hak ihmalı yaşanmadığını, bir savaş ihtimali olduğunda ya da bir iç savaş yaşandığında iki kurumun birlikte hareket edebileceğini vurguladı.¹¹⁶²

Hakkı Tarık Bey, bu açıklamaları yeterli görmüyordu. Kendisi, birinci maddenin düzenlenmesi fikrinde ısrarcıydı. Burdur Milletvekili Mustafa Şeref Bey de birinci maddedeki değişikliğin gerekli olduğunu söyleyerek Hakkı Tarık Bey'e destek verdi. Millî Müdafaa Encümeni Başkanı Recep Bey ise bu maddeye dair hiçbir eleştiriyi haklı bulmuyordu. Tüm karşı görüşlere rağmen birinci maddede herhangi bir değişiklik yapılmayacaktı. Böylelikle, Hakkı Tarık Bey'in ilgili madde hakkındaki takriri de geçersiz sayılacaktı.¹¹⁶³

Müzakereler tamamlandıktan sonra birinci madde *“Bir harp ihtimali olduğu veya memleketin dâhilî vaziyetince lüzum görüldüğü takdirde Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetinin mütalaası alındıktan sonra icra Vekilleri Heyeti seferberlik icrasına karar verir. Mezkûr ahvalde Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetinin teklifiyle de seferberliğe İcra Vekilleri*

¹¹⁶⁰ TBMMZC, C. II, D. 3, İ. 48, (27 Şubat 1928), s. 217-220.

¹¹⁶¹ TBMMZC, C. II, D. 3, İ. 48, (27 Şubat 1928), s. 220-221.

¹¹⁶² TBMMZC, C. II, D. 3, İ. 48, (27 Şubat 1928), s. 222-224.

¹¹⁶³ TBMMZC, C. II, D. 3, İ. 48, (27 Şubat 1928), s. 226-236.

Heyetinca karar verilebilir. İşbu karar Reisicumhurun tasdikini müteakip mevkii tatbika konur. Seferberliğin birinci günü mezkûr kararın tasdik tarihini takip eden günün başından yani gece yarısından başlar ve bu tarih seferberlik ilan namesinde ayrıca zikrolunur” şeklinde kabul edildi. Seferberlik durumunun kaldırılması, kanunun ikinci maddesinde ele alınıyordu. Buna göre başkomutan, seferberliğin kaldırılması ile ilgili düşüncesini İcra Vekilleri Heyeti’ne iletenecekti. Seferberliğin kaldırılması ya da kaldırılmaması durumuna İcra Vekilleri Heyeti karar verecekti. Son olarak cumhurbaşkanının onayı alınacak ve süreç bu şekilde tamamlanacaktı. Üçüncü madde; seferberliğin gerekli görüldüğü durumlarda genel ya da kısmi seferberlik şeklinde ilan edilebileceğini belirtiyordu.¹¹⁶⁴

Tasarının dördüncü maddesi, olası bir seferberlik durumunda ordunun nasıl teşkilatlanacağını açıklıyordu. Ordu, seferberlik ilan edildiğinde iki sahada örgütlenecekti. Bunlardan birincisi Millî Seferberlik Talimatnamesi’ne göre planlanacaktı. İkincisi; Cumhuriyet Ordusu’nun kara, deniz, hava kuvvetlerine ve Jandarma Seferberliği Talimatnamesi’ne göre olacaktı. Yine bu talimatnameler, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekâleti’nin görüşleri alındıktan sonra İcra Vekilleri Heyeti tarafından yürütülecekti.¹¹⁶⁵

Hakkı Tarık Bey, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’na istinaden tasarıda yer alan “*talimatname*” ifadesinin yerine “*nizamname*” kelimesinin getirilmesi gerektiğine dikkat çekti. Kanunun emrettiği bu noktayı ihmal etmek doğru olmayacaktı. Encümen adına söz alan Recep Bey, nizamnamenin belirli zamanları kapsayan bir çalışma gibi uygulandığını hatırlattı. Bu kanunda; İcra Vekilleri’nin her şubesi farklı işler yapacağı için talimatname kelimesi, encümen tarafından uygun görülmüştü. Tasarının beşinci maddesi, kanunun yayımlandığı tarih itibarıyla geçerli olacağını belirlerken, altıncı madde yürütme yetkisini İcra Vekilleri Heyeti’ne veriyordu.¹¹⁶⁶ Detaylı bir şekilde müzakeresi tamamlanan “*Seferberlik Kanunu*” 11 Mart 1928 tarihli Resmî Gazete ’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹¹⁶⁷

6. Erzak ve Yem Kanunu

Savaş zamanlarında ve askerî harekâtlarda, ordunun beslenme ihtiyacını karşılamak zordur. Bununla birlikte lojistik ve iâşe hizmetleri, orduların başarılı olmasında önemli bir role sahiptir. Kadim bir askerî geleneğe bağlı olan Osmanlı Devleti’ne göre de fetihlerde başarılı olunmak isteniyorsa ordu iyi ve sağlıklı bir şekilde beslenmeliydi. Devlet bu amaçla bir kanun

¹¹⁶⁴ TBMMZC, C. II, D. 3, İ. 48, (27 Şubat 1928), s. 237-238.

¹¹⁶⁵ TBMMZC, C. II, D. 3, İ. 48, (27 Şubat 1928), s. 238.

¹¹⁶⁶ TBMMZC, C. II, D. 3, İ. 48, (27 Şubat 1928), s. 239.

¹¹⁶⁷ “Seferberlik Kanunu”, *Resmî Ceride*, S. 836, 11 Mart 1928, s. 4883.

çalışması hazırlamıştı. “*Askerî Tayinat ve Yem Kanunu*” olarak tanımlanan bu düzenleme, savaş sırasında bir askerin bir günlük demirbaş erzak miktarını ele alıyordu. Askerin günlük beslenmesinde yağ, karbonhidrat ve günlük kalorileri ayrı ayrı hesaplanıyordu.¹¹⁶⁸

Millî Müdafaa Vekâleti, savaş zamanlarında askerin kendi erzakını yanında taşıması gerektiğini düşünüyordu. Vekâlet, bu amaçla “*Tayinat ve Yem Kanunu’na Bazı Maddeler Eklenmesine Dair Kanun*” tasarısını hazırlayarak, 3 Şubat 1931’de Meclis’e gönderdi. 7 Mayıs 1932 tarihli oturumda tasarı gündeme alındı.¹¹⁶⁹

Askerin yanında bulundurması gereken yiyecek, alması gereken günlük kalori miktarını içeren bu tasarı, Millî Müdafaa ve Bütçe Encümeni tarafından detaylı bir şekilde incelendi. Kanunun birinci maddesinde bu konu detaylı bir şekilde ele alındı. Buna göre, bir günlük erzak listesi şöyleydi:

“*Peksimet (550 Gram, 1937 Kalori), koyun ve sığır eti konservesi (250 Gram, 262 Kalori), komprime çorbalık sebze (100 Gram, 400 Kalori), şeker (100 Gram, 410 Kalori), çay (1003 Gram, 3009 Kalori).*” Ancak et konserveleri ile çorbalık sebze komprimelerinin dâhili mamulattan olması şarttır.”

Birinci madde okunduktan sonra sözü ilk olarak Millî Müdafaa Vekili Zekai Bey aldı. Maddede yer alan yerli malı kullanımına vurgu yaparak, askerin kullanması gereken konserve ve yiyeceklerin yerli mahsullerden tercih edilmesinin yerinde olduğunu belirtti. Ancak fiyatların uygun olması şartıyla, bu ürünlerin kullanımı devam edecekti.¹¹⁷⁰

Kanunda belirtilen “*demirbaş erzak*” ifadesi, bazı milletvekilleri tarafından anlaşılmadı. Bunu dile getirenlerden biri Manisa Milletvekili Refik Şevket Bey’di. Kendisi, kanun maddesinde yer alan bu tabirle ifade edilmek istenilen şeyin net olmadığını belirtti. Bu konuda vekâletten bir açıklama da istedi. Vekâlet tarafından yapılan açıklamaya göre, demirbaş erzak tabiri ile asker başına düşen gıda miktarı ifade ediliyordu. Askerler, bu gıdaları sürekli yanlarında bulundurmalıydı. Kanunun birinci maddesine dair yapılan eleştirilerin ortak noktası, askerin alması gereken kalori miktarıydı. Milletvekilleri; devletin askere bakmakla yükümlü olduğunu, imkânlar dâhilinde ihtiyaç duyulan bu kalorilerin karşılanması gerektiğini düşünüyorlardı.¹¹⁷¹

¹¹⁶⁸ Oral Ateş, “Osmanlı Sefer Organizasyonlarında Asker İaşesi”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 8, S. 2, Ekim 2020, s. 297.

¹¹⁶⁹ TBMMZC, C. VIII, D. 4, B. 44, (7 Mayıs 1932), B. 44’ek, S. Sayısı: 140, s. 1-2.

¹¹⁷⁰ TBMMZC, C. VIII, D. 4, B. 44, (7 Mayıs 1932), s. 84.

¹¹⁷¹ TBMMZC, C. VIII, D. 4, B. 44, (7 Mayıs 1932), s. 84-87.

Müzakereler devam ederken Millî Müdafaa Encümeni adına söz alan Giresun Milletvekili İhsan Paşa, tasarının her açıdan tutarlı olduğunu belirtti. Kendisi, encümenin hazırladığı mazbatanın kabul edilmesini teklif etti. Buna göre; bir günlük erzak listesinde yer alan çorbalar için konserve sebzeler kullanılacaktı. Ancak, bu öneri reddedildi. Kanunun ikinci maddesi, askerin yanında bulundurması gereken demirbaşların muadillerini kapsıyordu. Askerlerin yanında birinci maddede yazılı ürünler bulunmazsa, o ürünlerin yerine kıta hekiminin onayını almak suretiyle diğer ürünler tedarik edilecekti. Üçüncü madde demirbaşların korunması hakkındaydı. Bu bağlamda demirbaşların korunmasında ve taşınmasında kullanılacak ambalajlar, yiyeceklerden temin edilecekti. Kanunun dördüncü maddesinde, arpa ve yulaf bir günlük demirbaş olarak kaydediliyordu.¹¹⁷²

Tasarının beşinci maddesi, kanunun yayımlandığı tarih itibarıyla geçerli olacağını vurgularken, altıncı madde bu hükümleri uygulama yetkisini Millî Müdafaa Vekâleti'ne veriyordu. Kanun; birkaç gün sonra yeniden gündeme alınmış ve görüşmeler tamamlandıktan sonra 14 Mayıs 1932'de kabul edilmiştir. 19 Mayıs 1932 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹¹⁷³

7. Şurayı Askerî Kanunu

Cumhuriyet kurulduktan sonra askerî alanda düzenlemeler yapabilmek amacıyla bir kanun çalışması hazırlanmıştır. “Şurayı Asker Kanunu” olarak hazırlanan bu tasarı 1925 yılında 636 sayılı kanun olarak kabul edilmiştir.¹¹⁷⁴

1926 yılında Şurayı Askerî Kanunu'nun ikinci maddesinde birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Bu maddede yer alan “Heyet-i Vekile üyelerinin katılacağı toplantıda Cumhurbaşkanı bizzat Yüksek Askerî Şura'ya başkanlık eder” ibaresi “Cumhurbaşkanı bizzat hali hazırda bulunmazsa vekâleten Başvekil, Millî Müdafaa Vekili veya Bahriye Vekili heyete başkanlık eder” şeklinde güncellenmiştir. 30 Mayıs 1926 tarihinde yapılan bu düzenleme 870 numaralı kanun olarak kaydedilmiştir.¹¹⁷⁵

Millî Müdafaa Encümeni, 20 Şubat 1933'te, 636 ve 870 numaralı “Şurayı Askerî Kanunu”nun bazı maddelerinin değiştirilmesi için bir tasarı hazırlamıştı. Encümen; bu kanun kapsamında her sene aralık ayında toplanıp bütçe hesabı yapıp, askerî kanunlar çıkarmak için

¹¹⁷² TBMMZC, C. VIII, D. 4, B. 44, (7 Mayıs 1932), s. 88-89.

¹¹⁷³ “Büyük Millet Meclisindeki Dünkü Müzakereler”, *Cumhuriyet*, 15 Mayıs 1932, s. 1; “14 Eylül 1330 Tarihli Tayinat ve Yem Kanununa Müzeyyel Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 2102, 19 Mayıs 1932, s. 1445.

¹¹⁷⁴ “Şura-yı Askerî Teşkili Hakkında Kanun” *Resmî Ceride*, S. 98, 29 Nisan 1341, s. 9.

¹¹⁷⁵ “19 Nisan 1341 Tarihli Şura-yı Askerî Kanununun İkinci Maddesini Muaddil Kanun”, *Resmî Ceride*, S. 403, 20 Haziran 1926, s. 1559.

çalışmalar hazırlıyordu. Tamamlanan çalışmalar, mart ayı başında Meclis'e aktarılıyordu. Amaç, gelecek seneye ait bütçe çalışmalarının daha sağlık bir şekilde yapılmasıydı. Encümen, kendileri tarafından yapılacak bu çalışmaların aralık ayı yerine şubat ayı başında yapılmasının bütçe incelemeleri açısından zaman kazandıracağını da belirtiyordu. Bunu da tasarının birinci maddesi olarak sunuyordu.¹¹⁷⁶

Kanun layihasının bir diğer gerekçesi ise Şurayı Askerî Kanunları'ndan "*Bahriye Vekâleti*" kelimesinin kaldırılması olmuştu. Millî Müdafaa Encümeni'ne göre, Vekâlet ilga edildiği için belirtilen kavramı kullanmaya devam etmek doğru değildi. Bu gerekçe, kanunun ikinci maddesinde ayrıca ele alınacaktı.¹¹⁷⁷

Millî Müdafaa Encümeni tarafından sunulan bu tasarı, 16 Mart 1933'te gündeme alındı. Millî Müdafaa Vekili Zekai Bey, kanun gerekçesini açıkladıktan sonra Manisa Milletvekili Refik Şevket Bey ve Denizli Milletvekili Mazhar Müfid Bey söz aldılar. Aralık ile şubat ayı arasında çok bir fark olmadığını belirterek, bu tasarıyı eleştirdiler. Zekai Bey ise gelecek yıllara dair bütçe planlamasının doğru bir şekilde yapılabilmesi için bu kanun maddesine ihtiyaç duyulduğunu hatırlattı.¹¹⁷⁸

Adı geçen milletvekillerinin ikinci eleştirisi, "*Bahriye Vekâleti*" ifadesinin kaldırılmasıyla ilgiliydi. Özellikle Mazhar Müfid Bey, hâlihazırda yürürlükten kaldırılmış olan bu tabirin yeniden gündeme getirilmesini eleştiriyordu. Müzakereler sürerken, Millî Müdafaa Encümeni Başkanı olarak toplantıya katılan Giresun Milletvekili İhsan Paşa da söz aldı. O da Mazhar Müfid Bey gibi ikinci maddenin kaldırılması gerektiğini savunuyordu, çünkü "*vekâlet*" kelimesi zaten kullanılmıyordu. Kendisi bu doğrultuda bir teklif de hazırlamıştı; ancak önerisi, kanunda karışıklık yaratabileceği gerekçesiyle reddedildi. "*636 ve 870 sayılı Şûrayı Askerî Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Tadili Hakkında Kanun*" tasarısının birinci maddesinde, bütçe çalışmalarının her sene şubat ayı başında yapılacağı yer alıyordu. Encümen, birinci madde hakkında uzlaşa sağlanamaması üzerine maddeyi bir kere daha incelemek istedi. Tasarının ikinci maddesi, Şûrayı Askerî Kanunları'nda yazılı olan "*Bahriye Vekâleti*" kelimesini kaldırıyordu. Çanakkale Milletvekili Şükrü Bey'e göre bu kavram artık kullanılmıyordu, bu nedenle ilgili madde kanundan çıkarılmalıydı. Erzincan Milletvekili Abdülhak Bey, Denizli Milletvekili Mazhar Müfid Bey, Manisa Milletvekili Refik Şevket Bey de ikinci maddenin kaldırılması yönünde bir teklifte bulundular. Bu teklif, Meclis tarafından kabul edildi.¹¹⁷⁹

¹¹⁷⁶ TBMMZC, C. XIII, D. 4, İ. 30, (16 Mart 1933), İ. 30'ek, S. Sayısı: 69, s. 1-2.

¹¹⁷⁷ TBMMZC, C. XIII, D. 4, İ. 30, (16 Mart 1933), İ. 30'ek, S. Sayısı: 69, s. 1-2.

¹¹⁷⁸ TBMMZC, C. XIII, D. 4, İ. 30, (16 Mart 1933), s. 26-27.

¹¹⁷⁹ TBMMZC, C. XIII, D. 4, İ. 30, (16 Mart 1933), s. 28-29; "Mecliste Kabul Edilen Kanunlar", *Milliyet*, 17 Mart 1933, s. 2.

Kanuna dair ikinci müzakereler, 30 Mart 1933'te başlamıştı. Encümen tarafından incelenen birinci madde yeniden gündeme alındı. Askerî Şura'ya dair bütçe çalışmalarının, her sene şubat ayı başında yapılmasına karar verildi. Millî Müdafaa Vekili'nin gerekli gördüğü durumlarda ise bu toplantılar her zaman yapılabilecekti. İkinci madde, kanun tasarısının yayımlandığı tarih itibarıyla geçerli olacağını belirtiyordu. Üçüncü madde ise bu yasa hükümlerini uygulama yetkisini İcra Vekilleri Heyeti'ne veriyordu.¹¹⁸⁰

“636 Sayılı Şurayı Askerî Kanununun Dördüncü Maddesinin Tadili Hakkındaki Kanun”, 13 Nisan 1933'te kabul edilmiştir.¹¹⁸¹ 19 Nisan 1933 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹¹⁸²

8. Askerî Ceza Kanunu

Askerî suçları ve cezaları kapsayan Askerî Ceza Kanunu, 22 Mayıs 1930'da TBMM tarafından kabul edilmiştir. 15 Haziran 1930 tarihinde yürürlüğe giren bu kanunla; askerî görevlilerin, görev süresi boyunca işlediği suçlar ve yaptırımlar kayıt altına alınmıştır.¹¹⁸³

Millî Müdafaa Vekâleti, 21 Haziran 1931 tarihinde Askerî Ceza Kanunu'na yeni maddeler eklenmesi için bir çalışma hazırlamıştı.¹¹⁸⁴ Bu çalışma, 25 Haziran 1931'de Başvekil İsmet Bey tarafından Meclis'e gönderilmişti. TBMM, iki gün sonra bu kanunu müzakere için gündeme aldı.¹¹⁸⁵

Giresun Milletvekili İhsan Paşa, Millî Müdafaa Encümeni adına söz alarak, kanuna dair gerekçeyi açıklamak istedi. Buna göre temel gerekçe; devlet demiryollarında çalışanların, savunma araçlarını üreten fabrikalarda görev alanların ve askerlikten muaf olanların seferberlik zamanında kaçmalarını engellemekti. Bir şekilde görevden kaçan kişiler ise askerî ceza hükümlerine tabi tutulacaktı. Encümene göre, böyle bir kanun tasarısı hazırlandığında vatani savunma görevi sekteye uğramayacaktı. Adliye Encümeni adına söz alan Salahattin Bey, kanun tasarısında belirtilen durumların olağanüstü zamanlara ait olduğuna dikkat çekti. Ona göre Adliye Encümeni, Askerî Ceza Kanunu'na böyle bir madde eklenmesine ihtiyaç duymuyordu. Millî Müdafaa Encümeni'ni temsil eden İhsan Paşa ise Adliye Encümeni'nin görüşlerine katılmıyordu. Kendisi, askerlik mükellefiyetinin 20 yaşından 45 yaşına kadar devam ettiğini,

¹¹⁸⁰ TBMMZC, C. XIII, D. 4, İ. 34, (30 Mart 1933), s. 61.

¹¹⁸¹ TBMMZC, C. XIV, D. 4, İ. 36, (13 Nisan 1933), s. 27.

¹¹⁸² “636 Sayılı Şurayı Askerî Kanununun Dördüncü Maddesinin Tadili Hakkında Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 2380, 19 Nisan 1933, s. 2383.

¹¹⁸³ “Askerî Ceza Kanunu”, *Resmî Gazete*, S. 1520, 15 Haziran 1930, s. 9077.

¹¹⁸⁴ *BCA*, 30-18-1-2, 21-45-13, 21-06-1931.

¹¹⁸⁵ TBMMZC, C. IX, D. 4, İ. 72, (27 Haziran 1932), İ. 72'ek, S. Sayısı: 225, s. 1-2; “Meclis Müzakeratı”, *Akşam*, 28 Haziran 1932, s. 2.

50 yaşında olup fabrikada çalışan insanların olduğunu belirtti. Bu kişilerin, olağanüstü durumlarda görevlerini terk edip gitmeleri uygun olmazdı. Hazırlanan kanun tasarısıyla askerlere lojistik destek sağlayacakların, askerden kaçması engellenecekti. Bahsedilen durum da doğrudan Ceza Kanunu ile ilgiliydi. Dolayısıyla bu kanun maddesine ihtiyaç vardı. Tasarı seferberlik dönemlerinde herkesi orduya hizmete çağırıyordu. Ülke savunması için bu durum zaruriydi. Askerlik çağına gelmeyen kişiler dahi bu kanun kapsamında askerlik hizmetine alınabilecekti.¹¹⁸⁶

Bu noktaya dikkat çekmek isteyen Millî Müdafaa Encümeni, tasarıda bir düzenleme yapmak istemiştir. Buna göre orduya alınacak kişiler, seferberlik süresince değil verilen hüküm devam ettikçe askere alınacaktır. Kanun teklifinden sorumlu milletvekillerinin o gün Meclis'te olmaması sebebiyle bu tasarının görüşmesi tamamlanamamıştır.¹¹⁸⁷

9. Askerî ve Mülki Tekaüt Kanunu

“*Askerî ve Mülki Tekaüt Kanunu*” genel bütçeden maaş alan mülki ve askerî memurlar ile ordu ve jandarma subaylarına bağlanacak emeklilik maaşını düzenleyen bir kanundur. Ayrıca kanun, bu kişilerin çocuklarına verilecek maaşları da kapsamaktaydı.¹¹⁸⁸

“*Askerî ve Mülki Tekaüt Kanunu*” 3 Haziran 1930 tarihli Meclis oturumunda kabul edilmiştir.¹¹⁸⁹ 1683 sayılı kanun numarasıyla 11 Haziran 1930 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹¹⁹⁰

Millî Müdafaa Vekâleti, 20 Aralık 1931 tarihinde 1683 numaralı Askerî ve Mülki Tekaüt Kanunu’nun on sekizinci maddesinin düzenlenmesi hakkında bir teklif hazırlamıştı. Başvekil İsmet Bey bu teklifi, 21 Aralık 1931’de Meclis’e gönderdi.¹¹⁹¹

Askerî ve Mülki Tekaüt Kanunu’nun on sekizinci maddesinde; emekli olmasına rağmen seferberlik döneminde ve savaş zamanlarında askere alınan kişilerin, geçici bir süre emekli maaşlarının kesileceği ifade ediliyordu. Bu kişilerin, savaş ve askerî hizmet sırasında rütbelerinin yükselmesi halinde de yeni rütbelerine göre emekli maaşlarını alacakları hatırlatılıyordu.¹¹⁹²

¹¹⁸⁶ TBMMZC, C. IX, D. 4, İ. 72, (27 Haziran 1932), s. 373-374.

¹¹⁸⁷ TBMMZC, C. IX, D. 4, İ. 72, (27 Haziran 1932), s. 374.

¹¹⁸⁸ TBMMZC, C. XX, D. 3, İ. 68, (3 Haziran 1930), s. 27.

¹¹⁸⁹ “Mülkî ve Askerî Tekaüt Kanunu Dün Mecliste Kabul Edildi”, *Cumhuriyet*, 4 Haziran 1930, s. 3.

¹¹⁹⁰ “Askerî ve Mülki Tekaüt Kanunu”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 1517, 11 Haziran 1930, s. 9041-9047.

¹¹⁹¹ TBMMZC, C. XXI, D. 5, İ. 12, (1 Kânunuevvel 1937), İ. 12’ek, S. Sayısı: 8, s. 1-2.

¹¹⁹² TBMMZC, C. XXI, D. 5, İ. 12, (1 Kânunuevvel 1937), İ. 12’ek, S. Sayısı: 8, s. 1-2, Bkz. “Askerî ve Mülki Tekaüt Kanunu”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 1517, 11 Haziran 1930, s. 9041-9047.

1683 numaralı Askerî ve Mülki Tekaüt Kanunu'nun on sekizinci maddesi hakkında hükûmet:

“Mütekait zabıt ve askerî memurlardan sefer ve hazar vakitlerinde askerlik hizmetine alınmış olanlara rütbe ve memuriyetleri muhassasatı verilmek üzere tekaüt maaşları muvakkaten kesilir.

Bunlar hazar veya seferdeki hizmetleri esnasında malûl kaldıkları takdirde evvel ve ahir hizmetleri mecmuuna ve maluliyet derecelerine nazaran yeniden tekaüt maaşına nail olurlar.

Mütekait zabıt ve askerî memurlardan yalnız seferberlik zamanına münhasır olmak üzere hizmet esnasında rütbe ve sınıfları terfi edilmiş olanlar evvel ve ahir hizmetleri mecmuuna ve yeni rütbe ve sınıflarına göre yeniden tekaüt maaşına nail olurlar.

Bu kanunun tatbikinden evvel mütekait zabıt ve memurlardan muvazzaf sınıfa nakletmiş ve haza rda rütbe ve sınıfları terfi edilmiş olanlar dahi tekrar tekaütlerinde evvel ve ahir hizmetleri mecmuuna ve yeni rütbe ve sınıflarına göre yeniden tekaüt maaşına nail olurlar”¹¹⁹³ şeklinde bir teklif verdi.

Kanun tasarısı kapsamında, bu değişiklik birinci madde olarak kaydedilmişti. Millî Müdafaa Encümeni ise ilgili maddeye dair yeni bir düzenleme yapmak istedi. Savaş ve sefer durumunda sakatlanan asker ve subayların, yeniden emekli maaşı almaya hak kazanmaları konusunda hükûmet ile hemfikir olan komisyon, kanundan önce aynı durumda olan askerler ve subaylar için yeniden bir maaş bağlanması fikrine karşı çıkmaktaydı. Kanun tasarısı, 25 Nisan 1935'te Millî Müdafaa Encümeni'nde, 4 Şubat 1937'de Maliye Encümeni'nde görüşüldü. 25 Kasım 1937'de Bütçe Encümeni tarafından müzakere edilerek raporlanan tasarı¹¹⁹⁴ 1 Aralık 1937 tarihli oturumda gündeme alındı. Millî Müdafaa Vekili Kâzım Bey; üç tane tekaüt maaşı olduğunu, askeriye den emekli olan ve bu görevi yerine getirdiği sırada sakat kalmış ya da terfi etmiş olanların emeklilik işlemleri için yeni kanuna ihtiyaç duyulduğunu belirtti. On sekizinci maddenin bu konuyla ilgili olduğunu yineleyen Kâzım Bey'in açıklamalarının ardından kanun maddeleri için müzakereler başladı. *“1683 Sayılı Askerî ve Mülki Tekaüt Kanunu'nun 18. Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun”* teklifinin birinci maddesi, emekli olan askerî memurlardan seferberlik vakitlerinde hizmete alınanların, rütbelerine göre emekli maaşının geçici olarak kesileceği belirtiliyordu. Birinci madde okunduktan sonra sözü alan ilk kişi Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey oldu. Bu kanunun, 1931 yılında Meclis'e geldiğini ve layihanın müzakere edilerek bitirilmesi gerektiğini hatırlattı.¹¹⁹⁵

¹¹⁹³ “Tekaüt Kanununda Tadil Teklifi”, *Akşam*, 2 Kânunuevvel 1937, s. 2.

¹¹⁹⁴ TBMMZC, C. XXI, D. 5, İ. 12, (1 Kânunuevvel 1937), İ. 12'ek, S. Sayısı: 8, s. 1-2.

¹¹⁹⁵ TBMMZC, C. XXI, D. 5, İ. 12, (1 Kânunuevvel 1937), s. 7-9.

Millî Müdafaa Vekili Kâzım Bey, birkaç yıl önce çıkarılan Askerî Memurlar Kanunu'nda, kimlerin hangi şartlar dâhilinde askerlik yapabileceğinin belirlendiğini ifade etti. Askerî subay emeklilerinin de ilgili kanuna tabi olduğunu belirten Kâzım Bey, bu kişilerin terfilerine dair maddeler olduğunu hatırlatarak, yapılan çalışmaların aynı kanuna dayandığını hatırlattı. Divan-ı Muhasebat Encümeni Mazbata Muharriri Mithat Bey, Kâzım Bey'in açıklamalarını yeterli bulmadığını ve kanun tasarısının henüz tamamlanmayan kısımları olduğunu ifade etti. Bu bağlamda, kanun maddesinin kendi komisyonlarına havale edilmesini teklif etti.¹¹⁹⁶

Müzakerelerin tamamlanması için teklif verilmesine tepki gösteren Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey; müzakerelerin yeterli olmadığını, Bütçe Encümeni tarafından hazırlanan raporlarla Meclis'e gelen maddeler arasında kopukluk olduğunu ifade etti. Kanun tasarısı üzerine yapılan uzun müzakereler sonucunda herhangi bir uzlaşa sağlanamadı. Kanun tasarısı, gerekli değişiklikleri vadedemediği gerekçesiyle Divan-ı Muhasebat Encümeni'ne gönderildi.¹¹⁹⁷

Komisyon tarafından yapılan çalışmalar tamamlandıktan sonra tasarı 27 Aralık 1937'de yeniden gündeme alındı. Müzakereler sonrasında, 1683 sayılı Askerî ve Mülkî Tekâüt Kanunu'nun 18. maddesi şu şekilde değiştirildi:

“Mütেকaid zabıt ve askerî memurlardan sefer ve hazar vakitlerinde askerlik hizmetine alınmış olanlara rütbe ve memuriyetleri muhassasatı verilmek üzere tekaüd maaşları muvakkaten kesilir.

Bunlar hazar veya seferdeki hizmetleri esnasında malûl kaldıkları takdirde evvel ve âhir hizmetleri mecmuuna ve maluliyet derecelerine nazaran yeniden tekaüd maaşına nail olurlar.

*Mütেকaid zabıt ve askerî memurlardan yalnız seferberlik zamanına münhasır olmak üzere hizmet esnasında rütbe ve sınıfları terfî edilmiş olanlar evvel ve âhir hizmetleri mecmuuna ve yeni rütbe ve sınıflarına göre yeniden tekaüd maaşına nail olurlar.”*¹¹⁹⁸ İlgili kanun, 3 Ocak 1938'de kabul edilmiştir.¹¹⁹⁹ 11 Ocak 1938 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹²⁰⁰

¹¹⁹⁶ “Kamutay'da Tekâüd Kanunu Üzerinde Hararetli Bir Müzakere”, *Ulus*, 2 Kânunuevvel 1937, s. 8.

¹¹⁹⁷ *TBMMZC*, C. XXI, D. 5, İ. 12, (1 Kânunuevvel 1937), s. 14-15.

¹¹⁹⁸ *TBMMZC*, C. XXI, D. 5, İ. 21, (27 Kânunuevvel 1937), s. 123.

¹¹⁹⁹ *TBMMZC*, C. XXII, D. 5, İ. 23, (3 Kânunusani 1938), s. 5.

¹²⁰⁰ “Askerî ve Mülkî Tekâüd Kanununun 18. Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 3805, 11 Kânunusani 1938, s. 9211.

10.Maden Hurdalarına Yönelik Faaliyetler

Cumhuriyet Dönemi'nde madenlerin, ekonomik ve ticari hayat üzerindeki etkisi oldukça önemliydi. Millî ekonomi politikası çerçevesinde, yer altı kaynaklarının ülke ihtiyacını karşılaması öncelikle hedef haline gelmiştir.¹²⁰¹ Bu doğrultuda bazı madenlerin ihracı zaman zaman yasaklanmış ve bu madenlerin ülke içerisinde işletilmesine fırsat verilmiştir. Savunma sanayisi açısından da önemli bir role sahip olan madenlerin yurt içinde işletilmesiyle güçlü bir savunma sanayi oluşturmak hedeflenmiştir.¹²⁰²

Yurt savunmasında madenlerin önemine dikkat çekmek isteyen Millî Müdafaa Vekâleti, bazı maden hurdalarının yurt dışına çıkarılmasının yasaklanması ve satın alınması hakkında bir kanun çalışması hazırlamıştır. Tasarı, 1 Aralık 1937 tarihinde müzakere için gündeme alınmıştır.¹²⁰³

Kanunun birinci maddesi yurtdışına çıkarılması yasak olan madenleri belirliyordu. Buna göre demir, bakır, kurşun, kalay, alüminyum ve nikel madenlerinden oluşan hurdaları yurtdışına çıkarmak yasaktı. Belirtilen madenlerin yurt içinde satılması ise serbestti. Bu konudaki tüm yetki İcra Vekilleri Heyeti'ne ait olacaktı. Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, birinci madde hakkında bir teklif vererek müzakerelere katkı sağlamak istemiştir. Kendisi oluşabilecek tereddütleri ortadan kaldırmak için, bu madenlerin yurtiçi satışının serbest bırakılması kısmının kanun tasarısından çıkarılmasını teklif etmiştir. Ancak bu teklif, herhangi bir karışıklığa sebebiyet vereceği gerekçesiyle reddedilmiştir.¹²⁰⁴

Kanun tasarısının ikinci maddesi resmî kurumlardaki hurda fazlalığının askerî fabrikalara devredileceğini; üçüncü madde bu madenlerin satın alınması için askerî fabrikalarda her sene bir bütçe tahsis edileceğini; dördüncü madde ise tüm alım-satım işlemlerinin bu kanun hükümlerine göre yapılacağını belirtiyordu. Beşinci madde; kanunda belirtilen hurda fiyatlarının yabancı ülkelerdeki durumunun İktisat Vekâleti tarafından oluşturulacak komisyonlar tarafından her üç ayda bir inceleneceğini belirtiyordu. Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, beşinci maddede belirtilen hurda fiyatlarının ithalat ve ihracat fiyatlarının açık bir şekilde yazılması gerektiğini düşünüyordu. Zira halk bu hurdaların hangi fiyattan alınıp satıldığını bilirse süreç daha sağlıklı bir şekilde ilerleyebilirdi. Kendisi bu konu hakkında bir teklif de vermişti ve onun teklifi Meclis tarafından kabul edilmişti.¹²⁰⁵

¹²⁰¹ Turgut İleri, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Türkiye'de Madencilik Genel Durumu ve Atatürk'ün Madencilikle İlgili Düşünceleri", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, C. 19, s. 290.

¹²⁰² Mustafa Haydar Terzi, "Mustafa Kemal Atatürk Dönemi Türkiye Madenciligi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 104, S. 139.

¹²⁰³ *Ayın Tarihi*, S. 49, 1 İkkânun 1937, s. 1.

¹²⁰⁴ *TBMMZC*, C. XXI, D. 5, İ. 12 (1 Kânunuevvel 1937), s. 15.

¹²⁰⁵ *TBMMZC*, C. XXI, D. 5, İ. 12 (1 Kânunuevvel 1937), s. 16.

Kanun çalışmasının altıncı maddesi askerî fabrikalar idaresine verilecek hurdaların her tonundan bir kuruş ücret alınacağını; yedinci madde kanun hükümlerine uymayanların Türk Ceza Kanunu'na cezalandırılacağını; sekizinci madde kanunun yayımlandığı tarih itibariyle geçerli olacağını; dokuzuncu madde ise yasa hükümlerini yürütme yetkisinin İcra Vekilleri Heyeti'ne ait olduğunu belirtiyordu.¹²⁰⁶

Bazı maden hurdalarının yurt dışına çıkarılmasının yasaklanması ve satın alınması hakkındaki bu kanun çalışması, gerekli müzakereler tamamlandıktan sonra 17 Aralık 1937 tarihli Meclis oturumunda kabul edilmiştir.¹²⁰⁷

Değerlendirme

Giresun Milletvekillerinin II. III. IV. ve V. Yasama Dönemleri'nde askerî alana yönelik faaliyetleri incelendiğinde ülke savunmasına dair çalışmalara öncelik verdikleri görülmüştür. Bu dönemde yapılan çalışmaların temel hedefi; askerî faaliyetlerin düzenli bir şekilde ilerlemesi ve ülke güvenliğinin bir bütün olarak ele alınması olmuştur. Şurayı Askerî Kanunu, Mükellefiyeti Askerîye Kanunu, Seferberlik Kanunu ile Erzak ve Yem Kanunu bu doğrultuda gerçekleştirilen çalışmaların başında gelmiştir.

1923-1938 yıllarında Meclis; görev ve sorumluluklarını yerine getirmeyen askerler hakkında yaptırımlar uygulamayı planlamıştır. Bununla birlikte savunma sistemlerinde kullanılacak bütçelere dair birtakım düzenlemeler de yapılmıştır. Bu amaçla hazırlanan Askerî Ceza Kanunu uzun süren müzakereler sonucunda kabul edilecektir. Böylelikle askerî suçların sınırları ve bu suçlara verilecek cezaların kapsamı belirlenmiş olacaktı.

Mevcut yasama dönemlerinde gerçekleştirilen diğer bir çalışma da Millî Mücadele Dönemi'nde önemli vatani hizmetlerde bulunan askerlere İstiklal Madalyası verilmesidir. Bu amaçla İstiklal Madalyası Kanunu'na dair birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeyle; İstiklal Madalyası almaya hak kazanan ancak bir şekilde madalyasını alamayan kişilere bazı kanuni haklar tanınmıştır. Ordu içerisinde ayrıcalık belirten ünvanların kaldırılmasına yönelik talepler de yine bu dönemde gerçekleştirilmiştir. Giresun Milletvekilleri, Askerî Elkâp Kanunu adı altında ele alınan bu tasarının müzakere sürecine önemli katkılar sağlamışlardır.

¹²⁰⁶ TBMMZC, C. XXI, D. 5, İ. 14 (10 Kânunuevvel 1937), s. 44-45.

¹²⁰⁷ TBMMZC, C. XXI, D. 5, İ. 17 (17 Kânunuevvel 1937), s. 70-71.

1923-1938 yıllarında Giresun Milletvekillerinin askerî alanda yapılan çalışmalarını incelediğimizde en aktif ismin General İhsan Paşa ile Hakkı Tarık Bey olduğu görülmüştür. Asker kökenli bir milletvekili olan İhsan Paşa, bu alanda diğer milletvekillerine kıyasla daha büyük bir özveriyle parlamento faaliyetlerine katılmıştır. Hacim Muhittin Bey, Tahir Bey, Ali Şevket Bey, Musa Kazım Bey, Ahmet Münir Bey, Ahmet Talat Bey, İsmail Bey, Muzaffer Bey ve Sadri Maksudi Bey ilgili yasama dönemlerinde daha pasif bir politika izlemiştir.

F. Giresun Milletvekillerinin Eğitime Yönelik Çalışmaları

1. Ortaöğretim Öğretmenleri Hakkındaki Kanun

Cumhuriyet Dönemi eğitim ve kültür politikalarının temel amacı, yeni rejime uygun nesiller yetiştirmektir. Cumhuriyeti kuran kadronun dünya görüşüne göre, millî değerlerin farkında olan çağdaş bir toplum ancak bu şekilde yaratılabilirdi.¹²⁰⁸ Belirtilen hedef doğrultusunda birçok inkılap yapıldı. Eğitim başta olmak üzere yapılan inkılaplar, gücünü hayattan ve ihtiyaçlardan alıyordu. Konuyu bir bütün olarak değerlendiren yöneticiler, öğretmen ve öğrencileri bu çalışmaların merkezine koyuyordu.¹²⁰⁹

Eğitim konusunda çözülmesi gereken en önemli sorun okul ve öğretmen sayılarının yetersizliği idi. Bu konudaki sıkıntılar milletvekilleri tarafından sık sık gündeme getiriliyordu.¹²¹⁰ TBMM, öğretmen sıkıntısının doğurduğu olumsuzluklarla ilgili çalışmalardan birini 29 Kasım 1923 tarihli oturumda gerçekleştirdi. “Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu” olarak gündeme alınan bu tasarı, öğretmenlik mesleğinin görev ve sorumluluklarını belirliyordu. Kanunun birinci maddesi, öğretmenliği bir meslek haline getiriyordu. Öğretmenlik, talim ve terbiye görevini üzerine alan bağımsız bir meslek olarak kabul ediliyordu.¹²¹¹

Kanunun ikinci maddesi, öğretmenleri derecesine göre üçe ayırıyordu. Buna göre; ilköğretim, orta ve yükseköğrenim olarak kademelendirilen bu sistem bir nizamname ile kayıt altına alınacaktı. Üçüncü madde, orta öğretimde öğretmen olabilme şartlarını belirliyordu. Bu bağlamda öğretmenlik yapabilmek için Darülfünun, Darülmuallimin [Erkek Öğretmen Okulu] ve Darülmuallimatı Aliye [Yüksek Kız Öğretmen Okulu] ve Yüksek İhtisas Mektepleri’nden

¹²⁰⁸ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000-M.S.2014)*, Pegem Akademi, 26. bs., Ankara, 2014, s. 331.

¹²⁰⁹ Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, C. V, Eser Matbaası, İstanbul, 1977, s. 1638.

¹²¹⁰ Çakan Hacıbrahimoglu, *Devrimci Meclis II. TBMM...*, s. 427.

¹²¹¹ TBMMZC, C. III, D. 2, B. 59, (29 Teşrinisani 1339), s. 651; Cahit Kavcar, “Cumhuriyet Dönemi’nde Dal Yetiştirmek”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C. 35, S. 1-2, s. 1-2.

[Yüksekokul] mezun olmak gerekiyordu. Tasarının dördüncü maddesi, en çok tartışılan kısımdı. Bu madde, öğretmen okulu mezunlarının bir yıl staj yapmasını zorunlu tutuyordu. Adaylar, staj süresi tamamlandıktan sonra bunu bir raporla bildirmeliydi. Bu çalışmaların amacı, öğretmenlerin deneyim kazanmasını sağlamaktı. Beşinci madde, öğretmen olabilmek için gerekli yaş sınırını 25 olarak belirliyordu.¹²¹²

5 Aralık 1923 tarihli oturumda kanunun müzakereleri devam etti. Burada ele alınan altıncı madde, öğretmen okulunda eğitim görmeyen yüksekokul mezunlarının durumunu belirliyordu. Darülfünun ve Yüksek İhtisas Mektep mezunları, bir yıllık stajını bitirdikten sonra yeterlilik sınavına girmek zorundaydı. Bu süreci başarılı bir şekilde tamamlayanlar, öğretmen olabilirdi. Tasarının yedinci maddesi, öğretmen okulu mezunu olmayan ancak orta öğretimde görev almak isteyenler hakkındaydı. Aranılan ilk şart, bu kişilerin orta öğretim mezunu olmasıydı. Ardından uzmanlık alanlarında sınava girip başarılı olanlar, yardımcı öğretmenlik yapabilirdi. Sekizinci maddede, görsel sanatlar ve beden eğitimi öğretmeni olabilmek şartları yer alıyordu. Belirlenen ilk şarta göre bu öğretmenler, alanlarıyla ilgili bir yüksekokulu bitirmeliydi. Dokuzuncu madde ise bu öğretmenler için ayrı bir sınav yapılacağını ve bu uygulamaların bir talimatname ile düzenleneceğini kaydediyordu. Onuncu madde, öğretmenleri görevleri itibarıyla kalıcı ve geçici olmak üzere ikiye ayırıyordu. Programlanmış sınıf dersleri okutan öğretmenler kalıcı kabul edilirken, haftada yedi saatten az ders verenler geçici olarak kabul ediliyordu.¹²¹³

On birinci madde daimi öğretmenlerin, Maarif Vekâleti dışında bir alanda hizmet vermelerini yasaklıyordu. On ikinci maddeye göre, öğretmenler otuz sene boyunca mesleğini yapmak zorundaydı. Ayrıca, kalıcı öğretmen maaşları 1.700 kuruş olarak belirleniyordu.¹²¹⁴

Kanuna dair yeni müzakereler, 13 Mart 1924 tarihli oturumda gerçekleşmişti. Gündeme alınan ilk konu, tasarının on üçüncü maddesi oldu. Burada, öğretmenlik derecesi arttıkça sabit maaşların da 1.000 kuruşa kadar yükseleceği ifade ediliyordu. On dördüncü madde 1.000 kuruş olan öğretmen maaşlarının, staj süresinin sonunda 1.200 kuruşa çıkarılacağını vadediyordu. Öğretmenlik dereceleri arttıkça bu maaşlar, 2.300 kuruşa kadar yükseltilecekti. Bu görüşmeler tamamlandıktan sonra doğrudan on altıncı madde gündeme alındı. Bu madde, olası bir suç durumunda ortaöğretim öğretmenlerine verilecek cezaları kapsıyordu. İhtar, günlük maaşını

¹²¹² TBMMZC, C. III, D. 2, B. 59, (29 Teşrinisani 1339), s. 651.

¹²¹³ TBMMZC, C. IV, D. 2, B. 62, (5 Kânunuevvel 1339), s. 49-51.

¹²¹⁴ TBMMZC, C. IV, D. 2, B. 62, (5 Kânunuevvel 1339), s. 60-62.

kesmek, tayin etmek, öğretmenlik derecesini indirmek, istifa etmiş saymak ve meslekten çıkarmak mevcut cezalar arasında yer alıyordu.¹²¹⁵

On altıncı maddenin müzakeresi tartışmaları beraberinde getirmişti. Bu bağlamda sözü alan ilk kişi Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey oldu. Kanunların anlaşılır olmasına dikkat çeken milletvekili; on altıncı maddede, öğretmenlik derecelerinin indirilmesi kısmının belirsiz olduğunu ifade ediyordu. Bu konuda Meclis'e bir teklifte de bulunan Hakkı Tarık Bey'e göre öğretmenlerin, bu gibi ceza durumlarında hangi dereceye indirilecekleri maddede açık bir şekilde yazmalıydı. Birçok milletvekili bu konuda kendisini destekliyordu. Özellikle Biga Milletvekili Sami Rıfat Bey, on altıncı madde ile ilgili büyük bir çaba göstermişti. Ancak tüm itirazlara rağmen teklif, müzakere sürecini uzatabileceği gerekçesiyle kabul edilmedi.¹²¹⁶

Tasarının on yedinci maddesi, taksirli suç olmaksızın açıkta kalan öğretmenlerin üç ay içinde görevlendirileceğini belirtiyordu. Bu öğretmenler, açıkta kaldıkları süre boyunca da maaşlarını almaya devam edecekti.¹²¹⁷

On sekizinci madde, ortaöğretim öğretmenlerinden bilimsel ya da edebi eser ortaya koyanların, herhangi bir eseri tercüme edenlerin ödüllendirileceğini belirtiyordu. Bu öğretmenlere; meslek derecelerine ve eserlerinin önemine göre takdirname, maarif nişanı veya nakit para verilecekti. Hakkı Tarık Bey'e göre bu yeterli değildi. Belirtilen şartları yerine getiren öğretmenler için bir kıdem zammı verilmesi gerekiyordu. Kendisi ayrıca, önemli eserler yazan öğretmenlerin "Müderris" ünvanı ile ödüllendirilmesini Meclis'e teklif etti. Onun ardından Gaziantep Milletvekili Ali Cenani Bey ve Biga Milletvekili Sami Rıfat Bey söz aldılar. Onlara göre, öğretmenlere kıdem tazminatı vermek yeni bir masrafı doğurabilirdi. Ayrıca bahsedilen teklif kabul edilecekse, madde Maliye Encümeni'ne gönderilmeliydi. Bu söylemlerin ardından Hakkı Tarık Bey, sürecin uzamaması adına teklifini geri aldığını bildirdi.¹²¹⁸

Tasarının on dokuzuncu maddesine göre öğretmenler, müdürleriyle iş birliği yapmak zorundaydı. Yirminci madde, bilfiil hizmette bulunan ve yatılı olan öğretmen çocuklarından eğitim ücreti alınmayacağını kaydediyordu. Yirmi birinci maddede, yurt dışına giderek orada eğitim almak isteyen öğretmenlere Maarif Vekâleti'nin destek vereceği yer alıyordu. Öğretmenler, beş senede bir bu haklarını kullanabilecekti. Hakkı Tarık Bey'e göre Maarif Vekâleti'nin böyle bir görevi üstüne alması çok kıymetliydi. Ancak, bu öğretmenlere yalnızca

¹²¹⁵ TBMMZC, C. VII, D. 2, B. 11, (13 Mart 1340), s. 388-390.

¹²¹⁶ TBMMZC, C. VII, D. 2, B. 11, (13 Mart 1340), s. 390-391.

¹²¹⁷ TBMMZC, C. VII, D. 2, B. 11, (13 Mart 1340), s. 393.

¹²¹⁸ TBMMZC, C. VII, D. 2, B. 11, (13 Mart 1340), s. 396-397.

izin değil ödenek de verilmesi gerekiyordu. Kendisi, Meclis'ten bu kolaylığın sağlanmasını rica etti. Hakkı Tarık Bey'in açıklamalarına karşılık Maarif Encümeni adına Ruşen Eşref Bey söz aldı. Esasen Maarif Vekâleti bütçesinde böyle bir ödenek olduğunu, bakanlığın bu suretle yurt dışına öğretmen gönderme fikrini savunduğunu belirtti.¹²¹⁹

Konunun daha anlaşılabilir olması açısından Maliye Encümeni adına Gaziantep Milletvekili Ali Cenani Bey de söz aldı. Her sene yurtdışına gönderilmek istenen öğretmen sayısının tespit edilerek, Maliye Vekâleti'ne bildirilmesini rica etti. Buna bağlı olarak öğretmenlere ödenek verilebilecekti. Uygulanacak diğer yöntemlerin, devlet üzerinde yük oluşturabileceğini de ayrıca sözlerine ekledi. Müzakereler sonucunda madde esas şekliyle kabul edildi.¹²²⁰

Kanunun yirmi ikinci maddesi, emeklilik hakkına sahip öğretmenleri ele alıyordu. Buna göre, emeklilik yaşı gelen öğretmenlerin hakları, üç sene sonra alacakları maaşa göre hesaplanacaktı. Hakkı Tarık Bey, madde okunduktan sonra bir öneride bulunarak, yirmi beş seneyi dolduran kalıcı öğretmenlerin, emekli kabul edilmesini teklif etti. Bu öneri, hali hazırda bir Tekaüt Kanunu olduğu ve bu konunun orada yer aldığı gerekçesi ile kabul edilmedi. Yirmi üçüncü maddeye göre, görevi başındayken vefat eden öğretmen ailelerine maaş verilecekti. Bu maaş, üç sene içinde ödenmeliydi ve miktarı öğretmenlerin kıdemlerine göre hesaplanmalıydı. Kanunun yirmi dördüncü maddesi öğretmenlik mesleğinden başka bir işte çalışan öğretmenlerin, meslek hukukundan yararlanamayacağını ifade ediyordu. Tasarının yirmi beşinci maddesi, hali hazırda öğretmenlik yapanların, kıdem süreleri tamamlanıncaya kadar eski maaşını almaya devam edeceklerini belirtiyordu. Yirmi altıncı madde ise kıdem süresini tamamlayamayanların, iki sene sonra maaş almaya hak kazanacaklarını kaydediyordu. Kanunun yirmi yedinci maddesi, yeni öğretmen maaşlarının terfi zamanında bağlanacağını ele alıyordu. Yirmi sekizinci maddeyle bu kıdem zamlarının, her sene mart ayı başında yapılacağı da ayrıca belirtiliyordu. Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey'in bu maddeye bir eleştirisi vardı. O, kanunun görüşüldüğü tarihin 13 Mart olması sebebiyle, mart ayı başlangıcının geçtiğini ifade etti. Bu nedenle yirmi sekizinci maddenin, “*Kanun, neşri tarihinden muteberdir*” şeklinde düzeltilmesi yönündeki teklifini Meclis'e sundu. Ancak, bu teklif kabul edilmedi.¹²²¹

Yirmi dokuzuncu maddenin müzakeresine geçilmeden önce Hakkı Tarık Bey, öğretmenlere bazı ayrıcalıklar tanıyan iki teklifte daha bulundu. Yirmi dokuzuncu madde olarak kaydedilmesini rica ettiği ilk teklif, öğretmenlerin barınma ihtiyacı hakkındaydı. Ona göre,

¹²¹⁹ TBMMZC, C. VII, D. 2, B. 11, (13 Mart 1340), s. 397-399.

¹²²⁰ TBMMZC, C. VII, D. 2, B. 11, (13 Mart 1340), s. 400.

¹²²¹ TBMMZC, C. VII, D. 2, B. 11, (13 Mart 1340), s. 401-403.

binaların uygun olması halinde öğretmenler burada kalabilirdi ve böylece herhangi bir mağduriyet yaşanmazdı. Diğer teklif, öğretmenlerin ulaşım haklarına dairdi. Bu öneri, resmî ya da özel ulaşım araçlarında seyahat eden öğretmenlerin, yarı ücretle seyahat etmelerini içeriyordu. Ancak bu iki teklif de uygulanabilir olmadığı gerekçesiyle reddedildi. Kanunun otuzuncu maddesi, ortaöğretim kurumlarında görev alacak müdürlerin, öğretmenler arasından seçileceğini ve onların alacağı maaşları belirliyorken, otuz birinci madde müdür yardımcılarının da aynı şekilde seçileceğini ifade ediyordu.¹²²² “Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu” tasarısı, 13 Mart 1924’te 142 oyla kabul edilmiştir.¹²²³ 7 Nisan 1924 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanmıştır.¹²²⁴

Eğitim kaynaklarının sınırlı olması, Cumhuriyet Dönemi’nde mevcut öğretmen ihtiyacını karşılamıyordu.¹²²⁵ Bu açıdan öğretmenlerin haklarının yükseltilmesi önemliydi. Nitekim TBMM, kabul edilen bu kanunla birlikte öğretmenlere geniş hak ve yetkiler veriyordu.¹²²⁶ Bu şekilde Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren devam eden öğretmen açığı sorunu çözülmek istenmiştir.¹²²⁷ Aynı zamanda bu kanun, öğretmenliğin bir meslek olarak kabul edilmesinde büyük bir rol oynamıştır.

2. Maarif Vergisi Kanunu

TBMM, artan eğitim masraflarını karşılayabilmek için 13 Nisan 1925 tarihinde Maarif Vergisi Kanunu’nu kabul etmiştir. İlköğretim giderlerini vatandaşın desteğiyle karşılamayı hedefleyen bu tasarı tüm halkı kapsıyordu. Okula giden ya da gitmeyen herkes vergiyi ödemekle mükellefti.¹²²⁸

Verginin toplanma şekli halk arasında şikâyetlerin artmasına sebep oluyordu. Bu bağlamda Maliye, Maarif ve Dâhiliye Vekâletleri tarafından 1927 yılında kanunda düzenleme yapılması teklif edildi. Tasarı, halkın doğrudan ödediği vergilere yapılacak ilave zamlarla Maarif Vergisi’nin temin edilmesi esasına dayanıyordu. Bu düzenleme ile vergilerin, halka yük olmadan karşılanması hedefleniyordu. Kanun, encümen tarafından ortak bir şekilde hazırlanmıştı. Bu tasarının birinci maddesi, Maarif Vergisi’ni ek vergi olarak tanımlıyordu.

¹²²² TBMMZC, C. VII, D. 2, B. 11, (13 Mart 1340), s. 403-405.

¹²²³ Kanunlar Dergisi, C. II, 13 Mart 1340, s. 251-254.

¹²²⁴ “Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu”, T.C. Resmî Gazete, S. 68, 7 Nisan 1340, s. 4.

¹²²⁵ Hayrûnisa Alp, *Tevhid-i Tedrisat’tan Harf İnkılabına Türkiye’de İlköğretim*, Nobel Bilimsel Eserler, Ankara, 2016, s. 153.

¹²²⁶ Murat Küçükkuşurlu, Ali Servet Öncü, “Türkiye’de Öğretmenliğin Bir Meslek Olarak Kabulü”, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 9, Erzurum, 2004, s. 284.

¹²²⁷ Turan, *Türk Kültür Tarihi*, 7. bs., Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 35.

¹²²⁸ TBMMZC, C. XVII, D. 2, B. 100, (12 Nisan 1341), B. 100’ek, S. Sayısı: Belirtilmemiş, s. 33-35.

Verginin nerelerde kullanılacağı ikinci madde ile belirleniyordu. Üçüncü maddede, vergi miktarının tespit edileceği yöntem ele alınıyordu.¹²²⁹

Encümenlerin ardından sözü ilk olarak Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey aldı ve Maarif Vergisi Kanunu'nda önemli bir noktanın ihmal edildiğini vurguladı. Ona göre, halk mekteplerinin tesis ve idaresi bu kanunda yeterince ele alınmıyordu. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda ilköğretimin zorunlu olduğunu hatırlatan Hakkı Tarık Bey, halk mektepleriyle ilgili bir fıkranın kanuna eklenmesini teklif etti.

“Her vilayette ilk tahsil çağında bulunan çocukların talim ve terbiyeleri ve halk mektepleri tesis ve idare için ihtiyari zaruri olan masrafların karşılığı ilk tedrisatta mahsus akarlar hasılatı ve teberrü ve muavenetlerle beraber aşağıda sayılan varidat membalarından temini olunur” şeklindeki bu teklif, encümen tarafından da kabul edildi.¹²³⁰

Kanunun dördüncü maddesi; şehirlerde bulunan muhasebecileri, her mali sene sonunda bu vergileri toplamakla görevli kılıyordu. Ek vergilerin, asıllarıyla birlikte muhasebeciler yoluyla toplanacağı ise beşinci maddede ifade ediliyordu. Kanunun altıncı maddesine göre maliye memurları tarafından tahsil edilen vergiler, her ayın onuna kadar Ziraat Bankası'na verilmeliydi. Bu süre zarfında bankaya yatırılmayan vergilerden %9 oranında faiz alınacaktı. Yedinci madde, kanunu teftiş hakkını mülkiye ve maliye müfettişlerine veriyordu. Sekizinci maddede, kanun hükümlerini uygulama yetkisi İcra Vekilleri Heyeti'ne devrediliyordu. Tasarının dokuzuncu maddesi, İlköğretim Kararnamesi'ni düzenleyen 8 Nisan 1923, 28 Şubat 1924 ve 13 Nisan 1925 tarihli Maarif Vergisi Kanunu'nun güncel kanunla örtüşmeyen ifadelerini kaldırıyordu. Onuncu madde, kanunu yayımlandığı tarih itibariyle geçerli kılıyordu.¹²³¹

Müzakereler tamamlandıktan sonra kabul edilen 1130 sayılı Maarif Vergisi Kanunu, 18 Temmuz 1927 tarihinde Resmî Gazete' de yayımlanmıştır.¹²³² Maarif Vergisi Kanunu hakkında yapılan bu düzenlemeyle, ilköğretim giderleri daha kontrollü bir şekilde karşılanmıştır. Ayrıca halktan gelen eleştirilerin önüne de geçilmiştir.¹²³³

¹²²⁹ TBMMZC, C. XXXIII, D. 2, B. 72, (18 Haziran 1927), s. 142-143.

¹²³⁰ TBMMZC, C. XXXIII, D. 2, B. 72, (18 Haziran 1927), s. 149.

¹²³¹ TBMMZC, C. XXXIII, D. 2, B. 72, (18 Haziran 1927), s. 150-151.

¹²³² “Maarif Vergisi Hakkında Kanun”, *Resmî Ceride*, S. 81, 18 Temmuz 1927, s. 2883.

¹²³³ Çakan Hacıbrahimoğlu, “Cumhuriyet Dönemi'nde İlköğretimin Finansman Sorunu ve Mektep Vergisi Uygulaması”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Yıl 2002, S. 2, s. 105-106.

3. Maarif Teşkilatı Hakkındaki Kanun

TBMM, eğitim faaliyetlerini bir sisteme bağlamak adına 20 Mart 1926'da “*Maarif Teşkilatına Dair Kanun*” tasarısını kabul etmiştir. Bu kanunla birlikte Talim ve Terbiye Dairesi kurulmuş, illerde yer alan maarif emininin yetkileri belirlenmiştir. Öğretmenler başta olmak üzere eğitim hizmetinde bulunan kişilerin maaşları da yine bu kanunla gündeme getirilmiştir.¹²³⁴

1929 yılında kanunla ilgili birtakım değişiklikler gündeme geldi. Bu bağlamda Maarif Teşkilatı Kanunu yeniden ele alındı. Konuya dair Meclis'teki ilk toplantı 25 Mart 1929'da gerçekleştirildi. Burada 1926 tarihli Maarif Teşkilatı Kanunu'nun yirmi birinci maddesinin¹²³⁵ düzenlenmesine karar verildi.¹²³⁶

Kanun maddelerine dair görüşmeler başlamadan önce söz alan Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, ilgili kanun tasarısının 25 Mart 1929'da görüşülmesine karşı çıktı. Kanun müzakeresinde usulsüzlük yapıldığını belirten Hakkı Tarık Bey, ilgili tasarının birinci müzakeresinin 21 Mart 1929'da gerçekleştiğini, Dâhili Nizamname'nin 106. maddesine göre ikinci müzakerenin birinci müzakereden ancak beş gün sonra yapılması gerektiğini hatırlattı. Meclis, Hakkı Tarık Bey'in bu önerisini yerinde kabul ederek tasarının müzakeresini bir hafta erteleme kararı aldı.¹²³⁷ “*Maarif Teşkilatına Ait Kanunun 21. Maddesinin Tadiline Dair Kanun*”, 28 Mart 1929'da gerçekleşen müzakerelerden sonra kabul edilmiştir. 9 Nisan 1929 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹²³⁸

¹²³⁴ BCA, 30-18-1-2, 17-86-4, 30-01-1926; TBMMZC, C. XXIII, D. 2, B. 74, (20 Mart 1926), s. 270- 281.

¹²³⁵ 789 numaralı kanunun yirmi birinci maddesi şöyleydi: Maarif emini, ilk mektep muallim ve muallim muavinleriyle müdür ve başmuallimlerini, ilk tedrisat müfettişlerini, eminalik maiyetindeki kalem heyetini, maarif mıntıkası dâhilindeki vilâyetlerin maarif kalemi başkâtip ve kâtiplerini ve vekâletçe tayin ve vekâlet emrine alınmaları kendilerine bırakılacak diğer maarif müntesiplerini kanun ve talimatnameler dairesinde tayin ve vekâlet emrine alır. İhtar, tektir ve katı maaş gibi cezalar da verir. Maarif eminleri vilâyet bütçelerindeki maarif tahsisatı hakkında meclisi umumilere arz edilmek üzere vilâyetlere teklifatta bulunurlar. Maarif eminleri, mıntıkası dâhilindeki orta tedrisat mekteplerini de murakabe ederler. Bkz. “789 Numaralı Kanun”, *Resmî Ceride*, S. 338, 3 Nisan 1926, s. 1233.

¹²³⁶ BCA, 30-18-1-2, 2-16-11, 20-02-1929; TBMMZC, C. IX, D. 3, B. 44, (25 Mart 1929), s. 51.

¹²³⁷ TBMMZC, C. IX, D. 3, B. 44, (25 Mart 1929), s. 51-52.

¹²³⁸ “Maarif Teşkilatına Ait Kanunun 21. Maddesinin Tadiline Dair Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 1163, 9 Nisan 1929, s. 6911.

4. Mektep Pansiyonları Hakkındaki Kanun

Maarif Vekâleti, öğrencilerin barınma ve beslenme ihtiyacını karşılamak amacıyla bir kanun tasarısı hazırlamıştı. “*Maarif Vekâleti Tarafından İdare Edilecek Mektep Pansiyonları Kanunu*” olarak ele alınan bu tasarı 10 Haziran 1931’de Meclis’e sunuldu. 15 Haziran 1931’de Maarif Encümeni, 20 Haziran 1931’de de Bütçe Encümeni tarafından gerekli incelemeler yapıldı. Ardından kanun, 25 Haziran 1931 tarihinde müzakere için gündeme alındı.¹²³⁹

Mektep pansiyonları hakkında hali hazırda bir kanun vardı. Ancak, 1023 numaralı kanun olarak bilinen bu tasarının birinci maddesi, okullarda pansiyon açılma şartlarını kısıtlıyordu. Vekâlete göre; şehir merkezinde yaşayan çocukların, sağlığını ve ahlakını tehlikeye atmadan okutmak mümkün değildi. Vilayetlerde ve kazalarda yaşayan çocukların ihtiyaçlarını karşılamak için 1023 numaralı kanunun düzenlenmesi gerekiyordu.¹²⁴⁰

Kanunun birinci maddesi yatılı liselerde ve öğretmen okullarında okuyan öğrencilere, pansiyon verilmesini taahhüt ediyordu. Gerekli durumlarda, yatılı olmayan okullarda da aynı uygulama yapılacaktı. Tasarının ikinci maddesi, pansiyon ücretlerini ele alıyordu. Bu maddeye göre, pansiyonda kalacak öğrenciden alınacak ücret okul ücreti ile aynı olacaktı. Yatılı okulların olmadığı yerlerde ise ücreti belirleme görevi Maarif Vekâleti’ne veriliyordu. Ancak vekâletin, herhangi bir ikiliğe yol açmamak için fiyat indirimi yapması yasaklanıyordu. İkinci maddeye ilk eleştiri Sinop Milletvekili İbrahim Alaettin Bey’den geldi. O, maddenin sonunda yer alan fiyat indirimi ifadesinin kaldırılması gerektiğini düşünüyordu. Alaettin Bey, pansiyon ücretlerinde fiyat indirimi yapılmazken, olası bir durumda diğer hizmetlerde ücret indirimi yapmanın ikilik yaratabileceğini ifade etti.¹²⁴¹

Bu maddeyi eleştiren kişilerden biri de Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey’di. Kendisi, kanun maddesine “*Pansiyonların gelirleri uygun olmadıkça fiyat indirimi caiz olamaz*” şeklinde bir ekleme yapılması gerektiğini savunuyordu. Böylelikle, herhangi bir ikiliğe yol açmadan kanun hükümleri uygulanabilirdi. Hakkı Tarık Bey’in bu önerisi, pansiyonları yöneten kişilere çok fazla yetki vereceği gerekçesi ile Bütçe Encümeni tarafından reddedildi.¹²⁴²

Kanunun üçüncü maddesi, pansiyonların yönetimini okul müdürüne veriyordu. Pansiyonlarda gece hizmetinde bulunan öğretmenlere ücret verilirken, yardımcı memurlara herhangi bir ödenek verilmeyecekti. Dördüncü madde pansiyon binalarını ele alıyordu. Buna göre pansiyon açılacak mahallelerde, bina ihtiyacı olduğunda Maliye Vekâleti bu binaları

¹²³⁹ BCA, 30-18-1-2, 20-40-19,10-06-1931; TBMMZC, C. II, D. 4, B. 17, (25 Haziran 1931), s. 153.

¹²⁴⁰ TBMMZC, C. II, D. 4, B. 17, (25 Haziran 1931), B. 17’ek, S. Sayısı: 46, s. 1-3.

¹²⁴¹ TBMMZC, C. II, D. 4, B. 17, (25 Haziran 1931), s. 153-155; “Mekteplerde Ücretli Leyli Talebe Pansiyonları Açılması Kanunu Kabul Edildi”, *Hâkimiyeti Milliye*, 27 Haziran 1931, s. 1, 2.

¹²⁴² TBMMZC, C. II, D. 4, B. 17, (25 Haziran 1931), s. 155.

bedelsiz tahsis edebilecekti. Beşinci madde, pansiyonda kalacak öğrencilere birtakım kolaylıklar sağlıyordu. Buna göre öğrenciler, ücretlerini hem nakit hem de taksitle ödeme imkânına sahipti. Tasarının altıncı maddesinde, pansiyon masraflarının ve memur ücretlerinin Maarif Vekâleti bütçesinden karşılanacağı vurgulanıyordu. Yedinci madde pansiyondaki öğretmenlerin ve yatılı olmayan öğrencilerin, ücretini ödemek şartıyla yemek yeme hakkına sahip olduğunu belirtiyordu. Sekizinci maddede, bu kanun dâhilinde açılacak pansiyonlarda öğretmen ve öğrencilerin tedavi edileceği yer alıyordu. Ancak, tedavi edilenler sağlık ücretlerini ödemek zorundaydı. Bu bakım ücreti, Maarif Vekâleti tarafından tespit edilecekti. Tasarının dokuzuncu maddesi, 1023 numaralı kanun hükümlerini kaldırıyordu. Onuncu madde yeni düzenlemenin, 1 Haziran 1931 tarihinden itibaren geçerli olduğunu belirtti. On birinci madde ile Maliye ve Maarif Vekâleti, kanunu yürütmekle görevlendirildi.¹²⁴³ “*Maarif Vekâleti Tarafından İdare Edilecek Mektep Pansiyonları Kanunu*”, 6 Temmuz 1931’de kabul edilmiştir. 12 Temmuz 1931 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanmıştır.¹²⁴⁴

5. Ders Kitaplarının Basılması ve Dağıtılması Hakkındaki Kanun

Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde hükûmet, ders kitaplarının hazırlanması, basılması ve dağıtılması konusunda bazı zorluklar yaşamıştır. Bu kitapların mevcut ihtiyaçlara göre hazırlanması, matbaalar için belirli bir maddi yükümlülük getirmiştir. Bu dönemde en çok eleştirilen konu ilgili kitapların pahalılığı olmuştur.¹²⁴⁵

Okul kitapları sorunu sık sık tartışma konusu olmuştur. Bu problemi çözmek için bir kanun tasarısı hazırlanmıştır. “*Maarif Vekâleti’ne Bağlı Mekteplerde Okutulacak Ders Kitaplarının Basılması ve Dağıtılması İle Bu Amaç İçin Kurulacak Mektep Kitapları Sandığı Hakkındaki Kanun*” olarak ele alınan bu çalışma, 12 Nisan 1933’te Meclis’e sunulmuştur.¹²⁴⁶ “*Tek Kitap Kanunu*” olarak da bilinen tasarı, 16 Mayıs 1933’te Maarif Encümeni tarafından incelenmiştir. 30 Mayıs 1933 tarihinde Bütçe Komisyonu tarafından kabul edilmiştir. TBMM ise bu kanunu 3 Haziran 1933’te müzakere etme kararı almıştır.¹²⁴⁷

Maarif Vekâleti, ders kitaplarına yönelik çok fazla şikâyet aldıklarını belirtiyordu. Bu kitapların hem kültürel hem de iktisadi açıdan kontrol altına alınma isteği kanun gerekçesi

¹²⁴³ TBMMZC, C. II, D. 4, B. 17, (25 Haziran 1931), s. 156-160.

¹²⁴⁴ “Maarif Vekâleti Tarafından İdare Edilecek Mektep Pansiyonları Kanunu”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 1846, 12 Temmuz 1931, s. 607.

¹²⁴⁵ “İlk Mektep Kitapları Çok Pahalı Satılıyor”, *Son Posta*, 13 Teşrinievvel 1931, s. 1; “Mektep Kitaplarına Neden fazla Fiyat Konuluyor?”, *Vakit*, 22 Teşrinisani 1932, s. 3.

¹²⁴⁶ “Devlet Gözü İle İlk Mektep Kitapları”, *Vakit*, 15 Nisan 1933, s. 4; “Mektep Kitapları Sandığı Layihası”, *Vakit*, 17 Nisan 1933, s. 2.

¹²⁴⁷ “Meclis Müzakereleri”, *Akşam*, 4 Haziran 1933, s. 2.

olarak açıklandı.¹²⁴⁸ Piyasada, bir ders için haddinden fazla kitap basıldığı, kitapların materyal ve içerik bakımından yetersiz kaldığı, Vekâletin bu kitapları kontrol etmekte zorlandığı da ayrıca ifade edildi.

Kanunun birinci maddesi, okul kitapları basma görevini doğrudan Maarif Vekâleti'ne veriyordu. Bunun dışında, belirli şartlar dâhilinde Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları da bu görevi yerine getirebilecekti. İkinci madde, kitap basma görevini üstlenecek kişilerin gerekli teminatı vermelerini istiyordu. Ayrıca bu kişilerin, gerekli olan teknik donanıma sahip olmaları da bekleniyordu.¹²⁴⁹

Üçüncü madde, Maarif Vekâleti tarafından tedarikçilere verilen kitap basım ve satış işlerinin kapalı zarf usulü ile yapılacağını belirtiyordu. Bu madde hakkında, söz alan ilk kişi Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey oldu. O, kitap basma ve dağıtma işinin, birbirinden çok farklı olduğunu savunuyordu. Bu maddede iki yetkinin de birlikte yazılmış olması, Maarif Vekâleti'ne büyük sorumluluklar yüklüyordu. Hakkı Tarık Bey'e göre Vekâlet, tamamen serbest olmalıydı. Ders kitabı basma ve dağıtma işi farklı tedarikçilere devredilmeliydi.¹²⁵⁰

Maarif Vekili Dr. Reşit Bey ise bu eleştiriye katılmıyordu. Bu bağlamda Vekâlet'in, kanun üzerinde mutlak yetki sahibi olduğunu belirtti. Kitap basma ve dağıtma işinin hem devlet matbaasında hem de dışarıda yapılabileceğini ifade etti. Bu konuda Vekâlet'in, yürütme yetkisine sahip olduğunu bir kere daha yineledi. Dr. Reşit Bey'in açıklamalarının ardından üçüncü madde esas şekliyle kabul edildi. Kanunun dördüncü maddesine göre, her kitap için bir taahhüt süresi vardı. Mevcut süre üç yıl ile sınırlıydı. Buna uyulmadığı takdirde, anlaşmanın feshedileceği ve yeniden başka bir tedarikçi için ihale yapılacağı kanunda ayrıca yer aldı. Tasarının beşinci maddesi; okul kitapları basma ve dağıtma görevini üstlenmek isteyen kişilerin, teklif mektuplarıyla teminat ücretlerini ödemelerini zorunlu kılıyordu. Bu ücret kitap başına 3000 lira olarak hesaplanmıştı.¹²⁵¹

Altıncı madde sözleşmenin feshedilmesi sürecinde uygulanacak adımları belirliyordu. Böyle bir durumda tedarikçinin vermiş olduğu teminat ücreti, Maarif Vekâleti'nin tesis ettiği sandığa gelir olarak kaydedilecekti. Yedinci maddeye göre, bir okul kitapları sandığı kurulacaktı ve Maarif Vekâleti kitap basım masraflarını bu şekilde karşılayacaktı. Giderler sonrasında, bu sandıkta artan ve biriken paralar, okul kütüphanelerinde kullanılacaktı. Kanunun sekizinci maddesi, sandık gelirleri ve kitap maliyetlerinin belirlenmesinde tüm sorumluluğu

¹²⁴⁸ TBMMZC, C. XVI, D. 4, B. 65, (3 Haziran 1933), B. 65'ek, S. Sayısı: 253, s. 1-2.

¹²⁴⁹ TBMMZC, C. XVI, D. 4, B. 65, (3 Haziran 1933), s. 9.

¹²⁵⁰ TBMMZC, C. XVI, D. 4, B. 65, (3 Haziran 1933), s. 9; "Meclisin Dünkü İçtimasında Tek Kitap, Teşviki Sanayi, Sümerbank Layihaları Kabul Edildi", *Cumhuriyet*, 4 Haziran 1933, s. 1,2.

¹²⁵¹ TBMMZC, C. XVI, D. 4, B. 65, (3 Haziran 1933), s. 9-10.

Maarif Vekâleti'ne veriyordu. Sandığın parası, millî bankalardan birine ve Vekâlet adına yatırılacaktı. Dokuzuncu maddeyle tedarikçilere, kitap hisselerini üç taksit halinde ödeme imkânı verildi. Kanunun yayımlandığı tarih itibariyle geçerli kılındığı onuncu maddeyle ele alınıyordu. On birinci madde, bu kanunu yürütme görevini Maarif Vekâleti'ne veriyordu.¹²⁵²

3 Haziran 1933'te TBMM'de kabul edilen tasarı,¹²⁵³ 13 Haziran 1933 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.¹²⁵⁴ Maarif Vekâleti, bu kanunla birlikte ders kitaplarının basımı ve dağıtımını konusunda özel matbaaları ve tedarikçileri kontrol altına almayı başarmıştır.

6. Siyasal Bilgiler Okulu Hakkındaki Kanun

Mülkiye Mektebi, 19. yüzyılda devlet işleyişindeki verimliliği artırmak ve ülkenin ihtiyaç duyduğu memurları yetiştirmek amacıyla İstanbul'da kurulmuş olan bir eğitim kurumudur.¹²⁵⁵ Cumhuriyet Dönemi'nde Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifleriyle Ankara'ya taşınan bu kurum, Ankara Üniversitesi'ne bağlı bir birim haline gelmişti. Mülkiye Mektebi'nin daha çağdaş bir sistemde ilerlemesi gerektiğini düşünen Mustafa Kemal Atatürk, 1935 yılında Mülkiye Mektebi isminin “*Siyasal Bilgiler Okulu*” olarak değiştirilmesini istedi. Talep edilen bir diğer değişiklik ise öğrenim süresinin üç yıldan dört yıla çıkarılmasıydı.¹²⁵⁶

Aynı yıllarda hükûmet, Siyasal Bilgiler okulunun yetki ve sorumluluklarına dair birtakım çalışmalar yaptı. Bu bağlamda, “*Siyasal Bilgiler Okulu Hakkındaki Kanun*” 10 Haziran 1935'te TBMM tarafından kabul edildi. 15 Haziran 1935 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak da yürürlüğe girdi.¹²⁵⁷

Maarif Vekâleti, birkaç yıl sonra kanuna dair bazı güncellemeler yapmak istemişti. Bu amaçla 29 Mayıs 1937 tarihinde 2777 sayılı kanunun altıncı maddesinin tefsir yoluyla halledilmesini TBMM'ye sundu.¹²⁵⁸ Siyasal Bilgiler okuluna ait 2777 sayılı kanunun altıncı maddesinin ikinci fıkrası; belirtilen aylıklar karşılığında ve ücreti verilmek üzere Maarif Vekâleti'nin öğretmen kullanabileceğini açıklıyordu. Altıncı maddenin üçüncü fıkrasında,

¹²⁵² TBMMZC, C. XVI, D. 4, B. 65, (3 Haziran 1933), s. 13.

¹²⁵³ “Meclis Sümerbank, Sanayii Teşvik ve Tek Kitap Kanunlarını Kabul Etti”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Haziran 1933, s. 1.

¹²⁵⁴ “Maarif Vekillğine Bağlı Mekteplerde Okutulacak Ders Kitaplarının Basılması ve Dağıtılması İle Bu Maksat İçin Kurulacak Mektep Kitapları Sandığı Hakkında Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 2436, 13 Haziran 1933, s. 2683.

¹²⁵⁵ Emre Dölen, Nuran Yıldırım, *Darülfünun'dan Günümüze Üniversite Yayıncılığı ve Yaşamı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 6.

¹²⁵⁶ Oya Akgöncü, “Mekteb-i Mülkiye (Siyasal Bilgiler Okulu)”, *Atatürk Ansiklopedisi*, s.1: <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mekteb-i-mulkiye-siyasal-bilgiler-okulu/>, Erişim Tarihi: 01.01.2025; Murat Baskıcı, “Mekteb-i Mülkiye'den Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne 150 Yılın Kronolojisi”, *Mülkiye Dergisi*, C. 33, S. 265, s. 266.

¹²⁵⁷ Siyasal Bilgiler Okulu Hakkındaki Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 3029, 15 Haziran 1935, s. 5334-5335.

¹²⁵⁸ TBMMZC, C. XIX, D. 5, B. 74, (11 Haziran 1937), s. 174.

üniversite bünyesindeki [İstanbul Üniversitesi] okutma heyetine ait hükümlerin yine ilgili üniversiteye verildiği belirtiyordu. Bu kanundan anlaşıldığı üzere “öğretmen” tabiri yalnızca lise derecesindeki okullar için değil “öğretici” ve “ders veren” anlamında kullanılıyordu. Buna istinaden oluşabilecek karışıklıkları engellemek için 2777 sayılı kanunun 6. maddesinde bir güncelleme yapılması zorunlu görünüyordu. 2777 sayılı kanuna bağlı okutma heyeti kadrosunda bulunan ve hali hazırda okulda bir kürsü sahibi olan öğretmenlerin, diğer meslektaşlarından farklı olduğu ifade ediliyordu. Bu kanuna göre, okutman kadrosundaki öğretmenlere de profesör gibi davranılmalıydı.¹²⁵⁹

TBMM, 11 Haziran 1937 tarihli oturumunda 2777 sayılı kanunun altıncı maddesini müzakere etti. Oturumda, bu okulda görev alan öğretmen ve profesör maaşlarıyla ilgili çalışmalar gündeme geldi. Altıncı madde;

“Siyasal bilgiler okulunda diplomatik, mail ve idari ilimlerin kürsülerini resen işgal eden öğretmenlere profesörler hakkında tatbik edilen maaş ve ücrete ait hükümler tatbik olunur” şeklinde bir kere daha okundu.¹²⁶⁰

Madde okunduktan sonra müzakereler başladı. İlk olarak Manisa Milletvekili Refik Bey söz aldı. Üniversitelerde yer alan ve her biri birer ilim kaynağı olan bu kişilerin haklarının korunması gerektiğini ifade etti. Aynı okul içerisinde bulunan ve farklı kürsülerde yer alan profesörlerin haklarını da koruyabilmek adına maddede şöyle bir güncelleme yapılmasını teklif etti:

“Siyasal bilgiler okulunda resen kürsü işgal eden öğretmenlere, profesörler hakkında tatbik edilen maaş ve ücretlere ait hükümler tatbik olunur.”

Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey ise konunun esası hakkında herhangi bir eleştiride bulunmadı. Ancak, mazbatanın sonunda yer alan tefsir fıkrasının Bütçe Encümeni tarafından güncellenmesi gerektiğini düşünüyordu. Encümen adına söz alan Trabzon Milletvekili Raif Bey’e göre, ilgili madde yeni bir hüküm koymuyordu, yalnızca yeni bir anlam katıyordu. Bu bağlamda, Siyasal Bilgiler Okulu’nda kimlere profesör denileceğinin belirlenmesi gerekiyordu. Ona göre bu maddeyle profesörlerin hakları korunmak isteniyordu.¹²⁶¹

Manisa Milletvekili Refik Bey’e göre bu durum zıtlık yaratıyordu. Profesörleri korumak gibi bir amaç varsa kürsü belirtmek doğru değildi. Bunun üzerine maddenin, *“bir ilim kürsüsünü işgal etmek”* şeklinde güncellenmesini teklif etti. Bütçe Encümeni, Siyasal Bilgiler Okulu’nda mali, idari, diplomasi gibi şubeler bulunmadığı gerekçesiyle bu teklifi reddetti.

¹²⁵⁹ TBMMZC, C. XIX, D. 5, B. 74, (11 Haziran 1937), B. 74’ek, S. Sayısı: 249, s. 1-2.

¹²⁶⁰ TBMMZC, C. XIX, D. 5, B. 74, (11 Haziran 1937), s. 174.

¹²⁶¹ TBMMZC, C. XIX, D. 5, B. 74, (11 Haziran 1937), s. 174-175.

Ancak, öğretmen ve profesör haklarının korunacağı yinelendi. Müzakerelerin ardından TBMM, Bütçe Encümeni'nin tefsir fıkrasını kabul etti. Siyasal Bilgiler Okulu'na dair 2777 sayılı kanunun altıncı maddesiyle, bu okulda bağımsız kürsü işgal eden öğretmenler için profesörlere uygulanan maaş ve hükümlerin uygulanacağı kabul edildi.¹²⁶²

7. Nalbant Mektepleri Hakkındaki Kanun

Geleneksel bir meslek olan nalbantlık, 1883 yılından beri Osmanlı Devleti'nde kullanılmaktadır. Bu sistem; özellikle ordudaki binek hayvanları için geliştirilmiştir. Nallara ve nalbantlara duyulan ihtiyaç Millî Mücadele Dönemi'nde artmıştı. Bu doğrultuda Batı Anadolu Cephesi'ne bağlı bir nalbant okulu kurulmuştu ve savaş sürecinde ihtiyaç duyulan nallar bu şekilde temin edilmişti.¹²⁶³

Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomisi büyük oranda tarım ve hayvancılığa dayanıyordu. Bu dönemde hayvanların bilgisiz ve tecrübesiz nalbantlar tarafından nallanması, hem ülke ekonomisini hem de ülke savunmasını olumsuz etkiliyordu. Ziraat Vekâleti, bu olumsuz durumu ortadan kaldırmak amacıyla bir Nalbant Mektebi açılmasına karar verdi.¹²⁶⁴

Ziraat Vekâleti 8 Mayıs 1934'te, "*Nalbant Mektepleri ve Nalbantlık Sanatı Hakkındaki Kanun*" layihasını TBMM'ye sundu.¹²⁶⁵ Tasarı, 12 Mayıs 1934 tarihinde görüşmeye başlandı. Vekâlet tarafından hem ticari alanda hem de yurdun her ihtiyacında kullanılmakta olan hayvanlara bilinçsiz bir şekilde nal ve mih uygulaması yapıldığı, bu hayvanların ayaklarında ve tırnaklarında bozulmalar olduğu ifade edildi. Hayvanların, eğitimsiz nalbantlar yüzünden bu şekilde yok edilmesinin millî servet ve ekonomiye zarar verdiği kanun gerekçesi olarak belirtildi. Bu gelişmelere bağlı olarak ülke içinde nalbantlık işi ile uğraşmak isteyenlerin bu işi en ince ayrıntısına kadar öğrenmesi gerekli görüldü.¹²⁶⁶

Ziraat Vekâleti tarafından hazırlanan layiha, Millî Müdafaa Encümeni, Adliye Encümeni ve Bütçe Encümeni tarafından yapılan birtakım düzenlemelerle kabul edildi. Ziraat Vekâleti'ne göre, Nalbant Okulları ve kursları açma görevi Ziraat Vekâleti'ne verilmeliydi. Türkiye'de nalbantlık yapabilmek için bu mekteplerden mezun olmak, kurs ve sınavlarına

¹²⁶² TBMMZC, C. XIX, D. 5, B. 74, (11 Haziran 1937), s. 175-176.

¹²⁶³ Şule Osmanağaoğlu, "Cumhuriyet Döneminde Nalbant Okulları, Kurları ve Nalbantlık", *II. Ulusal Veteriner Hekimliği Tarihi ve Mesleki Etik Sempozyumu (24-26 Nisan)*, Konya, 2008, s. 152.

¹²⁶⁴ *Türk Parlamento Tarihi (1935-1939)*, Haz. İhsan Güneş, C. I, D. 5, s. 429.

¹²⁶⁵ BCA, 30-18-1-2, 44-28-2, 08-05-1934.

¹²⁶⁶ TBMMZC, C. XXI, D. 5, B. 12, (1 Kânunuevvel 1937), B. 12'ek, S. Sayısı: 12, s. 1.

girmek, orduda nalbant memurluğu yapmak şartları konulmalıydı. Nalbantlık kurslarına çağırılan ve bir sene içerisinde bu kursa gitmeyenler bu meslekten men edilmeliydi.¹²⁶⁷

“*Nalbant Mektepleri ve Nalbantlık Hakkındaki Kanun*” layihasına göre; okul veya kurstan mezun olan nalbantlar, mesleğini yapsın ya da yapmasın isimlerini Baytar Müdürlüğü’ne kaydettirmeliydi. Her sene bu kişilerin yoklamaları yapılmalıydı. Nalbant dükkânı açmak ya da gezici nalbantlık yapmak isteyen kişilerin, söz konusu vasıfları taşıması ve nizamnameye uyacağını taahhüt etmesi gerekiyordu. Bu dükkânlar, hükûmet baytarları tarafından yılda bir kez kontrol edilmeliydi. Nalbantların hayvan ameliyatı yapmaları yasaklanmalıydı. Kanunda belirtilen şartlara uymayan ya da aykırı olarak iş yapan kişilere para cezası verilmeliydi. Para cezasına rağmen kurallara uymayıp yasak uygulamalara devam eden kişiler üç ay meslekten uzaklaştırılmalıydı.¹²⁶⁸

TBMM, 1 Aralık 1937 tarihli oturumunda müzakerelerine devam etti. Nalbant Okulları’nın, Ziraat Vekâleti tarafından açılacağı birinci maddede belirtildi. Madde okunduktan sonra Aydın Milletvekili Tahsin Bey söz aldı. Türkiye’de birçok köy olduğunu ve buradaki mekteplerin ihtiyaçları karşılamada yetersiz kaldığını dile getirdi. Ona göre, kanunlarda halkın gereksinimleri düşünülmeliydi. Müzakere edilen kanunun, bu konuda eksiklikleri vardı.¹²⁶⁹

Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey ise tasarıyı uygulanabilir buluyordu. Sonuçta kanun genel kurul tarafından kabul edilmişti ve bir an önce diğer maddelerin müzakeresine geçilmeliydi. Hakkı Tarık Bey, halkın ihtiyaçlarının karşılanması konusunda Tahsin Bey ile aynı düşüncelere sahip olduğunu da dile getiriyordu. Ona göre, yurt birçok bölgeye ayrılıyordu ve her bölgenin ihtiyacı birbirinden bağımsızdı. Köylerde, halkın ihtiyaçlarını karşılayan kurslar açıldıktan sonra bu kanunu uygulamak mümkün olacaktı. Buna istinaden Tahsin Bey’in endişe etmemesi gerektiğine dikkat çekerek, maddenin kabul edilmesini teklif etti. Bu söylemlerin ardından oylama yapıldı ve birinci madde herhangi bir değişiklik yapılmadan kabul edildi. Kanunun ikinci maddesi, nalbantlık yapabilmek için Nalbant Okulu’nu bitirmiş olmayı zorunlu kılıyordu. Yurt dışında bu eğitimi alanlar ise sınava girip başarılı oldukları takdirde nalbantlık yapabilecekti. Üçüncü madde, Nalbant Okulları ve kurslarına katılımı ele alıyordu. Bu okulun açıldığı yerlerde, mesleği bilmeyen kişiler için kurslar da açılacaktı. Çağrıldığı halde, bir sene içinde mazeretsiz olarak kursa gitmeyenler meslekten men edilecekti. Dördüncü madde, nalbantlık yapan kişilerin kontrol ve denetimine dair hükümler içeriyordu. Buna göre

¹²⁶⁷ TBMMZC, C. XXI, D. 5, B. 12, (1 Kânunuevvel 1937), B. 12’ek, S. Sayısı: 12, s. 1-2.

¹²⁶⁸ TBMMZC, C. XXI, D. 5, B. 12, (1 Kânunuevvel 1937), B. 12’ek, S. Sayısı: 12, s. 1-2.

¹²⁶⁹ TBMMZC, C. XXI, D. 5, B. 12, (1 Kânunuevvel 1937), s. 18; “Nalband Mektepleri Açılacak”, *Ulus*, 2 İlkânun 1937, s. 2.

nal ve mih yapanlar, bu uygulamayı yaptıkları yerleri; nalbantlar dükkânlarını bulundukları yerin veteriner idaresine bildirmek zorundaydı. Veteriner yoksa o bölgenin valisi bu konuda bilgilendirilmeliydi. Gezgin nalbantlar da buna dâhildi.¹²⁷⁰

Hakkı Tarık Bey, dördüncü maddede bir noktaya dikkat çekti. Buna göre, nalbantların bulundukları yerleri veya dükkânları ilgili birimlere bildirme şekli yeterince anlaşılmıyordu. Dolayısıyla bu durum, daha açık bir ifadeyle kanun maddesinde yer almalıydı. Bütçe Encümeni adına söz alan Trabzon Milletvekili Raif Bey, maddenin yeterli olduğunu, resmî dairelere yapılacak müracaatların arzuhal ile yapılması gerektiğini hatırlattı. Müzakereler sonucu kanunun dördüncü maddesi esas şekliyle kabul edildi. Kanunun beşinci maddesi, nalbantların kullanacağı nalların özelliklerini belirliyordu. Aynı zamanda kullanılacak nal ve mihların, teknik şekillere uygun olması zorunlu kınılıyordu. Altıncı madde, belirlenen kurallara uymayan nalbantların cezalandırılması ile ilgiliydi. Kanun hükümlerine aykırı hareket edenler, 1 liradan 10 liraya kadar hafif para cezası ile yargılanacaktı. Bu davranışları tekrarlayanlar ise bir ay meslekten menedilecekti. Yedinci madde, nalbantlık işlerinde kullanılacak araç-gereçler hakkındaydı. Bu iş için kullanılacak malzemelerin teknik özellikleri ve şartları, bir nizamnameyle kayıt altına alınacaktı. Tasarının temel maddeleri müzakere edildikten sonra muvakkat maddelerin görüşülmesine karar verildi. Bu bağlamda; nalbant okullarının kurulduğu yerlerde, alaylı nalbantlar için Ziraat Vekâleti kurslar açacaktı. Esas gaye, nalbantlık mesleğinin belirli bir standardı korumasıydı. Kursu çağrılanların yol masrafları yine vekâlet tarafından karşılanacaktı. Muvakkat maddeler, bu şekliyle kabul edildi.¹²⁷¹

Kanunun yayımlandığı tarih itibariyle geçerli olacağı sekizinci maddede yer alırken, dokuzuncu madde bu hükümleri yürütme yetkisini Adliye, Millî Müdafaa, Dâhiliye ve Ziraat Vekâletleri'ne veriyordu.¹²⁷² “*Nalbant Mektepleri ve Nalbantlık Hakkında Kanun*”, 8 Aralık 1937’de kabul edilmiştir. 16 Aralık 1937 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹²⁷³

¹²⁷⁰ TBMMZC, C. XXI, D. 5, B. 12, (1 Kânunuevvel 1937), s. 18-19.

¹²⁷¹ TBMMZC, C. XXI, D. 5, B. 12, (1 Kânunuevvel 1937), s. 19.

¹²⁷² TBMMZC, C. XXI, D. 5, B. 12, (1 Kânunuevvel 1937), s. 20.

¹²⁷³ “Kamutayda Dün Kabul Edilen Kanunlar”, *Ulus*, 9 İlkânun 1937, s. 2; “Nalband Mektepleri ve Nalbandlık Hakkında Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 3784, 16 Kânunuevvel 1937, s. 9089-9090.

Değerlendirme

Giresun Milletvekillerinin II, III, IV ve V. Yasama Dönemleri'nde eğitime yönelik faaliyetleri incelendiğinde belirgin bir rol üstlenmedikleri görülmüştür. Bu dönem yapılan çalışmalar laiklik kavramı esasına dayanıyordu. Eğitimin herkes için ve eşit bir şekilde gerçekleştirilmesi hedefleniyordu. Milletvekillerine göre Türk toplumu, Batı uygarlığı içerisinde ancak bu şekilde var olabilirdi.

Bu dönemlerde üzerinde önemle çalışılan bir diğer konu öğretmenlik mesleği ve öğretmenlerin statüsüydü. Bu bağlamda “*Ortaöğretim Öğretmenleri Hakkındaki Kanun*” çalışması hazırlanmış ve müzakere sürecinde kanun maddeleri detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Meslek okullarının ve müfredatlarının geliştirilmesi üzerinde hassasiyetle durulan bir diğer meseleydi. “*Nalbant Mektepleri Hakkındaki Kanun*” bu amaçla hazırlanmıştır. Bu kanunla nalbantlık mesleğinin çağa uygun ve modern bir şekilde yapılması hedeflenmiştir.

1923-1938 yıllarında askerî okul öğrencilerine yönelik birtakım çalışmalar da gerçekleştirilmiştir. Askerî okul öğrencilerinin mağdur olmaması için bu öğrencilerin alanlarına ve kıdemlerine göre bir maaş düzenlemesi gerçekleştirilmiştir. Yine ülkenin memur ihtiyacını karşılamak için Siyasal Bilgiler Okulu'nda bazı düzenlemeler yapılmıştır.

İlgili yasama yıllarında Meclis; okul açma, okutulacak dersleri belirleme, ders kitaplarının hazırlanması ve basılması konularında da birtakım çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bu çalışmalarla bağlantılı olarak, okulların finansal sorunlarını çözmek için yürütülen çalışmalar da vardır. “*Maarif Vergisi Kanunu*”, “*Maarif Teşkilatı Kanunu*”, “*Mektep Pansiyonları Kanunu*” ve “*Ders Kitaplarının Basılması ve Dağıtılması Hakkındaki Kanun*” bu amaçlar doğrultusunda hazırlanmıştır.

Dönem faaliyetleri değerlendirildiğinde en etkin milletvekilinin Hakkı Tarık Bey olduğu görülmüştür. Hacim Muhittin Bey, Tahir Bey, Ali Şevket Bey, Musa Kazım Bey, Ahmet Münir Bey, İhsan Bey, Ahmet Talat Bey, İsmail Bey, Muzaffer Bey ve Sadri Maksudi Bey eğitim alanında yapılan çalışmalarda Hakkı Tarık Bey'in gerisinde kalmışlardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1939-1950 YILLARINDA GİRESUN MİLLETVEKİLLERİNİN FAALİYETLERİ

Tezin bu bölümünde Giresun milletvekillerinin 1939-1950 yıllarındaki faaliyetleri değerlendirilmiştir. VI, VII ve VIII. Yasama Dönemleri'ni kapsayan bu süre zarfında Meclis, birçok konuda çalışma yapmıştır. Altıncı Dönem TBMM 3 Nisan 1939 tarihinde açılmıştı. Yapılan seçimler sonucunda Çankırı Milletvekili Mustafa Abdülhalik Renda Meclis Başkanlığı'na getirilmişti. Aydın Milletvekili Dr. Mazhar Germen, Bursa Milletvekili Refet Canıtez ve Sivas Milletvekili Şemsettin Günaltay ise Başkan Vekili olarak Meclis'te yer almıştı. Meclis Başkanı ve Başkan Vekili seçimleri sonrasında Cumhurbaşkanlığı seçimleri gerçekleşmişti. Yapılan oylama sonucunda Ankara Milletvekili İsmet İnönü, oy birliğiyle Cumhurbaşkanı oldu.¹²⁷⁴

Altıncı Dönem TBMM, birisi olağanüstü olmak üzere beş dönem faaliyette bulunmuştu. TBMM 15 Ocak 1943 tarihine kadar şu şekilde faaliyet göstermişti:

Tablo 49 : VI. Dönem TBMM Yasama Dönemleri¹²⁷⁵

Toplantı Dönemleri	Yasama Yılı (Açılış-Kapanış)	Birleşim
Fevkalade Yasama Yılı	03.04.1939-23.10.1939	45
I. Toplantı Dönemi	01.11.1939-11.09.1940	77
II. Toplantı Dönemi	01.11.1940-22.09.1941	81
III. Toplantı Dönemi	01.11.1941-14.08.1942	81
IV. Toplantı Dönemi	01.11.1942-15.01.1943	29

TBMM'nin Yedinci Dönemi 8 Mart 1943 tarihinde açılmıştı. Yapılan seçimler sonucunda Çankırı Milletvekili Mustafa Abdülhalik Renda yeniden Meclis Başkanlığı'na getirilmiştir. Aydın Milletvekili Dr. Mazhar Germen, Bursa Milletvekili Refet Canıtez ve Sivas Milletvekili Şemsettin Günaltay Beyler ise bir kere daha Başkan Vekili olarak seçilmişlerdi. Meclis Başkanı ve Başkan Vekili seçimleri sonrasında Cumhurbaşkanlığı seçimleri gerçekleşmişti. Yapılan oylama sonucunda Ankara Milletvekili İsmet İnönü, oy birliğiyle

¹²⁷⁴ TBMMZC, C. I, D. 6, İ. 1, (3 Nisan 1939), s. 2.

¹²⁷⁵ *Türk Parlamento Tarihi (1939-1943)*, Haz. İsmet Binark, C. 1, D. 6, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara, 2004, s. 485.

Cumhurbaşkanı olarak seçilmişti.¹²⁷⁶ Yedinci Dönem TBMM, birisi olağanüstü olmak üzere dört dönem faaliyette bulunmuştu. TBMM 14 Haziran 1946 tarihine kadar şu şekilde faaliyet göstermişti:

Tablo 50 : VII. Dönem TBMM Yasama Dönemleri¹²⁷⁷

Toplantı Dönemleri	Yasama Yılı (Açılış-Kapanış)	Birleşim
Fevkalade Yasama Yılı	08.03.1943-17.09.1943	56
I. Toplantı Dönemi	01.11.1943-04.10.1944	99
II. Toplantı Dönemi	01.11.1944-15.08.1945	90
III. Toplantı Dönemi	01.11.1945-14.06.1946	65

TBMM'nin Sekizinci Dönemi 5 Ağustos 1946 tarihinde açılmıştı. Meclis Başkanlığı seçimleriyle başlayan oturumda iki milletvekili aday olmuştu. Bunlardan biri CHP İstanbul Milletvekili Kazım Karabekir'di. Diğer aday ise DP Sinop Milletvekili Yusuf Kemal Tengirşenk idi. Yapılan seçimler sonucunda CHP İstanbul Milletvekili Kazım Karabekir oy çokluğuyla Meclis Başkanlığı'na kabul edilmişti. Konya Milletvekili Tevfik Fikret Sılay, Sinop Milletvekili Cevdet Kerim İncedayı ve Sivas Milletvekili Şemsettin Günaltay Bey Başkan Vekili olarak seçilmişti.¹²⁷⁸

Birkaç gün sonra Başkanvekilliği görevinde bazı değişiklikler gerçekleşti. Sinop Milletvekili Cevdet Kerim İncedayı, Bayındırlık Bakanlığı'na atandığı için 10 Ağustos 1946'da görevinden istifa etmişti. Onun yerine Bingöl Milletvekili Feridun Fikri Düşünsel, Başkanvekili olarak seçildi.¹²⁷⁹

TBMM'nin toplandığı ilk gün Meclis Başkanlık seçimlerden sonra Cumhurbaşkanlığı seçimi gerçekleşmişti. Cumhurbaşkanlığı için İsmet İnönü, Fevzi Çakmak ve Yusuf Kemal Tengirşenk aday olarak gösterildi. Yapılan oylama sonucunda İsmet İnönü oy çokluğu ile yeniden Cumhurbaşkanı olarak Meclis'e katıldı.¹²⁸⁰

¹²⁷⁶ TBMMZC, C. I, D. 7, İ. 1, (8 Mart 1943), s. 2-3.

¹²⁷⁷ *Türk Parlamento Tarihi (1943-1946)*, Haz. İsmet Binark, C. 1, D. 7, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara, 2009, s. 29.

¹²⁷⁸ TBMMZC, C. I, D. 8, B. 1, (5 Ağustos 1946), s. 3.

¹²⁷⁹ TBMMZC, C. I, D. 8, B. 6, (21 Ağustos 1946), s. 82.

¹²⁸⁰ TBMMZC, C. I, D. 8, B. 1, (5 Ağustos 1946), s. 3-4.

Tablo 51 : VIII. Dönem TBMM Yasama Dönemleri¹²⁸¹

Toplantı Dönemleri	Yasama Yılı (Açılış-Kapanış)	Birleşim
Olağanüstü Yasama Yılı	05.08.1946-20.09.1946	18
I. Toplantı Dönemi	01.11.1946-13.10.1947	85
II. Toplantı Dönemi	01.11.1947-09.08.1948	86
III. Toplantı Dönemi	01.11.1948-10.06.1949	106
IV. Toplantı Dönemi	01.11.1949-24.03.1950	72

A. Giresun Milletvekillerinin Devlet Teşkilatına Yönelik Çalışmaları

1. Belediye Kanunu'na Yönelik Düzenlemeler

Yerel hizmetlerin sağlanması, halkın yönetime doğrudan katılımının desteklenmesi ve yerel ekonominin geliştirilmesi noktasında belediyeler, merkezi yönetimler için çok önemli bir role sahiptir. Bu doğrultuda Türkiye’de, Cumhuriyet’in ilanı sonrasında belediyeçilik faaliyetlerine yönelik çalışmalar hızlanmıştır. Yerel yönetimlere dair birçok çalışma yapılsa da 1930 tarihli Belediye Kanunu en kapsamlı olanıdır.¹²⁸² 1940’lı yıllarda ise bu kanuna dair birtakım düzenlemelerin yapılması gündeme gelecektir.

1943 yılında Belediye Kanunu hakkında bir çalışma yapılmıştı. Mardin Milletvekili Edip Ergin tarafından, 20 Aralık 1943 tarihinde 1580 sayılı Belediye Kanunu’nun 27. maddesinin değiştirilmesi hakkında bir kanun teklifi verilmişti.¹²⁸³ Bu kanunun 27. Maddesi, anne, baba, büyükbaba, büyükanne, evlat, kardeş ve eşlerin aynı Meclis’te bulunmalarını engelliyordu. Edip Ergin tarafından Meclis’e sunulan kanun değişikliği de bu konuya vurgu yapıyordu.¹²⁸⁴ İki kardeşin bir Meclis’te yer alamayacağı, bu durumun Medeni Kanun hükümlerine aykırı olduğu gerekçesiyle oluşturulan bu teklif, 21 Ocak 1944 tarihinde gündeme alındı.¹²⁸⁵

¹²⁸¹ *Türk Parlamento Tarihi (1946-1950)*, Haz. Çufalı, s. 1.

¹²⁸² Fatma Ökde, “Cumhuriyet’in Kuruluş Yıllarında Belediye Yapılanması Üzerinde Osmanlı Etkisi”, *Akademik Hassasiyetler*, C. 10, s. 526.

¹²⁸³ *TBMMZC*, C. VII, D. 7, İ. 22, (21 Kânunusani 1944), İ. 22’ek, S. Sayısı: 28, s. 1-2.

¹²⁸⁴ *TBMMZC*, C. VII, D. 7, İ. 22, (21 Kânunusani 1944), s. 92.

¹²⁸⁵ “Meclisin Kış Tatili”, *Cumhuriyet*, 21 İkincikânun 1944, s. 1.

Dâhiliye Encümeni adına söz alan Giresun Milletvekili Necmi Bey, kanuna dair maddi bir hata yapmamak adına 27. maddeye “torun” kelimesinin de eklenmesini Meclis’ten rica etti. Rize Milletvekili Tahsin Bey de madde değişikliği hakkında bir soru yöneltmişti. Bu akrabaların ve ailelerin, Meclis’e seçilerek girmesi durumunda nasıl bir uygulama yapılacağı sorusunu soran Tahsin Bey, bu kişiler hakkında maddeye bir fıkra eklenmesi gerektiğini hatırlattı.

Necmi Bey, bu eleştiriyi haklı buldu ve onun da bağlı bulunduğu Dâhiliye Encümeni 27. madde hakkında şöyle bir güncelleme yaptı:

“Ana, baba, büyük ana, büyük baba, evlât, torun ve kardeş, karı, koca ve bu derecedeki sıhrî hısımlar bir mecliste birleşemezler. Bir mecliste birleşmesi caiz olmayanlar intihap edilmiş oldukları takdirde, en ziyade rey kazanmış olan, bu da müsavi ise evli olan ve evli olanlardan da çocuğu çok olan azalık sıfatını alır. Çocuk adedinin de müsavâtı halinde kura çekilir. İntihaptan sonra sıhriyet peyda edenler de aynı hükümlere tabidir.”¹²⁸⁶

26 Ocak 1944’te gerçekleşen oturumda “Belediye Kanunu’nun 27. Maddesinin Değiştirilmesi Hakkındaki Kanun” kabul edilmiştir. 4520 sayılı kanun, 2 Şubat 1944 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹²⁸⁷

Dâhiliye Vekâleti, 21 Mart 1944 tarihinde Belediye Kanunu’nun 152. maddesinin D Fıkrasının değiştirilmesi hakkında da yeni bir kanun tasarısı hazırladı. Bu fıkraya göre; belediye bütçelerini düzenleme ve onaylama yetkisi, Vilayet Bütçeleri Hakkındaki Kanun’a tabi kılınmıştı.¹²⁸⁸ Belediye Kanunu hakkındaki tasarı, 27 Mart 1944’te Başvekil Şükrü Bey tarafından Meclis’e gönderildi. 11 Mayıs 1944’te Dâhiliye Encümeni tasarı hakkındaki incelemesini tamamlayarak bir mazbata oluşturdu. TBMM, 15 Mayıs 1944 tarihli oturumunda “Belediye Kanunu’nun 152. Maddesinin D Fıkrasının Değiştirilmesi Hakkındaki Kanun” layihası ve Dâhiliye Encümeni mazbatasını gündeme aldı. Kanun müzakeresi başlamadan Eskişehir Milletvekili İzzet Bey söz alarak genel bir bilgilendirme yaptı. İzzet Bey; İstanbul’un belediye bütçeleri ve gelirlerinin, Dâhiliye Vekâlet’ine aktarıldığını belirtti. Yeni layiha ile Elektrik İdaresi bütçesinin de Dâhiliye Vekâleti’ne aktarılması hedefleniyordu.¹²⁸⁹

Mazbata Muharriri Necmi Bey de İzzet Bey’i destekleyen söylemlerde bulundu. Necmi Bey, İstanbul Belediyesi ile İstanbul Vilayeti İdaresi’nin birleştirildiğini, İstanbul Valisi’nin, belediyeden sorumlu olduğunu ifade etti. İlgili kanun layihasının da bu prensibe dayanarak,

¹²⁸⁶ TBMMZC, C. VII, D. 7, İ. 22, (21 Kânunusani 1944), s. 92-93.

¹²⁸⁷ “Belediye Kanununun 27. Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun”, T.C. Resmî Gazete, S. 5619, 2 Şubat 1944, s. 6361-6362.

¹²⁸⁸ “Belediye Kanunu”, T.C. Resmî Gazete, S. 1471, 14 Nisan 1930, s. 8839.

¹²⁸⁹ TBMMZC, C. X, D. 7, İ. 56, (15 Mayıs 1944), s. 89; “Bugünkü Meclis”, Ulus, 15 Mayıs 1944, s. 2.

tramvay ve elektrik idarelerinin bütçesinin de tıpkı belediye bütçesi gibi Dâhiliye Vekâleti tarafından kurulacak bir komisyon tarafından yönetileceği ifade ediliyordu. Tasarıya dair gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra “*Belediye Kanunu’nun 152.Maddesinin D Bendinin Değiştirilmesi Hakkındaki Kanun*” çalışmasının birinci maddesi müzakere edildi. 1580 sayılı Belediye Kanunu’nun 152. maddesini değiştiren birinci madde, belediye bütçelerinin yapılması ve onaylanması konusunda vilayet bütçelerine yetki veriyordu. Bu madde ile elektrik, tramvay ve tünel idarelerinin bütçeleri için de aynı uygulama geçerli oluyordu. Kanun tasarısının birinci müzakeresi bu şekilde tamamlanıyordu.¹²⁹⁰

31 Mayıs 1944 tarihinde, kanun tasarısının ikinci müzakeresi başladı. Önceki müzakerede kabul edilen birinci madde hakkında bir düzenleme teklif ediliyordu. İzzet Bey tarafından Meclis’e sunulan bu teklifle birinci madde “ *Bütçenin yapılması ve tasdiki vilayet bütçeleri hakkındaki hükümlere tabidir. Belediyeye bağlı işletme müesseselerinin bütçeleri de aynı şekilde tetkik ve tasdik edilir*” şeklinde güncellendi. Dâhiliye Encümeni Mazbata Muharriri Necmi Bey, İstanbul Belediye Meclisi ile Vilayet Meclisi’nin tek bir organ halinde çalıştığını, Elektrik ve Tramvay İdaresi bütçesinin de belediye bütçesi gibi Dâhiliye Vekâleti tarafından onaylanması gerektiğini belirtti. İzzet Bey’in teklifiyle İstanbul’daki müesseselerin endişelerinin giderileceğine inanan Necmi Bey, Dâhiliye Encümeni’nin bu teklifinin kabul edildiğini ifade etti.¹²⁹¹

7 Temmuz 1944 tarihli Meclis oturumunda ise “*Belediye Kanunu’nun 127. Maddesine Ek Kanun*” layihası gündeme geldi. Dâhiliye Vekâleti tarafından 16 Haziran 1944’te hazırlanan ve 23 Haziran 1944’te Başvekil Şükrü Bey tarafından Meclis’e gönderilen kanun layihası, 7 Temmuz 1944’te gündeme alındı.¹²⁹²

“*1580 sayılı Kanun’un 127. Maddesine Ek Kanun*” tasarısıyla; İstanbul Belediyesi, İstanbul Vilayeti Yerel İdare Muhasebecileri, Divan-ı Muhasebata [Sayıştay] hesap vermekle sorumlu tutuluyordu. İstanbul Belediyesi sınırı dışında bulunan kazaların masraflarından da kaza muhasebe memurları sorumluydu. Birinci madde okunduktan sonra Necmi Bey söz alarak, oluşabilecek soru işaretlerini ortadan kaldırmak için özel bütçelerle yönetilen Elektrik ve Su İdareleri gibi işletmelerin bu maddenin dışında yer aldığına dikkat çekti. Ardından madde okunduğu şekliyle kabul edildi.¹²⁹³

¹²⁹⁰ “Millet Meclisinde”, *Cumhuriyet*, 16 Mayıs 1944, s. 3.

¹²⁹¹ *TBMMZC*, C. X, D. 7, İ. 66, (31 Mayıs 1944), s. 478.

¹²⁹² *TBMMZC*, C. XII, D. 7, İ. 81, (7 Temmuz 1944), İ. 81’ek, S. Sayısı: 193, s. 1-3; “Bugünkü Meclis”, *Ulus*, 7 Temmuz 1944, s. 2.

¹²⁹³ *TBMMZC*, C. XII, D. 7, İ. 81, (7 Temmuz 1944), s. 17; “B.M. Meclisi Toplantısı”, *Vakit*, 8 Temmuz 1944, s. 4.

“Belediye Kanunu’nun 127. Maddesine Ek Kanun” 12 Temmuz 1944 tarihli oturumda kabul edilmiştir.¹²⁹⁴ 20 Temmuz 1944 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanmış ve 4617 sayılı kanun numarası ile yürürlüğe girmiştir.¹²⁹⁵

2. Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu

Belirli bir mesleği ifa eden kişilerin, tek çatı altında örgütlenmesi bugünkü oda kavramının doğmasına zemin hazırlamıştır. Meslek odalarının yetki ve sorumlulukları geçmişten günümüze kanunlarla koruma altına alınmış ve bu şekilde oda faaliyetleri işlerlik kazanmıştır.¹²⁹⁶

Osmanlı Devleti’nde ticaret ve sanayi odalarına benzer kuruluşlar 19. yüzyılda hizmet vermeye başlamıştır. Dersaadet Ticaret Odası olarak anılan bu yerli girişim, ülkenin ihtiyaç duyduğu ticari faaliyetlerin düzenlenmesi ve geliştirilmesi için atılan önemli bir adımdır. Dersaadet Ticaret Odası’ndan sonra imparatorluğun çeşitli vilayetlerinde de ticaret ve sanayi odaları kurulmuştur. Bu bağlamda devlet ve tüccar arasındaki iş birliğini kolaylaştırmak ve ticaretin daha verimli bir hale gelmesi amaçlanmıştır.¹²⁹⁷

Cumhuriyet’in ilanıyla birlikte Ticaret ve Sanayi Odaları’na dair ilk düzenlemeler hız kazanmıştı. 1924 yılında kabul edilen Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu bu çalışmaların temelini oluşturmuştu.¹²⁹⁸ İlgili kanun, Türkiye’de mesleki örgütlenmenin yolunu açmış ve işletmelerin faaliyetlerini denetim altına almıştı. Ticaret ve Sanayi Odaları için yapılan bir diğer düzenleme 1943’te uygulamaya konulacaktı.¹²⁹⁹

TBMM, 8 Ocak 1943 tarihinde “*Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret Borsaları ve Esnaf Odaları Teşkilî Hakkındaki Kanun*” tasarısını gündeme almıştı. Meslek gruplarının gelişimine katkı sağlamak ve onların çıkarlarını korumak, kanunun temel noktasını oluşturuyordu.¹³⁰⁰ Kanunun kuruluş kısmında genel hükümler yer almaktaydı. Buna göre, Ticaret Vekâleti, ticaret ve sanayi kuruluşlarından sorumluydu. Bursa Milletvekili Nevzad Bey kanunun kuruluş kısmını eleştiren ilk kişiydi. Nevzad Bey; ziraatın, ülke ekonomisindeki yeri ve önemine

¹²⁹⁴ “Dünkü Meclis”, *Ulus*, 13 Temmuz 1944, s. 2.

¹²⁹⁵ “Belediye Kanununun 127. Maddesine Ek Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 5761, 20 Temmuz 1944, s. 7321.

¹²⁹⁶ Makal, *Ameleden İşçiye*, 4. bs., İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s.54.

¹²⁹⁷ Murat Koraltürk, *Türkiye’de Ticaret ve Sanayi Odaları (1880-1952)*, Denizler Kitabevi, İstanbul, 2002, s. 31; Adnan Giz, “Osmanlı Devleti’nde Ticaret, Sanayi Odaları ve Borsalar”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 3, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 749.

¹²⁹⁸ Ayşe Öncü, “Cumhuriyet Döneminde Odalar”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. 6, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s. 1567.

¹²⁹⁹ *Ayın Tarihi*, S. 110, 1-31 Kânunusani 1943, s. 17.

¹³⁰⁰ “Ticaret ve Esnaf Odaları Layihası Müzakere Edildi.”, *Vakit*, 9 Kânunusani 1943, s. 1; “Dünkü Meclis Müzakereleri”, *Son Posta*, 9 İkincikânun 1943, s. 3.

değindikten sonra kanuna “*Ziraat Odaları*” ifadesinin de eklenmesini teklif etti. Bütçe Encümeni Mazbata Muharriri Faik Bey, Ziraat Vekâleti tarafından böyle bir kanun hazırlığı yapıldığını belirtti. Bu nedenle ticaret ve sanayi odalarının ayrı bir teşekkül olarak ortaya çıkması gerekiyordu.¹³⁰¹

Kanunda yazılı olarak belirtilen kuruluşların, Ticaret Vekâleti tarafından teftiş edileceği, “*tüccar*” sıfatını kullanan kişilerin bulundukları yerin esnaf odalarına kaydolması zorunluluğu tasarının kuruluş kısmında yer alıyordu. Tasarının birinci bölümünde; meslek heyetlerinin, Oda ve Borsa Meclisleri ve İdare Heyetleri’yle ortak çalıştığı yer alıyordu. Oda ve Borsa Meclisleri’nin, meslek heyetleri tarafından seçilen iki kişi tarafından yönetileceği de kanunun birinci bölümünde değerlendiriliyordu. Kanuna göre, idare heyetleri başkanını seçme görevi Ticaret Vekâleti’ne aitti.¹³⁰²

Balıkesir Milletvekili Yahya Sezai Bey, oda başkanlığı seçimlerinin Ticaret Vekâleti’ne bağlı olmasını eleştiriyordu. Ticaret Vekâleti her bölgeyi aynı derecede tanımıyordu ve bu durum birtakım sıkıntılara yol açabilirdi. İktisat Encümeni Başkanı ve Giresun Milletvekili olarak söz alan İsmail Bey, bu kişilerin idare heyeti içinden seçileceğini ve o şekilde göreve başlayacağını belirtti. Gerekli durumlarda bölgeyi tanıyan valinin görüşlerinin de alınacağını söyleyen İsmail Bey, kanunda bunu engelleyen bir hüküm olmadığını hatırlattı. Tasarının ikinci bölümü, Ticaret ve Sanayi Odaları’nın görevlerine dair hükümler içeriyordu. Bu bağlamda temel vazife; mesleki ahlak çerçevesinde halkın ihtiyaçlarını karşılamak ve bölge ticaretine yön vermektir.¹³⁰³ Meslek heyetlerinin ve meclislerin görevlerine değinilen bu bölümde; aza seçmek, ticari faaliyetleri gerçekleştirmek esas amaçlar arasındaydı. Ticaret borsalarının görevleri, üçüncü bölümde detaylı bir şekilde açıklanıyordu. Borsaya dâhil maddelerin alım satımından, millî ve milletlerarası piyasaların takip edilmesinden, teknik bürolar kurulmasından ticaret borsaları sorumluydu. Kanuna dair ilk müzakereler 8 Ocak 1943’te tamamlanmıştı. Bu bağlamda Ticaret ve Sanayi Odaları’na verilecek yetkiler, bu şekilde koruma altına alındı. Ticaret mensupları ve muhtelif tüccarlar üzerindeki denetim sağlandı. Mal fiyatları, devletin sıkı kontrolüne tabi tutuldu.¹³⁰⁴

11 Ocak 1943 tarihli oturumda, kanun tasarısının görüşmelerine devam edildi. Burada kanunun dördüncü bölümü ele alındı ve müşterek hükümler adı altında maddeler değerlendirildi. Buna göre; kanunda belirtilen teşekkülleri temsil etme hakkı, İdare Heyetleri

¹³⁰¹ TBMMZC, C. XXX, D. 6, İ. 25, (8 Kânunusani 1943), s. 77-79.

¹³⁰² TBMMZC, C. XXX, D. 6, İ. 25, (8 Kânunusani 1943), s. 85-88.

¹³⁰³ TBMMZC, C. XXX, D. 6, İ. 25, (8 Kânunusani 1943), s. 90-96.

¹³⁰⁴ Asım Us, “Ticaret, Sanayi Odalarına Verilecek Hükmi Şahsiyet”, *Vakit*, 10 Kânunusani 1943, s. 1.

Başkanı ya da başkanın seçtiği üyelerden birine aitti. Sivas Milletvekili Abdurrahman Naci Bey; bahsedilen kuruluşların ticari kuruluşlar arasında yer aldığını, ticaret odalarındaki insanların farklı meşguliyetleri olduğunu ve temsilcinin toplantılara katılamadığı durumlarda nasıl bir yol izleneceğini Meclis'e sordu. İktisat Encümeni Başkanı ve Giresun Milletvekili İsmail Bey, idare heyeti temsilcisinin bulunmadığı durumlarda heyet başkanının, temsilci olarak toplantılara katılacağını belirtti. Ayrıca gerekli görülürse heyet, kendi içinden bir başkan vekili de seçebilecekti. Ticaret Vekâleti tarafından kurulacak işletmelerin gelirleri, aidatları, bütçeleri, ayrılacak fonları, sözleşmelerin feshedilmesi, bölge kongreleri, bölge seçimleri, yabancı ticaret odalarının durumları, uluslararası fuarlara katılım durumu da yine dördüncü bölüm bağlamında değerlendirildi ve karara bağlandı. Tasarının beşinci bölümü, kanuna uymayan kurumlar hakkındaki ceza hükümlerini ve disiplin cezalarını kapsıyordu. Kanun hükmüne göre cezalar; ihtar, tevbih yani azarlama, oda ya da borsadan çıkarma şeklinde uygulanacaktı. İhtar ve tevbih cezalarını idare heyetleri verirken, oda ya da borsadan çıkarma cezasını her işletmenin meclisi verecekti.¹³⁰⁵

Bu kanun hükümlerine göre; oda ve borsaya kaydolma zorunluluğuna tabi olanlar, işe başladıkları tarihten itibaren on beş gün içinde bağlı oldukları oda veya borsaya kaydolmak zorundaydı. Bu işletmeler için ödenmesi planlanan senelik aidatın da üç ay içinde ödenmesi gerekiyordu. Aidatların ödenmediği durumda işletmeler, kayıt ücretlerinin ve aidatın üç katını ödemekle yükümlüydü. Kanuna uymayan işletmeler için ödenecek para miktarı 25 lira ile 1000 lira arasında değişiyordu. Ceza durumunda davalar, Asliye Ceza Mahkemeleri'nde kamu davası şeklinde görülecekti. “*Ticaret ve Sanayi Odalarıyla Esnaf Odalarının ve Ticaret Borsalarının Teşkilatı Hakkındaki Kanun*” yayımlandığı tarihten itibaren dört ay içinde Ankara, İstanbul, İzmir Ticaret ve Sanayi Odaları ile Ticaret Borsaları işletmelerini, bu kanun hükümlerine uydurmak zorundaydı.¹³⁰⁶

Kanunun muvakkat maddeleri; Ticaret Vekâleti'nin kanunda belirtilen işletmeleri, Millî Korunma Kanunu kapsamında, olağanüstü durumlarda halkın ihtiyacını karşılamak için görevlendiriyordu. Bu şekilde görevlendirildiği takdirde, kendilerine verilen hizmetleri yerine getirmeyen meslek grupları Asliye Ceza Mahkemesi tarafından kamu davası adı altında yargılanacaktı. Uygulanacak cezalar, hapis ve ağır para cezası şeklinde olacaktı. Giresun Milletvekili İsmail Bey, muvakkat maddelerin Millî Korunma Kanunu kapsamında eklendiğini vurguladı. Bu kanun var oldukça muvakkat maddeler de uygulanmaya devam edecekti.¹³⁰⁷

¹³⁰⁵ TBMMZC, C. XXX, D. 6, İ. 26, (11 Kânunusani 1943), s. 121-131.

¹³⁰⁶ TBMMZC, C. XXX, D. 6, İ. 26, (11 Kânunusani 1943), s. 136-139.

¹³⁰⁷ TBMMZC, C. XXX, D. 6, İ. 26, (11 Kânunusani 1943), s. 141.

“Ticaret ve Sanayi Odaları, Esnaf Odaları ve Ticaret Borsaları Kanunu” 11 Ocak 1943 tarihli Meclis oturumunda kabul edilmiştir. 18 Ocak 1943 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹³⁰⁸

3. Açıkta Bırakılan Memurlara Yönelik Düzenlemeler

Maliye Vekâleti, 1 Mart 1943 tarihinde açık maaşı alan veya vekâlet emrine alınmış memurların, memuriyet ünvanlarının sınırları ve kapsamı konusunda tereddütler yaşandığını belirterek Meclis’e bir tezkere sunmuştu. Başvekil Şükrü Bey tarafından 9 Mart 1943’te Meclis’e gönderilen bu tasarı, 16 Temmuz 1943’te müzakere için gündeme alındı.¹³⁰⁹

Rize Milletvekili Tahsin Bey, müzakereler başlarken tezkere hakkında genel bir açıklama yaptı. Tahsin Bey’e göre; Memurin Kanunu’nun 60. maddesi, atama koşullarında birkaç düzenleme yapılması şartıyla, her sınıftaki ve her derecedeki memurun vekâlet emrine alınmasını sağlıyordu. Bu memurlar, hizmet sürelerine göre bir miktar maaş da alıyordu. On beş senelik çalışma hayatını tamamlayan memurlar iki sene, on beş yıldan fazla görev alan memurlar üç sene açık maaş almaya hak kazanıyordu. Tahsin Bey; bakanlık emrinde bulunan memurların, bazı zamanlarını parasız ve maaşsız geçirmek zorunda olduğunu, bakanlıkta herhangi bir görev alamadıkları takdirde de emekliliğe sevk edilmek zorunda kaldıklarını belirtti. Ayrıca, Memurin Kanunu’nun sekizinci maddesiyle devlet memurlarının, ticari ve sanayi kuruluşlarında görev almaları da yasaklanmıştı. Tahsin Bey’in sorusu, vekâlet emrine alınan veya açıkta bulunan memurların da bu maddeye tabi olup olmadığıyla ilgiliydi.¹³¹⁰

Müzakerelerde söz alan kişiler arasında Giresun Milletvekili Necmi Bey de vardı. Kendisi memur statüsüne ve şartlarına sahip olan herkesin “*memur*” olarak tanımlandığını, vekâlet emrine alınmış bir memurun, memurlar statüsüne dâhil olduğunu belirtti. Necmi Bey’e göre bu kişiler, memur sıfatı taşıdığı için dışarıda herhangi bir işle uğraşamazlardı. Memurları, “*bakanlık emrine alınan*”, “*açıkta bırakılan*” ya da “*asıl vazifeli memurlar*” diye kategorize etmenin doğru olmadığını belirten Tahsin Bey, Necmi Bey’in açıklamalarının ardından Meclis’e bir tefsir fıkrası sundu. Memurin Kanunu’nun sekizinci maddesinin, kadro sebebiyle açıkta bulunan veya vekâlet emrine alınan memurlar için geçerli olmadığı yönündeki bu taktir, Meclis tarafından kabul edildi.¹³¹¹

¹³⁰⁸ “Ticaret Odaları Kanunu”, *Vakit*, 12 Ocak 1943, s. 2; “Ticaret ve Sanayi Odaları, Esnaf Odaları ve Ticaret Borsaları Kanunu”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 5307, 18 Kânunusani 1943, s. 4282-4285.

¹³⁰⁹ *TBMMZC*, C. IV, D. 7, İ. 49, (16 Temmuz 1943), İ. 49’ek, S. Sayısı: 119, s. 1-2.

¹³¹⁰ *TBMMZC*, C. IV, D. 7, İ. 49, (16 Temmuz 1943), s. 115.

¹³¹¹ *TBMMZC*, C. IV, D. 7, İ. 49, (16 Temmuz 1943), s. 118.

4. İş ve İşçi Bulma Kurumu Kanunu

İş ve işçi bulmaya yönelik hizmetler, 1940'lı yıllarda büyük bir gelişim göstermiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan ekonomik problemler ve mevcut nüfusun istihdam sorunları, iş ve işçi bulma hizmetlerinin önemini gündeme getirmiştir.¹³¹²

Türkiye Cumhuriyeti, iş ve işçi konularında daha planlı bir uygulamayı takip etmeyi amaçlıyordu. Bu hizmetler için belediyelerde bürolar kurulmuş ve söz konusu hizmetler belediyeler aracılığıyla yürütülmüştü.¹³¹³ Ancak hükûmet, bu süreci daha sistemli bir şekilde ilerletmek için bakanlık kurulması fikrini gündeme getirmişti.¹³¹⁴ Bu doğrultuda 1945 yılından itibaren faaliyete başlayan Çalışma Bakanlığı, İktisat Bakanlığı'na bağlı olarak hizmet vermeye devam etmişti. Çalışma Bakanlığı; işçileri teşkilatlandırmakla birlikte onların çalışma koşullarını daha verimli bir hale getirmeyi hedefliyordu.¹³¹⁵

Ekonomik ve sosyal politikalar bağlamında 1941 yılında İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun oluşturulmasına karar verilmişti.¹³¹⁶ Bir amme hizmeti olarak kurulması planlanan bu teşkilat, artan iş hacmine karşılık vatandaşların vasıflarına uygun işlere yerleştirilmelerini amaçlıyordu.¹³¹⁷ 1940'lı yılların başında gündeme getirilen bu tasarı, birkaç yıl sonra yeniden Meclis'e getirilecektir.

Çalışma Bakanlığı, 19 Kasım 1945'te İş ve İşçi Bulma Kurumu, kuruluş ve görevleri hakkındaki kanun tasarısını Meclis'e sunmuştu.¹³¹⁸ 26 Aralık 1945'te Ortak Komisyon bu tasarıyı inceleyerek bir rapor hazırladı.¹³¹⁹

TBMM, 14 Ocak 1946 tarihli oturumunda İş ve İşçi Bulma Kurumu Hakkındaki Kanun tasarısını ve Geçici Komisyon'un bu kanuna dair raporunu müzakere etti. Müzakereler başlamadan Çalışma Bakanı Dr. Sadi Bey söz alarak, böyle bir kanuna neden ihtiyaç duyulduğunu anlattı.¹³²⁰

Sadi Bey'e göre, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal bir devlet olarak yürütmekle görevli olduğu politikalar vardı. Sosyal politikaların amacı vatandaşları mutlu etmektir. İnsanların çalışma şartlarının ve ortamların bu mutlulukla doğrudan ilgisi vardı. Çalışma Bakanı bu kanun tasarısını hazırlarken üç temel amaç üzerinde duruyordu. Birincisi; işçilerin elverişli oldukları

¹³¹² Makal, *Türkiye'de Tek Partili...*, s. 470.

¹³¹³ BCA, 30-10-0-0, 15-87-11, 09.07.1931.

¹³¹⁴ İhsan Erkul, *İş Hukuku*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2000, s. 3

¹³¹⁵ Muhlis Ete, "Türkiye'de İş ve İşçi Meselesi", *Türk Ekonomisi*, Yıl 3, S. 25, Ankara, 1945, s. 5.

¹³¹⁶ BCA, 30-18-1-2, 95-45-16, 29-05-1941.

¹³¹⁷ "İş ve İşçi Bulma Teşkilatı Kuruluyor", *Akşam*, 3 Haziran 1941, s. 2.

¹³¹⁸ BCA, 30-18-1-2, 109-67-14, 19-11-1945.

¹³¹⁹ TBMMZC, C. XXI, D. 7, B. 23, (14 Ocak 1946), s. 1-4.

¹³²⁰ TBMMZC, C. XXI, D. 7, B. 23, (14 Ocak 1946), s. 25; "Çalışma Bakanlığının Hazırladığı Kanunlar.", *Cumhuriyet*, 15 Ocak 1946, s. 1; "Millet Meclisinde İş ve İşçi Kurumu Tasarısı", *Tanin*, 15 Ocak 1946, s. 1.

pozisyonlardaki işlere yerleştirilmeleri idi. İkincisi; iş ve işçi bulma sorumluluğunu, diğer dünya devletlerinde olduğu gibi bir devlet politikası haline getirmekti. Üçüncüsü ise vatandaşları daha çok çalışmaya sevk ederek, yurdun ihtiyaç duyduğu kalkınma hedeflerini gerçekleştirmekti.¹³²¹

Sadi Bey'in açıklamalarının ardından ilk sözü Balıkesir Milletvekili Yahya Sezai Bey aldı.¹³²² 1936 yılında 148 maddelik bir İş Kanunu çıkarıldığını ve bu kanuna bağlı olarak bir Çalışma Dairesi kurulduğunu belirtti. Bu daire; dokuz sene faaliyet gösterdikten sonra Çalışma Bakanlığı'na devredilmişti. Dolayısıyla kanun için yeni bir kuruma ihtiyaç yoktu. Yahya Sezai Bey'e göre Geçici Komisyon kanun teklifini tekrar incelemeliydi. Yahya Bey'in düşüncelerine katılmayan milletvekilleri vardı. Özellikle Zonguldak Milletvekili Dr. Rebi Bey, Yahya Sezai Bey'in aksine, bu kanunun bir ihtiyaç olduğunu ve kabul edilmesi gerektiğini savunuyordu.¹³²³

İş ve İşçi Bulma Kanunu'na dair açıklamalar yapıldıktan sonra Giresun Milletvekili Necmi Bey, Geçici Komisyon Sözcüsü olarak görüşlerini dile getirdi. Ona göre; Türkiye Cumhuriyeti'nin sanayisi günden güne büyüyordu ve bu iş kolu için işçi ihtiyacı ortaya çıkmıştı. Ülkenin bir tarafı yoğun işçi göçü ile mücadele ederken diğer tarafında işçi ihtiyacı olduğu gözlemleniyordu. Necmi Bey; bu işçi ihtiyacını dengede tutmak ve gerekli çalışmaları yapmak için oluşturulan İş ve İşçi Bulma Kanunu'nun, komisyon tarafından detaylı bir şekilde incelenip kabul edildiğini belirtiyordu. Necmi Bey, Yahya Sezai Bey'in açıklamalarının aksine, böyle bir kuruma ihtiyaç duyulduğunu, Çalışma Bakanlığı'nın az masrafla büyük işler başarmak istediğini ancak zaman zaman ihtiyaçlara cevap verme noktasında aksaklıklar yaşanabileceğini de ifade etti.¹³²⁴

Kanun tasarısı hakkında genel görüşler ifade edildikten sonra maddeler için müzakereler başladı. Kanunun birinci maddesi, iş ve işçiler için bir kurum oluşturulması esasına dayanıyordu. Bununla birlikte İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun, iş ve işçi bulma faaliyetlerini yürütmek amacıyla kurulduğu vurgulanıyordu. Kurum bu görevi, İş Kanunu'nun kapsamı dışında kalan her türlü iş ve işçi isteyenler için yürütecekti. Kurum, Çalışma Bakanlığı'na bağlı bir teşkilat olarak yer alacaktı. Madde okunduktan sonra söz alan ilk kişi Tokat Milletvekili Galip Bey oldu. Kanunun yapılma sebeplerini haklı bulmakla birlikte, kurulacak kurumun

¹³²¹ “İş ve İşçi Kurumu Kurulmasına Dair Tasarı Meclise Verildi”, *Son Posta*, 15 Ocak 1946, s. 1, 7.

¹³²² 14 Ocak 1946 tarihli zabıt ceridesinde Eskişehir Milletvekili olarak gösterilmiştir. Ancak, TBMM seçim mazbatalarında 6. ve 7. Dönem Balıkesir Milletvekili olarak yer almaktadır. Bkz. Yahya Sezai Uzay, *Seçim Mazbatası*, 6. Dönem, TBMM Arşivi, (1 Nisan 1939); Yahya Sezai Uzay, *Seçim Mazbatası*, 7. Dönem, TBMM Arşivi, (15 Mart 1943).

¹³²³ *TBMMZC*, C. XXI, D. 7, B. 23, (14 Kânunusani 1946), s. 27; “İş ve İşçi Bulma Kurumu”, *Vakit*, 15 Ocak 1946, s. 4.

¹³²⁴ *TBMMZC*, C. XXI, D. 7, B. 23, (14 Kânunusani 1946), s. 39; “Çalışma Bakanlığının Hazırladığı Kanunlar”, *Cumhuriyet*, 15 Ocak 1946, s. 3.

bütün iş ve işçiler için çalışacak olmasını eleştirdi. Ona göre, kurumun yetkileri bu noktada sınırlı olmalıydı.¹³²⁵

İzmir Milletvekili Münir Bey ve Bingöl Milletvekili Feridun Fikri Bey de kanun yapısının tam olarak anlaşılamadığını, bu konunun aydınlatılması gerektiğini savunuyorlardı. Müzakereler devam ederken Giresun Milletvekili Necmi Bey, Geçici Komisyon Sözcüsü olarak eleştirileri yanıtladı. Öncelikle Münir Bey'in eleştirilerine yanıt veren Necmi Bey, tüm işçilerin bu kuruma bağlı olması gerektiğini, aksi takdirde işin layığı ile yapılmayacağını belirtti. Necmi Bey, daha sonra Feridun Fikri Bey'in eleştirilerine yanıt verdi. İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun, İktisadi Devlet Teşekkülleri mahiyetinde bir işletme olarak hem iktisadi hem de ticari konularda yetki sahibi olacağını ifade etti. İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun herhangi bir ticari kâr amacı gütmeyeceğini, bir amme hizmeti olarak görev alacağını da sözlerine ekledi.¹³²⁶

Müzakerelerin ardından Meclis, birinci maddede yer alan “*her türlü*” ibaresi maddeden çıkardı. İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun 3460 sayılı kanuna tabi olmasına karar verildi. İş ve İşçi Bulma Kanunu'nun ikinci maddesi, özel bütçeler ile belediye bütçelerinden maaş alan memurların ve hizmetlilerin, bu kanuna tabi olmadığını belirtiyordu. İkinci madde müzakereye gerek görülmeden kabul edildi. Üçüncü madde, iş ve işçi arasındaki ilişkiyi düzenliyordu. Ayrıca bu maddeyle kurum, işçi ile işveren arasındaki zarardan sorumlu olmadığını altını çiziyordu. Tasarının dördüncü maddesi; işverenin, işçi isteğinde bulunurken kuruma yazılı beyanda bulunması gerektiğini hatırlatıyordu. Bu beyannamede işçiye verilen ücretin ve yan hakların da belirtilmesi zorunluydu. Beşinci madde, işçiler için verecek avansları kapsıyordu. Buna göre; işverenlerin, kurumdan isteyecekleri işçiler için yol parası ve her türlü genel giderlerini karşılamak üzere, gereken miktarda avans vermeleri şarttı. Kurum, bu avansları işverenlerden alıp işçilere vermekle görevliydi.¹³²⁷

Altıncı madde, kurum arasındaki iş bölümünü açıklıyordu. Buna göre kurumun yönetimi genel müdürlük, genel müdür, iki yardımcı, genel merkez kuruluşu ve şubelerden meydana geliyordu. Yardımcılarından birinin hekim olması şarttı. Kurum şubelerinin nerelerde kurulacağı ve her bir şubenin hangi il veya belediyelerin sınırları içinde çalışacağı genel müdürlüğün teklifi ve Çalışma Bakanlığı'nın kararıyla belirleniyordu. Kurumda yer alacak genel müdür ve genel müdür yardımcılarının görevleri, yedinci maddeyle ele alınıyordu. Genel Müdür, kurumun bütün işlerini yürütecek ve idare makamlarına karşı kurumu temsil edecekti.

¹³²⁵ TBMMZC, C. XXI, D. 7, B. 23, (14 Kânunusani 1946), s. 41.

¹³²⁶ TBMMZC, C. XXI, D. 7, B. 23, (14 Kânunusani 1946), s. 42-44.

¹³²⁷ TBMMZC, C. XXI, D. 7, B. 24, (16 Kânunusani 1946), s. 52-53.

Genel Müdür ile Genel Müdür yardımcıları Çalışma Bakanı'nın teklifi üzerine müşterek kararlar tayin olunacaktı.¹³²⁸

Kanunun sekizinci maddesi, kurumda görev alacak memur atamaları hakkındaydı. Buna göre; memurlar, genel müdürün teklifi üzerine ve Çalışma Bakanlığı'na verilen kararlarla göreve başlayacaktı. Dokuzuncu madde, kurum memurlarının aylıkları hakkındaydı. İlgili maddeye göre, kurum memurlarının aylıkları için 3659 sayılı kanun hükümleri uygulanacaktı. Bu memurlar, emeklilik haklarından da faydalanacaktı. Tasarının onuncu maddesi, İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun çalışma prensiplerini kapsıyordu. Buna göre, bir Danışma Kurulu oluşturulacaktı. Bu kurulda, bakanlık temsilcileriyle işçi kurumları temsilcileri yer alacaktı. Temsilci üyelerin görev süresi üç yıldır. Çalışma Bakanı'nın görevlendireceği kişiler, bu kurula başkanlık edecekti. Kurul, Çalışma Bakanlığı'nın çağrısı üzerine yılda bir defa ya da gerekli görüldükçe her zaman olağanüstü olarak toplanacaktı. On birinci madde, Danışma Kurulu'nun görevlerini kapsıyordu. Bu bağlamda Danışma Kurulu, kendileriyle ilgili meseleleri inceleyerek bu hususta Çalışma Bakanlığı'na teklifte bulunmak zorundaydı. Ayrıca kurul, bakanlık tarafından verilecek konular hakkında da görüş bildirecekti. Danışma Kurulu'na ait ödenekler, kanunun on ikinci maddesinde yer alıyordu. Buna göre, Danışma Kurulu üyelerinden olup da toplantılara Ankara dışından katılacakların masrafları kurul tarafından karşılanacaktı. Bunların dışında kalanların masrafları ise Çalışma Bakanlığı'na aitti. İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun gelirleri, tasarının on üçüncü maddesiyle ele alınıyordu. Buna göre; her yıl Çalışma Bakanlığı bütçesinde “İş ve İşçi Bulma Kurumu'na Yardım” adıyla özel bir bölüm açılacaktı ve ödenekler buraya konulacaktı. Ayrıca; belediye kazançlarının yüzde biri ve kişiler tarafından yapılacak bağışlar da İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun gelirleri arasında yer alıyordu.¹³²⁹

Kanunun on dördüncü maddesine göre, kurumun yönetim giderleri ve memur kadroları her yıl Çalışma Bakanlığı tarafından onaylanacaktı. On beşinci maddede kurum için kullanılacak bina ve tesislerin Çalışma Bakanlığı tarafından tesis edileceği yer alıyordu. Tasarının on altıncı maddesiyle İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun Genel Muhasebe, Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunları hükümlerine ve Sayıştay'ın denetlemesine bağlı olmadığı hatırlatılıyordu. Tasarının geçici maddesine göre bu kuruma, 1946 yılı Bütçe Kanunu'ndan 300.000 Türk lirası yardım olarak verilecekti. Kurumun iş bölümünün belirlendiği on yedinci madde, tasarımı yayımlandığı tarih itibarıyla geçerli kılarken, on sekizinci madde kanunun,

¹³²⁸ TBMMZC, C. XXI, D. 7, B. 24, (16 Kânunusani 1946), s. 53.

¹³²⁹ TBMMZC, C. XXI, D. 7, B. 24, (16 Kânunusani 1946), s. 53-54.

Bakanlar Kurulu tarafından yürütüleceğini belirtiyordu.¹³³⁰ “İş ve İşçi Kurumu Hakkındaki Kanun” tasarısı, TBMM tarafından 21 Ocak 1946’da kabul edilmiştir.¹³³¹ 25 Ocak 1946 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹³³²

5. Sivas Temsil Heyeti Üyeleri’yle Birinci Büyük Millet Meclisi Üyelerine Vatani Hizmet Tertibinden Aylık Verilmesi Hakkındaki Kanun

Temsil Heyeti, Sivas Kongresi’ne katılan delegeler tarafından 11 Eylül 1919 tarihinde oluşturulmuş bir kuruldur.¹³³³ Esasında Erzurum Kongresi kararlarıyla kurulan bu heyetin sayısı ve yetkileri Sivas Kongresi kararlarıyla genişletilmişti.¹³³⁴ 16 kişiden oluşan kurul üyeleri sonraki dönemlerde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin kurucuları olarak da anılacaktır.¹³³⁵ TBMM’nin açıldığı güne kadar görev yapan Temsil Heyeti, Millî Mücadele’nin yürütme organı olması açısından önemlidir.

Temsil Heyeti’nin Millî Mücadele’deki önemine dikkat çekmek isteyen ve onlara maddi olarak destek olunması gerektiğini düşünen Yozgat Milletvekili Sırrı Bey, Niğde Milletvekili Halit Bey, Malatya Milletvekili Mahmut Nedim Bey ve Sivas Milletvekili Şemsettin Bey 2 Mayıs 1947’de Meclis’e bir kanun teklifinde bulundular. “Sivas Temsil Heyeti Üyeleri’yle Birinci Büyük Millet Meclisi Üyelerine Vatani Hizmet Tertibinden Aylık Verilmesi Hakkındaki Kanun” olarak hazırlanan bu tasarı, altı maddeden oluşuyordu.¹³³⁶

Kanun çalışmasında, Millî Mücadele Dönemi’nde büyük sorumluluk alan vatansever kişilerin artık yaşlandığı ve birçoğunun zorlu yaşam koşullarına sahip olduğu belirtiliyordu. Geçmişte büyük hizmetlerde bulunan bu kişilere yardım etmenin bir görev olduğu tasarının gerekçesini oluşturuyordu.¹³³⁷

¹³³⁰ TBMMZC, C. XXI, D. 7, B. 24, (16 Kânunusani 1946), s. 55.

¹³³¹ “İş ve İşçi Bulma Kurumu Kanun Tasarısı Dün Kabul Edildi”, *Vakit*, 22 Ocak 1946, s. 4; İsmet Binark, *Türk Parlamento Tarihi*, C. III, D. 7, s. 2974.

¹³³² “İş ve İşçi Bulma Kurumu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 6215, 25 Kânunusani 1946, s. 10017-10018.

¹³³³ Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber*, C. 1, TTK Yayınları, Ankara, 2009, s. 251.

¹³³⁴ Hikmet Denizli, *Sivas Kongresi Delegeleri ve Heyet-i Temsiliye Üyeleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s. 51.

¹³³⁵ Turan, *Türk Devrim Tarihi*, C. 2, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992, s. 15.

¹³³⁶ TBMMZC, C. X, D. 8, B. 45, (20 Şubat 1948), B. 45’ek, S. Sayısı: 105, s. 1-3.

¹³³⁷ TBMMZC, C. X, D. 8, B. 45, (20 Şubat 1948), B. 45’ek, S. Sayısı: 105, s. 1-3.

“Temsil Heyeti Azaları ile Birinci Büyük Millet Meclisi Azalarına Vatani Hizmet Karşılığı Ödenek Verilmesi Hakkındaki Kanun” teklifi 30 Mayıs 1947’de Maliye Komisyonu, 15 Şubat 1948’de Bütçe Komisyonu tarafından gündeme alındı. Teklif, gerekli incelemelerin ardından 20 Şubat 1948 tarihinde TBMM’de müzakere edildi. Kanun maddeleri müzakere edilmeden önce milletvekilleri, mazbata hakkındaki görüşlerini beyan ettiler. Kanun tasarısı hakkında söz alan ilk kişi Tunceli Milletvekili Necmettin Bey oldu. Necmettin Bey; Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasında rolü olan ve yaşı ilerlediği için giderlerini karşılamakta zorluk çekenlere, bu kanun vesilesiyle yardım etmenin vatanseverlik olduğunu savunuyordu.¹³³⁸

Kanun maddeleri hakkında değerlendirmede bulunan bir diğer kişi Giresun Milletvekili Ahmet Bey’di. Ahmet Bey, bu çalışmayla Temsil Heyeti ve Büyük Millet Meclisi’nin kurulmasında etkili olan kişilere 350 lira maaş verileceğine dikkat çekiyordu. Ancak ona göre, bu kişiler arasında maddi durumu iyi olanlar da vardı. Dolayısıyla onlara maaş verilmemeliydi. İyi ve detaylı bir değerlendirme yapılmadan verilecek maaşların, toplumda sınıf farkı yaratacağından endişe ettiğini belirten Ahmet Bey, bu konuda Meclis’e bir önerge verdi. Meclis, bunun lüzumsuz bir endişe olduğunu belirterek Ahmet Bey’in önergesini reddetti. Ahmet Bey’in ardından Seyhan Milletvekili Sinan Bey, Erzurum Milletvekili Vehbi Bey, Kütahya Milletvekili Ahmet Bey de söz aldılar. Bu milletvekilleri, memleketi düşman işgalinden kurtarmak için fedakârlık gösterenlere ve gerçekten maddi desteğe ihtiyaç duyanlara maaş bağlanması gerektiğini savunuyorlardı.¹³³⁹

Milletvekillerinin yapmış olduğu açıklamalardan sonra Bütçe Komisyonu Sözcüsü Muammer Bey söz alarak eleştirilere yanıt verdi. Bütçe Komisyonu’nun ilgili kanun tasarısını incelerken Birinci Büyük Millet Meclisi’nde bulunan üyelerin toplam sayısını, istifa edenleri ve istifa etmiş sayılanları, gazi olanları, hayatta olanları, maaşsız olanları teker teker tespit ettiğini belirtti. Muammer Bey, hali hazırda herhangi bir işle meşgul olan ya da emekli olan kişilerin gelirinin 350 liradan fazla olması halinde bu kanundan yararlanamayacaklarını hatırlattı.¹³⁴⁰

Kanun tasarısının birinci maddesiyle, Sivas Kongresi tarafından seçilen Temsil Heyeti üyelerine ve TBMM’nin Birinci Dönemi’nde görev alan üyelerden hayatta olanlara 350’şer lira aylık bağlanıyordu. Vatana hizmetin bir ödülü olarak verilen bu aylık, yaşadıkları süre boyunca ilgili kişilere verilecekti. İkinci madde, Temsil Heyeti tarafından seçilerek TBMM’nin birinci döneminde görev yapan ancak hayatta olmayan kişilerin yakınlarına aylık bağlanacağını

¹³³⁸ TBMMZC, C. X, D. 8, B. 45, (20 Şubat 1948), s. 278-280.

¹³³⁹ TBMMZC, C. X, D. 8, B. 45, (20 Şubat 1948), s. 280-283.

¹³⁴⁰ TBMMZC, C. X, D. 8, B. 45, (20 Şubat 1948), s. 284-285.

belirtiyordu. Maddeye göre; bu kişilerin evlenmeyen eşlerine, yirmi yaşına girmeyen çocuklarına, yükseköğrenimine devam eden yirmi beş yaşını geçmemiş erkek çocuklarına, evlenmeyen ve yirmi beş yaşını geçmeyen kız çocuklarına 175 lira aylık verilecekti. Aylığa hak kazanan birden fazla kişinin olması durumunda bu aylığın kişiler arasında paylaştırılacağı tasarıda ayrıca ifade ediliyordu.¹³⁴¹

İkinci madde okunduktan sonra Meclis'te yeniden tartışmalar başlamıştı. Bu tartışmaların odak noktasını, ikinci maddenin C bendi oluşturmuyordu. Bu bende göre; babası hayatta olmayan evlenmemiş kız çocuklarına 175 lira aylık bağlanacaktı. Uzun süren tartışmaların ardından Gaziantep Milletvekili Dr. Abdurrahman Bey, bu konu hakkında bir önerge sundu. “*Evli bulunmayan kız çocuklarına, evleninceye kadar vatani hizmet tertibinden 175 lira aylık bağlanır*” şeklinde Meclis’e sunulan bu önerge kabul edildi ve ikinci madde bu şekilde güncellendi.¹³⁴²

Tasarının üçüncü maddesi kanundan yararlanamayan kişilere dair hükümler içeriyordu. Temsil Heyeti ile TBMM’nin Birinci Dönemi’ne üye olarak seçilmesine rağmen Meclis’e katılmayanlar, katılıp daha sonra vazgeçenler, mazbatasını kabul edilmeyenler, başka bir memurluk görevini tercih edenler bu kanunun dışında bırakılıyordu. Kanunun dördüncü maddesi; birinci madde kapsamında aylığa bağlanan kişilerden devlet daireleri, resmî ya da özel kurumlar, bankalar ve belediyelerden 350 lira alanların, bu kanundan yararlanamayacağını belirtiyordu. Yine ikinci maddede belirtilen bu kişilerden, 175 lira ya da fazlasını alanlar kanun kapsamı dışında bırakılıyordu.¹³⁴³

“*Sivas Temsil Heyeti Üyeleriyle Birinci Büyük Millet Meclisi Üyelerine Vatani Hizmet Tertibinden Aylık Verilmesi Hakkındaki Kanun*” 15 Aralık 1948 tarihinde kabul edilmiştir.¹³⁴⁴ 20 Aralık 1948 tarihli Resmî Gazete ’de 5269 sayılı kanun numarasıyla yayımlanmış ve yürürlüğe girmiştir.¹³⁴⁵

6. Denizlerin Güvenliğine Yönelik Faaliyetler

II. Dünya Savaşı’nın ardından deniz ve kıyılarda görülen başıboş mayınlar Meclis gündemini uzun bir süre meşgul etmiştir. Giresun Milletvekili Galip Kenan Bey bu konuyla yakından ilgilenmiştir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra denizlerde mayın ve patlayıcıların

¹³⁴¹ TBMMZC, C. X, D. 8, B. 45, (20 Şubat 1948), s. 290.

¹³⁴² TBMMZC, C. X, D. 8, B. 45, (20 Şubat 1948), s. 295-299.

¹³⁴³ TBMMZC, C. X, D. 8, B. 45, (20 Şubat 1948), s. 299-300.

¹³⁴⁴ “İlk Meclis Üyelerine Maaş Kanunu Dün Kabul Edildi”, *Ulus*, 16 Aralık 1948, s. 1.

¹³⁴⁵ Sivas Kongresince Seçilen Temsil Heyeti Üyeleriyle Türkiye Büyük Millet Meclisinin Birinci Döneminde Bulunan Üyelere Vatani Hizmet Tertibinden Aylık Bağlanması Hakkında Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 7084, 20 Aralık 1948, s. 15273.

olduğunu, bu durumun Karadeniz seferlerinde aksaklık ve gecikme yaşattığını sık sık dile getirmiştir. Özellikle İstanbul ve Sinop limanlarında bu mayınların sayıca fazla olduğu düşünülüyordu.¹³⁴⁶

Vapurlar, bu tehlikeyi önleyebilmek adına seferlerini gündüz yapmayı tercih ediyordu. Geceleri ise tamamen limanlarda zaman geçiriliyordu. Galip Kenan Bey; bu mecburiyet yüzünden İstanbul'dan kalkan bir vapurun altı günde Giresun'a gidebildiğini belirtti. Bu durum hem halkı mağdur ediyordu hem de ekonomik faaliyetler durma noktasına geliyordu. Galip Kenan Bey, insan hayatını korumak için bütün tedbirlerin alınmasını gerekli görüyordu. Kendisi kaptanlar ile görüştüğünü ve onların bu mağduriyetinin giderilmesi gerektiğini dile getirdi. Ulaştırma Bakanı Şükrü Bey mayın tehlikesinden haberdar olduğunu, gemilerin mayın tehlikesine maruz kalmaması için gündüz seferlerinde tedbirler alındığını belirtti. Geceleri ise gemi, kendisini sakın bir limanda korumaya almak zorundaydı. Mayınlar, sürekli akıntı ile hareket ettiği için limanlarda beklemek koruyucu bir önlem olabilirdi.¹³⁴⁷

TBMM bu sorunu çözüme kavuşturmak için “*Deniz ve Kıyılarında Görülecek Başboş Mayın, Patlayıcı Madde ve Şüpheli Cisimlerin Yok Edilmeleri Hakkında Kanun*”¹³⁴⁸ tasarısını müzakere için gündeme aldı.¹³⁴⁹

Kanun; kara sularımızda rastlanacak başboş mayınların, patlayıcı maddelerin ve şüpheli cisimlerin en yakın deniz birliklerine haber verilmesini zorunlu kılıyordu. Deniz birliği olmayan yerlerde Bölge Liman ve Deniz İşleri Müdürlükleri bu mayınları yok etmekle görevliydi. Ayrıca savaş gemileri de bu mayınları gördükleri yerde imha etmekle mükellefi.¹³⁵⁰

Bölge Liman ve Deniz İşleri Müdürlükleri, deniz birliği gelinceye kadar kıyıya vuran tehlikeli cisimleri kontrol altına almakla görevliydi. Tasarıya göre bütün denizciler, durumdan haberdar edilmeliydi. Bir anlamda halkın güvenliğini sağlamak da gerekliydi. Bu cisimlerin yok edilmesi amacıyla kullanılacak araç ve gereçler, devlet tarafından karşılanacaktı. Mayınların temizlenmesi konusunda devlet kadar vatandaşlara da sorumluluklar düşüyordu. Kanun hükmüne göre; tehlikeli cisimlerin yok edilmesi amacıyla kullanılacak şahıs araçlarını vermek istemeyenlere ağır para cezası getirilecekti. Cezalar, 100 lira ile 500 lira arasında değişecekti. Mayınların yok edilmesi için yapılacak her türlü gider, Ulaştırma Bakanlığı Bütçesi tarafından ödenecekti. Patlayıcı maddelerin imha edilmesi sırasında malul kalan sivil ve

¹³⁴⁶ TBMMZC, C. XI, D. 8, B. 58, (12 Mayıs 1948), s. 319.

¹³⁴⁷ TBMMZC, C. XI, D. 8, B. 58, (12 Mayıs 1948), s. 320-321; “Serseri Mayınlar ve Gecekondu Evleri”, *Akşam*, 13 Mayıs 1948, s. 2.

¹³⁴⁸ BCA, 30-18-1-2, 110-28-14, 17-04-1946.

¹³⁴⁹ “Meclisin Gündemi”, *Yeni Sabah*, 12 Mayıs 1948, s. 3.

¹³⁵⁰ TBMMZC, C. XI, D. 8, B. 58, (12 Mayıs 1948), s. 321.

askerlere, vefat edenlerin mirasçılarına bir defaya mahsus olmak üzere tazminat verilecekti. Kanunu yürütme yetkisi Bakanlar Kurulu'na aitti. Kanunun birinci müzakereleri bu şekilde tamamlanmış oluyordu.¹³⁵¹ Kanuna dair ikinci görüşmeler, 17 Mayıs 1948'de gerçekleşmişti. Milletvekilleri kanun maddelerini bir kere daha müzakere ettikten sonra tasarı kabul edilerek yasalaşmıştır.¹³⁵²

7. Bina Yapımı Teşvik Kanunu

“*Bina Yapımı Teşvik Kanunu*” 1948 yılında kabul edilmişti. Bu kanunla ahşap mamuller Muamele Vergisi'nden muaf tutulmuştu.¹³⁵³ Maliye Bakanlığı, bu kanun hakkında bir güncelleme yaparak, binaların yapımında kullanılacak ahşap ürünlerin Muamele Vergisi'nden muaf tutulmasına karar vermişti.¹³⁵⁴

Maliye Bakanlığı tarafından verilen tebliğe göre; ithal edilecek veya ülke içerisinde imal edilecek kavak, katran, çam veya köknar tomrukları ile bu mamullerden üretilecek kalas, lata, tahta, pencere ve kapılardan Muamele Vergisi alınmayacaktı.¹³⁵⁵

Giresun Milletvekili İsmail Bey, 4 Kasım 1949 tarihinde TBMM'ye “*Bina Yapımını Teşvik Kanunu'nun 10. Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun*” teklifini sundu. Bu kanun teklifi ile İsmail Bey, vergiden muaf tutulacak ağaç türlerinin arasına ladin tomruklarının da eklenmesini istiyordu. Özellikle Giresun Bölgesi'nde yaygın olarak bulunan bu türün vergiden muaf tutulması ile kaçakçılığın da önüne geçilmek isteniyordu.¹³⁵⁶

İsmail Bey'in bu kanun teklifi, 7 Kasım 1949 tarihli oturumda İçişleri Komisyonu'na devredilmişti.¹³⁵⁷ Tarım Komisyonu ve İçişleri Komisyonu tarafından incelenen teklif 16 Aralık 1949'da ruznameye alındı.¹³⁵⁸

TBMM, İsmail Bey tarafından teklif edilen kanun tasarısını 30 Aralık 1949'da müzakereye karar verdi.¹³⁵⁹ “*Bina Yapımı Teşvik Kanunu 10. Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun*” teklifinin birinci maddesi, bina yapımında kullanılacak tahtaların Gümrük Vergisi'nden muaf tutulması ile ilgiliydi. İlgili maddeye göre, yurtdışından ithal edilecek olan kavak, çam, köknar ve ladin gibi ağaç türlerinden ve bunlardan yapılan tahta, kapı, pencere gibi

¹³⁵¹ TBMMZC, C. XI, D. 8, B. 58, (12 Mayıs 1948), s. 322-329.

¹³⁵² TBMMZC, C. XI, D. 8, B. 60, (17 Mayıs 1948), s. 368.

¹³⁵³ BCA, 30-18-1-2, 116-34-5, 22-05-1948.

¹³⁵⁴ “Ahşap Mamuller Hakkında Yeni Bir Tebliğ”, *Ulus*, 11 Ekim 1948, s. 3.

¹³⁵⁵ “Muamele Vergisinden Muaf Ahşap Mamuller”, *Akşam*, 11 Ekim 1948, s. 3.

¹³⁵⁶ TBMMZC, C. XXII, D. 8, B. 24, (30 Aralık 1949), B. 24'ek, S. Sayısı: 80, s. 1-2.

¹³⁵⁷ TBMMZC, C. XXI, D. 8, B. 2, (7 Kasım 1949), s. 15.

¹³⁵⁸ TBMMZC, C. XXII, D. 8, B. 18, (16 Aralık 1949), s. 233.

¹³⁵⁹ “Bugünkü Meclis”, *Ulus*, 30 Aralık 1949, s. 2.

ürünlerden Muamele Vergisi alınmayacaktı. Yine bu ağaç türleri ve onlar kullanılarak yapılan ürünler, Gümrük Tarifesi Kanunu’nda belirtilen zamlardan muaf tutulacaktı.¹³⁶⁰

Kanun teklifinin ikinci maddesi, tasarımı yayımlandığı tarih itibarıyla geçerli kabul ederken, üçüncü madde yasanın yürütülmesi görevini Bakanlar Kurulu’na veriyordu.¹³⁶¹ İsmail Bey tarafından Meclis’e sunulan bu kanun tasarısı 4 Ocak 1950 tarihli oturumunda kabul edilmiştir.¹³⁶² 10 Ocak 1950 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹³⁶³

8. Belediye Gelirleri Kanunu

Yerel yönetimler içinde özel bir konuma sahip olan belediyeler, halk ile merkezi yönetim arasındaki iş birliğini geliştirmeye katkı sağlamaktadırlar.¹³⁶⁴ Belediyelerin maddi güçlerinin yeterli olması kamuya verilecek hizmetlerin sürdürebilir olmasında önemli bir rol oynamaktadır. Yerel yönetimlerin sahip olduğu kaynakların korunması ve geliştirilmesi zaman zaman milletvekilleri tarafından Meclis’e taşınıyordu. Bu doğrultuda 1950 yılının başında birtakım düzenlemeler gündeme getirildi.

Giresun Milletvekili İsmail Bey, Belediye Gelirleri Kanunu’nun 30. maddesinin¹³⁶⁵ değiştirilmesi hakkında Meclis’e bir kanun teklifi verdi. Bu teklif incelenmek üzere, 13 Ocak 1950 tarihli oturumda İçişleri Komisyonu’na devredildi.¹³⁶⁶ Çalışmalar tamamlandıktan sonra tasarı, 23 Ocak 1950’de gündeme alındı.¹³⁶⁷

İsmail Bey kanun gerekçesinde; belediye sınırları içerisinde kullanılan akaryakıt ve petrol ürünlerinin düzenli bir şekilde tespit edilemediğini ve bu durumun, vergilerin toplanması konusunda sıkıntılara yol açtığını ifade etti. Ayrıca, sözü edilen ürünlerin belediye sınırları dışındaki alımlarında vergiden muaf tutulmaları, akaryakıtların usulsüz bir şekilde satılmasına neden oluyordu. İsmail Bey bu teklifiyle vergi kaçakçılığının önüne geçmek istiyordu.¹³⁶⁸

¹³⁶⁰ TBMMZC, C. XXII, D. 8, B. 24, (30 Aralık 1949), s. 641.

¹³⁶¹ TBMMZC, C. XXII, D. 8, B. 24, (30 Aralık 1949), s. 641; “B.M.Meclisinde Dünkü Görüşmeler”, *Ulus*, 31 Aralık 1949, s. 6.

¹³⁶² *Ayın Tarihi*, S. 194, 1-31 Ocak 1950, s. 14; TBMMZC, C. XXIII, D. 8, B. 25, (4 Ocak 1950), s. 12.

¹³⁶³ “Bina Yapımını Teşvik Kanununun Onuncu Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 7402, 10 Ocak 1950, s. 17552.

¹³⁶⁴ Mahmut Doğan, *Yerel Yönetimlerde Halkın Yönetime Katılımı*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1998, s. 4; Tekeli, *Belediyecilik Yazıları (1976-1991)*, IULA-EMME, İstanbul, 1992, s. 3.

¹³⁶⁵ 1 Temmuz 1948 tarihinde TBMM’de kabul edilen Belediye Gelirleri Kanunu’nun 30. Maddesi ile belediye sınırları içerisinde tüketilen gaz, benzin ve petrol giderlerinden İstihlak Vergisi [Tüketim Vergisi] alınmıyordu. Bkz. “Belediye Gelirleri Kanunu”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 5953, 9 Temmuz 1948, s. 14345-14351.

¹³⁶⁶ TBMMZC, C. XXIII, D. 8, B. 29, (13 Ocak 1950), s. 167.

¹³⁶⁷ TBMMZC, C. XXIII, D. 8, B. 33, (23 Ocak 1950), s. 272.

¹³⁶⁸ TBMMZC, C. XXIII, D. 8, B. 34, (25 Ocak 1950), B. 34’ek, S. Sayısı: 138, s. 1-2.

“Belediye Gelirleri Kanununun 30. Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun” teklifi, TBMM’nin 25 Ocak 1950 tarihli oturumunda müzakere edildi.¹³⁶⁹ Görüşmelerde sözü ilk olarak Afyonkarahisar Milletvekili Ahmet Bey aldı. Kanunun otuzuncu maddesiyle belediye sınırları içinde tüketilen gaz, benzin ve petrolden Tüketim Vergisi alındığını belirtti. Otuzuncu maddenin düzenlenmesiyle, belediyesi olmayan köylerden de akaryakıt vergisi alınacaktı. Ahmet Bey, kanun teklifini bu noktada eleştiriyordu. Ona göre, maddi durumu iyi olmayan köylülerden bu vergiyi almak doğru değildi. Bu bağlamda kanun teklifi reddedilmeliydi. İsmail Bey, teklifinin yeterince anlaşılmadığını düşünüyordu. Kendisi bu karışıklığı gidermek amacıyla yeniden açıklama yapmak istemişti. İsmail Bey, tarım memurları tarafından onaylanmak şartıyla tarım makinelerinde kullanılacak mazot ve petrollerden vergi alınmayacağını belirtti. Ona göre; bu kanunla hedeflenen temel şey, köylerde yaşanan kaçakçılığın önüne geçmekti. Afyonkarahisar Milletvekili Ahmet Bey’e göre kanun teklifinin amacı anlaşılıyordu. Ancak yasayı uygulamada sıkıntılar yaşanabilirdi. Kanun teklifine dair eleştiriler, bu noktada birleşiyordu. İsmail Bey sunduğu yasa teklifinin, Belediye Kanunu’nun uygulanmasında yaşanabilecek sıkıntılar için önlemler aldığını bir kere daha vurguladı. Bunun üzerine müzakerelerin başlamasına karar verildi.¹³⁷⁰

Belediye Gelirleri Kanunu’nun otuzuncu maddesi, yapılan tartışmalar sonrasında güncellendi. Buna göre belediye sınırları içinde satılan petrol ve mazotun kilosundan İstihlak Vergisi alınacaktı. Belediye meclisleri tarafından düzenlenecek bu tarife, 2 kuruşu geçmeyecekti. Transit olarak kaydedilen ve tarım makinelerinde kullanılan akaryakıtlar bu vergiden muaf tutulacaktı. Tarımda kullanılacak bu akaryakıtların kontrolünden Köy İhtiyar Meclisleri ve tarım memurları sorumlu olacaktı.¹³⁷¹

Müzakereler, kanun tasarısının uygulanabilir olup olmadığı konusundaki tartışmaları sonlandırmamıştır. Tasarı, bir kere daha incelenmek üzere encümene gönderilmiştir.¹³⁷² Ancak ilgili yasama döneminin 24 Mart 1950’de tamamlanmasıyla tasarı bir daha gündeme getirilmemiştir.

¹³⁶⁹ TBMMZC, C. XXIII, D. 8, B. 34, (25 Ocak 1950), s. 208.

¹³⁷⁰ TBMMZC, C. XXIII, D. 8, B. 34, (25 Ocak 1950), s. 340-342.

¹³⁷¹ TBMMZC, C. XXIII, D. 8, B. 34, (25 Ocak 1950), s. 347.

¹³⁷² TBMMZC, C. XXIV, D. 8, B. 48, (16 Şubat 1950), s. 714.

Değerlendirme

Giresun Milletvekillerinin VI, VII ve VIII. Yasama Dönemleri'nde Meclis'in idari yapısına yönelik çalışmaları incelendiğinde beklenen düzeyde bir başarıya ulaşamadıkları görülmüştür. Parlatentonun bu dönemdeki ana hedeflerinde biri var olan organizasyonların geliştirilmesi olmuştur.

İlgili yasama dönemlerinde Meclis; istihdamı artırmak, işverenin ve işçinin haklarını koruyarak iş bulma sürecini daha kolay bir hale getirmek için çeşitli çalışmalarda bulunmuştur. Yine ticari faaliyetlerin sistemli bir şekilde ilerleyebilmesi için kurumsallaşmaya önem verilmiştir. Devlet, mevcut kurumlara destek vererek daha modern ve sürdürülebilir bir sistem kurulmasına öncülük etmiştir.

TBMM 1939-1950 yıllarında yerel yönetimler ile merkezi hükûmet arasındaki ilişkileri geliştirmeyi hedeflemiştir. Bu doğrultuda yerel yönetimlere dair vergi sistemlerinde birtakım düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Geçmiş dönemlere ait olan vergi usulleri bu dönemde daha uygulanabilir bir hale getirilmiştir.

Milletvekillerinin üzerinde durduğu konulardan biri de memurların maaşları olmuştur. İlgili yasama dönemlerinde açığa alınan memurların statüsü sık sık Meclis gündemine getirilmiştir. Bu memurların yaşamış olduğu maddi ve manevi sorunlar giderilmek istemiştir.

1939-1950 yıllarında Giresun Milletvekillerinin devlet teşkilatının düzenlenmesine yönelik çalışmalarını incelediğimizde en aktif isimlerin İsmail Bey ve Necmi Bey olduğu söylenebilir. Ahmet ve Galip Kenan Bey de çok aktif olmamakla birlikte parlamento çalışmalarına katkı sağlamışlardır. Bu dönem Giresun'u temsilen parlamento katılan diğer milletvekilleri ise idari alana yönelik çalışmalarda daha çekimser bir politika izlemişlerdir.

B. Giresun Milletvekillerinin Ekonomik Ve Sosyal Alana Yönelik Çalışmaları

1. Giresun Milletvekillerinin Tarım ve Hayvancılık Politikalarına Yönelik Talepleri

a. Çiftçi Mallarının Korunmasına Yönelik Faaliyetler

Adliye, Dâhiliye, İktisat ve Ziraat Vekâletleri Encümenleri'nden oluşan Muvakkat Encümen; çiftçi mallarını korumak ve tarım sahalarında oluşabilecek zararı önlemek amacıyla bir kanun tasarısı hazırlamıştı.¹³⁷³ “Çiftçi Mallarının Korunması Hakkındaki Kanun” ismiyle

¹³⁷³ BCA, 30-18-1-2, 91-45-2, 13-05-1940.

anılan bu kanunla, çiftçilerin karşılaştığı sorunlara hızlı ve kesin çözümler bulmak hedefleniyordu.¹³⁷⁴

TBMM, Çiftçi Mallarının Korunmasına Dair Kanun çalışmasını 16 Haziran 1941 tarihinde müzakereye başladı. Bu oturumda kanunun genel yapısı görüşüldü, maddelerin ise bir sonraki oturumda ele alınmasına karar verildi.¹³⁷⁵

Çiftçi Mallarının Korunması Hakkındaki Kanun tasarısının müzakerelerine 18 Haziran 1941 tarihli oturumda devam edildi. Kanunun birinci maddesi, çiftçi mallarının sınırlarını çiziyordu. Buna göre; Köy Kanunu kapsamında tespit edilen alanlar içerisindeki ekili ve dikili kısımlar çiftçi malı sayılıyordu. Önemli olan nokta, zirai üretim yapılacak sahalarda güvenliğini sağlamaktı.¹³⁷⁶

20 Haziran 1941’de kanunun ikinci maddesi müzakere için gündeme alındı. Belirtilen maddeye göre kanun, köy sınırları içerisinde uygulanacaktı. Ayrıca şehir içinde ya da dışında bulunan tarım alanları, belediye sınırlarına bakılmaksızın kanun hükümlerine tabi olacaktı. Tasarının üçüncü maddesine göre bir koruma meclisi oluşturulacaktı. Bu meclis, kanunda belirtilen alanları korumakla yükümlüydü.¹³⁷⁷ Dördüncü madde, koruma meclisinin kimlerden oluşacağını ele alıyordu. Bu bağlamda; belediye meclislerinde aza seçilebilme hakkına sahip olanlar ve aynı zamanda ziraatla ilgilenenler koruma meclisine girebilecekti. Seçimler, gizli oyla ve dört yılda bir yapılacaktı. Kanun çalışmasının beşinci maddesi, bir denetleme kurulu oluşturulmasını hedefliyordu. Vali, kaymakam, ziraat ve veteriner müdürleri bu kuruldan sorumlu olacaktı. Altıncı madde; koruma meclisleri ile denetleme kurulunun, kararları ortak bir şekilde alacağını belirtiyordu. Oylarda eşitlik olması durumunda, denetleme kurulu başkanının vereceği karar geçerli olacaktı.¹³⁷⁸

İlgili tasarının yedinci maddesi, koruma meclisinin görev ve sorumluluklarına dair hükümler içeriyordu. Meclis, bölgedeki tarımsal faaliyetleri hemen hemen her anlamda korumakla yükümlüydü.¹³⁷⁹ Sekizinci madde ise denetleme kurulunun yükümlülüklerini kapsıyordu. Kurul; koruma meclisi bütçesi hazırlamak, senelik planlar yapmak ve bunları uygulamakla mükellefti. Kanunun dokuzuncu maddesi; koruma meclisleriyle denetleme kurulunun, hedeflenen çalışmaları gönüllülük esasına göre yapacaklarını vurguluyordu. Zaruri

¹³⁷⁴ TBMMZC, C. XIX, D. 6, İ. 65, (16 Haziran 1941), s. 58-59.

¹³⁷⁵ “Çiftçi Mallarının Korunmasına Dair Kanun Müzakere Edildi”, *Akşam*, 17 Haziran 1941, s. 2.

¹³⁷⁶ TBMMZC, C. XIX, D. 6, İ. 66, (18 Haziran 1941), s. 86-87.

¹³⁷⁷ *Ayın Tarihi*, S. 91, 20 Haziran 1941 s. 10, 19; TBMMZC, C. XIX, D. 6, İ. 67, (20 Haziran 1941), s. 101-102.

¹³⁷⁸ TBMMZC, C. XIX, D. 6, İ. 67, (20 Haziran 1941), s. 109-113.

¹³⁷⁹ TBMMZC, C. XIX, D. 6, İ. 67, (20 Haziran 1941), s. 114.

masraflar için koruma sandığının kullanılacağı, bu masrafların da daha sonra yeniden sandığa ekleneceği ayrıca belirtiliyordu.¹³⁸⁰

23 Haziran 1941 tarihli oturumda, kanunun onuncu maddesi gündeme alındı. Kişilerin, koruma meclisinin vereceği kararlara itiraz hakkı olduğu bu maddede yer alıyordu. İtirazlar, kararların verildiği süre itibarıyla yapılacaktı. Ancak itiraz süresi, on günü geçmemeliydi. Denetleme kurulu ile koruma meclislerinin sürekli teftiş edileceği on birinci maddeyle hatırlatılıyordu. Bu teftiş, Ziraat ve Dâhiliye Vekâletleri tarafından gönderilecek memurlar aracılığıyla gerçekleşecekti. Kanunun on ikinci maddesi, bekçilerin görevlerini kapsıyordu. Buna göre bekçiler, çiftçi mallarını korumak ve bu mallara zarar verenleri yakalamakla görevliydi. On üçüncü madde bekçilerin, kanunda belirtilen işler dışında görev almalarını yasaklıyordu. Bu bekçiler, yalnızca doğal afet durumlarında ve olağanüstü hallerde görevleri dışına çıkabilecekti. On dördüncü madde, bekçilere verilecek cezaları içeriyordu. Maaş kesmek, işten çıkarılmak başlıca cezalardı. İşten çıkarılan bekçilerin, bir yıl geçtikten sonra tekrar göreve başlama hakkı vardı. Kanunun on beşinci maddesinde; koruma tarifelerinin, her sene koruma meclisleri tarafından düzenleneceği yer alıyordu. Bu tarifeler, bölgenin sosyal ve ekonomik durumuna göre belirleniyordu.¹³⁸¹

Kanunun on altıncı maddesi, koruma parasına tabi olanlar hakkındaydı. Köy sınırları içerisinde ekilmiş arazisi bulunanlar, sürü sahibi olanlar senelik koruma parası ödemekle yükümlüydü. Bu kişiler, koruma parasına itiraz etme hakkına sahipti.¹³⁸²

TBMM, 25 Haziran 1941 tarihli oturumunda “*Çiftçi Mallarının Korunması Hakkındaki Kanun*” çalışmasının on yedinci maddesini müzakereye başladı. İlgili madde, kanun dâhilinde tahsil edilecek para cezalarının koruma sandıklarına alınacağını hükmediyordu. Her koruma ve ihtiyar meclisi nezdinde kurulacak bu koruma sandıklarının güvenliği konusu on sekizinci maddede belirtiliyordu. Tasarımın on dokuzuncu maddesi köy korucularını kapsıyordu. Buna göre köylerde, korucu ücretleri koruma sandıklarına yatırılacaktı. İhtiyaç dâhilinde korucuların sayısında, azaltmaya gidilebilecekti. Yirminci madde, sahipsiz hayvanlara ait hükümler içeriyordu. Başboş yakalanıp on beş gün içinde sahipleri tarafından alınamayan hayvanlar, ihtiyar meclisi tarafından uygun görülen bir pazar yerinde açık arttırma ile satılacaktı. Kanunun yirmi birinci maddesiyle koruma sandıklarındaki paranın harcanacağı şartlar ve durumlar belirlenirken, yirmi ikinci maddeyle koruma sandıkları, devlet malı olarak kabul ediliyordu.¹³⁸³

¹³⁸⁰ TBMMZC, C. XIX, D. 6, İ. 67, (20 Haziran 1941), s. 122-123.

¹³⁸¹ TBMMZC, C. XIX, D. 6, İ. 68, (23 Haziran 1941), s. 145-148.

¹³⁸² TBMMZC, C. XIX, D. 6, İ. 68, (23 Haziran 1941), s. 150.

¹³⁸³ TBMMZC, C. XIX, D. 6, İ. 69, (25 Haziran 1941), s. 172-176.

Kanunun yirmi üçüncü maddesi, bu tasarı nezdinde işlenen suçların Ceza Kanunu kapsamında değerlendirileceğini ifade ederken; yirmi dördüncü madde bu konuda bekçilere geniş yetkiler veriyordu. Tasarının yirmi beşinci maddesi; çiftçi mallarının zarar görmesi durumunda uygulanacak yöntemleri kapsıyordu. Buna göre bekçiler, yirmi dört saat geçmeden olay yerine giderek zarar miktarını kayıt altına almalıydı. Yirmi altıncı maddeye göre çiftçinin zararı 50 lirayı geçmiyorsa köy ihtiyar meclisleri ve korumalar, gerekli incelemeleri yaptıktan sonra işlemlere karar verebilecekti. Trabzon Milletvekili Faik Ahmet Bey ve Tokat Milletvekili Nazım Bey, yirmi altıncı maddeye en çok tepki gösteren iki isimdi. Onlara göre ilgili heyetlerin uygulamalarında eksikliklerin yaşanması, çiftçilerin mağduriyetine sebep olabiliyordu. Çiftçi için 20 liranın da 50 liranın da çok kıymetli olduğunu ifade eden milletvekilleri, çiftçinin malını korumak ve köyün huzurunu sağlamak için uğranılan zararın mahkemeye gitmeden anında karşılanması gerektiğini belirttiler.¹³⁸⁴ Milletvekillerinin açıklamalarının ardından müzakereler sonuçsuz kaldı ve madde yeniden incelenmeye alındı.¹³⁸⁵ Encümen ise yirmi altıncı maddeyi olduğu şekliyle kabul edecekti.

Kanunun yirmi yedinci maddesi, çiftçi mallarının zarar görmesi durumunda izlenecek yol ve yöntemin, çiftçilerin talep ve şikâyetlerine bakılmaksızın gerçekleştirileceğini ifade ediyordu. Çiftçiye gerekli ödemenin yapılması durumunda soruşturmanın devam etmeyeceği de kanun maddesinde ayrıca belirtiliyordu. Kanunun yirmi sekizinci maddesi; çiftçi mallarının zarara uğraması durumunda ve sekiz gün içinde ihbarın yapılması koşuluyla 20 liraya kadar olan masrafların karşılanacağını vadediyordu. Yirmi dokuzuncu madde çiftçilerin mallarına zarar veren failerin bulunamadığı durumlarda, ihtiyar meclisleri tarafından tespit edilecek zararın dörtte üçünün koruma sandığından ödeneceğine dikkat çekiyordu. Otuzuncu maddeye göre çiftçilerin mallarına zarar veren hayvanların civarda görülmesi durumunda, hayvanlar bekçiler tarafından yakalanacaktı ve çiftçilerin zararı karşılanıncaya kadar muhafaza edilecekti. Otuzuncu maddeyle koruma ve ihtiyar meclisi, başıboş olarak yakaladığı hayvanların her biri için beş kuruştan elli kuruşa kadar para alabilecek ve bu parayı sandık geliri olarak kaydedecekti.¹³⁸⁶

Kanunun otuz ikinci maddesi köyleri korumakla görevli olan bekçilerin silahlandırılacağını, bu silahların devlet tarafından temin edileceğini belirtirken; otuz üçüncü maddede bekçilerin, hangi durumlarda silah kullanacağı yer alıyordu. İlgili kanunun otuz dördüncü maddesine göre de 100 hektar ve daha fazla araziye sahip olan çiftçiler, şehir ve

¹³⁸⁴ TBMMZC, C. XIX, D. 6, İ. 69, (25 Haziran 1941), s. 176-179.

¹³⁸⁵ TBMMZC, C. XIX, D. 6, İ. 71, (30 Haziran 1941), s. 214.

¹³⁸⁶ TBMMZC, C. XIX, D. 6, İ. 69, (25 Haziran 1941), s. 182-185.

kasaba civarında sebze bahçesi olanlar, özel bekçi kullanmaları durumunda koruma sandığından faydalanamayacaktı. Otuz dördüncü madde, milletvekilleri tarafından en çok tartışılan maddelerden biriydi. Mardin Milletvekili Rıza Bey ve Gaziantep Milletvekili Abdurrahman Bey sebze ve meyve bahçelerinin ülke genelinde yaygın olduğu ve bu alanların özellikle korunması gerektiğini savunuyorlardı.¹³⁸⁷

Giresun Milletvekili Fikret Bey de bu maddeye karşı çıkan vekillerden biriydi. Fikret Bey sebze bahçelerinin, şehirlerin yanında kurulduğunu ve bu alanların, sahipleri tarafından sabahdan akşama kadar çalışmak suretiyle korunduğunu belirtti. Meyve bahçelerinin ise tek tek ve müstakil bir şekilde konumlandığına dikkat çeken Fikret Bey, buralarda Koruma Kanunu maddelerinin işlememesi durumunda, kanunun amacından sapılacağını dile getirdi. Müzakerelerin ardından kanun maddesi kabul edilerek kaydedildi. Kanun çalışmasının otuz beşinci maddesi, bu tasarı kapsamında yapılacak araştırma ve incelemelerden herhangi bir vergi ya da harç alınmayacağını vadederken, otuz altıncı madde kanun uygulamasında Kır Bekçileri Kanunu ve Köy Kanunu'ndan da referans alınacağını belirtiliyordu.¹³⁸⁸

Tasarının otuz yedinci maddesi, kanunun yayımlandığı tarih itibariyle geçerli olacağını belirtirken; otuz sekizinci madde Adliye, Dâhiliye, Maliye ve Ziraat Vekâletleri'ni kanun hükümlerini uygulamakla yükümlü tutuyordu.¹³⁸⁹

“Çiftçi Mallarının Korunması Hakkındaki Kanun” 2 Temmuz 1941 tarihli Meclis oturumunda kabul edilmiştir. 10 Temmuz 1941 tarihli Resmî Gazete’de, 4081 sayılı kanun numarası ile yayımlanmıştır.¹³⁹⁰

b. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu

1939-1945 yıllarında savaşın getirdiği ekonomik koşullar, varlıklı bir kesimin daha da güçlenmesine sebep olurken bu kesim ile hükûmet arasında çatışmalara yol açmıştı. Enflasyon sebebiyle işçiler, bürokratlar ve köylüler, savaşın etkilerini en çok hisseden grup olmuştu.¹³⁹¹

“Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu” Meclis’te müzakere edilmeden önce basın tarafından sıklıkla takip ediliyordu. Halkın, yıllardan beri bu kanunu beklediği, köylünün bu kanun sayesinde esir olmaktan kurtulacağı ve kendi refahını yaratacağı belirtiliyordu.¹³⁹²

¹³⁸⁷ TBMMZC, C. XIX, D. 6, İ. 69, (25 Haziran 1941), s. 185-187.

¹³⁸⁸ TBMMZC, C. XIX, D. 6, İ. 69, (25 Haziran 1941), s. 188.

¹³⁸⁹ TBMMZC, C. XIX, D. 6, İ. 71, (30 Haziran 1941), s. 219.

¹³⁹⁰ “Çiftçi Mallarının Korunması Hakkında Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 4856, 10 Temmuz 1941, s. 1309-1311.

¹³⁹¹ Yahya S. Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 3. bs., İstanbul, 1994, s. 257-259.

¹³⁹² “Topraksız Köylüye Müjde: Kanun Çıkıyor”, *Ulus*, 11 Mayıs 1943, s. 2; “Toprak Kanunu”, *Akşam*, 15 Mayıs 1945, s. 3.

Kanun tasarısı hakkındaki ilk toplantı 14 Mayıs 1945'te gerçekleşmişti. Ziraat Vekili Şevket Raşid Bey söz alarak tasarı hakkında açıklamalarda bulundu.¹³⁹³ “Çiftçiyi Topraklandırma Kanun” tasarısının ikinci müzakeresi, 17 Mayıs 1945 tarihli oturumda ele alındı. Milletvekilleri, kanun maddelerini tek tek müzakere etmeden önce tasarının bütününe dair yorumlarda bulundu.¹³⁹⁴

Bu bağlamda söz alan ilk kişi Ankara Milletvekili Hıfzı Oğuz Bey oldu. Hıfzı Oğuz Bey, bu kanunun anayasa gibi bütün yurdu ilgilendiren bir özellik taşıdığını, kanunla hedeflenen şeyin bir toprak reformu olduğunu belirtti. Ona göre bu kanun, tesadüfi ve gündelik bir ihtiyaçtan doğmamıştı. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, ekonomik ve millî bir zorunluluğun ifadesiydi. Bolu Milletvekili Hıfzırrahman Raşit Bey, kanun tasarısı hakkında söz alan ikinci milletvekili oldu. Ona göre, bu topraklar dün ve bugün olduğu gibi yarın da Türkiye Cumhuriyeti'nin en kıymetli varlığıydı. Bu kanunla; yurt toprakları üzerinde çalışan ve yaşayanların emeğiyle, ülke toprakları daha canlı bir varlık olarak gelişme fırsatı bulacaktı.¹³⁹⁵

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu kapsamında söz alanlardan biri de Giresun Milletvekili Fikret Bey oldu. Fikret Bey, bu kanunun Türk İnkılabı'nın hakiki bir yansıması olduğunu belirtti. Ancak kanunla ilgili eksik gördüğü bir durumu da dile getirdi. Ona göre vatandaş, aldığı toprakta hem alıcı hem de satıcı olarak kalıcı olmalıydı. Bunun kanunun sürekliliği açısından önemli olduğu belirten Fikret Bey, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'na ek bir İskân Kanunu yapılması gerektiğini de Meclis'e hatırlattı.¹³⁹⁶

“Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu” bazı milletvekilleri tarafından sert eleştirilere maruz kalmıştır. Bununla birlikte, gerekli düzenlemeler yapıldığı takdirde tasarının uygulanabilir olacağını düşünenler de mevcuttu.¹³⁹⁷ Özellikle Konya Milletvekili Dr. Sadi Bey, Seyhan Milletvekili General Naci Bey ve Konya Milletvekili Sedat Bey, bu kanunun tümüne karşı çıkmamakla birlikte arazi miktarına ait hükümlerin değiştirilmesini talep ediyorlardı.¹³⁹⁸ Nitekim tüm tartışmalara rağmen kanun tasarısı müzakereler sonrasında kabul edilecekti.¹³⁹⁹

¹³⁹³ “Toprak Kanunu Bugün Mecliste Görüşülecek”, *Akşam*, 14 Mayıs 1945, s. 3; *TBMMZC*, C. XVII, D. 7, B. 54, (14 Mayıs 1945), s. 59-60.

¹³⁹⁴ “Toprak Kanunu Tasarısı Üzerinde Gelişmeler”, *Ulus*, 17 Mayıs 1945, s. 1

¹³⁹⁵ *TBMMZC*, C. XVII, D. 7, B. 56, (17 Mayıs 1945), s. 124-126; “Mecliste Toprak Kanunu Görüşmeleri”, *Ulus*, 18 Mayıs 1945, s. 1,2.

¹³⁹⁶ *TBMMZC*, C. XVII, D. 7, B. 56, (17 Mayıs 1945), s. 128-129; “Toprak Kanunu Tasarısının Genel Heyeti Hakkında Görüşmeler”, *Son Posta*, 18 Mayıs 1945, s. 3.

¹³⁹⁷ Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi...*, s. 264.

¹³⁹⁸ *TBMMZC*, C. XVII, D. 7, B. 56, (17 Mayıs 1945), s. 130-133.

¹³⁹⁹ Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi...*, s. 27-28.

18 Mayıs 1945 tarihinde “Çiftçiye Topraklandırma Kanunu” maddeleri müzakere için yeniden gündeme alındı.¹⁴⁰⁰ Kanunun birinci bölümünde genel hükümlere ve kanunun amacına değiniliyordu. Kanunun amacı; arazisi olmayan ve arazisi yetmeyen çiftçileri, aileleri geçimlerini sağlamak amacıyla bir araziye sahip kılmak şeklinde açıklanıyordu. Ayrıca, yurt topraklarının sürekli işlenmesini sağlamak da diğer bir hedef olarak belirleniyordu.¹⁴⁰¹ İçel Milletvekili Şefik Bey’e göre, kişilere tahsis edilecek bu toprakların hangi bölgelerden verileceği bildirilmeliydi. Bu şekilde bir uygulama ile toprak reformu daha sistemli bir şekilde işleyebilirdi.¹⁴⁰²

Birinci madde özelinde en çok tartışılan konulardan biri, mesleği çiftçilik olmayan kişilere de toprak verilecek olmasıydı. Bu konuda en çok tepki gösteren kişi Seyhan Milletvekili Ali Münif Bey oldu. O, çiftçilerin dışında başkalarına da kamulaştırılacak alanlardan toprak verilmesi fikrine karşı olduğunu belirtirken; Bingöl Milletvekili Tahsin Bey ihtiyacı olan her vatandaşa toprak dağıtılması fikrini sosyal devlet bağlamında ele alıyor ve bu maddeyi destekliyordu. Giresun Milletvekili Necmi Bey ise konuyu sosyo-ekonomik açıdan ele alıyordu. Necmi Bey’e göre; çiftçi olmayan fakat çiftçilik yapmak isteyen kişilere toprak verilmesi, rejimin kökleşmesi açısından önemli bir atılım olacaktı. Onun düşüncesine göre çiftçilik yapmak isteyenlere kamulaştırılan topraklardan değil de devletin elindeki arazilerden toprak verilirse tereddütler ortadan kalkacaktı.¹⁴⁰³

Konu ile ilgili açıklama yapan Geçici Komisyon Sözcüsü Cafer Bey, devletin çiftçi olmak isteyenlere toprak vererek, onları çiftçiliğe kazandırılmasını ve yurt topraklarının bu şekilde sürekli bir şekilde işlenmesini hedeflediklerini ifade etti.¹⁴⁰⁴

Tasarının ikinci bölümü, kişilere dağıtılacak arazilere dair hükümler içeriyordu. Buna göre; devletin tasarrufunda olup kamu işlerinde kullanılmayan araziler, sahibi bulunmayan araziler, göllerin kurumması, bataklıkların ve nehirlerin doldurulmasıyla elde edilecek araziler bu bağlamda değerlendirilecekti.¹⁴⁰⁵

Üçüncü bölüme göre, araziler kamulaştırılacaktı ve kamulaştırılma işi de Ziraat Vekâleti tarafından yapılacaktı. Dördüncü bölümde ise kanun kapsamındaki arazilerin aile reislerine verileceği yer alıyordu. Kanunun beşinci bölümünde, arazilerin ilgili kanun hükümlerine uygun olarak Ziraat Vekâleti tarafından verileceği vurgulanıyordu. Tasarının

¹⁴⁰⁰ “Toprak Kanunu”, *Akşam*, 18 Mayıs 1945, s. 3.

¹⁴⁰¹ “Toprak Kanunu ve Fındık Bahçeleri”, *Yeşil Giresun*, 19 Mayıs 1945, s. 1.

¹⁴⁰² *TBMMZC*, C. XVII, D. 7, B. 57, (18 Mayıs 1945), s. 162-163.

¹⁴⁰³ *TBMMZC*, C. XVII, D. 7, B. 57, (18 Mayıs 1945), s. 163-166.

¹⁴⁰⁴ “Meclis Toprak Kanunu Tasarısının Dün Sekiz Maddesini Kabul Etti”, *Son Posta*, 19 Mayıs 1945, s. 7.

¹⁴⁰⁵ “Toprak Kanunu”, *Akşam*, 19 Mayıs 1945, s. 2.

altıncı bölümü, mali hükümler adı altında tahvil ve faiz işlemlerinin nasıl ilerleyeceğini belirliyordu. Yedinci bölümde çiftçilere dağıtılacak araziye ait hükümler yer alıyorken, sekizinci bölümde arazilerin miktarı ve sayıları konusunda Ziraat Vekâleti yetkili kılınıyordu.¹⁴⁰⁶

“Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu” 11 Haziran 1945 tarihli oturumda kabul edilmiştir.¹⁴⁰⁷ 15 Haziran 1945 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹⁴⁰⁸ Çiftçiyi toprak sahibi kılacak bu kanunun kabul tarihi, her yıl “*Toprak Bayramı*” olarak kutlanmıştır.¹⁴⁰⁹ Çiftçilerin, ülke toprakları üzerinde tam ve verimli bir işletme kurabilmesi, toprağın sürekli canlı tutulması ve etkili kullanılması gayesiyle hazırlanan bu tasarı, tüm yurttan sevinç ile karşılanmıştır.¹⁴¹⁰ Bu kanun Giresun’da da büyük bir heyecan yaratmıştır. Giresun Halkevi’nin yayın organı olan Aksu Dergisi’nde ilgili kanun hakkında makaleler yazılmış, bu yazılarda toprağın önemine dikkat çekilmiş ve toprağın, kırsalın kalkındırılmasında birincil öneme sahip olduğu vurgulanmıştır.¹⁴¹¹

1949 yılında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’na dair düzenlemeler gündeme gelmiştir. TBMM, 14 Ocak 1949 tarihli oturumunda “Çiftçiyi Topraklandırma Hakkındaki 4753 sayılı Kanun’a Bazı Maddelerin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Bazı Hükümler Eklenmesine Dair Kanun”¹⁴¹² tasarısını müzakere kararı almıştı. Geçici Komisyon, müzakereler başladığında Trabzon Milletvekili Mustafa Reşit Bey tarafından Meclis’e sunulan “*Yayla ve Meraların Köylerin Tüzel Kişiliklerine Tahsis Kılınmaları veya Kamulaştırılmaları Hakkındaki Kanun*” ile “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu” tasarılarının birleştirilerek görüşülmesine karar verildi. Bu kanun çalışmalarının birleştirilerek ya da ayrı ayrı müzakere edilmesi konusunda Meclis’te bir tartışma yaşanmıştı. Trabzon Milletvekili Mustafa Reşit Bey, Antalya Milletvekili Rasih Bey ve Seyhan Milletvekili Kasım Bey “*Toprak Kanunu ile Yayla ve Meraların Köylerin Tüzel Kişiliklerine Tahsis Kılınmaları veya Kamulaştırılmaları Hakkındaki Kanun*” tasarısının ayrı değerlendirilmesi gerektiğini savunuyorlardı. İlgili milletvekillerine göre, mera konusu Toprak Kanunu gibi kolaylıkla halledilebilecek bir iş değildi ve yoğun mesai gerektirmekteydi.¹⁴¹³

¹⁴⁰⁶ “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 6032, 15 Haziran 1945, s. 8893-8897.

¹⁴⁰⁷ *BCA*, 490-1-0-0, 5-26-30, 09-07-1945; *TBMMZC*, C. XVIII, D. 7, B. 72, (11 Haziran 1945), s. 232.

¹⁴⁰⁸ “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 6032, 15 Haziran 1945, s. 8893-8897.

¹⁴⁰⁹ “Toprak Kanunu Meclisten Çıktı”, *Cumhuriyet*, 12 Haziran 1945, s. 1.

¹⁴¹⁰ “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu”, *Ulus*, 16 Haziran 1945, s. 8.

¹⁴¹¹ Mehmet Hemşinlioğlu, “Çiftçiyi topraklandırmanın Önemi”, *Aksu*, C. 3, S. 34, 17 Haziran 1945, s. 13-15.

¹⁴¹² *BCA*, 30-18-1-2, 116-25-9, 07-04-1948.

¹⁴¹³ *TBMMZC*, C. XV, D. 8, B. 32, (14 Ocak 1949), s. 116-120.

Geçici Komisyon Başkanı Feyzullah Bey bu eleştirileri kabul etmiyordu. Ona göre Toprak Kanunu, milletvekillerinin belirttiği gibi dar bir anlama sahip değildi. Hayvancılık ve mera kavramları da çiftçilik kavramı kapsamında yer alıyordu. Dolayısıyla her iki tasarı da bir arada değerlendirilebilirdi.¹⁴¹⁴

“Yayla ve Meraların Köylerin Tüzel Kişiliklerine Tahsis Kılınmaları veya Kamulaştırılmaları Hakkındaki Kanun” ile “Çiftçiyi Topraklandırma Hakkındaki 4753 sayılı Kanun’a Bazı Maddelerin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Bazı Hükümler Eklenmesine Dair Kanun” çalışmalarının birleştirilerek görüşülmesi konusunda söz alan milletvekillerinden biri de Giresun Milletvekili Dr. Galip Kenan Bey olmuştu. Galip Kenan Bey, Türkiye’nin hem ziraat hem de hayvancılık memleketi olduğunu ifade ederek, kanunların ne şekilde değerlendirileceğinden ziyade millî servetin nasıl korunacağı konusunda atılacak adımların daha önemli olduğunu belirtmişti.¹⁴¹⁵

Müzakerelerin neticesinde her iki kanunun da Geçici Komisyon yerine İçişleri Komisyonu tarafından takip edilmesine karar verildi.¹⁴¹⁶ 22 Mart 1950 tarihli oturumda ilgili kanun tasarıları yeniden ele alındı. Burada “Çiftçiyi Topraklandırma Hakkındaki 4753 sayılı Kanun’a Bazı Maddelerin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Bazı Hükümler Eklenmesine Dair Kanun” çalışmasının maddeleri müzakere edildi. Kanun hükmünce arazisi olmayan veya yetmeyen çiftçiler topraklandırılacaktı. Bu şekilde çiftçilerin, aileleriyle birlikte geçimlerinin sağlanması hedefleniyordu. Tasarıya göre yurt toprakları sürekli işlenecekti. Bu bağlamda tarımda sürdürülebilir kalkınma gerçekleşecekti. Tasarıda bir kere daha çiftçinin ve çiftçiliğin tanımı yapılıyordu. Buna göre “Arazide ekimi, dikimi, bakımı ve yetiştirme yolları ile nebat, hayvan veya hayvan mahsulleri istihsalinde bulunmaya veya bu mahsullerin yetiştiricileri tarafından işlenip değerlendirilmesine çiftçilik ve bu işleri devamlı olarak yapanlara çiftçi” denilecekti. Arazilerin büyüklükleri kanun tasarısında yeniden ele alınıyordu. 500 dönüme kadar olan araziler küçük; 501 dönümden 500 dönüme kadar olan araziler orta büyüklük olarak kabul ediliyordu. Arazilerin işlenip işlenmediğine dair sorumluluklar Tarım Bakanlığı’na ait olacaktı.¹⁴¹⁷ Çiftçiyi topraklandırma amacıyla hazırlanan bu tasarı, müzakerelerin ardından

¹⁴¹⁴ TBMMZC, C. XV, D. 8, B. 32, (14 Ocak 1949), s. 118-119.

¹⁴¹⁵ TBMMZC, C. XV, D. 8, B. 32, (14 Ocak 1949), s. 121.

¹⁴¹⁶ TBMMZC, C. XV, D. 8, B. 32, (14 Ocak 1949), s. 133.

¹⁴¹⁷ TBMMZC, C. XXV, D. 8, B. 70, (22 Mart 1950), s. 707-708.

aynı oturumda kabul edilmiştir.¹⁴¹⁸ 27 Mart 1950 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹⁴¹⁹

Bu kanun kapsamında yurt genelinde olduğu gibi Giresun Bölgesi’nde de topraksız çiftçilerin topraklandırılması için birtakım çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Nüfus mübadelesi sonrasında, Hazine’ye devredilen metruk topraklardan bazıları bölgedeki çiftçilere dağıtılmıştır.¹⁴²⁰

c. Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Görev ve Kuruluş Kanunu

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte her alanda olduğu gibi tarım alanında da birçok gelişme yaşanmıştır. Türkiye’deki tarım faaliyetlerinin modern teknik ve yöntemlerle gerçekleştirilmeye çalışılması bu gelişmelerin başında gelmiştir.¹⁴²¹ Bu bağlamda Ziraat Vekâleti tarafından yurdun çeşitli bölgelerinde örnek çiftlikler kurulmuş ve böylelikle çiftçilerin bilinçlendirilmesine öncülük edilmiştir.¹⁴²²

Türkiye Cumhuriyeti, II. Dünya Savaşı’nın iktisadi alandaki olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak, zirai ürünlerde verimi artırmak ve ülkenin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Devlet Çiftliklerinin kurulmasına karar vermiştir.¹⁴²³ II. Dünya Savaşı sonrasında da benzer çalışmalar yapılacak ve hükûmet, tarım alanındaki kalkınmalara öncülük edecektir.

Bu çalışmalara bağlı olarak TBMM, 7 Haziran 1949 tarihli Meclis oturumunda Devlet Örnek ve Üretim Çiftlikleri hakkındaki kanun tasarısını gündeme almıştı.¹⁴²⁴ Kanun çalışmasının ilk bölümü “Kuruluş” başlığı altında değerlendirilmişti. Kanunun kapsam ve amaçlarının belirtildiği bu bölümde Tarım Bakanlığı’na bağlı bir Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü kurulacağı da vurgulanıyordu. Bu şekilde tarım alanında çiftçilere örnek olacak faaliyetlerde bulunulacaktı.¹⁴²⁵

¹⁴¹⁸ “Çiftçiye Toprak”, *Cumhuriyet*, 23 Mart 1950, s. 1, 3.

¹⁴¹⁹ “Çiftçiye Topraklandırma Hakkındaki 4753 Sayılı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Ve Geçici Maddeler Eklenmesine Dair Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 7467, 27 Mart 1950, s. 18166-18169.

¹⁴²⁰ Ebru Bayram, *Atatürk ve İnönü Dönemi Giresun’da İktisadi Hayat (1923-1950)*, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun, 2014, s. 51.

¹⁴²¹ Yurtoğlu, “Türkiye’de Kırsal Kesimin Kalkınmasında Önemli Bir Model: Devlet Üretim Çiftlikleri (1949-1960)”, *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 11, S. XXXIV, s. 588.

¹⁴²² *BCA*, 30-18-1-2, 103-77-3, 19.10.1943.

¹⁴²³ Ziya Tataç, “Olaylara Bakış, Ziraat Ekonomisi”, *Türk Ekonomisi*, S. 34, Yıl 4, 4 Nisan 1946, s. 114.

¹⁴²⁴ *Tutanak Dergisi*, C. XXXI, 7 Haziran 1949, s. 527.

¹⁴²⁵ Yurtoğlu, “Türkiye’de Kırsal Kesimin...”, s. 591; *TBMMZC*, C. XX, D. 8, İ. 103, (7 Haziran 1949), s. 492-493.

Tasarının ikinci bölümü “*Döner Sermaye*” başlığı altında ele alınmıştı. Bu bölümde Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü’ne 120.000.000 lira ödenek verildiği belirtilmişti. Genel Müdürlük, kendisine tahsis edilen işletmelerden bu ödeneği tahsis edebilecekti. Bu bağlamda mevcut ödeneğin hayvan üretimi, atölye ve imalathane inşasında kullanılması öngörülüyordu.¹⁴²⁶

Üçüncü bölüm “*Müşterek Hükümler*” başlığı ile değerlendirilmişti. Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü’nde görev alacak kişi ve kadrolar bu kısımda detaylandırılıyordu. Kadrolar; Merkez, İşletmeler ve Merkez Atölyesi şeklinde sınırlandırılıyordu. Maaşlı memur olarak çalışacak bu kişilere yılda bir kere ikramiye verileceği de ayrıca belirtiliyordu.¹⁴²⁷

Giresun Milletvekili Fikret Bey, Bolu Milletvekili İhsan Bey, Çanakkale Milletvekili İhsan Bey ve Behçet Bey; kanuna geçici madde eklenmesi hakkında ortak bir önerge vermişlerdi. Bu önerge, ziraat kuruluşlarında görev alan ve mesleklerinde başarılı olan teknik eleman maaşlarının tek bir defaya mahsus olarak yükseltilmesi esasına dayanıyordu. Ancak ilgili önerge, bütçe imkânlarının yetersizliği sebebiyle kabul edilmemiştir.¹⁴²⁸ 7 Haziran 1949’da müzakereleri tamamlanan bu tasarı aynı gün kabul edilmiştir. 13 Haziran 1949 tarihli Resmî Gazete ile yürürlüğe girmiştir.¹⁴²⁹

2. Giresun Milletvekillerinin Ekonomi Politikalarına Yönelik Çalışmaları

a. Türkiye Cumhuriyeti İle Bulgaristan Arasındaki Ticari Düzenlemeler

TBMM, 8 Mayıs 1940 tarihli oturumunda Bulgaristan ve Türkiye arasında gerçekleşecek odun kömürü ticaretini gündeme almıştı. Hali hazırda iki ülke arasında, 27 Mayıs 1935 tarihli bir ticaret anlaşması yapılmıştı. Bu antlaşmada Bulgaristan’a verilen 15.000.000 kiloluk odun kömürü kontenjanının yeni bir sözleşme ile artırılması hedefleniyordu.¹⁴³⁰

Hariciye Vekâleti, bu konu hakkında bir kanun tasarısı hazırlayarak iki ülke arasındaki ticaretin kapsamı ve sınırlarını belirlemişti. Ancak kanun maddeleri müzakere edilmeden önce milletvekilleri, ticaret sözleşmelerinde yetkili olacak birimleri tartışmaya açmıştır. Bazı milletvekilleri tarafından, bu sözleşmeleri yapmakla yetkili kurumun ya hükûmet ya da İktisat

¹⁴²⁶ TBMMZC, C. XX, D. 8, İ. 103, (7 Haziran 1949), s. 499-501.

¹⁴²⁷ TBMMZC, C. XX, D. 8, İ. 103, (7 Haziran 1949), s. 504-505.

¹⁴²⁸ TBMMZC, C. XX, D. 8, İ. 103, (7 Haziran 1949), s. 513-514.

¹⁴²⁹ “Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Görev ve Kuruluş Kanunu”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 7231, 13 Haziran 1949, s. 16329-16333.

¹⁴³⁰ TBMMZC, C. XI, D. 6, B. 48, (8 Mayıs 1940), B. 48’ ek, S. Sayısı 118, s. 1.

Encümeni olması gerektiği üzerinde durulmuştur. Özellikle Mardin Milletvekili Edib Bey, Tokat Milletvekili Nazım Bey ve Bingöl Milletvekili Feridun Fikri Bey, yetkili birimin kanun müzakerelerinden önce belirlenmesi gerektiğini savunmuşlardı.¹⁴³¹

İktisat Encümeni Başkanı olarak Meclis'te bulunan Giresun Milletvekili İsmail Bey bu konu hakkında açıklamalarda bulunarak süreç hakkında bilgi vermiştir. Buna göre; ticaret sözleşmeleri önce Heyeti Umumiye tarafından İktisat Encümeni'ne, oradan da hükûmete gönderiliyordu. Sözleşmeleri ve kararnameleri kabul etme yetkisi ise hükûmete aitti. Bu çerçevede hazırlanan “ *Bulgaristana 5.000.000 Kiloluk Munzam Bir Odun Kömürü Kontenjanı Verilmesine Mütedair Olarak Bulgar Sefaretile Teati Olunan Notaların Tasdiki Hakkındaki Kanun*” Türkiye ile Bulgaristan arasında imzalanan sözleşmelerin imza tarihi itibarıyla geçerli olacağını hükme bağlamıştır. Ayrıca kanunu yürütme yetkisi de İcra Vekilleri Heyeti'ne verilmiştir.¹⁴³² İktisat Encümeni Başkanı olarak müzakere sürecini yöneten Giresun Milletvekili İsmail Bey'in katkılarıyla bu toplantı başarılı bir şekilde tamamlanmıştır.

b. Yerli Kumaşların Kullanımına Yönelik Düzenlemeler

Yeni Türk Devleti, yaptığı çalışmalarla halkı yerli malı kullanımına teşvik etmeyi amaçlamıştı. Bu konuya dair faaliyetler, çalışmamızın ikinci bölümünde detaylı bir şekilde değerlendirilmiştir. 1940'lı yıllarda yerli malı kullanımının önemi bir kere daha gündeme gelmişti. Bu doğrultuda İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı yıllarda “*Yerli Kumaştan Elbise Giyilmesine Dair 688 sayılı Kanunun Birinci Maddesine Ek Kanun*” layihası ele alınmıştı.¹⁴³³ Millî Müdafaa Vekâleti tarafından hazırlanan, 13 Eylül 1940'ta Meclis'e gönderilen ve 23 Aralık 1940'ta gündeme alınan bu kanun tasarısıyla ordunun ihtiyaç duyması halinde yurt dışından da ürün tedarik edilecekti.¹⁴³⁴

Mazbata hakkında söz alan ilk kişi Bursa Milletvekili Nevzat Bey oldu. Ona göre, bu değişiklik için çok önemli sebepler olması gerekiyordu. Kendisi, var olan fabrikaların ülke içindeki ihtiyacı karşılayıp karşılayamadığı sorusunu Meclis'e yöneltti. İktisat Encümeni adına söz alan Fuat Bey; on beş senedir bu kanunla, belediye memurlarının tek örnek elbise ve kundura giyindiğini, bu ürünlerin de yerli mallarından tedarik edildiğini dile getirdi. İlgili tasarının, millî savunma ihtiyacını memleket içinde karşılamak amacıyla yapıldığını ve o

¹⁴³¹ TBMMZC, C. XI, D. 6, B. 48, (8 Mayıs 1940), s. 42-43.

¹⁴³² TBMMZC, C. XI, D. 6, B. 48, (8 Mayıs 1940), s. 43-44.

¹⁴³³ “Bugünkü Meclis”, *Ulus*, 23 Kânunuevvel 1940, s. 2.

¹⁴³⁴ TBMMZC, C. XV, D. 6, İ. 20, (23 Kânunuevvel 1940), İ. 20'ek, S. Sayısı: 41, s. 1.

dönem için bunun geçerli bir sebep sayıldığını ifade eden Fuat Bey, değişen şartlar içinde bu kanunu yeniden incelemeye değer buluyordu.¹⁴³⁵

Millî Müdafaa Vekili Saffet Bey de bu kanun teklifinin bir zorunluluk olarak ortaya çıktığını, kabul edilmesi durumunda millî fabrikaların yapmakta olduğu üretimin sürekliliğinin sağlanacağını ve daima güçlü bir ordu bulundurmak için gerekli tedbirlerin alınacağını belirtiyordu. İstanbul Milletvekili General Kâzım Karabekir de Saffet Bey ile aynı fikirde olduğunu belirterek onu destekliyordu.¹⁴³⁶

İktisat Encümeni Başkanı olarak söz alan Giresun Milletvekili İsmail Bey, layihayı değerlendirmek istiyordu. Ona göre kanundaki bu düzenleme buhran zamanına aitti. Savaş tehlikesi ya da savaş olması durumunda, ekonomik sıkıntıları azaltmak için oluşturulmuştu. Ülkede üretim sıkıntısı yaşandığını ve ihtiyaçların arttığını ifade eden İsmail Bey, millî savunma söz konusu olduğunda “*akan suların durduğunu*” belirterek bu kanunun kabul edilmesine taraftar olduğunu gösterdi. Mazbata hakkındaki tartışmaların ardından gündeme gelen kanun teklifinin birinci maddesine göre; elbise, ayakkabı, kumaş, şapka gibi ordunun ihtiyaç duyduğu ürünler ülke içinden karşılanamadığında yurt dışından getirilebilecekti. Millî Müdafaa, İktisat ve Ticaret Vekilleri de bu konuda İcra Vekilleri Heyeti ile ortak bir çalışma yürütecekti. İlgili kanunun hükümleri, 3780 sayılı Millî Korunma Kanunu’nun uygulandığı zamanlarda geçerli olacaktı.¹⁴³⁷

Millî Müdafaa Vekâleti’ne göre, kanunda yapılacak bu düzenleme zorunluydu. Ülkede halı hazırda, yerli malı kullanılarak üretim yapılıyordu. Ancak, günün birinde milyonlardan oluşan bir orduya ihtiyaç duyulabilirdi. Bu ordunun gereksinimlerini karşılamak için her duruma hazır olunmalıydı. İlgili kanunda yapılacak değişikliklerle bu tedbirler alınacaktı.¹⁴³⁸

Müzakereler sonrasında “*Yerli Kumaştan Elbise Giyilmesine Dair 688 sayılı Kanunun Birinci Maddesine Müzeyyel Kanun*” 30 Aralık 1940 tarihli Meclis oturumunda kabul edilmiştir. 3957 sayılı kanun, 4 Ocak 1941 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹⁴³⁹

¹⁴³⁵ TBMMZC, C. XV, D. 6, İ. 20, (23 Kânunuevvel 1940), s. 135.

¹⁴³⁶ TBMMZC, C. XV, D. 6, İ. 20, (23 Kânunuevvel 1940), s. 136-137; “Millî Müdafaa Vekili Beyanatta Bulundular”, *Ulus*, 24 Birincikânun 1940, s. 1, 3.

¹⁴³⁷ TBMMZC, C. XV, D. 6, İ. 20, (23 Kânunuevvel 1940), s. 138-140.

¹⁴³⁸ “Millî Fabrikalarımızı Tamamen İşgal Etmiş Bulunuyoruz”, *Vakit*, 24 Kânunuevvel 1940, s. 4.

¹⁴³⁹ “Yerli Kumaştan Elbise Giyilmesine Dair 688 Sayılı Kanunun Birinci Maddesine Müzeyyel Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 4703, 4 Kânunusani 1941, s. 265.

c. Millî Korunma Kanunu

Türkiye Cumhuriyeti, İkinci Dünya Savaşı'nın oluşturduğu yeni düzene ayak uydurmak ve savaşın oluşturacağı olağanüstü durumlar için tedbirler almak istemiştir. Bu amaçla yapılan çalışmalardan biri de 18 Ocak 1940'ta “*Millî Korunma Kanunu*”nun kabul edilmesi olmuştur.¹⁴⁴⁰

“*Millî Korunma Kanunu*” hükûmete, hemen hemen her sektörle ilgili geniş yetkiler vermiştir. Meclis de vatandaşın normal hayatını örselemeden bu kanun hükümlerini uygulamayı hedeflemiştir.¹⁴⁴¹ Kanunun gayesi; vatandaşın sıkıntı çekmemesi ve Türk Ordusu'nun, olağanüstü hallerde tanzim edilmesi idi.¹⁴⁴²

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, kanunun yetersiz kaldığına dair eleştiriler gündeme geldi. Bu bağlamda, Millî Korunma Kanunu'nun otuz ikinci maddesi en çok eleştirilen kısım oldu. İlgili madde mevcut malı saklamak, satışa arz etmemek ve satıştan imtina etmek gibi hükümler içermektedir. Bazı tüccarlar, tüm gün işletmeleri dolaşarak mal toplayan kişiler olduğunu ve bu kişilerin, kendilerine mal satılmadığını gördüklerinde tüccarları kanunun bu maddesiyle tehdit ettiğini ifade ediyordu. Belirtilen zorbalıkların önüne geçmek için, otuz ikinci maddenin değiştirilmesi talep ediliyordu.¹⁴⁴³

Ticaret Bakanlığı, 30 Ocak 1947 tarihinde “*Millî Korunma Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun*” teklifini hazırlamıştı.¹⁴⁴⁴ Bu teklif, Başbakan Recep Bey tarafından 30 Ocak 1947 tarihinde Meclis'e gönderildi. TBMM, 20 Şubat 1947'de kanun teklifini gündeme alarak müzakere etti. “*Millî Korunma Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun*” teklifinin gerekçesi, bina kiralarının güncellenmesi hakkındaydı. Bu kanun gereğince, kira bedelleri 1939 yılı fiyat bedelleri temel alınarak hesaplanıyordu. Ticaret Bakanlığı'na göre 1947 yılı için bu kira bedellerinin uygulanması mümkün değildi, kira konusunda normale dönüş çalışmalarının yapılması gerekiyordu.¹⁴⁴⁵

¹⁴⁴⁰ İkinci Dünya Savaşı döneminde 18 Ocak 1940'ta kabul edilen Millî Korunma Kanunu, savaş sırasında uygulanan ekonomi politikalarına yön veren bir düzenlemeydi. Bu kanun hakkında bkz. İlhan Tekeli-Selim İlkin, *İktisadî Politikaları ve Uygulamalarıyla İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si*, C. 2, 2. bs., İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s. 83-171; Bilsay Kuruç, *Belgelerle Türkiye İktisat Politikası (1929-1932)*, C. I, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 569, Ankara, 1988, s. 202; Cezmi Eraslan, “Atatürk'ten Sonra Türkiye'nin İç Politikası”, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C. 2, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2010, s. 523.

¹⁴⁴¹ Koçak, *Türkiye'de Millî Şef...*, C. 2, 3. bs., İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 374; “Büyük Millet Meclisi, Dün Millî Korunma Kanununu İttifakla Kabul Etti”, *Cumhuriyet*, 19 Kânunusani 1940, s. 1.

¹⁴⁴² “Meclisin Dünkü İçtimasında Kabul Edilen Kanunlar”, *Akşam*, 19 Kânunusani 1940, s. 4.

¹⁴⁴³ “Millî korunma Kanununun 32. Maddesi Hakkında”, *Ekonomi*, 14 Nisan 1945, s. 1.

¹⁴⁴⁴ *BCA*, 30-18-1-2, 112-91-2, 30-01-1947.

¹⁴⁴⁵ *TBMMZC*, C. IV, D. 8, B. 47, (20 Şubat 1947), B. 47'ek, S. Sayısı: 95, s. 1-7.

Sözü edilen gerekçelerle hazırlanan kanunun birinci maddesi, Millî Korunma Kanunu'nun 4648 sayılı kanunla değiştirilen otuzuncu maddesinin ¹⁴⁴⁶ güncellenmesini kapsıyordu. Otuzuncu maddeyle Millî Korunma Kanunu'nun uygulandığı şehir ve kasabalardaki konut kira bedellerinin %20 konut dışı kira bedellerinin %50 oranından fazla olmayacağı belirtiliyordu. Otuzuncu maddenin ikinci fıkrasının A Bendi, kiraları sözleşmeyle belli olmayan konutlar için de aynı oranların geçerli olduğunu vurguluyordu. İlgili fıkranın B Bendi, Millî Korunma Kanunu'nun uygulamaya konulduğu tarihten sonra inşa edilen bina kiralarından, belediye encümenlerini sorumlu tutuyordu. Otuzuncu maddenin üçüncü fıkrası, mobilyalarıyla kiraya verilen konutlara, değerleri belediyeler tarafından tayin edildikten sonra %20 oranında zam yapılacağını belirliyordu. Ayrıca bu miktar, kira bedelinin yıllık tutarını geçmemeliydi.¹⁴⁴⁷

Otuzuncu maddenin dördüncü fıkrasında, konut olarak kiralanmasına rağmen bu amaçla kullanılmayan gayrimenkullere %50 oranında zam yapılacağı yer alıyordu. Maddenin beşinci fıkrası kira sözleşmesinin yenilenmesi ve başka birine kira verilmesi durumlarını içeriyordu. Otuzuncu maddenin altıncı fıkrası, konut davalarının Sulh Mahkemeleri'nde görüleceğini ifade ederken; yedinci fıkra da kaloriferli binalarda kullanılan kömür fiyatlarının kiraya yansması durumuna Bakanlar Kurulu'nun karar vereceği belirtiyordu. Sekizinci fıkraya göre; su parasının kira bedeli içinde gösterildiği durumlarda, bu giderler kira bedelinden düşecekti. Otuzuncu maddenin dokuzuncu fıkrası, konut olarak kiralanmış bir yerin bir başkasına kiralanamayacağını, onuncu fıkra ise madde hükümlerinin uygulanacağı yerlerin hükûmet tarafından tayin edileceğini ifade ediyordu.¹⁴⁴⁸

Maddeler okunup oylamaya geçildiği sırada Giresun Milletvekili İsmail Bey, kanunun 5 numaralı bendinin B fıkrasına dair bir söylemde bulundu. İlgili fıkra, gayrimenkullerin muhtelif sebeplerle boşaltılması durumlarını içeriyordu. İsmail Bey'e göre kiracının ilgili konuttan çıkarılması için gereken ihbar süresi bir aydan altı aya kadar uzatılabilirdi. İsmail Bey'in ardından yine Giresun Milletvekili olan Eşref Bey söz aldı. Eşref Bey, otuzuncu maddenin 4 numaralı bendinin son fıkrası için bir önerge sundu. Eşref Bey'e göre, ölüm gibi sebeplerle oluşabilecek konut sıkıntılarında, ihbar süresi yeniden düzenlenmeliydi.¹⁴⁴⁹

¹⁴⁴⁶ 4648 sayılı Millî Korunma Kanunu'nun 30. maddesi şöyleydi: “Bu kanunun tatbikte bulunduğu müddet içinde şehir, kasaba, iskele, liman ve istasyonlarda gayrimenkullerin (Tarla, bağ, bahçe, bostan gibi müsakkaflı olmayanlar hariç) kira bedelleri, bu kanunun tatbik mevkiine konmasına tekaddüm eden sene içindeki son kira mukavelesine muayyen olan kira bedellerinden hiç bir suretle fazla olamayacağı gibi mukavele şartlarında kiracılar aleyhine değişiklik yapılamaz.”. Bkz. “Millî Korunma Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Ve Ek Maddelerin Çıkarılmasına Dair Kanun”, T.C. Resmî Gazete, S. 5780, 11 Ağustos 1944, s. 7461-7468.

¹⁴⁴⁷ “Kiralara Zam Tasarısı Dün Mecliste Görüşüldü”, Cumhuriyet, 21 Şubat 1947, s. 4.

¹⁴⁴⁸ TBMMZC, C. IV, D. 8, B. 47, (20 Şubat 1947), s. 335-336.

¹⁴⁴⁹ TBMMZC, C. IV, D. 8, B. 47, (20 Şubat 1947), s. 345.

21 Şubat 1947 tarihli oturumda, Eşref Bey'in önergesi Meclis'e sunuldu. İlgili önerge yapılan oylama sonucu kabul edilerek komisyona gönderildi.¹⁴⁵⁰ Aynı oturumda kanunun yedinci fıkrası için de eleştiriler yapıldı.

Giresun Milletvekili İsmail Bey, kiracıların hakkını koruyabilmek için yedinci fıkraya ek maddeler ilave edilmesine dair bir önerge sundu. Kira sözleşmelerinde yer alan ve kiracılar tarafından karşılanacak olan kapıcı masraflarının, binaların bulunduğu yerdeki belediyeler tarafından tespit edilmesi yönündeki bu önerge, süreci uzatacağı gerekçesiyle reddedildi. İsmail Bey, ilgili maddenin sekizinci fıkrasına ek madde ilave edilmesi hakkında da bir önerge sundu. Bu önerge; Millî Korunma Kanunu'nun uygulanmaya başladığı tarihlerde imzalanan kira sözleşmelerinde yer alan elektrik, su giderlerinin kiracılar tarafından ödenmesi esasına dayanıyordu. Ancak bu teklif, uygulamada zorluklar yaratabileceği gerekçesiyle reddedilmişti.¹⁴⁵¹

Kanun çalışmasının ikinci maddesi; bir yerin konut olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğinin, kira sözleşmesinde yer alan kullanım tarzına göre karar verileceğini belirtiyordu. Tasarının üçüncü maddesine göre, bu kanun yürürlüğe girdiği tarihte konut olan bir yer sonradan başka bir yer haline getirildiğinde ya da tam tersi durumda, Millî Korunma Kanunu'nun otuzuncu maddesince kiralar değişmeyecekti. Dördüncü maddeye göre, mevcut binaların tamir ve tadilatı dışında inşa edilecek binalar Millî Korunma Kanunu hükümlerine tabi olmayacaktı.¹⁴⁵² Kanunun beşinci maddesi, Millî Korunma Kanunu'nun elli altıncı maddesinin 7. bendini güncelleyen bir yapıdaydı. Buna göre, Millî Korunma Kanunu'nun otuzuncu maddesine uymayan kişiler, bir yıllık kira bedeli ya da bir aydan altı aya kadar hapis cezasıyla cezalandırılacaktı.¹⁴⁵³

“Millî Korunma Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun” 21 Şubat 1947 tarihli Meclis oturumunda kabul edilmiştir¹⁴⁵⁴ 5020 sayılı kanun numarasıyla 27 Şubat 1947 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹⁴⁵⁵

¹⁴⁵⁰ TBMMZC, C. IV, D. 8, B. 48, (21 Şubat 1947), s. 355.

¹⁴⁵¹ TBMMZC, C. IV, D. 8, B. 48, (21 Şubat 1947), s. 360-362.

¹⁴⁵² “Kiralara Zam Tasarısı Dün Mecliste Görüldü”, *Cumhuriyet*, 21 Şubat 1947, s. 4.

¹⁴⁵³ TBMMZC, C. IV, D. 8, B. 48, (21 Şubat 1947), s. 368.

¹⁴⁵⁴ “Kiralara Zam Kanunu Çıktı”, *Vakit*, 22 Şubat 1947, s. 4.

¹⁴⁵⁵ “Millî Korunma Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 6543, 27 Şubat 1947, s. 11933-11934.

d. Vergi Usul Kanunu

Maliye Bakanlığı, vergi kanunlarında prensip birliği olmadığını, kanunların bir örneklik ve sadelikten uzak olduğunu, var olan kanunların modern vergi hukukuna uygun olmadığını gerekçe göstererek 24 Nisan 1947 tarihinde “*Vergi Usul Kanunu*” tasarısını Meclis’e sunmuştu.¹⁴⁵⁶ Meclis’e sunulan bu kanun tasarısı beş bölümden oluşuyordu. Vergilendirme, mükellefin görevleri, değerlendirme, cezalar ve vergi ihtilafları bölümleri kanunun esasını oluşturuyordu.¹⁴⁵⁷

“*Vergi Usul Kanunu*” 4 Mayıs 1949’da TBMM gündemine alınmıştı.¹⁴⁵⁸ Müzakere öncesinde Geçici Komisyon sözcüsü Kamil Bey tasarının ana hatları hakkında bilgi vermek istiyordu. Onun açıklamalarına göre bu tasarı ile hedeflenen; var olan çeşitli vergi kanunlarını bir araya toplayarak mevcut eksiklikleri tamamlamak ve kanunu vatandaşların anlayabileceği şekilde yazmaktı.¹⁴⁵⁹

Komisyon sözcüsünün açıklamalarının ardından, müzakere için kanun maddelerine geçildi. Kanunun giriş bölümü Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi, Esnaf Vergisi, Bina Vergisi, Arazi Vergisi, Muamele Vergisi vb. vergi türlerinin bu kanun kapsamında değerlendirileceğini belirtiyordu.¹⁴⁶⁰

Tasarının giriş kısmına ait ikinci madde, gümrük ve tekelle idareleri tarafından alınan vergileri kanundan muaf tutuyordu. Üçüncü madde, bu kanuna tabi olan kanunlar için “*Vergi Kanunu*” tabirinin kullanılacağını ifade ediyordu. Vergi dairelerinin sınırları ve yetkileri dördüncü maddede belirtilirken, beşinci madde vergi işi ile meşgul olan memurlar için vergi mahremiyeti zorunluluğu getiriyordu. Kanunun altıncı maddesi, kişilerin yakınları için vergi işlemleri yapmasını yasaklıyordu.¹⁴⁶¹

Kanun çalışmasının yedinci maddesi, mülkiye amirlerine bazı sorumluluklar yüklüyordu. Buna göre mülkiye amirleri, kanun maddelerinin uygulanmasında belediye başkanlarına ve köy muhtarlarına destek verecekti. Tasarının ikinci bölümü, sekizinci madde ile başlıyordu. Kimlerin mükellef olarak kabul edildiği ve bu kişilerin sorumlulukları ikinci bölümde değerlendiriliyordu. Dokuzuncu madde; vergiyi doğuran olayın kanunlarla belirlendiğini, bu bağlamda mükellefiyetin ve vergi sorumluluğunun kaldırılmayacağına dikkat

¹⁴⁵⁶ TBMMZC, C. XIX, D. 8, B. 80, (4 Mayıs 1949), B. 80’ek, S. Sayısı: 175, s. 1-2; BCA, 30-18-1-2, 113-28-3, 24-04-1947.

¹⁴⁵⁷ “*Vergi Usul Kanunu Tasarısının Esasları*”, *Akşam*, 3 Mayıs 1947, s. 2.

¹⁴⁵⁸ “*Bugünkü Meclis*”, *Ulus*, 4 Mayıs 1949, s. 2.

¹⁴⁵⁹ TBMMZC, C. XIX, D. 8, B. 80, (4 Mayıs 1949), s. 118; “*Vergi Usul Tasarısı Müzakeresi Başladı*”, *Ulus*, 5 Mayıs 1949, s. 5.

¹⁴⁶⁰ “*Vergi Usul Tasarısı Müzakeresi Başladı*”, *Ulus*, 5 Mayıs 1949, s. 1, 5.

¹⁴⁶¹ TBMMZC, C. XIX, D. 8, B. 80, (4 Mayıs 1949), s. 124-126.

çekiyordu. Kanunun onuncu maddesi, vergi toplamakla yükümlü olan kanuni temsilcileri kapsıyordu. On birinci madde, vergi kesen kişi ve kurumların görevlerine yer veriyordu. On ikinci madde, mirasçılarının sorumluluğunu belirliyordu. Bu maddeye göre ölüm halinde borçlar, mirasçılar tarafından ödenecekti. On üçüncü maddeyle vergiyi ödemeye mâni olacak mücbir sebepler sıralanıyordu. Buna göre ağır hastalık hallerinde, doğal afetlerde ve kişinin iradesi dışında gerçekleşen durumlarda vergi muafiyeti uygulanabilirdi.¹⁴⁶²

Tasarının on dördüncü maddesiyle başlayan üçüncü bölüm, yasal sürelerle ait hükümler içeriyordu. On dördüncü maddeye göre, vergilerle ilgili süreleri Vergi Kanunu tayin edecekti ve bu süre 15 gün olarak belirlenmişti. Afyonkarahisar Milletvekili Ahmet Bey burada belirtilen sürenin yetersiz olduğunu belirtirken, Giresun Milletvekili İsmail Bey bu maddenin herhangi bir fayda sağlamadığını gerekçe göstererek on dördüncü maddenin kanundan çıkarılmasını istedi.¹⁴⁶³ Ancak bu teklif, ilerleyen dönemlerde karışıklık yaratabileceği gerekçesiyle 5 Mayıs 1949 tarihli oturumda reddedilmişti. 5 Mayıs 1949’da Meclis, kanun çalışmasının on beşinci maddesini müzakere etmek istedi. On beşinci madde, on üçüncü maddede belirtilen gecikmeler yaşandığında ve bu durum kanıtlandığında vergi süresinin işlemeyeceğini belirtiyordu. Kanunun on altıncı maddesi, mükellefin vefat etmesi durumunda, mirasçılarının belirlenen sorumlulukları yerine getirebilmesi için üç ay süre verileceğini ifade ediyordu. On yedinci madde; zor durumda olan mükelleflere, görev ve sorumluluklarını yerine getirebilmek için ek süre verileceğini düzenliyordu. On sekizinci maddeyle, bu sürelerin ne şekilde hesaplanacağı da ayrıca açıklanıyordu.¹⁴⁶⁴

Kanunun dördüncü bölümü, vergileri doğuran olayları, vergilerin tarhı ve bu vergilerin ne şekilde tahsil edileceğini kapsıyordu.¹⁴⁶⁵ “*Vergi Usul Kanunu*” TBMM tarafından 7 Haziran 1949’da kabul edilmiştir. 15 Haziran 1949 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹⁴⁶⁶

¹⁴⁶² TBMMZC, C. XIX, D. 8, B. 80, (4 Mayıs 1949), s. 129-132.

¹⁴⁶³ TBMMZC, C. XIX, D. 8, B. 80, (4 Mayıs 1949), s. 136-138.

¹⁴⁶⁴ TBMMZC, C. XIX, D. 8, B. 81, (5 Mayıs 1949), s. 150-151.

¹⁴⁶⁵ TBMMZC, C. XIX, D. 8, B. 81, (5 Mayıs 1949), s. 154-155.

¹⁴⁶⁶ “Vergi Usul Kanunu”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 7233, 15 Haziran 1949, s. 16345-16376.

e. Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu'na Dair Düzenlemeler

Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu 1934 yılında kabul edilmiştir. Kanun; genel ve özel bütçelerle yönetilen işletmelerin satın alınma ve kiralanma işlemlerinin açık artırma yoluyla yapılması esasına dayanıyordu.¹⁴⁶⁷

TBMM, 3 Eylül 1947 tarihinde Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu'nda birtakım düzenlemeler yapmak istemiştir. Kamu kaynaklarının etkili ve verimli bir şekilde kullanılmasını sağlamak amacıyla hazırlanan bu kanun çalışması, özellikle anıt gibi mimari eser projelerinin ihaleler ve yarışmalar aracılığıyla belirlenmesini hedefliyordu.

İlgili kanuna göre, büyük yapı işleri olarak tanımlanan proje ve planlar, çeşitli ihaleler aracılığıyla belirlenecekti. Dereceye giren projeler, denetleme kurulu tarafından incelendikten sonra ihaleler gerçekleşecek ve süreç bu şekilde ilerleyecekti. Bayındırlık Bakanlığı başta olmak üzere ilgili bakanlar bu ihalelerin ve yarışmaların işleyişinden sorumlu olacaktı. Kanunu uygulama yetkisi ise Bakanlar Kurulu'na verilecekti.¹⁴⁶⁸

Kanun müzakereleri başladığında Meclis'te tartışmalar gündeme gelmişti. Projelerin ulusal ya da uluslararası alanlarda gerçekleştirilmesi, proje detaylarının denetlenmesinde karşılaşılabilecek idari ve maddi zorluklar bu tartışmaların temelini oluşturuyordu. Bir grup milletvekili kanunu uygulanabilir olarak değerlendirirken, diğerleri ise tam tersini savunuyordu. Özellikle Burdur Milletvekili Mehmet Ali Bey ve Denizli Milletvekili Reşat Bey kanun maddelerinin uygulanabilir olmadığını savunuyorlardı. Onlara göre; kanunun denetlenmesini sağlamak güçtü. Üstelik bu uygulamalar için planlanan bütçeler de belirsizdi. Giresun Milletvekili Eşref Bey ve Ahmet Bey ise birkaç düzenleme ile bu kanunun uygulanabileceğini savunuyorlardı. Onlar, Bütçe Encümeni tarafından gerçekleştirilen değişikliklerle ilgili kanunun kolaylıkla uygulanabileceğine inanıyorlardı. Meclis'teki milletvekillerinin çoğu da bu konuda Eşref Bey'i ve Ahmet Bey'i destekliyordu.¹⁴⁶⁹ 3 Eylül 1947'de gündeme alınan Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu, uzun süren müzakereler sonrasında aynı gün kabul edilmiştir. 9 Eylül 1947 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹⁴⁷⁰

¹⁴⁶⁷ “Artırma ve Eksiltme ve İhale Kanunu”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 2723, 10 Mayıs 1934, s. 706.

¹⁴⁶⁸ *TBMMZC*, C. VI, D. 8, B. 80, (3 Eylül 1947), s. 585.

¹⁴⁶⁹ *TBMMZC*, C. VI, D. 8, B. 80, (3 Eylül 1947), s. 585-589.

¹⁴⁷⁰ “Artırma, Eksiltme ve İhale Kanununa Ek Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 6702, 9 Eylül 1947, s. 12882.

f. Kazanç Vergisi'ne Yönelik Düzenlemeler

Kazanç Vergisi, bireylerin ve şirketlerin gelirlerine bağlı olarak ödemekle yükümlü oldukları bir vergi türüdür. Bu verginin kabul edilme sürecine ve önemine çalışmamızın ikinci bölümünde detaylı bir şekilde değinilmiştir. Devletler için önemli bir gelir kaynağı olan bu vergi hakkında 1944¹⁴⁷¹ ve 1948 yıllarında birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Bu bağlamda Maliye Bakanlığı, 1 Kasım 1948 tarihinde “*Kazanç Vergisi Kanunu’na Ek Kanun Eklenmesine Dair Kanun*” tasarısını Meclis’e sunmuştur.¹⁴⁷² Millî Savunma masraflarını karşılamak ve mükellefiyette, teklif adaletsizliğini ortadan kaldırmak gerekçesiyle verilen bu tasarı, 8 Ocak 1949’da Geçici Komisyon tarafından incelenerek raporlanmıştır.¹⁴⁷³ TBMM, 13 Ocak 1949 tarihli oturumunda ilgili kanun tasarını gündeme almıştır. Müzakerelerde sözü alan ilk kişi Giresun Milletvekili İsmail Bey olmuştur. Kanun tasarısının Meclis’e geç gönderilmesi ve hazırlanan raporun yetersiz oluşu, onun eleştirilerinin esas noktasını oluşturuyordu. Kanun tasarısında yer alan maddelerle mükelleflerin, vergi ödeme sistemlerinde değişiklikler yaşayacağını ifade eden İsmail Bey, bu değişikliğin birtakım aksamalara yol açabileceğini de hatırlatmıştır.¹⁴⁷⁴

Kayseri Milletvekili Fikri Bey, İstanbul Milletvekili Salamon Bey ve Denizli Milletvekili Reşat Bey de kanunun yeterince incelenmediğini ve vergilere yenilerini eklemenin halkı zor durumda bırakabileceğini söyleyerek, İsmail Bey’i destekleyen açıklamalarda bulundular.¹⁴⁷⁵

Milletvekilleri, bu kanunun millî savunma masraflarını karşılamak ya da adaletsizliği gidermek amacıyla yapılmadığını, hali hazırdaki bütçe açığını kapatmak endişesiyle hazırlandığını ifade ediyorlardı.¹⁴⁷⁶ İlk oturumda kanun tasarısının genel yapısı hakkında yorum ve eleştiriler yapıldıktan sonra ikinci oturuma geçilmişti.¹⁴⁷⁷

Maliye Bakanı Şevket Bey, ikinci oturumda söz alarak milletvekilleri tarafından yapılan eleştirileri yanıtlamaya çalışmıştı. Bakan; devletin ihtiyaç duyduğu tüm gereksinimlerin bütçe tarafından karşılandığını, oluşan bütçe açıklarının yeni gelir kaynakları ile kapatılma zorunluluğunun ortaya çıktığını belirtmişti. Bu şekilde, oluşabilecek bir enflasyonun da önüne geçilecekti. Şevket Bey, kanun düzenlenirken küçük esnaf, sanat ve ticaret erbabının

¹⁴⁷¹ “Büyük Millet Meclisinde”, *Ulus*, 6 Kânunusani 1944, s. 4.

¹⁴⁷² *TBMMZC*, C. XIII, D. 8, B. 2, (5 Kasım 1948), s. 14.

¹⁴⁷³ *TBMMZC*, C. XV, D. 8, B. 31, (13 Ocak 1949), s. 76-77.

¹⁴⁷⁴ “Kazanç Vergisi Tasarısı Dün Mecliste Görüşüldü”, *Cumhuriyet*, 14 Ocak 1949, s. 1.

¹⁴⁷⁵ “Kazanç Vergisi Tasarısı Komisyonca Geri Alındı”, *Akşam*, 14 Ocak 1949, s. 1,2.

¹⁴⁷⁶ *TBMMZC*, C. XV, D. 8, B. 31, (13 Ocak 1949), s. 82-84.

¹⁴⁷⁷ *TBMMZC*, C. XV, D. 8, B. 31, (13 Ocak 1949), s. 95.

çıkarlarının korunmasına özellikle dikkat ettiklerini ifade ederek, büyük şehir ve küçük şehirlerde yaşayan insanların gelirlerini ayrı ayrı ele aldıklarını da belirtti.¹⁴⁷⁸

Şevket Bey'in açıklamalarının ardından devam eden müzakerelerin yetersiz kaldığını ve kanunun acele bir şekilde tasarlandığını ileri süren Giresun Milletvekili İsmail Bey, tasarının yeniden incelenmesi için komisyona gönderilmesi yönünde Meclis'e bir önerge verdi. Kayseri Milletvekili Fikri Bey ve Denizli Milletvekili Reşat Bey ise Kazanç Vergisi Kanunu'na Ek Kanun tasarısının reddedilmesi yönünde bir teklifte bulundular.¹⁴⁷⁹

Geçici Komisyon Sözcüsü Sait Azmi Bey, İsmail Bey'in önergesine vurgu yapmak adına söz aldı. Maddeler görüşülmeden, kanun tasarısının komisyona gönderilmesinin uygun olmadığı gerekçesiyle İsmail Bey'in önergesi reddedildi. İsmail Bey ile birlikte diğer milletvekillerinin vermiş olduğu teklifler de aynı gerekçeyle reddedilmişti.¹⁴⁸⁰ 31 Ocak 1949 tarihli oturumda “*Kazanç Vergisi Kanununa Ek Kanun*” tasarısı resmî olarak komisyona geri verilmiştir.¹⁴⁸¹

g. Gelir Vergisi Kanunu

Gelir Vergisi Kanunu tasarısı, vergi sisteminde bir yenilik yapmayı hedefliyordu. 1947 yılından itibaren gündemde olan bu tasarısı; yeni vergi mükelleflerinin, muhtelif kaynaklardan elde ettikleri kazançları bir araya getirerek tamamı üzerinden vergi alma esasına dayanıyordu.¹⁴⁸² Bu tasarıyla vergiler üç kategori halinde temin edilecekti. Kanun tasarısıyla şahıslar Gelir Vergisi, şirketler Kurumlar Vergisi ödemekle yükümlüydü.¹⁴⁸³

Vergi sistemimizde reformun başlangıcı sayılan bu kanun tasarısı, 40 kişilik karma bir komisyon tarafından detaylı bir şekilde çalışılmıştı.¹⁴⁸⁴ TBMM, 7 Nisan 1949 tarihli oturumunda “*Gelir Vergisi Kanunu*” tasarısının maddelerini müzakere için gündeme aldı.¹⁴⁸⁵

Kanunun birinci kısmında, gelirin tanımı yapılarak toplanacak verginin kapsamı belirleniyordu. Bu bağlamda ticari kazançlar, serbest meslek kazançları, gayrimenkul gelirleri ve birtakım ücretler Gelir Vergisi'nin unsurlarını oluşturuyordu.¹⁴⁸⁶ İkinci bölüm tam

¹⁴⁷⁸ TBMMZC, C. XV, D. 8, B. 31, (13 Ocak 1949), s. 100-102.

¹⁴⁷⁹ TBMMZC, C. XV, D. 8, B. 31, (13 Ocak 1949), s. 110.

¹⁴⁸⁰ TBMMZC, C. XV, D. 8, B. 31, (13 Ocak 1949), s. 111-112; “Kazanç Vergisi Tasarısı Komisyonca Geri Alındı”, *Akşam*, 14 Ocak 1949, s. 1.

¹⁴⁸¹ TBMMZC, C. XV, D. 8, B. 39, (31 Ocak 1949), s. 303.

¹⁴⁸² BCA, 30-18-1-2, 113-28-5, 24-04-1947.

¹⁴⁸³ “Gelir Vergisi Tasarısı Millet Meclisine Verildi”, *Akşam*, 28 Nisan 1947, s. 1.

¹⁴⁸⁴ “Gelir Vergisini Tetkike Memur Komisyon İşe Başladı”, *Akşam*, 3 Mayıs 1947, s. 2.

¹⁴⁸⁵ *Aydın Tarihi*, S. 185, 1-30 Nisan 1949, s. 17; “Gelir Vergisi Tasarısının Müzakeresi”, *Akşam*, 7 Nisan 1949, s. 1.

¹⁴⁸⁶ “Gelir Vergisi Kanunu”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 7228, 9 Haziran 1949, s. 16281-16297.

mükellefiyet kavramına açıklık getirerek kimlerin bu vergiyi ödemekle yükümlü olduğunu detaylandırıyordu. İkametgâhı Türkiye’de bulunan ve bir takvim yılı içinde Türkiye’de devamlı olarak altı aydan fazla ikametgâh eden kişiler bu vergiyi ödemekle yükümlüydü. Üçüncü bölüm dar mükellefiyet kavramı adı altında bazı mükellefler için sınırlar çiziyordu. Buna göre Türkiye’ye yerleşmeyenler, sadece Türkiye’de elde ettikleri kazanç ve gelirler üzerinden vergilendirilecekti.¹⁴⁸⁷

İkinci bölümün müzakereleri devam ederken, kanunun yedinci maddesi üzerinde uzun tartışmalar yaşandı. Yedinci maddeye göre; Türkiye’de daimi temsilcilikleri bulunan ve ikamet ettiği bölgede ihracat yapan yabancı firmalar, bu işten doğan kazançlarını Türkiye’de elde etmiş sayılmıyordu. Kanun, bu kişileri de vergiden muaf tutuyordu.¹⁴⁸⁸ Manisa Milletvekili Yunus Muammer Bey ve Feyzullah Bey, Eskişehir Milletvekili Ahmet Bey yedinci maddeye karşı çıkan milletvekilleri idi. Bu milletvekillerine göre; yedinci madde kabul edilirse Türk sermayesi ve işadamları, yabancı sermaye karşısında gücünü kaybedecekti. Kapitülasyonlar döneminde yaşanan ekonomik istikrarsızlıklar yeniden başlayacak ve bu ekonomik külfet ilerleyen dönemlerde Türk halkını yıpratıyordu.¹⁴⁸⁹

Giresun Milletvekili İsmail Bey ve Manisa Milletvekili Kamil Bey ise yedinci maddenin kabulünü isteyen grupta yer alıyordu. Onlara göre yedinci maddenin hükmü, memleketin yüksek ekonomik menfaatleri göz önünde tutularak hazırlanmıştı. Bu maddeyi kapitülasyonlar ile benzetmek ise yersiz bir eleştiriydi. Özellikle İsmail Bey, bu maddenin çok yerinde olduğunu belirterek komisyona bu konuda teşekkür de etti. Ona göre, Türkiye’de yaşamayan, hiç satış yapmadan yalnızca ürün tedarik etmek için ülkeye gelip giden kişilerden vergi almak yanlış anlaşılmaya yol açabilirdi.¹⁴⁹⁰

Kanun tasarısının ikinci kısmı vergi muafiyeti ile istisnai durumları kapsıyordu. Kendi işinde aktif olarak çalışan ve iş yerinin senelik kira bedeli 720 lirayı aşmayan esnaflar, bu vergiden muaftı. Yine küçük sanat, nakliyat ve inşaat işlerinde çalışanlar da bu vergiden muaftı.¹⁴⁹¹

Meclis, 8 Nisan 1949 tarihli oturumda kanunu görüşmeye devam etmişti.¹⁴⁹² Gelir Vergisi Kanunu’nun üçüncü bölümü, vergiden muaf olunan diğer durumları belirliyordu. Türkiye’de bulunan diplomatlar ve Türkiye’de resmî bir görev için atanan memurlar bu

¹⁴⁸⁷ TBMMZC, C. XVIII, D. 8, B. 66, (7 Nisan 1949), s. 145-146.

¹⁴⁸⁸ TBMMZC, C. XVIII, D. 8, B. 66, (7 Nisan 1949), s. 148; “Gelir Vergisi Tasarısının Müzakeresi”, *Akşam*, 7 Nisan 1949, s. 2.

¹⁴⁸⁹ TBMMZC, C. XVIII, D. 8, B. 66, (7 Nisan 1949), s. 148-152.

¹⁴⁹⁰ TBMMZC, C. XVIII, D. 8, B. 66, (7 Nisan 1949), s. 153-158.

¹⁴⁹¹ TBMMZC, C. XVIII, D. 8, B. 66, (7 Nisan 1949), s. 171-173.

¹⁴⁹² “Mecliste Gelir Vergisinin Müzakeresinde Bir Hadise”, *Akşam*, 8 Nisan 1949, s. 1.

vergiden muaftı. Türkiye’de bulunan göçmen ve mülteciler de vergiden muaf tutulan bir diğer gruptu.¹⁴⁹³ Tasarının dördüncü bölümü sermaye gelirlerinde yaşanan muafiyetleri kapsıyordu. Buna göre gayrimenkullerin kiralanmasından elde edilen ve bir takvim yılında toplamı 2.500 lirayı aşmayan kiralarla, bir takvim yılı içinde toplamı 10.000 lirayı aşmayan kiraların 2.500 lirası gelir vergisinden muaftı.¹⁴⁹⁴

“Gelir Vergisi Kanunu” müzakereleri sırasında, esnaf kavramının farklı şekillerde tanımlanması tartışma konusu olmuştu. Giresun Milletvekili İsmail Bey başta olmak üzere bazı milletvekilleri esnafın; Ticaret Kanunu’nda farklı, Odalar Kanunu’nda farklı ve Gelir Vergisi Kanunu’nda farklı tanımlanmasını eleştiriyordu.¹⁴⁹⁵ Kanunun beşinci bölümü istisnai durumları daha net bir şekilde ele alıyordu. Emekli, dul ve yetim aylığı alan kişilerle herhangi bir şekilde malul olanlar bu vergiden muaftı. Ayrıca bilfiil çalışan tarım işçileri, madenciler ve özel hizmetlerde çalışan ve tazminat almaya hak kazanan kişiler de vergiden muaf tutulan bir diğer gruptu. Kanun tasarısının altıncı bölümü, vergi indirimini uygulanacağı durumları belirliyordu. Medeni hal ve çocuk sayısına göre çeşitli indirimler yapılacağı kanunun bu bölümünde vaat ediliyordu.¹⁴⁹⁶

“Gelir Vergisi Kanunu” tasarısının üçüncü kısmı, Meclis’in 14 Nisan 1949 tarihli oturumunda müzakere edilmişti. Gelir unsurları tespitinin ve ticari kazanç durumlarının belirlendiği bu kısımda, kırk birinci madde tartışma konusu olmuştu.¹⁴⁹⁷ İlgili maddeye göre; ticari kazancın elde edilmesi için yapılan genel giderler belgelendiği takdirde, iş yerinde meydana gelen kazalar için ödenen tazminatlarda da indirimler uygulanacaktı.¹⁴⁹⁸

Giresun Milletvekili İsmail Bey, herhangi bir tüccarın uğradığı zarar ya da tahsil edemediği bir alacağı için mahkemeye gidip evrak almasının zorunlu olmasını eleştiriyordu. Ona göre bu durum, hali hazırda maddi zarara uğramış tüccarı manevi olarak da yıpratılabirdi. Kanunun kırk birinci maddesi hazırlanırken, tüccarın bu zor durumu göz önünde tutulmamıştı. İsmail Bey bu nedenle ilgili maddeye yönelik endişesini Meclis’te gündeme getirmek istiyordu. İsmail Bey’in eleştirilerine karşılık Geçici Komisyon Başkanı Münir Bey söz aldı. Kanunların doğru uygulanabilmesi için zararların da doğru tespit edilmesi gerektiğini belirterek, evrakların bu konuda kanunlara yardımcı olacağının altını çizdi.¹⁴⁹⁹

¹⁴⁹³ TBMMZC, C. XVIII, D. 8, B. 67, (8 Nisan 1949), s. 209-210.

¹⁴⁹⁴ TBMMZC, C. XVIII, D. 8, B. 67, (8 Nisan 1949), s. 222.

¹⁴⁹⁵ “Gelir Vergisi Kanun Tasarısı Dün 24. Maddeye Kadar Kabul Edildi”, *Ulus*, 9 Nisan 1949, s. 1.

¹⁴⁹⁶ “Gelir Vergisi Kanunu”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 7228, 9 Haziran 1949, s. 16281-16297.

¹⁴⁹⁷ TBMMZC, C. XVIII, D. 8, B. 77, (14 Nisan 1949), s. 350.

¹⁴⁹⁸ “Gelir Vergisi Kanunu”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 7228, 9 Haziran 1949, s. 16281-16297.

¹⁴⁹⁹ TBMMZC, C. XVIII, D. 8, B. 77, (14 Nisan 1949), s. 352-353.

Kanunun ikinci bölümü ücretin tanımını yaparak sınırlarını çizerken,¹⁵⁰⁰ üçüncü bölüm serbest meslek kazançlarının tanımını yaparak bu kazançların nasıl tespit edileceğini belirliyordu. Dördüncü bölüm gayrimenkul sermayenin neler olduğunu ve bu gelirlerin belirleneceği yöntemleri açıklarken, beşinci bölümde menkul sermaye için aynı yöntemlerin kullanılacağı yer alıyordu. Tasarının altıncı bölümü gelir olarak tanımlanan diğer kazançların neler olduğuna yer veriyordu. Buna göre özel okul ve hastanelerden elde edilen kazançlar, gayrimenkul ve menkul kıymetlerin satışından elde edilen kazançlar gelir olarak kabul edilip, vergiye tabi tutuluyordu.¹⁵⁰¹ Kanunun dördüncü kısmı ve alt başlıkları, verginin tarhi konusunu belirliyordu. Mükellef ve sorumlunun onayı olmadıkça, vergilerde eksiltme yapılamayacağı konusu bu bölümde detaylı bir şekilde açıklanıyordu.¹⁵⁰²

Kanun tasarısının birinci müzakeresi tamamlanmış¹⁵⁰³ ve 4 Mayıs 1949 tarihli Meclis oturumunda kabul edilmiştir.¹⁵⁰⁴ Kanun tasarısının tümü ise 9 Haziran 1949 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹⁵⁰⁵

h. İşletme ve Gezginci İşler Vergisi

TBMM, Gelir Vergisi’nden muaf bulunan esnafların vergilendirilmesi amacıyla bir çalışma yapmayı hedefliyordu. “*İşletme ve Gezginci İşler Vergisi*” olarak planlanan bu çalışma, sabit bir iş yeri olmayan esnafların, gündelik kazanç üzerinden vergilendirilmesini temel alıyordu.¹⁵⁰⁶ Bu gerekçelerle hazırlanan tasarı, 21 Nisan 1949 tarihli Meclis oturumunda gündeme alındı. Geçici Komisyon’un hazırlamış olduğu rapor da aynı gün müzakere edildi.¹⁵⁰⁷ Bolu Milletvekili İhsan Bey, hali hazırda kullanılan İşletme ve Gezginci İşler Vergisi’ne ait kanun tasarısının, eski sisteme ait olduğunu ve bu sebeple eksiklikler taşıdığını belirtti. Eski kanunla birlikte, bir kasabada oturan manifaturacı ile bir manav ya da bir bakkalın aynı matrah üzerinden vergiyle mükellef tutulduğunu, bu konuda halk arasında şikâyetlerin başladığını dile getirdi. Kanun tasarısının giriş kısmı, vergiyle mükellef olanları kapsıyordu. Buna göre; sabit bir iş yeri olan ya da gezici olarak esnafılık yapan kişiler bu vergiye tabi olacaktı. Kanunun birinci bölümü ile sabit bir iş yerinde çalışanlar Esnaf Vergisi’ne göre değerlendirilecekti. Buna

¹⁵⁰⁰ TBMMZC, C. XVIII, D. 8, B. 77, (14 Nisan 1949), s. 365.

¹⁵⁰¹ TBMMZC, C. XVIII, D. 8, B. 77, (14 Nisan 1949), s. 385, 389.

¹⁵⁰² TBMMZC, C. XVIII, D. 8, B. 77, (14 Nisan 1949), s. 395-396.

¹⁵⁰³ “Gelir Vergisi Tasarısı Üzerinde Görüşmeler”, *Ulus*, 16 Nisan 1949, s. 1.

¹⁵⁰⁴ TBMMZC, C. XIX, D. 8, B. 80, (4 Mayıs 1949), s. 102-103.

¹⁵⁰⁵ “Gelir Vergisi Kanunu”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 7228, 9 Haziran 1949, s. 16281-16297.

¹⁵⁰⁶ *BCA*, 30-18-1-2, 113-28-4, 24-04-1947.

¹⁵⁰⁷ *Ayın Tarihi*, S. 185, 21 Nisan 1949, s. 79.

karşın panayır ve sergilerde çalışanlar, İskân Kanunu ile yerleştirilen göçmenler ise bu vergiden muaf tutuluyordu.¹⁵⁰⁸

Birinci bölümde iş yeri kirasının, işletme sahiplerinin faaliyet süresine göre hesaplanacağı yer alıyordu. Niğde Milletvekili Vehbi Bey, mal sahibi ve kiracı haklarının karşılıklı korunması adına, alınacak gerçek kira bedellerinin sözleşmede detaylı bir şekilde yer alması gerektiğine dikkat çekti. Geçici Komisyon Başkanı Münir Bey, mükelleften istenilen sözleşmenin, gerçek kira bedelinin yazılı olduğu sözleşme olduğunu, kiranın ifade edilenden fazla toplanması halinde ceza hükümlerinin uygulanacağını belirtiyordu.¹⁵⁰⁹

Giresun Milletvekili İsmail Bey, kira sözleşmesi yapmanın zorunlu olmadığını ancak bu sözleşmelerin, çoğu zaman kiracıların menfaatine olduğunu ifade etti. Kendisi, bu konuda Meclis'e "*Vergiye matrah olacak kira, mükellef tarafından şifahi veya vesika ile beyan olunur. Ancak bu matrah gayrisafi irattan aşağı olamaz*" şeklinde bir teklif vererek, maddenin güncellemesini önerdi. Ancak, bu teklif uygulanabilir olmadığı gerekçesiyle kabul edilmedi.¹⁵¹⁰

Kanun tasarısının ikinci bölümü, Gezici Esnaf Vergisi konusunu kapsıyordu. Buna göre, sabit bir iş yeri olmayan esnaflar bu vergi hükmüne bağlanıyordu. Ayrıca Türkiye’de gezici olarak faaliyette bulunan esnaflar da vergiyle mükellefti. On sekiz yaşını doldurmayanlar, altmış yaşını dolduranlar ve bedeni engeli bulunanlar bu vergiden muaf tutuluyordu.¹⁵¹¹

Kanun tasarısının müzakereleri 29 Nisan 1949 tarihli oturumda devam etmişti. Bu oturumda vergi oranı ve tarhı, vergi karnesi, vergi ödeme yöntemleri ele alındı.¹⁵¹² "*Esnaf Vergisi Kanunu*" tasarısı, 3 Haziran 1949’da ikinci kere müzakere edildikten sonra kabul edilmiştir. Kanun, 10 Haziran 1949 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanmış ve yürürlüğe girmiştir.¹⁵¹³

i. Atatürk’ün Kız Kardeşi Makbule Atadan’a Aylık Bağlanması

Maliye Vekâleti, 19 Ocak 1948 tarihinde "*Atatürk’ün Kız Kardeşi Makbule Hanım’a Vatani Hizmetleri Karşılığında Aylık Bağlanmasına Dair Kanun*" tasarısını Bakanlar Kurulu’na sunmuştu. Son zamanlarda ülkede ekonomik sıkıntılar yaşandığı, bu sıkıntıların Makbule Hanım’ı zor bir duruma düşürdüğü ve kendisinin sağlık ihtiyaçlarını karşılayamadığı kanun

¹⁵⁰⁸ TBMMZC, C. XVIII, D. 8, B. 74, (21 Nisan 1949), s. 567-568.

¹⁵⁰⁹ TBMMZC, C. XVIII, D. 8, B. 74, (21 Nisan 1949), s. 572-574.

¹⁵¹⁰ TBMMZC, C. XVIII, D. 8, B. 74, (21 Nisan 1949), s. 576-578.

¹⁵¹¹ TBMMZC, C. XVIII, D. 8, B. 74, (21 Nisan 1949), s. 585.

¹⁵¹² TBMMZC, C. XVIII, D. 8, B. 78, (29 Nisan 1949), s. 754-755.

¹⁵¹³ "Esnaf Vergisi Kanunu", *T.C. Resmî Gazete*, S. 7229, 10 Haziran 1949, s. 16307-16309.

gerekçesi olarak belirtiliyordu. Tasarı, 12 Şubat 1948’de Bütçe Komisyonu tarafından incelenmek üzere gündeme alındı.¹⁵¹⁴

Bütçe Encümeni tarafından yapılan araştırma ve raporlamalar sonucunda TBMM, 16 Şubat 1948 tarihinde “*Atatürk’ün Kız Kardeşi Makbule Atadan’a Vatani Hizmet Tertibinden Aylık Bağlanması Hakkındaki Kanun*” tasarısını müzakere etti.¹⁵¹⁵ Maliye Vekâleti tarafından hazırlanan ve Meclis’e sunulan bu tasarı, milletvekilleri arasında detaylı bir şekilde görüşüldü.¹⁵¹⁶

Kanun maddeleri müzakere edilmeden önce milletvekilleri tasarımı genel olarak ele aldı. Kütahya Milletvekili Ahmet Bey, Diyarbakır Milletvekili İhsan Hamid Bey ve Seyhan Milletvekili Sinan Bey, mevcut ekonomik durumu öne sürerek Makbule Hanım’a 1.000 lira aylık verilmesinin doğru olmayacağını savundular.¹⁵¹⁷

Mustafa Kemal Atatürk’ün, Türk milleti adına yaptığı çalışma ve fedakârlıkların öneminden bahseden vekiller, onun hatıralarına verilen değerin farkında olduklarını ifade ettiler. Gaziantep Milletvekili Cemil Said Bey ise, Makbule Hanım’a aylık bağlanması konusunda diğer milletvekillerinden farklı düşünüyordu. Cemil Said Bey insanların ağır vergi yükü altında ezildiğini, bin liralık gibi bir bütçeyle mevcut hayat standartlarını korumanın zor olduğunu dile getirdi. Atatürk’ün mal varlığını bu ülkeye bırakmada tereddüt etmediğini hatırlattı. Mustafa Kemal Atatürk, mirasını bu memlekete bırakmasaydı zaten tüm gelir Makbule Hanım’a bırakılacaktı. Meclis tarafından bağlanacak aylığın Makbule Hanım’ın şahsına değil millî kahraman, kimsesiz kalmış bir kadının bakım ve tedavi parası olacağını da sözlerine ekledi. Bütçe Komisyonu Sözcüsü Muammer Bey bu görüşü destekliyordu. Atatürk, vasiyetinde kız kardeşi Makbule Hanım’a 1.000 lira tahsis etmişti. İlgili kanunun kabul edilmesi durumunda bu miktara 850 lira daha eklenecekti. Muammer Bey, Makbule Hanım’a daha önce bırakılan 1.000 lira ile 1948 yılının 1.000 lirasının aynı değerde olmadığını vurguluyordu. Kendisi, Makbule Hanım’ın sağlık ihtiyaçlarını karşılayabilmesi gerekçesiyle kanun teklifini Meclis’e yeniden sunmak istedi.¹⁵¹⁸ Onun açıklamalarının ardından kanun maddeleri müzakere edildi.

¹⁵¹⁴ TBMMZC, C. X, D. 8, B. 43, (16 Şubat 1948), B. 43’ek, S. Sayısı: 96, s. 1-2.

¹⁵¹⁵ “Bugünkü Meclis”, *Ulus*, 16 Şubat 1948, s. 2.

¹⁵¹⁶ TBMMZC, C. X, D. 8, B. 43, (16 Şubat 1948), s. 156.

¹⁵¹⁷ “Maaş Tahsisi Tasarısı Dün Görüşüldü”, *Akşam*, 17 Şubat 1948, s. 2; “Atatürk’ün Kız Kardeşine Aylık”, *Ulus*, 17 Şubat 1948, s. 1.

¹⁵¹⁸ TBMMZC, C. X, D. 8, B. 43, (16 Şubat 1948), s. 157-159.

Kanun tasarısının birinci maddesi, Makbule Hanım'a hayatta olduğu süre boyunca 1.000 lira aylık bağlandığını belirtiyordu. Giresun Milletvekili Ahmet Bey, bu maddeye bir ekleme yapmak istedi. O, Makbule Hanım'ın evlendiği takdirde kendisine bağlanan paranın kesilmesi yönünde bir teklifte bulundu. Ahmet Bey'in birinci maddeye eklenmesini istediği bu teklif, gerekçe gösterilmeksizin Meclis tarafından reddedildi. Tasarının ikinci maddesi, ilgili kanunun yayım tarihinden itibaren yürürlüğe girdiğini belirtirken, üçüncü madde kanunun yürütülmesi görevini Maliye Vekâleti'ne veriyordu.¹⁵¹⁹

“Atatürk'ün kız kardeşi Makbule Atadan'a Vatani Hizmet Tertibinden Aylık Bağlanması Hakkındaki Kanun” için toplamda 197 oy kullanılmıştır. 173 kişi ilgili kanunu kabul ederken 20 kişi ret oyu vermiştir. Dört kişi ise çekimser kalmayı tercih etmiştir.¹⁵²⁰ Nihayetinde tasarı, 18 Şubat 1948'de Meclis tarafından kabul edilmiştir. 5186 sayılı kanun, 24 Şubat 1948 tarihli Resmî Gazete 'de yayımlanmış ve yürürlüğe girmiştir.¹⁵²¹

j. İhtiyarlık Sigortası Kanunu

Türkiye Cumhuriyeti, savaş yıllarının ardından ekonomi politikalarını geliştirme sürecine girmişti. Bu alanlardaki faaliyetlere bağlı olarak sosyal yardım konusu daima gündeme geliyordu. Özellikle yaşlılık çağına gelen sigortalı kişilerin geleceği güvence altına alınmak isteniyordu.¹⁵²²

*“İhtiyarlık Sigortası Kanunu”*¹⁵²³ çalışmasının ana hükümleri ilk dört maddeyle şekilleniyordu. Buna göre; İş Kanunu'nun uygulandığı yerlerde çalışanların, emeklilikleri durumunda bağlanacak maaş ve kendilerine yapılacak ödemelerde *“İhtiyarlık Sigortası Kanunu”* hükümleri uygulanacaktı. Yılın belirli dönemlerinde çalışanlar, hali hazırda emeklilik sandığından faydalanan kişiler bu kanun hükümlerinin dışında tutuluyordu. Kanunun, birinci bölümünde yer alan beşinci maddeyle ihtiyarlık aylığından faydalanan koşulları belirleniyordu. Altmış yaşını dolduran, en az yirmi beş yıl süre ile çalışmış olan, ortalama 200 günlük prime sahip kişiler bu aylıktan yararlanma hakkına sahip olacaktı.¹⁵²⁴

¹⁵¹⁹ TBMMZC, C. X, D. 8, B. 43, (16 Şubat 1948), s. 160.

¹⁵²⁰ “Bayan Makbule'ye Maaş Tahsisi Kabul Edildi”, *Akşam*, 19 Şubat 1948, s. 2.

¹⁵²¹ “Atatürk'ün Kız Kardeşi Makbule Atadan'a Vatani Hizmet Tertibinden Aylık Bağlanması Hakkında Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 6840, 24 Şubat 1948, s. 13665.

¹⁵²² Şükrü Soykan, “Türkiye'de Sosyal Sigortaların Kuruluşu ve Gelişmesi”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, S. 15, Yıl 1964, s. 79 - 80.

¹⁵²³ BCA, 30-18-1-2, 118-83-8, 20-12-1948.

¹⁵²⁴ TBMMZC, C. XX, D. 8, B. 98, (1 Haziran 1949), s. 65 - 66; “İhtiyarlık Sigortası”, *Akşam*, 2 Haziran 1949, s. 2.

TBMM, 2 Haziran 1949 tarihli oturumunda tasarının müzakeresine devam etti ve bu tasarının altıncı maddesini gündeme aldı.¹⁵²⁵ Kanun tasarısının altıncı maddesi, ağır ve yıpratıcı işlerde çalışan kişilerin yıpranma payı ile ilgiliydi. Altıncı maddeye göre, ağır ve yıpratıcı işlerde çalışan kişilerin yıpranma payı hizmet sürelerine eklenecekti. Gerekli eklemeler yapıldıktan sonra artan süre ise yaş haddinden indirilecekti. İşçilerin yararlanacağı yıpranma payı Çalışma Bakanlığı tarafından belirlenecekti.¹⁵²⁶

Kanunun yedinci maddesi, ihtiyarlık aylıklarının belirlenmesiyle ilgiliydi. Kanuna göre; ihtiyarlık sigortası aylığının yıllık tutarı, sigortalıların kendileri ve işverenleri tarafından ödenen primler toplamının %20'si kadardı. İhtiyarlık aylıklarının yıllık tutarı 400 liradan az olmamalıydı. Kanun maddesi okunduktan sonra Giresun Milletvekili İsmail Bey, Zonguldak Milletvekili Sabri Bey ve Eskişehir Milletvekili Kemal Bey 400 liranın, yeterli bir miktar olmadığını belirttiler. Özellikle İsmail Bey, alınan ve verilen miktarlar arasında bir denge olması gerektiğini ifade etti.¹⁵²⁷

Çalışma Komisyonu sözcüsü Hulusi Bey, ücretler hesaplanırken biri saat, diğeri gündelik olmak üzere iki esas üzerinde durulduğunu belirtti. Saatlik ücretin 23 kuruştan başladığını, gündelik ücretin 120 kuruştan hesaplandığını, o dönem için yapılacak en iyi uygulamanın bu olduğunu ifade etti. Hulusi Bey'in açıklamalarının ardından yedinci madde esas şekliyle kabul edildi. Tasarının sekizinci maddesi, hak sahiplerine yapılacak ödeme şeklini belirliyordu. Buna göre ödemeler, kanunda belirlenen tarihlerde ve toptan ödeme şeklinde gerçekleşecekti.¹⁵²⁸

Kanun çalışmasının dokuzuncu maddesi, kendi sigorta primlerini ödeyenlere dair hükümler içeriyordu. Evlilik dolayısıyla işinden ayrılmak isteyen kadın işçi ve hizmetlilerin, 60 yaşından sonra sigortalı bir işe giren ve 25 yıllık süreyi dolduramayan işçi ve hizmetlilerin talepleri üzerine ödenen primleri kendilerine geri verilecekti. Sigortalı kişilerin, bu kanundan yararlanabilmesi için en az beş yıl sigortalı bulunmaları ve ortalama olarak, en az 200 gün ihtiyarlık sigortası primi ödemiş olmaları şart koşuluyordu. Yine dokuzuncu madde gereği; işinden ayrılan bir kişi yeniden sigortalı bir işe girmek isterse, kendisine verilen primleri kuruma iade ettiği takdirde bu kanundan yararlanabilecekti. Evlilik dolayısıyla işten ayrılan ve kendisine toptan ödeme yapılan kadınlar için de aynı durum geçerliydi. Bu kişiler için 200 günlük prim ödeme şartı aranmayacaktı. Tasarının onuncu maddesi ile hiçbir işte çalışamayacak

¹⁵²⁵ *Ayın Tarihi*, S. 187, 2 Haziran 1949, s. 1; *TBMMZC*, C. XX, D. 8, B. 99, (2 Haziran 1949), s. 74.

¹⁵²⁶ *TBMMZC*, C. XX, D. 8, B. 99, (2 Haziran 1949), s. 75.

¹⁵²⁷ *TBMMZC*, C. XX, D. 8, B. 99, (2 Haziran 1949), s. 78-79.

¹⁵²⁸ *TBMMZC*, C. XX, D. 8, B. 99, (2 Haziran 1949), s. 81-82.

durumda oldukları anlaşılanların, daimî iş göremez kişilerin işe başladığı tarihe kadar; vefat eden kişilerin de ölüm tarihlerine kadar ödenmiş bulunan primler toplamının sigortalıya veya hak sahiplerine ödeneceği ele alınıyordu. Burada önemli olan nokta, her yıl için ortalama 200 günlük prim ödeme yapılacağı olmasıydı.¹⁵²⁹

Sigortalı kişilerin hayatını kaybetmesi sonucunda uygulanacak yöntemin belirlendiği on birinci maddeyle sigortalının ölümü halinde toptan ödenecek miktarın yarısı, hayatta kalan eşine verilecekti. Vefat eden kişinin 18 yaşını doldurmamış çocuklarından her birine de, toptan ödenecek miktarın dörtte biri verilecekti. Sigortalının ölümünden sonra doğan çocuğu ile ölümünden önce evlât edinilmiş veya nesebi düzeltilmiş yahut babalığı hükme bağlanmış çocukları da toptan ödemededen faydalanacaktı. Sigortalının ölümüyle hem annesiz hem de babasız kalan çocuklarından her birine, toptan ödenecek miktarın %30'u verilecekti. Ayrıca hak sahiplerine ödenecek miktarlar toplamının, toptan ödeme miktarını aşmaması da gerekiyordu. On birinci maddeye göre, bu miktarın aşılması için gerekirse hak sahiplerine ödenecek miktarda indirim yapılacaktı. Hayatını kaybeden kişinin çalışamaz durumdaki sakat çocukları, yaşları ne olursa olsun 18 yaşını doldurmamış çocukları gibi toplu ödemededen faydalanacaktı. Kanun çalışmasının on ikinci maddesi, bir kişinin hangi hallerde sigortalı bir işte çalışmayacağını kapsıyordu. Kanuna göre bu durum, Çalışma ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın birlikte hazırlayacakları bir tüzükle belirlenecekti. On üçüncü madde; iş göremezlik raporunun resmî bir hastane veya sağlık kuruluşu tarafından alınması gerektiğine dikkat çekerken, yol ücretlerinin kurum tarafından ödeneceği ayrıca ifade ediliyordu. Tasarının on dördüncü maddesi, elli yaşını dolduranların vefatı durumunda eşine bağlanacak aylığın, sigortalının ölümünden üç yıl sonra kesileceğini ve yeniden evlenmemek şartı ile elli yaşını doldurduktan sonra kendisine ödeneceğini vadediyordu. On beşinci maddede ihtiyarlık aylığı almaya hak kazanan kadın işçinin de bu kanun hükmünden yararlanacağı yer alıyordu.¹⁵³⁰

On altıncı madde, sigortalı kişinin vefat etmesi halinde cenaze masraflarının karşılığı olarak ailesine 50 lira ödeneceğini belirtiyordu. On yedinci madde herhangi bir sebeple silahaltına alınan sigortalıyı, askerlik hizmet süresini göz önünde tutarak 200 günlük prim süresi zorunluluğundan muaf tutuyordu. İlgili kanunun on sekizinci maddesinde; hak kazanılan aylıkların birleşmesi halinde, sigortalıya bu aylıklardan fazla olanının tamamının ödeneceği yer alırken, eksik olan aylığın da yarısının ödeneceği belirtiliyordu. Tasarının on dokuzuncu maddesi on sekiz yaşını doldurmamış işçilerle ilgiliydi. Maddeye göre, on sekiz yaşını

¹⁵²⁹ TBMMZC, C. XX, D. 8, B. 99, (2 Haziran 1949), s. 82.

¹⁵³⁰ TBMMZC, C. XX, D. 8, B. 99, (2 Haziran 1949), s. 82-85.

doldurmadan önce ödenen primler İhtiyarlık Sigortası kapsamında değerlendirilecekti.¹⁵³¹ “İhtiyarlık Sigortası Kanunu” 2 Haziran 1949’da kabul edilmiştir.¹⁵³² 8 Haziran 1949 tarihli Resmî Gazete’de, 7227 sayılı kanun numarasıyla yayımlanmış ve yürürlüğe girmiştir.¹⁵³³

k. Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı Bütçesine Dair Tespitler

TBMM 22 Mart 1950 tarihli oturumunda Bütçe Kanunu tasarısı kapsamında Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı’na ait bütçe çalışmalarını gündeme almıştı. Bütçe planlamaları öncesinde Türkiye’deki ticaret bölgeleri ve bu bölgelerin ekonomik faaliyetleri üzerine değerlendirilmeler yapılmıştı. Karadeniz Bölgesi’ni temsil eden milletvekillerinin özellikle de Giresun Milletvekillerinin bu toplantıda üzerinde önemle durduğu konu bölge halkının fındık ticaretine yönelik faaliyetleri olmuştu.

Toplantının açılış konuşmasında sözü ilk alanlardan Zonguldak Milletvekili Ali Rıza Bey; Trabzon ve Giresun Bölgesi’ndeki fındık kooperatiflerinin kurulma amacını hatırlatarak, bu kooperatiflerin büyük bir ekonomik zorluk yaşadığını belirtmişti. Mevcut kooperatifler hem devleti hem de üreticiyi desteklemek amacıyla kurulmuştu. Hükûmet, kooperatifler aracılığıyla fındık üretimindeki verimi artırmak istemişti. Fındık üreticileri ise kooperatifler sayesinde ürünleri için kredi alabilmeyi hedeflemişti. Nihayetinde kooperatiflere verilen ticaret yetkisiyle, fındığın değerinin düşmesi de engellenmiş olacaktı.¹⁵³⁴ Ancak Ali Rıza Bey’e göre, bu kooperatifler köylünün haklarını koruyamamıştır. Zira fındık üreticilerinin ürünleri günlerce depoda bekletilmiş ve fındıklar istenilen fiyattan ihraç edilememiştir. Buna bağlı olarak 1946 yılından itibaren fındık üretiminde yaşanan durgunluk, dış ticaret hacmini olumsuz yönde etkilemiştir.¹⁵³⁵

Giresun Milletvekili İsmail Bey, fındık üretimindeki bu durgunluğun sebebini İkinci Dünya Savaşı’na bağlamıştı. Ona göre; savaşın dünya genelinde ortaya çıkardığı olumsuz etkiler Türkiye Cumhuriyeti’nde ihracatın azalmasına ithalatın da artmasına neden olmuştu. Bu oturumda iktidar partisi olan CHP, mevcut ekonomi politikaları yüzünden eleştirilmişti. İsmail Bey de yaptığı konuşmalarla bu durumun parti faaliyetleri dışında değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştu. Ona göre devletçilik politikasında bazı eksiklikler olsa da uygulanabilecek en iyi yöntem buydu.¹⁵³⁶

¹⁵³¹ TBMMZC, C. XX, D. 8, B. 99, (2 Haziran 1949), s. 85-86.

¹⁵³² “İhtiyarlık Sigortası Tasarısı Kabul Edildi”, *Son Posta*, 3 Haziran 1949, s. 1.

¹⁵³³ “İhtiyarlık Sigortası Kanunu”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 7227, 8 Haziran 1949, s. 16273-16276.

¹⁵³⁴ Sarısan, *Cumhuriyet’in İlk Yıllarında...*, s. 107.

¹⁵³⁵ TBMMZC, C. XXIV, D. 8, B. 53, (22 Şubat 1950), s. 997.

¹⁵³⁶ TBMMZC, C. XXIV, D. 8, B. 53, (22 Şubat 1950), s. 1014-15.

Fındık ticareti hakkında söz alan bir diğer Giresun Milletvekili Galip Kenan Bey olmuştu. Fındık kooperatiflerindeki özensiz işleyiş onun eleştirilerinin odak noktasını oluşturmuştu. Galip Kenan Bey'e göre kooperatiflerin bu durumu, köylüde bir güvensizlik yaratmıştı. Milletvekilinin eleştirdiği ikinci şey ise fındık fiyatlarındaki düşüştü. Fındık fiyatlarındaki bu düşüş, üreticileri yaklaşık 8.000.000 zarara uğratmıştı. Galip Kenan Bey; bu fiyatların belirlenmemesinden kooperatifleri sorumlu tutarak, onların üzerlerine düşen yükümlülüğü almaktan kaçındıklarını belirtmişti.¹⁵³⁷

Ekonomi ve Ticaret Bakanı Vedat Bey, Karadeniz Bölgesi'ndeki kooperatiflerin işleyişinde belirli hatalar yapılırsa da mevcut ekonomik koşullar içerisinde başka bir yöntem olmadığını ifade etmiştir. Bu sistemin yalnızca Türkiye'de değil tüm dünyada uygulandığı vurgulayarak kooperatiflere karşı yapılan eleştirilere açıklık getirmiştir. Serbest ticaret söylemlerinin aksine devletçilik politikasının mevcut sistem içerisinde devam edeceğini de ayrıca belirtmiştir.¹⁵³⁸

1950 yılı bütçelerinin görüşüldüğü bu toplantıda Giresun Bölgesi'ni temsil eden milletvekilleri fındık üretimi ve satışı noktasında halkın beklentilerini Meclis'e aktararak, yöre halkının sorunlarına çözüm bulmaya çalışmışlardır.

Değerlendirme

Giresun Milletvekillerinin VI, VII ve VIII. Yasama Dönemleri'nde ekonomik ve sosyal alana yönelik faaliyetleri incelendiğinde çekimser bir politika izledikleri görülmüştür. Bu dönemde öncelikli olarak çiftçilere dair birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Var olan çiftçi topraklarının korunması ve toprağı olmayan çiftçilerin topraklandırılması bu yasama dönemlerinde yapılan çalışmaların temel hedefi olmuştur.

Cumhuriyet kadrosu, ülke ekonomisinin tarıma bağlı olduğuna inanıyordu. Dolayısıyla yurt topraklarının işletilmesi için modern tarım yöntemleri kullanılmalıydı. Ancak bu şekilde sürekli ve verimli bir tarım politikası takip edilebilirdi. Giresun Milletvekilleri, tarım politikalarına dair çalışmalarda Meclis çalışmalarına katkı sağlamaya çalışmışlardır.

Vergi sistemlerinde reformlar yaparak gelir adaletsizliğini ortadan kaldırmak ilgili yasama dönemlerinde hedeflenen bir diğer çalışma olmuştur. İşletmelerin ve esnafların sorumlu olduğu vergiler bu dönemde yeniden düzenlenmiştir.

¹⁵³⁷ TBMMZC, C. XXIV, D. 8, B. 53, (22 Şubat 1950), s. 1028-1029.

¹⁵³⁸ TBMMZC, C. XXIV, D. 8, B. 53, (22 Şubat 1950), s. 1050.

1939-1950 yıllarında Giresun Milletvekillerinin parlamento faaliyetleri incelendiğinde Eşref Bey, Fikret Bey, İsmail Bey ve Necmi Bey'in öne çıktığı görülmüştür. Özellikle İktisat Encümeni olarak da Meclis'te bulunan İsmail Bey, bu dönem yapılan çalışmalara en çok katkı sağlayan isim olmuştur. Vergilerdeki adaletsizliği sık sık dile getiren milletvekili, bu şekilde halkın istek ve beklentilerini Meclis'e aktarabilmiştir. Diğer milletvekilleri ise ulusal ekonomiye yönelik bu çalışmalarda daha pasif bir politika izlemişlerdir.

C. Giresun Milletvekillerinin Askerî Alana Yönelik Çalışmaları

1. Askerî ve Mülki Tekaüt Kanunu

“*Askerî ve Mülki Tekaüt Kanunu*” mülki ve askerî memurların emeklilik maaşını düzenleyen bir kanundur. Bu kanunun kabul edilme sürecine ve önemine, çalışmamızın ikinci bölümünde detaylı bir şekilde değinilmiştir.¹⁵³⁹

Askerî ve Mülki Tekaüt Kanunu, 1944 yılında yeniden gündeme gelmişti.¹⁵⁴⁰ Giresun Milletvekili Necmi Bey, TBMM'nin, 18 Temmuz 1944 tarihli oturumunda Askerî ve Mülki Tekaüt Kanunu hakkında bir önerge sundu. Necmi Bey tarafından hazırlanan bu kanun layihası, 3360 sayılı kanunla değiştirilen Askerî ve Mülki Tekaüt Kanunu'nun üçüncü maddesine¹⁵⁴¹ bir fıkra eklenmesi esasına dayanıyordu. Necmi Bey'in önergesine göre; yirmi beş yıllık hizmet süresini dolduran memurlarla birlikte, hali hazırda devlete bir yarar göstermeyen kişilerin kendiliğinden emekli edilmesi ve onların yerine genç memurların atanması gerekiyordu. Bu kanun layihası, Maliye ve Bütçe Komisyonları tarafından görüşülüp kabul edilmişti. Ancak layihanın tüm vekâletleri ilgilendirdiği ve bunun için üçer kişiden oluşan bir ortak komisyon kurulması gerektiği ifade edildi. Necmi Bey; takriri hakkında gerekli açıklamaları yaptıktan sonra kanun layihasının ortak bir komisyon tarafından incelenmesini ve bu nedenle Muhtelit Komisyon'a gönderilmesini teklif etti.¹⁵⁴² Bu teklif, Meclis tarafından kabul edilse de tasarı bir daha gündeme getirilmedi.

Kanuna dair düzenlemeler ilerleyen dönemlerde yeniden ele alındı. Giresun Milletvekili İsmail Bey, 4 Şubat 1946 tarihli Meclis oturumunda Askerî ve Mülki Tekaüt Kanunu'nun kırk yedinci maddesinin yorumlanması hakkındaki önergesini verdi ve bu önerge, Maliye ve Bütçe

¹⁵³⁹ TBMMZC, C. XX, D. 3, İ. 68, (3 Haziran 1930), s. 27.

¹⁵⁴⁰ “Meclisin Dünkü Toplantısı”, *Cumhuriyet*, 19 Temmuz 1944, s. 1.

¹⁵⁴¹ Askerî ve Mülki Tekaüt Kanunu'nun üçüncü maddesi, emeklilik şartlarını belirliyordu. Buna göre 65 yaşını dolduranlar, süregelen hastalıkları olanlar emekli olduktan sonra maaş almaya hak kazanacaktı. Bkz. “Askerî ve Mülki Tekaüt Kanunu”, *T.C. Resmi Gazete*, S. 1517, 11 Haziran 1930, s. 9041.

¹⁵⁴² TBMMZC, C. XII, D. 7, İ. 86, (18 Temmuz 1944), s. 106-107.

Komisyonlarına havale edildi.¹⁵⁴³ Kanun tasarısı incelenmek üzere 3 Mayıs 1946 tarihinde Millî Müdafaa, Maliye ve Bütçe Encümenleri'ne gönderilse de yasada herhangi bir değişiklik yapılamamıştır.¹⁵⁴⁴

2. Malul Askerlere Yönelik Düzenlemeler

TBMM, 17 Ocak 1940 tarihli oturumda; Kurtuluş Savaşı'nda malul kalan ve bu şekilde görev yapan askerlerin terfi edilmesi hakkındaki kanun layihasını gündeme almıştı. Bu kanun çalışması, 8 Şubat 1925 tarihli yasada yer alan malul kavramında birtakım değişiklikler yapmayı hedefliyordu.¹⁵⁴⁵ Millî Müdafaa Vekâleti tarafından hazırlanan mazbatada; ağır akıl hastalıkları ve zorlu tedavi süreçleri ele alınıyordu. Böyle hastalıklar yaşayan askerlerin mağdur edilmemesi için malulen emekli edilmeleri kanun gerekçesinin temelini oluşturuyordu.¹⁵⁴⁶

“Malul Bir Şekilde Görev Yapan Askerlerin Terfi Durumu Hakkındaki Kanun” layihasının birinci maddesi malulen emekli olma şartını belirliyordu. Buna göre; barış döneminde, görev başında ya da askerî bir harekâtta, askerî hizmet veya esaret döneminde, kişinin kendi ihmali olmaksızın yaralanması ve fizyolojik hareketini önemli derecede etkileyen durumların oluşması malulen emeklilik nedeni olarak kabul edilecekti. Kanun maddesi okunduktan sonra Bursa Milletvekili Dr. Osman Şevki Bey söz aldı. Akıl hastalıkları teşhisinin hastane tarafından konulması gerektiğini, teşhis konulan bu kişilerin de devlet hizmetinde kullanılıp kullanılmayacağından devletin sorumlu olduğunu belirtti. Şevki Bey, bu gibi durumlarda Millî Savunma, Sıhhiye, Maliye ya da Maarif Vekâletleri'nden hiçbirinin bu kişileri hizmete almak istemeyeceğinin de altını çizdi.¹⁵⁴⁷

Giresun Milletvekili ve Sıhhat Encümeni Mazbata Muharriri olarak söz alan Hasan Vasıf Bey, Meclis'te görüşülen bu kanunun hali hazırda kabul edilen 1122 numaralı kanunun¹⁵⁴⁸ üçüncü maddesine istinaden kaleme alındığını açıkladı. 1122 numaralı kanunun ikinci maddesini de hatırlatan Hasan Vasıf Bey, bir görev ve askerî harekât sırasında kendi dahli olmaksızın herhangi bir sebepten rahatsızlanan, hareketi önemli ölçüde kısıtlanan ve hastanede

¹⁵⁴³ TBMMZC, C. XXII, D. 7, B. 32, (4 Şubat 1946), s. 15.

¹⁵⁴⁴ TBMMZC, C. XXIII, D. 7, B. 46, (3 Mayıs 1946), s. 2.

¹⁵⁴⁵ Miyak, *Atatürk Döneminde Millî Müdafaa...*, s. 427.

¹⁵⁴⁶ TBMMZC, C. VIII, D. 6, İ. 26, (17 Kânunusani 1940), İ. 26'ek, S. Sayısı: 46, s. 1-2.

¹⁵⁴⁷ TBMMZC, C. VIII, D. 6, İ. 26, (17 Kânunusani 1940), s. 86-87.

¹⁵⁴⁸ “Bi'l-Umum Askerî Ma'lullerinin Terfihine Dair Olan 8 Şubat 1341 Tarih ve 551 Numaralı Kanunun Yedinci Maddesine Bir Fıkra İlavesiyle On Birinci Maddesine Merbut Cedvelde Ba'zı Tadilat İcrasına Dair Kanun” 22 Haziran 1927 tarihinde kabul edilmişti. Askerlerin malulen emekli olma şartları, 1122 sayılı bu kanunla belirlenmişti. Bkz. ““Bi'l-Umum Askerî Ma'lullerinin Terfihine Dair Olan 8 Şubat 1341 Tarih ve 551 Numaralı Kanunun Yedinci Maddesine Bir Fıkra İlavesiyle On Birinci Maddesine Merbut Cedvelde Ba'zı Tadilat İcrasına Dair Kanun”, *Resmî Ceride*, S. 640, 24 Temmuz 1927, s. 1.

tedavi olanların birinci dereceden emekli ve terfi olacaklarını belirtti. Hükümlerin aynı olduğunu, yalnızca bu kanun layihasında hastalık isimlerinin açık bir şekilde verildiğini dile getirdi.¹⁵⁴⁹

Hasan Vasıf Bey'in ardından Diyarbakır Milletvekili İbrahim Tali Bey söz alarak, kanun maddesinin müzakeresi sırasında herhangi bir psikolojik yardım alınıp alınmadığını sordu. Tekrar söz alan Hasan Vasıf Bey, psikologların fikirlerinin alındığını belirtti ve kanun layihasının aynen kabul edilmesini rica etti. Müzakerelerin ardından birinci madde esas şekliyle kabul edildi. “*Askerî Malullerin Terfihine Dair Olan 551 Sayılı Kanun’da Tadilat Yapan 1122 Sayılı Kanun’un Üçüncü Maddesini Değiştiren Kanun*” layihasının ikinci ve üçüncü maddesi, kanunun yayımlanacağı tarihi belirliyorken; kanunu yürütme yetkisini Millî Müdafaa Vekâleti ile Maliye Vekâleti’ne veriyordu.¹⁵⁵⁰

“*Askerî malullerin terfihine dair olan 551 sayılı Kanun’da tadilat yapan 1122 sayılı Kanun’un üçüncü maddesini değiştiren kanun*”, 17 Ocak 1940 tarihli Meclis oturumunda kabul edilmiştir. 3771 sayılı kanun, 25 Ocak 1940 tarihli Resmî Gazete ile yürürlüğe girmiştir.¹⁵⁵¹

Değerlendirme

Giresun Milletvekillerinin VI, VII ve VIII. Yasama Dönemleri’nde askerî alana yönelik faaliyetleri incelendiğinde, malul ve emekli askerlere yönelik düzenlemeler yapıldığı görülmüştür. Özellikle askerlerin emeklilik maaşını düzenleyen Askerî ve Mülki Tekâüt Kanunu’na dair birtakım düzenlemeler yapılarak, devlete önemli hizmetlerde bulunan bu kişilerin mağdur olması engellenmek istenmiştir. Bununla birlikte malulen emekli olma şartları yeniden ele alınmıştır. Giresun Milletvekilleri, malul bir şekilde görev yapan askerlerin terfi durumuna dair yaptıkları katkılarla malul askerlerin sorunlarını çözmek istemişlerdir.

Bu alanda yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde Necmi Bey ve İsmail Bey’in öne çıktığı görülmüştür. Bölgeyi temsil eden diğer milletvekilleri ise ilgili yasama dönemlerinde Meclis faaliyetlerine katkı sağlama noktasında geri planda kalmışlardır.

¹⁵⁴⁹ TBMMZC, C. VIII, D. 6, İ. 26, (17 Kânunusani 1940), s. 87-88.

¹⁵⁵⁰ TBMMZC, C. VIII, D. 6, İ. 26, (17 Kânunusani 1940), s. 89-90.

¹⁵⁵¹ “Askerî Malullerin Terfihine Dair Olan 551 Sayılı Kanunda Tadilat Yapan 1122 Sayılı Kanunun 3. Maddesini Değiştiren Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 4416, 25 Kânunusani 1940, s. 13205.

D. Giresun Milletvekillerinin Eğitime Yönelik Çalışmaları

1. Köy Enstitüleri Kanunu

Türkiye Cumhuriyeti, köylerdeki eğitim öğretim faaliyetlerini yürütmek ve her anlamda köylüye öncülük etmeyi hedeflemiştir. Bu bağlamda, köy öğretmen ve eğitimleri aracılığıyla, köydeki nüfusu yetiştirmek için Köy Enstitüleri'nin kurulmasına karar verilmiştir.¹⁵⁵²

Maarif Vekâleti “*Köy Enstitüleri Kurulması Hakkındaki Kanun*” tasarısını 5 Mart 1940 tarihinde Meclis’e sunmuştu.¹⁵⁵³ Türkiye’de köy sanatlarını öğrenen ve ihtiyaç duyulan nüfusun yetişmesini hedefleyen bu kanun tasarısı, köy çocuklarının ilköğrenim faaliyetlerinden eksik kalmaması gerekçesiyle hazırlanmıştı.¹⁵⁵⁴

Ayrıca, Köy Enstitüleri’ne yalnızca köylerden öğrenci alınması kararlaştırılmıştı. Özellikle köylerden seçilen bu öğrenciler, köy yaşamının koşulları ve problemleri göz önüne alınarak, gündelik yaşamın gereklerine uygun olarak yetiştirilecekti. Bunun için 16 tane Köy Enstitüsü inşa edilerek 20.000 öğretmenin 15 yıl içinde yetiştirilmesi hedefleniyordu.¹⁵⁵⁵ Bu enstitüler ile köyler canlandırılacaktı. Kırısaldaki kalkınma, bilinçli ve anlamlı bir nitelik kazanacaktı.¹⁵⁵⁶

Köy Enstitüleri Kanunu tasarısı 19 Mart 1940 tarihinde Başvekâlet tarafından Meclis’e sunuldu. 26 Mart 1940’da Maarif Vekâleti Komisyonu’ndan geçen bu tasarı, 29 Mart 1940’da Ziraat Komisyonu tarafından incelendi.¹⁵⁵⁷

TBMM, 17 Nisan 1940 tarihli oturumunda “*Köy Enstitüleri Teşkili Hakkındaki Kanun*” layihasını gündeme aldı.¹⁵⁵⁸ “*Köy Enstitüleri Kanunu*” olarak adlandırılan bu kanunun birinci maddesi, köy öğretmeni ve köy işlerine faydalı olabilecek kişileri yetiştirmek için Köy Enstitüleri’nin açılacağını ifade ediyordu. Yine birinci maddeye göre bu enstitüler, ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde açılacaktı. Bu okulların açılmasından da Maarif Vekâleti sorumlu olacaktı. Kanunun ikinci maddesi, enstitülerde görev alacak öğretmenlerin bağlı olduğu maaş cetvelini belirlerken; üçüncü madde, Köy Enstitüleri’ne kabul edilecek çocukların seçilerek alınacağına dikkat çekiyordu.¹⁵⁵⁹

¹⁵⁵² Turan, *İsmet İnönü: Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000, s. 195.

¹⁵⁵³ BCA, 30-18-1-2, 90-23-3, 05-03-1940.

¹⁵⁵⁴ *Aydın Tarihi*, S. 77, 17 Nisan 1940, s. 44-45; TBMMZC, C. X, D. 6, İ. 41, (17 Nisan 1940), İ. 41’ek, S. Sayısı: 98, s. 1-6.

¹⁵⁵⁵ Koçak, *Türkiye’de Millî Şef...*, s. 116.

¹⁵⁵⁶ Doğan Avcıoğlu, *Türkiye’nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın)*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 499.

¹⁵⁵⁷ TBMMZC, C. X, D. 6, İ. 41, (17 Nisan 1940), İ. 41’ek, S. Sayısı: 98, s. 1-6; Koçak, *Türkiye’de Millî Şef...*, s. 115.

¹⁵⁵⁸ “Köy Enstitüleri Açılacak Yerler”, *Cumhuriyet*, 17 Nisan 1940, s. 3.

¹⁵⁵⁹ TBMMZC, C. X, D. 6, İ. 41, (17 Nisan 1940), s. 82.

Köy Enstitüleri'ne kabul edilen öğrencilerin, kurumdan ayrıldıkları takdirde kendilerine yapılan masrafların yine kendilerinden veya kefillerinden alınacağı konusu dördüncü maddede yer alıyordu. Tasarının beşinci maddesine göre; Köy Enstitüleri'nden mezun olan öğretmenler, Maarif Vekâleti tarafından belirlenen yerlerde yirmi sene boyunca çalışmaya mecburdu. Ayrıca bu maddeyle, zorunlu hizmetini tamamlamayan öğretmenlerin devlet memuriyetlerinde görev alması yasaklanıyordu. Kanun çalışmasının altıncı maddesine göre; bu enstitülerden mezun olan öğretmenler, tayin edildikleri köylerin her türlü öğretim ve eğitim işlerini yapmakla görevli olacaktı.¹⁵⁶⁰ Bu öğretmenlerin, 20 lira gibi bir ücretle atanacağı ise yedinci maddeyle ele alınıyordu. Köy Enstitüleri'nden mezun olan öğretmenlerin hasta oldukları takdirde maaşlarını almaya devam edecekleri kanunun sekizinci maddesinde yer alırken, dokuzuncu madde askerlik hizmetlerini yapmak zorunda olan öğretmenlerin de herhangi bir iş kaybı yaşamayacağını hatırlatıyordu.¹⁵⁶¹

Enstitüden mezun olan öğretmen adaylarına, Maarif Vekâleti tarafından bir defaya mahsus olmak üzere ve göreve başladıkları sırada 60 lira verilecekti. Bu kısım onuncu maddeyle kayıt altına alınıyordu. Tasarının on birinci maddesinde, köy öğretmenlerinin atandıkları yerlerdeki araç gereçlerin devlet tarafından karşılanacağı ve ürünlerin okul demirbaşına geçirileceği belirtiliyordu. Kanunun on ikinci maddesiyle köylerde bulunan araziler, okullara tahsis ediliyordu. On üçüncü madde, köy öğretmenlerinin okul adına meydana getirdikleri her türlü ürün için, Maarif Vekâleti bütçesi tarafından destekleneceğini bildiriyordu. Köy okuluna ait her türlü demirbaş eşya ve hayvanın, okulun demirbaşı kabul edildiği ve bu işletmelerden elde edilecek hasılatın, öğretmene ait olduğu ilgili kanunun on dördüncü maddesinde yer alıyordu. Kanunun on beşinci maddesi, köy öğretmeni faaliyetlerinin, gezici başöğretmenler ve ilkokul müfettişleri tarafından takip edileceğini ifade ediyordu. On altıncı madde ise köy öğretmenlerinin tayin edilecekleri okul binalarının ve öğretmen evlerinin Maarif Vekâleti tarafından yaptırılacağını vadediyordu.¹⁵⁶²

On yedinci madde, öğretmenlik görevini yapacak kişilere dair hükümler içeriyordu. Bu bağlamda yüksekokullar ve üniversite fakültelerinden mezun olanlar, Köy Enstitüsü mezunları ve öğretmen okulları mezunları öğretmenlik görevini yapma hakkına sahip olacaktı. Giresun Milletvekili Fikret Bey, on yedinci maddeyi yetersiz buluyordu. Köy okullarında takip edilecek bu sistem, köy çocuğunu okuryazar yapacaktı ancak okuma-yazma dışında ziraata ait temel bilgiler de bu çocuklara verilmeliydi. Türkiye'de farklı iklimlerin görüldüğü ve buna bağlı

¹⁵⁶⁰ Turan, *İsmet İnönü...*, s. 196.

¹⁵⁶¹ TBMMZC, C. X, D. 6, İ. 41, (17 Nisan 1940), s. 87-88.

¹⁵⁶² TBMMZC, C. X, D. 6, İ. 41, (17 Nisan 1940), s. 89-90.

olarak farklı ekonomik faaliyetlerin yapıldığını belirten Fikret Bey, bu yöndeki teklifini kanuna eklenmek üzere Meclis'e sundu. Maarif Vekili Hasan Ali Bey, yalnızca Ziraat Vekâleti ile ortak bir müfredat hazırlamanın doğru olmadığını, diğer derslerin de en az ziraat kadar önemli olduğunu belirtti. Fikret Bey, köy öğretmenlerinin Ziraat Vekâleti tarafından çok önemsendiğini ve bu öğretmenler sayesinde ziraat sisteminin geliştirilebileceğini bir kere daha vurguladı. Tüm nedenler değerlendirildiğinde, Maarif Vekâleti ile Ziraat Vekâleti'nin ortak bir müfredat hazırlamasının amaç birliği sağlayacağını hatırlattı. Ancak Fikret Bey tarafından Meclis'e sunulan bu takrir, uygulanabilir olmadığı gerekçesiyle kabul edilmedi.¹⁵⁶³

Kanunun on sekizinci maddesi, Maarif Vekâleti tarafından atanacak öğretmenler için bir emeklilik ve yardım sandığı kurulacağını vadeliyordu. Tasarının on dokuzuncu maddesi bir öğretmenin vefat etmesi durumunda uygulanacak yöntemi belirliyordu. Buna göre bir öğretmen vefat ettiğinde, ölüm yılı içinde elde edilecek hasılatın yarısı gelecek öğretmene, diğer yarısı ise yardım sandığına ayrılacaktı. İlgili kanunun yirminci maddesi, köy öğretmenleri emekli sandığı ile diğer yardım sandıklarının bir nizamnameyle tespit edileceğini belirtiyordu. Yirmi birinci madde; köylerde çalışan öğretmenlerin ve ailelerinin sağlık işlerini düzenliyor ve bu kişilere Maarif Vekâleti tarafından bir sağlık müfettişi atanacağını açıklıyordu. Yirmi ikinci madde bu okulların tesisat, inşaat ve tamirat işlerinin Arttırma, Eksiltme ve İhale Kanunu'na tabi olmadığına dikkat çekiyordu. Tasarının yirmi üçüncü maddesi bu kanunu yayımlandığı tarih itibarıyla geçerli kabul ediyorken, yirmi dördüncü madde yasayı yürütme yetkisini İcra Vekilleri Heyeti'ne devrediyordu.¹⁵⁶⁴

Bu kanun ile başlangıçta, 17 Köy Enstitüsü'nün kurulması hedefleniyordu. Ancak belirtilen sayı süreç içerisinde 21'e yükseldi.¹⁵⁶⁵ Bu kurumlar daha sonra Köy Öğretmen Okulları adı altında eğitim vermeye devam edecekti.¹⁵⁶⁶

Köy Enstitüsü Kanun tasarısı 248 milletvekilinin oyu ile kabul edilmiştir. 146 milletvekili ise oylamaya katılmamıştır.¹⁵⁶⁷ 3803 sayılı kanun numarası ile kabul edilen yasa, 22 Nisan 1940 tarihli Resmî Gazete ile yürürlüğe girmiştir.¹⁵⁶⁸

¹⁵⁶³ TBMMZC, C. X, D. 6, İ. 41, (17 Nisan 1940), s. 90-91.

¹⁵⁶⁴ TBMMZC, C. X, D. 6, İ. 41, (17 Nisan 1940), s. 91-92.

¹⁵⁶⁵ Tekeli, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. III, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 666.

¹⁵⁶⁶ "Köy Enstitüleri", *Yeşil Gireson*, 27 Nisan 1940, s.1.

¹⁵⁶⁷ Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi...*, s. 375; "Köy Enstitüleri Teşkiline Dair Kanunun Müzakeresi Çok Hararetle Oldu", *Cumhuriyet*, 18 Nisan 1940, s. 1.

¹⁵⁶⁸ "Köy Enstitüleri Kanunu", *T.C. Resmî Gazete*, S. 4491, 22 Nisan 1940, s. 13682-13683.

2. Üniversiteler Kanunu

Üniversite reformu, Türk Eğitim Tarihi'nde önemli bir yere sahiptir. İstanbul Üniversitesi eski adıyla Darülfünun, köklü bir kurum olmasına rağmen beklenen gelişmeyi ve ilerlemeyi gösteremiyordu. Osmanlı Devleti'nde modern eğitimin son halkası olarak ifade ettiğimiz Darülfünun, öğretim kadrosu yetersizliği ve ders kitapları eksikliği gibi birçok sorun yaşıyordu.¹⁵⁶⁹ Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan reformlar, Darülfünun'da da radikal değişiklikler yapılmasını zorunlu kılıyordu ve 1933 yılından itibaren bu değişikliklere duyulan ihtiyaç artmıştı.¹⁵⁷⁰

Üniversitelerde Cumhuriyet rejimini ve inkılapları koruyacak çalışmalar 1940'lı yıllarda da devam edecekti. Bu doğrultuda TBMM, 12 Haziran 1946 tarihli oturumda “Üniversiteler Kanunu” isimli tasarıyı ve ilgili komisyon raporlarını müzakere için gündeme aldı.¹⁵⁷¹ Üniversiteler Kanunu'nun birinci bölümü, genel hükümleri kapsıyordu. Özellikle üniversitelerin özerkliği ve yapısı üzerine maddelerin yer aldığı bu bölümde, Türk toplumunun genel kültür seviyesini yükseltmek esas meseleydi.¹⁵⁷²

Kanunun ikinci bölümü, üniversiteler ve fakültelerdeki işleyişe dair temel maddelerden oluşuyordu. Üçüncü bölüm ise, üniversiteler arası kurulların ne zaman ve hangi şartlarda toplanacağını belirliyordu. Bu kanunla birlikte Maarif Vekâleti, üniversitelerin başı kabul ediliyordu.¹⁵⁷³

Üçüncü bölüm; ordinaryüs profesörleri, profesörleri ve doçentleri üniversite öğretim üyesi olarak tanımlıyordu. Yine bu bölümde, öğretim üyesi olabilmek için gerekli şartlar da ifade ediliyordu. Buna göre adayların, profesör ve doçent olabilmesi için bir yabancı dilden sınava girip başarılı olması gerekiyordu.¹⁵⁷⁴

Tasarının dördüncü bölümü; öğretim görevlilerini, okutmanları, uzmanları, tercümanları ve asistanları öğretim yardımcıları olarak tanımlamaktaydı. Üniversite görevlilerinin atama koşulları, alacakları ücretler bu bölümde belirtilirken, asistanların yabancı bilim dillerinden birini bilmesi şart koşuluyordu.¹⁵⁷⁵

¹⁵⁶⁹ Ahmet Cihan, *Osmanlı'da Eğitim*, 3F Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 97.

¹⁵⁷⁰ Öncü, “Akademisyenler: Üniversite Reformu Söyleminde Batı”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, C. 3, 4. bs., İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 521.

¹⁵⁷¹ TBMMZC, C. XXIV, D. 7, B. 63, (12 Haziran 1946), s. 187; Yetkin, *Türkiye’de Tek Parti...*, s. 72; “Üniversiteler Kanunu”, *Akşam*, 12 Haziran 1946, s. 2.

¹⁵⁷² Dölen, Yıldırım, *Darülfünun’dan Günümüze...*, s. 9.

¹⁵⁷³ “Üniversiteler Kanunu”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 6336, 18 Haziran 1946, s. 10779-10785.

¹⁵⁷⁴ TBMMZC, C. XXIV, D. 7, B. 63, (12 Haziran 1946), s. 189-202; “Üniversite Kanunu Kabul Edildi”, *Akşam*, 13 Haziran 1936, s. 2.

¹⁵⁷⁵ TBMMZC, C. XXIV, D. 7, B. 63, (12 Haziran 1946), s. 209-210; “Üniversiteler Kanunu”, *Vakit*, 13 Haziran 1946, s. 7.

Üniversitelerde görev alacak memur ve hizmetlilerin atamaları, maaşları, emeklilik işlemleri ve hangi birime bağlı olarak çalışacakları kanunun beşinci bölümünde belirtiliyordu. Tasarının altıncı bölümü, üniversitelerin disiplin işleriyle ilgili yetkisini senatoya veriyordu. Memurların disiplin işlerine bakmak için Üniversite Memurlar Disiplin Komisyonu kurulması kararı alınmıştı. Yedinci bölüm; üniversiteler, bunları oluşturan fakülteler, kurumların gelir kaynakları, mali durumları ve bütçeleriyle ilgiliydi.¹⁵⁷⁶

Müteferrik hükümler, kanunun sekizinci bölümünü oluşturmaktaydı. Buna göre yurt içinde ya da yurt dışında bilimsel çalışmalarını, gezilerini devam ettirmek isteyen öğretim üyeleri, Fakülte Profesörler Kurulu'nun kararına tabi olacaktı. Yine tasarının sekizinci bölümünde; öğretim üyesi olarak görev alacak kişilerin, kendi alanlarında bilimsel araştırma yapabilmeleri amacıyla eski ya da yeni dillerden birini bilmesi şartı yer alıyordu. Sekizinci bölüm ve yetmiş ikinci maddede detaylı bir şekilde belirtilen bu koşul, kanun müzakerelerinde ciddi bir şekilde ele alındı. Giresun Milletvekili Necmi Bey, tartışılan bu kanunun objektif bir şekilde ele alınması gerektiğini belirtti. Üniversitelerde görev alacak profesörlerin dil bilmeleri ve öğrenmelerinin arzu edilen bir durum olduğunu hatırlattı. Genç eğitimcilere ve doçentlere, Avrupa'ya gitme konusunda kolaylık gösterilmeliydi. Çünkü bu şekilde dil öğrenmek daha kolay ve etkili olacaktı. Maarif Vekili Hasan Ali Bey bu konuyu farklı bir şekilde değerlendiriyordu. Ona göre dil öğrenmek önemliydi. Ancak profesör olmaya hak kazanmış birini ordinaryüslüğe geçirmek için dil öğrenmesini beklemek doğru değildi. Hatta bu uygulama bir zaman kaybı bile olabilirdi.¹⁵⁷⁷

Niğde Milletvekili Avram Galanti Bey ve Mardin Milletvekili Lütfi Bey de Necmi Bey'i destekleyen açıklamalarda bulundular. Bu milletvekilleri tarafından iki ya da üç dil bilmenin bir tercih, ancak en az bir yabancı dil bilmenin zorunluluk olduğu dile getirildi. Konunun önemine vurgu yapan Avram Galanti Bey, “*Her doçentliğe kabulünden beş yıl sonra ikinci bir yabancı bilim dilinden imtihan vermesi şarttır*” şeklindeki önergesini Meclis'e sundu. Gerekli incelemelerin ardından önerge kabul edildi ve yetmiş ikinci madde bu şekliyle güncellendi.¹⁵⁷⁸

“*Üniversiteler Kanunu*” ile asistan maaşlarına 50 lira zam yapılmıştı. Alınan en önemli karar, profesörlerin iki dil bilme zorunluluğuydu. 4936 sayılı “*Üniversiteler Kanunu*” 13

¹⁵⁷⁶ TBMMZC, C. XXIV, D. 7, B. 63, (12 Haziran 1946), s. 211-215.

¹⁵⁷⁷ TBMMZC, C. XXIV, D. 7, B. 63, (12 Haziran 1946), s. 215-219.

¹⁵⁷⁸ TBMMZC, C. XXIV, D. 7, B. 63, (12 Haziran 1946), s. 219-222; “Üniversiteler Kanunu Dün Kabul Edildi”, *Vakit*, 13 Haziran 1946, s. 1, 7.

Haziran 1946 tarihli Meclis oturumunda kabul edilmiştir.¹⁵⁷⁹ 18 Haziran 1946 tarihli Resmî Gazete ile yürürlüğe girmiştir.¹⁵⁸⁰

Değerlendirme

Giresun Milletvekillerinin VI, VII ve VIII. Yasama Dönemleri'nde eğitime yönelik faaliyetleri incelendiğinde, parlamentodaki okuryazar sayısını artırmaya ve mevcut eğitim kurumlarını modernleştirmeye yönelik düzenlemelere destek olmaya çalıştıkları görülmüştür. TBMM, köylerdeki eğitim öğretim faaliyetlerini yürütmek ve buralarda ortaya çıkan öğretmen ihtiyacını karşılamak için önemli girişimlerde bulunmuştur.

Üniversitelerin yeni rejime uygun bir hale getirilmesi, üzerinde önemle durulan bir diğer konu olmuştur. Üniversitelerin özerkliği ve yapılanması için birçok reformun yapıldığı bu dönemde Giresun Milletvekilleri de parlamento çalışmalarına katkı sağlamak istemişlerdir. Fikret Bey ve Necmi Bey, eğitime yönelik faaliyetlerde aktif rol alırken; diğer milletvekilleri daha çekimser bir politika izlemişlerdir.

¹⁵⁷⁹ *Ayın Tarihi*, S. 151, 13 Haziran 1946, s. 4; “Meclis Dün Üniversiteler Kanununu Kabul Etti”, *Cumhuriyet*, 13 Haziran 1946, s. 1.

¹⁵⁸⁰ “Üniversiteler Kanunu”, *T.C. Resmî Gazete*, S. 6336, 18 Haziran 1946, s. 10779-10785.

SONUÇ

Bu çalışmada Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yer alan Giresun Milletvekillerinin 1923-1950 yılları arasındaki faaliyetleri değerlendirilmiştir. Giresun Bölgesi'ni temsil eden milletvekillerinin sosyal ve kültürel özellikleri başta olmak üzere; ulusal ve bölgesel konulara dair çalışmaları ele alınmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde, 1923–1950 yıllarında yasama faaliyetlerinde bulunan Giresun milletvekillerinin biyografileri detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu bağlamda ortaya çıkan sonuçlara göre; Giresun milletvekillerinin bölge köklülük oranı oldukça düşüktür. 1923–1950 yıllarında yasama faaliyetlerinde bulunan 22 Giresun milletvekilinden 8 tanesi Giresun'da doğmuş ve buradan milletvekili seçilmiştir. Buna karşılık 14 milletvekili Giresun ili dışında doğmuştur.

Giresun Milletvekillerinin eğitim düzeyleri incelendiğinde, temsilcilerin büyük bir çoğunluğunun yüksek askerî ve sivil bürokratlardan oluştuğu dikkat çekmektedir. Zira 22 milletvekilinden 17'si askerî ya da sivil bir yüksek eğitim kurumundan mezun olmuştur. Geriye kalan 5 milletvekilinin ise ortaokul veya lise düzeyinde bir eğitim aldığı saptanmıştır. İlgili dönemlerde Meclis'in genel yapısını göz önüne aldığımızda, büyük bir çoğunluğunun yükseköğrenimli bireylerden oluştuğu görülmektedir. Bu durum yalnızca Giresun özelinde değil, diğer bölgelerde de benzer bir siyasal ve toplumsal temsil anlayışının olduğunu yansıtmaktadır.

1923-1950 yıllarında Giresun Bölgesi'ni temsilen Meclis'e giren milletvekillerinin dağılımı şöyledir: TBMM II. Yasama Dönemi'nde 5, III. Yasama Dönemi'nde 5, IV. Yasama Dönemi'nde 5, V. Yasama Dönemi'nde 7, VI. Yasama Dönemi'nde 7, VII. Yasama Dönemi'nde 9, VIII. Yasama Dönemi'nde 9 milletvekili ile parlamentoda yer almıştır. Buna göre Giresun en az 5 milletvekiliyle II. III. ve IV. dönemde, en çok ise 9 milletvekiliyle VII. ve VIII. dönemde temsil edilmiştir.

Giresun milletvekillerinin Meclis çalışmalarına en fazla katılım gösterdikleri ve en aktif oldukları yasama dönemi II. TBMM Dönemi olmuştur. Tezin inceleme konusu olan 1923-1950 yıllarında Giresun milletvekillerinin TBMM'ye sunduğu kanun tekliflerinin, önergelerin ve tefsirlerin birçoğu bu dönemde kabul edilmiştir. Şüphesiz ki Cumhuriyet'in kuruluş sürecinin bu dönemde tamamlanması, rejimi destekleyen inkılapların hızlı bir şekilde bu yıllarda gerçekleşmesi kanun tekliflerinin kabul edilmesinde etkili olmuştur. Giresun milletvekilleri yalnızca kendi meslek alanlarıyla ilgili değil ülkeyi ilgilendiren tüm konular hakkında yasama faaliyetlerinde bulunmaya çalışmışlardır.

II, III, IV ve V. Dönem Yasama faaliyetlerini kapsayan bu dönemde Giresun Milletvekilleri arasında Meclis çalışmalarına en fazla katılım gösteren milletvekilinin Hakkı Tarık Bey olduğu görülmüştür. Kendisi rejim ve anayasa çalışmaları başta olmak üzere hemen hemen her konuda söz almış, verdiği teklif ve önergelerle sürece katkı sağlamıştır. Meclis faaliyetlerine katılım oranı bakımından Hakkı Tarık Bey'i, Hacim Muhittin Bey, Tahir Bey ve İhsan Bey İzlemiştir. 1923-1950 yıllarında Giresun Milletvekillerinin Meclis çalışmaları incelendiğinde ise Musa Kazım Bey, Ali Şevket Bey, Muzaffer Bey ve Sadri Maksudi Bey yasama faaliyetleri konusunda çekimser oldukları ve geri planda kaldıkları görülmüştür.

Tezin ikinci bölümünü oluşturan ve 1923-1938 yıllarını kapsayan dönemlerde; Giresun Milletvekillerinin yasama faaliyetlerinin ana konusunu siyasi alandaki yapılanmalar, idari alanda yapılan düzenlemeler ve yargı alanındaki yenilikler oluşturmıştır. Cumhuriyet rejiminin sağlam temeller üzerinde inşa edilmesi amacıyla siyasi ve idari alanlarda reformlar gerçekleştirilirken, Giresun'un coğrafi ve ekonomik yapısına uygun olarak tarım ve hayvancılık sektörlerinin geliştirilmesine yönelik politikalar üzerinde de çalışılmıştır. Aynı zamanda eğitim sisteminin modernleştirilmesi ve yeni eğitim kurumlarının açılması dönemin temel hedeflerinden biri olmuştur. Hukuk sistemindeki modernleşme çalışmaları ile yargı alanında önemli yenilikler gerçekleştirilmiş; toplumsal ve kültürel dönüşümleri destekleyen faaliyetlerle toplumun kalkınması hedeflenmiştir. Bu bağlamda Giresun Milletvekilleri hem bölgesel hem de ulusal kalkınmaya katkı sağlayan faaliyetler yürütmeye çalışmıştır.

1939-1950 yıllarını içine alan ve tezin üçüncü bölümünü oluşturan bu dönemde Giresun Milletvekilleri, ülke sorunlarının yanı sıra İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği zorluklarla da mücadele etmek zorunda kalmıştır. İlgili dönemde milletvekillerinin öncelikli gündem maddesi, savaşın yol açtığı ekonomik sorunlara çözüm üretmek olmuştur. Ekonomik ve ticari alanlara yönelik politikalar, Meclis'in ana gündemini oluşturmıştır. Bu doğrultuda vergi sistemleri ayrıntılı bir şekilde incelenmiş, iktisadi sorunları çözmek amacıyla yeni vergi düzenlemeleri üzerinde çalışılmış ve mevcut vergi sistemlerinde çeşitli iyileştirmeler yapılmıştır. II, III, IV ve V. Yasama Dönemleri'nde aktif bir politika izleyen Giresun Milletvekilleri'nin VI, VII ve VIII. Yasama Dönemleri'nde geri planda ve çekimser kaldıkları görülmüştür.

1939-1946 yıllarını kapsayan bu dönem Türk siyasi hayatında bir dönüm noktası olmuştur. 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti kurulmuş ve kısa sürede teşkilatlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ülke dinamiklerini doğru bir şekilde değerlendirebilen DP, 1946 yılında belediye ve milletvekili seçimlerine katılarak çok partili hayatta önemli bir rol üstlenmiştir.

Bu dönemde Giresun Milletvekilleri arasında Meclis çalışmalarına en fazla katılım gösteren milletvekilinin İsmail Bey olduğu görülmüştür. İsmail Bey'in ardından da Necmi Bey, Ahmet Bey, Galip Kenan Bey, Eşref Bey, Fikret Bey ve Hasan Vasıf Bey parlamento çalışmalarına çeşitli katkılar sağlamışlardır. Ayetullah Bey, Celal Esad Bey, Musa Kazım Bey ve Tevfik Bey ise Meclis'e yönelik faaliyetlerde daha çekimser bir yaklaşım sergilemişlerdir. Giresun Milletvekillerinin bu dönemde en çok mesai harcadığı konu tarım ve hayvancılık politikaları olmuştur. Savaş koşullarının yarattığı olumsuz etkiler ve vergi sistemlerinin mevcut iki sektöre odaklanması, bu konuların öncelikle hale gelmesinde etkili olmuştur.

Eğitim, ilgili yasama dönemlerinde üzerinde titizlikle çalışılan bir diğer konu olmuştur. Var olan eğitim kurumlarında reformlar yapılması, bu eğitim kurumlarında görev alan idari kadroların yenilenmesi, eğitimcilerin statülerinin belirlenmesi Giresun Milletvekilleri tarafından sıklıkla Meclis gündemine taşınmıştır. Özellikle Necmi Bey bu konudaki çalışmalara öncülük ederek, sürece katkı sağlamıştır.

Giresun milletvekillerinin genel faaliyetleri incelendiğinde, ülke genelindeki sorunlara ve ulusal kalkınmaya daha fazla odaklandıkları söylenebilir. TBMM Zabıt Cerideleri'nde de bu durum açıkça görülmektedir. Milletvekilleri, mevcut rejimi destekleyen inkılapların hayata geçirilmesine katkıda bulunmuş, özellikle ekonomik kalkınma, eğitim reformları ve siyasi istikrar konularında yoğun çalışmalar gerçekleştirmiştir. Ancak bu ulusal öncelikler, seçim bölgelerindeki sorunlara yeterince eğilememelerine neden olmuştur. Giresun Bölgesi'ni ilgilendiren tarım ve hayvancılık politikaları, yerel altyapı eksiklikleri ve ekonomik darboğaz gibi meseleler, milletvekilleri tarafından gündeme taşınsa da bu sorunların çözümünde uzun vadeli ve etkili stratejiler oluşturulamadığı görülmektedir. Bu durum, halk arasında bir memnuniyetsizliğe yol açmış ve milletvekillerinin bölgesel sorunlara ilişkin çabalarının yetersiz bulunduğu eleştirilerini beraberinde getirmiştir.

İşsizlik, açlık, salgın hastalıklar ve göç gibi temel meseleler, dönemin ekonomik ve sosyal koşulları nedeniyle derinleşmiş, bölge halkı bu sorunlara çözüm bulabilmek için yerel basın aracılığıyla sesini duyurmaya çalışmıştır. Milletvekilleri, bu konuları ele almak amacıyla Giresun'a sık sık ziyaretler düzenleyip bölgesel sorunlara çözüm üretme çabasında bulunmuşlardır. Ancak, bu girişimler somut sonuçlar üretmekte yetersiz kalmış ve halk nezdinde istenilen etkiyi yaratamamıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Arşivi
Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi

Resmî Yayınlar

Adliye Ceridesi
Düstur
Türkiye Büyük Millet Meclisi Kanunlar Dergisi
Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
T.C. Resmî Gazete

Sürelî Yayınlar

Aksu
Akşam
Ayın Tarihi
Cumhuriyet
Ekonomi
Ekonomi Postası
Haber
Hâkimiyet-i Milliye
Halkın Sesi
Işık
İzler
Kale
Kurun
Milliyet
Servet-i Fünun
Son Posta
Tan
Tanin
Türk Dili
Türk Ekonomisi
Ulus
Vakit
Yarın
Yeni Asır
Yeni Sabah
Yeni Yol
Yeşil Gireson
Zafer

Kitaplar

Ahmad, Feroz : *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, 4. bs., İstanbul, Hil Yayınları, 2010.

Ahmad, Feroz: *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, 14. bs., İstanbul, Kaynak Yayınları, 2015.

Akbayar Nuri, Orhan Koloğlu : *Gazeteci Bir Aile Us'lar*, Ankara, Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları, 1996.

Akgün, Seçil : *Halifeliğin Kaldırılması ve Laiklik*, İstanbul, Temel Yayınları, 2006.

Akın, Rıdvan : *TBMM Devleti (1920-1923)*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001.

Akyüz, Yahya : *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö.1000-M.S.2014)*, 26. bs, Ankara, Pegem Akademi, 2014.

Alp, Hayrünisa : *Tevhid-i Tedrisat'tan Harf İnkılabına Türkiye'de İlköğretim*, Ankara, Nobel Bilimsel Eserler, 2016.

Arı, Kemal : *Büyük Mücadele*, 2. bs., İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.

Armaoğlu, Fahir *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Ankara, TTK Yayınları, 1997.

Arseven, Celal Esad: *Sanat ve Siyaset Hatıralarım*, haz. Ekrem Işın. İstanbul, İletişim Yayınları, 1993.

Atatürk, *Nutuk*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2009.

Avcıoğlu, Doğan : *Türkiye'nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın)*, İstanbul, Tekin Yayınevi, 1996.

Ayda, Adile : *Sadri Maksudi Arsal*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.

Aydemir, Şevket Süreyya *Tek Adam*, C. 2, 28. bs., İstanbul, Remzi Kitabevi, 2011.

Aydemir, Şevket Süreyya *Tek Adam*, C. 3, 26. bs., İstanbul, Remzi Kitabevi, 2011.

Berkes, Niyazi : *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yay.Haz: Ahmet Kuyaş, 15. bs., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010.

Beyoğlu, Süleyman : *Millî Mücadele Kahramanı Giresunlu Osman Ağa*, İstanbul, Bengi Yayınları, 2009.

Bingöl, Sedat : *Yüzellilikler Meselesi*, Ankara, Dorlion Yayınları, 2020.

Budak, Mustafa : *99 Soruda Lozan*, İstanbul, Ketebe Yayınları, 2018.

CHP Grup Toplantısı Tutanakları (1923-1924), Haz. Yücel Demirel, Osman Zeki Konur, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002.

Cihan, Ahmet : *Osmanlı'da Eğitim*, İstanbul, 3F Yayınevi, 2007.

Cumhuriyet Halk Partisi On Beşinci Yıl Kitabı, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası, 1938.

Cumhuriyetimizin 75. Yılında Giresun, Giresun, Giresun Valiliği İl Özel İdare Müdürlüğü, 1998.

Cumhuriyetin 50. Yılında Giresun 1973 İl Yıllığı, Giresun, Giresun Valiliği, 1973.

Çakan, Işıl Hacııbrahimoğlu : *Devrimci Meclis II.TBMM (1923-1927)*, İstanbul, Kırmızı Kedi Yayınevi, 2021.

Çapa, Mesut : *Pontus Meselesi Trabzon ve Giresun'da Millî Mücadele*, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1993.

Çarıklı, Turgut : *Babam Hacim Muhittin Çarıklı: Bir Kuvay-ı Milliye'nin Yaşam Öyküsü*, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2005.

Çavdar, Tevfik : *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)*, İstanbul, İmge Kitabevi, 2004.

Çoker, Fahri : *Türk Parlamento Tarihi (1919-1923)*, C. I, Ankara, TBMM Basımevi, 1994.

Çoker, Fahri : *Türk Parlamento Tarihi (1931-1935)*, C. I, No: 11, Ankara, TBMM Vakfı Yayınları, 1996.

Çufalı, Mustafa : *Türk Parlamento Tarihi (1946-1950)*, C.1, Ankara, TBMM Yayınları, 2012.

Demir, Fevzi : *Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Seçimleri (1908-1914)*, Ankara, İmge Kitabevi, 2007.

Demir, Tanju : *Türkiye'de Posta, Telgraf ve Telefon Teşkilatının Tarihsel Gelişimi (1840-1920)*, Ankara, PTT Genel Müdürlüğü, 2005.

Demirci, Sevtap : *Belgelerle Lozan*, İstanbul, Alfa Tarih, 2017.

Demirel, Ahmet : *Türkiye'de Seçimler ve Siyaset (1923-1946)*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013.

Denizli, Hikmet : *Sivas Kongresi Delegeleri ve Heyet-i Temsiliye Üyeleri*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996.

Devellioğlu, Ferit : *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 14. bs, Ankara, Aydın Kitabevi, 1997.

Dincel, Anıl : *Asım Us'un Yazıları İle Türk İnkılabı*, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2023.

Dölen Emre, Yıldırım Nuran: *Darülfünun'dan Günümüze Üniversite Yayıncılığı ve Yaşamı*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003.
Ekinci, Necdet : *Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler*, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1997.

Ekonomi, Münir : *Ferdi İş Hukuku*, İstanbul, İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınevi, 1984.

Erdaha, Kamil : *Yüzellilikler Yahut Millî Mücadelenin Muhasebesi*, İstanbul, Tekin Yayınevi, 1998.

Erdoğan, Mustafa : *Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset*, Ankara, Liberte Yayınları, 2003.

Ergin, Osman : *Türk Maarif Tarihi*, C.5, İstanbul, Eser Matbaası, 1977.

Erkul ,İhsan : *İş Hukuku*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2000, s.3.

Eroğul, Cem : *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Ankara, İmge Kitabevi, 2003.

Ezherli, İhsan : *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1922) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920)*, No: 54, Ankara, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, 1992.

Ezherli, İhsan : *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1930-1998) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920)*, 2. bs, Ankara, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, 1992.

Furtun İdris, Hakan Aslan Memduh: *Damga Vergisi ve Harçlar Bilgisi*, Ed. Doğan Gökbel, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını, No: 3153, 2019.

Gencer, Ali, İhsan, Özel, Sabahattin : *Türk İnkılâp Tarihi*, İstanbul, Der Yayınları, 2006.
Giray, Filiz : *Maliye Tarihi*, Bursa, Ezgi Yayınları, 2010.

Goloğlu, Mahmut : *Halifelik Ne İdi? Nasıl Alındı? Niçin Kaldırıldı?*, İstanbul, Tarihçi Kitabevi, 2012.

Gözler, Kemal : *Türk Anayasa Hukuku*, Bursa, Ekin Kitabevi, 2013.

Güneş, İhsan : *Atatürk Dönemi Türkiye'sinde Milletvekili Genel Seçimleri (1919-1935)*, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.

Güneş, İhsan : *Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Düşünsel Yapısı (1920-1923)*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1985.

Halıcı, Şaduman : *Mütareke Döneminin İşbirlikçileri Yüzellilik Gazeteciler*, 2. bs, İstanbul, Cumhuriyet Kitapları, 2023.

Hazar, Nurettin: *T.C. Ziraat Bankası (1863-1983)*, Ankara, Ziraat Bankası Yayınları, 1986.

İnan, Afet : *Cumhuriyetin Ellinci Yılı İçin Köylerimiz*, Ankara, TTK Yayınları, 1978.

İnan, Afet : *Medenî Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2010.
İnönü, İsmet : *Hatıralar*, Yay. Haz. Sabahattin Selek, 3. bs., İstanbul, Bilgi Yayınevi, 2009.

Kansu Metin, Atuf Kansu Işık : *Cumhuriyet Eğitim Devriminin Mülkiyeli Mimarı Nafi Atuf Kansu (1890-1949)*, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 2011.

Kansu, Mazhar Müfit : *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, C.1, Ankara, TTK Yayınları, 2009.

Karpat, Kemal : *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010.

Karpat, Kemal : *Türk Siyasi Tarihi*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2012.

Kazgan, Gülten : *Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.

Keyder, Çağlar : *Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye (1923-1929)*, Ankara, 1982.

Kırkpınar, Nurullah : *Türkiye'de Ziraî Eğitimin Tarihçesi ve Kurumsallaşması (1923-1963)*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2024.

Koçak, Cemil : *Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945)*, C. 1, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996.

Koçak, Cemil : *Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945)*, C. 2, 3. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2007.

Koçak, Cemil : *İktidar ve Demokratlar Türkiye'de İki Partili Siyâsî Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)*, C. 2, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012.

Koraltürk, Murat : *Türkiye'de Ticaret ve Sanayi Odaları (1880-1952)*, İstanbul, Denizler Kitabevi, 2002.

Köker, Levent : *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1990.

Kurnaz, Cemal : *Ahmet Talat Onay*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.

Kuruç, Bilsay : *Belgelerle Türkiye İktisat Politikası (1929-1932)*, C.I, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No 569, 1988.

Lewis, Bernard : *Demokrasinin Türkiye Serüveni*, Çev: Hamdi Aydoğan, Esra Ermert, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2007.

Makal, Ahmet : *Ameleden İşçiye*, 4. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2018.

Makal, Ahmet : *Türkiye'de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1920-1946*, Ankara, İmge Kitabevi, 1999.

Miyak, Derya Levent : *Atatürk Döneminde Millî Müdafaa Vekâleti Ve Güvenlik Politikaları (1923-1938)*, Ankara, ATAM, 2022.

Neziroğlu İrfan, Yılmaz Tuncer : *Hükûmetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri (24 Nisan 1920-22 Mayıs 1950)*, C. I, Ankara, TBMM Başkanlığı Yayınları, 2013.

Nomer, Kemaleddin : *Şeriat, Hilafet, Cumhuriyet, Laiklik, Dini ve Tarihi Gerçeklerin Belgeleri*, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1996.

Özbudun, Ergun : *1921 Anayasası*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2008.

Özçaylak, Aysu : *Cumhuriyet Dönemi Ekonomisinde Yerli Malı Politikaları ve Uygulamaları*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2017.

Pamuk, Şevket : *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, 2.bs, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.

Parla, Taha: *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmî Kaynakları*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1994.

Pehlivanlı, Hamit : *Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askerî Polis Teşkilatı*, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1992.

Sarısaman, Sadık : *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Giresun (1923-1930)*, İstanbul, Giresun Belediyesi Kültür Yayınları, No 4, 1999.

Selvi, Haluk : *Millî Mücadele'de Erzurum (1918-1923)*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2000.

Sonyel, Ramadan Salahi : *Gizli Belgelerde Mustafa Kemal, Vahdettin ve Kurtuluş Savaşı*, Ankara, Koza Basım, 2010.

Soysal, İlhami : *150'likler*, İstanbul, Gür Yayınları, 1988.

Tanör Bülent, *Anayasal Gelişme Tezleri*, 2. bs., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010.

Tanör Bülent, Yüzbaşıoğlu Necmi : *Türk Anayasa Hukuku*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2004.

Tanör, Bülent : *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2006.

Tansel, Selahattin : *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C.I, İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1991.

Tekeli İlhan, Selim İlkin : *1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları*, İstanbul, Bilge Kültür Sanat Yayınları 2009.

Tekeli İlhan, Selim İlkin : *İktisadî Politikaları ve Uygulamalarıyla İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si*, C. 2, 2. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2016.

Tekeli, İlhan : *Cumhuriyetin Belediyecilik Öyküsü (1923-1990)*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009.

Tekeli, İlhan : *Belediyecilik Yazıları (1976-1991)*, İstanbul, IULA-EMME, 1992.

Tezel, Yahya : *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi*, 3.bs, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994.

Topallı, Osman Fikret : *Giresun Günlükleri*, Yay.Haz: Cemil Koçak, İstanbul, Alfa Yayınları, 2017.

Toynbee, Arnold : *1920'lerde Türkiye Hilafetin İlgası*, İstanbul, Yöneliş Yayınları, 1998.

Tuna, Serkan : *Türkiye'de Devlet İşletmeciliği ve Sümerbank (1932-1939)*, İstanbul, Derlem Yayınları, 2009.

Tunaya, Zafer Tarık : *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, İstanbul, Yedigün Matbaası, 1960.

Tuncer, Erol : *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002)*, 2. bs, Ankara, Tesav Yayınları, 2003.

Tunçay, Mete : *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, 4 bs., İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005.

Turan, Şerafettin : *Türk Kültür Tarihi*, 7. bs., İstanbul, Bilgi Yayınevi, 2014.

Turan, Şerafettin : *İsmet İnönü: Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000.

Turan, Şerafettin : *Türk Devrim Tarihi*, C. 2, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1992.

Turan, Şerafettin : *Türk Devrim Tarihi*, C. 3, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1995.

Türk Parlamento Tarihi (1923-1927), Haz. Kazım Öztürk, C.1, Ankara, TBMM Vakfı Yayınları, 1993.

Türk Parlamento Tarihi (1927-1931), Haz. Kazım Öztürk, C.1, Ankara, TBMM Vakfı Yayınları, 1995.

Türk Parlamento Tarihi (1935-1939), Haz. İhsan Güneş, C. I, No: 33, Ankara, TBMM Vakfı Yayınları, 1996.

Türk Parlamento Tarihi (1939-1943), Haz. İsmet Binark, C.1, Ankara, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, 2004.

Türk Parlamento Tarihi (1943-1946), Haz. İsmet Binark, C.1, Ankara, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, 2009.

Türk Parlamento Tarihi (1950-1954), Haz. Kazım Öztürk, C. I, Ankara, TBMM Vakfı Yayınları, No: 19, 1998.

Türk Parlamento Tarihi: I. Ve II. Meşrutiyet, Haz. İhsan Güneş, C.2, Ankara, TBMM Vakfı Yayınları, 1997.

Uluğ, Naşit, Hakkı : *Halifeliğin Sonu*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1975.

Us Rasim, Hasan Gezgin, Hakkı Süha : *Hakkı Tarık Us (1889-1956)*, İstanbul, Vakıf Matbaası, 1957.

Uysal, Zeynep : *Us Kardeşler ve Vakıf Gazetesi*, İstanbul, 1991.

Yetkin, Çetin : *Türkiye’de Tek Parti Yönetimi*, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1983.

Yılmaz, Ahmet Yusuf : *Cumhuriyetin Sürgünleri Yüzellikler*, Ankara, Dorlion Yayınları, 2022.

Makaleler

Ahmad Feroz, Dankwart Rustow : “İkinci Meşrutiyet Dönemi’nde Meclisler: 1908-1918”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Yıl 1976, S. 4-5, s. 245-284.

Ak, Bilal : “Türkiye Cumhuriyeti’nde Sağlık Hizmetleri”, *Türkler*, C.17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 725-760.

Akgönenç, Oya : “Mekteb-i Mülkiye (Siyasal Bilgiler Okulu)”, *Atatürk Ansiklopedisi*, s. 1-8.

Akın, Rıdvan : “İkinci Meşrutiyette Parlamento ve Hükûmet”, *100. Yılında II. Meşrutiyet Gelenek ve Değişim Ekseninde Türk Modernleşmesi Uluslararası Sempozyumu (22-24 Ekim 2008)*, İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayınları, 2010, s. 27-49.

Akpınar, Mahmut : “Osmanlı İmparatorluğu’nda Hariciye Nezareti’nin Kuruluşu ve Dış Politikanın Kurumsallaşması”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.29, S.1, s. 59-85.

Akşin, Sina : “Birinci Meşrutiyet Meclis-i Mebusan”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 25, S.1, s. 19-39.

Aslan, Demo Ahmet : “Modern Türkiye’de Ulusal Kimliğin İnşasında Soyadı Kanunu’nun Rolü”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 2, S.3, s. 155-172.

Aslan, Demo Ahmet, Yaşar Hakan : “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Cuma Tatili”, *Amme İdaresi Dergisi*, C.51, S.3, 2018, s. 1-25.

Aslan, Yavuz : “Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti (23 Nisan 1920-30 Ekim 1923)”, *Türkler*, C.16, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 37-56.
Ateş, Oral : “Osmanlı Sefer Organizasyonlarında Asker İaşesi”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.8, S.2, 2020, s. 286-316.

Aybars, Ergün : “Türkiye’de Demokrasi ve Fikri Kaynağı”, *Türkiye’de Demokrasi ve Demokrasi Kültürünün Gelişmesi*, Yay.Haz: Hüsnü Erkan, İzmir, Türk Demokrasi Vakfı, 1990, s. 8-60.

Bakar, Bülent : “Lozan’da Türk Delegasyonu”, *Lozan Barış Antlaşması’nın 10.. Yılına Armağan*, Yeditepe Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2023, s. 63-83.

Baskıcı, Murat : “Mekteb-i Mülkiye’den Siyasal Bilgiler Fakültesi’ne 150 Yıllık Kronolojisi”, *Mülkiye Dergisi*, C.33, S.265, s. 249-276.

Bayraktar, Rasim “Giresun’un Etnik Sosyo-Kültürel Kimliğinin Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 10, S. 19, s. 605-631.

Bekdemir Ünsal, Ertürk, Mustafa Güner İbrahim : “Giresun’un Tarihi Coğrafyası”, *Atatürk Üniversitesi Doğu Coğrafya Dergisi*, C.6, S.4, s. 1-17.

Berber, Mehmet Akif : “Son Dönem Osmanlı Devleti’nde Tefecilikle Mücadele”, *Uzman Araştırmacı Eğitim Programı Makaleler I*, Ed: Turgay Anar, İstanbul Bilimler Akademisi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2017, s. 41-51.

Caymaz, Birol : “Cumhuriyetin Onuncu Yıl Kutlamaları: 29 Ekim 1933”, *Türk Devrim Tarihi Çalışmaları Dergisi*, Tarih, s. 115-139.

Çağlar, Yücel : “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Ormancılık ve Gelişimi”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C.6, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 1563-1574.

Çakan, Işıl : “Cumhuriyet Dönemi’nde İlköğretimin Finansman Sorunu ve Mektep Vergisi Uygulaması”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 2002, s. 85-127.

Demirci, Süleyman : “XVII. Yüzyılda Trabzon Eyâletinin İdarî Taksimatı ve Vergilendirilebilir Nüfus: Giresun, Keşap, Kürtün ve Yavabolı Nam-ı Diğer (Görel) Kazaları Örneği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2012/1, S.15, s. 15-29.

Derin, Sevil : , “1904 St.Louis Dünya Fuarı ve Osmanlı Temsiliyeti: Celal Esad Arseven Sergisi”, *Art-Sanat*, S. 13, 31 Ocak 2020, s. 87-116.

Dikmen, Orhan : “Türkiye’de Muamele Vergisinin İnkişafı”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 5, S. 1-4, 1945, s. 96-126.

Dincel, Anıl : “Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Us’un Hayatı İle Eğitim ve Hukuk Üzerine TBMM’deki Konuşmaları”, *Atatürk Yolu*, S. 69, 2021, s. 199-223.

- Doğaner, Yasemin : “Cumhuriyet’in Onuncu Yıl Kutlamaları”, *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2007, s. 119-143.
- Durhan, İbrahim : “Tanzimat Döneminde Osmanlı Yargı Teşkilatındaki Gelişmeler”, *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.12, S.3-4, s. 55-111.
- Durhan, İbrahim : “Ülkemizde Avukatlık Kurumunun Tarihsel Gelişimi”, *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.8, S.3-4, s. 23-46.
- Elbir, Halid Kemal : “Faiş Faiz Meselesi (Tarihte ve Türk Hukukunda)”, *İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C.18, S.3-4, s. 853-874.
- Elyiğit, Gamze “Serbest Cumhuriyet Fırkası Giresun Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 8, S. 15, s. 387-401.
- Emecen, Feridun : “XV-XVI. Asırlarda Giresun ve Yöresine Dair Bazı Bilgiler”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.4, S.1, s. 158-167.
- Emecen, Feridun : “Giresun”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.14, s. 78-84.
- Eraslan, Cezmi : “Atatürk’ten Sonra Türkiye’nin İç Politikası”, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C.2, Ankara, 2010, s. 519-643.
- Erden, Ömer : “Millî Mücadele Döneminde Erzurum Valisi Münir Bey”, *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 2015, s. 653-674.
- Eren, Abdurrahman : “Memurin Muhakematı Hakkında Kanunu Muvakkat İle Onu Yürürlükten Kaldıran Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun’un Karşılaştırılması”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 55, S. 3, s. 55- 79.
- Eroğlu, Onur: “Osmanlı Devleti’nin Son Dönemlerinden Cumhuriyet’in İlk Yıllarına Kamu Maliyesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.12. Özel Sayı, 2010, s. 57-89.
- Eyice, Semavi : “Celal Esad Arseven”, *Belleten*, C.30, S.142, 1972, s. 173-201.
- Feyzioğlu, Bedi : “Muamele Vergisi, Gelir Vergisinin Yerini Tutabilir Mi?”, *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları (5 Mart 2012)*, S. 1, s. 41-57.
- Giz, Adnan : “Osmanlı Devleti’nde Ticaret, Sanayi Odaları ve Borsalar”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 3, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 748-752.
- Göymen, Korel : “Türkiye’de Yerel Yönetim”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.10, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 2838-2844.
- Güneş, İhsan : “1923 Seçimlerinde Oylar Nasıl Kullanıldı?”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 46, S.1, 1991, s. 253-264.
- Güzel, Ali : “3008 Sayılı İş Yasasının Önemi ve Başlıca Hükümleri”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, S.35-36, 1986, s.165-122.

İleri, Turgut : “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Türkiye’de Madencilik’in Genel Durumu ve Atatürk’ün Madencilikle İlgili Düşünceleri”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, C. 19, s. 287-296.

İplikçi Ertan, Bakır Güven : “Klazomenai Zeytinyağı İşliğinin Ayağa Kaldırılma Öyküsü”, *Zeytinin Akdeniz’deki Yolculuğu Konferans Bildirileri*, İzmir Akdeniz Akademisi Tarih Kitaplığı, İzmir, 2016, s. 13-41.

Karabulut, Umut : “Muhamat Kanunu: Türkiye’de Avukatlık Kurumunun Düzenlenmesi ve İstanbul Barosunda Yaşanan Tasfiyeler”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.13, S.27, s. 79-104.

Kardaş, Abdülaziz : “Cumhuriyet Dönemi’nde Bir Bankacılık Serüveni : Denizbank (1937-1939), *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.10, Ekim 2016, s. 129-154.

Kaştan, Yüksel : “Osmanlı Devleti’nde 1913 Tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanunu Muvakkat İle Vilayet Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması”, *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, C.2, S.2 2016, s. 78-98.

Kavcar, Cahit : “Cumhuriyet Dönemi’nde Dal Yetiştirmek”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C. 35, S. 1-2, s. 1-14.

Kaynak, Aydın Furkan : “1858 Tarihli Ceza Kanunnamesi İle 1926 Tarihli Türk Ceza Kanunu’nun Foucaultçu Perspektifinden Karşılaştırılması”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.24, S.1, 2022, s. 423-457.

Keskin İshak, Sümbül Sinan : “Celal Esad’a Göre Osmanlı Dönemi Belediyelerinde Arşiv Çalışmaları: İstanbul Şehremaneti Örneği”, *Bilgi ve Belge Araştırmaları Dergisi*, S.14, 2020, s. 1-41.

Kopar, Metin: “Atatürk Dönemi Deniz Taşımacılığı (1923-1938), *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.22, 2016, s. 465-492.

Koyuncu Nuran, Gök, Ümmügülüm: “Türk Hukuk Tarihinde ve Karşılaştırmalı Hukukta Hâkimlik Mesleğine Giriş ve Hâkim Yardımcılığı”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.2, S.1, 2009, s. 68-86.

Kökçü, Alper Tunga : “Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Sağlık Politikaları”, *Türkiye Klinikleri*, C. 22, S.3, 2014, s. 98-105.

Kurnaz, Cemal : “Ahmet Talat Onay”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.33, s. 352-353.

Küçükkuşurlu Murat, Öncü Ali Servet : “Türkiye’de Öğretmenliğin Bir Meslek Olarak Kabulü”, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2004, s. 283-301.

Mazıcı, Nurşen : “1930’a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu”, *Atatürk Yolu*, C.5, S.18, 1996, s. 131-154.

Nadir, Yurtoğlu, “Türkiye’de Kırsal Kesimin Kalkınmasında Önemli Bir Model: Devlet Üretme Çiftlikleri (1949-1960)”, *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 11, S. XXXIV, ss. 587-632.

Olgun, Kenan : “Türkiye’de Cumhuriyetin İlanından 1950’ye Genel Seçim Uygulamaları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.27, S.79, s. 1-35.

Osmanağaoğlu, Şule : “Cumhuriyet Döneminde Nalbant Okulları, Kursları ve Nalbantlık”, *II. Ulusal Veteriner Hekimliği Tarihi ve Mesleki Etik Sempozyumu (24-26 Nisan)*, Konya, 2008, s. 151-155.

Ökde, Fatma : “Cumhuriyet’in Kuruluş Yıllarında Belediye Yapılanması Üzerinde Osmanlı Etkisi”, *Akademik Hassasiyetler*, C. 10, s. 511-536.

Öncü, Ayşe : “Akademisyenler: Üniversite Reformu Söyleminde Batı”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, C.3, 4. bs., İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 521-537.

Öncü, Ayşe : “Cumhuriyet Döneminde Odalar”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.6, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s. 1566-1576.

Öztoprak, Sezin : “6475 Sayılı Posta Hizmetleri Kanunu İle Yeniden Yapılandırılan Posta Hizmetleri Teşkilatı: PTT”, *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl 2014, S.2, s. 377-394.

Öztürk Selahattin, Hacıismailoğlu Abdurrahman: “Us, Hakkı Tarık”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, C.42, s. 188-189.

Öztürk, Hülya: Osmanlı Dış Borçları, Tütün ve Reji İdaresi’nin Faaliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme” *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, S.21, 2023, s. 54-71.

Sepetçioğlu, Tuncay, Ercan : “Millî Mücadele Dönemi’nde Hacim Muhittin (Çarıklı) Beyin Batı Anadolu’daki Faaliyetleri”, *Studies Of The Ottoman Domain*, C.5, S.8, 2015, s. 48-67.

Soykan, Şükrü : “Türkiye’de Sosyal Sigortaların Kuruluşu ve Gelişmesi”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, S.15, 1964, s. 73-82.

Soysal, Mahmut Enes : “Tarihsel Süreçte Bayrak Ve Sancaklarımız”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.42, Erzurum, 2010, s. 209-239.

Şafak Havva, Yurtsever Hatice : “Servet Vergilerinden Veraset ve İntikal Vergisi Üzerine Değerlendirmeler”, *Ege Akademik Bakış*, C.15, S.1, 2015, s. 27-37.

Şahin, İlhan : “Giresun Bölgesinde Konar Göçerlerin İzleri”, *Giresun Tarihi Sempozyumu Bildirileri (24-25 Mayıs 1996)*, İstanbul, Giresun Belediyesi Kültür Yayınları, 1997, s. 111-117.

Tanrıverdi, Ayşe Almıla : “Cumhuriyet’in 100. Yılında Şura-yı Devlet”, *Gaziantep University Journal Of Social Sciences* 2023, s. 666-678.

Tekeli, İlhan : “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.3, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 650-672.

Tekir, Süleyman : “Erken Cumhuriyet Yıllarında Türkiye’de İletişim Araçları: Posta, Telefon, Telgraf ve Telsiz (1925-1930)”, *Vakanüvis*, 2021, s. 270-285.

Temizgüney, Firdevs : “Lozan Sonrası Ermeni Emval-i Metrukesine Yönelik Düzenleme ve Uygulamalar (1923-1928)”, *Atatürk Yolu*, 2018, s. 301-334.

Terzi, Mustafa Haydar : “Mustafa Kemal Atatürk Dönemi Türkiye Madenciliği”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 104, S. 139, s. 115-172.

Toksöz, Fikret : “ Dernekler”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.2, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 366-378.

Toprak, Zafer : “1909 Cemiyetler Kanunu”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C.1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 205-208.

Tuna, Serkan : “Balkan Antantı Basın Konferansları, 9. Uluslararası Atatürk Kongresi (12-15 Kasım 2015)”, C.3, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2021, s. 2073-2115.

Tuncer, Seral : “II. Meşrutiyet Döneminde Bir İdari Reform: 1913 İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanun-ı Muvakkatı”, *II. Türk Hukuku Tarihi Kongresi Bildirileri (13-16 Mayıs 2016)*, C.1, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2016, s. 573-599.

Ümit, Nazlı Miraç : “Celal Esad Arseven, Türk Sanatında Tezyinat”, *Art-Sanat*, S.2, 2014, s. 337-352.

Üstün, Hasan : “Türk Basın Birliği’nin 1939-1946 Arasında Gazetecilerin Çalışma İlişkilerini Kurumlaştırma Girişimleri ve Günümüze Bıraktığı Miras”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S.45, s. 149-170.

Yıldırım, Nuran : “Nizamnâme-i Eczacıyan Der Memalik-i Osmaniye. Osmanlı Devleti’nde Eczacılar Nizamnâmesi-1852”, *IV. Türk Eczacılık Tarihi Toplantısı Bildirileri (4-5 Haziran 1998)* ; Ed. Emre Dölen, İstanbul 2000, s. 43-103.

Yıldırım, Nuran : “Osmanlı Devleti’nin Son Eczacılık Yönetmeliği: Eczacılar ve Eczahaneler Hakkında Kararname -1922”, *Osmanlı Bilim Araştırmaları*, C.4, S.2, s. 82-108.

Yılmaz, Ejder : “Hukuk Muhakemeleri Kanununun Getirdikleri”, *Ankara Barosu Dergisi*, 2011, s. 214-253.

Yurtoğlu, Nadir : “Haberleşme Sektörünün Önemli Bir Teşekkülü: Millî Mücadele Döneminden 1960 Yılına Türkiye’de Posta, Telgraf ve Telefon (PTT) Teşkilatı (1920-1960)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.32, S.93, 2016, s. 47-103.

Yüksel, Ayhan : “Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Giresun”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Yıl 9, S.17, Trabzon, 2014, s. 55-70.

Zayım, Merve : “Türkiye’de Turizmin Gelişimi”, *Türkiye’de Beşeri Coğrafya*, İstanbul Üniversitesi Yayınevi, 2024, s. 257-283.

Ansiklopediler

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C. VII, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.

Tezler

Balseven, Ali Vedat : *Türkiye’de Yaverlik Kurumu ve Atatürk’ün Yaverleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2007.

Bayram, Ebru : *Atatürk ve İnönü Dönemi Giresun’da İktisadi Hayat (1923-1950)*, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun, 2014.

Çolak, Gözde: *Türkiye’de Atatürk Dönemi Ziraat Eğitimi (1923-1938)*, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu, 2020.

Doğan, Mahmut : *Yerel Yönetimlerde Halkın Yönetime Katılımı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1998.

Gökalp, Necati: *Türk Basınında Soyadı Kanunu*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1996.

Gürsoy, Ahmet : *Tek Parti Döneminde Giresun’da Eğitim*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2000.

Kapdan, Ayşe Melike : *Türkiye’de Parlamento Seçimleri ve Yasal Çerçevesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul, 2019.

Kayabaş, Ebru : *Osmanlı Devleti’nde Tanzimat Dönemi’nde Cemiyetler Hukukunun Gelişimi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008.

Oktay Karaman : *Giresun Kazası (1850-1900)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Erzurum, 1999.

Sondoğan, Yavuz : *Nafi Atuf Kansu’nun Türk Eğitim Tarihindeki Yeri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu, 2017.

Şavkılı, Cengiz : *Atatürk Döneminde Parlamento Faaliyetleri (1920-1938)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2011.

Vural, Öztekinli Demet : *İzmir’de Cumhuriyet Halk Fırkası’nın Kuruluşu ve Teşkilatlanması (1923-1938)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2017.

Elektronik Kaynaklar

Civan, Orhan Ersun : “3008 Sayılı İş Kanunu”, *Atatürk Ansiklopedisi*, 2021, s.1-5, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/3008-sayili-is-kanunu/>, Erişim Tarihi: 01.01.2025.

Gülmez, Nurettin : “Türk Bayrağı Kanunu”, *Atatürk Ansiklopedisi*, 2021, s.1-5, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-bayragi-kanunu/>, Erişim Tarihi: 01.01.2025.

Karabulut, Umut : “Atatürk Dönemi Avukatlık Kanunları (1924 ve 1938)”, *Atatürk Ansiklopedisi*, s.1-8, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-donemi-avukatlik-kanunlari-1924-ve-1938/>, Erişim Tarihi: 01.01.2025.

Karabulut, Umut : “Petrol Kanunu (7 Mart 1954)”, *Atatürk Ansiklopedisi*, s.1-6, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/petrol-kanunu-7-mart-1954/>, Erişim Tarihi: 01.01.2025.

Sarı, Muhammet: “Atatürk Dönemi İskân Kanunları”, *Atatürk Ansiklopedisi*, s.1-10, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-donemi-iskan-kanunlari/>, Erişim Tarihi: 01.08.2024.

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2_istatistik.uyeler, Erişim Tarihi: 01.08.2024.

<https://www.tbmm.gov.tr/Kutuphane/MazbataArama>, Erişim Tarihi: 01.08.2024.

EKLER

EK I: Giresun Milletvekillerinin Fotoğrafları¹⁵⁸¹

(AHMET) MÜNİR BEY (AKKAYA)

TALÂT ONAY

Ahmet ULUS (869)

ALİ ŞEVKET ÇOLAK

Ayetullah SAYAR

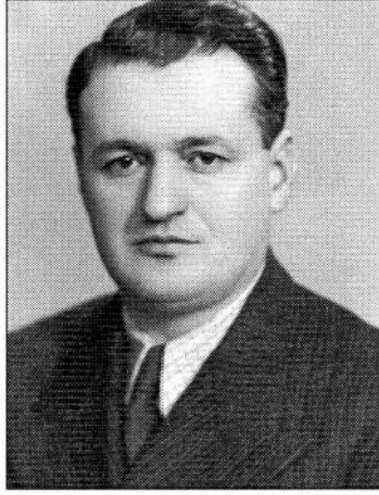

Prof. Celal Esat ARSEVEN⁵⁶ (1229)

¹⁵⁸¹ TBMM Albümü (1920-1950), C. I, s. 96, 97, 149, 150, 201, 202, 260, 261, 326, 327, 394, 395, 469.

Mahmut Eşref DİZDAR (1316)

FİKRET ATLI [YÜZATLI] (13)

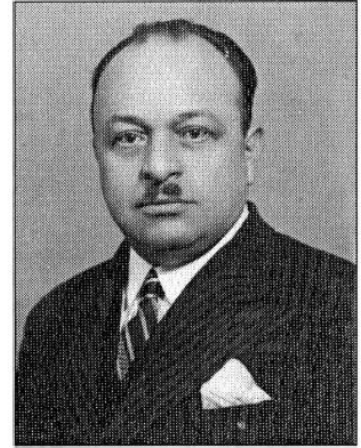
Galip Kenan ZALMOĞLU⁵⁸ (1391)

HACİM MUHİTTİN ÇARIKLI

HAKKI TARİK US

Prof. Dr. HASAN VASİF SOMYÜREK

İhsan GÜRAK

İHSAN (LÂTİF) PAŞA (SÖKMEN)

İSMAİL SABUNCU

MUSA KÂZİM OKAY

MUZAFFER KILIÇ

NÂFİ ATUF KANSU

Necmi OSTEN

SADRI MAKSUDİ ARSAL

TAHİR KARADENİZ

Tevfik EKMEN (1518)

EK II: II. TBMM Dönemi Giresun Milletvekillerinin Tüm Kazalardan Aldıkları Oylar¹⁵⁸²

گیرهسون لوائی									
مبعوت نامزادینک اسمی	مبعوریت وائسلی	تاریخ وکیل وائس	توکل علی قیادی	هر قضاده الدینی رای قضااری				مجلس مبعوثان اعضائنه انتخابه مانع احوال بولوب بولمادی	ملاحظات
				مکرم قضااری	تیره و قضااری	کوردیه قضااری	تجهیزات الدینی رای قضااری		
علی شولت افندک	مفت سابع	۱۴۰۰	کوردیه	۷۱	۸۵	۱۰۶	۶۶	موتلی انتخابه مانع احوال بولوب بولمادی	
میرزا خانی بک	احمد علی میرزا	۱۴۰۸	کوردیه	۷۷	۸۴	۱۰۶	۶۶	"	
محمد لایله خانی بک	برکات الدین	۱۴۰۸	کوردیه	۷۷	۸۴	۱۰۶	۶۶	"	
محمد نادر طهرانی	محمد رفیع	۱۴۰۸	کوردیه	۷۷	۸۴	۱۰۶	۶۶	"	
محمد طاهر بک	محمد رفیع	۱۴۰۵	کوردیه	۷۷	۸۴	۱۰۶	۶۶	"	

¹⁵⁸² https://cdn.tbmm.gov.tr/TbmmWeb/eYayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d02/SM_513_1_2.pdf, Erişim Tarihi: 01.08.2024.

EK IV: Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 95. Maddesinin Tadili Hakkında Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey ve 118 Arkadaşının Kanun Teklifi¹⁵⁸⁴

T. C. BAŞVEKÂLET MÜHÜRÜL MÜDÜRLÜĞÜ		Dosya işaretleri
Şube :		5 921
Sayı :		4 132
Evran	Numarası	
	Tarihi	
Yazan memur		
Yaz tarihi		
Muavin		
Beyaz eden		
Beyaz tarihi		
Karıştıranlar		
Sadira No.		
Merbutatı		
Sevk tarihi		
Kaydeden		
Düşünceler		

TEŞKİLAT-ı ESASİYE

vekalatlara

Giresun Meclisi Hakkı Tarık Bey ve 118 arkadaşı tarafından, Teşkilat-ı Esasiye Kanunun 95'inci maddesinin tadili hakkında ola veulip Büyük Meclise Teşkilat-ı Esasiye Encümenine kanunla teklif edilmiştir. B. Meclis Riyasetinden 26.11.1931 tarihli tezkere ile gönderilmiştir. Kanun teklifinin sureti leffen taholün kılınmıştır. Mustafa efendi yaz K. B. Meclis yazkâp ve istigârı.

26.11.1931 tarihli ve 744 No'lu tezkere Riyasetpenahilerile gönderilmiştir. Giresun Meclisi Hakkı Tarık Bey ve 118 arkadaşının Kanun teklifi suretini alendelerini ve vekaletlere teslim edilmiş arzedim efendi yaz K. B. V.

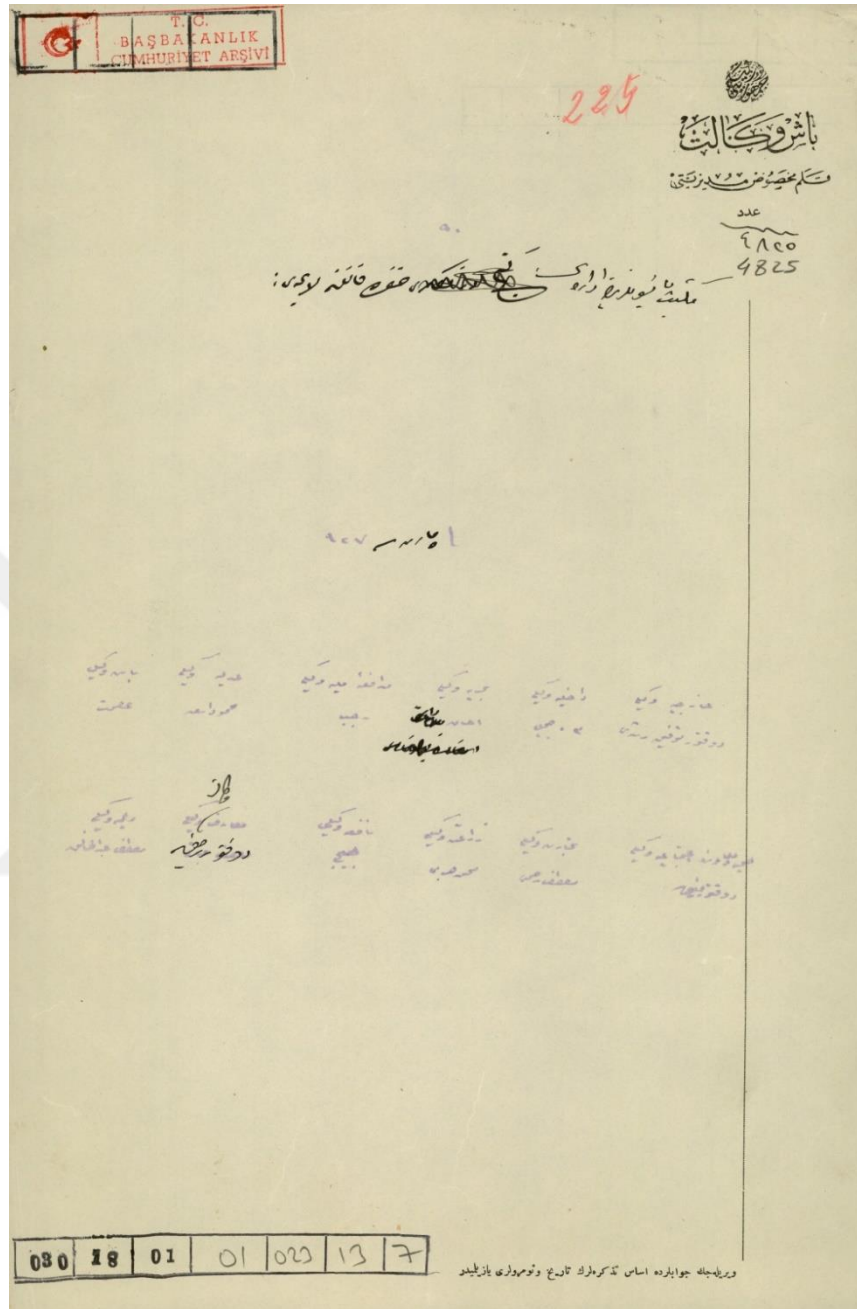
14-

3 18 12 yaz K.

¹⁵⁸⁴ BCA, 30-18-1-1, 9-19-4, 29.03.1924.

[illegible]

EK VII: Mektep Pansiyonlarının İdaresi Hakkındaki Kanun Layihası¹⁵⁸⁷

¹⁵⁸⁷ BCA, 30-18-1-1, 23-13-7, 05-03-1927.

EK VIII: Basın Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Us'un Kanun Teklifi¹⁵⁸⁸

T. C. BAŞVEKÂLET Yazı İşleri Müdürlüğü Şube :		Dosya işaretleri 4 143	
T. C. BAŞBAKANLIK KURUMUNUN ARSIVI			
Gelen	Tarih		
Erasmus	Numarası		
Mücevrit			
Tesvil tarihi	18.1.1937	Adliye Vekilligine	
Mübeyyiz		Dahiliye "	
Tebyiz tarihi	18.1.37		
Makale edeler			
Sadık	Umumi		
No.	Husul		
Mevzuat	2	Metbuat Kanununda değişiklik yapılması	
Sarih tarihi	18-1-37	hakkında Giresun Meb'usu Hakkı Tarık Us tarafından	
Muhayyide izası	Hakkı	verilip Adliye ve Dahiliye Enclimenlerine havale	
		edildiği Büyük Millet Meclisi Reisliğinin	
		16.1.1937 tarihli ve 2572/1933 sayılı tezkere	
		ile bildirilen kanun teklifinin sureti bilece	
		sunulmuştur. Başvekil Yerine	
		Müsteşar	
		Büyük Millet Meclisi Yüksek Reisliğine	
		Metbuat Kanununda değişiklik yapılması hakkın	
		da Giresun Meb'usu Hakkı Tarık Us tarafından verilen ve Yüksek Reisi	
		den 16.1.1937 tarihli ve Kanunlar Md: 2572/1933 sayılı tezkere	
		ile gönderilen kanun teklifi ~~suretinin~~ alındığını arz ederim.	
		Başvekil	
-9-		-1-	

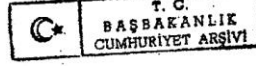
¹⁵⁸⁸ BCA, 30-10-0-0, 4-21-12, 18-01-1937.

EK X: Komünist Kışkırtmalarından Dolayı Sıkıyönetim Komutanlığı'nca Yapılan Soruşturma Hakkında Giresun Milletvekili Ahmet Ulus'un Önergesi¹⁵⁹⁰

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

GENEL KATİP

KANUNLAR MÜDÜRLÜĞÜ

SURET

Yüksek Başkanlığa

Sen günlerde kendini daha fazla gösteren Komünist tahrikleri üzerinde, İstanbul'da sıkıyönetim Komutanlığı tarafından yapılan tahkikatın bugünkü durumu ve şimdiye kadar alınmış olan sumuçları hakkında İçişleri Bakanından, sözlü olarak, açıklamada bulunulmasını saygılarımla rica ederim .

Giresun Milletvekili
Ahmet Ulus

Azline uygundur .

Handwritten signature

2.

030	10		2	50	20

¹⁵⁹⁰ BCA, 30-10-0-0, 8-50-20, 28-01-1947.